

ततः सुमन्त्रस्वरितं गत्वा त्वरितविक्रमः ।
 समानयत्स तान्विप्रान्समस्तान्वेदपात्राणाम् ॥ ५
 सुयज्ञं वामदेवं च जाबालिमथ काश्यपम् ।
 पुरोहितं वसिष्ठं च ये चान्ये द्विजसत्तमाः ॥ ६
 तान्पूजयित्वा धर्मात्मा राजा दशरथस्तदा ।

On the other hand, M₄ subst. :

347* सुमन्त्र कृतिवतो ये मे तान्सर्वान्विप्रमाणात् ।

☞ Dt D₄ 6:14 S (except M₄) (all second time) transp. 5 and 6. —^a T₃ (second time) G₂ (both times) M₂ (first time) त्वरितः (for त्वरितः). —^c G₂ ५ inf. lin, M₂ ५ inf. lin sec. m in समानयत्. Dt G_{1,2} M₂ (all both times, M₂ second time before corr.). D₄ 6:14 G₂ 4 M₂ 3 (all first time) सर्वान् (for विप्रान्). —^d D₄ (both times) समयात्; G_{1,2} M₂ 3 (all first time) गुरुस्तान् (for समस्तान्). D₄ G_{1,2} (all first time) सपुरोहितान् (for वेदपात्राणाम्).
 —For 5, Ś₁ N̄ V B D₁₀ 2:5,7,9-13 M₄ subst. .

348* ध्रुवा तु राजो वचनं सुमन्त्रस्वरितस्तदा ।
 आनयामास तान्सर्वान्द्राक्षणाव्येदपात्राणाम् ।

[(1. x) D₂ 5:7 [अ] (for तु). N̄₁ V₂ 4 B₁ D₁₀ M₄ त राज (N̄₁ १) वचन हत्वा, D₂ V₁ 3 B₂ 4 D₁₀ स राजवचनापाणि (for the prior half). D₁₀ सवयत् (for सवयत्). Ś₁ D₂ 12 त्वरितः V₂ मुदितत् (for त्वरितत्). B₄ तथा (for तदा). —(1. 2) N̄ V B D₁₀ 13 M₄ होतृणाम् (for तान्सर्वान्). N̄ V B D₁₀ 13 M₄ वेदवेदांगपात्राणाम् (for the post. half).]
 —For 5, D₁ subst. and reads after 6.

349* तानागतान्द्रिवाग्राणां पूजयामास धार्मिकः ।

6 Dt D₄ 6:14 S (except M₄) (all second time) transp. 5 and 6. —^a V₂ स्वयं तु; D₁ सुमन्त्रं (for सुयज्ञं). D₁₀ वामदे (corrupt) (for वामदेवं). —^b B₄ जाबालिम्. D₄ (second time) कश्यपं (for काश्यपम्). Ś₁ D₁ 3:5, 7,9,11,12 क (D₄ का) स्वयं तथा (D₃ दा). —^c Ś₁ D₂ त्वेयान्ये द्विजातयः; N̄ V B (B₁ partially sup. lin.) D₁₀ 12,13 M₄ तथा (B₄ दा) न्याद्रिजसत्तमात् (D₁₀ सुंगवात्). Dt D₄ 6 G₁ 2 (G_{1,2} both times, others first time) ये चाप्यन्ये द्विजोचमाः; D₁ 2,11 त्वेयान्याद्रिजोच- (D₁ २*) मात्; D₂ १ तथायांश्च द्विजोचमात्; D₄ G₂ M₂ 3

इदं धर्मार्थसहितं शृङ्खणं वचनमब्रवीत् ॥ ७
 मम लालप्यमानस्य पुत्रार्थं नास्ति वै सुखम् ।
 तदर्थं हयमेधेन यक्ष्यामीति भर्तिर्मम ॥ ८
 तदहं यष्टुमिच्छामि शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
 ऋषिपुत्रप्रभावेन कामान्प्राप्स्यामि चाप्यहम् ॥ ९

(all second time) ये चाप्यन्ये द्विजातयः; D₂ त्वेयान्ये ये द्विजातयः; T₃ (second time) ये चान्ये तु द्विजात (त sup. lin) यः.

7 *) D₁ पूजयित्वा तु (for तान्पूजयित्वा). D₂ धर्मेण (for धर्मात्मा). N̄ V B D₁₀ 13 तानागतान्द्रिवाग्राणां. —^b T₃ M₂ (both first time) तथा (for तदा). —After 7^{ab}, M₂ (second time) ins.

350* स्वरेण महता पीतो गम्भीरेणातुनादिना ।

—^a V₂ सद्गुरुः; D₂ संयुक्तं; D₃ वचनं (for सहितं). Dt D₄ 6:14 T G M₁ 3 (all second time) धर्माधिसहितं युक्तं (T₂ विष्टं). —^b D₁₀ शृङ्खणं (sic) (for शृङ्खणं). N̄ V B D₁₀ transp. शृङ्खणं and वचनं. D₄ G₁ 2 M₂ (all first time) वार्यं शृङ्खणमथावधीत्.

8 *) Dt D₄ 6 (all second time) Ctp (first time) तातप्यः; D₂ १ तप्यः; Ct as in text (for लालप्यमानस्य). —^b Dt D₄ 6:11 T₃ (second time) M₂ Ct (Dt D₄ 6 M₂ Ct first time) सुतार्थं (for पुत्रार्थं). Ś₁ D₂ 11 12 मे (for वै). Ś₁ D₁ 3:5, 7,9,11,12 सुतः (for सुतम्). —^c Dt D₄ 6:12 T₃ G₁ 2 M₂ (all second time) पुत्रार्थः; D₁ 3:5, 7,9,11 M₂ (second time) तदर्थः Ct (first time) Ct as in text (for तदर्थं) ☞ Ct (first time) सुतार्थं सुतसुदिद्वय लाल-प्यमानस्य पुनः पुनश्चर्यं च विलपतो राजादिनापि सुतं न भवति । तातप्यमानस्य इति पाठे पुनः पुनश्चर्यं च तपः कुर्वत इत्यर्थः । जयमेव पाठो युक्तः । एवं सुतार्थं तप्यमानस्येत्युक्तः । ☞ —^d D₁ यथासि (for यक्ष्यामि). Dt om. (hapl.) नति. —For 8, N̄ V B D₁₀ 13 M₄ subst. .

351* काङ्क्षतो ह्यनुरूपं मे सवतिर्नोपपद्यते ।

तदर्थं याजिमेधेन यजेयमिति मे नतिः ।

[(1. x) V₂ काङ्क्षतो, M₄ काङ्क्षेनो (sic) (for काङ्क्षतो). M₄ [अ]पि (for हि). N₁ [अ]नुरूपताम्; D₁₀ [अ]नुरूपेण (for [अ]नुरूपं मे) —(1. 2) V₂ तदर्थं (for तदर्थं). N̄₁ १ वरेण (also as in text). D₁₀ १ वाचः (for वाकिमेधेन). N̄₂ B₄ यजेयम्; V₁ यजेयम्; D₁₀ यजेयम् (for यजेयम्).]

9 *) Ś₁ D₁ 3:5, 7,9,11,12 तदर्थं यष्टुमाधोष (D₂ 11 १) हं. —^b Ś₁ N̄ V B_{1,2} Dt D₄ 6:11 12 S (Dt D₄ 6:12 T₃ G₁ 2 M₁ 3 second time) हयमेधेन; N̄₂ B₄ D₁₀ वाकिमेधेन; D₁ 3:5, 7,9 12 इयपूर्णेण; G₂ M₂ (first time) सिषिपूर्णेण (Dt D₄ 6:12 T₃ G_{1,2} M₂ 3 first time and D₁ T₁ 5 G₂ both times as in text) (for शास्त्रदृष्टेन). N̄ V

ततः साध्विति तद्वक्त्यं ब्राह्मणाः प्रत्यपूजयन् ।
वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे पार्थिवस्य मुखाच्युतम् ॥ १०
ऋष्यशृङ्गपुरोगाश्च प्रत्युच्युर्नृपति तदा ।
संभाराः संभ्रियन्तां ते तुरगश्च विमुच्यताम् ॥ ११
सर्वा प्राप्यसे पुनांश्चतुरोऽमितक्रिमान् ।

B D10 13 M4 सप्तम (for कर्मणा) Ds पुरेण प्रत्यपूजयन्
—Ds om 9°-20° —°) N V B D10 13 T1 : Gs M1 4
(T1 : Gs M1 second time) प्रसादेन, Ds 11 (after
corr) °ण (for प्रभावेन) —°) S1 D1 3 5 11 12 काम, D7
कोशा (for कामान्) Ds प्रप्यामि (sic), Gs प्राप्सामि (for
प्राप्यामि) S1 Ds 11 12 [अ] हृ दिजा, D1 [अ] नीक्षित, Ds
वाच्यह (for वाच्यहम्) N V B D10 13 Ms भवता चापि
तेजसा —For 9°d, Dt Ds 11 14 T G M1-3 Cm g k t
(all first time) subst

352* कर्षे प्राप्याम्यह काम बुद्धिरत्र विचार्यताम् ।

[Dt Ds 8 निर्विद्वत्ता (for विचार्यताम्)]

—After 9 N V B D10 13 Ms 1ms

353* अनुयुक्तु नाम्न भवन्त शरणागतम् ।

[Ms तत्र (for नभ)]

10 Ds om 10°d (cf v1 9) —°) Vs साधु (for
तत) Vs चाभाम्य (for तद्वक्त्यं) —°) N V B D10 13
Ms तेन्यम्, Ds तन्न, Ds र सम° (for प्रत्यपूजयन्) —°) N
V B D10 13 Ms प्रीता (for सर्वे) Ms वसिष्ठमुखा सर्वे च
—°) Dt Ds 14 S (except M4) Ct (all first time)
मुक्षोरित, Ds 9 मुखच्युत, Gs (second time) मुखा
च्युत, Cg (first time) as in text (for मुखाच्युतम्)
N V2-4 B D10 13 M4 प्रशारासुश्च त वृष, V1 प्रशारास्वतु
नृप (sic)

12 °) Ss N V B D10 13 Ms तन्मुक्षुर, D12 प्रसवे (sic) (for प्रत्युक्षुर)
S1 D1-3 5 7 11-13 तत, N V B D10 Ms पुन (for तदा)
T2 (second time) प्रत्युवाच मदीपति —For 11°d, Dt
D4 5 14 T G M1-3 (all first time) subst

354* ऊचुश्च परमनीता सर्वे दशरथ वच ।
11°d=3°d —°) D12 समार (sic) (for समारा) V2 3
D2 सत्यवन्, B2 समियागश्च (both sic) (for संभ्रियन्ता)
N V B D10 13 च, M4 वे (for ते) —°) N V1 B2 4 D10
M3 (first time) तुरगश्च, V2-4 तुरग च D1 तुरगश्च (sic)
(for तुरगश्च) V3 प्रमुच्यता (for विमुच्यताम्) —After
11 Dt Ds 8 T3 (for the third time cf v1 3) D4
M2 (for the second time cf v1 8 4) read 15°d

12 °) Ms सर्वथा (°था inf lin sec m) Ds प्रा
प्यसे (sic) (for प्राप्यसे) —°) Ms रेदश्च inf lin in
पुनाश्च Ds T2 (both second time) चवतरे (for चतुरो)
S1 तेजस (for विन्तमान्) Dt D4 5 14 T G M1-3 (all

यस्य ते धार्मिकी बुद्धिरियं पुनार्थमागता ॥ १२

ततः प्रीतोऽभ्यद्राजा श्रुत्वा तद्विजभाषितम् ।

अमात्यांश्चापनीद्राजा हर्षणेदं शुभाक्षरम् ॥ १३

गुरुणां वचनाच्छीघ्रं संभाराः संभ्रियन्तु मे ।

समर्थाधिष्ठितवाक्यः सोपाध्यायो विमुच्यताम् ॥ १४

first time) क्षमिरे (D4 T2 °प्री) ताश्च पार्थिव (T2 शपथ)
—°) Ds 3 7 इदं (D2 ह्य ते) समुपागता —For 12 N
V B D10 13 subst

355* प्राप्तासि नियत पुनातीसितान्तरमनुवीतु ।

पुनार्थं धर्मसंयुक्ता यस्य ते मतिरीदृशी ।

[(1 1) V2 2 4 B1 3 4 D10 प्राप्तासि, D10 प्राप्तासि (for
प्राप्तासि) V1 *** धुवीतु, V2 अमर° (for परमधुवीतु) —(1
2) V2 4 पुनार्थं (for पुनार्थं)]

13 °) Dt Ds 8 (all first time) तुष्टो (for प्रीतो)
—°) N V B Dt D4 5 10 13 T3 G1 M2 3 (Dt D4 5 M2 3
first time T2 both times) [ए] तद्, Dt Ds 8 (all
second time) तु, Ds 3 च, D4 (second time) [ए] व (for
तद्) N V B D10 13 ऋषि° (for द्विजभाषितम्) —°) Dt
D6 4 (all both times) अन्नवीद् (for चायवीद्) S1
D1-3 5 7 12 M4 तत्र (for राजा) D12 अमर्याद्वितीत्र
(sic) —°) T2 (second time) च (for [हृ]दं) S1
D1-3 5 7 11 12 हर्षणेदं शुभाक्षर, Dt Ds 8 (all first time)
हर्षण्याकुललोचन, D4 14 S (except M4) Cg k (all first
time) हर्षण्याकुलेश्वर —For 13°d, N V B D10 13
subst

356* सुमन्त्रप्रभृतींश्चैवमनवीमन्त्रिमत्तमान् ।

[D12 मन्त्रिमत्तमान् (for मन्त्रिमत्तमान्)]

14 °) Ds वक्तु (for वक्तव्यं) T2 (second time)
समारान् (for समारा) Ds संयुक्तु (sic) (for संभ्रियन्तु)
Dt D4 5 14 S (except M4) (D14 T1 Gs both times
others first time) संभारा संभ्रियता मे गुरुणा वचनादिह
—For 14°d N V B D10 13 subst

357* गुरुणामाश्रयैषा मे वक्षसमारविस्तर ।

आशु संभ्रियतां कृत्वा युष्माभिर्मम चाज्ञया ।

[V1 [ए] वः B2 [ए] विषा मे (hypermetric) (for
[ए] वा मे) N2 वः B1 वः (for वः) B1 विली D10
विस्तरा (for विस्तर) —(1 2) V2 3 सत्यवन् B4 उभयिता
(sic) (for संभ्रियता) V3 कृत्य (for कृत्यो) N3 V1 3 B2 4
D10 शासनान् (for चाज्ञया)]

—Thereafter cont

358* यथा न भवति छिद्रं केनचित्द्विधीयताम् ।

[V1 केनचित्द्विधीयता (sic) V4 D13 तथा नीतिविधीयतां (for
the post half)]

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे यज्ञभूमिर्निधीयताम् ।
 शान्तयश्चाभिनर्थन्तां यथाकल्पं यथाविधि ॥ १५
 शक्यः कर्तुमयं यज्ञः सर्वेणापि महीक्षिता ।
 नापराधो भवेत्कष्टो यद्यस्मिन्क्रतुसत्तमे ॥ १६

—V₄ om 14°-15° —° S₁ D₁-3 5 7 9 11 अमत्याविधि-
 (D₁ 3 7 °श्चि)तश्च (D₉ °त) , N₁ V₁-3 B D₁₀ 11 13
 सुमन्त्रा°, N₂ सुमन्त्रागतश्च (for समर्थोपहितश्च) D₂ 3 7
 चास्य, D₉ सुमाश्च, G₃ चास (sic) (for चाश्च) —° D₂
 तुरगश्च, D₃ 7 तुरगश्च (for सोपाप्यायो)

15 S₁ V₄ om 15°^{ab} (for V₄ cf v 1 14) D₁
 D₉ T₃ (third time) D₄ M₂ (second time) after
 11 D₁₄ T₁ 2 G₁ 3 4 (first time) after 1 8 4, G₂
 M₁ 3 (second time) after 3 read 15°^{ab} D₁-3 5 7 9 11
 read 15°^{ab} after 16°^{ab} —° B₃ D₁ (both times)
 D₄ (second time) 7 8 (second time before corr)
 10 11 दार° (for सरय्वाश्च) N₁ V₁ 3 B D₁₀ 13 च (V₃
 चा) परे (V₁ missing) पारे, D₁ 3 5 11 13 सरित पारे, D₄
 (second time) reads in marg, M₄ °कूले (for चोत्तरे
 तीरे) M₃ (second time) रमणीयप्रदेशे तु —° D₁₂
 शातवित्वा (sic) (for शातयश्च) S₁ [अ]मिकल्प्यता, N₁
 B₃ [य] च क्रियता, N₂ V₁ ° 4 B₁ 2 4 D₁₀ 13 [य] च तत्रैव,
 V₃ तथैवात्र, D₁ D₄ 6 11 T G₂ 4 M₁ 2 (D₁ T G₂ M₁
 both times G₄ second time all others first time)
 [अ] पि°, D₁ [अ] न्ययत्प्यता (sic), D₂ 3 5 9 11 12 [अ] पि
 कल्प (D₂ °ह्यय, D₁₀ °ह्या [sic]) ता, D₇ [अ] पि जल्पता,
 M₄ [अ] पि मे तत्र (for [अ]मिथर्थन्ता) —° S₁ D₁-3
 5 7 9 11 12 तत्र कल्पे (D₁₂ °ल्पे), N₁ यथाविधि, G₁ 3
 यथाकाल (for यथाकल्प) N₂ निमित्ता, D₁ 2 M₃ (second
 time) यथा विधि (for यथाविधि) N₁ V B₂-4 D₁₀ 12 M₄
 त्रिवंता (V₃ B₄ D₁₀ M₄ °यतां) निमित्तिता, B₁ विधिना
 विधितिता —After 15 D₁₂ ins

359* दान्यमास(सु) यथा यज्ञं तत्सर्वं सविधीयताम् ।

[Cf 16°^{ab} in S₁ D₁ 5 9]

16 G₃ reads 16 and 17 after 1 8 4 omitting here
 —° S₁ D₁-3 5 7 9 M₄ दान्यम् (for दान्य) N₁ illeg
 after दान्य S₁ D₁-3 5 7 9 M₄ शासु, N₂ V₁ 3 4 B₃ 4
 D₁₀ 13 शासुम्; V₃ B₁ यष्टुम्, B₃ D₁ [अ] वासुम्, D₁
 D₉ 14 T₃ 3 G M₁ 3 (M₃ both times all others first
 time, शासुम्, D₁₁ [अ] व्यासुम् (for कर्तुम्) S₁ महा,
 D₁-3 5 7 9 M₄ यथा (for यथे) S₁ D₁ 5 9 यज्ञ (for यज्ञ)
 —° N₁ V B D₁₀ 13 M₄ नाशनेन, D₁ °जदं, D₁₁ 13 नाशने
 न (for सर्वेणापि) V₄ °य्ता, D₁₂ 13 °क्षिता (for महीक्षिता)
 S₁ D₁ 5 9 तत्सर्वं सविधीयतां, D₁ 7 तया सर्वं विधीयतां —°
 S₁ D₁ 4 (second time) 6 9 11 M₁ नापचतो, D₃ 3 नोपचतो,

छिद्रं हि मृगयन्तेऽत्र विद्वांसो ब्रह्मराक्षसाः ।
 निधिहीनस्य यज्ञस्य सद्यः कर्ता विनश्यति ॥ १७
 तद्यथा विधिपूर्वं मे क्रतुरेय समाप्यते ।
 तथा विधानं क्रियतां समर्थाः करणेप्सिह ॥ १८

D₇ नोपचतो, D₁₂ नाचपतो (sic), G₂ M₁ (both first
 time) न प्रमादो (for नापराधो) S₁ D₁ 12 राष्ट्रे, D₁ 3 7
 दुष्टो, D₂ कुड्डो, D₁₁ कश्चिद् (for कष्टो) —° S₁ D₁-3
 5 7 11 यथा (for यदि) S₁ D₁-3 5 7 11 12 पुगवे (D₂ °व
 sic) (for सत्तमे) —For 16°^{ab}, N₁ V B D₁₀ 13 M₄
 subst while D₁₂ ins after 16°^{ab}

360* न चैवाश्रयदानेन न चात्यद्रविणेन च ।

[V₃ नान्य, V₃ नचान्य D₁₀ om (hapl) न (for न
 चात्य) M₄ न चात्येय कश्चिद् (for the post half)]

17 G₂ om 17 (cf v 1 16) —° M₄ छिद्राणि
 (for छिद्र हि) S₁ D₁ 12 मृगयते तु, N₁ V₁ 3 4 B D₂ 3
 7 9 13 G₄ 4 M₁ (G₂ 4 M₁ second time) मृगयन्त, V₃
 D₁₀ मृगयन्त, D₁ D₉ 8 (all second time) मृगय
 स्यते (first time °यते स्म) (for मृगयन्तेऽत्र) —° N₁
 (N₂ illeg) य * 7, V B D₁-3 7 10-13 M₄ यज्ञ (B₄ °ये
 before corr) प्रा (for विद्वांसो) —° S₁ D₁ 5 12 विष्टे
 तु तस्य, N₁ D₄ (both times) 13 विक्षितस्य हि (D₁₀ तु),
 A₂ V₁-3 B₁ D₁₀ M₁ विक्षितस्य च, V₄ विप्रभूतस्य, D₂ विधि
 तस्य तु D₁ विक्षितस्य तु (sic), D₁₂ (second time) T₁ 3
 (both both times) G₄ (second time) वि (first time
 नि) हृतस्य च, M₃ (both times) निहृतस्य हि (first time
 तु), M₄ विनिक्षितस्य (for निधिहीनस्य) —° S₁ या
 (probably क) कर्ता सद्यो, N₁ V₁ 3 B₁ 2 सहर्तापि, N₂ B₃
 D₁₀ संयष्टापि, V₃ सकर्तापि, V₄ B₄ स भर्तापि, D₁-3 5 7 9
 11 12 कर्ता सद्यो (by transp), D₁₂ कर्तापि हि (for सद्य
 कर्ता)

18 °) D₂ तथा च, D₃ 7 M₄ यथा च (for तद्यथा) N₁
 V B D₁₀ 13 M₄ [अ] यमश्नेन, D₉ (second time) °द्वे
 मे (for निधिपूर्वं मे) —° N₁ V B D₁₀ 13 M₄ मम यज्ञ
 (for क्रतुरेय), D₁-3 7 समाप्यता —° D₂ यथा (for तया)
 D₄ 8 (before corr) (both second time) त्रियता (for
 त्रियता) —° S₁ D₁ 5 11 12 T₃ (second time) समर्थे,
 D₂ 4 (second time, before corr) समर्थे, D₃ 7 समर्थे,
 D₁₁ समर्थी (for समर्था) S₁ D₁ 10-12 सप्रश्नमणि (S₁ °ण),
 D₁ D₉ 8 (all first time) सार्धैर्नियति, D₁-3 7 सप्रश्नमणि,
 D₁₂ T G M₁ (first time D₁₂ G₄ both times) °त्तरि
 (for करणेप्सिह) —For 18°^{ab}, N₁ V B D₁₀ 13 M₄
 subst

361* तया समर्थैर्विद्वद्भ्यः मयिदं सविधीयताम् ।

तथेति च ततः सर्वे मन्त्रिणः प्रत्यपूजयन् ।
पार्थिवेन्द्रस्य तद्वाक्यं यथाज्ञप्तमर्जुनत ॥ १९
ततो द्विजास्ते धर्मजमस्तुवन्पार्थिवर्षमम् ।

अनुज्ञातास्ततः सर्वे पुनर्जगृह्यथामतम् ॥ २०
गतानां तु द्विजातीनां मन्त्रिणस्तान्तराधिपः ।
विसर्जयित्वा स्वं वैश्वं श्रविवेश महायुतिः ॥ २१

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

[N: समस्ते (sic) (for समन्ते); N: यनोय (sic); N: D:10 यनोय, M: यनोय (for यनोय); D:12 transp. समस्ते and भवन्ति; M: समधार्मता (for मन्त्रिणीकृत्य).]

19 * D:12 repeats तथे. S: D:12,13 तद्वचः श्रुत्वा; N V B D:10,13 च नृपस्याज्ञा; Dt D:10,14 T G M:1-3 (all first time) चाध्वयन्; D:1-3,7,9 तद्वचः; T:3 (second time) च वचः सर्वे (for च ततः सर्वे). D:9 om (hapl.) 19^b,21^a.—^a S: पूजयन्; N V B D:10,13 M: प्रतिपूज्य ते (B: च), Dt D:8 Ct (all first time) प्रतिपूजिता; D:1-3,7 सम; T:2 (second time before corr.) पूरयन्; G k tp (all first time) as in text (for प्रत्यपूजयन्).—^a S: D:1-3,5,7,11,13 सर्वे (for वाक्यं).—^a Dt D:8 (all first time) यथाज्ञा (for यथाज्ञप्तम्). Dt D:10,14 T G M:1-3 (all first time) निशम्य ते (for अर्जुनत). S: D:1-3,5,7,11,13 च. (S: 1) धार्मता (D:8) च प्रत्यपालयन्.—For 19^a, N V B D:10,13 M: subst

362* यथाज्ञप्तमदोषेण चक्रुर्नृपविदासतम् ।

[V: यद् (for यथा); V: यज्ञम् (for [या]ज्ञप्तम्).]

20 D:10 om 20 (cf. v. 19).—^a Dt D:10,14 T G M:1-3 (all first time) तथा (for ततो). N: च; N:2 तु (for ते). S: Dt D:1-3,11,12,14 T G M:1-3 (Dt D:10,14 T G M:1-3 first time) धर्मज्ञा; N V B D:10,13 M: राजानम् (for धर्मज्ञम्).—^a S: D:1-3,5,7,11,12 वर्षयित्वा च (D:7 तु) ते (D:11 ते) नृप. N V B D:10,13 M: आ (V: सं) मन्त्र्य (V: *) प्रतिपूज्य (N: V:1, B: D:10 "गृह") च (B: ते) Dt D:10,14 T G M:1-3 Cr mg kt (all first time) वर्धयंतो नृपोत्तम. —^a S: अनुजगृह्य (for अनुज्ञावाप्तम्). S: D:1-3,5,7,11,13 तथा (S: D:5 "दा, D:11 "तो") राजा (for तत. सर्वे). N V:2, B: D:10,13 M: अविघ्नमस्तिव्युत्त्वा (N: **, D:10 "व्युत्ता") च (V: om च, sub-metric); V:1 अविघ्नमस्ति + करि; V:5 अविघ्नमस्तु तेषुक्त्वा. —^a S: N V B D:1-3,5,7,10,13 M: प्रतिजगृह्य (for पुनर्जगृह्य). B:3, "गता"; D:12 तथा (for यथागतम्).

21 D:9 om. 21^a (cf. v. 19).—^a T: G:2 M:1 (all second time) गतेषु. Dt D:8 T:2 G:2 M:1 (all

second time) तेषु गिरेषु (for तु द्विजातीनां). S: D:1-3,5,7,11,13 गतेषु द्विजमुद्येषु; M: (second time) तेषां गतानां विद्यानां.—^a S: D:1-3,5,7,11,13 [अ]धि; D:9 [अ]धि (for तन्).—For 21^a, Dt D:10,14 T G M:1-3 (all first time, cf. v. 1.8,4) subst.;

363* इत्युक्त्वा नृपशार्दूलः सचिवानिदमवधीत् ।

—^a S: D:1-3,5,7,11,13 विसृज्य (D:1-3,11 विसृज्ये) सर्वान् (for विसर्जयित्वा). D:8 स्व- (D:8 second time before corr. as in text).—^a Dt D:8 (all both times) महामनिः (for महायुतिः).—For 21, N V B D:10,13 M: subst.;

364* तेनैव द्विजमुद्येषु गतेषु स नराधिपः ।

शेषानुष्ठानमज्ञाप्य विधेयान्त्तं पुरं ततः ।

[(1) V:2 तेनैव, V:4 तेषु वै (for तेनैव). B: (m.) तेषु च (for तेषु) V:4 om. (hapl.) from 1. 2 up to 1.12 2^b.—(1) V:1 अज्ञाय, D:10 अज्ञाय, M: आधिप (for अज्ञाप्य) V:2 तदा]

—After 21, S: D:1-3,5,7,11,13 ins. *

365* पुत्रार्थं सममिष्टेन निवृत्तं चाभ्यमन्यत ।

[S: D:12 प्रजाये (D:5 "थे") (for पुत्रार्थं). D:12 निवृत्तं (for निवृत्त). D:9 "नदत्, D:11 चाभ्य" (for चाभ्यमन्यत).]

Colophon S: V:4 D:12 om (Sarga continued).—Kāṇḍa name N: D:10 om V:1-3 B: D:11 आदि; D:12 अयोध्या.—Sarga name S om. N:2 V:2 अश्वमेध-संभार, N:2 V:1 B:2,4 D:10 अश्वमेधसंभार; V:2 अश्वमेधयज्ञ-प्राप्तयः; B:1 अश्वमेधयज्ञसंभार; D:12,9 यज्ञकर्मिणि (D:9 "ले") पर्व; D:7 कर्मविलसः; D:11 यज्ञसंभार.—Sarga no. (figures, words or both) N:2 V:1 B:1,4 D:8 om. N:2 B:2 D:10 11 (as in text) V:2 13, V:3 10, D:1 9 D:7 8 D:3 नवमः; D:9 M: एकादशः (as in text), D:14 S (except M:4) द्वादशः; Dt D:10,14 द्वादश 12, D:11 both (as in text) D:12 इत्यर्थोप-शेषेकादशेऽपेक्ष-संभार-ध्यायः (lacuna in the place of dash).—After colophon, G:1,4 M:2 conclude with श्रीरामाय नमः, G:3 with श्रीमते रामानुजाय नमः.

पुनः प्राप्ते वसन्ते तु पूर्णः संतत्सरोऽभवत् ।
अभिनाद्य वसिष्ठं च न्यायतः प्रतिपूज्य च ॥ १
अब्रवीत्प्रथितं वाक्यं प्रसन्नार्थं द्विजोत्तमम् ।
यज्ञो मे क्रियतां विप्र यथोक्तं मुनिपुंगव ॥ २
यथा न विप्रः क्रियते यज्ञाङ्गेषु विधीयताम् ।
भवान्निग्नः सुहृन्मह्यं गुरुय परमो भवान् ॥ ३

12

Śi V4 Ds12 continue the previous Sarga T2
begins with श्रीरामचन्द्राय नमः

1 V4 om (hapl) from line 2 of 364* up to 2⁵
(cf v1 1 11 21) Before 1, Ds ins ref सू-उ-च
—^a) M4 तत (for पुन) N V1 3 B2-4 D10 च (for तु)
—^b) V4 B4 Ds11 13 पूर्ण (for पूर्ण) B1 भवेत्, Ds *वत्
(for ऽवत्) G2 M2 4 पूर्णं सवस्त्रे शुभे (M4 तदा) Cg k
as in text —After 1⁵, Dt Ds 9 10 12 S Cmg k t
ins

366* प्रसन्नार्थं गतो यष्टुं हयमेधेन वीर्यवान् ।

[D2 प्रसन्नार्थं Dt Ds 8 ततो, D9 गते (for गतो)]

—^a) Śi Ds तु, N V2 3 B D1 2 10 त, M4 त (for च)
—^b) V2 स न्यायतः (hypermetric) D10 तु (for
न्यायत) Śi Ds 1 3 7 9 12 13 प्रत्य (D1 13 'ति) पूजयत्
(D1 'त्) N V1 B4 D10 12 प्रतिगुह्य च, V2 'पायत,
B1 परि°, M2 प्रत्य° (sic) (for प्रतिपूज्य च) M4 प्रोवाच
नृपतिस्तदा

2 B4 om (hapl) from प्रथित up to अब्रवी
in 4^a M4 om 2 V4 om 2⁵ (cf v1 1) —^a) N1
V2 3 B1 3 Dt D10 9 प्रवृत्त, V2 प्रवृत्त, Ds11 12 प्रवृत्त, G1 4
M2 प्रवृत्त (sic) (for प्रथित) —^b) V1 3 B2 3 D10 12
'धं, Ds पूजयित्वा, Cmg k as in text (for प्रसन्नार्थं)
N1 V1-3 B1-3 D10 12 नराधिप (for द्विजोत्तमम्) N2
प्रसवामनराधिप —^c) Dt Ds 9 14 T2 G2 4 M2 ब्रह्मन्, G2
M1 अद्य (for विप्र) —For 2^a, Śi N V B1-3 (B4 om)
D1 2 7 9-12 subst

367* यज्ञं संस्थितायाः क्षीमं यथाशास्त्रं मुनिविरक्तम् ।

[N V2 D10 12 संधि (V2 'यु) क्तां, V2 3 D1 3 7 स कियतां,
B2 सधियतां (for संस्थितयतां) D11 स यज्ञं कियतां (for the
prior half) N V4 शास्त्र (for -शास्त्र) N D1 5 मुनिविरक्त
(Ds 'त), V2 B2 3 D10 अनुष्ठित V3 अनष्ठित, D2 7 मुनिविरक्त,
D12 प्रवृत्तिप (sic) (for मुनिविरक्त) V1 तदन्नातरागना, B1
यथा शास्त्रेषु लिखित (both epic tag!) (for the post
half)]

बोद्धव्यो भवता चैव भारो यज्ञस्य चोद्यतः ।
तथेति च स राजानमब्रवीद्विजसत्तमः ॥ ४
करिष्ये सर्वमेवैतद्भवता यत्समर्थितम् ।
ततोऽब्रवीद्विजान्बुद्धान्यज्ञकर्मसु निष्ठितान् ॥ ५
स्थापत्ये निष्ठितान्श्चैव बृहान्परमधार्मिकान् ।
कर्मान्तिकांश्चिह्नपकारान्वर्धकीन्सप्तकानपि ॥ ६

3 B4 om 3 (cf v1 2) —^a) D2 विज्ञे Dt Ds 9
Ct विज्ञा क्रियते, Cmg as in text —^b) Śi N V1-3 B1-3
D1-3 5 7 9 10 12 13 यज्ञमेनेह (D2 'नैव, Ds 'न हि) केनचित्,
V4 यज्ञे मे नेह केनचित्, D11 यज्ञे हि मेनेनचित्चित् —^c)
Ds 9 12 विप्र्य (Ds 'म sic) (for विप्र्य) V2 सङ्घ
(for सुहृन्) N V2 4 B1-3 D10 12 चैव (for महा) V2
सुवीर्य (for सुहृन्मह्यं) —^d) N V2-4 B1-3 D10 12 भग,
V1 D4 T2 3 G2 M1-3 Cg t महात्, D12 मत (for भवात्)

4 B4 om up to अब्रवी in 4^a (cf v1 2) D1
repeats 4^a after 29 —^a) D12 अ*ता (for भवता)
Śi चेह, N1 V2 3 Ds 3 7 चैव, B2 [ए]वैव, D12 वैव (for
चैव) —^b) Ds 11 12 चानय (for चोद्यत) N V B1-3 D1
(both times) —3 7 9 10 13 यज्ञायेसु (V2 B1 3 उ)द्यत Śi
यज्ञाये भार उद्यत —After 4^a, B2 ins

368* यथा क्षीमं भवत्येव शक्तिरेवैव वै क्तु ।

[Note hiatus between the two halves]

—^a) Ds च*, D11 स च (by transp) —^b) D12 उवाच
(for अब्रवीत्) T2 मुनिपुंगव, G4 क्ति° (for द्विजसत्तम)

5 ^b) D14 समीक्षित, M4 समीक्षित (for समर्थितम्) Śi
N V B D1-3 5 7 9-12 भवतो (D2 'त as in text)
यदमीक्षित (V2 'मिक्षित [hypermetric] Ds 10 'क्षित),
Ck as in text —^c) N2 V1 3 B D10 12 त्सर्वां,
Dt नन्दात्, D1 विद्वां, D2 वृद्धावृद्धात् (ditto) (for
वृद्धान्) —T2 om 5^a-8^a —^d) G1 3 M3 -कर्मणि, Cmg
as in text (for -कर्मसु) D1 निश्चितम्, G1 3 [अ]
वस्थितम् (for निदि°)

6 T2 om 6 (cf v1 5) —^a) Śi स्थापयता, B1
स्थापनै (sic), Ds स्थापत्ये (sic) (marg sec m
gloss स्थापत्ये स्थापनै), D12 स्थाप्या ये, D12 G4 स्थाप्यते
(for स्थापये) Śi N V1 B D1-3 5 7 9 12 13 चे (V1
D2 12 ये, B1 यि)ह स्थाप्यता (for निष्ठिताश्चैव) V2 3
स्थाप्याश्चैव स्थाप्यता, V4 स्थापयच* स्थाप्यता, D11 स्थाप्यतां
वै स्थापयतो, Cmg k t as in text —^b) M4 -समगत्
N V B D1-3 5 7 9-12 वृद्धा परमधार्मिका —D2 om
(hapl) 6^a-7^a D14 repeats (ditto) 6^a —^c) N
V B D11 12 वर्गो (D12 'मां)क्षिका, Dt Ds 1 (m gloss

गणकाञ्चिाल्पिनश्चैव तथैव नटनर्तकान् ।
तथा शुचीञ्चास्त्रपिदः पुराणसुबहुश्रुतान् ॥ ७
यज्ञरुर्म समीहन्तां भयन्तो राजशासनात् ।
इष्टका बहुसाहस्री शीघ्रमानीयतामिति ॥ ८
औपकार्याः क्रियन्तां च राज्ञां बहुगुणान्विताः ।
ब्राह्मणारसथाश्चैव कर्तव्याः शतशः शुभाः ॥ ९

भक्ष्यान्नपानैर्दुग्धिः ससुपेताः सुनिष्ठिताः ।
तथा पौरजनस्यापि कर्तव्या बहुनिस्तराः ॥ १०
आपासा बहुभक्ष्या वै सर्वाकामैरुपस्थिताः ।
तथा जानपदस्यापि जनस्य बहुशोभनम् ॥ ११
दातव्यमन्नं निधितस्तत्कृत्य न तु लीलया ।
सर्वमर्णा यथा पूजां प्रामुजान्ति सुसंस्कृताः ॥ १२

शिल्पिनः १० १३ १४ कर्मांतिका (Dt Ds १११ कार्), Ds १११
कर्मांतिका (for कर्मांतिका) Ss Ds १११ लेपकरा (Ss
Ds कार्), N V B Ds १११ लिपिकरा (Vs कार्),
Ds १११ लेपकरा, Ds १११ Gs १११ Ms Cmg कार्, Ds
लेपकरान् (sic) Ts Gs Ms शिल्पिकरान्, Ms गणिकरान्
(for शिल्पिकरान्) Ct as in text (—) Ss Ds १११
जनका, N V B Ds १११ १११३ व (Vs Ds वा) धंका,
Ds १११ वधंका, Cr mg t as in text (for वधंकीन्) Ss
Ds १११ वधंका, N V B Ds १११ १११३ खनका (Ns Vs
Bs १११ Ds कार्) Ds वनका, Ds खन, Ms वानकीन्
(for खनका) Ns Vs Bs १११ Ds तथा (for अपि)

7 Ts om 7 (cf v 1 5) Ds om 7th (cf v 1 6)
—) N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
गणिका (Ms कार्), m also as in text (for गणका)
Vs Ds शिल्पिकार (Ds कार्) (for नका) N V B
Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
(for तथैव) N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११
(—) Ss N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
शुचीन् Vs चाख (for दाख) —) Ss Ts १११ Gs स
बहुम् (Ts Gs ख as in text) तान्, Ns (before corr
as in text) श्रुता, Ds r (ditto) सुबहु, Ds च बहु
(for सुबहु) Ms पुराणज्ञान्युश्रुतान्

8 Ts om 8th (cf v 1 5) —) Ss समारम्भात्,
Ns illeg for स (for समीहन्ता) —) Ds स्वाभ्यन्त
(sic) Ds वासना (for वासना) —) Ss Ns B
Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
Ds Ms दृष्टी (Vs कार्), Ds द्रष्टु च (for दृष्टका) Ss
Bs Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
Ds कार्, Vs Ds १११ S (except Gs) Cm कार्, Gs कार्,
Ct as in text (for बहुसाहस्री) —) Ns Vs Bs १११ Ds
क्षिप्र (for क्षीमम्) Ss Ns Vs B Ds १११ १११ १११ १११
वाह्य वा, Vs Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
वाह्यपति, Ds चालीयत्, Ds वाह्य च य (sic) Ms व्याप्रिय
ताम्, Cr m as in text (for आनीयताम्) Ss N V B
Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११

9 —) Ss N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
(Vs कार्पयस [hypermetric] Vs कार्या [by corr]
Dn कार्या, Ms चर्या) Cr mg as in text (for
औपकार्या) Dn विपत्ता (for न्ता) Ds वै (for च) Ds

उपकार्यादि विपत्ता —) Ss Dt Ds १११ राज्ञो, Ns Vs १११
राज्ञा (for राज्ञा) Ds यज्ञो बहुगुणान्वित, Gs Ms तथा
राज्ञा गुणान्विता —) Ds ब्रह्मणा Ms [ख] त्र (for [व]
—) Ss N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
(for कर्तव्या) Ds १११ तथा (for शुभा)

10 —) Ns B १११ Vs १११ Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
ह्राज (for भक्ष्या) —) Vs सुनिपेता Ns Ds स्वनि
(Ds तु) ह्रिता, Vs १११ Ds १११ क्षिता, Dn प्रति, Ms क्षिते,
Cm g k t as in text (for सुनिष्ठिता) Ds om (hapi)
from १०—११ —) Ts तदा, Ms तत् (for तथा) Ds
जनश्च (sic), Gs पर (for पौरजनस्य) —) Ts कर्तव्य
(sic) (for कर्तव्या) Ns Gs नि (Ns in m) श्रुता, Vs
विस्तरात्, Ds १११ विस्तरा (for त्र) Dt Ds कर्तव्याश्च
सुनि —) After १० Dt Ds Ct ins

369* आगताना सुदूराच पाथिवाना पृथक्पृथक् ।
वाजिचारणशालाश्च तथा शय्यागृहाणि च ।
अनाना महदावासा वैदेशिकविकासिनाम् ।

11 Ds om ११th (cf v 1 १०) —) Vs प्रायशो,
Dt Ds Ms आवाप्त, Dn आवाप्ता (for आवाप्ता) Ss Ns
Vs Bs Ds १११ भक्ष्या, Ns Bs अ (Bs नि) क्षार्था, Vs १११
Bs १११ Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
सती काम (for मैर) Ss N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
Bs १११ Ds १११ पृथिवि (Bs रित्ता, Ds सुपृथिवि, Ms उपा
न्विता Cr mg t as in text (for उपस्थिता) —) Ds
पौर, Ds यथा, Ts तदा (for तथा) Ss Ds स्वेह, Ns दे
वैव, Ns Vs Bs र (Vs वै) वैव, Vs Bs १११ Ds १११ जा (Bs
या) नपद वैव (Bs m also जनपदैश्चैव), Vs Ds १११ जनपद
सर्व (Vs वैव), Dt Ds १११ पौरजन, Dn १११ जनपदस्येह,
Ds Gs जन, Cr as in text (for जानपदस्यापि) —) Ds
जनाना Ct as in text (for जनस्य) Ss N V B
Ds १११ १११ १११ कर्तव्य (Ds *) बहु भोजन (Vs विस्तर, Vs
भोजन, Ds शोभन)

12 —) Ss कर्तव्यम् (for दातव्यम्) Ss अन्य, Vs यज्ञ
(for अन्न) V Bs १११ Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
(for विविधम्) —) N V B Ds १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
(Bs ल in marg as in text), Ds कृत्य, Ct as in
text (for सृष्टय) Ds च (for तु) Ss Ns Vs Bs १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११ १११
१११ १११ Ms पी (Vs ही) ड्या Cm g k t as in text (for

न चानज्ञा प्रयोक्तव्या कामक्रोधनशादपि ।
 यज्ञकर्मसु येऽन्यथाः पुराणाः शिल्पिनस्तथा ॥ १३
 तेषामपि निशेषेण पूजा कार्या यथाक्रमम् ।
 यथा सर्वं सुनिहितं न किञ्चित्परिहीयते ॥ १४
 तथा भवन्तः कुर्वन्तु प्रीतिस्निग्धेन चेतसा ।
 ततः सर्वं समागम्य वसिष्ठमिदमब्रुवन् ॥ १५
 यथोक्तं तत्करिष्यामो न किञ्चित्परिहास्यते ।
 ततः सुमन्त्रमाहूय वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥ १६

लीलया) —^o Śi N̄s V 1 3 4 B Dt D 3 5-11 13 14 T 2
 M 1 सर्वे, Cm as in text (for सर्वे) V 4 काम (for पूजा)
 —^d D 2 7 वन्दु (for वन्ति) N̄s सुदं (sic) V 4
 D 7 9 13 सस्त्रुता, D 9 सुस्तुता, D 10 स, M 4 कृता, Ct as
 in text (for सुसकृता) —After 12 B om

370* तथा यत्नो विधातो (तस्यो) भवद्भि प्रियवादिभि ।

13 *^a Śi V 8 D 1 3 5 7 11 13 नावमान (V 8 ना),
 N̄ V 1 2 B D 10 नापमान, V 4 न च मान Śi N̄ V B D 1-3
 5 7 11-13 प्रयोक्तव्य (V 8 द्या) G 2 M 3 न चाप्यवज्ञा
 कर्तव्या —^b V 2 शोचं (for क्रोध) Śi D 13-यज्ञ (Śi
 10) वचित्, N̄ V B D 1-3 7 10 11 13 कृ (V 6 कृ)त (V 2
 त, V 3 त) वचित्, M 4 कृतापि च, Cg as in text (for
 वक्रादपि) —After 13^{ab}, D 2 1 7 (all repeating as
 subst of 23°) ins 376* —^c D 2 कर्मणि (for तु)
 V 1 रि*, B 1 अद्या, D 2 द्यज्ञा, D 2 दक्षा, D 10 मुखा (for
 उवाचा) D 2 शोभनात् (for सिल्पिनत्) G 4 तदा (for
 तथा)

14 ^{ab} V 1 क्षपि च (hypermetric) (for क्षपि) G 4
 कार्य (for कार्यर) Śi D 2 11 12 transp तेषामपि and
 पूजा कार्या B 4 सुख Cg h t as in text (for क्रमम्)
 —After 14 ^{ab}, Dt D 4 5 14 S (M 4 subst for 14^{ab})
 Cm g t ins

372* ने च ह्यु मुखा सर्वे वसुभिर्भोजनेन च ।

[Dt Ct संयुता, T 2 मुहना (for मुहना) Dt D 2 Gg
 वे ह्यु मेपूर्विका सर्वे (for the prior half)]

—M 4 om 14°—15° Dt D 2 T G 1 3 4 M 2 repeat D 2
 reads (var) 14° after 15 —^c Dt D 2 (Dt D 2
 second time) यथेष्टं ह्यु, D 2 T G 1 3 4 M 3 (all second
 time) यथेष्टं ह्यु (for यथा सर्वं) N̄ 2 ह्यु, D 2 मु (for
 ह्यु) N̄ 1 2 सुनिहितं सर्वं (by transp) —^d B 1 भूयते,
 Cg 15 in text (for हीयते)

15 D 2 M 4 om 15^{ab} (for M 4 cf v 1 14) —^c V 4
 सर्वं ह्यु B 4 om (hapl ?), D 11 वृत्ति (for वृत्त्यु) —^d
 B 4 दीर्घ (sic), G 2 दीर्घा) (for दीर्घ) Dt D 2 युजन्,
 Cg as in text (for द्विषेण) —After 15^{ab} B 3 ins

निमन्त्रयस्व नृपतीन्पृथिव्यां ये च धार्मिकाः ।
 ब्राह्मणान्क्षत्रियान्बैश्यान्शूद्रांश्चैव सहस्रशः ॥ १७
 समानयस्व सत्कृत्य सर्वदेशेषु मानवान् ।
 मिथिलाधिपतिं शूरं जनकं सत्यविक्रमम् ॥ १८
 निष्ठितं सर्वशास्त्रेषु तथा वेदेषु निष्ठितम् ।
 तमानय महाभागं स्वयमेव सुसत्कृतम् ।
 पूर्वसन्निधिनं ज्ञात्वा ततः पूर्वं ब्रवीमि ते ॥ १९

372* परिबुद्धा भवन्त्येव यथा देवा प्रभृजिता ।

—^c D 2 7 तथा (for तत) D 1 समागम्य —^d T 2
 वसिष्ठ (sic) D 2 भवन्त्येव (sic) (for अनुवन्) —After
 15 Dt D 2 T G 1 3 4 M 2 repeat D 2 reads 14°

16 ^a Śi D 12 यथाकृत्य (Śi त), N̄ 1 ते, D 13
 तु G 1 तयोक्तं (for यथोक्तं तत्) V 4 मि, D 14 Cr m
 सुनिहित (for करिष्यामो) —^b V 4 B 4 D 2 हीयते, D 13 G 2
 हास्यते, Cr m as in text (for हास्यते) —^c D 4 G 1 3
 M 4 आनीय, M 3 आनाय्य (for आहूय) —^d G 2 वासिष्ठो
 (sic)

17 ^a V 1 य एवं V 4 निर्वर्त्य ह्यु, Cg as in text (for
 निमन्त्रयस्व) D 13 नृपते —^b D 13 पृ * द्या N̄ 1 V 4 B 2 M 3
 ये च पार्थिव्य, V 8 D 1-3 सर्वे (V 2 येन, D 1 वाद्य[sic]) धार्मि
 कान् —In T 1 the portion from त (in सहस्रशः) up
 to शास्त्रे in 10° is missing on a damaged folio —^c
 D 2 12 read nom plu for acc plu of all nouns Śi
 D 11 12 M 4 [क्ष]पि (for [क्ष]य) B 1 विशेषत, D 12 *क्ष *
 (for सहस्रशः)

18 T 1 missing 18 (cf v 1 17) —^a V 2 B D 4
 T 2 G 1 3 M 3 समान (D 1 नी)य सुसह्य, B 4 नय स्वर्ण
 ह्यु, D 2 7 11 नय सुसह्य —^b D 2 12 देवेषु (for
 देवेषु) D 2 मानवान्, D 2 सायय (for मानवान्) —^c D 11
 शूरं (sic), T 2 G 2 M 1 वीर (for शूर) —^d Śi N̄ V 1 3 4
 B D 1 3 5 7-12 M 4 ह्यु, V 5 ह्यु, Dt D 2 T 2 G 2 M 1
 वादिने (for सत्यविक्रमम्)

19 T 1 missing up to शास्त्रे in * (cf v 1 17)
 Dt D 2 5 om 19 ^{ab} —^c D 1 3 निष्ठितं —^b D 12 तदा
 (for तथा) D 2 निष्ठितं (for निष्ठितम्) D 2 7 वेदेषु परिनिष्ठितं
 —Śi om 19°—20° —^c D 2 समान, G 2 ताननय (meta
 thesis) (for तमानय) D 2 13 G 2 आग (for आग) —^d
 D 2 भूपमेन (for स्वयमेन) V 4 D 2 7 9 सस्त्रुतं, M 4 मुह
 (for सुमहत्तम्) —^c Dt D 1 3 11 13 T 1 3 G 1-3 M 4
 Ct पुरं D 2 सर्वं, Cm g k t p as in text (for पुरं)
 N̄ 1 V B D 10 12 M 4 स (V 4 *)पय (V 3 *पि)र्, Dt
 शास्त्राय, D 2 3 5 7 11 सादधिकं, D 12 सादधिकं, Cm g t

तथा काशिपतिं स्निग्धं सततं प्रियमादिनम् ।
सद्वृत्तं देवसंज्ञाय स्वयमेतानयस्व ह ॥ २०
तथा केरुराजानं वृद्धं परमधार्मिकम् ।
श्वशुरं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥ २१
अङ्गेश्वरं महाभागं रोमपादं सुसत्कृतम् ।
वयस्यं राजसिंहस्य तमानय यशस्विनम् ॥ २२
प्राचीनान्तिन्धुसौरीरान्सौराष्ट्र्यांश्च पार्थिवान् ।

दाक्षिणात्याङ्गरेन्द्रांश्च समस्तानानयस्व ह ॥ २३
सन्ति स्निग्धाश्च ये चान्ये राजानः पृथिवीतले ।
तानानय यथा क्षिप्रं सानुगान्सह्यान्धमान् ॥ २४
वसिष्ठनाक्यं तच्छ्रुत्वा सुमन्त्रस्तरितस्तदा ।
व्यादिशत्पुरुषांस्तत्र राज्ञामानयने शुभान् ॥ २५
स्वयमेव हि धर्मात्मा प्रययौ मुनिशासनात् ।
सुमन्त्रस्तरितो भूत्वा समानेतुं महीक्षितः ॥ २६

as in text (for स्वयन्विज) M₄ ह्वा (for ज्ञावा)
—¹) N¹ V (V₄ om. ततो) B D₁ 3 5 7 9-13 ततो वाक्य,
G₁ 3 पूर्वमेव, Cr mkt as in text (for तत् पूर्व)
T₂ प्रवीमि in sec m N¹ V₂ 4 B D₁₀ 13 "यद्, V₁
दिदे, Ck as in text (for प्रवीमि ते) M₄ तत् प्रवृद्धि
सत्तम

20 S₁ om. 20^{ab} (cf v l 19) —^a) V₂ जय (for
तथा) B₄ Dt D₂ 4 5 9 T G₁ 3 काशी B₄ D₅ 11 12 T₂
(before corr after corr sec m as in text) शूर
(for स्निग्ध) —^b) V₂ सुमत, D₁₂ सतत (for सतत) V₂
महा (for प्रिय) —In T₁ 20^a—21^a lost on a damag-
ed fol S₁ N¹ V B D₁ 3 5 7 9-13 transp 20^{ad} and
22^{ad} —^c) S₁ N¹ V B D₁ 3 5 7 9-13 M₄ सुमन् (for
सद्वृत्त) D₂ सत्कृत —^d) S₁ V₂ 4 B₁ D₉ 12 13 पुत्रं (for
पुत्र) S₁ D₁—3 5 7 9-13 स्वमानय, N¹ V B D₁₀ 13 समानय,
M₄ [जा] नयस्व त (for [जा] नयस्व ह)

21 T₁ missing up to ° (cf v l 20) D^a 3 7 12 om
21 —^a) V₂ D₂ 5 9 कैकय, V₄ केकेय, B₁ 4 D₁₀ कैकय,
Cg k.t as in text (for कय) D₂ 4 in परम in marg
—^b) D₁ सुस्तर (metathesis¹) (for श्वशुर) —^c) N₂
B₃ (after corr) स्वपुत्र, D₂ (after corr as in text)
सु², D₁₀ स्वपुत्र (for सपुत्र) N¹ V₁ B₂ 4 D₁₀ 11 T₁ 2
G₂ 4 M₂ 3 स्वम् (for तम्) B₄ इहापन (metathesis)
S₁ तमानय यशस्विनं (= 22^a)

22 ^a) V₄ यशेश्वर S₁ N¹ V B D₁ 3 5 7 9-13 तथा
स्निग्धं Dt D₂ 8 महेष्वास्य, T₂ G₂ M₁ 2 4 च राजान (for
महाभाग) —^b) V₄ D₂ 3 7 9 13 सुमन्त्र, Dt सु²*, Cg p
समीपयं (for सुमन्त्र) S₁ N¹ V B D₁—3 5 7 9-13 transp
22^{ad} and 20^{ad} —^c) D₁ 13 सिंहच (for सिंहस्य) —^d)
Dt T₂ Cg समानय, M^a स्व² M₄ moth-eaten for यदा in
यशस्विनम् B₃ (in) D₂ 3 7 9 13 (all through eye
wandering) मपुत्र तमिहानय (= 21^a) —After 22 Dt
D₂ 8 ins

373^a तथा कोमलं तत्र भानुमन् सुमन्त्रम् ।
ममतापिपतिं दूरं यथाशक्तिप्रसारम् ।
प्रक्षिप्य परमेष्ठितं सत्तुं पुरन्दरेनम् ।
राजं शान्तमदाय पौदयस्व दुर्धरमात्रम् ।

23 ^a) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 प्राच्याद् (D₁ "च्या) च, N V
B D₂ 10 प्राच्याद्, Cg k.t as in text (for प्राचीनान्)
V₂ सिद्ध (for सिन्धु) N¹ V B D^a 3 13 Cg सौवीरा (D₂
*) (for सौवीरान्) —^b) S₁ N₂ V₁ 2 4 D₁₂ स्वराष्ट्रे
(S₁ "ष्ट्रा) ये, N₂ V₂ B D₁₀ सुराष्ट्रे ये, D₁ 12 सौराष्ट्राद् (D₁₂
"ष्ट्रा ये) D₂ 9 सु (D₂ सौ) राष्ट्रान्मात्र, T₂ "क्षीयाद्, Cg as in
text (for सौराष्ट्र्याद्) —In T₁ the portion from च
पार्थिवान् in ^a up to तानानय द in 24^a is lost on a
damaged fol S₁ च मानया, N¹ V B D₁₀ 12 13 वा,
D₁ [अ]न्य² (for च पार्थिवान्) D₂ 9 सु (D₂ सौ) राष्ट्रान्तय
(D₂ "रिना)नया D₁₁ सुष्ट्रायस्त्वमागधात् —^c) N₁ V
B₁ 2 4 D₁₂ दा (V₄ द) क्षिपाया नरेन्द्राश्च —^d) S₁ N¹ V B
D₁—3 5 7 9-13 सवाना (D₂ "नाना[ditto] D₂ सवना) नय मा
विर (V₁ मारिच[metathesis] D₁₁ मन्त्रत), M₄ सवोलाना
नय स्वय

24 T₁ missing 24 ^{ab} (cf v l 23) —^a) S₁ N¹
V₂ 4 D₁—3 5 7 9-13 अरि, V₂ 3 प्रीति, Cg as in text (for
सन्ति) M₂ सिद्धाद् (for जिष्ठाद्) D₂ तथा, D₁₂ om च
(for च ये) S₁ N¹ V₂ 4 B₁—3 D₁ 3 5 7 9 10 13 [अ]न्येपि
(for चान्ये) —^b) S₁ N¹ V B D₁—3 5 7 9-13 "श (D₂ च)
त, M₄ गता (for "तले) —^c) D₁₂ T₂ G₂ M₂ तथा, Cg
as in text (for यथा) S₁ N¹ V B D₁—3 5 7 10-13 M₄
तानप्यानय (V₂ तानानयस्व, D₁—3 तानिहानय, M₄ moth
eaten for नय) ये क्षिप्र (V₂ क्षिप्र हि) Cg यथाक्षिप्र
सौम्यमनसिवाक्यं Cg —^d) V₄ ह्वा (for ह्वा) N¹ V₁ 2 B
D₁ 3 5 9-13 M₄ याचते V₄ याहान्, G₁ यथुक्ताद् (for
याच्यवान्) —After 24 Dt D₂ 8 ins

374^a पतान्कृतैर्महाभागैरानयस्व युवाजया ।

25 ^a) D₁₂ त्रिषिद्ध (for वधिप) —^b) D₁₂ स्वयमेवम्
(sic) Dt D₂ 8 T₂ त्रिरित (for "तम्) B₃ T₂ तथा, D₁₂
तत् (for तदा) D₁₁ सुयंत्रकामाय भोगमुरु (hyper
metric) D₁₁ om 25^a—6^b —^c) V₁ व्यादिद्वान्
(sic) D₂—4 व्यादिद्व D₁₂ आदिगन् T₂ व्यादिगन् (sic)
M₄ व्यादिगन् (sic) (for व्यादिगन्) —^d) S₁ N¹ V B
D₁ 3 5 7 9 10 12 13 बहुन् Cg g as in text (for शुभान्)

26 D₁₁ om 26^{ab} (cf v l 25) —^a) S₁ N¹ V B
D₁—3 5 7 9 10 12 13 च M₄ सु (for द्वि) —^b) In T₁ the

ते च कर्मान्तिकाः सर्वे वसिष्ठाय च धीमते ।
 सर्वं निरेदयन्ति स्म यज्ञे यदुपकल्पितम् ॥ २७
 ततः प्रीतो द्विजश्रेष्ठस्तान्सर्गान्पुनरब्रवीत् ।
 अवज्ञया न दातव्यं कस्यचिच्छीलयापि वा ।
 अवज्ञया कृतं हन्यादितारं नात्र संशयः ॥ २८
 ततः कैश्चिद्दहोरात्रैरुपपाता महीक्षितः ।

बहूनि रत्नान्यादाय राज्ञो दशरथस्य ह ॥ २९
 ततो वसिष्ठः सुप्रीतो राजानमिदमब्रवीत् ।
 उपपाता नरव्याघ्र राजानस्तव शासनात् ॥ ३०
 मयापि सत्कृताः सर्वे यथार्हं राजसत्तमाः ।
 यज्ञियं च कृतं राजन्यपुरुषैः सुसमाहितैः ॥ ३१

portion after *प्रय* in ⁵ up to *च* in 27⁵ is lost on a broken fol. *Ñ V B Dt* (after corr) *D 1 4 5 13 T 3 G 1 3* *प्रया* (*V 3 4 D 3* °यतो *D 10* *प्रयतो* (for *प्रययो*) *Ś 1 Ñ V B Dt*—3 5 7 9 10 12 13 *राज*, *M 1* *शुरु* (for *मुनि*) —*D 11* reads up to *स* in ⁵ in marg —°) *Ś 1 Ñ V B Dt* 3 5 9 13 *प्रयतो*, *D 7* *प्रययो* *M 1* moth eaten (for *वरितो*) —°) *B 1 Dt* 7 *महीक्षिता* (*B 1* °त) *Dt D 3* *महामनि* *Cg* as in text (for *महीक्षित*)

27 *T 1* missing up to *च* in ⁵ (cf v l 26) —°) *Ś 1 Ñ V B Dt* 3 5 7 9 13 *M 1* तत *Cg* k t as in text (for ते च) *D 7* कर्मान्तिका *M 1* कर्मान्तिका —°) *Ś 1 Dt* 3 5 7 9 11 13 *M 1* महाप्रने, *Ñ V B Dt* *D 1 4 5 13* *Ctp* सहयये (*D 3* °य) (for च धीमते) —°) *Ś 1 Dt* 12 सर्वे *Ñ V B 4 Dt* 3 5 7 9 11 सर्वान् *D 13* सखायान् (for सर्वे नि) —°) *Ś 1 Dt* 13 य (*Ś 1* या)हे वाङ् *Ñ V 1 2 4 B Dt* 10 11 13 वसि (*B 1 4* °ही)वाङ् *V 3 Dt* 7 यज्ञार्थम् (*V 3* °धम्) *D 3* याज्ञिकान् *M 1* यथायद् *Cg* as in text (for यथे यद्) *Ś 1 Ñ V B Dt* 3 5 7 9 13 *M 1* उप (*V 3* अनु *V 4* उम्, *D 13* परि) कन्यितान् (*M 1* °त), *Cg* as in text (for °तम्)

28 °) *B 1 [5]* मपीद (for प्रीतो) —°) *V 1* तान्नान्त वाङ् (ditto *sup lin*) *D 3* °द्विवाङ् *D 13* सर्वांलान् (by transp) (for तान्मवान्) *Dt D 3* मुनिर् *D 1 14 T G 4* हृदे (for पुनर्) —After 28⁵ *Ś 1 Ñ V B Dt*—3 5 7 9 13 *M 1* ins.

375* अवज्ञिनं यथा यथे परिहियेत विचन ।

[*Ñ 1 B 1 Dt* 7 *तथा* (for यथा) *D 1 2 7* यत् (for यथे) *Ś 1 V 3 B Dt* 2 3 5 7 13 °हान्यति *V 1* °हीयेत् *V 4 B Dt* 1 9 11 °हान्ये (*D 3* °ये) *D 1* (gloss) हान् स्थाने *M 1* °रि (for परिहियेत) *Ś 1 Ñ B 1* क्वत् *D 1* कि न य (for किन)] *T 3* reads ° in marg *sec m* —°) *Ś 1 V 1 V B 1 2 4 Dt*—2 3 5 7 9 11 13 *M 1* मा (*D 13* मा) यथा (*V 2 4 Dt* °याय) *प्र* (*V 1 3* °न *D 13* [sc] दातव्यं —°) *D 4 T 3* न मुनीलया (for लीयमानि वा) *Ś 1 Ñ V B Dt* 3 5 7 9 13 *D 13* द्विष्टा वनमिन् (*B 1 4* °वा) द्विष्टः *D 13* दातुस्तपोयमादरेत् (cf post half of 376*) —In *T 1* the portion from हृत् in 28⁵ up to रत्नान्या in 29⁵ is missing on a damaged fol. —*D 13* om (hapl!) 25⁵ —°) *G 3* अवज्ञाय (metathesis) *M 1* अवज्ञाय (for अवज्ञया)

G 1 3 कृतो, *M 1* कृता (for कृत) —For 28⁵ *Ś 1 Ñ V B Dt*—3 5 7 9 13 subst (*D 3 7* ins (first time) after 13⁵)

376* अवज्ञया हि यद्दत्त दातुस्तपोयमादरेत् ।

[*V 3 Dt* 7 तु *D 3* च (for हि) *D 3* °दत्त After दत्त, *D 3* repeats (ditto) या तु दत्त *Ś 1 Dt* 12 तदत्त (by transp) *V 3* आदरेत् (sic) *D 3* आदरेत् (sic) (for आवरेत्)]

29 *T 1* missing up to रत्नान्या in ° (cf v l 28) —°) *V 1 Dt* 11 कश्चि (*D 11* °चि [sic])द्, *M 1* केचिद् (after corr *sec m* as in text) (for कैश्चिद्) —°) *Ś 1 Ñ V 4 B 4 Dt* 10 13 उपपाता *V 1* °जाता (sic), *D 11* तपा (त्रा)याता *D 12* °* (for उपपाता) *V 1* °मिरे, *D 13* °लित (sic) (for क्षित) —°) *Ś 1 Ñ V B Dt* 3 5 7 9 13 रत्नान्या (*D 13* °ना [sic])दाय बहवो (*Ś 1 Dt* 12 सुबहवः *V 4* बहुवो) —°) *B 1* (after corr in m as in text) रादे (for रादो) *D 12* missing *M 1* दत्ता * * * (for दत्तारयस्) *Ś 1 V 4 B 1 Dt* 12 *G 1 3 M 3 3* च *Ñ B 1 Dt* 10 *T 1* हि *D 12 T 1* *G 4* वै *M 1* missing (for ह) —After 29 *D 1* repeats 4⁵

30 *D 13* om 30 —°) *M 1* damaged (for ततो) *D 12 T 3* से (for सु) —°) *D 3* हृदे (ditto) (for हृदम्) —°) *Ś 1 Ñ V 2 4 B 4 Dt* 1 5 10 13 *T 3* उपाः *V 1* °वाङ् *D 3* उपायैर् (for उपपाता) *V 1* (marg as in text) तासवान् (submetric) *B 1* °मा *M 1* °माद् (for मत्पाया) —°) *V 1* (m as in text) नरेद् (for तान्मत्त)

31 °) *Ñ 1* महया (sic) *D 12* °या (for मया) *Ñ 1 V 1 B 1 2 Dt* 12 हि *Ñ 3 V 2 B 1 Dt* 2 3 7 10 12 *M 1* [म नि] *V 4 Dt* 2 च (for [म नि] *D 7* संश्रुता —*T 1* missing from ⁵ up to य in 3⁵ on a damaged fol —°) *Ś 1 Dt* 2 7 11 *M 1* यथायत् *D 13* तपाय (for यथाय) *Ś 1 V 2 4 B 1 3 Dt*—3 5 7 9 13 *M 1* पुनिताय ते (*D 1* मा *D 3* वै) *V 1* प्रीतिवृत्ति *B 1* मत्तुनय त *Dt D 3* °प्र (for राजमत्ता) —°) *G 1 3 M 1 3* Cr वापीये (*M 1* °वर) वा *G 3* वासीयन्, *M 1* पूमादाय (for वसिष्ठे च) *G 3 M 1* हृतोः *M 1* हृता (for हृत्) *Dt D 3* °मयः *M 1* राय (for तान्) *Ś 1 Ñ V B Dt*—2 3 7 9 13 यथायत् (*D 3* °या) मयुर्न मयै —°) *Ś 1 Ñ V 2 4 B 4 Dt* 9 10 12 13 मयै *V 3 Dt* ते *B 1* च (for सु)

निर्यातु च भगान्यपुं यज्ञायतनमन्तिक्तात् ।
सर्गकामैरुपहृतैरुपेतं वै समन्ततः ॥ ३२
तथा वसिष्ठप्रचनादप्यश्वत्थस्य चोभयोः ।

शुभे दिवसनक्षत्रे निर्यातो जगतीपतिः ॥ ३३
ततो वसिष्ठप्रमुखाः सर्ग एव द्विजोत्तमाः ।
ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य यज्ञ-ऋग्मरिभंसदा ॥ ३४

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

32 T₁ missing up to य in ° (cf v.l 31)
—°) M₂ विनिर्यातु (for निर्यातु च) —°) T₃ उत्तम (for
मन्तिक्तात्) —For 32^{ab}, S₁ D₁-3 5 7 9 11 subst

377* सप्राप्ते च भवेद्दृष्टो यज्ञे सभारसंभृते ।

[D₇ सप्राप्ते (for °त च) D₂ भवान् (for भवेद्) D₁ 7
विज्ञो, D₂ विज्ञो (for दृष्टो) D₃ 3 यज्ञ D₁₂ सभृत (sic)]
while N₁ V B D₁₀ 11 13 subst for 32^{ab}

378* सुमध्रक्षानवीदृष्टो यज्ञसभारसंभृत ।

[N₁ V₂ 4 B₃ 4 सुमध्र (for °ब्रह्म) N₁ V₂ B₁ [अ] वदद्
(for [अ] नवीद्) V₂ 4 दृष्टो V₂ 4 दृष्टा (for दृष्टो) D₁₁
चावदृष्टो (submetric) (for चावनीदृष्टो) V₁ 2 सभृत (V₂
°ति) (for सभृत)]

—°) G₁ सर्वे (for सर्वे) N₂ V₁ 3 B₂ D₂ 7 13 °कृतैर्,
V₂ B₁ T₃ °हित, D₁ °हते, D₃ °कृतैर् (sic), D₂ 12 13
°हतेर्, Cg as in text (for °कृतैर्) M₂ सर्वे*** यद्वैर्
—°) S₁ N₁ V B D₁ 3 5 7 9-13 उपपन्न (V₂ B₁ 2 4 D₁₁ 13
°त्त), M₂ उपेता वै Cg as in text (for उपेत वै) D₂ समं
त्तव, D₁₄ समत्त, G₂ सहस्रश (for समन्तत) —After
32 Dt D₁ 6 8 14 S (except M₂) Cmg k t ins

379* द्रष्टुमर्हसि राजेन्द्र मनस्येव विनिर्मितम् ।

[D₂ द्रष्टुर् (for द्रष्टुम्)]

33 °) D₂ यथा, T₃ तदा, T₂ M₂ ततो (for तथा)
—In T₁ the portion from प्य in 33^a up to द्विजो
in 34^b is lost on a damaged fol —For 33^{ab} S₁ N₁
V B D₁-3 5 7 10-13 subst while D₂ ins after 32

380* कियता वचनान्मेघादप्यश्वत्थस्य चैव हि ।

[N₂ B₂ D₁ 3 7 10 11 13 वचन (for वचनान्) S₁ D₁-3 5
7 9 12 गच्छ V₂ मे ल्व D₁₁ न्याय D₁₃ नोव (for मेव)]

—°) V₂ B₂ शुभ (for शुभे) N₂ V₁ 3 B₂ 4 D₁₀
नक्षत्रदिवसे, D₁₁ दिने च°, G₂ M₁ च भाग° (for दिवसनक्षत्रे)

Dt D₂ 9 M₂ दिवसे शुभनक्षत्रे Cg शुभे दिवसे सोम
सोमवारादौ शुभे नक्षत्रे रोहिण्यादौ । Cg —°) S₁ N₁ V B
D₁-3 5 7 10 11 13 निर्यातु, D₁₂ निर्यातु (sic), Cg as in
text (for निर्यातो) V₄ D₁₁ पृथिवी (D₁₁ °*) पति (for
जगती°)

34 T₁ missing up to द्विजो (cf v.l 33) —°)
S₁ N₁ V B D₁-3 5 7 9-13 द्विजात्य M₂ द्विजर्षभा —°) S₁
N₁ V B D₁ 3 5 10 11 13 अश्वमेय, D₂ 7 9 अश्व मेव्य (for
ऋष्यशृङ्ग) B₂ °*, M₂ पु*** (for पुरस्कृत्य) —°) S₁
D₂ 13 यथा (for यज्ञ) D₂ 9 तथा (for तदा) M₂ [जा]रभत
वै N₁ V B D₁₀ 13 कर्माण्यारेभिर् (B₂ °रभते) तदा (N₂
B₂ D₁₀ तत) —After 34 Dt D₁ 6 8 11 14 S (except
M₂) Cmg k t ins

381* यज्ञवाट गता सर्वे यथाशास्त्रं यथाविधि ।

[D₂ 14 T₂ G₁ 3 M₂ 3 जाट (for -जाट) G₂ °विधि
(sic)]

—Dt D₂ 6 14 G₂ cont

382* श्रीमात्र सह पत्नीभी राजा दीक्षामुपाविशत् ।

[G₂ (after corr inf lin) याग (for राजा)]

Colophon Kanāda name S₁ N₂ D₁₀ om V B₂-4
D₁₁ गादि°, D₁ 3 कयोध्या° —Sarga name S₁ N₂ V₂ 4
B₂ 3 D₁-3 5 7 9 11 13 यज्ञारभ (D₁-3 7 °भज), N₂ V₁
यज्ञवा (N₁ °ज्ञाव) ह, V₂ यज्ञवाटगमन, B₁ यज्ञवह सभार,
B₂ यज्ञवाट, D₁₀ यज्ञे यज्ञवाटारभ —Sarga no (figures,
words or both) S₁ N₁ V₁ 4 B₁ 4 D₂ 11 13 om N₂
B₂ 3 D₁₀ 12 (as in text) V₂ 14 V₂ 11 D₁ 10
D₂ 7 9 D₂ द्वादश, T₁ 3 M₁-3 त्रयोदश, M₂ द्वादश (as in
text) Dt D₂ 6 8 16 G₂ त्रयोदश 13 D₂ द्वादश 12 (both
as in text) D₁₃ काङ्क्षेनयन द्वादश G₁ 5 M₁ 2 conclude
with श्रीरामाय नम, G₂ श्रीमते रामाजुजाय नम

अथ संतसरे पूर्णे तस्मिन्प्राप्ते तुरङ्गमे ।
 सरस्वाद्योचरे तीरे राज्ञो यज्ञोऽभ्यर्तत ॥ १
 ऋष्यशृङ्गं पुरस्कृत्य कम चकुर्द्विजर्षभाः ।
 अश्वमेधे महायज्ञे राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः ॥ २
 कर्म कुर्यन्ति विधिवद्वाजका वेदपाशगाः ।

यथाविधि यथान्यायं परिक्रामन्ति शास्त्रतः ॥ ३
 प्रवर्ग्य शास्त्रतः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजाः ।
 चक्रुश्च विधिवत्सर्वमाधिकं कर्म शास्त्रतः ॥ ४
 अभिपूज्य ततो हृष्टाः सर्वे चक्रुर्यथाविधि ।
 प्रातःसवनपूर्वाणि कर्माणि मुनिपुंगवाः ॥ ५

13

1 Before 1 Śi 1ns अ, T₂ श्रीरामचन्द्राय नम T₁
 fol damaged. —^a) D₁₁ repeats 1st as in D₁₀ N
 V B D₁₀ M₆ प्रदक्षिण (V₂ °ण) कृत्वा, Cg k t as in text
 (for सवसरे पूर्णे) —^b) N V₁ 2 B D₁₀ 12 भूमि V₂ M₆
 भूमि, D₄ T₂ पुन (for तस्मिन्) Śi D₁-2.5 7 11 12 प्राप्ते
 (D₂ °प्ता) त (D₁₂ *) सिम्न् (by transp) —^c) N V
 B D₁-2 5 7 9-12 M₆ उत्तरे (B₄ °र, D₁₁ °र sic) दूले (D₂ 7
 पारे) (for वोचरे तीरे) —^d) D₂ om यज्ञो N₁ V₂-3 B₁
 यज्ञभूमिम्, N₂ V₄ B₂-4 (B₂ marg as in text) D₁₀ 12
 यज्ञभूमिम् (for राज्ञो यज्ञो) N₁ B₁ अकल्पयन् (sub-
 metric) N₂ B₂-4 D₁₀ अकल्पयन् (B₂ marg as in V₂)
 V₁ 4 अकल्पयन् (hypermetric) V₂ 2 अकल्पयन्, D₂ T₂
 ते D₁₂ अकल्पया Cg as in text (for अभ्यर्तत)

2 ^b) D₁₁ M₆ द्विजोत्तमा, M₆ द्विज ** (for द्विज
 र्षभा) —For 2nd N V B D₁₀ 12 subst

383* ऋष्यशृङ्गपुरतो गेहैर्षानैः परिमिता ।

[D₁₂ याजक. V₂ परिनिष्ठि D₁₂ परिवर्तिता...]
 B₂ cont

384* कृताश(च)तोषिता भूमिविधिदृष्टेन वानत ।

—V₁ om 2° 3° —^a) V₂ 2 अश्वमेध —^b) N V₂-4 B
 D₁-2 5 7 9-12 M₆ 4 राश्वत्त (B₂ wrongly om र्ण) स्य (for
 राज्ञोऽस्य सु)

3 V₁ om. 3rd (cf v 1 2) —^a) D₂ हुर्वन्ति वर्म
 (by transp) N V (V₁ om) B D₁₀ 12 येदृष्टेन विधिना
 —^b) N V (V₁ om) B D₁₀ 12 तस्मिन्ने D₁₂ वाहणा, M₆
 वाहिना Cg k t as in text (for वाका) D₁-2.7 रिधि
 (for चेद) Śi D₁₁ 1- यज्ञानिधि (D₁₀ om रिधि) —T₂
 damaged from वाच्याय up to सर्वम् in 4th —^c) Śi
 न्यात्ये D₂ जय (for न्याय) —^d) D₂ 2.7 दायन (D₂ 7 °सोति
 (for दायनि)

4 T₁ damaged up to सर्वम् (cf v 1 3) D₂ om
 (hapt) from सद्दे up to ततो in 5th —^a) D₁₁ प्रवर्ग्य
 (for प्रवर्ग्य) D₁₂ दायनम् (sic) (for दायन) D₁
 कृत्वा तथैवोपसदं प्रवर्ग्य दायनो द्विजा (by transp)
 —^b) Śi D₁ 2.5 7 9 11 12 तथैवोपसदम् (D₁ °स) कर्म ते

5 D₂ om up to ततो (cf v 1 4) —^a) Śi D₂ 5 7

9 11 12 अमिषुल (D₂ 11 °ल) D₁ अमिषुल्य, G₂ °पूष,
 Cg t as in text (for अमिषुल्य) D₂ * तो, D₂ * तदा (for
 ततो) D₂ 7 सर्वे हृष्टाश्च (by transp) D₁ °विधि (for
 °विधि) —^a) Śi D₁-2 5 7 9 11 12 सवनानि यथान्याय (Śi
 °य) सोमे (D₂ °म) सोमपसकमा
 —For 3°-5 N V B D₁₀ 12 M₆ subst while D₁₁
 1ns after 5

385* प्रवर्ग्यादिकर्म चक्रुः करपसूनविधानत ।
 प्रायश्चित्तविधानानि चक्रुश्चानवशेषत ।
 सवनानि च सर्वाणि यथाकालं प्रचक्रिरे ।

[No comm —D₁₁ om 1 x —(1 x) N₁ V₂
 प्रवर्गादिकम् V₂ पर्व्यादिकम् (sic) V₂ B₂ पयु (B₂ m वयु)
 क्षणादिक D₁₀ प्रवर्ग्यादिकम् (for प्रवर्ग्यादिकम्) N₂ कर्म (for
 कर्म) —(1 2) V₂ B₂ * (marg) विधान च, V₂ विधानेन
 (for विधानादि) V₂ तानि वि° V₂ वाच्याय° (sic) B₂
 पश्चाद्, M₆ हाववि° (for वाच्येयत) —(1 3) V₂ सवनानि,
 B₂ (m as in B₂) वरणादि, B₂ वरानादि (by metathesis)
 (for सवनानि) B₂ D₁ °कर्म (for यथाकालं)]

—After 5 Dt D₁ 4 14 S (except M₆) Cr m g t 1ns

386* वेन्दृश्र विधिवद्भक्तो राजा यामिपुतोऽनघ ।

माप्यदिनं च सवनं प्रायतत यथाक्रमम् ।

सुतोऽस्य सवनं चैव राज्ञोऽस्य सुमहात्मन ।

चतुस्ते शास्त्रतो हृष्टा तथा प्राङ्गणपुंगवा ।

[Cr comments on 1 x only—(1 x) D₂ हर्द (for
 °हृष्ट) D₁ 16 T₂ 2 G₂ M₂ Cg [म] तिष्ठो T₂ [म] ति
 पुनो G₂ [म] तिष्ठो Cg p as in above [for [म] तिष्ठो)
 T₂ damaged from 1 2 up to the prior half of 1 4
 —(L 2) Dt D₂ 8 सर्वं, D₁₂ °रिच (for सार्वदिन) T₂
 ति (for च) T₂ प्रायति (sic) (for प्रायते) —(1 3)
 T₂ 3 सुतिय (sic) G₂ सुतो (for सुतय) Dt सने—
 (1 4) G₂ च (sic) (for त) Dt D₂ 8 T₂ यथा (for तथा)]
 —Thereafter Dt D₂ 8 G₂ V₂ (after 400*) Ct cont.,
 while N V B D₁₀ 12 1ns after 14 D₂ T₂ (transp
 1 x 2 and 3 4) V₂ after 15 M₆ after 6

387* शाह्वाचं विरे तत्र शक्रादीन् चतुषोपसदम् ।

कप्यश्वद्वयो मध्रे निशारत्यमन्त्रिते ।

व्यानिमिगेषु रे धिर्धर्मप्राज्ञादिवैराग्यत ।

होयारो सुदृग्माहुर्द्विर्मागान्द्विर्मागान् ।

न चाहुतमभूच्च स्वलितं वापि किंचन ।
दृश्यते ब्रह्मवत्सर्पं क्षेमयुक्तं हि चकिरे ॥ ६

न तेष्वहःसु श्रान्तो वा क्षुधितो वापि दृश्यते ।
नानिदान्ब्राह्मणस्तत्र नाश्रयानुचरस्तथा ॥ ७

[Cr m g h do not comment —N V B D10-13 transp 1 x and 11 T2 transp 1 x-2 and 3 4 —(1 1) V1 2 4 आहुया° M3 आह्वान° (for आह्वानचकिरे) M4 चाप (for तत्र) —(1 2) T2 [मज्झिमसु (for मज्जे) V3 शिष्टा°, G3 M3 °स्वर (for शिष्टास्वर) —(1 3) V4 बाहिमि ह, B4 क्वचिन्मि, D1 D2 9 G3 गीतिमि, D11 13 ध्या (D11 च sic) विन्मि, D13 सपिमि, T3 गीतिमि, M1 क्वचिन्मि M3 गोमिश्च (for व्यापिमि) M1 मयने (for मयि) —(1 4) N2 V2 B3 D10 13 जुहुया°, V3 B4 जुहुया°, V4 जुहुया° B4 म जुहुयाया D1 D2 9 T3 G3 M3 9 इदुराबाध (M1 °माय) D13 जुहियामासु (sic) (for जुहुया मासु) D13 हविर्माये M1 °माय (for हविर्मायाम्) B3 D13 °वत (for हविर्मायाम्)]

6 °) D4 ना (for न) S1 D1 9 7 9 11 नानाहु (D1 9 7 °हु sic) तन्मसूत्र (D1 °हृताना, D2 9 °हृत्वा, D3 °हुत्वा), N V B D10 11 13 M4 नासीदपहत (V2 4 B1 9 D13 °पहत, V3 °पुष्टत, B4 °पुष्टया, D10 °पुष्टत, D11 °सहृन् M4 °बहुत) तेषा, Gt as in text (for °) —°) S1 सहिता, D1 9 9 11 हा (D1 12 स्) मिल, D7 शासित (sic) Cr m g t as in text (for सलिते) N V1 4 B1 4 D3 10 12 13 चापि, V3 नापि V3 D2 9 वा न (for वापि) D2 कचन —After 6th D11 ins 388° —°) D2 °वत् (for ब्रह्मवत्) —°) S1 D2 9 9 11 12 प्रम°, D1 9 7 कर्म°, Cr m g t as in text (for क्षेमयुक्त) S1 D5 12 M3 च°, D1-9 7 11 मचकिरे (D2 °क्रिये [sic]), Gg as in text (for हि चकिरे) —For 6th N V B D10 13 M4 subst while D11 ins after 6th

388° परेण ब्रह्मधानं स ऋतु ते प्रचकिरे ।
[V4 M4 च (M4 द्वा) विधानेन (for ब्रह्मधानेन) D11 ने (for न) V3 ब्रह्म ह (by transp) B3 °वृत्त (sic) (for न ब्रह्म) B3 तेष°, D11 वे प्र°, D13 प्रे न° (by metathesis) (for ते प्रचकिरे)]
—After 6 M4 ins 387°

7 D11 reads 7th before 6th repeating it here N V B D10 12 13 repeat 7 after 390° —°) D11 (second time) om न (submetric) V2 (first time) तेषु कश्चिद्, (second time) तेषु हासो, D2 ते विदृश्य D2 7 तन्विहस्त (D7 °स्व) (sic) D2 तेष्वहंसु Gg as in text (for तेष्वहं सु) S1 N V B D1 3 5 7 10-13 (N V B D10-13 second time) ब्राह्मण्य N V B D10-13 (all first time) M4 कृपण, D2 वृषितो, D13 बातो°, G2 3 M1 सध्राव, Gt as in text (for श्रान्तो वा) —°) T2 व्यथितो (for क्षुधितो) D1 न (for [म]पि) T1 damaged for °ते G2 M1 कश्चन (for दृश्यते) S1 N V B D1-3 5 7 10-13 (N V B D10-13 second time) क्षुपि (S1 D2 7 °सि) ह दृश्यते (D2

दृश्यते क्षुधित) कश्चित्, N V B D10-13 (all first time) M4 क्षुधामो (D11 क्षुधितो, D13 क्षुधो ने) वा (V1 ना, V4 °) व्य (V3 4 D11 पि, D10 °) दृश्यत (V3 4 D11 °ते) —After 7th (first occurrence) N V B D10-13 M4 ins

389° तिर्हृषपि कुतोऽप्येव भूतेषु परितर्पित ।
कोटिभ्यो ब्राह्मणास्तत्र तथा शतसहस्रम् ।
तस्मिन्त्यङ्ग उपाहृता नानादेशनिवासिनः ।

[No comm —(1 1) V1 3 तिर्हृषपि (sic) D10 निर्हृषपि (for तिर्हृषपि) V3 कुतो (for कुतो) N V B 4 D10 M4 [म] परी° V1 3 तर्पित, B3 reads first t sup in B4 °तापिता, D11 °कथित, D13 °वृषितु (for परितर्पित) —(1 2) D13 तथा (for तथा) —(1 3) D11 यम् (for यम्) N B3 तपोद्वा (N1 °द्वा marg), V1 3 उपाहृता (V3 °ते) D13 तु वे कृषा (for उपाहृता) D11 निवेशिन (for निवासिन)]

—T1 damaged from ° up to चापि in 8° —°) D11 न (for न) N V 4 B1 D10 13 (all first time) बागवत्, M4 बागवत् (sic) (for ब्राह्मणवत्) S1 N V B1-3 D1 D1 3 9-13 (N V B1-3 D10 13 second time) कश्चिद् (for तत्र) —°) V1 (both times) D1 2 9 11 ना (D7 9 न) गता, V2 3 (first time) 4 (both times) नात् (V4 °त) तो, D2 लगता (sic) D13 (first time) तथा वा T1 नात्वा (sic) Cr m g t as in text (for नात्वा) N V1 4 B2 3 D1 3 9-11 13 (N V1 4 B2 3 D10 13 second time) तु (V4 ° inf in चा) गतत्, V2 (second time) जुपवत् (sic) B4 (second time) D7 जुगतात्, D11 न्युगतत् (sic) Cr m g t as in text (for जुगतात्) N V B D10 13 (all first time B4 second time also) द्विन (for तथा) S1 D5 12 (second time) दृश्यते तत्र वे स (D13 स्) दा, V3 (second time) बागवानु गवत्सदा, B3 (first time in marg) न शतो नतुरद्विज, D14 (first time) नाश्रयानुचरोपि वा M4 ब्रह्मधानस्तथा द्विज —After 7th N V B D10 12 13 M4 ins while D11 cont after 389° (for 1 x cf 1 6 12th 6°)

390° नानाहिताभिर्नावा नानतो पतितो न च ।
ब्राह्मणाना सहस्राणि वानि तत्र महामेखे ।
पृथग्धुमुनिरुज्जानि स्वादूनि विविधानि च ।
महद्वाश्च विविधान्ब्रह्मणानानि विविधानि च ।
कर्मपात्रीवनेकासु रात्रतीषु च सर्वसः । [5]
दिवातयोऽश्वापानानि तत्राजुजत चासहृद् ।
हृषणानाथिकर । ये च केचिदुपागता ।
तेऽप्यहृषणानि कामश्च सध्रावस्तत्र वतिता ।

[No Comm Cf I 6 12th D11 om 1 x —(1 1) D12 repeats consecutively 1 x V1 नानाहितादि (sic) V3 नानाहितादि V4 नना° (hypermetric) (for नाथन्या

ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथयन्तश्च भुञ्जते ।
तापसा भुञ्जते चापि श्रमणा भुञ्जते तथा ॥ ८
वृद्धाश्च व्याधिताश्चैव स्त्रियो बालास्तथैव च ।
अनिशं भुञ्जमानानां न वृत्तिरुपलभ्यते ॥ ९

D10 न ज्ञात्री, M₄ नात्रो (for नात्रात्री), N₁ नापनिर्, B₄ °न,
D12 *तो, D13 पतिते, M₄ नापि कथन (for पतिते
न च) —(1 2) N₁ V₂ B₁ D11 13 तत्र तानि (by
transp) D12 शतादि च (for तानि तत्र) D13 भुञ्जे
(sic) (for भुञ्जे) —(1 3) M₄ [अ]ज्ञात्र (for ज्ञानि)
M₄ [अ]श्वादि च दृष्टि च (for the post half)
—All the above MSS (except B₂ D12) om 1 4
—(1 4) B₂ s read 1 4 in marg B₂ तत्र (for हृषात्)
—(1 5) V₃ पात्रीदु दित्याद्, D12 पानीषु नेताद्, D13 पतिषु
नेकेषु (for स्वमपात्रीमनेकेषु) D13 राजानेषु (sic) (for
राजनीषु) N₁ reads च *inf lin* D11 तथैव च (for च सवच)
—(1 6) V₃ भुञ्ज हि (sic) V₄ [अ]भुञ्जु (sic) B₁ [अ]
भुञ्ज (sic) B₄ [अ]भुञ्ज (sic) D11 भुञ्ज (sic) D12
[अ]भुञ्ज * (for [अ]भुञ्ज) D11 वा (for व) D12 सत्कृता
(for चामकृत्) —All the above MSS (except B₂ &
M₄) om 1 7 and 8 —B₂ s read 1 7 and 8 in marg
—(1 8) B₂ सर्वज्ञाकार्य (for सर्वज्ञात्तत्र) M₄ कलिषा (for
कलिषा)]

—Thereafter N V B D10 12 13 repeat 7

D11 further cont

392* न बायुक्तमभूत्तत्र समित चापि किञ्चन ।

8 T₁ damaged for 8^{ab} (cf v 1 7) M₄ om
8 g —°) S₁ N V B D (except Dt D₂ s 14) अनाया
Cmgt as in text (for ब्राह्मणा) V₂ B₂ D12 तत्र (for
नित्य) —°) D₂ s ह (for च) —°) T₂ राजसा, Ct as in
text (for तापसा) V₄ तत्र, B₁ om D₂ 7 T₂ M₂ s वापि,
D11 चैव, T₂ नित्य (for चापि) —°) G₂ श्रवणा Dt D₂ s
चैव भुञ्जते S₁ N B D1 3 s 7 9 10 12 13 भुञ्जते (B₁ om)
श्रम (N₁ D1 s °) जा (by transp) अपि (B₂ in गृह-
वासिन) V1 s D11 भुञ्जते चारणा अपि, V₂ भुञ्जते प्रवणा अपि,
V₄ भुञ्जते चेतरे जना, D₂ श्रवणावपि (sic) भुञ्जते

9 M₄ om 9 (cf v 1 8) —°) D₄ [अ]व्याधिताद्
M₄ [अ]पि (for [ए]पि) —°) Dt D₂ s G₂ M₂
क्षीमात्तत्र (for क्षियो बालात्) T₂ क्षीमात्तत्रैव भुञ्जते —
For 9^{ab} S₁ N V B D1 s 5 7 9-13 subst

392* अनायाता तथा क्षीणा बालवृद्धस्य चैव हि ।

[No comm —D₂ s अथानां D₂ स in तथा *sup lin*
D₂ वृद्धाश्च (for वृद्धस्य) V₃ वृद्धस्तथैव च (for the post
half)]

—°) D₄ भुञ्ज° (for भुञ्जमानानां) S₁ N V B D1 s
5 7 9-13 भुञ्जि (D11 °ति) ताना दीनाना M₂ भुपानाना तथा

दीयतां दीयतामन्नं वासांसि निविधानि च ।
इति संचोदितास्तत्र तथा चक्रुर्नेकशः ॥ १०
अनकूटाश्च बहवो दृश्यन्ते पर्णतोपमाः ।
दिवसे दिवसे तत्र सिद्धस्य निधित्तदा ॥ ११

तेषा Cmgt as in text (for °) —°) S₁ D₂ 11 12
सु, D₂ om (for न) N V B D10 12 [अ]नृसिर् (for
रुसिर्) B1 s 4 D10 लक्ष्यते, D1 लिप्यते (for लभ्यते)

10 °) T₂ देय च (for first दीयत) D₂ om, 10°-11
T₁ damaged from ° up to वि in 11^{ab}. —°) G₂ M₂
चोत्ता मरास (for सचोदितात्) —For 10^{ab}, S₁ D1 s 5 7
11 12 subst

393* यथोचितसमाख्याने कर्म चक्रुर्नान्द्रिता ।

[D₁ अथोचिन, D₂ 7 यथोचिन D1 s °त्यतै, D₂ ज्ञानै,
D₂ 7 ज्ञानै D1 s °प्यान (for समारपयै) D1 s 7 तथा D11
शब्द (for कर्म) D₂ [अ]नदित्ता, D₂ 7 तै, D12 °या (for
[अ]तदित्ता)]

—For 10 N V B D10 12 M₄ subst

394* न्यभूयत च शब्दोऽत्र दीयता भुञ्जतामिति ।

स्वाध्यायपीतशब्दाश्च व्यभूयन्त समन्तत ।

[No comm —(1 1) V₄ व्यभूयत्त (sic) B₄ अभूय च
M₄ सत्रा शब्दो (for च शब्दोऽत्र) N₁ s B₂ s D10 [अ]य V₄
[अ]पि (for अत्र) V1 s पुतात् (for भुञ्जतात्) —(1 2)
V₄ स्य *सत् B₄ श° (for न्यभूयन्त) B₄ इति समतत (hyper-
metric)]

11 D₂ om 11 T₁ damaged up to वि in ° (for
both cf v 1 10) —°) Dt D₂ s transp दृश्यते and
बहव T₂ repeats पूर्वतो —For 11^{ab} S₁ D1 s 5 7 11 13
subst

395* अत्र पानं च सुबहु दृश्यते पूर्वतोपमम् ।

[D₂ 2 7 12 अत्र (for अत्र) D₂ 7 वतु (D₂ °त्) बहु (for
च सुबहु) D₂ [उ]त्तम D11 (before corr) दिवा (for
[उ]पमम्)]

On the other hand N V B D10 12 M₄ subst

396* सर्वकामयुगाध्यात्र व्यदृश्यन्ताश्च पूर्वता ।

[N₂ V₄ B₂ D10 तत्र B₂ तत्र (sic) (for चान्) V₄ व्यभूयत्
(sic) B1 s ° (for व्यदृश्यन्त)]

—S₁ om 11°-14 —°) N V B D10 11 12 M₄ कृत्वा, V₄
कृत्वा (corrupt) V₂ दृष्टा V₄ दृष्टा, D₂ नाह (for तत्र)
—°) D1 s 5 7 12 सिद्धं (D₂ 12 मक्ष) हु, G₂ लिप्यति (for
सिद्धस्य) D₂ तथा (for तदा) N V B D10 11 12 M₄
व्यज्जना ददा (D11 12 चया) स्तथा
—After 11 B₂ ins

397* ब्राह्मणा क्षत्रिया वैद्या शूद्राश्चैव हि भुञ्जते ।

अन्नं हि निधिरत्साद् प्रशंसन्ति द्विजर्षभाः ।
अहो वृषाः स्म भद्रं ते इति शुश्राव राघवः ॥ १२
स्वलंकृताश्च पुरुषा ब्राह्मणान्पर्यवेपयन् ।
उपासते च तानन्ये सुसृष्टमणिमुण्डलाः ॥ १३
कर्मान्तरे तदा मित्रा हेतुरादान्वहूनपि ।

On the other hand, Dt Ds 11 S (except M1)
Cr mg t ins

398* नानादेशादनुप्रासा पुरपा कीर्णपास्तया ।
अन्नपाने मुविहितस्तस्मिन्त्ये महात्मन ।

[(1 1) T3 तरा (for तया) — (1 2) Ds मुविहितेय Gs
M1 हस (M1 'त) हिताय]

12 S1 om 12 (cf v 1 11) — Ds घया (for
अन्न) D1 7 9 10 (for हि) D1 3 5 7 9 12 रस, Cr mg t as
in text (for निधिवद्) D1 3 7 9 स्वाध, V1 साधु, Cr mg t
as in text (for स्वाद्) — Ds विच* (sic) (for
द्विजर्षभा) — T1 damaged from द्र ते up to कुण in 13^d
— Ds *हो (for अहो) D1 11 12 स्म भद्र (by
transp) D1 3 स्म नृप (for वृषा स्म) Ds 3 ते भद्र (by
transp) D1 2 भद्रय धृद् (sic) (for भद्र ते) — Gs
विश्राव (for शुश्राव) D1 रावित, Ds रोषित (for राघव)
Ds 7 शुश्रुविरे गिर, Ds 12 स्म भूयते भृदा, Ds इत्युत्सुस्ते
सुवर्षिता — For 12 N V B D10 11 12 M1 subst

399* अहो स्वाद् प्रभूत च निविध चाश्मरीमान् ।
अहो स्म वृषा भद्र च शसमुदिति वै द्विजा ।

[(1 1) V4 विचित्रा *छन्न* (sic) Dn विविचनन्नम् (sic)
(for विविध वात्रम्) V1 शृङ्गी M1 मृदमत्र विद्युज्यते (for the
post half) — (1 2) B4 यु (for स्म) V4 वृषा (for
वृषा) D1 च (for व) V1 अहो प्रातुर्पणा भद्र च (hyper-
metric) M4 इति यन्मृद्वि ता (for the prior half) V1
स द र (for द्वादर) M4 तय (for इति)]
Thereafter V4 cont

400* प्रत्याहरन्त शुश्रवस्तास्ता धर्माधिसहिता ।
M1 further cont 387*

13 T1 damaged up to कुण in ^d (cf v 1 12) S1
om 13 (cf v 1 11) M1 om 13 15 — D1 12
अहृताय Gs M1 ते (for च) D1 3 5 7 9 राजानो, V1
पुरपाद् (for पुरपा) — Ds 1 पर्यसेव, G1 पर्यतोप*
(for पर्यवेपयन्) D1 ब्राह्मणाश्च परिवेपयन् (hypermetric)
— Dn transp 13^d—31st and 31^d—41 (including
star passages) (om 14th 19 21st 22nd and 24) —
Dt Ds उपासते, Cr as in text (for उपासते) D1 3 5
7 9 11 12 मुश्री (D1 12 वृष) मनस मव (cf 43) — Dn
प्रसृष्ट (for सुसृष्ट)

प्राहुः सुपाग्मिनो धीराः परस्परजिगीषया ॥ १४
दिवसे दिवसे तत्र संस्तरे कुशला द्विजाः ।
सर्गकर्माणि चक्रुस्ते यथाशास्त्रं प्रचोदिताः ॥ १५
नापदङ्गनिद्वार्मन्नात्रतो नामहुश्रुतः ।
सदस्यस्तस्य वै राशो नामादकुशलो द्विजः ॥ १६

—For 13 N V B D10 11 subst, while Dn subst
for 13th only

401* रात्रौ श्रम्यागतास्तत्र स्वयमेव स्वरूपा ।
श्रुत्यव्यज्जता यज्ञे द्विजान्वै पर्यवेपयन् ।

[No comm — (1 1) N1 V1 स्वागतान् D1 12 [अ]
प्यागता (sic) (for श्रम्यागता) — (1 2) Dn reads I ■
after 41 D1 12 मुते* (for श्रुत्यवद्) V1 रात्रौ (for रात्रे) V1
दिनार्थे, D1 12 भागान् (for दिनायै) V4 पच रचयन् (sic)
(for पर्यवेपयन्)]

14 S1 M1 om 14 (cf v 1 11 and 13 respy)
Dn transp 13^d—31st and 31^d—41 (om 14th, 19
21st—22nd and 24) — D1 3 7 प्राप्ते, D1 12 तु (D1 12 त
sic) सप्राप्ते (for तदा विप्रा) N V B D10 12 तत्र कर्मान्तरे
प्राप्ते (V1 श्ना) — D1 N V B D1 3 5 7 10 12 13 बहु (D1
स्वह) स्वदा [N1 [transp] V1 B1 4 तया, V1 नत] Ds
बहून्यपि (sic) (for बहूनपि) — V1 प्रायसुर, B1 स्व-
Dn सदा, Cg स्म (for प्राहु सु) V1 वदिनो, Dn वामि
* (for वामिनो) Dn 12 धीरा, Gs घोरा, M1 विप्रा, Cg
as in text (for धीरा) — Ds प* स्वर, Ds परस्य वि
(for परस्पर) N V B D1 3 5 7 10 12 निगीपय, Cg पया
(as in text) — After 14 N V B D10 11 12 387*

15 M1 om 15 (cf v 1 13) Dn transp 13^d—
31st and 31^d—41 (om 14th, 19 21st—22nd and 24)
— S1 N1 V1 B1 2 D1 3 5 7 11 12 चक्रुः, N1 V1 B1 3
D10 कुशु (for तत्र) — N1 V1 B1 4 D10 संभारे (B1
दे, D10 र) B1 सस्तार (sic) Ds संसार, D1 सस्तार,
T1 जससु, Gs सस्थरे (sic) Cr mg t as in text (for
सस्तरे) V1 D12 कुशल, Dt कुश* (for कुशला) S1 Ds
om 15th—16 — N1 V1 2 B1 2 D1 3 10 12 सर्व, Cg as
in text (for सर्व) N V B D1 3 5 7 10 12 कर्म यथा (N1
*) वसद् (V1 B1 D1 12 वसु, V1 ह तद, B1 वच B4
चित्) D1 ययानु यया, Cg as in text (for कर्माणि
चक्रुस्ते) — T1 damaged from 15^d up to 16 — D1
V B D1 3 5 7 10 12 यथाशास्त्रे चो (D1 3 7 10 12 नो) दित
(V1 दैक्षि V1 दैक्षि; D1 3 7 त्त) Cg t as in text
(for ^d) — After 15 D1 T1 M1 ins 387*

16 S1 Ds om 16 T1 damaged (cf v 1 15)
Dn transp 13^d—31st and 31^d—41 (om 14th, 19
21st—22nd and 24) — D10 नो (for न) N1 om 11 12
नापदङ्गविद् V1 तत्र (for अत्र) — N V B D10 11 12

प्राप्ते यूपोच्छ्रये तस्मिन्पद्मैल्याः खादिरास्तथा ।
तावन्तो विलसहिताः पर्णिनश्च तथापरे ॥ १७
श्लेष्मातकमयो दिष्टो देवदारुमयस्तथा ।
द्वात्रेव तत्र निहितौ बाहुव्यस्तपरिग्रहौ ॥ १८

M 4 सदस्यो, M 2 3 नाटो (for नावतो) V 4 M 4 वा (for न) —^a) D 2 9 12 G 2 M 1 Cg त सदस्यास् (for सदस्यस्) D 2 7 9 12 T 2 3 तत्र, D 3 तत्र (for तस्य) —^a) D 1 नावाचि, G 1 3 मायेद (for नामाद) D 2 9 12 G 2 M 1 Cg कुशला द्विजा —For 16^a N V B D 10 11 12 M 4 subst

402* न सूयकल्पाद्वाले न घामबुसलस्तथा ।

[V 1 सूयकल्पात् B 3 कमे M 4 नाकपवत्र (for न वृत्कप) N 1 B 2 वात्य V 2 3 B 1 3 वाया V 4 वाय (submetric) D 11 वा 4 M 4 वाद (for वाग) V 2 नापीरो नाकुल कुली (for the post half)]

17 D 11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a 19 21^a-22^a and 24) —^a) D 2 प्राह (for प्राप्ते) D 2 तपोच्छ्रये, G 4 यूपाध्रये (for यूपोच्छ्रये) D 11 नास्मिन् (for तस्मिन्) N V B D 10 11 12 M 4 उच्छि(B 1 हृ)ताया भवन्(N 1 अ भवन्)यूया —^b) V 2 D 1 विल्ला, D 2 विल्ला वै (for पद्मैल्या) N V 2 3 B D 10 11 12 च पद्, D 12 दश, T 2 दया (for तया) M 4 पद् च खादिरा —^a) Cg अपरे (as in text) Ct परे (for अपरे) —For 17^a S 1 D 1-2, 5 7 9 12 subst

403* तथा पर्णमयाश्च पदभ्ये विल्वसंमता ।

[S 1 स्वर्ग D 2 मवाश्च (for पर्णमवाश्च) D 1 विश्व (for त्वि) D 2 7 सन्मिता (for सन्मता)]

while N V B D 10 11 12 M 4 subst

404* तावन्त एव पालाशास्तयैकोदुम्बरा पृथक् ।

[B 2 M 4 औ] दुमत् M 4 पृथक्पृथ (ditto) (for पृथक्) N 1 V 4 B 1 दधे तस्मिन्समाह्वा (for the post half)]

18 T 2 om 18^a D 11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a 19 21^a-22^a and 24) —^a) S 1 D 2 7 9 11 स्लेष्मा(S 1 स्मा)तकमयो (S 1 याश्च) S 1 चान्ये, N 1 V 2 B D 10 11 M 4 चैरो, V 4 D 12 Cg त्वेको, D 2 3 7 चैव, D 12 क्षिण्यो, Cm t as in text Cmp tp [S]सिधो (for दिष्टो) D 1 2 स्लेष्मा(D 1 स्मा)तकमयोमिस्त्र (D 1 दृ) D 2 (marg gloss) ऋजुदारस्तन्मय, G 2 M 1 अ सद्विष्टो —^b) S 1 D 2 पृति, Cm g t as in text (for देव) S 1 D 2 7 दास्तमयास् (D 1 2 7 यौ) N 2 V 1 2 B 2 4 D 10 M 4 [अ] पर, Cm g t as in text (for तया) —V 4 om 18^a —^c) S 1 N 1 3 11 D 1-2 5 7 9 12 M 4 द्वायास्ता (V 2 रास्तास् [sic]), G 1 द्वाये * (for द्वायेव) N 1 V 1 D 11 नि(V 1 स)द्वितो, V 2 निद्वितो, V 3 निचितो, B 1 निद्वितो,

कारिताः सर्प एवैते शास्त्रैर्यज्ञकोविदैः ।

शोभार्थं तस्य यन्नस्य काश्चनालंकृता भवन् ॥ १९

निन्यस्ता मिधित्सर्वे शिल्पिभिः सुकृता दृढाः ।

अष्टाश्रयः सर्प एव शृङ्गणरूपसमन्विताः ॥ २०

Cg as in text (for विहितौ) —T 1 damaged from ^a up to एकविं in 406* —^a) D 1 श्या स, D 2 11 श्याम, D 3 12 श्या सु, Cm g t as in text (for बाहुव्यस्त) S 1 D 7 बाहुव्यासु N V B D 10 12 M 4 यूयौ(N 1 V 2 यो, V 3 वेद, M 4 युवौ)वेदागपारौ —After 18 N V (V 4 om ^a) B D 10 11 12 M 4 ins Ctp after 19 while D 12 ins after 20^a

405* महोच्छायपरिणतो यूपोऽन्य सर्वकाष्ठान ।
यने समभवत्तत्र शोभार्थमुपकल्पित ।

[(1 x) N 1 V 2 M 4 महोच्छ (V 2 च)य, D 12 अष्टायानौच्छाय (hypermetric) (for महोच्छाय) —M 4 om 1 2 —(1. 2) V 1 यज्ञो (sic), B 4 तने (for यने) D 10 सम * यद् D 12 कामतस्व (for समभवत्)]

19 T 1 damaged (cf v 1 x8) S 1 N V B D 1-2 7 10 11 12 om 19 M 4 om 19^a D 11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a 19 21^a-22^a and 24) —^a) D 2 सत्र (for सर्वे) G 1 [य] तैश्च (for [य] ते) —^a) M 4 निर्दिष्टस्त्र (for तस्य यज्ञस्य) —^a) M 4 शोण चापि काचव —After 19 Dt D 4 5 9 14 S (except M 4) Cm g t ins

406* एकविंशतिपूपास्ते एकविंशत्यरत्नय ।
वासोभिरिकविंशतिरैके समलङ्कृता ।

[(1 x) T 1 damaged for एकविं (cf v 1 x8) M 2 केके (for एक) G 2 [अ]यन्त M 2 रत्नय (for [अ]रत्नय)] while M 4 ins

407* नानापूपोच्छ्रयैस्तेष्व सर्वत समलङ्कृतम् ।

Thereafter M 4 cont 409*

20 M 4 om 20-22 D 11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a 19 21^a-22^a and 24) —^a) D 2 om विवि N 1 सर्व, N 2 B 2 D 2 10 12 सर्व, Cg as in text (for सर्वे) —^a) M 2 damaged after शिल्पि T 2 G 1 3 M 2 सुहृदा कृता, Cg as in text (for सुहृदा दृढा) —After 20^a, D 12 ins 405* —^a) N 1 V 2 B 1 D 2 G 2 श्रया, V 2 जद्यौ, V 4 अष्टा (sic) B 3 विंशत्, D 12 जद्यपदा, Cm g as in text Ct श्रय (for जद्यश्रय) N 2 B 2 4 D 10 तत्र(D 10 स प्)वासन्, Cg as in text (for सर्व एव) D 12 स्वाश्रया सर्वे एवैत —^a) N 2 B 2 4 D 10 सुहृ, V 4 स्वाश्रय (sic) B 3 सुहृत्, D 2 रुहृणा (sic), D 2 रूपा, Cm g t as in text (for शृङ्गणरूप)

आच्छादितास्ते वासोभिः पुर्वैर्गन्धैश्च भूषिताः ।
समर्पयो दीप्तिमन्तो विराजन्ते यथा दिशि ॥ २१
इष्टाश्च यथान्याय कारिताश्च प्रमाणतः ।
चितोऽग्निर्ब्राह्मणैस्तत्र कुशलैः शुल्वकर्मणि ।
स चित्यो राजसिंहस्य संचितः कुशलैर्द्विजैः ॥ २२

21 M^a om 21 (cf v l 20) D¹¹ transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad} 41 (om 14^{ad} 19 21^{ad} 22^{ad} and 24) T¹ damaged from दि in 20^{ad} up to यथान्या in 22^{ad} —^a) D⁵ वासा°, G² M¹ छादितस्ते सु, Cg as in text (for आच्छादितास्ते) N¹ वासो* (for वासोभि) —S¹ N¹ V D¹ 11 21 10-12 om 21^{ad}-22^{ad} —^b) M² शुल्व (for पुल्वै) M² गधे पुल्वैश्च (by transp) D^t D¹ 11 21 10-12 G² M¹ भूषिता T² शोभिता (for भूषिता) —^c) T² (before corr) G² विराजन्ते T² (before corr) G² चित्ति (for दिशि)

22 M^a om 22 (cf v l 20) S¹ N¹ V B D¹ 11 21 10 12 13 om 22^{ad} T¹ damaged up to यथान्या in ^m (cf v l 21) D¹¹ transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad} 41 (om 14^{ad} 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) —^a) T¹ 3-न्याय (for न्याय) —^b) D⁵ प्रयन्त (for प्रमाणत) —^c) M² चित्यो (for चितो) G² ब्राह्मणत् —^d) S¹ B² D¹ 11 दिशि (D⁵ °लि [sic] D¹ °वि) N¹ V² 4 B² 4 D^t D¹ 11 21 10 12 13 G² 4 M² 5 चित्य V² 1 सध, D² शुद्ध, T² Cm वध, Cr mp g tp as in text (for शुद्ध) N¹ V B D¹ 11-कर्मणि (V² °भि D⁵ °जै [sic]) Cr mp g tp as in text (for कर्मणि) —After 22^{ad} D¹ 11 21 10 13 409* —D¹ 11 om 22^{ad} —^a) S¹ D¹ 11 चयो D¹ 11 चये D¹ 11 सर्वे Cr mg t as in text (for चित्यो) —^b) S¹ सचितै D² रचित D² संचित Cr mg t as in text (for सचित) —For 22^{ad} N V B D¹ 11 subst

408* विवतश्चाभयचैवो ब्राह्मणैर्वैश्वकर्मणि ।

[N¹ चितश्च N² D¹ विचिन्त V² 2 B² (m also) निधि (V² विन) तारा V² विनिध B² विदितश्च (for विवतश्च) D¹ 11 चाम * च (for चामवच्) V¹ चैवो V² चैवो (for चैवो) V² चित्राश्रमस्तत्रैवो B² अविश्रायभवयो (both s c) B² निधिनत्वा° (for the prior half) N¹ ब्राह्मणे V¹ 2 B² (m also) कर्त्तुनि V² D¹ 11-कर्मणि (for कर्मणि)] N² B² 4 D¹ 11 M² (M² after 407*) cont while D¹ 11 21 10 13 after 22^{ad}

409* मन्त्रयुक्तोऽप्यैतैस्तु सर्वत समलकृते ।
रान मुमुक्षु यज्ञ कल्पयुक्तैर्भोविन्दुते ।
विचित्राश्रमस्तत्रैवो ब्राह्मणैर्वैश्वकर्मणि ।

[No comm M^a om 1 x B² reads up to यज्ञ in 1 3 in marg —(1 x) D¹ 11 मन्त्र (for मन्त्र) B² 4 D¹ 11 मन्त्रयुक्तोऽप्यैतैस्तु —(1 2) D¹ 11 यज्ञ (for यज्ञ) D¹ 10 [उ]

गण्डो स्वमपक्षो वै त्रिगुणोऽष्टादशात्मकः ।
नियुक्तास्तत्र पञ्चवस्तचदुद्दिश्य दैवतम् ॥ २३

उत्तमाः पक्षिणश्चैव यथाशास्त्रं प्रचोदिताः ।

शामित्रे तु ह्यस्तत्र तथा जलचराश्च ये ॥ २४

चिन्त —(1 3) D¹ 11 विविनाश D¹ 11 विविनाश M² विविनाश (for विविनाश) B² मेव्या B² मेवा D¹ 11 जोवा D¹ 11 कोरा M² चैवो (for जोवा) For the post half of the post half of 408*]

23 D¹ 11 transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad}-41 (om 14^{ad} 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) —^a) D¹ °कुक्षो D² °कक्षो, D² °पक्षैश्च, Cr mg t as in text (for स्वमपक्षो) —^b) S¹ D¹ 11 21 10 13 द्वाद (D² °*)श Cr mg t as in text (for ष्टादश) T¹ damaged from स्वक in ^b up to शामित्रे in 24^{ad} T¹ [भा]मन (for [भा]त्मक) —For 23^{ad} N¹ V B D¹ 11 13 M² subst

410* अहमद्वयं हृत्क्षयि गण्ड काष्ठनेष्टक ।

[N¹ भागा° (sic) N² B² 4 नभ° V¹ 4 B² आत्यन्त्र (V¹ °ह V² °घु) V² नभ° V² नभित्त (sic) D¹ 11 भवित्तव° D¹ 11 भवित्तव° (for अत्यन्त्र) N¹ चात्र (for चापि) M² आत्यन्त्रप्रमाणेन (for the prior half)]

—^a) N¹ V B D¹ 11 M² प्रोक्षि (V¹ °वि V² °प्रोक्षि) ताल Cg as in text (for नियुक्ताश्च) D² तेन (for तत्र) M² पञ्चवस्त (by transp) (for तत्र पञ्चवस्त) D¹ 11 T² G² पञ्चवा त्रिशत तत्र —^b) S¹ N¹ V B D¹ 11 21 10 13 तास्ता (V¹ °तान्) उद्दिश्य (D¹ °चात्रदिश्य [sic]) देवता Cg as in text (for °) —After 23 S¹ N V B D¹ 11 21 10 13 M² ins

411* उद्कालि च सत्त्वानि नानाशृङ्गवयसि य ।

जलेचरा स्थलचरा अन्तरिक्षचरास्तथा ।

[No comm —All the above MSS except B² M² om 1 x —(1 x) M² आत्मकानि M² त * (for सत्त्वानि) —M² om 1 2 —(1 2) V² वने° D² गल° (for जलेचरा) V¹ स्थलेचरा V¹ त° (for अन्तरिक्ष) D¹ 11 21 च ये (for तथा)]

M² cont 412*

24 T¹ damaged up to शामित्रे in 24^{ad} (cf v l 23) M^a om 24 25^{ad} S¹ om 24 D¹ 11 transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad} 41 (om 14^{ad} 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) —^a) D¹ 11 21 10 13 पतगा D² उत्तमा (sic) D² पक्षिण, Cg as in text (for उत्तमा) D² पक्षिणश्च (for पक्षिणश्च) N V B D¹ 11 21 10 13 12 13 om 24^{ad} —^b) G² यया (for तथा) D¹ 11 21 10 13 12 13 यनचरा (D² °*)श Cg as in text (for जलचराश्च) N¹ B² D¹ 11 अवि V² तथा (for च ये) —After

कृत्विग्भिः सर्वमेवैतन्नियुक्तं शास्त्रतस्तदा ।
 पशूनां त्रिशतं तत्र यूषेण नियतं तदा ।
 अश्वरत्नोत्तमं तस्य राज्ञो दशरथस्य ह ॥ २५
 कौसल्या तं हयं तत्र परिचर्य समन्ततः ।
 कृपापौर्निशशासैनं त्रिभिः परमया मुदा ॥ २६
 पतत्रिणा तदा सार्धं सुस्थितेन च चेतसा ।

24 N̄ V B D10 13 ins, while Du ins after 25^{ab}, M̄s cont after 411^a

412^a नानासत्त्वर्षभाक्षैव हयमेधे महाकृतौ ।
 नानासरीसृपाक्षैव नानौपम्यश्च कल्पिता ।

[No comm D13 om 1 x —(1 x) B: महाकृतौ —
 (1 2) B1 प्रकल्पिता]

25 N̄ V B D10 13 M̄s om 25^{ab} (for M̄s cf v1
 24) Du transp 13^{ad}-31^{ab} and 31^{ad}-41 (om 14^{ab}
 19 21^b-22^a and 24) —^a) Śi D1-3 7 9 11 13 कृपया,
 Dt Ds T G1 3 4 M̄s कृपि Cg as in text (for
 कृत्विग्भिः) Śi D1-3 7 9 11 सर्व, D12 शास्त्र (sic) (for
 सर्वम्) Śi D1-3 7 9 11 13 [दृ]ति Ds [इ]ति (for [दृ]
 तद्) —^b) Śi D1-3 7 9 11 13 नि (Ds om) युक्ता Cg as
 in text (for नियुक्त) Śi D1-3 7 11 13 Ts G2 M1 3 तथा,
 T3 तत्त्वत Cg as in text (for शास्त्रतस्तदा) —After
 25^{ab}, Du ins 412^a —^c) T3 पशून्पशूना (by ditto) N1
 प्रविशत (sic), N2 त्रिदश, V2 नियुत, B2 प्रोक्षित, M̄s त्रिशक,
 Cm g as in text (for त्रिशत) Śi D1-3 7 9 11 13
 त्वा(D1 11 13 चा)सीत्, N2 V3 B3 4 D10 चापि, B2 D13
 M̄s चैव, Cm g as in text (for तत्र) —^d) D1 3 7 G4
 Cm नियुत (D1 यत्ता, D2 यत्त, Cm °कं) Cg as in text
 (for नियत) D1-3 7 9 T2 तथा (for तदा) N̄ V B D10 13
 प्रसह (V1 समृह) प्रोक्षित (N2 पित्त, B2 त्रिशत) द्विजैः T2
 विनियोजित, M̄s प्रोक्षित प्रसह *** T1 damaged after
 25^a up to पर in 26^a D1 reads 25^a after
 1 x of 413^a —For 25^a-30^a, N̄ V B D10 13 M̄s subst
 413^a —^e) Śi D1-3 7 9 11 13 स यज्ञो व(D2*)वृधे
 (Śi ते Ds °धते) D14 S (except T3 M̄s) Cm.gp °र,
 Cg t as in text (for सत्त्वत्तोत्तम) Śi Dt D1-3 11 13 T2
 G1 3 तत्र (for तस्य) —^f) D2 3 9 13 T2 G1-3 M1 Cg च,
 T2 G4 हि (for ह)

26 T1 damaged up to पर in 26^a (cf v1 25).
 Du transp 13^{ad}-31^{ab} and 31^{ad}-41 (om 14^{ab} 19,
 21^b-22^a 24) —^a) D2-3 7 9 13 कौसल्या T2 तु (for त)
 D1 कौशलरूपितम् —^b) Śi D2 13 G1 4 चार्य, D1 3 7 9
 चार्य, M2 3 चया (M3 यौ) Cm.g t as in text (for
 परिचर्य) For 26^a, Du subst 1 2 of 413^a —^c) Śi
 D1-3 7 11 13 विपणैः Cm g t as in text (for वृषणैः)

अवसद्रजनीमेकां कौसल्या धर्मकाम्यया ॥ २७

होताध्वर्युस्तथोद्गता हयेन समयोजयन् ।

महिष्या परिवृत्त्याथ वावातामपरां तथा ॥ २८

पतत्रिणस्तस्य वषामुद्धृत्य नियतेन्द्रियः ।

कृत्विक्परमसंपन्नः श्रपयामास शास्त्रतः ॥ २९

Śi विससरेन, D2 °सेन (sic), D3 °सेना (sic), D12 °नैय्य
 (sic) (for विशाशासैन) —^a) D1 3 मत्रिभि परया (D1
 °भा) मुदा

27 Du transp 13^{ad}-31^{ab} and 31^{ad}-41 (om
 14^{ab}, 19, 21^b-22^a and 24) —^a) Śi पतत्रिणा तदा
 सार —^b) D4 T3 सुस्थिरेण (for सुस्थितेन) G4 चेतना
 (for चेतसा) Śi D1-3 7 9 11 13 (Ds before corr)
 तदा (D1-3 7 9 {before corr, after corr as in
 text also } दृत्, D12 युद्) मूले तना(D2 उपा)वि (Ds
 °वि)शत् —^c) D2 अलजैद्; G2 अयसद् (sic) (for
 अवसद्) —^d) D1-3 7 9 11 13 कौसल्या Śi D2 11 13 °काक्षया
 (for धर्मकाम्यया)

28 Du transp 13^{ad}-31^{ab} and 31^{ad}-41 (om
 14^{ab}, 19 21^b-22^a and 24) —^a) D4 Cg हस्तेन (for
 हयेन) T1 damaged from योजयन् up to निय in 29^b.
 Śi D2 3 7 13 संग्रह स(D2 स)मयो वषा, D1 संग्राह (sic)
 स ययौ वषा Du मन्त्रवन्ममयोज्याद् (submetric) —^b)
 Śi D1-3 7 11 13 M̄s महिष्य, D4 महिषी, Cr m g t
 as in text (for महिष्या) Śi D1-3 7 12 °चयां, D12
 °चयै, D2 °वित्या, Cr m g t as in text (for परिवृत्त्या)
 Śi D1 2 4 5 7 11 13 T2 M̄s 3 Cg च, D2 ताम् (for [म]थ).
 —^c) T2 च तथा परा, G2 M1 च परे तदा, M̄s अपरास्तया,
 M̄s च यस्तस्मिन्नी (for अपरां तया) Śi D1 3 7 11 13
 वामबाहुस्तथापरा (D2 11 °रा) D2 अवा °युस्तया गुरा
 (sic)

29 T1 damaged up to निय in 29^b (cf v1 28)
 Du transp 13^{ad}-31^{ab} and 31^{ad}-41 (om 14^{ab}, 19
 21^b-22^a and 24) —^a) Cm g पतत्रिणस् (as in text)
 Śi D1-3 7 9 11 13 Cr स(D1-3 7 9 सं D1 Cr प)त्रिणस्तस्य तु
 वषाम् (Śi बुद्धिस् [unmetrical] D2 गुरगम्, D2 after
 corr as in text D1 वषसाया hypermetric) —^b) Śi
 रयज्यते (for उद्धृत्य) Śi D1-3 7 9 11 13 नियतेन्द्रिया (Śi
 °यै), Cg °द्रिच (as in text) —^c) G4 कृत्विगिरय, Cg t
 as in text (for कृत्विक्परम) G1 संपन्न Śi D1-3 7 9 13
 कृत्विजश्च(D1 °स्तु)मु(D2 तु)संपन्ना —^d) D1 चपयांचुद्,
 Cg as in text (for अयवामाय) Śi D2 3 7 9 13 य(D1
 ते sic)प(D2 ग्रन्)यांचपुरास(D2 °ल्म)याद् (Śi D2 13 परिरे
 वषा; D2 °वत् hypermetric D2 °वत्)

धूमगन्धं वपायास्तु जिघ्रति स्म नराधिपः ।
यथाहलं यथान्यायं निर्युदन्पापमात्मनः ॥ ३०
हयस्य यानि चाङ्गानि तानि सर्पाणि ब्राह्मणाः ।
अग्रां प्रास्यन्ति मिथिरत्समस्ताः षोडशत्विजः ॥ ३१

पुश्कशास्यासु यवानामन्येषां क्रियते हविः ।
अश्वमेधस्य चैकस्य वेतसो भाग इष्यते ॥ ३२
व्यहोऽश्वमेधः संख्यातः कल्पघट्टेण ब्राह्मणैः ।
चतुष्टोममहस्तस्य प्रथमं परिकल्पितम् ॥ ३३

30 Śi D1-15791 om 30 —^a) G1 घृष गंध (for धूमगन्ध) G13 त (for तु) —^b) G13 M3 चिघ्नं T3 स (for स्त) G13 M2 नराधिपः. Cg t *धिप (as in text) —For 25^a-30 N V B D10 M M4 subst while D11 ins 1 x after 25^a, subst 1 2 for 26^a, then cont 1 3 7 and subst 1 9-10 for 29^a-30^a (om 1. 8 11)

413* अश्वरत्नं चारुद्वये प्रोक्षितं पैशद्वये विह्वलम् ।
कौसल्या च हयस्य परिगन्धं प्रदक्षिणम् ।
सम्पदगन्धं यथाचरेत् सन्ध्यामालम्बितमूर्ध्नि ।
अश्वपुमहिता येन समालम्ब्य शुचिरेता ।
रत्नं परिप्रास्येत् कौसल्या पुत्रमात्मनः । [5]
समश्चतुर्गणित्वया कौसल्यायास्ततो द्विजा ।
नन्यद्विजादयः प्रीता प्रापुञ्जन्त तदादिपः ।
विदास्यो हयस्य च वपामश्वस्य मिथिरचदा ।
नविह्वलप्राश्चित्तमग्रीं सुहृदायाह्वयन्तुरात् ।
सत्याश्वं नृपतिर्धनं जग्री वनीमहापायान् [10]
वपाया ह्यमाताया पावकं पुत्रकाम्यया ।

[No comm —(1 1) V2 B2 *दैवि (Ba marg *दै) B3 D11 M4 विह्वलैः (M4 *वन) —After 1 x D11 reads 25^a —(1 2) V B1 & D10 कौसल्या V2 तद्, B2 तु (for त) M4 हयस्य (for हय तद्) V2 D12 *कम्प (for परिगन्ध) —(1 3) M4 निलम् (for सम्पद्) —(1 4) B3 om हिता येन D25 नविह्वल, M4 सत्या (for सविता) V2 स*कम्प M4 moth eaten for मालम्बयुनि V2 & शुचः; B3 शु* (for शुचि) D11 विना (for त्वा) —(1 5) N1 V13 B1 *कौसल्या, M4 *प्राश्चित्तं (for वपुप्रास्येत्) N1 V13 B3 & D10 तस्य V2 तस्य (for कौसल्या) —(1 6) M4 वपुप्रास्येत् (for उपनिषत्वा) B3 तु वे (for ततो) —(1 7) V1 स्तं (for ग्रीता) V2 & B2 D10 प्रापुञ्जन्, D11 प्रापुञ्जन् M4 प्रापुञ्जन्तिषु शुभा (for the post half) For ins see below —(1 8) M4 partially moth eaten for the prior half V1 विह्वल (sic) V2 विह्वल (for विह्वल) N1 B3 मोक्षलवपाम् (by transp) N1 V2 B2 & D10 [उ]द्वल च (V2 D11 transp च and उद्वल) वपाम् V2 [उ]द्वल वपाम् —(1 9) V1 कृति (for कल्पित) N1 आत्मय तान् V4 D11 मा (D11 म)वापिताम् (for यथा विताम्) D11 अग्री (for कर्त्री) V1 स्वरम् (for शुचय) —(1 10) D11 दृष्ट (for दृष्ट) N1 B3 D10 दृष्ट नृपतिर् (by transp) —For 1 10 D11 reads दृष्ट तस्य नृपो जग्री विह्वल स्म नर (र)विप —(1 11) B4 शुव* (sic) (for ह्यमाताया)] —After 1 7 D11 ins

414* अश्वस्य मिथिरचत्र परिवार्य समन्तर ।
—^a) D11 T3 वयान्याय्य (for *व्याय) T1 damaged from 30^a up to सम in 31^a —^b) D11 अश्ववतेत ॥ वतु

31 T1 damaged up to सम in 31^a (cf v 1 30) D11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a, 19 21^a-22^a and 24) —^a) N V B D10 M4 तस्य, D11 मा * (for यानि) D2 हिंगाति (for चामाति) —^b) D2 हिंगाति (for सर्वाणि) Śi D1-15791 12 ते (D11 है) द्विजा, Cg t as in text (for ब्राह्मणा) N V B D10 M4 कल्पितानि विभागात् (V1 *चानव) —After 31^a, D11 ins 1 x of 429^a (for variants cf v 1 429^a) —^a) D2 जानौ (sic) M4 after inf lin sec m corr as in text (for कर्त्तौ). D2 प्राप्स्यति, D3 प्रास्यत (for प्राप्स्यन्ति) —^a) Śi D1 15791 समस्त, D2 सर्वे ह, D4 समस्ता, D11 T2 & G2 तस्य (T1 ***)वा (D11 *x) ए. G13 समस्तम् (for समस्ता) Śi D1-15791 है (D2 च) हयं तदा (Śi *था) D2 विह्वल स्या (for षोडशत्विज) —For 31^a, N V B D10 12 13 M4 subst

415* बहुवृषारत्नस्तत्र वपाभागं द्विवीकस्ताम् ।
[B4 वक्षिस्ताम् (for वानकाय) B1 न्येग (for वाग)]
Thereafter, N V B D10 13 M4 cont 420^a D11 cont

416* आयाय देवता सर्वा बहुवृषभागमीप्सितम् ।

32 N V B D10 13 M4 om 32-35 D11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a, 19 21^a-22^a and 24) —^a) D2 वक्ष (for वक्ष) —^b) Śi चुच, D1 चुच, D2 सव, D3 धुव, D7 स्वर, D11 धुव, Crgt as in text (for हवि) —^c) D1 D2 & G2 M4 & Cg वक्षस्य (for वैकस्य) —^d) D2 वेतसो, Crgt as in text (for वेतसो) Śi चुच, D1-15791 12 ॥ D1 न [sic] D12 से/ग (D11 *ख [sic]) T2 शाश्व, Crgt as in text (for भाग)

33 N V B D10 13 M4 om 33 (cf v 1 32) D11 transp 13^a-31^a and 31^a-41 (om 14^a, 19 21^a-22^a and 24) —^a) D2 वक्ष (for वक्ष) Crgt as in text (for व्यहो) —^b) T2 चतुष्टोम Śi D1-15791 12 *वृ (D1 स्त [sic]) त्रेषु वै द्विजै, Crgt as in text (for वै) T1 damaged from ह्येन in 33^a up to कारि in 34^a —^c) Crgt चतुष्टोमस्य (as in text) Śi D1-15791 12 चतुर्थो यत्स्य* (D1 *यै यत्स्य [sic]) D2 चतुर्थं म* यत्स्य, D7 चतुर्थेयत्स्य, D12 G1 & अग्नि (D11 m sec m) दोमस* —^d) G1 परिकल्पित, M2 परिकीर्तित

अथ्यं द्वितीयं संख्यातमतिरात्रं तथोत्तरम् ।
 कारितास्तत्र बहवो विहिताः शास्त्रदर्शनात् ॥ ३४
 ज्योतिषोमायुषी चैव अतिरात्रौ च निर्मितौ ।
 अभिजिद्विजिच्चैव अश्वर्यामो महाक्रतुः ॥ ३५
 प्राचीं होत्रे ददौ राजा दिशं स्वकुलवर्धनः ।

34 T₁ damaged up to कारि in 34° (cf v l 33) N V B D₁₀ 13 M₄ om 34 (cf v l 32) D₁₁ transp 13°-31° and 31°-41 (om 14° 19 21°-22° and 24) —^a S₁ D₃ 7 उक्थो (S₁ [before corr] D₃ उक्थो) D₃ स्य, D₃ उक्थो, D₃ उक्थं, D₁₁ उक्थो (sic), D₁₁ उक्थो (sic) Cg as in text (for उक्थ्यं) S₁ D₃ द्वितीय D₃ संख्यात D₁ उक्थ्ये द्वितीयं सत्यात् —^b S₁ [अ]हो, D₁₁ 3 7 रात्रस्, Cg as in text (for [अ] तिरात्र) D₁₁ 11 अथो (for तथोत्तरम्) S₁ D₃ 11 विचारस्, D₁ विचारस्, D₃ 7 विवादास्, Cg mgt as in text (for कारितास्) D₃ क्रतवः ( ) तत्र (for तत्र बहवो) —^d M₃ विहिका (sic) (for विहिता)

35 N V B D₁₀ 13 M₄ om 35 (cf v l 32) D₁₁ transp 13°-31° and 31°-41 (om 14° 19 21°-22° and 24) —^a S₁ D₃ 11 ज्योतिषां, D₁₁ 3 ज्योति मौर (D₁ मौ [with hiatus], D₃ पौर) Dt D₃ 11 T G M₃ [ए]वम् [to avoid hiatus] (for [ए]व) —^b D₃ 7 G₃ अतिरात्रे (G₃ त्र) Cmt औ (as in text) D₁₁ 3 7 11 12 Cg वि (for च) D₃ 7 निर्मिते, G₁ निर्मृते, G₃ निर्मित —^c D₃ 11 अभिजे (D₁₁ ति)द् (both sic) D₃ येच (sic) (for विश) Dt D₃ 11 12 S (except M₄) [ए]वम् [to avoid hiatus] (for [ए]व) —^d S₁ D₄ प्रा (D₄ स)हो Dt D₄ आ (D₃ before corr अ)होयामी, D₃ 7 11 Ct आ, D₃ आहोयामी, T₁ औ (for अश्वर्यामो) S₁ D₃ 7 11 12 व्रत, D₃ वृत्त (sic), Ct as in text (for महाक्रतु) —After 35, D₁₁ ins

427° सतो राजा ययान्याय दक्षिणां व्यवसत्तदा ।

36 D₁₁ transp 13°-31° and 31°-41 (om 14° 19 21°-22° and 24) —^a S₁ D₃ 7 12 अथ्यये, D₁₁ होत्री, G₁ 7 दिशं (for होत्रे ददौ) —T₂ damaged from राना up to 37° N V B D₁₀ 11 12 स्पीता, G₁ 7 होत्रे, M₄ द्यं (for राचा) —^b G₁ 7 राजा (for दिश) D₃ स, D₃ च (for स्) S₁ D₃ 7 12 स्पीतं तदा ददौ (S₁ D₃ 12 ददौ तदा by transp) N V B D₁₀ 11 12 M₄ बा (D₁₁ च)द्वयत् (B₄ विनि)जिता (D₁₁ तं), Cg as in text (for तं) —^c D₁₀ 11 च (for तु) —^d N V B D₁₀ 11 12 M₄ दक्षिणां ब्रह्मणे (by transp) तथा (M₄ ॥ व्यवसत्तदा) —For 36°, S₁ D₃ 7 12 subst

अध्यये प्रतीचीं तु ब्रह्मणे दक्षिणां दिशम् ॥ ३६
 उद्गात्रे तु तथोदीचीं दक्षिणैषा विनिर्मिता ।
 अथमेवे महायज्ञे स्वयंभुविहिते पुरा ॥ ३७
 क्रतुं समाप्य तु तदा न्यायतः पुरुषर्षभः ।
 ऋत्विग्यो हि ददौ राजा धरां तां क्रतुवर्धनः ॥ ३८

418° दक्षिणा ब्रह्मणे होत्रे प्रतीचीमददादिशम् ।

[D₃ स समादिशत् (for अददादिशत्)]

37 T₁ damaged for 37° (cf v l 36) D₁₁ transp 13°-31° and 31°-41 (om 14° 19 21°-22° and 24) —^a V₁ तद्गात्रे, D₁₁ उद्गात्री S₁ N V B D₃ 7 10 11 12 14 च, D₁ च, D₄ चै, D₁₁ om (for तु) V₄ तत्र [unmetrical] (for तथा) —^b D₁₀ [ए]या (for [ए]या) —For 37°, M₄ subst

419° उदीचीमपि चोद्गात्रे ब्रह्मणे पृथिवीं ददौ ।

—^a D₄ ह्य (for अथमेवे) V₂ तथा (for म्हा) —^d Dt D₄ 3 Cg त स्वयम्वा S₁ N V₁ 3 4 B D₁ 3 7 9-12 पुरा कश्ये स्वयम्वा (D₁ च) V₂ पुराकारि स्वयं तु वा, M₄ दक्षिणा हि स्मृता मही Cg t as in text (for d) —After 37 B₂ D₁₁ ins 1 1 of 421°

38 D₁₁ transp 13°-31° and 31°-41 (om 14° 19 21°-22° and 24) B₂ reads 38-41° (omitting 39°-40°) in marg —^a D₁ क्रतु (for क्रतु) S₁ B₂ D₁ 3 7 9 11 संख्याय (for समाप्य) T₂ च (for तु) D₄ तथा (for तदा) —For 38°, N V B₁ 3 4 D₁₀ 13 M₄ subst while B₂ cont (all read) after 425°

420° समाप्य चैव ऋषयो राजा ऋतुवरं तत ।

दक्षिणामददात्तेषा कर्मिणा तदनन्तरम् ।

[[(1 x) N₁ V₄ [ए]व V₂ B₂ M₄ [ए]व D₁₀ [ए]ते (sic) (for [ए]त) —(1 2) N₁ V₁ B₂ (m) M₄ म्यद (V₁ B₂ (m) च M₄ धार V₂ चाददत्त (for अददात्त) V₂ कर्मणां (for कर्मिणां) V₄ यत्नमनन्तर (for the post half)]

—^a B₂ वारिणा (for ऋत्विग्यो) S₁ B₂ D₁ 3 7 9 11 प्रददौ, G₄ [अ]मि ददौ, Cg as in text (for हि ददौ) —^d D₂ मही, G₁ धारा (for धरा) Dt D₂ 8 M₄ दुल्, D₁ ऋतुवर्धनी, D₃ 7 सस्यमहिनी, G₁ 7 रघुनन्द, M₄ कीर्ति (for ऋतुवर्धन) G₂ M₁ दक्षिणामेयमुत्तमा —For 38°, N V B₁ 3 4 D₁₀ 13 M₄ subst while B₂ D₁₁ ins 1 1 after 37 B₂ ins 1 2-3 after 421°

421° समग्रा पृथिवीं दत्त्वा म चातुर्दशदक्षिणाम् ।

अन्येषा कर्मिणा राजा सदस्यानां च दक्षिणाम् ।

ततः तत्तत्सहस्राणां द्विष्यत्येवमनन्तरं स ।

[[(1 x) D₁₁ समग्रा B₂ (m. also as in text) दक्षिणां, D₁₁ पृथिवी (for पृथिवी) D₁₁ दत्त्वा (for दत्ता) V₂ चातुर्द-

मत्विजस्त्वनुन्मरं राजानं गतकृत्स्नमपम् ।
भवानेव महीं कृत्स्नमेवो रक्षितुमर्हति ॥ ३९
न भूम्या कार्यमस्माकं न हि शक्ताः स्म पालने ।
रताः स्वाध्यायकरणे वयं नित्यं हि भूमिप ।

मत्स्य V2.6 B1 D11 M4 चतुर्लोक (1.5 B1 'दे') ह्य (V2 स B1 च), 1.5 स च होये च (for स चतुर्लोक) D11 दक्षिण —D11 om 1 2 3 N1 1.1.4 B1 om 1 —(1 2) 1.5 वनेन, B1 वनिन (for वनिन) B2 वन (for वान) D10 सदस्यावानां (sic) M4 सरस्या * (for सरस्यानां) —(1 3) B4 न * सान V1 युवनेन, V4 दिव्यनरय (sic) B1 दिव्य च (for दिव्यस्य) 1.4 B4 ह (for स) M4 दिव्यपालां व्यपवर्द्ध (for the post. half)]

—After 38^{ad}, B2 (m) reads 426*, while Dt D2 11 M5 ins.

422* एष दत्ता प्रहृष्टोऽभूच्छ्रीमानिदमातुनन्दन ।

[No comm.]

39 N V B1 2.4 D10 11 M4 om 39-41^{ad} D11 transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad}-41 (om 14^{ad}, 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) B2 reads 39^{ad} in marg (cf v 1 38) —" D1 क्षतिने —T1 damaged from एवमुत्तु in 39^{ad} up to न हि स in 40^{ad} S1 B2 D2 2.5 7.11 [न] य, D2 [न] य, D4 वा D11 ते (for तु) Dt D2 युन (for [न] युन) —" Dt D1 1 नित्यप (for कृत्स्नमपम्) —After 39^{ad}, B2 (marg) ins, while D11 ins after 40

423* तेषां शुभा वचस्तस्य राजा राष्ट्रमिवर्धन ।

[No comm D11 वै राष्ट्र (for राष्ट्रि)]

—B2 om 39^{ad} (cf v 1 38) —" D1 एष (for एव) S1 D1 2.5 7.11 11 स्पीताम् (for कृत्स्नाम्) —" D2 * (for द्रो) S1 D1 2.5 7.11 11 सास्तितुम्, D2 सास्तितुम् (sic) (for रक्षितुम्) D2 1 T2 G1 M4 कर्हि (sic) D11 अहति (sic) —After 39 S1 D2 11 11 ins.

424* विषाया भव राज्ञश्च अस्माकं तुष्टिमायह ।

[No comm Note hiatus between the two halves S1 तुष्टि (for तुष्टि)]

40 T1 damaged up to न हि स in 1^{ad}, N V B D10 11 M4 om 40 (B2 om 40^{ad}) (cf v 1 39 for B2 38) D11 transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad}-41 (om 14^{ad}, 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) —" D1 युवा D2 7 तु व, D2 illeg D1 भूम्या, Gt as in text (for भूम्या) —" M2 च (for हि) T2 G2 M2 च (for स्व) S1 D1 2.5 7.11 11 ब्रताना पालने वय —" D2 वय (for रता) —" M2 नराधिप (for हि भूमिप) B2 reads 40^{ad} in marg (cf v 1 38) —" D4 G2 5 तिल्य, D2 नित्रय, Gt mg t as in text (for निष्कय) D2 T2 M2 एवेति, D2 एवायु,

निष्कयं किंचिदेवेह प्रयच्छतु मनानिति ॥ ४०

गयां शतसहस्राणि दश तेग्यो ददौ नृपः ।

दशक्रोर्द्विंश मुनयस् रजतस्य चतुर्गुणम् ॥ ४१

M2 अस्माकं (for एवेह) —" D1 1 T2 G1 2 M2 2 इह (for इति) —For 40^{ad}, S1 D1-2.2.7 11.13 subst

425* निष्कृतिं रं नरश्रेष्ठ अस्मभ्य दातुमर्हसि ।

[—Note hiatus between the two halves. D1-2 निष्कृते, D2 निष्कृते D2 11 (for 11) D1-2.2.7 नरश्रेष्ठ D11 अस्याश्च निष्कृतिं राज्ञ (for the prior half) D1-2.2.7 दातुमर्हसि सत्तन (D1 11) (for the post. half)]

while B2 (m) subst and reads after 38^{ad}

426* अस्या निष्कयमस्माकं देहि राजन्महायुते ।

Thereafter B2 (m) cont

427* एव हि पालयिताम्याक येनाहमिदमुमर्हसि ।

—After 40, Dt D2 11 11 S (except M2) Gt mg t ins.

428* मणिरत्नं मुषणं वा पाषो यद्वा समुद्यतम् ।

उत्पद्यच्छ नरश्रेष्ठ धरण्या न प्रयोषानम् ।

एवमुक्त्वा नरविप्राहर्षणेनैवराज्ञे ।

[(1 1) D2 च (for वा) D2 स्त, M2 वा दत्त (by transp) (for यद्वा) D2 समुद्यतम् —(1 2) T1 damaged for 1 2 and 3 Dt D2 11 11, M2 व्याप्त (for नरश्रेष्ठ)]

41 N V B1 2.4 D10 11 M4 om 41^{ad} (cf v 1 39) D11 transp 13^{ad}-31^{ad} and 31^{ad}-41 (om 14^{ad}, 19 21^{ad}-22^{ad} and 24) B2 reads 41^{ad} in marg (cf v 1 38) T1 damaged up to ते in 1^{ad} —" D2 सहस्रहस्राणि (sic) —" M2 सत (for दश) D2 नय (for नृप) —After 41^{ad} B2 ins 1 2 and 3 of 421* (for vari ants cf v 1 421*) —" S1 V2 B2 D2 11 G2 M2 'कोटि, N1 1.2.4 B1-2 D2 7.11 11 T2 G2 M2 Gt mg 'कोटी, D1 11 T2 'कोटी (sic) D2 11 11 'कोटि (sic) D1 11 M2 शत कोटि (D2 'की), D11 'कोटी, Gt as in text (for दशकोटि) S1 स्ववर्णस्य, T2 सुवर्णस्य (sic) M2 सहस्रस्य (for सुवर्णस्य) —" 1.5 D1 रजत च, T2 रजतश्च N1 1.2.4 B2 2 D2 11 11 गुणा (D2 'ण) D2 दत्ता D11 गणे (for गुणम्) —After 41 D11 reads 1 2 of 401* —After 41 N V B D10 11 M4 ins while D11 ins 1 1 and 2 after 31^{ad} and 42 respy

429* क्षत्रियस्य प्रदत्तव्यान्कामास्तत्र यथेक्षितान् ।

जायाद्ये वसिष्ठाय वामदद्याय च प्रभु ।

क्षत्र्यशूद्राश्च तदा स राजा क्रतुवर्धन ।

[No comm —(1 1) 1.5 अद्यात् D11 चाद्यात् M2 तत्र (for अद्यात्) M2 वन नाहुराजित (for the post. half)

क्रत्विजस्तु ततः सर्वे प्रददुः सहिता वसु ।
 क्रम्यश्चाय मुनये वसिष्ठाय च धीमते ॥ ४२
 ततस्ते न्यायतः कृत्वा प्रभिर्भावं द्विजोत्तमाः ।

—(1 2) V₂ जावायाय V₂ B₂ B₃ वसिष्ठाय D₁₀ = वसिष्ठाय
 D₁₁ तथा चैव (for वसिष्ठाय) D₁₁ चै (for च) —D₁₁ om
 1 3 —(1 3) M₂ विमुन (for तदा) M₂ ततस्ते द्विजसत्तमा
 (for the post half)]

42 N V B D₁₀ 13 M₂ om 42 D₁₁ transp 42^{ab}
 and 42^{cd} —^a D₁ 3 5 7 9 11 12 ते, D₁₁ च (for तु)
 D₂ 7 तदा (for तत) D₂ 7 (hapl) om 42^b—43^a—^b)
 S₁ D₁ 11 12 आदु D₂ 7 ददु D₂ 7 प्रादु, T₂ प्रथमस्,
 Cr m t as in text (for प्रददु) —^c S₁ D₁ 2 3 5 7 9 11 12
 महते (for मुनये) —^d T₂ सुधीमते G₂ त च धी *ते (sic)
 (for च धीमते) —After 42 D₁₁ ins 1 2 of 429* (for
 v l cf v l 429*)

43 T₁ damaged for 43^{ab} after न्या in * D₂ 7
 om 43^a (cf v l 42) —^a D₂ सर्वे (for कृत्वा) —^b)
 S₁ D₂ 9 12 प्रतिभाग, D₂ विभार्ग च Ct as in text (for
 प्रतिभाग) —After 43^{ab} S₁ B₂ D₁ 3 5 7 9 11 12 ins

430* दीनान्धकृपणानां च वृद्धानां च कलत्रिणाम् ।
 क्षीणा हतप्रवीराणां वृद्धानां बालपुत्रिणाम् ।
 व्याधिकर्षितमात्राणां सुर्वर्षे चाभिराचक्षाम् ।
 विषक्षूणां दुरिद्राणां पराश्रितनिगमिणाम् ।

[No comm —(1 x) D₁₁ कृपणानां (for कृपणानां
 च) D₂ दीनान्धकृपणानां च (corrupt) (for the prior
 half) B₂ D₁₁ विकलानां D₂ * (for वृद्धानां च) D₁
 [अ]कलत्रिणा —(1 2) D₁₂ प्रवराणां (for प्रवीराणां) D₂
 om from the post half of 1 2 up to the prior
 half of 1 4 —(1 3) D₂ 11 सुर्वर्षे D₂ चाति D₂ 7 प्रति
 (for चाति) —(1 4) B₂ विमासतां D₁ विविशुर्णां (by
 metathesis) D₂ विपक्षणां D₂ विपक्षुर्णां (corrupt) D₁₁
 * दक्षुणा (for विपक्षुणा) B₂ D₁ 2 3 5 7 9 11 12 वत्स
 (D₁ वत्स [sic]) (for the post half)]

—^a D₄ सुप्रीता मुनय सर्वे —^d) B₂ D₁ 2 3 5 7 9 11 सप्रददा
 Cr m g as in text (for प्रत्युचुर) S₁ D₂ 2 3 5 7 9 11 12 तदा
 B₂ D₁ तथा Cm as in text (for भृशम्) —For 43 N
 V B₁ 2 4 D₁₀ 13 M₂ subst B₂ D₁₁ ins after 43 (D₁₁
 after 432*)

431* दक्षिणा प्रतिगृह्याय सुप्रीतमनसो द्विजा ।
 ततश्च याजका सर्वे क्रपयश्च तपोधना ।
 ऊजुंशरय तत्र काम ध्यायेति वै तदा ।

{(1 x) B₂ 4 transp 1 x and = M₂ repeats con
 secutively 1 x (var) V₁ 2 B₂ D₁₀ 13 दक्षिणा M₂
 (first time) [x] दक्षिणा (for [अ] य) M₂ (first time) [अ]
 भन् (for द्विजा) V₂ प्रीतिप्रमोदनादन्ना (for the post

सुप्रीतमनसः सर्वे प्रत्युचुर्मुदिता भृशम् ॥ ४३
 ततः प्रीतमना राजा प्राप्य यज्ञमनुत्तमम् ।
 पापापहं स्वर्नयनं दुस्तर पार्थिवर्षभैः ॥ ४४

half) M₂ (second time) तत सुप्रीतमनसो दक्षिणां प्रतिगृह्य
 ते —N₁ V B₁ M₂ om 1 2 —(1 2) B₂ repeats 1 2
 (as above) after 1 2 of 436* D₁₂ यचुर (for ततश्च)
 B₂ 4 ते (for first च) B₂ तत्र (for सर्वे) B₂ 4 तपाये (for
 तपोधना) —(1 3) D₁₁ repeats 1 3 (var) after
 colophon N₂ B₂ दक्षाय (sic) V₂ तत्तु (for तत्र) B₂ 4
 काम्य M₂ काम्य (for काम) V₂ का सरया चेति D₁₁
 (second time) *आमुहि पावि (for the post half)]

—Thereafter D₁₁ cont 436* —After 43 S₁ D₁ 2 3
 7 11 12 ins

432* ततस्तु सर्वलोकेभ्यो हिरण्यस्य समुद्यता ।
 कोटीशतं सुवर्णस्य कुलस्योद्भावनं ध्रुमम् ।

[No comm —(1 x) D₁ प्रातर्दकेभ्यस्तु D₂ 7 प्रातर्दकेभ्यश्च
 (for तु सर्वलोकेभ्य) D₁ 2 3 5 12 स (D₁₂ *) दुपत (D₂ 8 ता
 sic) —(1 2) D₁₁ कुणकेभ्यो ददौ द्य (for the post
 half)]

—Thereafter D₁₁ cont 431* —After 43 Dt D₂ 8
 9 12 S (except M₂) Cr m (both 1 x-2 only) g t ins

433* ततः प्रसर्पकेभ्यस्तु हिरण्यं सुसमाहित ।
 जाम्बवत् कोटिशतं ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ।
 दुरिद्राण्य हिनायाय हस्ताभरणमुत्तमम् ।
 कस्तैरिच्छाचमानाय ददौ राघवनन्दन ।
 ततः प्रीतेषु विविधद्विज्ञेषु द्विजवत्सल । [5]
 प्रणाममकरोत्तेषां हर्षस्याकुलितेन्द्रिय ।
 तस्यासिरोऽप्य विविधा ब्राह्मणं समुदाहता ।
 उदारस्य नवीरस्य धरण्या प्रणतस्य च ।

[(1 x) D₂ प्रसर्पकेभ्यश्च (for प्रसर्पकेभ्यश्च) D₂ G₂ M₁
 च (for तु) D₄ सुसमाहिता D₂ हिरण्यस्य समुद्यत (for
 the post half) —(1 2) D₂ the prior half = the
 prior half of 1 2 of 432* —For ins see below —
 (1 4) M₂ कस्तैरिच्छ (sic) —D₂ om 1 5 8 —(1 5)
 D₁₁ T₁ 2 G₂ M₂ नृपतिर (for विविध) —(1 6) D₂ 11 S
 (except M₂) पर्याकुलितेन्द्रिय D₂ 8 क्व (for व्याकुलितेन्द्रिय)
 —(1 7) T₂ विविधैर (for विविधा) D₁₁ T₁ 2 G₂ M₂
 ससुदीहिता —(1 8) M₂ [अ] लिपीरस्य (for नवीरस्य) Dt
 D₂ 8 पतितस्य (for प्रणतस्य)]

—After 1 3 D₂ T₂ ins

434* काञ्चनानां शतोपेतं नवर्नैः समाहितम् ।
 44 N V B D₁₀ 13 M₂ om 44 D₂ om 44^{ab} D₁₁
 reads 44 46 (including subst for 45^{cd}) with ins
 437* after colophon before x 14 x —^a T₂ पार्थिवे
 र्भुवि (for पार्थिवर्षभै) S₁ D₁ 2 3 5 9 11 12 स्वार्धं पाप्मा (D₁ 2

ततोऽब्रवीद्विष्यशृङ्गं राजा दशरथस्तदा ।
कुलस्य वर्धनं तच्च कर्तुमर्हसि सुव्रत ॥ ४५

तथेति च स राजानमुवाच द्विजसत्तमः ।
भविष्यन्ति मुता राजश्वत्वारस्ते कुलोद्बहाः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

पापा) वहै (D₂ तत प्राप्यावह) चैव दुष्प्राप (D₂ १२ ण्य) सवै
पापिधै, Cg t as in text (for ^{ad})

45 For D₁₁ cf v. 1 44 —^a) G₂ M₁ तदा (for
सतो) —^b) T₂ ३ तथा, M₂ बली (for तदा) —^c) D₂ १२
T₁ G₂ ३ M₁ तनु, T₂ ३ G₁ M₂ ३ Cg त्वं तु (for तनु)
—For 45^{ad} S₁ D₁ ३ ३ ७ ११ १२ subst

435* पुनानिच्छाम्यह विप्र कुलस्योद्गावनांशुबन्धुबन्धु ।

46 For D₁₁ cf v. 1 44 —^a) D₁₂ * * M₂ तथेतीव
(for तथेति च) —^b) M₂ भववीद् (for इवाच) —^c)
D₁ ३ कुलोद्गावा —For 45 46 N V B D₁₀ १२ M₂ subst
while D₁₁ ins after 431*

436* तानजवीद्वृष्टमवा राजा दशरथो द्विजान् ।

इच्छामि चतुर पुनानुदारात्प्रातर्विक्रमान् ।
तथेति चैव राजान तमूचुर्महर्षवादिन ।
यथामिलयितान्पुनान् विरात्त्वमवाप्स्यमि ।

[(1 2) V₄ transp चतुर and पुनान् —After 1 2
B₂ repeats 1 2 of 431* —(1 3) M₂ [ए]न (for [इ]नि)
V₂ [इ]नि, B₁ दे (for [ए]न) M₂ दे (for तनु) —(1 4)
V₄ कामान् (for पुनान्) V₁ D₁₂ न विरात् V₄ अतिर D₁₁
भावितात्]

—Thereafter D₁₁ reads colophon Then repeats
(var) 1 3 of 431* then reads 44 46 —After 46 S₁
D₁ ३ ३ ११ १२ ins

437* लोकरालोपमा वीरा परवर्षविनाशना ।

[No comm D₁ वीरा (for वीरा)]

while D₁ D₂ ३ M₂ Ct ins

438* स तस्य बाण्य सधुर निशान्य

प्रणम्य तस्मै प्रयतो नृपेन्द्र ।

जगाम हर्ष परम महामा

तस्यप्यशृङ्ग पुनरप्युवाच ।

[(1 4) M₂ ऋष्यशृङ्ग M₂ इति (for अरि)]

Colophon S₁ D₁ ३ ३ ७ १२ om (sarga continued)

D₁₁ reads colophon after 436* —Kanda name D₂

om N₂ V₁ ३ B D₁₀ ११ आदिकादे, V₄ यज्ञवाडे D₁₂ **

कांटे —Sarga name N₂ V₁ २ ४ B—^a D₁₀ यज्ञशर्म V₃

यज्ञसमापन नाम, B₁ यज्ञसमाप्त D₂ यज्ञकर्मविधान, D₁₂

** मेघप्र ** नाम —Sarga no (figures words or

both) V₂ १५ V₃ १२ B₂ ३ D₁₀ १३ (as in text) D₁

D₂ ३ ३ १२ S (except M₂) चतुर्दश Du M₂ word as in

text) D₁₂ (dash indicates lacuna) —द्वा D₂ both

as in text —After colophon G₁ २ ४ M₂ conclude with

श्रीरामाय नम G₂ श्रीमते रामानु नाय नम

मेधावी तु ततो ध्यात्वा स किंचिदिदमुत्तरम् ।
लब्धसंज्ञस्ततस्तं तु वेदज्ञो नृपमब्रवीत् ॥ १
इष्टिं तेऽहं करिष्यामि पुत्रीयां पुत्रकारणात् ।
अथर्शिरसि प्रोक्तैर्मन्त्रैः सिद्धां विधानतः ॥ २

14

1 T₂ begins with श्रीरामचन्द्राय नम —^a D_t D₉
G₁ M₃ (after corr sec m) [ह]ति (for तु) Cr ज्ञात्वा
(for ध्यात्वा) —^b D₄ T₂ च (for स) T₂ उत्तम (for
उत्तरम्) —For 1 Śi D₁ 2 5 7 9 11 12 subst

439* नृपचक्रस्तु मेधावी राजान पुनरब्रवीत् ।

[D₂ च D₃ तु (for तु)]

On the other hand N V B D₁₀ 12 M₄ subst

440* अथर्वचक्रो राजान पुनरेवाभ्यभाषत ।

[B₁ hypermetric owing to hiatus between अथ
and अथ V₈ कथ्यमाणेय (by transp) D₁₂ एवम् (for
यथाभ्य)]

2 ^a T₂ हृष्ट B₃ च, G₄ missing (for ते) N V
(V₁ with hiatus hypermetric) B D₁₀ 11 12 M₄ [S]न्या,
G₄ missing (for सह) Śi D₁ 2 3 5 7 9 12 इष्टिं (D₂ °ष्ट)
करोमि भवत (Śi D₂ 12 पुत्रीया) —^b Śi D₂ 12 भवत
(for पुत्रीया) N V B D₁₀ 12 M₄ काम्यया, D₂ 11 12
कारणे, Cm k t as in text (for पुत्रकारणात्) —After
2^{ab}, B₃ 12s

441* यत पुत्रा भविष्यन्ति चत्वारो देवदूरीका ।

—Śi N V B D₁ 2 3 5 7 9 12 M₄ om 2^{ad}

3 ^a D₁₆ T₁ 3 प्राकामद्, G₄ प्रक्रमद् (for प्राकामद्)
D₄ T₂ तत प्रारब्धवानिष्टि, G₁ M₃ तत प्रक्रिय (M₃ °क्रम्य)
तामिष्टि —For 3^{ad} Śi N V B D₁ 2 3 5 7 9 12 M₄ subst

442* तत प्रचक्रे तामिष्टिमुपि पुनस्तद्वदये ।

[N V B D₁₀ 12 M₄ प्रचक्रे कतुम् (D₁₀ कर्त्तुं) (for प्रचक्रे
तामिष्टि) Śi D₂ (as in D₂ also) 12 कृतिपुत्र D₂ 11
कृतिपुत्र (for कृति पुत्र) N V B D₁₀ इष्टि कामतद्वदये D₁₂
इष्टिक तममुद्दिम M₄ इष्टि प्रोषेपकस्येय (for the post half)]
N V₁ 2 3 B D₁₀ 11 12 M₄ cont

443* तस्य राज्ञो दिवान्येपी प्रिणालङ्कसुतो यज्ञी ।

[No comm —M₄ विमङ्क V₄ मुत् D₁₁ बली (for
यज्ञी)]

M₄ cont 446* and om 3^{ad}—^b N V B₁ 3 4 D₁₀ 12 om
3^{ad} —^c D_t D₂ 9 11 T₁ 3 G₄ M₃ transp च and अग्नौ
Cg as in text Śi B₃ (marg) D₁ 2 3 5 7 11 12 दूति (B₃
D₂ 12 °ज्ञा)प्राय (D₂ °वा)उहोद (D₂ 8 11 °द्व)स्य, D₉

ततः प्राक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात् ।
जुहाव चाग्नौ तेजस्वी मन्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ३
ततो देवाः समन्धर्माः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
भागप्रतिग्रहार्थं वै समवेता यथाविधि ॥ ४

आजुहाव ततो हव्य —^d Śi B₃ (marg) D₁ 2 3 5 7 9 11 12
विधि, Cr mg k t as in text (for मन्त्र)

4 M₄ om 4 (cf v 1 3) —^a N V B D₁ 10 11 12
तत्र, Cg k t as in text (for ततो) D₂ 5 च गधर्वा, D₁₁ तु
गधर्वा —^b D₁ सिद्धाश्च (hypermetric owing to
hiatus) D₁₂ ससिद्धा (for सिद्धा) Śi D₁ 2 3 5 7 9 11 12
ऋषिभि सह, N V B₂ 3 D₁₀ 12 मुनिभि सह (for परमर्षय)
—^c D₉ च, D₁₁ ते (for ते) —^d Śi N V B D₁ 2 3 5 7
9 12 G₁ 3 पूर्वमेव समागता Cg as in text (for °द)
—After 4 Śi N V B D₁ 2 3 5 7 9 12 12s

444* अथमेधे महापद्मे राजस्तस्य महामन ।

ब्रह्मा सुरेश्वर स्थाणुस्तथा नारायण प्रभु ।

चत्वारो लोकपालाश्च देवतानां च मातर ।

आस्तस्यैव सर्वे तु देवाश्च सहिष्वास्तया ।

इन्द्रश्च भगवान्स्वात्ममहत्तमवृत् प्रभु । [5]

[No comm N V B D₁₀ 12s read 1 x after 1 5 —
(1 x) V₂ °माता (for महापद्मे) cf x 13 37° for the
prior half D₉ महोत्त्वा (for महामन) Śi राज्ञो दशरथस्य
तत् (for the post half) —Śi om 1 2 5 D₂ 12 om
1 3 5 —(1 3) D₁₁ तथैव (for चत्वारो) D₁₁ लोकपालश्च
(sic) V₂ चत्वारो देवमातर (sic) (for the post half)
—(1 4) N₂ B₃ D₁₀ चहे तथैव V₁ 3 4 B₁ D₁ 2 3 7 11 दक्षा (D₂
°ज्ञा D₂ °ज्ञ)व^c V₂ वेदज्ञाश्च B₁ * * * त्त° D₉ दक्षास्तयापि
(for आस्तस्यैव) N₁ °दे N₂ D₂ 3 7 9 सवन् V₁ सर्वे *
D₂ 11 °च (for सर्वे तु) V₁ * दाक्ष V₂ B₃ D₁ 2 3 7 9 11 12
वेदाश्च (by metathesis) (for देवाश्च) V₁ 2 D₂ 12 तदा
—(1 5) V₄ चद्रश्च (for इन्द्रश्च) N₂ B₃ D₁₀ समावृत् D₁₂
सुत ° (for °वृत् प्रभु)]

Then Śi D₁ 2 3 5 7 9 11 12s cont

445* आजगाम महावज्र राज्ञो दशरथस्य च ।

देवास्तानागतान्सर्वानमवीद्विजसत्तम ।

प्रसादं नियता राज्ञ प्रसवार्थं हि देवता ।

राजाय धार्मिकं धृष्ट कृतविय परितप ।

प्रसवार्थमेधे च शुद्धात्मा गतकल्मष । [5]

पुत्रार्थं तप्यते यैव दीर्घकालं महापुति ।

अपच्यत सुतावस्मै चतुर इत्यवर्धनात् ।

[No comm Śi om 1 x —(1 x) D₂ 9 11 12 °दधे
(for महापुति) D₁₂ दास्यत्तस्य (ditto) D₂ 3 5 7 9,
D₉ तु D₁₂ ते (for च) —(1 2) D₂ देवास्तावद् (sic)

ताः समेत्य यथान्यायं तस्मिन्सदसि देवताः ।

अब्रुवैल्लोककर्तारं ब्रह्माणं वचनं महत् ॥ ५

भगवंस्तत्प्रसादेन रात्रयो नाम राक्षसः ।

—D₁ om. 1. 3-5. —(1. 3) D₁ प्रसाद (for प्रसादः). D₁ प्रसादाय, D₂ ० (for प्रसादः). —(1. 4) D₁ ० (for ०), D₁₂ यत् (sic) (for राजाय). —(1. 5) D₁₂ तु, D₂ ७ तु (for च). D₂ महाना (for मुहाना). —After 1. 5, D₁₂ ins 1. 5-7 of 446*. —(1. 6) D₂ 11 पुत्रायै. D₂ च तथा (for तत्पत्ने). —(1. 7) D₂ प्रवच्छन्, D₃ १ प्रवच्छन्, D₂ प्रवच्छन्, D₁ तस्मै (for अस्मै). D₇ चर्षना (sic) (for चर्षनाम्).]
On the other hand, N V B D₁₀ 13 M₆ (M₆ after 443*) cont.

446* तत्र भागार्थेनो देवानामात्मनोऽभ्यभाषत ।

इदो वै प्रमहेश्वरीन्द्रोऽस्मिप्रणतस्थिनः ।

अयं राजा दशरथः पुत्रार्थं तत्सर्वस्वप ।

इष्टयानश्चमेधेन भवतः अर्द्धयामितः ।

इष्टि च पुत्रनामोऽन्यां पुनः कर्तुं समुद्यतः । [5]

तद्वयं पुत्रकामस्य प्रसादं कर्तुमर्हय ।

अभियाचे स वः संपानस्वार्थेऽहं दूताञ्जलिः ।

भवेयुरस्य चत्वारः पुत्रास्त्रैलोक्यविश्रुताः ।

[No comm. —(1. 1) N₂ V₂ B₂ 3 D₁₀ श्रेष्ठ (V₂ ०) वाचत (B₂ marg. as in text also), V₂ 3 B₂ अभ्यभाषत (for सोऽभ्यभाषत) —N V B D₁₀ 13 om 1. 2 —(1. 3) V₂ अयं (for अयं) V₂ तन (for तन) —(1. 4) D₁₂ इष्ट (for इष्टान्) M₆ चायमेधेन M₆ तप (for अयं) V₂ प्रमयामितम्. —D₁₂ ins 1. 5-7 after 1. 5 of 445* —(1. 5) N₂ V₁ B₂ इष्ट. N₂ B₂ अभ्यभाष M₆ चामीया (for चामीया) B₁ च पुन (hypermetric), M₆ तत (for पुन) —(1. 6) M₆ तस्य (for तद) V₂ अयं (for अयं) B₂ चायस्य (for चायस्य) V₁ (before corr) ०, V₂ त (for अर्द्ध) —(1. 7) V₂ अयि वाचे वरान् V₂ ० वरान्, V₂ D₁₂ ० वर, D₁₂ ० व, M₆ अभियाचामि व (for अभियाचे स व). N₂ अभिवेद्यार्थे त व का तर्वा (sic) (for the prior half) N₂ M₆ तस्यायं, V₂ अस्याच (sic) (for अस्यायं)]
Thereafter all the above MSS (both the groups, first group om. 1. 5-7, second 1. 4 and 8) further cont. :

447* सं तसेत्यष्टयदेवा कृपिपुत्रं दूताञ्जलिम् ।

माननीयोऽस्मि नो विप्र राजा चैव विप्रपतः ।

प्राप्त्यन्ते परमं काममेतदिष्टा नरादिपः ।

इतिदि विधिवत्प्राप्ता राज्ञा दशरथेन वै ।

इत्युच्यमान्वादिता देवस्ततः दानपुरोत्तमाः । [5]

सं दूता विधिवत्प्राप्तं श्रियमायं महर्षिणम् ।

उत्प्रेष्य लोभस्त्वं प्रजापतिर्निर्दिष्ट वै ।

तथा तमुच्यमानं देवास्तु सर्वं दत्तं महासुनिम् ।

[No comm. —(1. 1) V₂ तथान्, D₁₂ ० (for सं

सर्वाच्चो बाधते वीर्याच्छासितुं तं न शक्नुमः ॥ ६

त्वया तस्मै करो दत्तः प्रीतेन भगवन्पुरा ।

मानयन्तश्च तं नित्यं सर्वं तस्य क्षमामहे ॥ ७

तथा). V₂ [अ]वदन् (for [अ]वदन्). S₁ देवान्, N₂ सं (for देवा) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 दिव्यवृद्ध (for अविपुत्र). —(1. 2) V₂ श्चान्तीये. V₁ ० (for नो). S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 सन्मान्यस्य पूज्यस्य (for the prior half). S₁ D₁ 5 9 12 चाय, V₂ 3 B₁ वैय, D₁₂ चायम् (sic), D₁₂ वाय (for वैय). —D₁₂ om 1. 3-5. —(1. 3) D₁₂ लक्ष्यने (for प्राप्यने) N₂ दिष्ट्या, N₂ इच्छा, D₁₀ इष्टा (for इष्ट्या). S₁ D₁ 3 5 7 9 12 लक्ष्यने च परं कामं पुत्रार्थं (D₁ 3 7 ०) दिव्यवृद्ध (D₁ ०) M₆ प्राप्यनेमरसराज्ञान्प्राप्तिश्च समीक्षितान्. —N V B D₁₀ 13 M₆ om. 1. 4. —(1. 4) D₁ 7 च (for वै). —S₁ D₁ 3 5 7 9 12 om. 1. 5 7 —(1. 5) V₂ B₁ D₁₂ तन (for तत). —M₆ om 1. 6. —(1. 6) D₁₂ तै, V₂ विष्टा (sic) (for इष्टा). B₁ दीष्टा, B₂ काय, D₁₂ प्यादा (for यद्या). B₁ ०, D₁₂ पूज्यमान (for किममान) —(1. 7) D₁₂ श्चान्ति वचनं महत् (for the post. half). —N V B D₁₀ 13 M₆ om. 1. 8 —(1. 8) D₁₂ ० वृत्तता (for तनुकता). D₁ महासुति .]

5 S₁ N V B D₁ 3 5 7 9 12 M₆ om. 5th. —^a) D₁₂ T₃ 3 ० न्याय्यं (for यथान्यायं). —^a) G₁ अग्ररीक्ष (for अष्टवेक्ष) N V B D₁₀ 13 M₆ ऊर्ध्व. प्राञ्जल्यः (B₂ M₆ ० * वः) सर्वे (V₂ तत्र) —^a) N V B D₁₀ 13 M₆ वरदः Cg as in text (for वचनं). N₂ V₁ (before corr. शुभं) 3 D₁₂ M₆ तदा; N₂ V₂ 4 B तया; D₁ D₂ 8 ततः; D₁₂ वचः; Cg as in text (for महत्). D₁₂ प्रजापतिर्निर्दिष्ट तदा.

6 ^a) D₁₂ भगवत्तत् (sic) (for भगवत्तत्). N V B D₁₀ 13 M₆ स्वयदिष्टवतो ब्रह्मन्. —^a) D₁₀ ० वणो (for राजणो). M₆ राक्षसेधर (for नाम राक्षसः). —^a) V₂ सर्वतो; V₂ सर्वश्रेष्ठ (for सर्वतो); T₃ बाधितुं (for बाधते). N₂ 12 स दूर्वाद् hypermetric V₁ 2 4 B D₁₀ 13 M₆ दूर्वाद्, V₂ सर्वान् (for वीर्यान्) D₂ सर्वत्रायाधते वीर्याद्. —^a) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 बाधितुं (for छासितुं). D₁ च, D₁₂ om (for सं). D₁₂ om. व. N V B D₁₀ 13 M₆ महापौ (B₂ महापौ) च तपोधनान् (N₂ V₂ B₁ ० रतान्). —After 6, B₂ ins .

448* देवादीन्स वदो चक्रे राक्षसो बलदर्पितः ।

7 ^a) N V₂ 4 B D₁₀ 13 M₆ इत्ययः V₁ तस्य; D₂ [अ] स्य च (for तस्मै). —^a) D₁ प्रीते मे (for प्रीतेन). S₁ N₂ B₂ 4 D₂ 5 10 M₁ 3 अगवान्, D₁ D₂ 8 तदा (for पुन). N₂ सुधीतेन भवत्पुरा. —After 7th, N V B D₁₀ 13 M₆ ins. :

449* देवदानव्यक्षान्प्रज्वालयेत्प्रीतिरिति कामतः ।

[No comm. M₆ मानद (for वानत) .]

—V₁ om 7th. —^a) S₁ B₁ D₂ 2 7 9 12 T₃ न (S₁ त्व) द्वाक्यं; N V₂ 4 B₂ 3 D₁₀ 13 M₆ ते वाचयं; B₂ मे वाचयं;

उद्वेजयति लोकांस्त्रीनुच्छिन्नाद्देष्टि दुर्मतिः ।
शक्रं त्रिदशराजानं प्रथर्ययितुमिच्छति ॥ ८
अप्रीन्यक्षान्सगन्धर्वान्सुरान्ब्राह्मणान्स्तथा ।
अतिक्रामति दुर्धर्षो वरदानेन मोहितः ॥ ९
नेन सूर्यः प्रतपति पार्श्वे याति न मारुतः ।

Cm g as in text (for सं नित्यं) D1 s मानयन्त (D1 °त)
स्य तद्वाक्यं. —^d S1 तस्य; M4 वयं (for सर्वं) S1 सर्वं;
N2 V2-s B D10 अस्य; M4 सर्वं (for तस्य) D1-3 s 7.9 11 12
transp सर्वं and तस्य. N2 V2-s B D13 M4 सहामहे (N1
°ते sic); V4 महाहते, D2 क्षमीवहे (sic); D10 महाह्मनः
(for क्षमामहे).

8 °) N V B D10 12 स बाध (V2 वारः B2 marg. द्रावः
D12 बाध)यति (V4 °तेति); M4 स तापयित्वा Cg as in
text (for उद्वेजयति) —^d D7 उच्यितान्; D12 अस्माच्छिन्न
(sic), Cg as in text (for उच्यितान्) D1 दुर्मतिभिः (sic)
(for दुर्मतिः) N V B D10 12 M4 विदित्स (V1 s 4 विदित्स;
B2 दिव्य [m. विदित्स]; M4 निर्दिष्ट)प्राक्षस्तापिपः (B4
°लेभ्यः); —N V B D10 12 M4 om 8°^d —^e T2 राजं च
(for राजानं [archaic]) S1 D1-3 s 7.9 11 12 शक्रे सुरगणेशं
च (D2 s 7 °गणेशं); Cg k as in text (for °). —^d S1
D1.5 s 11 12 स धर्षे (S1 दीप)यितुम्. D2 7 उच्यत. (for इच्छति).

9 °) S1 D1-3 s 7.9 11 12 सयक्ष (for यक्षान्तः). N
V B D10 12 M4 देवर्षियक्ष (B4 °र्षियक्ष)मधर्षान्. —^d V1
स्त्रात् (sic), V2 सूर्यश्च, V4 D12 स सूरान्; T2 Ms समुत्तान्;
Cg k t as in text (for समुत्तान्). N V B1-s D10 M4
मान (M4 दान)वांस (N1: V1 B1.2 °द्व; V3 °वान्) (for
प्राह्मणात्) Dt D2 s प्राह्मणान्सुरांश्च (by transp.). N1 V1
B1.2 च सः V2 पुनः; D2 तदा (for तद्य). B4 असुरांश्चा-
नरांश्च; D12 मानुषान् महाबलः. —^e D4 दुर्मया, T2
दुर्धर्षो (sic) (for दुर्धर्षो). N V B D10 12 M4 अन्यायतः
पीडयति. —^d N V B D10 12 M4 दर्पित (for मोहितः)
D12 repeats 9 as in N12 with v 1 मानुषास्तु (for मानवांश्च
in ^d).

10 S1 D1-3 s 7.9 12 om. (hapl.) 10°^d. —^e N V
B D10.11 12 M4 न तत्र सूर्यरूपति. Cg k t as in text (for
°). —^d T2 स (for न). G1 s न पार्श्वे वापि (by transp.).
N V1-s B D10 11.12 M4 न अयाद्वानि मारुतः; V4 न च याति
समीपेणः; G4 पार्श्वे वा * * मारुतः. —After 10°^d, N V B
D10 11.12 M4 ins.

450° नातिर्यङलति ये तत्र यत्र निष्ठेति रावणः ।

[No comm M4 उच्चनने (for उच्चनि ने). D12 तत्रैव
(for ने तत्र).]

—^e S1 N V1-4 B D1-3 s 7.9-12 G1-s M1.2.4 जलोर्मि
(B1 महोर्मि; D2 °ने [sic])माली (D2 °ल्लिख [sic]), Cg k t

चलोर्मिमाली तं दृष्ट्वा समुद्रोऽपि न कम्पते ॥ १०
तन्महन्नो मयं तस्माद्राधसाक्षोरदर्शनात् ।
वचार्थं तस्य भगवन्नुपायं कर्तुमर्हसि ॥ ११
एवमुक्तः सुरैः सर्वैश्चिन्तयित्वा ततोऽब्रवीत् ।
हन्तायं विहितस्तस्य वधोपायो दुरात्मनः ॥ १२

as in text (for चली°) D12 स्मृत्वा (for दृष्ट्वा). —^d S1
D1-3 s 7.9 12 सामरो (for समुद्रो). S1 V1 2.4 B1 2.4 D2 3.
s 9 11-12 [अ]पि च (V1 *, B1 D2 s प्र; D12 हि)कंपते; V2
°प्रकंपते; D1 [अ]पि च कंपति. D7 [अ]पि प्रकंपितः; D10 गवि°
(sic), G2 M1 न प्र°; Cg t as in text (for ३पि न कम्पते).
—After 10, N V B D10 11 12 M4 ins. :

451° नष्टो वैद्यवणस्तत्कत्वा लङ्कां तद्दीर्घपीडितः ।

[No comm. M4 रक्ष इत्यत्र (for लस्तवा रङ्का) V4
°पालितः.]

D11 cont., N V B1 3.4 D10 12 M4 subst. for 11°^d,
while B2 ins after 11°^d :

452° तस्मात् पाहि भगवन्नावणाहोकरावणात् ।

[M4 अस्मात्. B2 न पाहि (marg. as in text) (sic);
B3 त्व°, M4 त्वाहि (for न पाहि). N2 B2 भगवान् (B2
marg. as in text). M4 राक्षसात् (for रावणात्). V3 °ण;
B2 वारणात् (by metathesis) (for रावणात्).]

11 °) S1 B2 D1 3 s 7.9 11 12 उत्पन्नं नो; D2 उपपन्नं;
T2 Ms तन्महाद्यो (M3 after inf 1st sec. m corr शो);
G2 M1 दुःखहे नो (for तन्महाद्यो). T2 मीमाद् (for तस्माद्).
—^d S1 D1.2 s 7.9 11 12 रक्षसो; D2 रक्षसो (sic) (for
राक्षसात्). S1 D2 s भीम°; B2 D12 घोरे (D11 भीम)कर्मणः
(for घोरेद्वीनात्). —For 11°^d, N V B1 3.4 D10 12 M4
subst. while B2 ins after 11°^d 452°. —^e D12 तु
भवान् (for भगवन्) D1 निश्चयं (for उपायं). S1 D1-3 s 12
G2 Ms वक्तुम्; Cg as in text (for कर्तुम्) D1 इच्छति;
D12 अर्हति. N V B D10 12 M4 उपायं तद्गुणार्थम् (B2 °य
स्व°) (B2 D12 M4 द्व°)दुर्महंति (N2 °नि) काम (M4 मान) द् ।

12 °) M4 dv inf. 1st. sec. m. 1st पुनश्च D12 स द्वै
(for सौंश्च). —^d S1 D1-3 s 7.9 11 12 दग्धा ध्यान्वा; Cg as
in text (for चिन्तयित्वा) —For 12 °^d, N V B D10 12
M4 subst.

453° इति विज्ञापितो देवैर्ध्यायया भक्षेदमयवीत् ।

[N2 विज्ञापिते V4 ज्ञात्वा (for ध्यात्वा). D12 चैव (for भक्ष).
M4 transp. ध्यात्वा and भक्ष.]

On the other hand, G1 s subst. :

454° विधितस्तस्य वधोपायं चिन्तयानस्ततोऽब्रवीत् ।

—^e D1 मया; D2 हतो (sic) (for हन्त). Dt D2 s
विदित्तः; D1 विदित्तः; T2 विधियत् (sic) (for विदित्तः).

तेन गन्धर्वयक्षाणां देवदानराक्षसाम् ।

अप्रध्योऽस्मीति वायुक्ता तथेत्युक्तं च तन्मया ॥ १२

नास्तीत्यदवज्ञानाच्चक्षो मानुषांस्तदा ।

तस्मात्स मानुषाद्वध्यो मृत्युर्नान्योऽस्य विद्यते ॥ १४

एतच्छ्रुत्वा प्रियं वाम्न्यं ब्रह्मणा समुदाहृतम् ।

देवा महर्षयः सर्वे प्रहृष्टास्तस्मिंस्तदा ॥ १५

एतस्मिन्नन्तरे पिण्डरूपयातो महायुतिः ।

13 ^a) Śi D1-3 5 7 9 11 12 जाल (for तेन) —^b) Śi D1-3 5 7 9 11 12 देवतासुर, Dt D6 8 देवताना च (for देव दानरा) —For 13^{ab} N̄ V B D10 13 M4 subst

455* तेन वैद्विगन्धर्वयक्षराक्षसपन्नगे ।

[V2 ^a वैद् (for नवव) M4 पन्नगलक्षणम्]

—^c) Śi D1-3 5 7 9 11 12 तेनोक्त (for वायुक्ता) N̄ V B D10 13 M4 अवध्य स्यामि (N̄ वास्मी, V2 स्यादि ति प्रोक्त —^d) B1 missing up to क B2 M3 च त, D11 स्वयम् (sic) (for च तद्) D11 सृष्टा (sic) (for मया)

14 ^a) G1 3 [अ]चित्, Cg as in text (for [अ] कीर्तयद्) —^b) M4 मानवात् D6 8 T3 तथा, Cg k t as in text —For 14^{ab} Śi N̄ V B D1 3 5 7 9-12 M4 subst

456* अवज्ञाय तु वक्षो मानुषाणांस्कीर्तयत् ।

[N̄ 1 अवज्ञानात्, V2 B2 D2 5 7 12 अवज्ञया B1 अवज्ञेव B1 D6 च M4 हि (for इ) Śi D2 12 रक्षताम् D9 रक्षत्वा D2 3 7 रक्षताम् (by transp) (for तद्रक्षे) V4 अवनापूर्वक रक्षे (for the prior half) N̄ 2 V2-4 D10 [अ]तु* V1 [अ]प* B1 [अ]तुकीर्तयेव B4 [अ]तुकीर्तनात् D12 त्वकीर्तयेव M4 [ए]व* (for [अ]न्कीर्तयेव) Śi D12 व्याहरन्मानुषाद्व्य D1 3 7 9 12 न न्या (D11 नोदा) इत मानुषा (D3 नवान्) (for the post half)]

—^c) Cg मानुषाद् (as in text) Śi D1 3 5 7 9 11 12 तेनास्मी मानुषैर्वध्यो Śi D2 12 चान्यो च (for चान्योऽस्य) N̄ V B D10 13 M4 तस्मात्स (V4 om त्स) मानुषेणैव वध्य पापो भविष्यति

15 D12 om 15 —^a) Śi D1 3 5 7 9 11 तच्छ्रुत्वा तु, N̄ V B D10 13 M4 इति श्रुत्वा, D6 *तच्*, G2 M1 ज्ञावा, Cg as in text (for पृच्छन्त्या) N̄ V1 B1 3 5 D12 12 इति, V2 ततो, V3 B2 M4 हि तद्, V4 च तद् (for द्विय) —^b) Śi V1 D1 3 7 9 11 T2 M2 3 दीरि (D9 *र)न (for समुदाहृतम्) —^c) D4 T2 transp दवा and सर्वे G1 3 M2 transp महर्षय and सर्वे Cg k प्रहृष्टा (as in text) Śi D1 3 5 7 9 11 गंधर्वयिमा (D1 वा नृपिस्) युक्ता प्रहृष्टा सर्वदेवता (D5 वाम्न्यमृतम्) N̄ V B D10 13 M4 देवा शनपुरोगास्ते (N̄ 2 स्तु) हविता सर्वेनो (D12 पो) मनन्

ब्रह्मणा च समागम्य तत्र तस्यौ समाहितः ॥ १६

तमब्रुवन्सुराः सर्वे समभिष्टुय संनताः ।

त्यां नियोक्ष्यामहे पिण्डो लोकानां हितकाम्यया ॥ १७

राज्ञो दशरथस्य त्रयमोघ्याधिपतेर्विभो ।

धर्मज्ञस्य वदान्यस्य महर्षिसमतेजसः ।

तस्य भार्यायु तिसृषु हीश्रीकीर्त्युपमासु च ।

पिण्डो पुत्रत्रमागच्छ कृत्वात्मानं चतुर्विधम् ॥ १८

16 ^a) Śi D5 विष्णु (for विष्णुर्) —^b) Śi D1-3 5 7 9 12 विधिना सर्वैतेजसा (Śi D5 12 °द्व ते), N̄ V B D10 11 13 M4 तत्रायान् (V3 यानो अ [hypermetric] B4 गान्, D11 य अ गवान्स्वय (V4 अन्सु) —After 16^{ab} Dt D4 8 14 S (except M4) Cg ins

457* शङ्खचक्रगदापाणि पीतवासा जगत्पति ।

—Thereafter Dt D6 8 14 G2 M3 cont

458* चैनमेव समाह्वय मास्वर तोयदो यथा ।

तस्यहाटककेयूरो बन्धमान सुरोत्तमै ।

[Cg k do not comment Ct comments on l 1 x —(1 x) Dt D6 8 मास्वर Dt D6 8 14 तोयद (sic) —(1 2) D4 कुलेय (for सुरोत्तमै)]

—After 16^{ab}, D11 ins l 1 x of 462*, then reads 459* —^a) D1 3 7 वै, D9 [अ]ति (for च) Dt D6 8 गत्य, Cg k as in text (for समागम्य) —^d) D1-3 7 9 transp तत्र and तस्यौ —For 16^{cd} Śi D11 12 subst

459* देवता ब्रह्मणा साधे तत्पुत्रत्र समाहितः ।

—After 16 G2 11 12

460* वरागन् हारिं दृष्ट्वा देव नारायण प्रसून् ।

पञ्च पृथ्वामास प्रयुग्धाय हताज्ञिनि ।

[No comm]

17 ^a) Dt D4 T3 G2 तन्, D14 T1 9 दुल्ल, G4 °ष्ट स्य (sic) Cg as in text (for समभिष्टुय) —^c) D4 नियोक्ष्यामहे —^d) Dt दोश * * * * * म्यथा

18 ^a) Dt °पतिर् (sic) (for °पतेर्) D2 14 T G1 8 M3 प्रभो (for विभो) —For 17-18^a Śi D1 3 5 7 9 11 12 subst N̄ V B D10 13 ins l 7 only after l 8 of 462*

461* अष्टवस्ते तदा सर्वे सुरा मूर्धन्यमानसा ।

स्या नियोक्ष्यामहे पिण्डो लोकानां हितकाम्यया ।

पञ्चमुक्तोऽप्यीदृशयुक्तयेति सुरमण्डलम् ।

तस्य ते वदद् श्रुया न्यक्मृत्पुतिद सुरा ।

पृथ राणा दशरथो हयमेधेन दीक्षितः ।

[5]

अथमेधेन यज्ञेन दत्तवानामृतमहाह्व ।

धर्मशीले गुणधाय सययादी ददतम् ।

तत्र त्वं मानुषो भूत्वा प्रष्टुं लोककष्टकम् ।
अवध्यं दैवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम् ॥ १९

[(1 1) D1 सेतस (for सपूर्ण) — (1. 2) = 17^{ad}. D11 त्वा. D2 नियोज्या^a (for नियोज्यामहे) D12 om. विष्णो. Ś1 D1 2. 11 ॥ क्रियया (Ś1 'ते' हित — (1 3) D11 च मुमाल (for सुरमण्ड-
ल्य). — (1 4) D11 तदचन (for ते तदच). D2 7 वच (for
सुरा) — (1 5) D11 पुनार्ध दीक्षित क्षणी (for the post. half).
— Ś1 D1-3 5 7 9 12 om. 1 6. — (1 7) N̄ V1 3 4 B D1-2.
7 10 12 'क्षापी. D2 गुण क्षाय (for गुणक्षाय). V2 जितैरिय
(for हृदयन).]
—^a Ś1 Dt D1-5 8-9 12 13 अस्वः Cg तस्य (as in text).
V2 चतुस्र (for तिस्रसु) —^a D4 G1 transp ही and श्री.
Ś1 D1-5 8 9 12 ही श्री (D5 श्रीही by transp. कल्याण
चीमत्तः; D11 ही श्रीही कीर्ति युधत्तः; T2 'कीर्त्यसमासु (sic) च.
—^a D11 चतुर्धा त्वं विभज्य स्वं प्रादुर्भूतुमर्हसि. — For
16°-18, N̄ V B D12 13 M4 subst, while D11 ins.
1. 1-5 only after 16^{ad}

462* ब्रह्मणा मनसा ध्यातस्वद्वाचायामित्युचि ।
अग्रवीसं ततो ब्रह्मा विष्णुं सुराणीः सह ।
मार्गानामसि लोकानामाविर्ता मनुषूदन ।
याचामहे तस्त्वनमः ततोः शरणं नो भवायुत ।
मृतं किं करवाणीति नियुस्तानमप्रवीद्वचः । [5]
इति तस्य वचः श्रुत्वा पुनरुच्यते सुराः ।
राजा दशरथो नाम तस्यपुत्रमुदहचयः ।
हृदवान्धमेधेन प्रजाकामः स पाञ्चज ।
अमृशिवोगारवं विष्णो तस्य पुत्रव्यमामुहि ।
तस्य मार्यासु तिस्रसु श्रीरूपसु जानाईन । [10]
चतुर्धा संविभज्य स्वं प्रादुर्भूतुमर्हसि ।

[(1. 1) N̄s B2 D12 transp ब्रह्मणा and मनसा. B2 समनु^o
(for मनसा ध्यातव्य). B1 तत्रापायः; D12 तत्रापाया^o (for the
post half) — (1. 2) M4 त्वं (for विष्णु) B2 देवगणि .
— (1. 3) D11 अरिम (for असि) N̄s V2 B2 3 D11 मनुषूदन .
— (1. 4) V2 B2 च (for दत्त). V2 याचामत्सो
वच त्वां. M4 अनुरागमर्थयागेय (for the prior half) B4 मे
(for नो) D12 [अ]युन . — (1. 5) D12 मृदि (for मृ).
D11 क्त्वावतमि (for 'भीति). N̄s 1 अ*वीद. D12 M4 तत
(for वच) — After 1 5, D12 reads 459° and 461°.
— (1 6) V2 याचिनस्य (for इति) M4 वच (for मृता).
— (1 7) M4 दृ (for दृ) — (1 8) N̄s 1 अ*वमेधेन. V2 4
B1 M4 चाचमेधेन. V2 पुन (for प्रजा) V2 सदा (for स च).
— After 1 8, N̄ V B D12 13 ins 1 7 of 461° :
— (1 9) V1 3 4 B1 D12 M4
for variants cf. v1 461°. — (1 9) V1 3 4 B1 D12 M4
अरिमन्, V2 तामान्, V4 अरामन्. V2 नियोजे (for नियोज्यात्).
D12 आमृति (sic) (for आमृति) — (1 10) B1 illeg.
for श्री. B1 जानाजानेन (by ditto), B4 जानाईन. — (1 11)
V1 संविभज (corrupt), V2 B1 3 (m. also as in text)
M4 [अ]ं विभज्य; B4 'क; D12 १ विभज्य (for संविभज्य).

॥ हि देवान्सगन्धर्वांसिद्धांश्च ऋषिसत्तमान् ।
राक्षसो रावणो मूर्खो वीर्योत्सेकेन बाधते ॥ २०

V1 B1 D12 M4 त्व, B4 [-गा]त्मा (for स्व). V4 प्रमदियु
त्स्य (for प्रादुर्भवितुम्) B2 अर्हति.]
N̄ V B D12 13 M4 cont, while D11 ins. after 18 :
463* स नियुक्तस्तदा देवैः साक्षाद्वारावणः प्रभुः ।
मानुवाच ततो देवानिदं वचनमर्धवत् ।
किं मया तत्र कर्तव्यं प्रादुर्भूतेन वः सुराः ।
कार्यं कृतो वापि भयं युष्माकमिदमीदृशम् ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य विष्णोरुच्यते सुराः । [5]
राक्षसाद्यो भयं विष्णो रावणालोकरावणात् ।

[For 1 1-3 cf. I. 15 1-3^{ad}. — (1. 1) V2-4 B1 2 4
तदा (for तदा) M4 ततो (for साक्षात्). — (1. 2) N̄s अनुवाच
(for मानुवाच) M4 पुनर् (for ततो). V2 अग्रवीद (for अर्धवत्).
— (1. 3) D11 मयात्र (submetric) (for मया तत्र). V2 वै
(for व) V1 प्रादुर्भवेन वेषार (marg व' सुरा also) (for
the post half). — D12 om (hapl.) lines 4-5 — (1.
4) B2 जात (for कार्य) M4 हि (for [अ] वि). V2 transp.
वापि and भय V2 क्षमाकम् (for युष्माकम्) V4 अपि (for
इदम्). V4 सीदृश (sic). — (1 5) V4 D12 तस्य वच कृत्वा (by
transp.) V2 विष्णुर्, B2 विष्णु (for विष्णोर्). — (1. 6)
Before line 6, D12 ins ref देवा क्नु V1 रामणात् (for
रावणात्). N̄s B2 वाराणात् (for -रावणात्).]

19° Ś1 D2 12 transp तत्र and त्वं, T2 मानुषं (for
मानुषो) —^a G4 प्रष्टुं (for प्रष्टुं). D2 7 जहि कंदर्कः
G2 M1 देववर्टकं (G2 'कः') —^a D2 8 अवध्योः D2
अवध्यव्यं (sic), D2 अक्षय्यं Cg k अवध्यं (as in text).
D12 देवता (sic) (for देवतैर्) D14 तयैः; M2 देव (for
विष्णो). —^a M2 (after corr sec. m. as in text)
वारणं (metathesis) (for रावणम्)

20° G4 ॥ (for हि) Ś1 D12 5 7 देवविं- (for
देवान्स्) —^a D2 12 G4 मुनि- (for ऋषि-). Ś1 D1-3 5 12
सिद्धासु (D2 12 'न्सु) रमहोरगात्. —^a M2 reads inf, lin.
sec. m. रावणो. Ś1 D1-3 5 7 12 नाम (for मूर्खो) —^a Dt
D1 3 6 8 वी (Dt 'यै') यैर्विसेकेन (Dt D 3 6 'ण'); G2 'त्येकेन
(sic), Cg as in text (for वीर्योत्सेकेन) — For 19-20,
N̄ V B D12 13 M4 subst

464* मनुर्षीं वनुमास्थाय समुद्रतुं त्वमर्हसि ।
त्वयो हि नान्यस्त पापं सक्तो हन्तुं दिव्यैरुत्तमम् ।
स दीर्घं तस्यैवाकाशं ततोऽप्युपमर्दिम ।
तेनार्थं परितुष्टोऽस्य भयम् परिनामहः । [5]
ततोऽस्मै प्रददौ तुष्टो घटदो भगवान्परा ।
अभयं सर्वभूतेभ्यो वरं यिच्छा त मातुपात् ।
ततो दत्तवस्तस्य सत्यं नान्यत्र मातुपात् ।
मघाद्वयमपथैव गत्या मातुपता जहि ।
स हि देवैर्गन्धर्वैस्तप सिद्धात् मातुपात् । [10]
वरदातलोन्मतो याचते राक्षसायमः ।

[For 1 1 and 3-6 in $\tilde{N}$ V B D10 11 13 M4 cf I 15 3^c-5^d —(1 1) $\tilde{N}$ 1 V4 B3 D10 सव (V4 °त्व)सुद्धम् B1 °त्व (for समुद्धु त्वम्) —(1 2) M4 नावस्तु (for हि नावस्तम्) —(1 3) B3 reads twice in succession 1 3-7 B2 (first time) transp म and दीप V2 D13 काम (for काल) B1 तने (for तने) $\tilde{N}$ 2 B* (both times) क्षुम् (for सुक्षुम्) $\tilde{N}$ 1 V4 B4 D11 अरिदम् —(1 4) V1 B2 (both times) येन (for तेन) —(1 5) D12 13 तदा M4 अतो (for ततो) M4 अगवत् वद (by transp) V2 स्वय M4 वर (for पुरा) —(1 6) B1 अगव्य (for अगव) $\tilde{N}$ 2 lacuna V4 B1 D10 च (for तु) V2 मानुष V4 मानवान् —After 1 6 V4 reads 1 10 followed by 1 1 of 466* —For ins see below —V2 M4 om 1 7 9 —(1 7) B1 वरक्ष (for वरस्व) $\tilde{N}$ 2 V4 B3 (both times) 4 D10 11 13 एव (for एव) V4 एवा B1 नाशेव (for अश्व) —D10 om 1 8 and 9 —(1 8) $\tilde{N}$ 2 V4 B3 वधोपायम् V1 व+ इयम् (for वधायम्) $\tilde{N}$ 1 first letter alleg (for गवा) $\tilde{N}$ 2 erroneously om व म मानुषतां —(1 9) B2 इ (for हि) V4 तप शिवा च (for तप सिद्धाश्च) V4 साधुराज (for साधुराज्) B3 सिद्धाश्च मानुषास्तथा (for the post half) —(1 10) V4 reads 1 10 after 1 6 $\tilde{N}$ 2 D11 13 M4 अने° V3 अने° (for अनेमतो) V2 M4 राक्षसपि]

—After 1 6 B4 ins (followed by 1 8 of 466*)

465* एवमसाद्वर प्राप्त स राक्षसपति मजो ।

— $\tilde{N}$ V B (For B4 cf v 1 1 8 of 466*) D10 11 13 M4 cont

466* यद्वा मद्रहा वैव मद्रह्निदुरुपादक ।

अध्वयो वरदानेन राजनो लोककण्टक ।
तेनाक्रान्ता नृपतय सरया सहस्रजरा ।
हृता भिम्बुताश्चान्ये प्राद्वन्ति दिशो दश ।
भक्षिता नृपयध्वं सर्वपाप्सरसा गणा । [5]
एत सप्त सदा लोकान्दीर्घनिव स वाधते ।
अवशाना पुरा तेन परदानेन मानवा ।
तस्मात्तस्य वधो दृष्टो मानुषेभ्य परतप ।

[V4 reads 1 1 after 1 10 (transp) of 464* —(1 1) M4 [अ]मो (for [ए]व) V4 धर्मदित (for मद्रह्निद) V3 °व्य M4 विगितावन (for पुष्पादक) V4 om from the post half of 1 2 up to the prior half of 1 5 —(1 2) B2 (marg) M4 नावण (for नष्टव) —V4 om 1 3 8 —(1 3) V2 स्वप्न (for सप्ता) D11 lacuna (for सह) —(1 4) V2 B1 विप्रक्ष (B1 °ह)ताशान्ये (V3 काले) D12 च प्रदुरा (for विप्रक्षताशान्ये) $\tilde{N}$ 1 B2 2.6 D11.11 प्राद्वन्ति (for वन्ति) —(1 5) B2 उपधि D11 °थेव (for तथेव) V2 सपाप्सर (submetric) V4 वापतेस्पर्सा गणा (for the post half) —(1 6) V1 (m as m text) 3 सुत V2 तन V4 B4 दृष्ट, B1 दृष्ट D13 वर (for दृष्ट) V3 सर्वान् D13 दृष्ट

(for सह) V2 आसीद्विष (for श्रीद्विष स) B1 2 (m orig थावति) वापति (sic) (for वापते) —After 1 6 D11 reads I 15 4^c 5^d (var) repeating them in their proper place —1 7 and 8 = 1 15 6 which is omitted in its proper place in $\tilde{N}$ V B D10 11 13 (cf v 1 I 15 1) —(1 7) $\tilde{N}$ V B D10 13 transp 1 7 and 8 B1 अविज्ञाना D12 [अ]नेन (for तेन) —(1 8) $\tilde{N}$ V B D10 13 transp 1 7 and 8 and B4 repeats 1 8 here reading it for the first time after 465* V4 अगमा* N2 तथे (for तस्य) V1 वने° (sic) V2 °यतो (for वयो दृष्टे) V3 B1 अनुपेभ्य V4 B4 (second time) D13 परतप B4 (first time) सुदधि]

—After 20 Dt D4 6 11 14 S (except M4) Cmg h t ins

467* नृपयध्वं ततस्तेन मन्त्रोपासरस्तथा ।
श्रीदन्तो नन्दवनेन रौद्रण किल हिसिता ।
वधार्थं वयमापातास्तस्य वै मुनिभि सह ।
सिद्धयन्धर्वयक्षाश्च ततस्त्वा शरण गता ।
त्व गदि परमा देव सर्वेषां न परतप । [5]
वधार्थं देवदानूणा नृणां लोकं मेन ह्वु ।
एवमुक्तस्तु देवेशो निष्कुम्भिरनुगत ।
पितामहपुरोगास्त्वान्मर्वलोकनमस्कृत ।
अयवीन्द्रशास्त्रान्मन्त्रमेतान्धर्मसंहिताम् ।
अथ त्यजत भद्र वो हितार्थं युधि रावणम् । [10]
सपुत्रपौत्र सामात्य समित्रजातिबन्धवम् ।
हृत्वा क्रूर दुरा मानं देवर्षीणा भयावहम् ।
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षतानानि च ।
वस्थांमि मानुषे लोकं पाण्डुपुत्रिणीमिन्नाम् ।
एव हृत्वा वर देवो देवाना निम्बुना मवान् । [15]
मानुषे चिन्तयामास जनान्ममिदमात्रन ।
तत पश्यलाक्षाश्च हृत्वा मान चतुर्विधम् ।
वितर रोचयामास तदा दशरथं नृपम् ।
ततो देवर्षिगणैश्च सद्गता सास्त्रोपाणा ।
स्तुतिभिर्दिग्गवरूपामिस्तुतुर्मुनेषुसुदन्म् । [20]

[Cr no comment —(1 1) Dt H (for व) T2 तन (for तथा) —(1 2) Dt D4 6 विमिश्रिता D4 °सहता G2 °संहिता (by metathesis) (for किल हिसिता) —(1 5) Dt G1 3 M3 पतो (for परता) G1 3 M3 देवश्च (for देव) D2 परतप —(1 6) Dt नृणां sup in —(1 7) M3 एव (for एवम्) Dt D4 6 अनुग (for उच्य) T2 युग्मे (for युग) —(1 8) G4 देव (for लोक) —(1 9) M2 2.6 सवि (M2 °रिष)नान् (for सहितान्) D2 समेतापेक्षान्तिताम् (for the post half) —(1 11) Dt D10 11 14 °न वि (for वित्र) —(1 12) Dt D4 6 °थी G1 मदा (for दुरा मान) M4 damaged from first n to m —(1 14) M2 damaged from हो to पाल D2 वापते (for वापन्) —(1 16) D2 reads 1 16 17 in marg Dt D4 6 मानुषे T2 मानुषी (for

तमुद्धतं रामणमृद्धतेजसं

प्रवृद्धदर्पं त्रिदशेधरद्विपम् ।

निराणं साधुतपस्विकण्टकं

तपस्विनामुद्धर तं भयानहम् ॥ २१

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

माहुरे) Dt भूमि D14 भूमि (for भूमि) Dt यथा G1 ३ तदा (for अथ) —(1 17) Ds reads 1 17 in marg D14 विशाखा (for पद्मपलाशाक्ष) M2 damaged from g to w in चतुर्विधम् —(1 18) M2 damaged for वि in तितर G1 M2 तथा (for तदा) M2 damaged from r to p in दशरथ नृप —(1 19) G1 अप्सरसो (for द्रा साप्तरो) —(1 20) M2 partially damaged]

21 " S1 N V1 ३ B D1-2 5 7 10-12 M2 तमु (D12 °हु) स्वण, V4 तमुन्मद, D14 T G2 ३ M2 त्वमु, G1 तमु, G4 त्वमुचित, Gg as in text (for तमुद्धत) D1 ३ 7 राक्षसम् (for रावणम्) S1 D1 ३ ५ 7 12 उग्रमाहवे, N V B Dt D4 ६ ९ 10 11 12 M2 4 Cm g उग्र (V1 °ख [sic] B4 °ह [sic]) D2 उग्रमाय, T3 हृद, M2 रुद्ध*** (for रुद्धतेजस) —²) V4 प्रवृद्ध, B4 D11 विवृद्ध (for प्रवृद्ध) M2 damaged from the first d to the second d V2 D1 त्रिदिवेधर, D12 त्रिदशेधर (for त्रिदशेधर) —³) S1 Ds 12 त, V2 त्रिद्रा, D1 ३ 7 T3 विराविण, D12 त्वं, Cm g k t as in text (for निरावणं) S1 सुदगणस्य, N V B D10 11 12 M2 सर्व, D1 ५ 7 निल, Ds 12 विबुधगणस्य (hypermetric) Gg (gloss) साधु नि दोषम् (for साधुतपस्वि) V1 **क, D2 क** (for कण्टक) —⁴) D2 उद्धरण D14 कद्धतर, G1 २ ३ M2 उग्रतर, G1 m g t as in text (for उद्धरत) M2 भयाव* S1 D1 ३ ५ 7 12 पराक्रमानुद्धरता भवानिति N V B D10 11 12 M2 भनुव्यता D11 *मेख मिदु (N2 °ख [sic]) मईसि —After 21 Dt D4 ६ ९ ११ 12 S (except M4)

Cm g k t ins

468* तमेव हत्वा सबलं स्वबान्धनं
निरावणं रावणमात्रपौरुषम् ।
स्वलोकमापच्छ गतज्वरक्षिर
सुरेन्द्रगुप्त गतदोषकल्मषम् ।

[(1 1) D4 T3 नाहन (for नापव) —(1 2) T3 विराविण (for विरावण) Dt Ds ३ G2 M1 उग्र (for अग्र) —(1 3) D9 T1 ३ G2 4 M1 Cgp स्वणेक (for स्वलोकम्) M2 -[sic] विनरख (for गतज्वर) —(1 4) D14 T गतरोष G2 ३ M1 ३ फिलिय M2 सुतदोषकल्मष]

Colophon Kanda name S1 N2 Dt D4 10 om
Kanda name V B आदि, D1 ३ अयोध्या° —Sarga
name S1 V2 D1 ३ ५ 7 10 12 रावणवधोपाय (D10 °ध्याय)
(D10 om) N V1 4 II राव (V1 °म) रावधोपाय, V2 Ds
रावणवधोपायविता (V3 °मत्रय), D9 पायसोत्पत्ति —Sarga
no (figures words or both) S1 N1 V1 4 B1 4 D2 12
om N2 B2 ३ D10 14 (as in text) V2 16 V3 13
D1 11 Ds 7 10 D2 एकादश, Ds 11 S (except M4)
पचदश (D9 °श), D11 M4 चतुर्दश (as in text) Dt
D4 ९ ९ पचदश 15 D13 हृत्वापि यणे कांटे रा यधोपायो
चतुर्दश (dash indicates lacuna) —After colophon,
G1 2 4 M2 conclude with श्रीरामाय नम, G2 with श्रीमते
रामानुजाय नम

१५

ततो नारायणो निष्पुनिर्युक्तः सुरसचमैः ।
 जानन्नपि सुरानेनं श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ॥ १
 उपायः को वधे तस्य राक्षसाधिपतेः सुराः ।
 यमहं तं समास्थाय निहन्यामपिकण्टकम् ॥ २
 एतमुक्त्वाः सुराः सौ प्रत्युचुरिष्णुमव्ययम् ।
 मानुषीं तनुमास्थाय रात्रिं जहि संयुगे ॥ ३
 स हि तेपे तपस्तीव्रं दीर्घकालमरिदम् ।
 येन तृष्टोऽभरद्ब्रह्मा लोकरुद्धोऽकृष्टितः ॥ ४

15

✎ N̄ V B D₁₀ 11 12 om st 1-6 (D₁₁ 1 3 and 5⁶ 6) (cf 463* 464* and 1 7 and 8 of 466* in I 14)

1 ^{6d} D₁₄ T₁ G₂ M₃ देवो, Cg k as in text (for विष्णुः) S₁ D₁-3 5 7 12 M₄ स (D₂ 3 स) नियुक्तं सुरैर् (M₄ सुराणैर्) विष्णुर्नारायणस्तदा (S₁ D₁ 12 'था') —⁶ S₁ D₁-3 5 7 12 M₄ उपम (D₁₁ 12) म्य, D₉ जानतापि, Cr mg k t as in text (for जानतापि) G₁ सुराद् (for सुरान्) S₁ D₁-3 5 7 12 सत्तनैर् (for एवं) —⁶ M₃ श्रीमान् (for श्लक्ष्ण) D₈ अत्र *ए

2 D₈ reads 2 and 3 in marg —⁶ S₁ D₁-3 5 7 12 क उपायो (by transp.), M₄ को ह्युपायो D₈ वधस् (for वधे) —⁶ S₁ D₁ 12 यद् (for यम्) G₂ यमहं तनु मास्थाय —⁶ M₄ मुनि (for भवि)

3 D₈ reads 3 in marg —⁶ D₈ उक्तवा (sic) (for उक्त्वा) —⁶ S₁ D₁ D₁ 3 5 7 12 मानुष रूपम्, Cg as in text (for मानुषीं तनुम्) —⁶ S₁ D₁-3 5 12 M₄ तत्रस्थोः D₈ स रक्ष (sic) (for रात्रि)

4 D₁₁ repeats 4⁶-5⁶ here reading them for the first time after 1 6 of 466* —⁶ G₂ न (sic) (for स) S₁ D₁ 3 5 7 12 (first time) 12 तेन तत, Cg t as in text (for स हि तेपे) —⁶ D₁ D₁-3 5 7 12 T₁ 3 G₁ 4 M₃ अरिदम् (D₈ 'म'), M₄ अतद्विष —⁶ D₁ D₁-3 5 7 12 M₄ Cg k t एवं, G₂ पुनिक (sic) (for पुनित)

5 ⁶ D₁ 3 M₄ म, Cg g t as in text (for स) —⁶ D₁ 3 7 तदा (for प्रभु) D₁₁ (first time) हव्यवता (for वर प्रभु) —⁶ D₈ marg D₁₁ om (hapl) मृतेभ्यो —⁶ S₁ D₁-3 5 7 12 M₄ [S मयमन्वद्, Cg g t as in text (for मयं ना) —After 5 M₄ ins 469*

6 ⁶ D₁ om the portion in ⁶ after वर D₈ 12 दाने हि (for दानेन) T₂ मोक्षिता (for मानवा) —For

संतुष्टः प्रददौ तस्मै राक्षसाय वरं प्रभुः ।
 नानाविधेभ्यो भूतेभ्यो भयं नान्यत्र मानुपात् ॥ ५
 अवज्ञाताः पुरा तेन वरदानेन मानवाः ।
 तस्माच्चस्य वधो दृष्टो मानुषेभ्यः परंतप ॥ ६
 इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सुराणां निष्पृष्टात्मनान् ।
 पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम् ॥ ७
 स चाप्यपुत्रो नृपतिस्तस्मिन्काले महाश्रुतिः ।
 अयजत्पुत्रियामिधिं पुत्रेप्सुररिद्धिनः ॥ ८

6⁶ S₁ D₁ 3 5 7 12 subst, while M₄ ins after 5

469* स दुर्बुद्धिर्वरं प्राप्नो राक्षसाधिपतिं प्रभो ।

[D₇ सु (for स) S₁ D₈ 12 स पूर्व हि, M₄ एवं तस्माद् (for स दुर्बुद्धिः) D₇ प्राप्य (for प्राप्नो) M₄ स राक्षसपति (for राक्षसाधिपति)]

—After 6⁶ D₈ 3 5 7 12 S (except M₄) Cg ins

470* एवं पितामहात्तस्माद्वा प्राप्य स दत्तित ।

उत्सादयति लोकालोन्मिषश्चाप्यपकर्षति ।

[Cr mg k t do not comment —(1 x) D₈ 3 M₄ वर-दानेन गति (M₄ दुर्बुद्धि), D₈ वर प्राप्याप्य दत्तित (for the post half) —(1 2) D₈ अरि [with hiatus] (for वारि) D₈ [उ]प, D₉ [अ]व (for [अ]न)]

—⁶ D₂ 3 7 मानवेभ्यः S₁ D₈ 12 पर तदा, D₁ 3 M₄ 'तप (sic) (for वरतप)

7 ^{6d} M₃ [ए]व (for [ए]तद्) S₁ D₁-3 5 7 12 M₄ अयय, M₄ अच्युत (for आत्मवान्) N̄ V B D₁₀ 12 इत्युक्तो भगवान्देवेनिष्पृष्टात् (D₁₂ 'व्यो' लोके [sic]) पितामह (B₁ 'नमस्कृत') —D₇ om 7⁶-8⁶ —⁶ N₂ नाय in marg —⁶ N₂ (m) V₁ 4 B D₁₀ 12 ततो, V₂ विभुः, D₈ नृप, T₂ तथा M₄ वृद्ध (for तदा) D₈ भुत् (for वृषम्)

8 D₇ om 8⁶ (cf v 1 7) —⁶ S₁ D₁-3 5 7 12 11 अनस्थ⁶, V₂ सताप्य सत्रं Cg t as in text (for स चाप्य पुत्रो) —⁶ V₁ त्वरिन् S₁ D₁ 12 यदृच्छया N̄ B D₁₀ 11 महामना, V₁ 2 'अन (V₂ 'ना) V₂ 3 'वशा (for महा शुनि) —D₁₁ repeats 8⁶ as in S₁ —⁶ D₁₁ illeg for वनलुङि N̄ V B D₁₀ 11 12 M₄ वानिमेयेन, D₈ 'कामिदि, Cg k t as in text (for पुत्रियामिधि) S₁ D₁-3 5 7 12 वाज्य [D₈ 'व्य'] ते द्विमुत्थेन —⁶ S₁ D₁ 3 5 7 पुत्राधम्, D₁₂ पुत्रदया (for पुत्रमुद्र) V₁ 3 B-4 D₁₀ M₄ 'मर्दन, D₈ वमिनदन, D₁₂ वारिमुद्र (to avoid hiatus) T₂ रिपु⁶ (for वरिमुद्र) D₁₁ वनूना मूर्तिद्विग —After 8, D₁ D₈ 3 5 7 12 S (except M₄) Cg k t ins

471* स वृक्षा निश्चयं निष्पृष्टात्मन्य च पितामहम् ।

अन्तर्धानं ततो ददौ धृत्वमानो महर्षिभिः ।

ततो वै यजमानस्य पात्रकादतुलप्रभम् ।
 प्रादुर्भूतं महद्भूतं महानीर्यं महानलम् ॥ ९
 कृष्णं रक्ताम्बरधरं रक्तास्यं दुन्दुभिखनम् ।
 स्निग्धहर्षक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम् ॥ १०
 शुभलक्षणसंपन्नं दिव्याभरणभूषितम् ।
 शैलशृङ्गसमुत्सेधं दम्भादलनिकम् ॥ ११

[Cr m do not comment —(1 2) D⁹ reads from ततो (for ततो) up to प्रादुर्भूत in 9° in marg —G² वेदे M² देव (for देवे) M³ हरोत्तम (also 'वे inf lin sec m)]

9^a) Śi D¹-3 5 10 13 तस्य, N¹ V B D⁷ 10 11 तत्र, Cm g k t as in text (for ततो) Śi D¹ 13 13 [द] व, N¹ V B D¹⁰ 11 M⁴ [स] ख, Cg वा (for वै) V² हृयमानस्य —^b) Śi D¹ 11 11 12 अद्भुतं, N¹ V B (B¹ om from दद्भु in 9^b up to the first द्भु in 472^a) D¹⁰ M² अद्भुतद्युति (B² 'ले) D² 3 7 महद्भूत, D⁹ अद्भुतनिकम् (hypermetric) Cl t as in text (for अद्भुतप्रभम्) —After 9^a) N² B² D¹⁰ read 12^a —^c) M³ reads महद्भूत inf lin sec m —^d) M² शीर्षं (for शीर्षं) T² महद्भूत M² प्रदीप्तानलवर्षस्य —For 9^a), N¹ V B D¹⁰ subst while D¹³ ins after 12 (read after 9)

472^a) उद्भूत सुमहद्भूत प्रदीप्तानलसन्निभम् ।

[B¹ * * * B² D¹⁰ उद्भूत (उद्भूत) V² 4 महा (V⁴ उद) यत् सद्भु (V¹ * *) द्भु (for the prior half) D¹³ गृहीत्वान्न N¹ D¹³ सन्निभ (for सन्निभम्)]
 —After 9 D¹³ reads 12

10^a) G² Cm कृष्ण, Ct as in text (for कृष्ण) Śi D¹ 3 5 7 9 13 कृष्णावर (Śi D¹ 10 'व्यानिध)वर (D² 'व * च) कृष्ण —^b) Śi D¹ 3 5 12 'क्ष, D² कृष्णावर्ष (for रक्तावर्ष) D³ दु * मि —^c) D⁹ नयन (for नयन) Śi D¹-3 5 7 13 हरि (D² 7 10 'रि)स्निग्धेक्षण रम्य, G¹ 3 स्निग्धगभीरनिर्घोष (epic tag!), Cm k k t as in text (for °) —For 10 N¹ V B D¹⁰ 11 13 M² subst

473^a) कृष्णाभिधर कृष्ण हरिदमश्रुजटाधरम् ।
 पद्मरक्तान्तनयन मेघदुन्दुभिनि खनम् ।

[(1 1) The prior half = 10^a in Śi M² कृष्णवर (cf 10^a in D¹) V² कृष्ण V² B¹ 3 D¹⁰ हरि व M² अरि (sic) (for हरि) —(1 2) B¹ नयन (for नयन) V² सन्निभ (for नि खनम्)]

11^a) D² 3 7 सर्व (for शुभ) ^a सपूर्ण (for संपन्न) —N¹ om from स in समुत्सेध in ° up to र in सिद्धोदर (N¹ reading) in ° —^b) Śi D¹ 11 12 मेर, D¹ शील (sic) D² 3 7 दत्त (for दत्त) V² B² D¹³ शूर्य (B² D¹³ sic) (for शूर्य) V² द्यो, D¹³ 'द्भू, T² G¹ 'त्सेद (G¹ 'य,

दिवाकरसमाकरं दीप्तानलशिखोपमम् ।
 तप्तजाम्बूनदमयीं राजतान्तपरिच्छदाम् ॥ १२
 दिव्यपायससंपूर्णां पानीं पत्नीमिष प्रियाम् ।
 प्रगृह्य निपुलां दोर्म्यां खयं मायामयीमिष ॥ १३
 समवेक्ष्याव्रीह्याक्यमिदं दशरथं नृपम् ।
 प्राजापत्यं नरं निदि ममिहाभ्यागतं नृप ॥ १४

[both sic]), Cm g k t as in text (for समुत्सेध) —^a) D⁹ द्वीपि, Cm g k t as in text (for द्भु) M² गामिन (for विक्रमम्) N¹ V B D¹⁰ 13 सिंहोदर (N¹ om) कटीक्षण (D¹³ 'तट) —After 11 B² ins

474^a) अपर्षदशनं दिव्य तेजोरादिसमायुतम् ।

12 N¹ V B¹ 4 om 12 D⁹ om 12^a D¹³ reads 12 after 9 N² B² D¹⁰ read 12^a after 9^a —^a) Śi D¹-3 5 7 11 12 निमाकर N² B² 3 D¹⁰ 13 M² दिवाकरधृत् (D¹³ 'रादय)चिन्मद्, Cg k as in text (for °) —^b) Śi D¹ 11 12 दीप्त (D¹³ 'ति [sic])यद्विप्तमप्रभ, N² B² 3 D¹⁰ 13 M² दुर्निरीक्ष्य (N² B² 'क्ष)सुरैरपि, D¹-3 7 पात्रकाद (D¹ 'हु) द्युत (D¹ 'ज)प्रभं (D¹ 'वा, D¹ 'प्रभु) Cg k t as in text (for °) —N² B² 3 D¹⁰ om 12^a —^c) Cg as in text (for °) Śi D¹ 7 11 12 राजिता (D⁷ 11 'जर्त) नियतच्छदा M² जावूनदमयीं पानीं विष्मगावरधेयस्य Cr m g k t as in text (for °) —After 12 D¹³ ins 472^a

13^a) D² सपूर्ण (for 'र्णा) —^b) D¹⁰ missing (for पानीं) M² पद्मा (for पत्नीम्) V² D¹¹ प्रियो (for प्रियाम्) —^c) D² विमल (for विपुला) —^d) D¹-3 7 नाया (D¹ 'वा, D⁷ 'म [both sic]) D¹¹ सयो (sic) (for खय) Śi D¹ 12 सयो मायामिषानुरीं Cr m g k t as in text (for °) —For 13 M² subst while N¹ V B D¹⁰ 13 subst 1 r only for 13^a and read before 13^a

475^a) काञ्चनीं विहित दोर्म्यां परिगृह्यायुतोपमाम् ।
 पायससामुताव्यस्य वरिष्णो हरिचक्रेत् ।

[No comm —(1 1) M² काचन (for काञ्चनी) V² विहिता M² [अ]विहिता (for विहित) M² महायुने (for [अ]युतोपमाम्)]

M² cont 477^a

14^a) M² समुपेय, Cm k k t as in text (for समवेक्ष्य) —For 14^a), Śi D¹-3 5 7 11 12 subst

476^a) अयवीप्रथित वाक्यमिदं द्विजवर तदा ।

[D² 11 12 प्रसू D² प्रातीन (sic) D² प्रमिन (for प्रमिन) D¹³ कथय्य पित्र (for दद पित्रार) D¹ तथा (for तदा)] —^a) D¹ 'वर, G² 'ल्लार, Cr m g k t as in text (for प्राणापत्य नर) —^b) Śi D¹ 3 5 7 12 खयं (for नृप) —For 14 N¹ V B D¹⁰ 13 subst, while M² ins after 475^a

ततः परं तदा राजा प्रत्युगाच कृताञ्जलिः ।
भगवन्स्वागतं तेज्स्तु किमहं कववाणि ते ॥ १५
अथो पुनरिदं वाक्यं प्राजापत्यो नरोऽप्यनीत् ।
राजन्मर्चयता देवानद्य प्राप्तमिदं तस्या ॥ १६

477* तस्यैवैव प्रोवाच भूतमुपग्रममुत्तम् ।
प्राजापत्यं विदि मा एव भूतमस्यागतं द्विज ।

[(1 x) V1 s D13 M4 तद् (for तत्) M4 "अथ" — (1 2) D13 प्राजापति B4 मा (for मा) V4 सुत्त (sic), B4 दूतम् (for भूतम्) M4 प्रयच्छ स्वयमेवैतद्गो हविषिणि प्रमु]
—N V B D10 13 cont, while S1 D1-3 5 7 11 13 ins after 14

478* इमा पानीं मया दत्ता प्राप्य राजे प्रयच्छ च ।
तमुवाच ततो भीमानुप्यच्छे द्वितयेव ।
प्रयच्छ राजे पानीं एव स्वयमेव समुद्यताम् ।
न्यव्यच्छन्नवच ध्रुवा प्राजापत्यो नरोत्तम ।
ददौ नृपत्ये पानीं स्वयमेव समाहित । [5]
प्रोवाचेद्वाङ्मुदापाद परया स्वरसपदा ।
प्रीतस्तेऽहं महाराज सर्वानुतरसोद्भवम् ।
प्रयच्छामि गृहाण स्वमिद्वाङ्मुकुलनन्दन ।

[No comm S1 D1-3 5 7 13 om 1 x — (1 x) D11 समा (for मया) V4 *भे (for राजे) V1 s प्रयच्छन्, B1 "वे" (for प्रयच्छ च) — (1 2) V1 कण्ठिणे V2 s द्विलेख्य (for द्वितयेव) S1 D1-3 5 7 11 13 ततोऽप्यनीत् (D11 "अ" श्रेष्ठ प्राजापत्य न (D13 5 7 11 13) रोत्तम — (1 3) D2 रानो (for "भे") S1 D1 11 13 पानीं राजे (by transp) D2 om (hapl) from the post half of 1 3 up to the prior half of 1 5 N1 [म] द्वितोपमां, N2 V B D10 13 [म] द्वितामिणि (B4 "ह" D7 "त" (sic) (for समुद्यताम्) — (1 4) S1 D2 5 7 11 13 कण्ठिपुत्र (D2 "भे") (for कण्ठिपुत्र) B1 damaged for स्वे नरोत्तम N V B D1-4 (B2 m also as in V4) D10 महामनि, V1 मदीपनि, V2 महामुनि V4 D13 महापुति D11 स्वतो [sic] (for नरोत्तम) — N V B D13 13 om 1 5 — (1 5) D11 दूत *वे D1 प्राप्त (for पानीं) — S1 D1-3 5 7 12 om 1 6-8 — (1 6) N1 दया * (for "द") N2 स्वस्वसंग (sic) V1 s B2 D13 हु* (for स्वरसपदा) — (1 7) D11 सदाप्राप्य (sic) (for महाराज) V1 B2 नरोत्तम (B2 "मा" B4 "नो"), D10 *भे, D11 "ह" (for नरोत्तम) — (1 8) B1 प्रयच्छामि D11 पुत्र (sic) (for पुत्र) N1 *न न V3 अपन D11 नन्दन (sic) (for नन्दन)]
D11 cont 479*

15 For 15 and 16 N V B D13 13 subst 479* — Cg t कन पर (as in text) S1 D1-3 5 7 13 तस्मै स नर (D13 दारणे) D2 रानो, D11 सुतस्य D11 T1 s G2 s V1 s तम (G2 s V1 "द") दुत नदा (D11 महा G2 M2 सतो) T2 "तया G1 C2 शन", V2 माङ्गुत्तमदा, M4 तास्तु स

इदं तु नरशार्दूल पायसं देवनिर्मितम् ।
प्रजाकरं गृहाण त्वं घन्यमारोग्यार्धनम् ॥ १७
भार्याणामनुरूपाणामप्रीतेति प्रयच्छ वै ।
तास्तु त्वं लप्स्यसे पुत्रान्यदर्थं यजसे नृप ॥ १८

(for तत पर तदा) S1 ज्ञात्वा, D14 राजा (sic) (for राजा) —^a) D1 प्रत्यु *च —^a) D2 M2 s "वात्" (sic) (for भगवत्) —^a) D2 27 किं वा (D7 वा) ह (for किमहं)

16 D2 om 16 —^a) Cmg क्वयो (as in text) S1 D1-3 5 7 11 13 ततो नृपवर, D2 पुतोदिष्ठ (for भयो पुनरिदं) D2 वाक्य प्राजापत्य (sic) (for वाक्य) —^a) G4 प्राजापत्य D11 सुतो (for नरो) —^a) D1 "लो, M4 अभ्यर्चिताद्, Cmg k t as in text (for नृपयता) M4 देवत् —^a) S1 D1-3 7 11 13 G4 सद्य, M4 लप्स्यक् (for अद्य) T1 प्राप्त inf lin S1 D1-3 5 7 11 13 कल (for हृद्) — For 15 and 16 N V B D13 13 subst, while D1 M4 read after 478* and 480* respay

479* प्रतिगृह्य च ता राजा शिरसा प्रणतोऽप्यनीत् ।
भगवन्किमनेनाह बरवाणीति वै तदा ।
तमनवीचलो भूतं प्राजापत्यं तदा नृपम् ।
स्विरह्य ते भरपते व्युदितरेवा भगोद्यता ।

[(1 x) M4 [म] (for च) N V B D10 11 13 त (for तत) B1 [s] मवत् (for अनीत्) — (1 2) V2 त (for वै) — (1 3) M4 तद् (for तत्) B1 तदा, M4 पुनत् (for ततो) V1 भूत्, B1 भूत्, B2 (m also as above) दत्ता (for भूत्) V1 s B2 s प्राजापत्य (for "ल") N2 V4 B2 s (m also) D10 ततो (for तदा) V1 नृप, V2 नृप (for नृपत्) M4 नरापि (for तदा नृपम्) — (1 4) V2 स्वरह्य (sic) V2 जुह्व्य D10 स्वरह्ये (submetric) D13 स्वरह्येदे (for स्वरह्य वे) V2 नृपदे (submetric) V4 कधि (sic) D10 व्युदितरे (sic) (for व्युदितरेवा) V4 B4 "व्यता (sic) D10 "दित्ता, M4 महापुते (for भगोद्यता)]

17 * T2 repeats (ditto) इदं ॥ V1 s B2 s M4 (second time) त्व, B1 स, Cg k as in text (for तु) D1 D2 s 13 T3 G2 M2 नृपशार्दूल —^a) V4 *च (for दत्ता) M4 (second time) महत् हविष्यरे —^a) V4 प्राजापत्य (for प्राजापत्य) —^a) S1 N2 B2 D13 13 घर्मन्, V2 पुण्यम्, B1 घनम्, D10 घर्मन्, Cg k t as in text (for घन्यम्) — After 17, M4 ins

480* इदो राजे स्वयं तस्मै ता पानीं हविष्यत्तदा ।
M4 cont 479* then repeats 17*

18 * D1 repeats (ditto) मनुस्वाणा —^a) S1 D1 11 13 ब्रह्मर्षि (for नृपयता) D1 27 च (for वै) —^a) S1 D1 T3 s V2 त्व प्रा, D1 11 13 हि प्राप्यन्ते (D1 "मि, D2 "ते [sic] D2 27 प्राप्यन्ति च (D2 तां) D2 "हमसे (for त्वहप्यन्ते) D1 5 7 11 13 प्रीति (for पुत्रम्)

तथेति नृपतिः प्रीतः शिरसा प्रतिशृङ्खताम् ।
 पानीं देवान्नसंपूर्णां देवदत्ता हिरण्मयीम् ॥ १९
 अभिराघ च तद्भूतमद्भुतं प्रियदर्शनम् ।
 मुदा परमया युक्तश्चकाराभिप्रदक्षिणम् ॥ २०
 ततो दशरथः प्राप्य पायसं देवनिर्मितम् ।
 बभूव परमप्रीतः प्राप्य तित्तिमिवाधनः ॥ २१

—^d D12 वतसे (for वजसे) —For 18 N V B D10 13
 M4 subst

481* प्रयच्छ धर्मेण नीम्य प्राधीतेति नराधिप ।
 ताम्यस्त्र प्राप्यसि प्रीतिं यदर्थेत्तेऽयमुपम ।

[(1 x) N1 °हीति D12 मुलाताये (for प्राधीतेति) B1
 D13 नराधिप —(1 2) N1 D13 °ते B1 34 D10 °ते (for
 प्राप्यसि) D13 [5]पच (for प्रीति) N2 V3 B3 D10 यदर्ध
 (for °धत्त) N2 V4 B3 4 D10 13 ते समु° V3 लेप उ° (for
 तेऽयमुपम)]

19 For subst see below —^a M4 प्रीति (for
 प्रीत) —^b M4 च (for ताम्) —^c T3 पात्र (sic)
 (for °त्री) D11 दिव्यान्न, M4 पायस, Cg देवान्न (as in
 text) T3 -सपूर्ण (sic) (for °र्ण) —^d Dt देवदत्ता

20 " G1 M1 च संभूत G2 ततो देवो (for च तत्तन्म)
 —T1 damaged from 20^a up to द्य in 21^b —^d D2
 °णा, D2 नि प्रदक्षिणा Cg k t as in text (for [अ]
 मिप्रदक्षिणम्) —For 19 and 20 S1 N V B D1-3 5 7
 10-13 subst

482* बादमिषेय नृपनिन्दक प्रणिपूज्य च ।
 अमयीत्तन्महद्भूत श्रेष्ठमाहित यच ।

[(1 x) D3 हये° S1 संतुष्ट D1 स हृष्ट D2 3 7 11 13
 तदष्ट (for तद्वच) V B4 D13 -गृह्य (for -गृह्य) N2 1 2 4
 (also as above) B D13 स (for च) —(1 2) S1
 V4 B1 D1 5 7 11 13 [sic] N2 तु 1 2 स (for तत्) 1 2
 महायूत D3 आनदि°]

21 T1 damaged up to देय in ^a (cf 1 1 20)
 D10 13 transp 2x and 22 —^a 1 2 दशरथे —^b 1 2
 B D10 13 तद्विर (for पायस)
 —After 21^a, B1 ins

483* पायम परमे दिव्य गिष्णुतेरोमय तत ।

—D2 om 21^a 22^a —^d T3 प्राप्त (sic) (for प्राप्य)
 1 2 D1 [अ]पम (for [अ]पन)

22 D2 om 22^a (cf 1 1 21) D10 13 transp
 2x and 21 —^a D10 अगम्य (for तनम्) 1 2 B D10 13
 तत (1 4 B1 °*) हूतं Cg k t as in text (for °त) 1
 1 2 B D10 भूत 1 2 दृष्टा 1 2 दत्ता D10 उक्त्वा Cg k t
 as in text (for प्राप्य) —^d 1 2 1 2 B D10 13 दत्ता

ततस्तदद्भुतप्रख्यं भूतं परमभास्वरम् ।
 संपूर्तयित्वा तत्कर्म तत्रैवान्तरर्थायत ॥ २२
 हर्षरश्मिभिरुद्योतं तस्यान्तःपुरमात्रौ ।
 शारदस्याभिरामस्य चन्द्रस्येव नमोऽंशुभिः ॥ २३
 सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौसल्यामिदमब्रवीत् ।
 पायसं प्रतिशृङ्खीय पुनीयं त्विदमात्मनः ॥ २४

V4 तस्य, Ck as in text (for भूत) N1 V2 4 B1 3
 तद्विरचयत, N2 V1 B3 D10 13 तद्विर (V1 °चरुम्) तन, B4
 *हृदि° तन, M4 °भासुमत् (for परमभास्वरम्) V3 तद्विरपु
 तमुत्तम —^d N V B D10 13 रात्रे (V1 °ज्ञो) दशरथाया (V1
 °थाय) N4 सत्पूरयित्वा त काम Cg m g k t as in text
 (for °) —For 22 S1 D1 3 5 7 11 13 subst and read
 before 21

484* तत ॥ भगवात्सल्यै पात्रीस्थ पायसोत्तमम् ।
 नृपाय दत्त्वा तत्रैव क्षिप्रमन्तरर्थायत ।

[No comm —(1 x) S1 तु (for त) D13 तत्र (for
 तत्रे) S1 D1 3 पात्री पात्र (D13 प्राप्त) वत्पाय त्रै (for the post
 half) —(1 2) D2 नृपा *]

—All cont

485* अद्वय वक्षणाद्भूत दीपयप्रचगाम ह ।
 गत तस्मिन् महाभूते त्रिरम्य दूषतत्तम ।
 जगाम ह महातत्ता राजा वक्षरयन्मदा ।
 यतोऽववक्ष्यापि तत् सभूतो भूतस्तम ।
 न शिवाता यातस्तस्य येन मार्गेण सनुत । [5]

[No comm —(1 x) D11 प्रगाम —D12 om
 (hapl) 1 3 and 4 —(1 3) D3 तु (for स) D2 म* 1
 (for मदा) —D2 5 7 om 1 4 —(1 4) D11 स (for
 स) —(1 5) S1 D1 13 ना (S1 अ) विज्ञाता (D1 °त) (for न
 विज्ञाता) D2 ले ना (arcl uic), D3 7 सागम्य (for संतुन)]

23 S1 N V B D1 3 5 7 10-13 om 23 T1 missing
 from म* in^a up to म in 24^a on a damaged fol —^d
 G4 [ए] 1 2 (for [ह] 1 2) G1 3 M4 नपासुमि, Ck t नमो
 गुमि (as in text)

24 T1 damaged for ^a (cf 1 1 23) —^a 1 2 अंत
 (for मोऽन्त) 1 2 1 2 B D10 13 M4 [अ]च D1 13
 [अ]च T2 [अ]न (for [अ]च) 1 2 प्रविश्य*, D2 (in)
 also प्राविश्य (for प्राविश्ये) —^d D3 अमयन् (sic)
 —^c T2 -गृहीया (sic) S1 D1 13 गुह्यापेक्षितो देवि
 1 2 B D10 13 पुत्रीय (1 2 °य [d tto]) पायमं दर्शित
 D1 2 7 गृहीया (D1 या) पेक्षितो दर्शित —^d 1 2 प्राप्तनः N2
 1 2 B3 4 D10 प्राधीति 1 2 प्रायः 1 2 प्राणो (sic) 1 2 B1 3
 प्राणैः (B1 °हृद्) D11 13 प्रादयना Cg p n s in text (for
 पुत्रीय) S1 1 2 B D1 3 5 7 10 11 13 M4 दि (1 2 om
 1 apl) तद्विः D12 दिव्यम् (for विद्वम्) —After 24 D11
 repeats 24^a as in S1

कौस्तुभायै नरपतिः पायसार्थं ददौ तदा ।
अर्धादर्थं ददौ चापि सुमित्रायै नराधिपः ॥ २५
कैकेय्यै चापशिष्टार्थं ददौ पुनार्थकारणात् ।
प्रददौ चापशिष्टार्थं पायसस्यामृतोपमम् ॥ २६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

25 ²⁵ T₃ तया (for तदा) N V B D₁₀ 11 12 M₄
Ctp ह्युक्त्या प्रददौ तस्यै हविषोर्धे (V: अर्थ with hiatus
hypermetric) नराधिप —After 25²⁶, N V B D₁₀ 11 12
M₄ Ctp ins

486* स्वयमेव सम कृत्वा भागे भाग्यता वर ।

[Cr m g k do not comment D₁₁ स्वय M₄ नृप (for
सम) V₄ भाग (for माग) V₄ B₄ भाग (B₄ भाग) वना D₁₁ 12
भाग्यता]

—^o V₄ B₄ D₉ अर्धार्थं प्र (B₂ तु, D₉ च) Cg t as
in text (for अर्धादर्थं) V₄ तस्यै, D₁₁ च* (for चापि)
S₁ D₁₂ 13 चतुर्भागे द्विधा कृत्वा —^d N₁ B₁ कैकेयै स, N₁
V₁ 3 9 10 12 कैकेयै स, V₄ B₄ कैकेयै स, D₁ 3 7 कैकेय्या
स (for सुमित्रायै) S₁ D₁₂ 13 ददौ तदा (for नराधिप)
D₁₁ कैकेय्या * पुनद्व

26 D₃ om (hapl. ?) 26 and 27²⁸ —²⁸ G₁ M₄
कैकेय्या (for कैकेयै) S₁ D₁₂ 13 अर्धादर्थं ददौ चापि कैकेय्या
स नराधिप (cf 25²⁶) N V B D₁ 3 7 9 10 11 (reads
after 27²⁸) 12 Ctp चतुर्भागे द्विधा कृत्वा सुमित्रायै ददौ
तदा (B₃ तथा, D₇ 9 11 तदा) (cf 25²⁶ in S₁) —T₁
damaged from छे in ^o up to पुन in 27²⁸ —^c S₁
D₁₂ 9 11 12 छे च, N₁ V₁ 3 B₁ D₁ 3 7 9 10 12 चा (B₁ छे)
(D₁₂ 9 छे) दिष्टे तत्, V₄ 3 छे तु, Cr m k t as in text
(for चापशिष्टार्थं) —^d S₁ N V B D₁ 3 5 7 9 12 पायस
देवमिति

27 D₃ om 27²⁸ T₁ damaged up to पुन in ^o
(for both cf v l 26) —^a V₂ अनुचित्यै (sic) —^d
N₁ यथादत्त (sic) T₁ 3 3 देव (for पुनरेव) S₁ N V B
D₁ 3 5 7 9 12 नरा (D₁₂ घना) धिय, Dt D₈ 3 T₁ महासति
(for महीपति) —After 27²⁸ D₁₁ reads 26²⁸ —^o
V B D₁₀ 13 M₄ om 27²⁸ —For subst see below
—^c G₁ 3 ताम्यो (for तामा) —^d G₁ 3 मायाय्य (for
मायाणा)

28 ^o Dt D₈ 3 चैन (D₈ च) (for त्वेन) G₃
प्राश्य, M₃ गृह्य (archaic) (for प्राय) —^d Dt D₈ 3 3
T₁ 3 G₁ M₃ [उत्तम T₃ म (for मा) —^c G₃ M₃ सवाने
M₃ सरो (sic) —^d T₃ चेतस (for चेतस) —For
27²⁸ and 28 S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 subst

अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महीपतिः ।
एवं तासां ददौ राजा भार्याणां पायसं पृथक् ॥ २७
तास्तेतत्पायसं प्राप्य नरेन्द्रस्योत्तमाः स्त्रियः ।
समानं मेनिरे सर्गाः प्रहर्षादितचेतसः ॥ २८

487* तत प्राश्य तु तत्सर्वं पृथक्पायसमुत्तमम् ।

श्रुत्वा पुनरियमियेव प्रहृष्टमनसोऽभवन् ।

मन्तव्यत्वं च ता सर्वा सर्वाश्च सुसमाहिता ।

राजा सहस्रं धीरो हि प्रहर्षान्मुदितोऽभवत् ।

[(1 1) D₁₁ पायस देवमिति (for the post half)
= 26²⁸ in D₁₁ —(1 2) D₁₁ हयेन D₉ सत्वे (sic) (for
सत्वे) D₂ ननुमामवत् (sic) —(1 3) D₉ तु (for च)
D₂ पत्यश्च (for ता सर्वा) D₁₁ स्त्रियश्च (for सर्वाश्च) S₁
[५] समा D₁ ० सीहिता (for सुसमाहिता) —(1 4) D₉ ०
धीतो (for धीरो) S₁ D₁₂ 13 महत्तत् D₉ प्रहर्षं (for प्रहर्षान्)
Then all (except D₁₁) read App 1 (No 3)]
—D₁₁ cont while N V B D₁₀ 12 M₄ subst for
28 whereas Dt D₄ 3 11 S (M₄ subst) Cg k t ins
after 28

488* ततो हवि प्राश्य सनुत्तमस्त्रिय

स्वयं नृपेण प्रतिपादित मुदा ।

हुताशनादिलसमानतेन त

क्रमेण गर्भान्प्रतिपिरे हुमात् ।

तव स रामा समुपेत्य ता स्त्रिय

प्रसूयभर्मा परितुष्टमानसा ।

बभूव मुष्ट सुकृती यथा दिव

समीक्ष्य योगप्रचूतेन तेजसा ।

[(1 2) Dt D₄ 3 11 S (except M₄) ततस्तु M₄
हवितु तत् (for ततो हवि) V₂ 4 B₂ T₃ M₄ प्राय (for प्राश्य)
M₄ तदा (for तत्) N₂ V₁ 2 6 B₁ 3 4 D₁₀ 11 12 उचन G₃
उत्तमात् (for उत्तम) —D₁₀ om (hapl) from l 2 up
to l 5 T₁ damaged from हय (see below) in l 2
up to गम in l 4 —(1 2) Dt D₁₂ 13 M₄ 3 (except
M₄) Cg k t महीपतेऽवत्तमस्य हयम् —(1 3) M₄ 3 मा
D₂ T₂ M₁ 3 नृपेण G₃ देवता M₃ 3 चेतो (for चेतन)
—(1 4) Dt D₄ 3 11 T₂ 3 G₁ M₁ 3 [5] वि (D₄ T₂ M₁
वि) रीण (for क्रमेण) N V B D₁₀ 12 M₄ 3 उप [V₂ B₁ D₁₁
अय V₄ 3 3 रेविरे (for प्रतिपिरे) N₁ (also as above)
Dt D₄ 3 11 12 S (except T₁ M₄) तदा V₄ सुरार्ण
(hypermetric) (for सुवर्ण) —(1 5) D₁₂ तन (for
तन) D₁₀ om स रामा Dt D₄ 3 11 S (except M₄) तु
(for स) Dt D₄ 3 11 T₂ 3 3 प्रतिपिरे D₁₂ T₂ 3 G₁ M₁ 3
प्रसूय M₄ सनुपेत्य (for समुपेत्य) —(1 6) T₂ प्राय
(sic) (for प्रहृष्ट) B₂ धीरु Dt D₄ 3 11 S (except

पुत्रत्वं तु गते पिण्यौ राजस्तस्य महात्मनः ।

उवाच देवताः सर्गाः स्वयंभूर्भगवानिदम् ॥ १

सत्यसंधस्य वीरस्य सर्वेषां नो हितैषिणः ।

पिण्योः सहायान्वलिनः सृजध्वं कामरूपिणः ॥ २

M₄) प्रतिवृत्त्य- D₁₃ परिदृष्ट (for परितुष्ट) N V₁ 2 4 B Dt D₄ 5 8 14 T₁ 2 G₄ M₁ 2 4 -मानस —G₂ om 1 7 —(1 7) V₁ कृष्ण Dt D₄ 5 8 14 S (except G₂) इष्टव्य (for तुष्ट) V₂ स कृत्वी Dt D₄ 5 8 14 S (except M₄) त्रिदिने (for सुकृत्वी) Dt D₄ 5 8 14 S (except M₄) हृदि (for दिव) —(1 8) D₁₂ 13 समेत्य (for समीक्ष्य) V₁ योग्य V₂ 4 याग D₁₁ सत्यक (for योग) V₁ प्रतिपुष्ट (for प्रसूतेन) B₁ D₁₂ 13 चेतसा M₄ चक्षुषा (for तेजसा) Dt D₄ 5 8 14 S (except M₄) Ct हुरिप्रसिद्धिर्भगवानभिपूजित —After 1 8 D₁₁ ins an addl colophon [Kanda name बाल° Sarga no पचदश]

After 487* S₁ D₁-3 5 7 9 12 ins while D₁₁ ins after the addl colophon after 488*

489* सत प्रादा सुविपुल धन बहुविध तदा ।
अन्यच्छत्राय मेधावी राजा देवसमयुधि ।
प्रतिगृह्य च तत्सर्वं धन द्विजवरस्तदा ।
श्वधूम्यं प्रददौ गन्वा सर्वान्य श्रीतिपुर्वकम् ।

[No comm —(1 x) D₂ 3 प्रादान D₂ प्रसादात् (sic) D₂ प्रापत् (for प्रादात्) D₂ 3 विपुल —D₁₁ om 1 3 and 4 —(1 3) D₂ 7 9 तु (for च) —D₂ om 1 4 —(1 4) D₁ स्वकृते (sic) वरदो D₂ राजा (for गत्वा)]
—After, 489*, S₁ D₁-3 5 7 9 12 ins a passage given in Appendix I (no 3), while N V B D₁₀ 11 13 ins after 1 4 of 514*

Colophon D₁ om (cont the sarga) —Kanda name S₁ N₂ V₄ Dt D₄ 5 10 om V₁ 3 B आदि°, D₂ अयोध्या°, D₂ 7-9 11 12 14 T₁ बाल° —Sarga name S₁ D₂ 5 5 7 9 12 पुनश्चमन्, N V₁ (V₂ prefixes दिव्य D₂ D₁₀ पायसोपपत्ति —Sarga no (figures words or both) S₁ N₁ V₁ 4 B₁ 4 D₄ 5 12 om N₂ B₂ 2 5 V₂ 2 7 V₂ D₁ 10 14 Dt S (except M₄) पोटदा, D₂ 12 M₄ पचदश (D₂ दशम), D₄ 5 8 14 पोटदा 16, D₂ एवोनेर्भिर्भानि 19 —D₁₂ इत्यादि-यणे-काडे पायसो-नाम पचदश सर्ग (lacuna in place of dash) After colophon G₁ 2 4 M₂ con clude with श्रीरामाय नमः, G₂ with श्रीमते रामानुनाय नमः

16

❧ S₁ N V B D₁-3 5 7 9 12-13 M₂ transp Sarga 16 and 514* (subst for x-21 in sarga 17)

मायाविदस्य शूरांश्च वायुवेगसमाञ्जवे ।

नयज्ञान्वुद्धिसंपन्नान्विष्णुतुल्यपराक्रमान् ॥ ३

असंहार्यानुपायज्ञान्दिन्यसहननान्वितान् ।

सर्गास्त्रिगुणसंपन्नानमृतप्राशनानिव ॥ ४

1 T₂ begins with श्रीरामचन्द्राय नमः T₁ missing from ख in^a up to मं in^a on a damaged fol —^a) M₄ मुच्यता S₁ D₂ read तु in marg B₂ देवे, D₂ कृष्णे (for विष्णो) —^b) B₂ विष्णौ (for राज्ञस्) N V B D₁₀ 13 M₄ दशरथस्य ह्य (N₁ V₂ D₁₂ हि, V₁ B₁ 2 च, M₄ थ [sic]) —^c) S₁ देवतासम्बान् (sic), N V B D₁₀ 13 M₄ देवानाह्वय (for देवता सर्वा) —^d) N₂ B₂ (marg as in text) D₁₀ स्वर्ग, V₁ विष्णु (for इन्द्रम्) N₁ इन्द्रमब्रवीत् (for भगवान्निव्य)

2 ^a) B₂ सत्यवधस्य N₁ (N₂ 3 marg) V B D₁₀ 13 M₄ देवस्य, D₁₂ M₂ वीरस्य (for वीरस्य) M₂ तस्य सत्वानि सधस्य —^b) N V B₁ 3 D₁₀ धो, D₂ च, D₁₂ धै, T₂ om (for नो) N₂ B₂ D₁₀ हितार्थिन, D₂ हितैषिणै (sic) (for हितैषिण) —^c) V₂ D₁₀ 13 सहाय, B₂ (marg) 4 साहाय्य (for सहायान्) S₁ D₂ 5 7 11 13 सृजत (D₂ तो) N V B D₁₀ 13 M₄ समरे (B₂ marg समये) D₂ असृजतो (hyper-metric) D₂ असृजत् (for बलिन) —^d) S₁ D₂ 3 5 7 11 13 बलिन, N V₁ 3 B D₁₀ 13 कुरुष्व, D₁ बलवान् Cm k as in text (for सृजत्त्व) D₁₂ राम (sic) (for काम)

3 ^a) S₁ D₁ 3 5 7 9 11-13 मायाविनश, Cg k t विद्वद् (as in text) S₁ N₂ 4 B D₂ 10 12 13 च वीरा (V₂ D₁₂ श्रा)श्च, V₁ प्रवीताश्च, D₂ शूरा* (for च दशराश्च) M₂ शूरानवहितोत्साहात् —^b) V₁ राघवेण (for वायुवेग) V₂ समा*, V₄ अग्ने, B₁ न्युधि, G₂ कुला, M₄ पराक्रमान्, Cg t as in text (for समाञ्जवे) —V₂ om 3^a-4 —^c) M₂ वीति (for बुद्धि) S₁ D₁-3 5 7 13 मतिबुद्धिसमायुक्तान्, Cg as in text (for *) —T₁ missing from पराक्रमान् up to स in 4^a on a damaged fol —^d) S₁ D₁-4 7 9 13 T₂ G₁-3 M₁ 2 विष्णोस् M₂ देवतुल्यकल्पगुनी

4 D₂ om (hapl) 4-6 V₂ om 4 T₁ missing up to स in 4^a (for V₂ and T₁ cf v 1 {3} M₄ om (hapl ?) 4^a —^b) D₂ 3 7 नयज्ञान्वुद्धिसंपन्नान् (= 3^a) —^c) V₂ नित्य, D₂ Cg k दिह, Cr m as in text (for दिव्य) D₂ 12 -सन्धना (metathesis), T₂ सह* ना (for सहनना) —^d) S₁ B₁ सर्वान्, D₂ सर्वान्, D₂ सर्वान्, Cr m g t as in text (for सर्वाश्च) V₁ सर्वशास्त्र गुणोपेतान्. —^e) B₂ अमृत (sic) (for अमृत) Cr m g t प्रादानान् (as in text) S₁ D₁ 13 प्राशनीपमान्, N₁ 1 3 4 M₁ D₁₀ 13 M₂ प्राशिमि समान्, D₁-3 7 प्रादानोप (D₁ त) मान्, D₂ G₂ आशितान् G₂ ना [sic] निव, T₂ आदानानिवः M₂ प्रादानानिव च (sic)

अप्सरःसु च मुख्यासु गन्धर्वीणां तन्पु च ।

यक्षपद्मगन्ध्यासु ऋक्षनिधाधरीषु च ॥ ५

किंनरीणां च गात्रेषु चानरीणां तन्पु च ।

सूत्र्यं हरिरूपेण पुत्रांस्तुल्यपराक्रमान् ॥ ६

ते तथोक्ता मग्नता तत्पतिथुल्य शासनम् ।

जनयामासुरेणं ते पुत्रान्वाचनरूपिणः ॥ ७

ऋषयश्च महात्मानः सिद्धनिधाधरोरगाः ।

चारणाश्च सुतान्वीरान्स्तुसुनचारिणः ॥ ८

5 Ds om 5 (cf. v. 1. 4) —^a B₂ अप्सरासु (sic) V₁ मुख्या* —^a S₁ N V B Dt Ds 9-13 गन्धर्वीणां (sic), Ds गन्ध्याणां (sic), Cm k t as in text (for गन्धर्वीणां) N V B 2-4 Ds 11 13 वपुषु, Ds स्थनेषु (sic) (for तन्पु) —G₄ M₂ om (hapl.) 5^a Ds transp 5^a and 6^a. Cr m g t do not comment on ^a —^a S₁ V₂ Ds 9 11 13 ऋषि, N V₂ B₂ 4 Ds 10 M₂ ऋष, V₁ ऋष्य (for ऋष) D₂ कल्यासु (for कल्यासु) —^a N V B Ds 13 तत्र (for ऋष) B₁ om, Ck विद्याधरीषु (as in text) S₁ Ds 9 11 13 विद्याधरसुतासु (D₂ नि [sic]) च, M₂ किंनरीणां च योनिषु (cf. 6^a)

6^a Ds om 6 (cf. v. 1. 4) Ds transp 5^a and 6^a Cr m g k do not comment on ^a —^a S₁ N V B Ds 9-11 13 M₂ किंनराणां V₁ om च (submetric) S₁ Ds 7 9 11 देहेषु, V V B Ds 11 13 योनिषु (for गात्रेषु) M₂ निधाधरीणां योनीषु (cf. 5^a) —^a S₁ N V B Ds 9 11 13 वनरागाः S₁ Ds 9 11 13 तथैव च, N V B Ds 13 M₂ च सर्वता (for तन्पु च) —T₁ missing from हरिरूपेण up to जाम् 11 I of 490* on a damaged fol —^a T₁ कालरूपेण N V B Ds 13 M₂ जनपद्मपत्न्याम् —^a S₁ Ds 9 9 11 13 हरितुल्य, N V B Ds 13 M₂ हरिन्दरि (for पुत्रास्तुल्य) Cm g k t तुल्यपराक्रमात् (as in text) —After 6 Dt Ds 9 9 13 S Cm g k t ins

490* पूर्वमेव मया सहो जायमानशुभगुण ।
जुम्भमाणस्य सहसा भग्न वज्रादनायत ।

[T₁ missing up to जाम् Ds (before corr as above) चावदात् —(1 2) M₂ स हरि (for सहसा) T₁ अना**]

7 Ds om 7 Ds om 7^a —^a N V B Ds 10 M₂ ते तथेति प्रतिज्ञाय ग्रहणी वधन (V₂ नात्) सुरा, G₄ as in text (for ^a) —^a S₁ Ds 9 7 11 13 जनयन्देवरोधर्वा (D₂ 7 'ध', Ds 11 'वात्') N V 2-4 B Ds 10 M₂ वनया (V₂ 'न') चकिरे पुत्रान्, V₁ जनया* ते पुत्रान् —^a D₂ 3 7 ये काम, D₂ वान*, Ds 13 नर (for वानर) N V B Ds 10 M₂ जातमनुल्यपराक्रमात्

8 Ds 13 om (hapl.) 8 Ct does not comment on 8^a reads 8^a after 12 (after 1 3 of 490*) —^a G₄ ऋषयश्च (as in text) N₁ V 2-4 B₁ Ds देवदेवविं (V₂ transp देव and देवविं) गधर्वा, N₂ V₂ B 2-4 Ds 10 M₂ देवविश्वरोधर्वा (M₂ 'ध') —T₁ missing from चा up to वानरेन्द्र 11 I of 491* —^a S₁ N V B Ds 13 13 13

13 सिद्धाश्च स्रष्ट (V₂ *) किंरि (V₂ पत्नी) M₂ निधाध्यान्वे द्विवीर्य —After 8^a, G₄ 13 13 of 495* repeating in its proper place —^a N V B 1 9 4 Ds 11 13 वानराः V₂ बलिनर (for चारणाश्च) S₁ Ds 1-13 11 [ध]रुणन् (D₂ 'रु') (for सुवान्) S₁ Ds 1-13 (after corr sec m) 11 M₂ घोरात्, N V B Ds 10 शूरात् (for वीरात्) —^a S₁ Ds 9 11 वानरात्, D₂ चरुत्, M₂ अमृत (for सत्तुत्) S₁ वनयामिन, N V B Ds 13 त काम (V₂ विं) रुणिण, M₂ घोरिक्रमात्, G₄ वनचारिण (as in text) Dt Ds 9 M₂ repeat 8^a after 1 3 of 495* —After 8 Dt Ds 9 9 13 S (M₂ after 9) Cr m g k t ins

491* वानरेन्द्र महेन्द्राभिमित्रो यादिरमा मन्त्रम् ।
सुधीर जनयामास तपननपता वर ।
वृहस्पतिस्त्वचनचत्वार नाम महाहरिम् ।
सर्वानरसुत्पत्यानां बुद्धिमन्तमनुचमम् । [5]
धनदत्त सुत भीमान्यान्तरो गन्धमादन ।
विश्वकर्मा स्वानयश्चल नाम महाहरिम् ।
पातक्य सुत भीमाक्षोऽग्निवश्राम् ।
तेजसा यक्षमा वीर्यादुत्थारिष्यत वानरात् ।
रूपद्रविणसपञ्चावधिनो रूपसमते ।
मैत्र्य च द्विविद् देव जनयामासतु स्वप्नम् । [10]
वरणो जनयामास सुरेण नाम वानरम् ।
शरभ जनयामास पर्वण्यस्तु महाबलः ।
मारुत्या मन्त्र श्रीमार्हन्मार्गान् वानर ।
वज्रसहस्रनोपेतो वेनतेपसमो जयै ।
सर्ववानरसुत्पेतु बुद्धिमान्बलमानपि । [15]

[Cr comments only on 1 9 and 12 T₁ missing up to वानरे T₂ महायाता (sic) (for महेन्द्रामन्त्र) Ds 9 13 S (except T₂) जनि (for आभन्त्र) —(1 2) M₂ अद्विष्य (for तपन) —Ck does not comment on 1 3 8 and Ct on 1 3-6 —(1 3) Dt Ds 9 M₁ (before corr) हरि, D₂ वन, G₄ (before corr) 4 हरि (sic) (for हरिम्) —(1 4) M₂ repeats 1 4 after 1 6 transp Ds (before corr as above) मुरवान —T₁ missing from हत up to हत 11 6 on a damaged fol —(1 5) T₂ गन्धमादन (sic) —M₂ reads 1 6 after 1 8 —(1 6) Dt Ds 9 T₂ हरि Ds 13 हरि, M₂ वन (for हरिम्) —(1 8) Ds तेनो वगमो Ds 9 तेनो, T₂ निरेक स M₂ दीर्घा (for वीर्यादुत्थारिष्यत) Dt Ds 9 T₂ G₄ M₂ (before corr) वीर्यात् —(1 9) Ds 9 G₄ 'सहस्रो' T₂ 'सहस्रो' M₂ इव* M₂ देवमन्त्रो (for वर सप्तो) —Cm does not comment on 1 10 —(1 10) G₄ मैत्र्य T₂ 'व' (sic), G₄ 'द्वय' M₂ निष (for द्विपद) M₂

ते सृष्टा बहुसाहस्रा दशग्रीवधोद्यताः ।
अप्रमेयबला वीरा विक्रान्ताः कामरूपिणः ॥ ९
ते राजाचलसंकाशा वपुष्मन्तो महाबलाः ।
ऋक्षवानरगोपुच्छाः क्षिप्रमेनाभिजिह्विरे ॥ १०

सृष्टा (for स्वप्न) — (1 11) Ck does not comment Ds
G om (hapl) from सुषेण in 1 11 up to गाम in 1 12
T1 missing from 1 11 up to वा in 1 12 on a damaged
fol — M4 om 1 12 — (1 12) D4 14 T1 + G M1-8 महाबल
— Cm does not comment on 1 13-15 — (1 13) Dt
Ds 8 औरस, Ts आमन (for आमज) Ds श्रीमा +***
(1 14) Ds दक्ष (for वज्र) Ts सह * नो, Gs हस्तनोपेनो
(metathesis) (for महनोपेनो) Ds स्माहवे (for सगो चवे)
— M4 om 1 15 — (1 15) Cg k t do not comment
Ds सुस्तेनो (for सुस्तेषु)]
— After 491* M4 ins 495* (om 1 5-8)

9 Ds om (hapl) 9 Cr m do not comment
— V1 सृष्टा (m as in text) (for सृष्टा) S2 दश (for
बहु) — T1 missing from वपुषे up to गजा in 10* on a
damaged fol — S1 -वधोद्यता, N V II D10 12 -वधेष्मुनि,
D1 17 -वधे बुता D4 Cg k t -वधे रता, Ds -वधे त्रिता, D14
Ts G M1-3 -वधे बुता, Ts -वधादता, M4 -वधैविण, Ct as
in text (for -वधोद्यता) — After 9th B4 ins

492* महाभैरवकर्मणो मेघखननिनादिन ।

— Cg k t do not comment on 10* — S1 D1 12 13
द्वारा, N V B D10 M4 देवेद, D2 17 केचिद् (for वीरा)
— S1 N V 10-4 B D1 10-13 M4 वानरा, V1 सर्वे ते (for
त्रिजान्ता) D1 -चारिण (for -रूपिण) D2 17 वानरा वन
चारिण — After 9 M4 ins 491*

III 14 om 10th T1 missing up to गजा (cf v 1
9) — S1 D1-3 7 11 13 ते गुजान (D1 'ब) छ, D4 M4
Cg मेरुमंदर, Ds तेजवानल, Ct as in text (for ते गजाचल)
N 1 14 B D10 13 -वर्माण, 14 धमाज, Cg t as in text
(for -वक्राता) — S1 D1-3 7 9 11 13 वीर्यरत्नो, Cg as
in text (for वपुष्मन्तो) N 1 14 B D10 13 M4 विह
सहजोत्तम — S1 D1 17 कृष्य (for कृष्य) D12 कर्क्ष वानर
गोपुत् — D1 17 वि, Ds प्र, Cg as in text (for
[म] सिन्धिरि) N 1 14 B D10 13 M4 जन्तिरे (1 3 14 B4
जन्तिरे) वद (B1 विद D10 M4 मेघ) चारिण (B4 both
marg 11-0 कचिरिण and कामरूपिण resp.)

11 Cg t missing (for दक्ष) N V II D10 13 M4
वर्ज Cr m k t as in text (for स्ते) — S1 N 1 14 B
D10 13 M4 दक्ष व, V1 दक्षो य Ts दक्ष्य Gs दक्ष
Cr n p t 15 in text (for दक्षो दक्ष) S1 D 1 17
11 13 देवराज (D1 'द) द न D2 17 11 य द्रिधे D1 गदीर्ष

यस्य देवस्य यदृषं वेपो यश्च पराक्रमः ।
अजायत समस्तेन तस्य तस्य सुतः पृथक् ॥ ११
गोलाङ्गुलीषु चोत्पन्नाः केचित्संमतनिक्रमाः ।
ऋक्षीषु च तथा जाता वानराः किंनरीषु च ॥ १२

तत्पराक्रम — S1 Ds 12 ज्ञेते स सदशस्तेन, Dt Ds 8 Ms
सम तेन, D1 3 7 11 अजायन्स (all sic) दशस्तेन; Ds अजाये
रत सदशस्य (sic) Ts सुतस्तेन, Cg as in text (for *)
— Ds तेन (for first तस्य) Dt Ds 8 Ms Ct पृथक्,
D1-3 7 11 सुतास, Ds सुत, Ts सम, Cg as in text (for
सुत) S1 D1 3 7 11 13 तदा, Cg t पृथक् (as in text) —
For 12th N V B D10 13 M4 subst

493* तस्य तस्यैव सदश स पुत्रो व्यजायत ।

[V1 सृष्टा V2 6 D13 वेपो V3 तस्य B4 सम (for स त)
B1 व्याजत (for व्यजयत) M4 तस्यैव सदश पुत्रस्तस्य तस्याभ्य-
जायत]

12 T1 missing 12 from वा on a damaged fol
— Dt Ds 11 13 T1 8 Ms गोलाङ्गुलेषु, Cg as in text
Ds समुपक्षा (hypermetric) — Dt Ds 8 Ms Ct किंचिद्,
Cg केचित् (as in text) S1 D1 3 7 9 11 13 स्वमित, N V
B D10 13 Ms अद्भुत, Dt Ds Ct उद्भत, Cg as in text
(for संमत) V1 -दृशना, D10 विभमा — Ds 1 9 11 Ts
क्रक्षे (D1 'पी [sic]) यु (for क्रक्षीषु) S1 तथा वीरा, D1-3
7 11 13 चोरा, Ms समुपक्षा (for तथा जाता) — S1
D1 3 7 11 13 री, Cg as in text (for वारा) T2 G2 6
M4 वान*, Cg t as in text (for किंनरीषु) — For 12th,
N V II D10 13 M4 subst

494* वानरीष्वपि दक्षीषु किंनरीषु च वानरा ।

[N 1 14 B4 10 14 14 दिवाक्षीषु (for [म] पि दक्षीषु)
M4 [म] पि (for च)]

— After 12 Dt Ds 1 9 9 14 S (M4 after 491*) Cr m g t
ins

495* देवा महर्षिण पवाप्ताप्यपक्षा यशसिन् ।
माता हिंरुणाश्रये सिद्धिप्राधरोरमा ।
बहून्ते जनयामामुद्देशस्तत्र सहस्रान् ।
वानरा मुसहाकायान्तराग्ने वनचारिण ।
अप्यर ॥ च मुन्यान्तु मया रिचाधरीषु च । [5]
नागरुन्धामु च मदा गन्धर्वाणां तनुषु च ।
कामरूपचोपेना यथाकामविचारिण ।
दिदशादृमदत्ता दर्पेण च वनेषु च ।

[C1 does not comment on 495* Gs om 1 1-6
Ms om 1 5-8 Gs om 1 5-7 — (1 1) Cr does not
comment Ts दशवार (for दश मर्षि) Ms दशैव
मो वे (for the prior 1-11) Ds मय, D1 11 Gs Ms
मय, Ms मयस्य (for मय, दश) — (1 2) Cf 1 16 14

शिलाप्रहरणाः सर्वे सर्वे पादपयोधिनः ।
नखदंष्ट्रायुधाः सर्वे सर्वे सर्पास्त्रकोविदाः ॥ १३
विचालयेयुः शैलेन्द्रान्मेदयेयुः स्थिरान्द्रुमान् ।
क्षोभयेयुश्च वेगेन समुद्रं सरितां पतिम् ॥ १४

for the post half D₄ सिद्धा (for सिद्ध-) M₄ यथा विपापरा
रुपा (for the post half) —Cr m t do not comment
on 13-8 —(1 3) G₁ s ms 1 3 after 8^{ab} and repeat
here M₁ सत(sup lin मह)वो (for महवो) T₃ युधा
(for युद्धम्) D₄ युधा, T₃ युधा M₄ तामान् (for तत्र) M₄
वनीरुम् (for महारुम्) —After 1 3 Dt D₄ s M₃ repeat
Ct reads 8^{ab} —(1 4) T₁ missing from चारिण up to
first ch in 1 6 on a damaged fol M₄ योराण्मज्जुर (for
यायासर्वान्ने) —(1 5) D₄ अस्तराम —(1 6) D₄ s 16 T₂ s
G₁ s M₁ s तया (for तदा) D₄ ग्यवाणा —(1 7) D₄ M₃
नाम (for काम) —(1 8) T₃ विक्रमेप (for दर्शे च) T₃
* वेन (for वलेन)]

13 " D₁ s 7 दौल, Cg k as in text (for शिला)
N V B D₁₀ 13 M₄ शैलेन्द्रप्रहरणा —^a) N V B D₁₀ 13
M₄ महा (for सर्वे) Dt D₄ s पर्वत (for पादप) D₂ s 7
om 13^a-14^a —^a) N₄ s (marg as in text) पुराण, V₁
युधिरा, D₄ युधो (sic) (for युधा) N V B D₁₀ 13 M₄
वैद्य (for सर्वे) —T₁ missing from सदा up to 14^a
on a damaged fol —^a) S₁ D₁ s 11 12 वै कामरूपिण, T₃
G₁ s दक्षाय, Cg t as in text (for सर्वास्त्रकोविदा) N
V B D₁₀ 13 M₄ कामरूपा (B₄ D₁₀ 13) बलान्विता (V₄
महाबला)

14 D₂ s 7 om T₁ missing 14^{ab} (cf v l 13) —^a)
M₄ आक्षेप, Cg k t as in text (for विचालयेयु) —^a)
M₄ दक्षिणैयुः (for मेदयेयु) D₂ s 12 G₁ s 3 M₃ स्थितान्,
M₃ सरो, M₄ महा (for स्थिरान्) —For 14^{ab} S₁ D₁ s
11 m subst

496* उपादयेयुश्च गिरिभिन्नु शोधात्तथा द्रुमान् ।

[D₁ s अवलान् (for च गिरान्) S₁ कोषात् (for कोषाद)
D₁ s transp भिन्नु and शोधात् D₁ s महा (for तथा)]
while N V B D₁₀ subst

497* आचारयेयुरचलानुमग्नीयुर्महाद्रुमान् ।

[V₁ वैच चान् (hypermetric) (for अवचान्) V₄
नयेयुर्के द्यवचान् (for the prior half) V₁ वमृष्टेयुर V₂
विमृष्टेयुर, V₃ B₁ s (m as above) उन्मवचुर, V₄ विमृष्टेयुर
(for उन्मग्नीयुर)]

—D₂ om (hapl) after क्षोभयेयु in 14^a up to यु in
15^a —^a) V₃ विक्षोभयेयु (for क्षोभयेयुश्च) N V B D₁₀ 13

दासयेयुः क्षितिं पङ्क्त्यामाप्रेयेयुर्महापानम् ।

नभस्तलं विशेष्युश्च गृह्णीयुरपि तोयदान् ॥ १५

गृह्णीयुरपि मातङ्गान्मत्तान्प्रजतो वने ।

नर्दमानांश्च नादेन पातयेयुर्निहंगमान् ॥ १६

सहस्र, M₄ गभीरान् (for वेगेन) —^a) N V B D₁₀ 13
गभीरान्सलिलान् (D₁₀ 13) यान् ; M₄ सहस्रा (न्) मल्लिहदान्

15 D₂ om up to यु in 15^a (cf v l 14) —^a)
S₁ D₁ s 7 11 12 क्षितिं पादैर, N V B D₁₀ 13 क्षोभ्याम्, M₄
damaged (for क्षितिं पङ्क्त्याम्) —^a) S₁ D₁ s 11 उल्ह, N V
B D₁₀ 13 M₄ उपत, M₄ s 3 वेयुर, Cg g k t as in text
(for मादयेयुर) S₁ N V B D₁ s 7 10 11 12 M₄ नभस्त
(N V D₁ s स्थ) ल (D₁₀ लात्), Dt D₄ s 9 वान् (for
महापानम्) D₁₀ उद्भवेनभस्तलं (corrupt) —^a) D₄ 14 T G
M₄ नभस्तल T₃ विचेरुत् (for विक्षेयुत्) S₁ D₁ s 7 11 12
उत्तुयु (D₁ s 7 वन्त्यु D₂ om) श्वस (D₄ 14) मा (D₁ 7
च समा) विद्वान् —^a) S₁ D₁ s 7 11 12 सलिलान् (for
गृह्णीयुर) —For 15^a, N V B D₁₀ 13 M₄ subst while
D₁ ins after 15^{ab}

498* पातयेयुर्नरधरानुपसकाकाचचारिण ।

[D₁ 14^a M₄ पाट (for पातयेयुर) V₁ जन्वान् (sub-
metric) (for जन्वान्) V₁ उपेत B₁ 4 D₁ s M₄ उल्ह (M₄
आ) बुल D₁₀ उल्हति (for उल्ह) D₁₀ [आ] काम (for [आ]
काय)]

16 " V₁ श्रापि, V₃ गृह्णीयु (sic) D₁₀ रति (for
गृह्णीयुरपि) S₁ D₁ s 11 नागिदान् (for मातङ्गान्) —^a) N
V₁ 2 4 B D₁ s 11 12 M₄ प्रचवितान् (D₁₁ विने), D₁₀ 14 T₁
G M₁ s Ck प्रव (D₁₀ G₂ M₁ s मा) जितान् (M₄ 10),
Cg g t as in text (for प्रचवले) V₁ क्रे, D₂ s रणे (for
वने) S₁ D₁ s 12 मत्तान्मुनितभ्रमान्, V₃ उन्मत्तश्च महादने,
D₂ s 7 मत्ता (D₄ अम्या) नपि हि (D₄ च) दद्रि (D₄ 12) सि
ण —After 16^{ab} B₂ ins

499* अपर्वास्तन्ला सर्वे अक्षदक्षविशारदा ।

[Note hiatus between the two halves]

—T₁ missing from मा in 16^a up to प्रसूता in 17^a on
a damaged fol —^a) D₂ 14 T₂ s G M₁ s नर्दमानाश्च, Cg
मान् (as in text) Ct मादिव (as in text) S₁ D₁ s 5
7 11 12 नदतोवि तथा (D₁ 3 7 हि च) व्योति (D₁ 3 7 11
अ), N V B D₁₀ 13 पत B₂ उत्तु गतानि (D₂ 3 गमनि)
वेगेन (V₄ वेगान् submetric) M₄ पतगान्पतमानाश्च —^a)
D₂ पातयेयुर, Ct पातयेयुर (as in text) N V B D₁₀ 13
M₄ नभ (V₂ 1 म) स्त (N₂ V स्थ) लात्, D₃ निहंगमा (for
विहंगमान्)

ईदृशानां प्रवृत्तानि हरीणां कामरूपिणाम् ।

शतं शतसहस्राणि यूयपानां महात्मनाम् ।

वभूवुर्यथपथेष्ठा वीरांश्चाजनयन्हरीन् ॥ १७

17 T₁ missing up to प्रसूता (cf v1 x6) —^a)
 १६ °शालान्, D₁₂ °श्रीना (for ईदृशाना) A₁ V B D₁₀ 12
 तया (N₁ V₁ B₁ 2 D₁₂ °दा) च (V₁ 3 4 B₁ य) ज्ञे (B₂
 D₁₀ 12 °सुर् [sic]) N₂ तया जहु (before corr °सु) र (sic),
 D₁ 7 रं प्र (D₇ प्रय) मूल D₂ 11 12 °नां T₂ प्रम् (for
 प्रसूतानि) —^b) B₄ D₂ om (hapl), D₂ 7 °धारिणा D₄ 9
 T₂ धातरहमां (for कामरूपिणाम्) —M₂ damaged —^c)
 —S₁ D₁ 2 5 7 11 °द्यानां (D₂ *) (for °महद्यानि) N V B
 D₁₀ 12 अनैकानि महद्यानि C₆ k t as in text (for *) —^d)
 B₄ om (hapl), M₂ महोत्तमां (for महामनाम्) —After
 17^d S₁ Dt D₁ 9 11 12 14 S (M₂ after l x of 504°)
 C₆ k t (all comm on l 2 only) ins

500° ईदृशं कीर्तितं तमं पुष्टार्तिमुत्प्रेषिष्याम् ।
 तं प्रधातेतु यूयुप हरीणां हरियूयपा ।

[Except S₁ D₁ 12 all om l x —(l 2) M₂ fol
 damaged from first वु up to नां D₁ दारेषु D₂ दुस्त्वेषु
 (for यूयपु)]

On the other hand V B D₁₀ 12 ins

501° क्षामादपमंस्त्वेषु पालसाणां तरन्विनाम् ।

[No comm V₂ 2 मीन्यार (V₂ °मि) V₄ °मन्यार
 (submetric) (for °मन्येषु)]

अन्ये सञ्ज्ञतः प्रस्थानुपतस्थुः सहस्रदाः ।

अन्ये नानानिधानैश्चैलान्काननानि च भेजिरे ॥ १८

सर्वपुत्रं च सुग्रीवं शक्रपुत्रं च वालिनम् ।

आतरानुपतस्थुस्ते सर्व एव हरीश्वराः ॥ १९

19 M₂ reads 19 after 17^d T₁ missing up to सुग्री
 (cf v1 x8) —^a) D₁₂ om च D₂ reads nominative
 in place of accusative G₁ 3 सुग्रीवं सर्वपुत्रं च (by transp)
 —^b) V₁ इद् (for द्वाक) D₂ दानपुत्रश्च वालिन (sic)
 —After 19^d D₁₂ ins 503° —M₂ missing from तस्थु
 up to ह in 19^d on a damaged fol —^c) S₁ N V B
 D₁ 3 5 7 10 12 च (for ते) —^d) S₁ D₁ 3 5 7 11 12 तेनि सर्वं
 (for सर्वेषु एव) V₁ B₂ (marg) महीश्वरा Dt D₂ 9 सर्वे च
 हरियूयपा —After 19 S₁ D₁ 3 5 7 11 12 (D₁₂ 12 after
 20) ins

502° तया दशमीवर्षे स्वर्षमुपा
 निगम्य सर्वं निहितं क्षतवतु ।
 मनुष्यलोके प्रभुरभ्रसा वधौ
 दिव्यदिव्याहसुतं सुरेश्वर ।

[(l x) D₂ * * श्रीर —(l 2) D₂ 12 निगम्य S₁ D₁₂
 विरितं D₁₂ विरित (sic) (for विरितं) D₂ न * * * —(l 3)
 D₁ 3 7 °न * * D₁₂ निगम्य (for मनुष्यलोके) D₂ [न] वार
 (for वधौ) —(l 4) S₁ D₁₂ °दुर्ग D₁ ऐरावत (for
 ऐरावतयुतं) D₁₂ रौ D₁₂ रारौ (both sic) (for सुरेश्वर)]

On the other hand B₄ Dt D₂ 1 3 12 (after
 19^d) 11 S C₆ t ins

503° नन्वीनीहं हनन्ममपांश्च हतिपयव ।

तैर्मेषवृन्दाचलतुल्यकायै-
महानैरानन्यूपथालैः ।

बभूव भूर्भीमशरीररूपैः
समावृता रामसहायहेतोः ॥ २०

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

१७

निर्घृते तु क्रतौ तस्मिन्हयमेधे महात्मनः ।
प्रतिगृह्य सुरा भागान्प्रतिजग्मुर्थायागतम् ॥ १
समाप्तदीक्षानियमः पत्नीगणतमन्वितः ।

प्रतिवेशं पुरीं राजा सम्भृत्यबलगाहनः ॥ २
यथाहं पूजितास्तेन राज्ञा वै पृथिवीश्वराः ।
मुदिताः प्रययुर्देशान्प्रणम्य मुनिपुंगवम् ॥ ३

17

महाबले (for ताम्र सर्वाङ्ग) D^o बाह्वल (sic) (for महाबाहु
बाही) M^o repeats विश्व —(1 4) M^o कृष्णालकिङ्कराण (for
the post half) —(1 5) G^o वनाग्ने —(1 6) D^o विश्व
(sic) (for विश्व) D^o कृष्णयन्त्रे (by transp.)]

20 Śi D₁ 3 5 7 11 om 20 —^a) D₂ तत् (for तैर) V₂
—इदानी च, B₂ सुखाचल, D₂ सुहावलि (for सुन्दाचल)
D₁ D₂ 3 5 कृत्यलिभैर, D₂ 3 S कृत् (M^o कृष्ण) कृषैर,
D₁ सुखविप्रदैर (for सुखकायैर) —^b) D₁ D₂ 3 M^o Ct
—यूपपाधिरे (M^o वलै), D₂ 3 G₁ —यूपवेश, T₂ —यूपपाद्वै
(for यूपपाद्वै) —^c) V₂ lacuna for four letters after
व in वभूव V₂ वभूवतुद (for वभूव) D₂ भूमिग्र, D₁
भूर्भीमशरीराद्, D₂ 3 भूमि स, Cm g t as in text (for
भूर्भीमशरीररूपे) —T₁ damaged for ^a —^a) V₂ तौ
D₁ समाप्त* (sic) (for समाप्त) B₂ म (for राम)
M^o भूमे (for हेतो) —After 20 D₁ 11 12 502^a

Colophon Kanda name Śi N₁ D₁ 10 om T₁
damaged V B D₁ 11 नादि, D₂ अयोध्या —Sarga name
Śi N₁ 1 1 1 B₂ 1 D₁ 5 7 9 11 जानते पति, V₂ देवन्म,
B₁ कृष्णानरोत्तमि D₂ वानराणि, D₂ 3 *** लति —
Sarga no (figures words or both) Śi N₁ V₁ 4
D₂ 5 12 13 om. 12 B D₁ 11 20 V₂ 22 V₂ 19 D₁ 7 15
D₂ as in text D₂ S (except M^o) सप्तदश, D₁
D₂ 11 M^o सप्तद 17 D₂ दिनाति 20 —After colo-
phon D₂ concludes with इति बालकाण्डोऽयं प्रथमोऽङ्कः
वर्तमानकथाप्रसंग समाप्त, G₁ 2 3 M^o श्रीरामाय नमः, G₂
श्रीमते रामायणाय नमः

Śi N V B D₁ 3 5 7 10 12 M^o transp Sarga 16
and 514* the substitute passage of 52 lines for st
1-21 in this Sarga In addition to the subst 514*
Śi D₁ 3 5 7 11 13 (1 1-4 are omitted in these MSS
except D₁) read (var) st 1 2^a, 6 8^a 9^a
(D₂ om) and 10 also in their proper place after
transposing 10 after 2^a and 8^a after 9^a

1 T₁ begins with श्रीरामचन्द्राय नमः —^a) Śi D₁ 5 7
9 12 14 T₂ G₁ 1 M^o 3 लिङ्गते, Cm g k t निर्घृते (as in text)
T₂ sup lin तु —^b) M^o वानि, Cg k t as in text (for
हव) T₁ damaged for लन in महात्मन —^c) D₁ तत्र
(for प्रति) D₁ D₂ 3 [अ]मरा (for सुरा) Śi D₁ 3 7 12 13
आय G₁ (before corr) लामाद् गाद् (sic) (for मागाद्)

2 Cf v 1 1 and 21 —^a) D₂ पुर (for पुरी) —^a)
T₁ missing from व in 2^a to त in 3^a on a damaged
fol D₂ न्या न (for न्याह न)

3 Cf v 1 1 and 21 T₁ damaged up to मुदिता
m (cf v 1 2) —^a) G₁ 3 यथान् (for यथै) —^a) D₁
D₂ 3 च (for वै) —After 3 D₁ D₂ 3 5 14 S (except
M^o) Cg k t ins

505* श्रीमहा मन्त्रेण तेषां स्वपुराणि पुरातन ।

बलानि राज्ञा मुद्राणि मूढानि चकारिरे ।

[Cm do not comm —(1 1) T₁ missing (for
तेषां) D₁ D₂ 3 स्वपुराणि D₁ पु * च, T₂ मय (for पुरा)
M^o तदा (for तन)]

गतेषु पृथिवीशेषु राजा दशरथः पुनः ।
 प्रविवेश पुरीं श्रीमान्पुरस्कृत्य द्विजोत्तमान् ॥ ४
 शान्तया प्रययौ सार्धमृष्यशृङ्गः सुपूजितः ।
 अन्वीयमानो राज्ञाथ सात्त्वयात्रेण धीमता ॥ ५
 कौसल्याजनयद्रामं दिव्यलक्षणसंयुतम् ।
 विष्णोरर्धं महाभागं पुत्रमिह्वाकुनन्दनम् ॥ ६
 कौसल्या शुशुभे तेन पुत्रेणामिततेजसा ।

यथा वरेण देवानामादित्विजपाणिना ॥ ७
 भरतो नाम कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः ।
 साक्षाद्विष्णोश्चतुर्भगः सर्वैः समुदितो गुणैः ॥ ८
 अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राजनयस्तुतौ ।
 वीरौ सर्पाक्षकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ ॥ ९
 राज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक् ।
 गुणवन्तोऽनुरूपाश्च रूपा प्रोष्ठपदोपमाः ॥ १०

4 Cf v l x and 2x —^a) T₃ गते तु —^b) D₁₄ T₁ s
 G₄ M₁ s हदा, G₂ तथा (for पुन) —T₁ damaged from
 री in 4° to हृ in 5° —^c) G₂ M₁ पुर (for पुरी) —^d)
 D₁₄ T₂ s G₂ M₁—^e) तम, G₂ s द्विजप्रेम, Cg k t द्विजोत्तमान्
 (as in text)

■ Cf v l x and 2x T₁ damaged up to हृ in 5°
 (cf v l 4) —^a) G₁ प्रवदौ (for प्रययौ) —^b) Dt D₂ s
 G₁ s M₂ अनुगम्यमानो राजा च (G₁ s है, M₂ थ) (hyper-
 metric) Ck अनुगम्यमान इत्युपशब्दविशेषणम् । आर्य
 गुरुलक्ष्यवैषम्यम् । Ct राज्ञा दशरथेन अनुगम्यमान नृप्य
 शृङ्ग —After 5 Dt D₂ s—¹⁰) (D₁₀ om l 1-3 and
 ins l 4-7 after l 19 of 514*)¹⁴ S (except M₂)
 Cr mg k t (Cr m comm on l 4-7 Ch comm on l
 x and 4-7) ins

506* एव विद्युज्य तान्सर्वान्प्राजा सपूर्णमानस ।
 उवास सुखितस्त्वन पुनोत्पत्तिं विस्मियन् ।
 ततो यज्ञे सनासे तु कर्तारो पदं समव्यु ।
 ततश्च द्वादशे मासे वैज्ञे नायमिके तिथौ ।
 नक्षत्रेऽदितिर्वैतये स्वोच्चसस्येषु पञ्चसु । [5]
 प्रहेषु कर्कटे कृष्णे वाक्पत्राविन्दुना सह ।
 प्रोचमाने जगन्नाथ सर्वलोकविभक्तकृत् ।

[(1 x) T₂ सपुत्र्य (for विद्युज्य) —(1 m) G₂ उवास
 (for उवास) D₂ विस्मियन् —T₁ damaged from तु in l
 3 to नायमिके in l 4 —(1 3) D₂ s समाव्यु (for समव्यु)
 T₂ M₂ पदमस्यवा (M₂ माव) —(1 4) M₂ तु (for च)
 D₂ दशमे (for द्वादशे) —(1 5) G₂ M₂ लोच (for लोच)
 —(1 7) G₁ प्रोचमाने D₂ लोचै (for लोच)]

6 Cf v l x and 2x —^a) D₂ वीर्य, G₂—³) M₁ s Cg
 सर्व (for दिव्य) S₁ D₁ s 7 12 13 राजनिपर (S₁ रित) ल
 (D₁ रर metathesis) क्षण (S₁ जै) —T₁ damaged
 from हा in 6° to मि in 7° —^b) Dt भा, D₂ **भाग
 (for महानाग) S₁ D₁—⁵) 7 12 13 साक्षाद्विष्णोस्तदर्थ (S₁
 र्धं) हि —^c) Dt D₂ s G₁ M₂ देव्वाकु (sic) G₂ Cg k
 देव्वाकु- (for इह्वाकु-) D₂ इह्वाकुलवर्द्धनं, T₂ सर्व
 समुदित गुणै (cf 8°) Ck देव्वाकुस्य दशरथस्य
 नन्दनम् । दार्णिडनायनेसादिना उकारलोप Ck —After 6 Dt
 D₂ s M₂ ins

507* लोहिवार्धं महाबाहु रत्नोष्ठं हुनुमिस्त्रनम् ।

[No comm M₂ रत्नस्य (for रत्नोष्ठ)]

8 Cf v l x and 2x —^a) T₁ कैकेय्या S₁ D₁—⁵
 7 12 13 कैकेयी जनयामास भरत धर्मवत्सलं

9 Cf v l x and 2x —^b) M₂ सुपुत्रे (for [अ]
 जनयत्) S₁ D₁—⁵ 12 13 जनिता सौ सुमित्रया —T₁
 damaged from 9° to सी in l x of 508° —^c) D₂ s
 transp वीरौ and सर्वाक्षकुशलौ —After 9 Dt D₂ s—¹⁴
 S (except M₂) Cr mg k t ins

508* पुत्र्ये जातस्तु भरतो मीनकक्षे प्रसन्नधरी ।

सायं जातो नु सौमित्रि कुलीरेऽभ्युदिते रवौ ।

[(1 x) T₂ (before corr) पुत्र्य Dt जातस्य (sic) (for
 जातस्तु) —(1 2) D₂ (before corr as above) Ck सायं
 (for सायं) Dt D₂ G₂ जाते (sic) G₂ जातत् (for जातो)
 D₂ s M₂ च (for तु) G₁ सौमित्रि, G₄ सौमित्रे (sic) G₂ कुलीर
 (for कुलीरे)]

10 Cf v l x and 2x —^a) S₁ D₁—⁵ 7 12 13 तस्य,
 T₂ s राज, Cm g t as in text (for राज) —^b) S₁ Dt
 D₂ s 12 सुरूपाश्च, Cg k t as in text (for [5] सुरूपाश्च)
 —^c) T₂ रूपा (for रूपा) S₁ D₁—⁵ 7 12 13 लोफालोपमा
 (S₁ म्रैर) गुणै, D₂ चत्वारो वासवोपमा Cm g k t as in
 text (for 4°) —After 10, Dt D₂ s—¹⁴ S (except M₂)
 Cg k t ins

509* जगु कलं च गन्धर्वा ननुतुश्चास्त्रोपगता ।

देवदुन्दुभयो नेदु पुष्पवृद्धिश्च खारुपुता ।

उत्सवश्च महानासीदुद्योथाया जनाकुल ।

रथ्याश्च जनसयाधा मदनतंकसकुला ।

गायनेश्च विराविष्णो वादकैश्च तथापरे । [5]

विरेजुर्विपुलास्तत्र सभारसमन्विता ।

प्रदेयाश्च ददौ राजा सुतमागधपन्दिनाम् ।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ वित्तं गोपयानि सङ्ग्रहा ।

[(1 x) D₂ s चतुर्गणपनयो (for the prior half), T₁
 damaged from ते in l x to ह्य in l 3 —(1 2) Dt
 D₂ s Ct च सारवन्त, M₂ पत्न्य (for च साधवन्त) —(L 3)
 T₂ तु (for च) —(1 4) G₂ नन्वर्क (sic) —(1 5) Dt

अतीत्यैकादशाहं तु नामकर्म तथाकरोत् ।
ज्येष्ठं रामं महात्मानं भरतं कैऋतिसुतम् ॥ ११
सौमित्रं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा ।
वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कृतान्स्तदा ।
तेषां जन्मक्रियादीनि सर्वकर्माण्यकरोत् ॥ १२
तेषां केतुरित् ज्येष्ठो रामो रतिकरः पितुः ।
बभूव भूयो भूतानां स्वयंभूरित् संमतः ॥ १३
सर्वं वेदविदः शूराः सर्वे लोकाहिते रताः ।
सर्वे ज्ञानोपसंपन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः ॥ १४
तेषामपि महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ।

वाल्यालभृति सुस्त्रिंशो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥ १५
रामस्य लोभरामस्य आतुज्येष्ठस्य नित्यशः ।
सर्वाप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः ॥ १६
लक्ष्मणो लक्ष्मिसंपन्नो बहिःप्राण इवापरः ।
न च तेन विना निद्रां लभते पुरुषोत्तमः ।
मृष्टमन्नमुपानीतमश्नाति न हि तं विना ॥ १७
यदा हि हयमारुहो मृगयां याति राघवः ।
तदैवं मृष्टोऽभ्येति सधनुः परिपालयन् ॥ १८
मरतस्यापि शत्रुघ्नो लक्ष्मणान्नरजो हि सः ।
प्राणैः प्रियतरो नित्यं तस्य चासीत्तथा प्रियः ॥ १९

Ds s (before corr as above) Gs : Ms : Cg k t गायकैश्च
(for गायकैश्च) Ds निदादिभ्यो (for विरादिभ्यो) Dt Ds
Cg k त गानैश्च, Ds वादकैश्च (for वादकैश्च) —Ds 11 T1 : G
Ms : om 1 ॥ —(1 6) Ds reads तत्र in marg
—(1 7) Ds अदेव (for मदेवाश्च) T2 ततो (for रतो) —(1
8) T1 damaged from ने up to तथा in 11^s]

11 Cf v 1 x and 21 T1 missing up to तथा in^s
(cf v 1 509*) —^s T1 सोहकर्म (sic) (for नामकर्म)
—^d Ms केकयी (for कैकयी)

12 Cf v 1 x and 21 —^d Ds 11 सौमित्र, Gs Ck
सौमित्रि T1 : Gs Ms लक्ष्मण (for 'णम्) Ms ज्येष्ठ (for
हृति) Cg cites * as in text —^s Ds शत्रुघ्न * पर —^d
Dt Ds s s T2 G1 : Ms Ct कुहते (for कृतवाश्च) Ds
(before corr) तथा (for तदा) —After 12^d Dt Ds
s 11 S (except Ms) Cg k t ins

510* ब्राह्मणान्मोजयामास पौरजानपदानपि ।
अद्वयब्राह्मणानां च रक्षायामसिद्धं बहु ।

[(1 2) Ds आदयद्, Ds 11 T1 : G1 : Ms s ल (Ds 3)
दशश्च, T2 स ददौ, Gs Ms अश्वश्च Gs Ms तु (for च) Gs
रक्षन् (sic) (for रक्षयन्) Dt Ds s अमल (for अमित) Ds
रक्ष बहुपक्ष तदा (for the post half)]

—^d Ds कृतम्, Cr m k as in text (for क्रिया) —^d
T2 Ms Ct कार्याणि (for कर्माणि)

13 Cf v 1 x and 21 —^d T2 (after corr sec
m) ज्येष्ठो (as in text) —^s Ms (before corr) प्रभु,
Cg k as in text (for पितुः)

14 Cf v 1 x and 21 —^d Ds (after corr sec
m as in text) देव (for वेद) —^s Ds Gs सर्वे (for
सर्वे) Ds पौर (for लोक) T2 'लोकावितारदा, Cr g cite^s
as in text —^d Ds T2 : Ck 'पपत्ताश्च, Ds तु ज्ञानस', Gs
Ms ज्ञानोपस', Ct as in text (for ज्ञानोपसंपन्ना) —^d
T2 सर्वे (for सर्वे)

15 Cf v 1 x and 21 —After 15^s Dt Ds s s 11
S (except Ms) ins (Cg k t comm on 1 x and 2)

511* हृष्ट सर्वस्य लोकस्य शशाङ्क इव निर्मलः ।
गन्तव्येऽश्वरुहे च रथचर्यासु समतः ।
घनुर्वेदे च निरतः पितुः शत्रुघ्ने रतः ।

[(1 1) Ms चन (for लोकस्य) Ds तुषाहृत् (for शशाङ्क)
Gs repeats from the post half of 1 x up to स्वप्ने,
after 16^s —After 1 2 Ds ins भीमते रामाज्जगन् नमः
—(1 3) Ds T2 repeat 1 3 after 17^s Ms damaged
for च in घनुर्वेदे Gs निरता (sic) Ds (second time) 14
T1 : Gs Ms स पितुः (for पितुः) T2 शत्रुघ्ने, Gs शत्रुघ्ने
(sic) (for शत्रुघ्ने) Gs रतः (sic) (for रतः)]
—^d Gs बाल्य, Cm g k as in text (for बाल्यात्)

16 Cf v 1 x and 21 —After 16^s, Gs repeats
from the post half of 1 x to स्कन्धे in 2 of 511*
—^d Ds Cr सर्वे, Cm g k as in text (for सर्वे) —^d
Gs lacuna after श

17 Cf v 1 x and 21 —After 17^s Ds T2 repeat
1 3 of 511* —^d Ds (before corr) अबलं यन्विना निद्रा
—^d T2 पुरुषोत्तम —^d T2 (after corr sec m)
अशानि (as in text)

18 Cf v 1 x and 21 Ms repeats 18 after 19
—^d Dt Ds s Ms s (second time) अथ, T2 Gs तथा,
Cg as in text (for तदा) Ms (second time) याति, Cg
as in text (for ऽभ्येति)

19 Cf v 1 x and 21 Ds transp 19 and 20 —^d
D11 T1 : Gs Ms s हित, T2 [अ पि', Cg k t as in text
(for हि स) —^d Ds s प्रियतमो, Cm g 'तो (as in
text) —^d T2 चापि (for चासीत्) Gs तदा, Cg t as
in text (for तथा) —After 19 Ms repeats 18 and
thereafter ins

512* शत्रुघ्नसाहित श्रीमान्पुरस्ताद्वरतोऽभवत् ।
नित्यं सर्वेऽनुरक्ताश्च पितरः तोषयन्ति ते ।

स चतुर्भिर्महाभागैः पुत्रैर्दशरथः प्रियैः ।
बभूव परमप्रीतो देवैरिव पितामहः ॥ २०

20 Cf v 1 x and 2x Ds transp 19 and 20 —^d) T2s G1s M3 दशरथ —^d) M3 देवैर्नातायणो यथा, Ck as in text (for ^d)

21 ^a) D4 सदा, T1s G4 यथा, Cg as in text (for यदा) M3 transp 21^b and 21^c —^b) D9s T2 G2 M1 सर्वे, Ct as in text (for सर्वे) —^c) D4 1s G1s M1—s श्रीमन्त, Cg as in text (for हीमन्त) —^d) D1s (after corr sec m) सत्पत्न्या (as in text) D4s T1s G2 M3 दीर्घदर्शना (G2 M3 ॥ [sic]), Cg as in text —After 21, Dt D4s 9s 1s S (except M4) ins (Cg k comm on l 1-3 Ct on l 3)

513* तेषामेवप्रभायता सर्वेषा दीप्ततेजसात् ।
पिता दशरथो हृष्टो ब्रह्मा लोकाधिपो यथा ।
ते चापि मनुजप्राप्ता वैदिकाप्ययने रता ।
पितृशुश्रूषणरता धनुर्देव च निष्ठिता ।

[(1 x) G2 तेषामेव च पुत्राण (for the prior half) D1s कीर्ति, G2 दीर्घदर्शना (for दीर्घतेजसात्) —(1 2) G2 तथा (for पिता) D9 G1 ब्रह्मा (for ब्रह्मा) —(1 3) G2 मानुष (for मनुज) —(1 4) D9 T2 G1s पितु (for पितृ) T2 परा (for रता), M4 damaged for ५ in धनुर्देव]
—For 1-2x, S1 N V B D1s 2s 7 10-13 M4 (for S1 D1s 2s 7 12 13 cf v 1 x) subst and read before Sarga 16 while D9 ins after the passage no 3 in App 1

514* (1 ^a) समासेऽय क्रतो तस्मिन्वाजिमेधे यथाक्रमम् ।
(1 ^{ad}) हविर्भागांश्चाप्येष्टांश्चतुर्ध्वं यथागतम् ।
(3) { नृपयश्च महाभाग प्रतिजग्मुः सुपुत्रिता ।
राजानश्चैव ये तत्र क्रतावास्तस्मात् ।
(2 ^{ad}) समाहृष्टाऽनियम्य पत्नीणस्तस्मिन्वित । [5]
सप्रहृष्टमना भूत्वा राजा दशरथस्तदा ।
गतेषु पार्थिवेऽपि सभृशबलवाहने ।
(4 ^{ad}) प्रविचेरा सुरी श्रीमान्पुरस्हस्य द्विजोत्तमात् ।
colophon

ततः कालेन महता नृपयश्च सुपुत्रित ।
(5 ^{ad}) शान्तया प्रययौ सार्धं ब्राह्मणैश्च कृतासमि । [10]
(5 ^{ad}) बन्दीयमानो राजा वै सातुयात्रेण धीमता ।
राजापि धर्मण तदा रज्ज्वन्सुनये प्रजा ।
इदंवातुर्वंशज श्रीमान्दीप्तयाप्यवित श्रिया ।
यशसा रज्ज्वर्होकाकृत्वा मा सर्वधर्मेवित् ।
धर्ममेव च सत्यं च संपदयञ्जिमिते कल्म् । [15]
तिस्रो महिष्यस्तामस्य राजपैर्बभूवन्पुरा ।
गुणवलोऽनुत्प्राप्य रूपेणाप्सरसां समा ।
कौशलया सहदी तत्र कैवेयी चाभवच्छुभा ।
सुमित्रा धामदेवस्य बभूव कर्णा सुता ।
तासां प्रजङ्गिरे पुत्राश्चत्वर्योऽमितेजसः । [20]

ते यदा ज्ञानसंपन्नाः सर्वे समुदिता गुणैः ।
हीमन्तः कीर्तिमन्तश्च सर्वज्ञा दीर्घदर्शिनः ॥ २१

रामलक्ष्मणवत्पुत्रभरता देवैरिव ॥
तेषां ज्येष्ठ महाशत्रु धीमन्प्रतिमौनसम् ।
(6 ^{ad}) कौशलया जनयद्रामं विष्णुतुल्यपराक्रमम् ।
(7 ^{ad}) कौशलया शुभ्रमे तेन पुत्रेणामिततेजसा ।
(7 ^{ad}) अदितिर्दशराजेन यथा बलनिघातिना । [25]
(9 ^{ad}) अथ लक्ष्मणवत्पुत्रो मुमित्राजनयस्तुतौ ।
रुद्रमयी महोत्साहौ रामस्यानयमौ गुणैः ।
(9 ^{ad}) सातुयास्ता चतुर्भांगौ विष्णोः संविष्टिताभौ ।
चतुर्भांगस्य यत्पार्थमेतेनैव पादशोऽद्दात् ।
(8 ^{ad}) भरतो नाम वैषेय्या पुत्र सत्यपराक्रम । [30]
ग्राह्याद्विजोऽश्चतुर्भांगं सर्वं समुदिता गुणैः ।
ते दीप्तयशसः सर्वे महेष्वासा नरपंथा ।
अधुरयन्त ते कामान्पुत्रैर्मिनिशारदा ।
(20 ^{ad}) स चतुर्भिर्महाभागैः पुत्रैर्दशरथो हृत ।
(20 ^{ad}) बभूव परमप्रीतो देवैरिव पितामह । [35]
(13 ^{ad}) तेषां पितृरिव ज्येष्ठो रामो रतिकर पितु ।
(13 ^{ad}) बभूव भूयो भूतामा स्वयभूरिव धर्मत ।
(21 ^{ad}) ते यदा ज्ञानसंपन्ना तर्षणा दीर्घदर्शिन ।
(21 ^{ad}) सर्वज्ञाश्चाप्येष्टांश्चतुर्ध्वं हीमन्त सत्यवादिन ।
(14 ^{ad}) आप्स्येदेवदिदं शूरा सर्वे सात्पार्थकोविश । [40]
(14 ^{ad}) श्रीमन्त कृतनिघाश्च सर्वे समुदिता गुणैः ।
(15 ^{ad}) तेषामनियथा लोके राम सत्यपराक्रम ।
(15 ^{ad}) वात्स्याजभृति च द्विज्यो लक्ष्मणो हृदिमवर्धन ।
(16 ^{ad}) सर्गभिरामं रूपेण भ्राता भ्रातरममजम् ।
(16 ^{ad}) त च विद्यतरस्तस्य प्राणैर्मन्योऽप्यरित्स्वद । [45]
(17 ^{ad}) लक्ष्मणो लक्ष्मणोपेतो रामस्य रिपुघातिन ।
(17 ^{ad}) सुष्टमश्चतुर्भांगीतमभानि न द्वि त निना ।
प्रीतिर्न चास्य जायेत प्रीतिकारिणो तु विना ।
(18 ^{ad}) यदा हयगुप्ताकृष्टो सुगन्धा याति राघव ।
(18 ^{ad}) तदैव दृष्टोऽप्येति सख्यु पथि पादयन् । [50]
(19 ^{ad}) भरतस्यापि शत्रुमो राघवस्येव लक्ष्मण ।
(19 ^{ad}) प्राणैर्गुप्तमनो निष्ठ सत्प्रापि स तथाभवत् ।

[For ins see below S1 D1s 3s 7 9 13 om l 1 x 4 —(1 x) D1s समादा V4 B4 D1s 11 x (for ५x) M4 क्रमात् (for क्रतौ) V1 येये (sic) (for येये) B3 M4 महाकृतौ B4 महाकृतौ (for महाक्रमत्) —(1 2) M4 [अ]ज्यान् (for [ह]ज्यान्) D1s हविर्भागेन सतुष्टा (for the prior half) D1s देवा चत्वर (by transp) N2 चायन (metathesis) B1 क्रम (for वराक्रमम्) —(1 3) V1 स (for च) N2 प्रपुत्रिता, M4 यथाक्रम —(1 4) V4 राजान (for राजानश्च) N1 च च, V3 ते च ये येव, M4 च प्रतिपुत्र (for वैव ये तत्र) V3 क्रतोरासम्, V4 हूतारामम् (sic) B1 कानारय, M4 ये तत्रामम् (for कतावासम्) —After 1 4 N V B D1s 11 13 ins in a passage of 14 lines given in App I no 3 while S1

D1-3 5 7 9 12 ins after 487* (I 15 28) —M4 om
 1 5 8 —(1 5) D13 ग (for ग) —(1 6) N1
 V1 D11 म प्रवृत्तना, N2 प्रवृत्तना D2 transp म्ना and
 राग N2 V2 B1 D10 तय (for तय) —D11 om
 1 7 8 —(1 7) V4 देवेय, D1-2 7 मानवे (for पाविषेदेयु)
 V4 नर (for नर) —(1 8) D13 आविषेय V1 पुर (for
 पुरी) N2 V4 B3 D10 दिनमात्र, D1-3 7 9 द्वितीय —After
 1 8 (D11 after 1 6) all (except M4) read colophon
 [—Sarga name D11 om S1 D5 9 15 पावसेलसि N V
 B1 2 D10 रात्रि (N2 V1 B3 D10 om न) प्रगा, B4 D13
 (B4 रात्रि) प्रवेष्टन, D1-3 7 पावस्य (D4 om प्र) विषाणो —
 Sarga no (figures words or both) S1 N2 V1 B1 4
 D1 10 om both N2 B2 3 D10 16 V2 18 V2 15 D1 12,
 D5 11 D2 द्वादश, D13 दोषद्वय, D5 11 दोषद्वय 16]—Be-
 fore 1 9 D13 ins ref सूत्र 3 —(1 9) N1 V1 3 4 B
 D1-3 5 7 9 12 वाच्य मन्त्र (D11 ता) (for कालेन महता)
 N1 V2 प्रवृत्ति, V4 प्रतापवान्, B2 स पूति, B4 स्तुत्युक्त D2
 स पूति —V2 om 1 10 11. —(1 10) N1 V1 3 4 B
 D10 13 प्रदी शान्ता (by transp) N1 मर्ष, N2 सव (for
 सार्ध) S1 कृतान्ति (for कृतान्ति) —For subst see
 below —M4 om 1 11 —(1 11) D2 अन्तिमार्थो D11
 रात्रि (for रात्रि) D13 च (for चै) V4 सप्तपञ्च, D13 मानुषे
 द्वे (for सप्तपञ्च) —After 1 11 all the above MSS
 ins a passage of 127 lines given in App 1 (no 4)
 —N V B1 D10 M4 (for V1 and M4 cf v 1 l 124 and
 127 of App 1 no 4) om 1 12 15 B2 om 1
 12 14 B4 reads 1 12 15 in marg —(1 12) S1
 D5 12 13 स चचा (D13 वा) लेख्य धर्म (for the prior half)
 D7 नु मे, D9 अनुमे D13 सुनय (sic) (for सुनये) D2 प्रताप
 रत्नद्वये (for the post half) —(1 13) B4 D2
 रात्रिशब्द, D1 रात्रिश्च D2 3 7 चरा (D2 वा) विपुल (D2
 रात्रि) (for चरा श्रीमान्) D1 3 7 [आ] व्यापयन् D2
 व्यापयन् (for [आ] व्यापयि) B4 दीमा शोद्धन (B3 रात्रिपथ)
 द्वि (for the post half) —After 1 13 D1 reads 1
 127 of App 1 no 4 —D11 om 1 14 —(1 14) D2
 न (for न) B3 धर्मसत्त्वित् B4 स्वामित्व —B2 reads
 1 15 in marg —(1 15) D2 दि रत्नार (for च सल च)
 B3 स 9, D9 पश्यति (for स्पष्टयन्) D11 जीवित (for जीविते)
 —(1 16) S1 D3 11 12 राजो वै, B1 3 स्वत्र D2 3 7 9 13
 राजर्षे, M4 सर्वय (for ताम्रय) M4 तदा (for पुरा) S1
 D1-3 5 7 9 12 13 वधुस्तार्य धर्मत (for the post half) —
 (1 17) B4 शीतवलो (for शुष्कवलो) D5 [अ] नृसूक्ष्म B1
 M4 [अ] नृसूक्ष्म सना (M4 सौम्या) S1 D1-2 5 7 9 13 वास्यो
 (D2 7 औ) हरीय (D7 च) मा (for the post half) —
 (1 18) V1 तय B1 वैय M4 सार्ध (for तय) D1-3 5 7 9
 11 12 स (D12 सा) हरी त (D11 वा) त्र (D2 स्व) वीश्वरा (by
 transp) V2 पुरा V3 तय (for युवा) —(1 19) V1
 lacuna up to v, V3 रात्रि, D11 वाधि (for वामदेवत्व) B2

तस्मी, M4 वल्लभ (for वल्लभ) V4-4 B2 (m also) D1 M4
 तस्मी B2 वाच्य, D11 रात्रि (for वस्ती) V1 lacuna V2 4
 B2 (m also) D11 M4 युवा D2 (m) दवा (before corr
 as above) (for युवा) —After 1 19 D10 D1 ins 1 4 7 of
 506* —D2 3 om 1 20 21 —(1 20) S1 D1 5 7 9 11 12
 M4 ततोय V2 स V3 वैषा (for तामा प्र) S1 V3 D5 7 12
 विक्रमा, D11 13 सा M4 लेखयिषुता (for स्मिनेतस) —D13
 om 1 21 24 —(1 21) S1 D1 5 7 9 सुभ्रा D11 12 च
 महावन् (for देवस्ति) S1 D1 5 7 9 अत्र (D5 4) क्ष महावन्
 (D5 लन) (for the post half) —B4 om from 1 22
 (partially) up to the prior half of 1 2 of 519* —
 (1 22) D2 वेष्ट (for वेष्ट) N V B1-3 D10 M4 चन्नेने-
 शुष्कवेष्ट (V2 3 B2 [m also] वेष्ट) (for the prior half)
 N V B1-3 D10 M4 पुत्र (for पौर) —B3 om 1 23 25
 —(1 23) D2 [अ] नृत्र द्राम —(1 24) M4 सा देवी (for
 वाच्यता) D2 7 transp कीदृश्या and ध्रुवे तेन D2 7 ह्युने
 वाच्यीयता (for the post half) —(1 25) N V B1-3
 D10 13 M4 वाच्यपिने (N2 देवेन M4 वरेण) देवान् (= 7°
 m M4) (for the prior half) D1 वचिनापिना D2 7 11
 वचि (D11 वचि) वाचिना N V B1-3 D10 13 म प्रवृत्तिवैच
 पाणिना (= 7°) (for the post half) —For ins see
 below —V1 reads 1 26-28 after 522* —(1 26) D7
 repeats 1 26 after 1 31 N V B1 3 4 D10 13 M4
 तदा B2 तदा (for अ) D7 (both times) 9 12 चित्तौ
 तौ सुविषया (= 9° as in S1) M4 सुविषयामागतौ (for
 the post half) —(1 27) V1-3 B2 वृद्धकौ M4 वृद्धकौ
 N B2 D10 महावन्तौ V3 महेश्वरी (for महोत्तरी) S1
 D1-3 5 7 9 11 12 उत्तमौ वृद्धकौ (D13 वा) नां (D2 7 9 11 ती)
 (for the prior half) N2 B2 D10 स्वावरौ V1 च वाधनी
 V2 स्वावरौ (sic) V3 स्वावरौ V4 स्वावरौ B1 स्वावरौ
 B4 स्वावरौ (for रामरात्रि) D11 वचिवाचनचिन्ति (for
 the post half) —(1 28) D1-3 7 9 तावन्तौ (D2 7 7)
 B1 om (hapl) from चतुर्भासि up to वच in 521* M4
 चतुर्भासि V2 मरिचिनाचुनी D1 वृषी (for उनी) —(1 29)
 D1-3 7 9 11 चैत D1 13 [अ] रत्नार D2 ददी (for रत्नार)
 —For subst see below —(1 30) D2 ना* (for नाम)
 S1 D1 3 5 7 9 11 12 ज्ञे (for पुत्र) V3 दानं D2 3 7 न (D2 11
 [sic] ल प्रविश्व D10 सत्त्व D12 सत्त्व) (for सत्त्वरात्रि)
 —For ins see below —M4 om 1 31 33 D2 om 31-
 32 N V B D10 13 om 1 31 —(1 31) D2 सवे (for
 सवे) —After 1 31 D7 repeats 1 26 —(1 32) B3 प्र
 D13 उद् (for वे) N1 नेत्र्य N2 B4 D10 मनन (for
 वज्र) N2 सत्त्व D2 3 7 (for सवे) D2 7 रात्रि D2 12
 महयमा (sic) (for नयमा) —(1 33) V B1 D10 वापूर-
 कले (V4 सत्त्व D10 तान्ते ditto) D2 7 अपूर्वत् (D2
 पूर्यत्) धितु D1 कामास्तान् D2 ने कामान् (for ने कामान्)
 D2 7 सवे (D2 7) (for विपुल) B2 D2 7 13 नरायणा
 (for विराटा) —(1 34) N2 B2-4 D10 13 repeat while

—Thereafter Dn cont 517*

—After l 2 of 519*, B₃ ins

520* येन वै विनिहन्त्यो रावणो राक्षसेश्वर ।

—For l 29 N V B D₁₀ 12 M₄ subst, while S₁ (m) ins. after l 29

521* एक एव चतुर्भागादपरस्मादजायत ।

[B₃ om, B₄ एव च (for एक एव) B₄ अपरपरस्माद् (by ditto)]

—After l 30, N V B D₁₀ 11 M₄ ins

522* धर्मात्मा च महात्मा च प्रत्यातवलविक्रम ।

[D₁₁ मुनील (for महात्मा) M₄ वैरूप (for विक्रम)]

—Then V₁ reads l 26-28, while M₄ cont

523* तेषामतिगुणै रसै श्रीमत्तेजकहितै रत ।

—For l 37 N V B D₁₀ 12 M₄ subst

524* स्वयभूरिव देवाना सर्वेषा समदर्शन ।

[M₄ भूला (for देवाना) B₄ M₄ प्रिय (for सम)]

—After l 41, S₁ D₁-3 5 7 9 12 15 (D₁₅ after 532*) ins

525* अथ ताना वयाकाल राजवर्षेनुता शुभा ।

सर्वेषामावज्ञार्यास्तुल्यलक्षणवर्षस ।

जनक श्वशुरो राजा रामस्य भरतस्य च ।

बुधाव्यजुताभ्या च सुमित्रानन्दनौ पत्नी ।

[(1 1) D₁₅ राजो (for राजा) D₂ 7 ददायो (for वयाकाल)

D₇ राजान्य D₂ 12 राजवीर्य (D₁₅ ७६) D₂ मना (for शुभा)

—(1 2) S₁ D₁ अमवद् D₁₅ अमवद् (sic) D₁₅ अक्रोद् (for अमवद्) —(1 3) D₂ लक्ष्मणस्य (for भरतस्य) —(1 4) D₂ 7 वै (for च)]

—Thereafter D₁₅ reads l 42 of 514*

—After l 42 S₁ D₁ 3 5 7 9 12 15 ins

526* स्वयभूरिव भूला बभूव गुणवत्तर ।

तस्य भूयो विशेषेण मैथिली जनकात्मना ।

देवतामि समा रूपे सीता श्रीरिव रूपिणी ।

प्रिया तु सीता रामस्य दारा भियकृता इति ।

गुणै रूपगुणैश्चापि पुन प्रियतराभवत् ।

अतो तु तस्या दिगुण हृदये परिवर्तते ।

अनाख्यातमपि व्यक्तमाचष्ट हृदय प्रियम् ।

[(1 1, 2 3 4 5 and 6 7 = I 76 13^{ad}, 17, 15

(var) and 16 resp) —(1 2) D₁ illeg for च in विशेषेण —(1 3) D₂ स्वरूपे (hypermetric) —(1 4)

S₁ लोकस्य D₂ illeg for रय in रामस्य D₂ अति D₇ अपि

D₁₅ इव (for इति) —(1 5) D₂ 3 7 [ए]व (for [अ]

वि) —(1 6) D₂ तस्माद् (for तस्या) D₂ पर्यवर्तते (for

परिवर्तते) —(1 7) D₁₅ अमि (for अपि) D₁ 2 7 आचष्टे

D₁-3 5 7 15 हृदय (for हृदय) D₇ प्रिया (for प्रिय)]

—Thereafter D₁₅ cont 531*.

—For l 46 N V₁-3 M D₁₀ 12 M₄ subst

527* लक्ष्मीवैल्लभणो आतुर्न्यैष्टव्यारिघातिन ।

[V₂ D₁₅ ज्ञाना (for आतुर्) B₃ (m also) ६ -निपातिन, M₄ नि° (for विघातिन) V₂ आतुर्न्यैष्टस्य पाणिन (for the post half)]

—For l 48, N₂ B₂ 3 D₁₀ 12 subst

528* न विन्दति रतिं चैव मुहूर्तमपि त विना ।

[B₂ चापि (for चैव) D₁₅ नाविन्द रतिं कापि (for the prior half)]

—For l 49-50 N V B D₁₀ 12 M₄ subst

529* भृगुयामयवान्यत्र पान्त राममुत्तम ।

लक्ष्मणोऽपि जगामैन धनुरादाय दृष्टत ।

[(1 1) V₂ 9 B₂ °च M₄ चापि न (for गधना) M₄ पाति (for पान्त) —(1 2) D₁₅ M₄ [अ]नु (for पपि) V₂ [अ] ५ M₄ [ए]व (for [ए]न) D₁₅ आपाय (for आदाय)]

—After l 51, B₃ ins

530* अनुरक्तश्च भक्तश्च सतत नात्र सदाय ।

—After l 52 S₁ D₁-3 5 7 9 12 15 (after 526*) ins

531* स तु कैकेयराजेन जेहाद्य प्रेषितैर्हृयै ।

अहोपनीतो धर्मात्मा नीत स्वनगर प्रति ।

कृतदारा कृतास्त्राश्च सधना ससुहृदगणा ।

शुश्रूषमाणा पितर वर्तन्ते स्म नरोत्तमा ।

रामश्च सीतया सार्धं विजहार बहुवृत्तम् ।

मनश्च तद्वत् तस्य तस्या स हृदये स्थित ।

तथा स रात्रिपवत्रामिकाकामया

समीक्षितवानुत्तमराजकन्यया ।

अतीव राम शुश्रूषेऽभिरामया

विशु भ्रिया शक इषामराधिप ।

[5]

colophon

[1 3 4 5 6 and 7 10 = I 76 12 14 and 18 resp.

D₁₅ om 1 1 2 —(1 1) D₁ कैकेय D₁ 9 कैकेय (for

कैकेय) D₁ 3 7 स D₂ [अ]नु (for च) —(1 2) S₁ D₁

न्यतो° D₂ 7 अयो° (for अहोपनीतो) —(1 3) S₁ °स्ताम् (for

कृतास्त्राश्च) D₂ 7 साधना D₁ स (for स) D₂ 12 युगा (for

गणा) —(1 4) D₁-3 7 वर्तन्ते (D₁ °ति), D₂ 12 13 वर्तते ते

(D₁₅ ४) D₂ व्यवर्तते D₁-3 7 १० वर्तन्ते —(1 5) D₁ रामस्य

(sic) D₂ 3 7 रामस्य D₂ राम स D₂ ५ २२ (for बहुत्)

—(1 6) D₂ तस्या (for तस्या) D₁ 3 7 १० तस्याश्च (D₂ °स्य)

हृदि स्थित (D₂ स हृदि स्थित) (for the post half)

—(1 7) D₂ १० तथा (for तथा) D₁ 3 7 १० नरोत्तमिका (D₁

°न्य)या —(1 8) D₂ सनेयवानुत्त (sic) D₂ 5 7 9 12 13 स्ने°

(for समीक्षितवानुत्त) D₂ om (hapl ?) 1 9 and 10 —

(1 9) D₂ 7 निरामय (for परिमया) —(1 10) D₁ 2 3 १०

read शरीव पूर्णो दिवि दक्ष (D₂ 7 देव)कन्यया]

—Thereafter all the above MSS (except D₇ 10) read

an addl colophon [—Sarga name S₁ D₁ 3 5 9 13

अथ राजा दशरथस्तेषां दारक्रियां प्रति ।

चिन्तयामाम धर्मात्मा सोपाध्यायः सत्रान्वयः ॥ २२

पुत्रान्न (D13 adds दशरथ before पुत्र) —Sarga no (figures words or both) S1 D5:13 om both D1:14 D3 पचदशम D5 both (19)] while N V B D10 11 12 M4 ins after l 52

532* ते ज्ञानयशस सर्वे परस्परहिते रता ।
तुष्टियुत्पादयोश्च वितुर्नियपोहै ।
तेषां भव इवालक्ष्यो रामो रतिकर वितु ।
प्रतामिरामश्च भूता यन्मूल सहजैर्गुणै ।
गुणैरेवामिरामे स रञ्जयामास हि प्रजा । [5]
राम इत्यभिख्यात नाम तस्य तथा कृतम् ।
प्रतोपनयनादींश्च ययाकाल नराधिप ।
कारयामास सत्कारस्तेषां वेदमिधानत ।
ते हि वेदमिदं सर्वं सर्वशास्त्रार्थोविदा ।
हीनतश्च विनीताश्च सर्वे समुदिता गुणै । [10]
रञ्जयै रञ्जयामासु सर्वे तेऽभिन्नोदहता ।
पोरज्ञानपदाद्यैश्च यन्नुपन्यासोपेत ।
colophon

[(1 x) D11 वि (for ते) D13 हितेति (for हिते रता)
— (1 2) V5 चक्रे V4 D13 यामास B4 उक् (for उपायां चकु) V5 वचन (for वितु) —After l 2 N5 B2 & D10 13 M4 repeat (M4 reads) l 34 of 514* —For ins see below —D11 om l 3 4 —(1 3) Cf 12nd V2 [च]क्रे D13 [अ]क्षोभ्ये (for [अ]लक्ष्ये) —For the post half of the post half of l 36 of 514* V4 हित (for रत) N2 B3 (B3 m as above) & D10 पर (for वितु) —(1 4) V4 & नम M4 रक्त (for रामश्च) V5 & शु (for च) V2 भूता (sic) (for भूता) —(1 5) V4 B1 D11 [अ] मिराम V2 & च (for स) M4 गुणमिराकृतिकरिन् (for the prior half) M4 transp the post half of l 5 and the post half of l 6 (var) तदा for तदा V1 स V2 B2 & वै (for हि) —(1 6) V1 M4 मिरायो V4 राख्यत (sic) (for विरक्त) M4 transp the post half of l 5 and the post half of l 6 D13 तत (for तथा) —After l 6 M4 reads l 9 10 —(1 8) B4 कारयामा M4 सर्वान् (for तेषां) —After l 8 V1 reads l 12 —After l 8 D11 reads l 38-42 of 514* —D11 om l 9 10 —For l 9-10 cf l 40-41 of 514* —(1 9) cf l 40 of 514* V1 न (for ते) M4 वेदमिदुप (for हि वेदमि) V4 शासविचारदा D13 M4 सर्वे शास्त्रय (D13 रक्तार्थ) (for the post half) —(1 10) cf x 17 20th for the post half V2 शीमताश्च (for हीनतश्च) V1 म (for च) D13 विनेतार (for विनीताश्च) N2 V1 & B2 & D10 सर्वे (for सर्वे) M4 ते सर्वे मुदिता (for सर्वे समुदिता) B1 मुनि (sic) (for गुणे) —(1 11) V4 शु (for रत) V1 सर्वेति V4 (with hiatus) नमि B4 वेति B4 न्यति D11 12 चापि (for सर्वे वेति) M4 मनो

तस्य चिन्तयमानस्य मन्त्रिमध्ये महात्मनः ।

अस्यामच्छन्महातेजा विश्यामित्रो महामुनिः ॥ २३

हे —After l 11 V1 B4 read colophon For v l see below —B4 om l 12 V1 reads l 12 after l 8 —(l 12) N2 B1 & D10 वधूश्च V1 & बहुश्च (for वधू) M4 मरि (for नयान्) V1 & B2 & M4 विद्वेत्त (for ज्ञोय)]

Thereafter D13 ins 525* while N V2-4 B1-s D10 M4 read addl colophon [All except V4 read Sarga name 15 in D13 (cf v l 531*) —Sarga name V4 इतरयपुत्रान्न —Sarga no (figures words or both) N1 V1 & B1 & om both N2 B2 & D10 19 V2 21 V3 18] —After the repetition of l 34 of 514* following l 2 of 532* N2 B2 & D10 13 ins while M4 subst for l 35 of 514*

533* लोकावलेखि वधौ वृद्ध साक्षात्प्रापति ।
[B4 वृत्ते (for वधौ) B2 साक्षादेव B4 वृत्त (for वृत्त साक्षात्)]
On the other hand D11 ins after l 12 of 532*

534* स तैश्चतुर्भिर्गुणमिराकृतित्वं सो]
महापता दत्तविद्याशानोद्युतैः ।
तुल्यैर्मेहात्म्या गुणवान् वधौ तदा
वेदश्चतुर्भिः कमगतयो यथा ।

—Thereafter D11 reads colophon as in B3 (cf v l 532*)

इत् S1 N V B D1 2 3 7 10-13 M4 which transpose Sarga 16 (Vanarotpatti) and 514* (the substitute for st 121 of Sarga 17 Putrotpatti portion) commence fresh Sarga (Viśvāmitragamāna) from st 22

22 V1 om 22 27 —^d G: दारक्रिया G वति (sic) (for प्रति) —For 22 B3 subst

535* भार्याश्चित्तवत्स्तेषां पुत्राणां तस्य भीमत ।
मनोगतयाधिस्ताया स्तुपार्थं मन्त्रिभि सह ।

B3 cont S1 D1 2 3 7 9 11 13 ins after 22 536*

23 ^a S1 B3 D1 2 3 7 11 13 चित्तवत् कार्य (B3 कर्म) Cn as in text (for चित्तवत्मानस्य) —^b S1 D5 11 13 करि, D9 (after corr) "मित्तु C: as in text (for मन्त्रिमध्ये) —^c D9 G: M4 मन्त्रिमध्य —^d D9 T2 M2 मुनि (for मुनि) —For 22 23 N V2-4 B1 & 2 & D10 M4 subst S1 D1 2 3 7 9 11 13 ins after 22 (subst l 8 for 23rd reading it after 23rd) V1 ins l 1 and 2 only before 30 while B3 cont after 535*

536* षट्समिधेय काठे नृ विद्यामित्र इति श्रुत ।
महर्षिरभ्ययाद्दृष्टमयोध्याया नराधिपम् ।
तस्य यज्ञो हि रक्षोसिद्धदा मित्रुडुपे विष्ट ।

स राज्ञो दर्शनाकाङ्क्षी द्वाराच्यधानुवाच ह ।
 शीघ्रमाख्यात मां प्राप्तं कौशिकं गाथिनः सुतम् ॥ २४
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य राजयेदम् प्रदुद्बुधः ।
 संध्रान्तमनसः सर्वे तेन चास्प्येन चोदिताः ॥ २५
 ते गत्वा राजभवनं निशामित्रमृषिं तदा ।

प्राप्तमादेयामासुर्नृपायेस्वाकमे तदा ॥ २६
 तेषां तदचनं श्रुत्वा सपुत्रोषाः समाहितः ।
 प्रत्युज्जगाम संहृष्टो ब्रह्माणमित्र वासनः ॥ २७
 स दृष्ट्वा ज्वलितं दीप्त्या तापसं संश्रितप्रतम् ।
 प्रहृष्टप्रदो राजा ततोऽप्यभ्युपहारयत् ॥ २८

मायादीयवलोन्मत्तैर्धर्मकास्त्रस्य भीमत ।
 रक्षार्थं तस्य यज्ञस्य द्रष्टुमिच्छस्य पाथिवम् । [5]
 न हि शत्रोस्त्यविधेन समाप्तं स मुनि वमुम् ।
 ततस्तेषां विनामार्थमुद्यतं स तपोनिधि ।
 विधामिप्रो महातेजा अद्योष्यामभ्यगापुरीम् ।

मां) V३ सु (for सं) B३ गाथिर्नन्दनं M३ गाथि° (for गाथिन
 मुनः)]

25 V३ om 25 (cf v 1 22) —^a) D३ 14 T३ 3
 G३ 4 M३-३ प्राप्तम् (for तस्य) S३ N V३ 3 B D३ 2-3 7
 10-13 M३ तस्य तद् (N३ V३ 3 B३ 4 D३ 13 M३ ते) वचनं
 श्रुत्वा, V३ ते तस्य वचनं श्रुत्वा —^b) Dt D३ 4 13 T३
 M३ 3 (inf) in as in text) राज्ञो, Ct as in text
 (for राज) V३ प्रविश्य च (for प्रदुद्बुध) —D३ om
 25^a-26^a —^c) V३ नयना, T३ संध्रान्तं, Ch. मानस, Ct as
 in text (for संध्रान्तमनस) N३ V३ 4 B (B३ as in text
 also) D३ 13 दृष्ट्वा (for दृष्टे) —^d) S३ D३ 1 2 7 13 मोदिता
 (for चोदिता) N V३ 4 B D३ 13 विशामित्रातुसीतेनात्.
 G३ as in text (for ^d)

26 V३ om 26 D३ om 26^{ab} (cf v 1 22 and 25
 resp.) —^a) N V३ 4 B D३ 10 13 M३ गत्वा च (for ते
 गत्वा) V३ राजभवनं ते (hypermetric) —^b) S३ D३ 3-
 7 11 13 न्त (D३ पा) N V३ 4 B D३ 10 13 M३ महासुनि
 (for क्षपिं तदा) —^c) D३ 3 7 निषेदयामासुर —^d) D३
 (before corr) 14 T G३ [दे] क्ष्वा, Ch. t as in text (for
 [इ] क्ष्वाचे) D३ (with hiatus) तस्यै देस्वाकये S३ D३-
 3 7 11 13 नृपतेर्धर्म (D३ 7 कैर्णि) दक्षिण (D३ शीन) N V३ 4
 B D३ 13 M३ नृपाय इणता (V३ ति) स्थिता —After 26
 B३ ins

538* शीघ्रमागम्यवा रात्रन्दर्शनार्थं द्विजस्य ॥ 1 (sic)

27 V३ om 27 (cf v 1 22) D३ reads 27 on rrarg
 —^{ad}) S३ D३ 3 7 11 13 दत्तारथ (for सद्रचनं) S३ D३ 3-8
 11 13 क्षोपाप्याय सभाधव (for ^b) N V३ 4 B D३ 13 M३
 ततो राजा दत्तारथ सामास सपुरोहित —^c) S३ D३ 11 13
 नृपतिर, D३ 4 (after corr) 7 तमुयि (for सहदो) N V३ 4
 B D३ 13 M३ प्रदु (D३ अमु) चयी (V३ द्रव्य) मुनि (B३
 transp प्रत्युचयी and मुनि) द्रु —^d) M३ व्रसा ***

28 ^a) D३ ते (for सं) D३ T३ दृष्ट्वा प्र (for स दृष्ट्वा)
 D३ ज्वलि, D३ [वा] कुरित (for ज्वलित) S३ D३ 3 5 7
 11 13 लक्ष्मि, Dt lacuna after ह्री (for दीप्त्या) —^b) S३
 D३ 3 5 7 11 13 जीत (D३ तत) स्वदुयिमागत M३ subst 1 x of
 539* with v 1 [वा] ह for सं, for 28^{ab} then om 28^a —
 34^a —^c) G३ 3 M३ 3 समुपाहारत्, Cr mg k t as in text
 (for उपहारयत्, D३ 3 स्वमन्यै) D३ 3 न्य (D३ 2 नि
 [sic]) वेदयत्, M३ ततोस्याभ्युपहारत्

[No comm —(1 x) D३ एतमिजिरे (hypermetric)
 D३ ल्वन, D३ M३ हुनि (for हुन) D३ 3 7 विशामित्रेनि (D३
 °त्रेच [sic] D३ °त्रेच) मित्र (for the post half) —(1 2)
 D३ अमयो (sic) D३ अभ्यात् (for अभ्यवात्) D३ 3 7 9 स
 (D३ ता) मयोषा (for अयोष्या) —V३ om 1 3-7 —(1
 3) S३ D३ 3 7 9 11 [अ] य V३ D३ 3 D३ 12 [अ] वि (for हि)
 D३ तदा (for तदा) B३ 4°, D३ 12 विलुप्तये (sic) (for विलुप्तये)
 —(1 4) V३ B३ महा- (for माया) V३ नयेनेर B३ नये°,
 D३ नये° (for नयेनेर) D३ ह्य° (sic) D३ 3 * (for
 धर्ममागम्य) —(1 5) V३ रक्षार्थं, S३ D३ 13 दृष्ट्वा (sic),
 V३ दृष्ट्वा B३ दृष्ट्वा B३ D३ 13 दृष्ट्वा B३ दृष्ट्वा (sic)
 D३ 13 दृष्ट्वा * (for दृष्ट्वा) —(1 6) V३ 3 (for न) V३
 च V३ om (for हि) S३ दक्षणे हि B३ दक्षणे हि (for राज्ञेति)
 B३ विज्ञान (after corr in m as above) (for [अ] विज्ञेन)
 S३ D३ 11 12 स समाप्त (by transp) N V३ 4 B३ 4 D३ 3 7 9 13
 समाप्त स (D३ स) D३ 3 स समाप्त (for समाप्त स) S३ V३
 D३ 11 13 महासुनि (V३ मुनि) —N३ V३ 4 B३ om 1 7
 —(1 7) M३ अनन्त (for तत्तत्) S३ D३ 11 13 विनामार्थ (D३
 with hiatus) N३ B३ (in also as above) D३ 13 वपायं
 स B३ वपायं M३ विनामार्थं (for विनामार्थं) S३ जोषयत्
 (for उषत्) N३ B३ 4 D३ 13 च (for सं) B३ (in also)
 नन (for निधि) S३ D३ 3 7 11 13 तपो° (D३ त) (for
 स तपोनिधि) —N३ V३ 4 B३ om 1 8—(1 8) B३ 4
 द्योष्यात् S३ अगम्य N३ B३ 3 D३ 10 13 M३ अभ्यात्]

24 V३ om 24 (cf v 1 22) —^a) N V३ 3 B D३ 13
 दृष्ट्वा द्वा स्त्रान्, V३ दृष्ट्वा च स्त्रान्, D३ °रा° स्त्रान् (for द्वाराच्य
 स्त्रान्) S३ 11 (for ह) —^b) T३ प्राप्य (for प्राप्त) —^c)
 D३ कौशिक M३ *° (for कौशिक) D३ 9 T३ M३ गाथि (M३
 inf) in also °य नन्दन (for गाथिन सुतम्) —For
 24^{ad}, N V३ 4 B D३ 13 M३ subst

537* राज आवेदयच्च मा सप्राप्त गाथिन सुतम् ।
 [V३ B३ 4 D३ M३ दक्षे (with hiatus) D३ दक्षत् (for
 राज) V३ निवे° V३ D३ 13 वावे° (for आवेदयच्च) V३ हि (for

स राज्ञः प्रतिगृह्याध्यं शास्त्रद्वयेन कर्मणा ।
कुशलं चान्वयं चैव पर्यपृच्छन्नराधिपम् ॥ २९
वसिष्ठं च समागम्य कुशलं मुनिपुंगवः ।

29 Ms om 29 (cf v 1 28) —^a Śi D1 3 7 11 12
राज्ञश्च (D1 1 १२८) D3 ३ राज्ञ स (by transp) T3
ततोऽ (sic) (for स राज्ञ) D1-3 12 [अ] र्यं, D3 [अ] र्यं
(for [अ] र्यं) —^c D3 त्रिय (for [अ] र्यद्वय) —^d D3
सुधार्मिक, G3 ९५ (for नराधिपम्)

In V1 some fol in the original MS might have
been either misplaced or injured and consequently
the sequence of the st (including the star passages
from 539* to 543*) is confused. Their sequence
in the MS is 30 (om ^{ad}) 541* 31 542* (1 1) 543*
539* and 542* (1 2 5) —For 28 29 N V
(V1 reads after 543*) B D10 13 subst while Śi D1
3 7 11 12 (Śi D3 11 12 subst 1 3 for 28^{ad}) ins 1 2 3
after 28 and subst 1 4 for 29^{ad} reading it after
29^{ad}

539* स दृष्ट्वा स तदा राजा तपसा चोत्तितप्रभम् ।
प्रणम्य प्राञ्जलिं स्थित्वा चक्रे चाग्निमदक्षिणम् ।
स राज्ञा पञ्चितस्तेन प्रमुद्रय्य स्वयं तदा ।
कुशलानामयं प्रीत पप्रच्छ वसुधाधिपम् ।

[Śi D1 3 7 11 12 om 1 1 —(1 1) N3 V1 B3 (in
as above) ९५ D10 ९५ (for दृष्ट्वा न) V1 3 4 B3 [उ] चोत्तित
प्रन (V1 ९५) B3 प्रमु (for चोत्तितप्रभम्) —(1 2) N
V1 B3 12 D13 प्रा (N 3 [sic]) नमस् B3 प्रणमेव (sic)
(for प्रणम्य) B3 प्राञ्जलि D3 चाग्निरू (for प्राञ्जलि) Śi D1-
3 7 11 12 भूया B3 दृष्ट्वा (for स्थित्वा) V3 D13 वात्य B3
D3 3 7 12 चापि D11 त्नामि (for चाग्नि) D2 3 7 ९णा (for
प्रदक्षिणम्) —(1 3) N3 V3 D2 3 13 राजा B3 मुनि (for
राज्ञा) V3 राजा प्रमुद्रितस्तेन (for the prior half) D13
प्रमुद्रय्य V3 कर्षि (for लय) D13 तथा (for तदा) —(1 4)
V3 स कुशलामय (for कुशलानामय) V1 cont 1 2 5 of
542*]

—After 29 Dt D4 3 3 3 3 S (except M3) Cr mg k t
(Cr comm on 1 4 Cm 1 3 and 4 Ct 1 2 and 4) ins

540* सुरे कोदो जनपदं बान्धवेषु सुहृत् सु च ।
कुशलं कौशिको राज्ञ पर्यपृच्छ सुधार्मिक ।
अपि ते सनता सर्वं सामन्तरिपवो विद्या ।
देव च मनुष्यं चैव कर्म ते साध्वनुष्ठितम् ।

[D3 om 1 1-2 while D12 T1 3 G3 Ms om 1 2
—(1 2) M3 पर्यपृच्छ (for पर्यपृच्छत्) —(1 3) Dt सुरं (for
सुरे) Dt D4 3 T M1-3 सामना D3 सनता (for सामन्ते)
D3 (before corr) विज्ञयो T3 [अ] रिपवो (for रिपवो)
—(1 4) D1 3 T1 3 G M1 3 चापि (for चैव) D4 तत्
(for ते)]

अपि च तान्यथान्यायं महाभागानुत्तम ह ॥ ३०
ते सर्वे हृष्टमनस्तस्य राज्ञो निवेशनम् ।
निविशुः पूजितास्तत्र निषेदुश्च यथाहृतः ॥ ३१

30 Ms om 30 (cf v 1 28) —Before 30 V1 ins
1 1 2 of 536* (cf v 1 22) —^a Śi D1-3 7 11 12 Ct
वसिष्ठेन, N3 V3 3 B3 D10 13 वसिष्ठश्च, Cm 1 1 as in text
(for वसिष्ठ च) Śi D1 12 सहगम्य (D3 ९५), Ct k t as
in text (for समागम्य) —^b Śi N V B D1 3 10 11 12
प्रहस (B3 ९५ metathesis) न्, D3 3 7 11 प्रहस्य (for
कुशलं) V3 B1 3 ९सत्तम (for मुनिपुंगव) Ctp
वसिष्ठश्च समागम्य प्रहसन्मुनिपुंगव । यथाहं पूजित्वेन पप्रच्छ
कुशलं तदा । इति कथिष्यात् । तत्र पूर्वं सा स्वधर्मोऽपि
मद्राजसन्निधावागत इति हास । Ctp —^c D12 T1 2 G3 M3
बान्धवा Ck as in text (for च तान्) —^d Dt D3 3
G3 महाभाग (with hiatus) —For 30^{ad} Śi N V B
D1 3 3 7 10-13 subst

541* यथाहं चार्चयित्वैनं पप्रच्छानामयं तत ।
ततो यथाहं मन्योन्व पूजयिष्यां समेत्य च ।

[(1 1) Śi D1 3 3 13 यथाहं (D1 ९५) D3 ७ यथाहं
(D3 ९५) D11 तयाहं (for यथाहं) Śi अर्चयित्वेन N3 B3 D3
7 10 पूज V4 ९यामास D3 13 चा (D12 चा) चैवनेन D13 जर्च
(for चार्चयित्वेन) —(1 2) Śi D3 7 13 13 यथाहं Śi D3 13
अर्चने (for अर्चयेत्) V1 प्रपञ्चत (for समेत्य च)]

31 Ms om 31 (cf v 1 28) —^a N3 V3 4 B1 3
D13 सर्वे ते (by transp) T3 ९सा (for ९नस्तत्) Śi V1
D1 3 3 7 12 सर्वे प्रहृष्टमनसो —^b G3 M1 तत्र (for तस्य)
Śi N V B D1 3 3 7 10-13 M3 राज्ञस्तस्य (by transp) V1
निवेशने —^c Śi N V B D1 3 3 7 10-13 सहिता राज्ञा (V1
९स्त्र) Dt D3 3 ९स्तेन G1 3 पूत (sic) (for पूजितास्तत्र)
—^d M2 damaged from हु to य D3 ९कर्म (for
यथाहृतः) —After 31 Śi N V (V1 1 2 5 after 539*)
|| D1 3 3 7 10-13 ins

542* उपविष्टाय तस्मै स विधाभिप्राय पीनोत्ते ।
वसिष्ठसहितो राज्ञा स्वयमेव महामना ।
पादमर्ष्यं च या चैव विधिना प्रत्ययेदयत् ।
अर्चितं च ततो राज्ञा विधाभिप्रायमापत् ।
प्राञ्जलिं प्रणतो बान्धवमिदं प्रीतमना हव । [5]

[No comment —(1 1) Śi D1 12 ते तस्मै D3 ७ विप्राय
(for तस्मै) —For ins see below —D2 om (hapl)
from the post half of 1 2 to the prior half of 1 4
—(1 2) Śi D1 3 3 7 11 12 महामना V3 4 D13 महामना
(V4 ९त्वेन D13 ९त्ना [sic]) (for महामना) —(1 3)
V4 D13 जर्च (for जर्च्य) V1 om first च Śi D1 12 13
९तया नां च, V3 B3 पाचार्य (B1 ९र्च) वैव नां चैव (B1 चापि)

अथ हृष्टमना राजा विश्वामित्रं महासुनिम् ।
उगाच परमोदारो हृष्टस्तमभिपूजयन् ॥ ३२
यथा मृतस्य संप्राप्तिर्यथा वर्षमनूदके ।
यथा सद्यश्चारेषु पुत्रजन्माप्रजस्य च ।
प्रनष्टस्य यथा लाभो यथा हर्षो महोदये ।

तथैवागमनं मन्ये स्वागतं ते महापुने ॥ ३३
 कं च ते परमं कामं करोमि किमु हर्षितः ।
 पापभूतोऽमि मे निग्र दिष्ट्या प्राप्तेऽस्ति धार्मिक ।
 अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् ॥ ३४

(for the prior half) —(1 4) $\hat{S}_1 D_1 \pm 5 \cdot 7 \cdot 11 \cdot 13$ अर्धविला
 $D_1 \pm 5$ (for अर्धिन च) V_1 तदा (for ततो) —(1 5) $\hat{S}_1$
 $B_1 D_1 \pm 5 \cdot 7 \cdot 11 \cdot 13$ प्रदतो (for प्रगतो) $B_1 D_1$ मूला (for
वाक्यद) $B_1 D_1$ वाक्य B_2 इति (for इदं) $\hat{N}_2 D_2 \pm 10$ प्रति^o
—(for प्रिमना) $\hat{S}_1 D_1 \pm 5 \cdot 7 \cdot 11 \cdot 13$ तदा (for इव)]
—Prior 1, V_1 ins

543* वसिष्ठ प्रत्युवाचेद् राज्ञा(मा)नयन सदा ।

—Thereafter cont 539* (subst for 28-29)

32 Śi Ñ V B D1-3 5 7 10-13 M4 om 32 (for M4
cf v1 28) —⁵) D2-युति (for-मुनिम्) —⁶) M3 इष्टं,
Cm ■ kt as in text (for इष्टम्) D2-अप्यपूजयन्

33 Ma om 33 (cf v1 28) —^a) G₆ चप्राहे —
D₇ om (hapl.) 33^b up to the prior half of 544*
D₈ reads ^a after the prior half of 544* (read after 33^{cd})
and ^{ad} after its post half —^a) Śi D₂₋₅ 11 12
नवपक्ष (D₂₋₅ 'ति), Cg h t as in text (for अनूदक्ष)
N̄ V B D₁₋₁₀ 13 पयकाळे (V₁₋₂ °ला) मि (B₃ ति) व (V₃
D₁₃ 'म) रण —^a) B₁ यद्वा D₈ यथा (sic) (for यथा)
D₁₋₃ दारिण्य, D₅ 11 12 नारीण्य (D₁₁ 'यु) (for दारिण्यु)
Śi यथेधननक्षप —^a) D₇ repeats (erroneously)
न्याग्रज D₈ 'वत्ता (for युगजस्य) N̄ V B D_{10,13} [न]
मिकाक्षित, D₇ D₈ °दै, D₈ 9 12 S (except Ma) प्रवास्यते
(T₃ °दै), D₅ 11 12 °ह (for [य]प्रवस्य च) ❀ Cg
अग्रजस्य शुभुजस्य। ❀ (Some southern MSS collated
but not included in the apparatus read as in
text) —After 33^{cd} Śi D₂₋₃ 5 7 11 12 ins

544* यथेक्षितस्य संप्राप्तिरिष्टस्यागमनं यथा ।

[No comm D₂ on the prior half (see above)
D₂ तथा (for यथा) D₂ reads the post half after
33^a and the prior half after 33^{cd}. For the post half
cf. 33^f (as in $\tilde{N}$)]

—') Di० प्रागं' (sic) T० प्रणष्टः, M० प्रप्रहस्य, C० k
प्रण, Cg० t as in text (for प्रनहस्य) T० यदा (for यथा)
V० B० Di० हामय, D० त्र० लामे, Ds० ते लोभो, Ck as in
text (for लोभो) —') Si० Di-३-१२ भवेदमं (Di-२-
७ दर्शो, D० द्वायो' (sic)) (for यथा ह्यौ) Si० Dt० Di-३-
५११२ T० G० ३- M० Ckt मलोद्यु T० मोद्यो, Cg as in
text (for मोद्यो) N̄ V B Di-१३ इष्ट V० लिङ्, Du

[5]दृष्ट)स्यागमन यथा —After 33rd, S1 D1-s (D2 l x only) s 7 11 12 13 14

545* ह्याविन्दकर मेऽद्य तथाभ्यागमन तव ।

स्वप्ने यथार्थलाभः स्यान्मृतस्य पुनरागमः ।

ब्रह्मलोकनिवासश्च कस्य न प्रीतिमाप्नुहेत् ।

[No comment —(1 x) S₁ यथानन्दोत्तर D_s कथं° (sic)
D_s 11 18 °नन्दोत्तर (for हृदयनन्दकर) D_s यव (for मेसय)
D_s 37 तव (for तथा) S₁ D_s 11 18 [अ]भ्यागमननार D_s 37
मुने (for तव) —(1 2) D₁₁ स्वर्णे (for स्वय) D₁ transp
स्वय and यथा D_s यथा* (for यथार्थ) D_s 7 यथा मन्त्रार्थ-
वाम स्वात् (for the prior half) D₁₁ स्वर्गात्तस्य च जीवित
(for the post half) —(1 3) D_s प्रहणे* (for प्रहणेक)
D_s 37 यद्वच D₁₁ न कस्य (by transp) (for कस्य न)]

—Thereafter D₁ reads l 1 of 55r* with v l नृणां
for सम, and repeats it there —For 33rd, S₁ D₁-3 :
9 11 12 subst

546* मुने त्वागमस्वद्वस्त्यमेतद्वीमि ते ।

[D₂ सवम् (for सत्यम्) D₅ 11 एव (for एतद्) D₅ 12
 ऋवीम्यह, D₁₁ ऋषी* दे]

—Thereafter S₁ reads 550*

On the other hand $\tilde{N} V B D_{10}$ is subst for 33th

547* परमानन्दक मन्ये तथाय सव दर्शनम् ।

[D₁₃ मनमा (for परमा) V₁ च (for [अ]च)]

—Thereafter B₁ reads 1 r of 551*

34 Ms om 34^{ab} (cf vl 28) —^a) D₁ & Ck कि
च, Ms ** Cm g t as in text (for क च) —^b) T₁ °त,
Ms °ता (sic), Ms °पत, Cm as in text (for हर्षित)
—For 34^{ab} S₁ D₁-3 subst.

548* कश्च ते परम काम किमुपे करवाण्यहम् ।

while $\tilde{N} \vee B \text{ D}_{10,13}$ subst

549* कस्तेऽमिलपित काम किं करोमि प्रशाधि माम् ।

On the other hand Ds 11 is subst while S1 ins.
after 546*

550* यथाभिलषितं कार्यं किं ते कुर्मोऽभिक्रान्क्षितम् ।

[Du यच्च (for यथा)]

—G₁ : transp 34^{ad} and 34^{af} —° V₃ : पात्री° (V₄ °त्रे), M₃ प्राप्त°, C₆ k t as in text (for पात्रभूतो) D₄ :

पूर्वं राजर्षिश्चन्देन तपसा द्योतितप्रभः ।

ब्रह्मर्षित्वमनुप्राप्तः पूज्योऽसि बहुधा मया ॥ ३५

तदद्भुतमिदं निप्र पतिरं परमं मम ।

शुभक्षेत्रगतत्वाहं तव संदर्शनात्प्रभो ॥ ३६

Ts हि (for ५१) Ṣi नो, Gs ते (for मे) —^d Dt Ds ९ मान्दत् Ms धार्मिक (for धार्मिक) Ṣi Ṣ N V B Ds 10-13 विस्त्वा (V₄ 'म') श्याग (V₄ '*) तोतिषि (D₁₂ स्थिति [sic]) D₁-३ ७ प्राप्त परमधार्मिक —Ṣi Ṣ N V B D₁ ३ ५ ७ 10-13 M₄ read 34⁶⁷ (including 551*, 552*) after 555* —^d D₁ सु, T₂ sup lin sec m (for च) —After 34 Ṣi B₂ (1 x only after 547*) D₁ ३ ५ ७ ११ 13 ins

551* गङ्गाजलमिषेकेण यथा प्रीतिर्भवेन्मम ।

तथा सत्यागमे निप्र परमप्रीतिमानहम् ।

[No comm D₁ reads 1 x after 545*, repeating it here —(1 2) D₁ स्य D₂ यथा (for तथा) D₁₁ परम् (for परम) D₁ 'मावह D₂ 'वानह D₃ 'मा *ह (for प्रीतिमानहम्)] while Ṣ N V B D₁₀ 13 M₄ ins after 34 (for Ṣi D₁ etc. cf v 1 36)

552* स्वामिहाभ्यागत इह्वा प्रतिपूज्य प्रणम्य च ।

[No comm V₄ [अ]भ्यागत (for [अ]भ्यागत) B₂ प्रतिपूज्य च (hypermetric) D₁₂ प्रतिगृह्णामिपूज्य च (for the post half)]

On the other hand Dt Ds ९ Ts Ms ins

553* वस्माद्विभेन्द्रमद्राक्ष सुप्रभाता निशा मम ।

[No comm]

35 M₄ om 35⁶⁸ —^d D₁-३ ७ पूज्यो, D₂ पूर्व (for पूर्व) —For 35⁶⁸ Ṣi Ṣ N V B Ds 10-13 subst

554* एवं हि राजर्षिर्बहुलस्तपोभिर्नियमिस्त्वथा ।

[V₄ D₁₂ एव राजर्षिर्बहुले तपस् (for the prior half) V₃ विप्रमेव (for नियमेव)]

—^d Ṣi B₂ ९ (m also as in text) D₁ ७ महर्षि, D₁₂ 'स्वम् (for ब्रह्मर्षिस्वम्) M₄ 'प्राप्य (for अनुप्राप्त) —^d D₁ ३ ७ बहुतो, G₁ ३ तपसा (for बहुधा) M₄ मम (for मया) Ṣi N V B Ds 10-13 तस्मात्पूज्य (B₂ 'पिब) तपोसि (V₃ 'हि) मे —After 35 Ṣi Ṣ N V B D₁ ३ ५ ७ ११ 13 M₄ ins

555* साक्षादिव ब्रह्मणे मे तवाम्यागमनं मयम् ।
पूतोऽस्त्यनुगृहीतश्च तवाम्यागमनान्मुने ।

[No comm —(1 १) V₂ ततोषि D₁₂ साक्षादि * (for साक्षादिव) V₄ ब्रह्मणे * M₄ ब्राह्ममेव (for ब्रह्मणे मे) B₂ तवापा D₂ 'ममनात् D₁₂ त * स्वा' M₄ अवापा' (for तवाम्यागमन) D₁ महत् D₂ हत D₁₁ प्रभो (for सतम्) —(1 2) V₄ पूतोमि B₄ प्रीतोषि D₁₀ कोसि (for पूतोऽसि)

ब्रूहि यत्प्रार्थितं तुभ्यं कार्यमागमनं प्रति ।

इच्छाम्यनुगृहीतोऽहं त्वदर्थपरिद्वये ॥ ३७

कार्यस्य न निमर्शं च गन्तुमर्हसि कौशिक ।

कर्ता चाहमशेषेण दैवतं हि भगान्मम ॥ ३८

Ṣi D₁-३ ७ ११ M₄ [अ]रिष (for च) D₁₂ [अ]पि M₄ [अ]रि (for [अ]भि-) D₁₁ तवाम्या * चाम्मुने (sic) (for the post half)] —Thereafter, Ṣi Ṣ V B D₁-३ ५ ७ १०-१३ M₄ read 34⁶⁷ (cf v 1 34)

36 Ṣ N V B D₁₀ 13 om 36 —^d Dt Ds ९ मयम्, D₇ हम्, Cr m g h t as in text (for हद्) D₁ पृतत्तद्वृद्धं (for तद्वृद्धमिदं) Ṣi D₁ ३ ५ ७ ११ १३ M₄ G₂ ब्रह्मन् (for रिष) —^d M₄ त्वन्मेव (for पवित्र) D₁ Cr पावनं, Ct as in text (for परमं) D₁₁ शुभ, T₂ भुवि, Cr as in text (for मम) G₂ as in text (for ⁶) —D₂ om (hapl) from तवाम् in ⁶ up to ग in the prior half of 552* —^d D₂ कुरहेन M₄ शुभे क्षेत्रे (for शुभक्षेत्रे) —^d Ṣi D₁ ३ ५ ७ ११ १३ M₄ संदर्शनेन वै (D₂ च, M₄ ह) —After 36 Ṣi D₁ ३ ५ ७ ११ १३ ins 552* —Thereafter D₁ cont

556* धन्योऽस्मि हृत्कृत्स्नोऽस्मि भाग्यवानस्मि सत्तम ।

37 T₂ च, Cr m g h t as in text (for सद्) —^d Dt प्रति in marg —^d Dt Ds T₂ G₁ M₄ स्वदर्थ, Cr m as in text (for स्वदर्थ) —For 37 Ṣi Ṣ N V B D₁-३ ५ ७-१३ subst

557* यत्कार्यं येन चार्थेन प्राप्तोऽसि मुनिपुत्र ।

कृतमित्येव तद्विदि माम्योऽसि मुचुता मम ।

[(1 १) Ṣi तेन (for येन) V₄ ३ B₄ D₁₂ चार्थेन (B₄ 'च) (for चार्थेन) N₄ V₄ B₄ पुत्र' B₂ D₁₂-लक्ष्म (for पुत्र) —(1 2) Ṣi कृतम् (for कृतम्) V₃ सपनेतकृत् विदि (for the prior half) Ṣi D₁ ३ ५ ७ ११ १३ माचोसि हि V₄ B₂ 'सि ल D₂ मा माचोसि D₁₂ माचोस्वतु (sic) (for माचोसि ह)]

38 ^a T₂ च (for न) Ṣi Ṣ N V B D₁ ३ ५ ७ १० ११ १३ स्व (V₄ सु) कार्यं हि (Ṣi D₁ ३ ५ ७ ११ १३ 'कार्यं D₁ ९ 'कार्यस्व) निमुद्य (Ṣi D₁₂ 'सर्ग, D₂ ७ 'सर्ग, D₂ ९ 'सर्ग) 'म' १ ल D₁₁ स्वकार्यचरिषिण्यस्व (sic) T₂ न मा कार्यविमर्शेन —^d Ṣi D₁-३ ५ ७ ११ १३ M₄ Ck कर्तुम् Ṣ N V B D₁₀ ११ १३ वक्तुम् (for गन्तुम्) B₄ कौशिक Dt Ds ९ सुवत्, D₂ सोलक (for कौशिक) —After 38⁶⁸ Ṣi Ṣ N V B Ds ९ १३ ins

558* भगवन्नास्त्वदेव मे स्वाम्य प्रति विद्यते ।

[No comm V₁ 'देव D₁₂ नाप्य' (for नास्त्वदेव) V₁ ते B₄ च (for मे) —D₂ om from the post half up to 38⁶⁸ V₂-६ B₄ D₁₂ प्रतिपद्य (D₁₂ 'येन) ते (V₃ 'वै V₄ 'हि) (for प्रति विद्यते) Ṣi Ds ११ १३ तव प्रति रि' (for the post. half)]

इति हृदयसुखं निशम्य वाक्यं
श्रुतिसुखमात्मवता विनीतमुक्तम् ।

प्रथितगुणयशा गुणैर्निशिष्टः
परमक्रपिः परमं जगाम हर्षम् ॥ ३९

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

१८

तच्छ्रुत्वा राजर्षिहस्य वास्यमद्भुतमित्तरम् ।
हृष्टरोमा महातेजा निश्वाभिर्योज्यभाषत ॥ १
सदृशं राजशार्दूल तनैतद्भुवि नान्यतः ।

महागंशप्रद्युतस्य वसिष्ठव्यपदेशिनः ॥ २
यत्तु मे हृद्गतं वाक्यं तस्य कार्यस्य निश्चयम् ।
कुल्व राजशार्दूल भन सत्यप्रतिश्रयः ॥ ३

—S₁ १ V B D₅ 10-13 om 38°-39 D₇ om 38° D₁₄
om 38° except कर्ता —^d) D₂ १७ भागवत्सम (for हि
मवान्मम) —After 38 Dt D₄ १३ S ms

559° मम चायमनुप्राप्तो महाभयुदयो द्विज ।
तवागमनं कृतो धर्मश्चानुत्तमो मम ।

[For ms see below —(1 2) G₁ M₁ [आ]मयन
Dt D₄ १३ द्विज G₁ M₁ [उ]त्तम (M₁ 'म') M₁ damaged
(for मम)]

—After 1 १ D₁ ms

560° अश्वमेधफलं जन्म जीवितं च सुवीरितम् ।

[cf 34⁶⁷]

39 °) N V B D₅ 10-12 हृद् (N₁ 'हृद् dthto) म (V₁ 3
D₅ 'मि) तिमिषुर, Cg k t as in text (for इति हृदयसुखं)
D₁₄ मि * * * (for निशम्य वाक्यं) S₁ D₁ 3 5 7 11 12 इति
हृदयमनोबुध (D₇ 'बुध', D₁₂ 'गव' वदा वै —^b) V चायि
मुक्तम् (for श्रुतिसुखम्) V₂ D₂ आनवतो (D₅ 'ता', Cg t as
in text (for 'वता) V₃ B₂ D₁₀ युक्त (for उत्तरम्) S₁
D₁ 3 5 7 11 12 नरपतिनामिहित (D₅ '*) वयो निशम्य —^c) V₂
गुणयशो S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 ततो महयिद् (D₁₁ सुयमा
[sic]) N V B D₁₀ M₁ गुणै (B₂ तनै [sic]) निशिष्टो (B₂
ms also निशिष्ट), Cg k t as in text (for गुणैर्निशिष्ट)
—^d) N V B D₁₀ 12 मुनिरुपम (V₄ 'अ'), T₁ V₂ 3
परमर्षि (submetnc) M₁ 'मुनि' Cg k t as in text (for
परमक्रपि) V₄ B₂ पर (for परम) S₁ D₁ 3 5 7 9 11
मुनिमनना नि (D₅ 'मि) जगाद त (D₇ लतो hypermetnc)
नरेन्द्र —D₁₁ reads 39 twice (second time as in S₁)

Colophon —hunda name N₂ D₁₄ 12 om. V (V₁
before रामायणे) B D₁₁ आदि, D₁ 3 अयोध्या —Sarga
name S₁ N V B D₁ 3 5 7 9 12 विद्यामित्रा (N₂ B₂ D₁₀ 11
'प्र', D₁ बालचरित्रे विद्यामित्राया D₂ 7 कौशिक्या
'मित्राणि, D₅ 'प्राप्त्या' गमनं (D₁ 3 12 'च') —Sarga no

(figures words or both) S₁ N₁ V₁ 4 B₁ 4 D₂ 5 13
om both N₂ B₂ 3 D₂ 11 21 V₂ 23 V₃ 20 D₁ 7 16
S अष्टादश, Dt D₄ १३ अष्टादश 28 D₁₁ काष्ठे मित्रा नाम,
(dash indicates lacuna) —After colophon G₁ 2 4
conclude with धीरामाय नम, G₂ श्रीमते रामानुजाय नम,
M₁ श्री म

18

1 T₂ begins with श्रीरामचन्द्राय नम —^a) M₁ त
(for तच) S₁ D₁ 12 नर (for राजर्षिहस्य) —^b) D₂
महद् (for वाक्यम्) D₁₂ वाक्य * युत D₁ 3 G₁ विक्रम,
D₇ 'नर', Cg k t as in text (for विक्रमम्) —^c) D₁₂
हृष्ट, G₁ 'रोम', Cg as in text (for हृष्टरोमा) V₁ 'राज'
(for महातेजा) S₁ repeats 1³⁰ in place of 3⁶⁰ —^d)
N₂ हृष्ट, M₁ * * पत (for इत्यभाषत)

for १ N V B D₁₀ 12 substitute a parallel version
for 2 20 which is given at the end of 20

2 °) Dt D₂ 3 5 7 C₂ तनैव, D₂ तनैवद्, D₁₁ तव तद्,
M₁ तनैवतद् (for तनैवद्) C₂ Cm एतत्तनैव सदृशम्, C₁
तनैवतदुत्तरस्य वचन सदृशम्, C₂ D₁ मान्यत D₂ C₂ मान्यया
Cm k t as in text (for मान्यत) —^c) D₂ 'कल्',
Cm k t as in text (for महानश) T₂ यस्तुतश्च —^d) S₁
D₁ 3 5 7 11 वसिष्ठवदवर्णिन (D₅ 'नी' [sic]) T₂ यमिष्ठ
स्वोपदेशिन, C₂ as in text.

3 Cf v 1 11 and 20 —^a) D₁ च (for तु) D₁₁ हृदय
(for हृद्गत) S₁ D₁ 12 T₂ C₂ कार्य, C₁ as in text (for
वाक्यं) S₁ om 3⁶⁰ repeating 1³⁰ in its place —^b)
D₂ M₁ वाक्यस्य, T₂ कार्यश्च; Cm k t as in text (for
कार्यस्य) D₁ 3 5 7 11 12 तस्य कार्य (D₁ 12 वाक्य तस्य)
विनिश्चय —^c) D₁ 2 7 कुल्व, C₂ k t as in text (for
कुल्व) D₂ 12 नर, D₁₁ (after corr sec. m as in text)
मव, T₂ M₁ युप (for राजशार्दूल) —^d) C₂ ह-प्रतिश्रय

अहं नियममातिष्ठे सिद्धयर्थं पुरुषर्षभ ।
 तस्य निम्नकरी द्वौ तु राक्षसौ कामरूपिणौ ॥ ४
 व्रते मे बहुशस्त्रीणं समास्यां राक्षसाग्निमौ ।
 मारीचश्च सुबाहुश्च वीर्यवन्तौ सुशिक्षितौ ।
 तौ मांसरुधिरौघेण वेदिं तामभ्यवर्षताम् ॥ ५
 अवधूते तथाभूते तस्मिन्निग्रमनिश्चये ।
 कृतत्रयो निरुत्साहस्तस्माद्देशादपाक्रमे ॥ ६
 न च मे क्रोधमुत्सृष्टं बुद्धिर्भनति पार्थिव ।

(as in text) Śi D1 ३३१ ११ १३ धर्मं समनुपालय (D1 °नृ, D11 °नृ) Ct as in text (for °)

4 Cf v1 2 and 20 —^a) Śi D1 ११ १३ हि यज्ञ, Cg k t as in text (for नियमम्) Śi D1 ११ १३ M३ जातिष्ठ, Cmg k t as in text (for जातिष्ठे) —^b) Dt D३ ३३ सिध्यर्थ, D1 सिध्यर्थ, Cg t as in text (for सिद्धयर्थ) D३ ३१ कविकाल नृपोत्तम —After 4^{ab}, D11 ins 1 6 of 566^a —^c) D11 त * (for तस्य) Śi D1-३३ ११ १३ मे, M३ om (for तु) —^d) T३ reads sup lin sec १३ सौ नि राक्षसौ M३ कामरूपि*

5 Cf v1 2 and 20 Śi D1 १३ om 5^{ab} G३ M३ read 5^{ab} after 5^{af} M३ transp 5^{ab} and 5^{ad} —^a) Dt D३ ३३ T३ Ct °तु, G३ ३ व्रत (sic) मे, G३ व्रत मे, M३ व्रतेन, Ck as in text (for व्रते मे) T३ G३ द्वाग्नि, G३ तीर्णे, Cg k t as in text (for तीर्णे) D1-३१ बहुशो वितते (D३ १ विधिते, D३ विदते) वस्तिन् —^b) D1-३१ ममास्ता, D३ समासी G३ ३ समासी, M३ समासे, Ck t as in text (for समाहाय) D1-३१ M३ °घनी, D३ °बुधौ (for राक्षसाग्निमौ) —For 5^{ab}, D11 subst 1 7 of 566^a and reads before 4^{ad} D1-३१ १३ G३ M३ om T३ reads inf lin 5^{ad} —^c) Śi D1 ११ १३ तस्मिन्तौ राक्षसा (Śi पुरुषा) घनी, D३ ३ T३ बाहुविकरौ तु ली (D३ with hiatus उभौ) —After 5^{ad}, T३ M३ ins

567^a पौलस्त्यराक्षसेन्द्रेण सदृशौ घोररूपिणौ ।
 [No comment —M३ राक्षमौ (for पौलस्त्य)]
 —^a) D३ ३ (for लौ) —^b) D३ T३ वेदिकाय्, D३ वेदीं ताम् (for वेदिं ताम्) —For 5^{af} Śi D1-३३ ११ १३ subst

562^a तावन्मविरता वेदिं मासेन रुधिरिण च ।
 [Śi तावेत् D३ तावेत् D३ १ तावत् (for तावन्मविरता) D11 वेदि (for वेदि)]

6 Cf v1 2 and 20 —^a) Śi अयं, D३ अवधूते (sic) (for अवधूते) D1 °धूते (for तथामधूते) —^b) D7 नि * म (for नियम) Śi D1 ३ ३ १३ विस्तेरे, Cmg t as in text Ck निश्चिते (for निश्चये) —For 6^{ab}, D11 subst 1 9 of 566^a —^c) D1-३१ चयर्ष, M३ क्षतु (for क्षत) G३ निरुत्साह, M३ निराहारस् (for निरुत्साह) —^d) Śi

तथाभूता हि सा चर्या न शापस्तत्र मुच्यते ॥ ७
 स्वपुत्रं राजशार्दूल रामं सत्यपराक्रमम् ।
 कारुण्यक्षरं श्रूयं ज्येष्ठं मे दातुमर्हसि ॥ ८
 शक्तो ह्येष मया गुप्तो दिव्येन खेन तेजसा ।
 राक्षसा ये निकर्तारस्तेषामपि निनाशने ॥ ९
 श्रेयथास्मै प्रदास्यामि बहुरूपं न संशयः ।
 त्रयाणामपि लोकांना येन ख्यातिं गमिष्यति ॥ १०

D३ ३ १ १३ १३ अ (Śi ड) पा (D३ before corr यदा) क्रम, D1 ३ °क्रमा (D३ °म) स्, T३ G३ ३ M३ अप, Cmg k t as in text (for अपाक्रमे)

7 Cf v1 2 and 20 —^a) D11 तत्र (for न च) D11 G३ M३ °सुखसु, M३ क्रो * * रत्नं, Ck t as in text (for क्रोचसुखसु) Śi न च क्रोच समुत्सृष्ट, D३ न चक्राम तदुत्सृष्टं —^b) D7 पार्थिव, M३ reads inf lin sec १३ (for पार्थिव) —^c) M३ दीक्षा (for चर्या) Śi D1-३३ ११ १३ तयाभूत हि तस्मै, Cg k as in text (for °) —^d) D३ reads 7^{ad} in marg Śi D1 ११ १३ कोप (D३ °*) स् (for क्षाप्त) Śi D1-३३ ११ १३ तस्य (D३ ° as in text) विधते, Cg as in text (for तत्र मुच्यते) Cg k तत्र तस्या चर्याया शायो न विमुच्यते न विक्रियते । Cg —After 7 Śi D1-३३ ११ १३ ins 1 १२ १४ of 566^a

8 Cf v1 2 and 20 —^a) D1 सुपुत्र, D३ सपुत्र, D11 स्व पुत्र, Cg k t as in text (for स्वपुत्र) —^b) Śi Dt D३ ३ १३ वीर (for शूर) —^c) D३ द्वेष्ट (for ज्येष्ठ) Śi D1-३३ ११ १३ स्वं, D11 त (for मे)

9 Cf v1 2 and 20 —^a) D1१ शक्नो, D३ शक्नोति (for शक्तो) D३ [प]ृष्ठ (for [प]ृ) —^b) D३ दैतेन* (sic) D३ दिव्येनास्त्रेण, M३ सहजेन च (for दिव्येन स्त्रेण) —^c) Śi D1 ३ ११ १३ रक्षसा, D३ ३ राक्षसा (for राक्षसा) Śi अयि, D1 ३ ११ १३ येयि, D३ ३ येयि जेतारस्, D11 M३ ये यि, G३ ३ M३ विव्रकतारो, all comm as in text (for ये विव्रकतारस्) —^d) G३ M३ ये तेषां च, Cmg k t as in text (for तेषामपि) Śi D1-३३ ११ १३ १३ विनिग्रहे (Śi °ह), Ck t as in text (for निनाशने)

10 Cf v1 2 and 20 —^a) D1 gloss (m) अक्षदान लक्षण श्रेय (for श्रेयस्) Śi D1 ३ ११ १३ प्रव (D11 °य) ह्यामि G३ ३ M३ प्रयच्छामि, Ct as in text (for प्रदास्यामि) —^b) M३ * * रूप (for बहुरूप) Śi असदाय, D1-३३ ११ १३ अमत्सर, D7 अमन्सद् (sic) (for न सदाय) —^c) Śi D1 १३ रामो, D1 °रामा (marg येनासत्यो also) D३ ३ येनाज्ञेयो, D7 जेतज्ञेयो (D11 तेना * * G३ M३ पुनं, M३ °त्यातो, Cg t as in text (for तेन ख्यातिं) Śi D1-३३ ११ १३ १३ M३ भविष्यति (for गमिष्यति)

न च तौ राममासाद्य शक्तौ स्थातुं कथंचन ।
न च तौ राघवादन्यो हन्तुमुत्सहते पुमान् ॥ ११
वीर्योत्सिक्तौ हि तौ पापौ कालपाशग्रस्तौ गतौ ।
रामस्य राजशार्दूल न पर्याप्तौ महात्मनः ॥ १२
न च पुनकृतं स्नेहं कर्तुमर्हसि पार्थिव ।
अहं ते प्रतिजानामि हतौ तौ निद्धि राक्षसौ ॥ १३
अहं धेयि महात्मानं रामं सत्यपराक्रमम् ।

वसिष्ठोऽपि महातेजा ये चेमे तपसि स्थिताः ॥ १४
यदि ते धर्मलामं च यशश्च परमं भुवि ।
स्थिरमिच्छसि राजेन्द्र रामं मे दातुमर्हसि ॥ १५
यद्यभ्यनुज्ञां काकुत्स्थ ददते तव मन्त्रिणः ।
वसिष्ठप्रमुखाः सर्वे तनो रामं विसर्जय ॥ १६
अभिप्रेतमसंसक्तमात्मजं दातुमर्हसि ।
दक्षरात्रं हि यज्ञस्य रामं राजीवलोचनम् ॥ १७

11 Cf v l 2 and 20 —^a Śi D: 357912 ते (for तौ) T₂ (sup lin sec m also as in text) चेमौ (for च तौ) D₇ राम *साद्य —^b Śi D: 357912 M₂ स्यात् क्षणा (D₁₁ M₂ "क्षौ by transp) (for शक्तौ स्थातु) —^c M₂ om n G₂ M₂ हि (for च) Śi D: 357912 तेपा च रामाद्यान्यो वै, D: 357912 तेपा च (D₂ वै) ज्ञान्य काकुत्स्थाद् (D₂ "त्य) D₁₁ तयोश्च रामाद्यान्यो वै —^d Śi D: 357912 without brackets gloss हन्तु चेमान् — 357912 योदुम्, Ck as in text (for हन्तुम्)

12 Cf v l 2 and 20 —^a Cmg वीर्योत्सिक्तौ (as in text) T₂ पादौ (for पापौ) Śi D: 357912 वीर्योत्सिक्ता हि ते (Śi "त्ते, D₂ तौ [sic]) पापा —^b Śi D: 357912 कालच्योपमा (Śi D: 357912 "दत्तमा, D₂ "नोपमौ, D₂ "दत्तमौ) रणे (Śi "ने), M₂ कला कोटिमपि प्रभो, Cg as in text (for^c) —^c G₂ नरं, M₂ लोक रामस्य (for राजशार्दूल) —^d T₂ पर्याप्तौ (for पर्याप्तौ) D₂ रणानिरे (for महात्मन) Śi D: 357912 न सहिष्यति (D₂ "व्यत) सायकात् D₂ सहिष्यति च सायकात् D₁₁ सहिष्येते न सायकात्

13 Cf v l 2 and 20 —^a D₇ [अ]त्र (for च) Śi D: 357912 G₁ M₂ Ck "नद, Cmg as in text (for पुनकृत) —^b G₁ "नद्वै, M₂ क * "हंसि (for कर्तुमर्हसि) — After 13^{ad} M₂ ins

563* दक्षरात्रस्तु यज्ञश्च तस्मिन्नामेण राक्षसौ ।
हृत्स्वौ विप्रकर्ता मम यज्ञस्य वैरिणौ ।

[No comm]

—^a Cmg t हतौ (as in text) D₂ missing तौ Śi D: 357912 हतावै राक्षसाग्रौ, D₂ 357912 हतानान्विद्धि राक्षसात्

14 Cf v l 3 and 20 —^a Śi D: 357912 G₁ M₂ वेद, D₂ ते वेद (hypermetnc) Cmg k as in text (for वेदि) T₂ महामह (ditto) खान —^b Śi D: 357912 M₂ राजीवलोचन, Cg as in text (for सत्यपराक्रमम्) —^c Śi D: 357912 "द्वश्च, D₂ "द्वश्च, D₂ "द्वो हि, Cg t as in text (for वसिष्ठोऽपि) D₂ महोत्सेवा (sic) (for महातेजा) —^d Śi D: 357912 [अ] ज्ञे, D₂ [ह] ह, T₂ मे, Cg as in text (for [ह] मे) D₂ व * "सि (for तपसि) D₁

(marg) योय यद्वत् एव च also = the post half of l 28 of 566* — For 14^{ad}, M₂ subst l 28 of 566*.

15 Cf v l 2 and 20 —^a Śi D: 357912 "स्वोश्च (D₂ "प) द्वा, D₂ T₂ G₁ M₂ 4-स्वामश्च, Cg k t as in text (for -स्वाम) D₂ D₂ 8 तु (for च) —^b Śi D: 357912 मनश्च (for यशश्च) Śi D: 357912 मन (Śi D: 357912 "मि स्थित, D₁₁ पश्यसि स्थितु (sic) (for परम भुवि) — Śi D: 357912 M₂ om 15^{ad} —^c D₂ T₂ (after corr inf lin sec m as in text) G₁ 3 Cg स्थितम् Ck स्थितम्, Ct as in text (for स्थितम्) M₂ हृत्स्वमि, Ck t as in text (for हृत्स्वमि)

16 Cf v l 2 and 20 Śi D: 357912 M₂ transp 16 and 17 M₂ reads 16 after 18 D₂ (sec m) reads 16^{ad}—17^{ad} in marg —^a D₂ यद्वा (for यदि) D₂ Cg यानुज्ञा, T₂ (sup lin sec m also as in text) G₂ M₂ 3 Ck [अ]भ्यनुज्ञा, Ct as in text (for [अ]भ्यनुज्ञा) D₂ repeats क्व wrongly T₂ 3 राजेन्द्र (for काकुत्स्थ) —^b Śi D: 357912 वदति, D₂ ददाति, M₂ कुर्वति, Cmg as in text (for वदते) D₂ ददति ते च राजेन्द्र (sic) — For 16^{ad} M₂ subst l 33 of 566* —^c M₂ राम (for सर्वे) —^d D₂ राघव मे (for हतो राम) M₂ तयो मे दातुमर्हसि

17 Cf v l 2 and 20 Śi D: 357912 M₂ transp 16 and 17 D₂ reads 17^{ad} in marg —^a Śi D: 357912 महाबाहुम्, D₂ (gloss in marg अनुपात्र विना एकाकिनमिलयै) — 17^{ad} (after corr as in text) G₁ अस्युक्तम् (D₂ "क्ता) all comm as in text (for अस्युक्तम्) D₂ अभिप्रेतसमायुक्तम् —^b D₂ स्वाध्यात, D₂ आहामान (sic) T₂ राम मे, Cg as in text (for नामन) Śi D: 357912 मोक्षम्, Ck as in text (for दातुम्) —^c Śi D: 357912 "रात्रेण, M₂ द * "त्र, Ck k as in text (for दक्षरात्र हि) D₂ 3 यद्वा च, Cg k t as in text (for यज्ञस्य) —^d Śi D: 357912 12 यस्मिन् (Śi D: 357912 विज्ञान, D₂ विज्ञौ) रामेण राक्षसा (D₂ "क्षौ) — For 17^{ad} M₂ subst l 31 and cont l 32 of 566* — After 17 Śi D: 357912 ins l 3 of 563* with all nominal duals changed into plurals (except in D₁₁) and Śi D: 357912 राजशार्दूल (for विप्रकर्ता)

नात्येति कालो यज्ञस्य यथायं मम राघव ।
 तथा कुरूप भद्रं ते मा च शोके मनः कृथाः ॥ १८
 इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धर्मार्थसहितं वचः ।
 निरराम महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥ १९

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

18 Cf v 1 2 and 20 —^a) D₂ नान्येति, D₃ अत्येति (for नात्येति) D₄ काल (sic) (for कालो) S₁ D₁ ३ ५ ९ १३ M₄ कालज्ञ, D₇ कालस्य, D₁₁ कालज्ञै (sic) Cg kt as in text (for यज्ञस्य) —^b) S₁ D₅ १३ यथा मे D₁ यथायं (sic), Cg kt as in text (for यथाय) S₁ D₅ १३ बहु (for मम) M₄ यथा यज्ञस्य मेव —^c) D₂ कुन्व, M₄ [अ] जु कुरु (for कुरु) G₁ राज्ञ (for अद्रै) —^d) D₄ [अ] ति (for च) —After 18 M₄ reads 16

19 Cf v 1 2 and 20 —^a) D₂ धर्मात्मा (for धर्मायं) —^b) M₄ विर ** (for विरराम) —^c) Dt D₄ १३ मति, G₁ ३ M₄ वृषि (for महामुनि) —After 19 Dt D₄ १३ १४ Sg kt ins

564* स निरराम राजेन्द्रो विश्वामित्रवच शुभम् ।
 शोकेन महताविष्टश्चाल च मुनो ह च ।
 लब्धसज्जत्तोत्थाय व्यपीदत भवान्वित ।

[Ck comm on l 3 only —(1 1) Ct does not comment on l 1 1 Ts एवं (for स) —(1 2) D₄ १३ Sg om from the post half of l 2 up to the prior half of l 3 —(1 3) D₂ Ts विपीदत (Ts दत्त) Ts व्यपीदत Cg (as above) (for व्यपीदत) M₄ विष्टाद च तत्तन (for the post half)]

20 ^a) D₄ १३ (changing the metre) इति स (for इति) —^b) G₁ तदि * च (for तदीय) D₁ २ २ M₄ स तथा (D₁ तमयो, M₄ च तथा) विमुमुश्वान् —^c) Dt D₁ ४ ६ ९ T₂ ९ G₁ M₄ [अ] नयन् (for [अ] गमन्) D₁ G₁ M₄ महामा Cr mgp as in text (for महद्) Dt D₄ १३ १४ T₂ महान् (D₁ ततो) महामा, D₁ १ ३ ३ मना, D₂ २ ३ T₂ G₁ M₄ महामना (for भय महद्) M₄ (after corr inf lin sec m as in M₄) नरपतिरभवमहा महामा —^d) D₁ ३ १ ९ मति all comm as in text (for व्यथितमना) D₂ प्र * चाल (for प्रचाल) D₇ १ तयात्मान्, D₁ १३ T₂ (before corr sec m as in text) १ G₁ दासनात्, Ck t as in text (for दासनात्) Cg अतीव अत्यर्थं । व्यथितमना । महान् बुरेन महान् । विचाल मुमुंशेयं । महद्भि पाटे महद्वयं व्यथितमना अतीव विदारणमिति सत्यम्, Ct महाबलपति सार्वभौम इति यावत् । भद्रात्मा महाबुद्धि व्यथित मना मुमुंशित भवन् । भवत्यानुमता च दासनाप्रचाल च - - । Cg —For 20 D₁ subst 1 37-38 of 566* —For 20 S₁ D₁ १३ subst, while D₁ १३ ins after 1 40 of 566*

इति हृदयमनोपिदारणं
 मुनिवचनं तदतीनं शुश्रुवान् ।

नरपतिरगमद्भयं मह-

द्व्यथितमनाः प्रचचाल चासनात् ॥ २०

565* इत्येवमुक्त्वा मिते मुनीन्द्रे
 वगाद भूयो रघुवशकेतु ।
 वक्ष स्थल दन्तमयुखजालै
 हारावलीरम्यमिव प्रकुर्वन् ।
 [(1 3) S₁ D₅ १३ वक्षस्थले —(1 4) S₁ D₅ हारावली]
 —For 2 20 N V B D₁ १३ subst
 566* (2^{ab}) सद्य राजशार्ङ्गं त्वयैतद्वाक्यमीरितम् ।
 (2^{cd}) सौरे वशोऽभिजातेन वसिष्ठवशचर्तिना ।
 (3^{ab}) यस्तु मेऽभिमत कामस्त्वत्त प्राप्तुमभीक्षित ।
 (3^{cd}) यदुद्दिश्यामतश्चास्मि कार्यं तच्छूयतामिति ।
 (4^{ab}) यत्सिद्धिकर किञ्चिदास्थितोऽस्मि महद्भक्तम् । [5]
 व श्रोत्रस्य मया तत्र कस्यचिद्विभूति भूयते ।
 (5^{ab}) मते वाक्यसमाप्ते मे यज्ञो राक्षसाधमौ ।
 (5^{cd}) वेदीमन्येत्य हरसा कथिरेणान्वयवर्षताम् ।
 (6^{ab}) अभिभूतोऽसकृताभ्यामह नियमयन्त्रित ।
 (6^{cd}) अयकस्याभ्रमात्तसाद्बुधु त्वामभ्युपपात । [10]
 (7^{ab}) न हि मे कोपमुल्लङ्घ्य क्षम तत्र कथंचन ।
 (7^{cd}) हेरशी यज्ञदीक्षसी मम तस्मिन्महागतौ ।
 त्वप्रसादाद्विज्ञेन प्रापयेय किंवाचलम् ।
 आतुमर्हसि मामात शरणाधिनिमागतम् ।
 (8^{ab}) तयोस्तु प्रविष्टदार राम तत्प्रपरात्रमम् । [15]
 (8^{cd}) दातुमर्हसि मे तत्र रक्षार्थमितौतनसम् ।
 (9^{ab}) सत्तो क्षेप मया शुभ सहजेव च तेनसा ।
 (9^{cd}) निदन्तु समरभाषी छटारमणि रक्षसात् ।
 (10^{ab}) विषे चास्मै प्रयच्छामि तेनोबलमसन्विते ।
 (10^{cd}) प्रयाणामपि लोकाना येनाजयो भविष्यति । [20]
 (11^{ab}) न च तौ राममायाह दासी स्थातु नराना ।
 (11^{cd}) हन्तु चेतौ न वातु स्यादन्व उल्लेखे पुनात् ।
 (12^{ab}) तौ तु धीरैवलोभमती कालकलौ दुरासदौ ।
 (12^{cd}) रामाखल निर्दोषा पायिष्येते हतौ युधि ।
 (13^{ab}) भीमं चैव त्वया बाबा राम प्रति वधेचन । [25]
 (13^{cd}) महाते प्रतिज्ञानामि पातितौ जिद्धि राक्षसौ ।
 (14^{ab}) वेद्यमोघय राममहं सत्यपरात्रमम् ।
 (14^{cd}) वसिष्ठश्चापि वेदैर्न योऽयं यद्दह एव च ।
 (15^{ab}) यदि धर्मयतोलाभमभिमान्यसि पायिषि ।
 (15^{cd}) तस्मै राम प्रयच्छेत् यदि वा श्रद्धयाति मे । [30]
 (17^{cd}) दत्तात्रय मे यदो भविता यत्र राक्षसौ ।
 हन्यस्यौ तत्र पुष्टेण रामेणाद्भुतधर्मणा ।
 (16^{ab}) यदि मेऽप्यनुदानं न गुरयस्त नराधिप ।
 (16^{cd}) वसिष्ठमुग्रा सर्वे ततो रामे निगर्ष ।
 (18^{ab}) नाथेति काल कालश्च यथा यज्ञस्य मेऽयम् । [35]

(18^{ed}) तथायुः कुरु भद्र ते शङ्कित्वा मा च पार्थिव ।

20 { इति हृदयविदारण उदात्तं
मुनिवचन तद्वयो स शुशुवात् ।
नरपरिभयततो महात्मा
व्यथितमना प्रचवाल चासनात् । [40]

[Though S₁ D₁-3 5 7 11 12 M₆ are not included in the subgroup group their variants are given here along with others as some lines of the subst group occur in them as ins or subst —(1 x) V₈ ईदृश (for सदृश) B₄ इति (for इतिरित) —(1 2) N₂ V₈ D₁₈ सौरवध (V₈ °धे), V₁ B₈ (m also as above) 4 सौरवधे, B₁ (m also) सुवधे (for सौर वधे) V₁ ते 18 repeated wrongly in अभिजातेन V₈ सहर, B₁ *दा (for -वरा) —(1 3) V₂ त (for तु) D₁₈ [5] भिरित (for [5] भिरित) V₈ प्राप्य B₁ प्राप्त (for प्राप्त) V₈ *पित्त, B₁ इतिपित्त (for नमोपित्त) —(1 4) V₁ तद् (for वद्) V₂ *ध्वनाम्, B₈ ध्वनाम् (for ध्वनाम्) D₁₈ मम (for इति) —(1 5) V₈ आ *तोसि (for आरिषतोसि) V₂ महादुत V₈ महदुत, B₈ D₁₈ महामन (for महदुतम्) V₈ आरिषतो महदुत (for the post half) —After 4th, D₁₈ ins 1 6 —(1 6) V₁ श्रेष्ठ * (for श्रेष्ठ) V₈ तया, D₁₈ भवेत् (for मया) V₈ भूरि * V₈ *भूति D₁₈ वैव * D₁₈ दीक्षितेन वै (for भुवि भुपते) —For 5th, D₁₈ subst 1 7 —(1 7) D₁₈ वधे (for मने) D₁₈ वैव (for चापि) D₁₈ समाप्ते (for [अ] समाप्ते) V₁ वै (for ते) D₁₈ पापकारिणी (for राक्षसायणी) —(1 8) V₂ वतम् (for वेदीम्) B₁ अन्ये * (for अन्येल्) B₈ [अ] ज्य * (for [अ] ज्य) (for सतम्) V₁ तवम्, D₁₈ subst 1 9 —(1 9) D₁₈ तया (for सतम्) V₁ तावद्, D₁₈ ता * (for तान्वाम्) D₁₈ हरिम् (for मह) V₁ *दिश V₈ नदित V₈ B₁ भवित D₁₈ विलने (for -यधि) D₁₈ नियमपारितत —(1 10) N₂ D₁₈ 18 भान * B₈ उप * (for अयकम्) V₈ V₈ B₈ 2 D₁₈ अयम् (D₁₈ स्तु) पापम् V₁ अ * D₁₈ अनु * (sic) (for अनुपापम्) —(1 11) V₈ न दि श्रेष्ठ सपुष्टम् (for the prior half) V₈ B₁ हयम् (for धम) B₈ न किञ्चन (for कवचन) —After 7, S₁ D₁-3 5 7 11 12 ins 1 12 14 —(1 12) V₂ तद्वीर्य (for ईदृशी) S₁ D₁-3 5 7 11 *दा स D₈ *दा च D₁₈ *ह्यात् (for वद् दीपानी) S₁ V D₁₈ तन D₈ [ए] जमित् (for तमितम्) D₁₈ तना * (sic) (for महामती) —(1 13) D₁₈ सप्रमा *द (for सप्रमाणाद्) D₁ प्रायेण D₇ 7 प्रमाणा दि (for प्रायेण) —(1 14) D₁₈ चाप्य (for वपुः) S₁ D₁₈ 18 रात्रम् (for भार्ग) S₁ N₂ B₈ (m also as above) D₁₈ 18 रात्रम् (for रात्रम्) (for रात्राभिन्म) —(1 15) N₂ V₂ 2 2 B₁ 2 त (V₁ त) दोरस (for सद्योः) V₂ 2 B₈ *पाथे (for प्रतिपदाः) V₁ शुभ * V₈ पयसा (for कसरप्रमन्त्र) —(1 16) B₈ जिय (for मय) —(1 17) V₁ [5] नि (for दि) V₈ सवसत (for मय शुभ) V₁ 2 धेनाम् (for वरम्) —(1 18) V₁ शितम् (for निदम्) V₂ भन्त * (for सन्त) V₈ दनाम् (for सतम्) —(1 19)

N₂ V₁ B₈ (m also as above) D₁₈ प्रदास्यामि (for प्रयच्छामि) —(1 20) V₁ D₁₈ *जयो V₂ अप्रभूयो, V₈ येन वच्ये (sic), B₈ याव्या श्रेयो D₁₈ जयार्थे यो (for येनायेयो) —(1 21) B₈ (m also) हेतु (for हन्तु) N₂ च ती V₁ B₁ चेमो V₂ एतो V₈ ती वै (for चेती) D₁₈ तेषां च नान्य कानुत्साद (for the prior half of 11th in D₇) D₁₈ येदुम् (for अय) V₈ तत्तद्वे (for उत्सद्वे) —(1 23) D₁₈ च (for तु) V₂ सुसत्तौ (sic) (for दुसत्तौ) —(1 24) V₁ निद * (for निद्वे) V₁ हतोवधि (sic) (for हतो वधि) —(1 25) V₁ भिन्ने, V₈ मीतिने वै V₈ भिन्नेलेव B₈ *वैव (for मीने वैव) V₈ कदाचन (for कयचन) —(1 26) V₁ 2 B₁ 2 (B₈ m also as above) तौ (for ते) —(1 27) V₈ वेद्यमेव (for वेद्यमोय) —For 14^{ed}, M₆ subst 1 28 —(1 29) V₂ B₈ धर्म (for धर्म) D₁₈ रायव (for पार्थिव) —(1 30) B₈ [ए] न (for [ए] क) V₈ न (for न) N₂ *दपासि * V₁ *दपासि मे (sic) V₈ [अ] दपासि, V₈ मपा * B₈ *वै (for मपासि मे) —For ins see below —For 17^{ed}, M₆ subst 1 31 —(1 31) V₈ दरापि च (for दरापयेण) V₈ D₁₈ transp मे and यज्ञो —M₆ ins 1 32 after 17 —(1 32) V₈ यदि (for तय) —M₆ subst 1 33 for 16^{ed} —(1 33) V₈ 4 D₁₈ M₆ [ह] मे (for मे) M₆ [अ] जि (for इति) V₈ च (for ते) V₁ 4 जनापि (V₈ °प) (for नरापि) —(1 34) V₈ तदा (for तो) D₁₈ विसनये (sic) (for विसनये) —(1 35) V₁ B₁ 8 नाम्नेति (for नारयेति) V₁ काच च (for कालम्) B₈ marg. यथा यज्ञ 11 यथा यज्ञम् —(1 36) N₂ [अ] शुभ * V₈ [अ] शुभ दुर B₁ त दुर (for [अ] शुभ दुर) V₈ भद्रत्वे (for मद्र ते) V₁ [अ] ज (for च) V₈ न शक्तिशाल V₈ B₈ 2 D₁₈ ना शक्तिशाल (by transp) V₈ ना शक्तिशाल कदाचन (for the post half) —For 20 D₁₈ subst 1 37 38 —(1 37) N₂ V₁ B₈ तदा V₈ तु तदा (hypermetric) V₈ D₁₈ तदा वै (for तदानी) —(1 38) N₂ तया * V₈ वितय च V₈ च ततश्च B₁ स तदा शु B₈ तान D₁₈ सततेन (for सतयो स) V₂ मुनिवचन स तथा नियम् दीन V₈ मुनिवचन स यथापेत ह्यनाम् —(1 40) V₈ प्रचचार (for प्रचवाल) B₈ चाननाच B₈ भासनात् (with hiatus) (for चानना) —After 1 40 D₁₈ ins 565 *] —After 1 30 B₈ ins

567 * दिना रामेय तच्छाये न च सिद्धिर्भविष्यति ।

Colophon —Kanda rane S₁ N₂ D₁₈ om V B D₁₈ आदिशब्दे, D₈ अयोप्याकाण्डे —Sarga name S₁ N V B D₁₈ 2 2 10-12 विद्यामित्रवार्य (V₁ °प्र गमने), D₇ कीर्तिक-वार्य D₈ विद्यामित्रागमो —Sarga no (figures words or both) S₁ N₂ V₁ 2 B₁ 2 D₇ 11-12 om N₂ B₂ 2 D₇ 10 22 V₂ 24 V₂ 21 D₇ 17 D₈ मष्टादशम् ; D₇ 11 T₁ 2 G₁ 2 2 M₆ एकोनविंश, T₈ एकोनविंशति म, G₁ M₆ 2 एकोनविंशति (M₆ 2 "दम्"), D₁ एकोनविंशतिनम् 19 D₁₈ एकोनविंश 19 D₁₈ ह्यार्ये रमा-बालाकारेन्द्रिय-नाम (dash indicates lacuna)

तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो विश्वामित्रस्य भाषितम् ।
 सुहृत्तेमिव निःसंज्ञः संज्ञायानिदमब्रवीत् ॥ १
 ऊनपोडशवर्षो मे रामो राजीवलोचनः ।
 न युद्धयोग्यतामस्य पश्यामि सह राक्षसैः ॥ २
 इयमक्षौहिणी पूर्णा यस्याहं पतिरीश्वरः ।
 अनया संयुतो गत्वा योद्धाहं तैर्निशाचरैः ॥ ३
 इमे शूराश्च विक्रान्ता मृत्या मेऽस्त्रविशारदाः ।
 योग्या रक्षोगणैर्योद्धुं न रामं नेतुमर्हसि ॥ ४

19

1 Ts begins with श्रीरामः क्षरणे मम. Vs wrongly transp. 1—6^d before I. 20. 1. —^a N̄ V B D10 13 Ms वयसि लो राजा (for राजशार्दूलो). —^b N̄ V B D10 13 Ms विश्वामित्र (M^a °त्रो) वचस्तदा. —^c S1 Ds 11 13 आसीद्विशेषः; N̄ V B D10 13 Ms इव निक्षेधो; all Cs इव (Ck एव) निःसंज्ञः (as in text) D1—97 वभूव विमनाः प्रस्तः (D1 सप्तः). —^d S1 D1—5 7 9 11 13 स दीनम् (for सज्ञायाम्). N̄ V B D10 13 Ms प्या (M^a भू) चेदं वाक्य (Vs इद as in text) ममवीत्; Ts विश्वामित्रमयाववीत्; Ct as in text (for ^d).

2 * S1 N̄ V B D1.3 5 7.10 11.13 Ms [S]ये; Cg as in text (for मे). Ds ऊनपोडशवर्षोय (sic). —^a N̄ V B D10 11 13 Ms अक्रु (V1 °ट) तावन्न मे सुतः. —^b Gs स (for न). S1 Ds 12 Gs युद्धे (for युद्ध-). S1 चास्व; Ts अम्य (sic) (for अस्य). —^d D11 [आ]सी* * Ts वक्ष्यामि (sic) (for पश्यामि).

3 Ds om. 3. —^a N̄ V B D10 13 Ms त्व (D13 चा) क्षौहिणी; M^a °हि* (for अक्षौहिणी). Dt Ds स सेना Ms °र्णा (for पूर्णा). —^b all Cs यस्याहं (as in text). Ts प्रभुद (for पतिर). S1 D1 (marg. as in N̄ also). 3 5.7 13 यस्याः पतिरहं प्रभो; N̄ V B D10 11 13 Ms वलस्य मम दुजेया. —^c Ds सेनया (for अनया). Dt Ds सहितो (for सयुतो) Ms भूत्वा (for गत्वा). —^d Ds Ts योत्स्येह; Cg as in text (for योद्धाहं) Ms °शाचरैः. —For 3^d, S1 D1 3 5 7 11 13 subst. *

568* तथा पतिवृतो युद्धं दास्यामि पिशिवक्षिनाम् ।

[S1 युद्धे (for युद्ध)]

On the other hand, N̄ V B D10 13 Ms subst.

569* अनयाहं वृत्तस्य योत्स्यामि पिशिवक्षिनाम् ।

[N̄ illeg. up to इत्. Bz तु (for [अ]हं). Bz तेन (for तदा).]

अहमेव धनुष्पाणिर्गोप्ता समरमूर्धनि ।

यावत्प्राणान्धरिष्यामि तावद्योत्स्ये निशाचरैः ॥ ५

निर्विघ्ना व्रतचर्या सा भविष्यति सुरक्षिता ।

अहं तत्र गमिष्यामि न रामं नेतुमर्हसि ॥ ६

पालो ह्यकृतविद्यश्च न च येति बलाबलम् ।

न चास्त्रबलसंयुक्तो न च युद्धविशारदः ।

न चासौ रक्षसां योग्यः कूटयुद्धा हि ते ध्रुवम् ॥ ७

4 * N̄ V B1—3 D10 13 Ms मति; Bz मति; Cg as in text (for इमे) S1 D1—3 5 11.13 हि शूरा (D1 3 transp.) (for शूराश्च). N̄ V B D10 Ms मे योधाः; D13 बहुवो; Cg as in text (for विक्रान्ता). D7 इमे शूरादिविक्रान्ता (sic). —^b S1 Ds त्वन्; D13 शास्त्र; Ts मेत्रः Ts मेस्तु (for मेऽस्त्र-). N̄ V B D10 Ms कालांतकयमोपमा; D13 भूत्वाश्च मुनिसत्तमः Ms °मे शास्त्रोविद्. —D13 om. 4^a—6^d. S1 D1—3. 5.7.13 om. 4^d. —For 4^d, N̄ V B D10.11 Ms subst. :

570* रक्षसां प्रतियोद्धास्तैः मया सह यास्त्विति ।

[N̄ 1 स तथा (for ते मया). Vs प्रति- (for सह). V1 वां* *; Vs—4 D11 Ms वां तु ते (Vs Ms ते); B1 पांत्विति (for यास्त्विति).]

5 D13 om. 5 (cf. v.l. 4). N̄ V B D10 Ms om. 5^a. —^a S1 Ds 11 13 चैव; D1—3 चैवो (D1 °वो) (for एव). —^b N̄ V1 3 4 B D1—3 5.7.10—13 प्राणा (for प्राणान्). S1 N̄ V1.2 4 B D1 3 10 Ms च (M^a ह) रियति; Vs वधिर्भति; Ds 3 7 13 अविध्य (D1 °व्य) ति; Ds (before corr.) वरिष्यामि; D13 वरिष्यति (sic); Cmt as in text (for वरिष्यामि). —^d S1 N̄ V B D1 3 5 10 13 Ms युध्य (S1 V4 Ms °य्य) तो मे V^a °ति मे Ds °मार्तो Ms °तो न (for वार्योत्स्ये). V4 Ba M^a निशाचराः. Ds 5 7 योत्स्येधो (sic) सम राक्षसैः; D11 युद्धं चैव अरिष्यति Ms तावद्योत्स्येधो*चरैः.

6 S1 D1 12 om. 6 D13 om. 6^a (cf. v.l. 4) —^a D1 2 7 अविघ्ना; Ds अविद्या (for निर्विघ्ना). N̄ V B D10 Ms अविघ्नं (N̄ 1 °ता) वत (V1 दूत; V4 तत्र) चर्यायाह; D11 अविघ्नं व्रतचर्याव. —^b N̄ V B D1—3.7.10 11 Ms तावत्त (N̄ 2 V^a °य; Ds °य; D11 Ms तय तावद्-) अरिष्यति. —Ds 3 7 om. 6^a. —^c N̄ V B D1.10 11 13 Ms स्वयं; Ds अत्र (for तत्र). Gz 3 Mz [आ]रति (Mz °*) व्यामि. —^d N̄ V B D1 10 11 13 Ms न रामो (V1 °त्ता; Vs transp.; D11 न रामो है [hypermetric]) गंतुमर्हति (B1 °ति).

7 * Ts -वीर्यश्च (for -विद्यश्च). S1 D1—3 5 7.11 13 बालो ह्यमशक्नोतेयुः N̄ V B D10 13 Ms बालो (Vs रामो) यमहृत छ- (Ba °वस्ते [sic]) व. —^b Gs स (for न). S1 D1 3 5.7.11.

विप्रयुक्तो हि रामेण सुहृत्तमपि नोत्सहे ।
जीवितुं मुनिशार्दूल न रामं नेतुमर्हसि ॥ ८
यदि वा राघवं ब्रह्मप्रेतमुच्छसि सुव्रत ।
चतुरङ्गसमायुक्तं मया सह च सं नय ॥ ९

12 जानाति, D₂ जानाति (sic) (for च वेत्ति) D₇ ८ ९ मल
—After 7th, B₃ ins

571* न च किंचिदिजानाति राक्षसतां बलाबलम् ।

—) T₃ [अ]ति (for [अ]ति) D₂ तिचा, D₇ शिक्षा
(for बह) S₁ D₁-3 5 7 11 M₂ न चा [S₁ सा, D₁ दा] के
परमे (D₂ 12 M₂ के परमे) युवो, N₁ V₁ 2 4 B₂-4 D₁₀ न चासी
दा (V₁ सा) चतुराङ्गो, V₂ न चायमचतुराङ्गो, B₁ न चाक्ष
कुशलो **, D₁₁ न शक्तिसत्य युदे च, D₁₂ न शक्तिसत्यकुशलो
—) D₁₂ 12 बुद्धि, D₁₁ तय (for युद्ध) —) S₁ D₁-3 5 7
11 12 [अ]ति, G₄ [अ]सा, Ck as in text (for [अ]सी)
T₁ repeats रक्षसा —) S₁ D₁ D₁-3 5 7 11 12 राक्षसा,
D₂ ते शूरा (for ते युद्धम्) —For 7th N₁ V B D₁₀ 12
M₂ subst

572* न च राक्षसयुद्धेयु बोधोऽयं कृत्वोऽपि ।

[B₂ om M₂ [अ]य (for च) V₂ [अ]सी M₂ ने (for
5th)]

B *) G₂ युद्धो (sic), Cg k as in text (for विप्रयुक्तो).
D₂ [अ]ति (for ति) N₁ V B D₁₀ 12 M₂ रामेणाह विनिनश्र
(V₂ यु) —) D₁₁ * हृत्तम् M₂ सुहृत्तमोत्सहे —)
B₂ D₂ 7 9 11 12 G₄ जीवित (G₄ तान्) (for जीवितु)
D₂ 11 12 नर (for मुनिशार्दूल)

9 S₁ transp 9 and 10 N₁ V B D₁-3 5 10-12 read
9 after 11 M₂ (om 11th) after 575* —) D₁ यथा
हि, G₂ missing M₂ Ck अय च, Cm t as in text (for
यदि वा) M₂ राघवाद् (for राघव) M₂ * हान् —) D₂ 6
नर्हसि (for इच्छसि) D₂ सुसुव्रत (by ditto) D₁₁ सुव्र
(for सुव्रत) —For 9th N₁ V B D₁₀ 12 M₂ subst

573* अदश्य यदि नेतव्यो रामो वैष त्वया सुते ।

[M₂ वैष (for यदि) B₁ D₁₂ राघ वय, B₂ रामेय वै, M₂ यदि
रामश्च (for रामे वैष) B₂ मदा (for त्वया)]

—) S₁ D₁-3 5 7 11 12 बलोपेत, N₁ V B D₁₀ 12 M₂
बलोपेत (for समायुक्त) —D₂ reads 9th in marg —)
S₁ D₂ सार्धमसु, D₁-3 7 11 चन, D₂ 8 T₃ G₂ M₂ च सहित,
D₁₂ सार्धमसु, D₁₂ T₃ G₂ 5 M₁ च सह (by transp) व, T₂
चा सह व (for सह च व) N₁ V B D₁₀ 12 M₂ तदा (N₁ V₂
—) B₁ D₁₂ M₂ ते वातु मया सह, M₂ या चापि सहित नय

10 D₇ om 10 and 11 S₁ transp 10 and 9 —)
S₁ N₁ V B D₁-3 5 10-12 नय, Cm g k t as in text (for
पटिर) S₁ सहसाहु (for सहसापि) —) S₁ N₁ V B
D₁ 3 5 10 12 12 G₂ M₂ 4 transp वातस्य and मय N₁ V B

पटिर्विषतहसाणि जातस्य मम कौशिक ।

दुःखेनोत्पादितश्चायं न रामं नेतुमर्हसि ॥ १०

चतुर्णां भात्मजानां हि प्रीतिः परमिका मम ।

ज्येष्ठं धर्मप्रधानं च न रामं नेतुमर्हसि ॥ ११

D₁₂ 12 सावर्त, D₂ कौशिक, M₂ सप्रति (for कौशिक) D₂
मम प्राप्तस्य कौशिक —) D₂ 8 T₃ C₂ कृच्छेन, G₁ 3
यवेन, Cm g t p as in text (for दु खेन) Ck दु खं
यतोपवासयशदीक्षारक्षणम् । Ck D₂ उत्पादित (for उत्पादितश्च)
S₁ D₁-3 5 10 दु खेनोत्पादितश्चेमे (D₁ *क्षेमे पुत्रा [hyper
metric] D₁₂ *क्षेमे) —) D₁ मया ते मे कथंचन, G₄
रामं नेतुमिहार्हसि —For 10th, B₂ D₁₁ subst 574*

11 S₁ D₇ om 11 (for D₇ cf v 1 10) B₂ transp
11th and 11th —) T₂ च, T₃ तु (for हि) —) G₁
(before corr) श्रीर (for श्रीति) D₄ (before corr as
in text) *पारमिका, Cg k t as in text (for परमिका)
B₂ D₁-3 श्रीतिर (D₁ *श्रीति) हि ने परा (B₂ सदा, D₁ पुत्रा),
D₁₂ 11 श्रीतिर परा मम D₁₂ श्रीति पराक्ष ***, T₃ रामे श्रीति
परा मम, Cm k as in text (for *) D₁₁ ins 1 6 of
575* after 11th —for 10th-11th N₁ V B D₁₀ 11 12 M₂
subst (B₂ D₁₁ subst for 10th only)

574* हृदनेत्य रिता पुत्रा मया चैते कथंचन ।

प्राणे धियतरा ब्रह्मन्मते देववर्णिन ।

[(1 1) D₁₂ दु खेन (for वदेन) V₂ नेते B₂ [ए]ते
M₂ चेमे (for चेते) —(1 2) B₁ तना (for प्रियतरा) V₂
मम * V₂ 4 यतो मे M₂ मयेमे (for मयेते)]
N₁ V B D₁₀ 11 (reads 1 6 after 11th) 12 M₂ cont D₁
ins after 11th

575* पृथिविना न जीवेयमिति मे निश्चिता मति ।

अकल्पा चात्मसु पात्रास्ते प्राणा सप्रति मे स्थिता ।

गुणभिरास्ते शेरुक्ष्य स्तेमवप्रियदर्शन ।

उद्विगुणसुखस्य मनोद्वयमनन्तरम् ।

प्राणे प्रियतर पुत्रं न मे त्व नेतुमर्हसि । [5]

प्रतिपक्ष च यस्मै त्वा कृपण पुत्रबालस्य ।

[(1 1) D₁₂ पृथै (for पृथि) —(1 2) V₁ om लक्ता
V₂ [अ]वाच (for चान्वाच) D₁ M₂ अदीक्षिताद् (for लक्ता
चान्वाद्) D₁₂ प्राण (for प्राणा) D₁ M₂ त्रान राये and
प्राण V₂ पुत्रा D₂ तं D₁ स्थित (for मे स्थिता) B₂
लक्ता चात्रागमेन (subnetric) D₁₂ मुने रामे महापरा (for
the prior half) —(1 3) N₁ गुणा* N₂ V₁ 2 B₂ 4
D₁₂ रामे V₂ B₂ राम (for गुणाभिरामे) V₂ * ६ वद (for
तेमवत्) N₂ V₁ B₂ D₁₀ 12 दर्शन B₂ दर्शन (for दर्शने)
V₂ सोव मे प्रियदर्शन V₂ प्रिय प्रीतिपरारण (for the post
half) —(1 4) V₂ सर्वरक्षण D₁₂ तरेन गुण (for उदारगुण)
—(1 5) D₁₂ त्वय (for प्रियतर) V₁ मे तु (sic) D₂ 11 12
राम (for मे त्व) —D₁ om 1 6 —D₁₁ reads 1 6 after

इत्युक्तो मुनिना तेन राजोरात्र मुनिं तदा ।
न हि शक्तोऽस्मि संग्रामे स्यातुं तस्य दुरात्मनः ॥ १९
स त्वं प्रसादं धर्मज्ञं कुरुष्व मम पुत्रे ।
मम चैराल्पभाग्यस्य दैवतं हि भवानुराः ॥ २०
देवदानवगन्धर्वा यक्षाः पतंगपक्षगाः ।
न शक्ता रावणं सोढुं किं पुनर्मानवा युधि ॥ २१

On the other hand N V1 २५ B D10 13 subst

579* स ते कश्चित् यश्च विप्रहोकारावण ।

[V1 २० स B1 4 कश्चित् (B1 तु) (for कश्चित्)]

while V3 subst

580* महाबली महोन्मत्तो देवदेवपितापन ।

—S1 N V B D1-२ १०-13 M4 om 18°-19° —^o D9
संबोधितौ (for संबोद्धौ) D2 T1 G2 M1 हौ तु, T3 कीरी,
M3 बोरी (for ती तु) —^o D1 D2 १ च D2 २ T3 G2 ३
वै (for तु) —After 18° M3 ins

581* मामाश्रित्य तु तौ कीरी राक्षसौ सुदुरासवौ ।

19 S1 N V B D1-२ १०-13 M4 om 19° (cf v1
18) —^o T3 [उक्ति (for [उक्ति] —^o T3 तथा (for
तदा) —^o D1 [अ]ह (for हि) S1 N V B D1-२ १०
13 1० न शक्तास्तु D11 न साहू (sic) स्वस्त्य T3 न हि शक्नोमि
M3 न हि १० स्मि (for न हि शक्नोमि) —^o S1 N V B
D1-२ १०-13 वय स्यात् D2 १० स्व (for स्यात् तस्य) D2
(before corr) दुरात्मनः —For 19° M4 subst

582* प्रतिपद्ये न शक्ता हि तस्य कर्तुं वयं युधि ।

20 * S1 D1 २ १०-13 तस्मात् (for स त्वं) T2
धर्मज्ञो (sic) (for धर्मज्ञ) —^o D1 ३ २ मयि (for मम)
Cmg h t अल्पभाग्यस्य (as in text) S1 D1 वै मेद^o,
D1 २ ३ भाग्ये (D1 २ ३ हि D2 १ वा वाल (D2 १ २ ३ भाग्ये)
D2 भागस्य (for वैराल्पभाग्यस्य) D2 reads from न
up to ^o in marg —^o D2 भागवात् (for हि भागवात्) S2
D1 २ १०-13 भागान् हि मम D2 transp हि and मम D1
म १ ३ दिवत् —For 20 N V B D10 13 M4 subst

583* स मे त्वं बालपुत्रस्य प्रयाद कर्तुमर्हसि ।

अनतिक्रमणीयो हि मयामे परमो गुरु ।

[(1 1) B4 om स V3 रात्र (for बाल) V4 प्रान्न
(for प्रान्न) —(1 2) N2 B3 (marg as in text)
D10 [म]सि (for हि) N2 B1 भागवात् V1 भागस्य (sic)
B2 भाग (B2 ३ वा) न (hypermetric) D13 भाग (for
भागे)]

21 V1 om 21° —^o V2 १ २ ३ B D10 13 T2 ३
G1 ३ M4 न (D10 ना) पर्य (for न-पथा) —^o D2 रक्षा
(sic) D2 यक्ष (for यक्षा) D2 राक्षस (for पक्ष)
N १ २ ३ B D10 13 M4 यक्षलोकेष्वपि (B2 ३ च) —^o

स हि वीर्यवतां वीर्यमादत्ते युधि राक्षसः ।
तेन चाहं न शक्तोऽस्मि संयोद्धुं तस्य वा बलैः ।
सबलो वा मुनिश्रेष्ठ सहितो वा ममात्मजैः ॥ २२
कथमप्यमरप्रख्यं संग्रामाणामक्रोदिम् ।
बालं मे तनयं ब्रह्मन्नैव दास्यामि पुत्रम् ॥ २३

T3 रावण (for रात्र) D14 योद्धु (for सोद्ध) —^o S1
D2 २ १० 13 मानवा (for मानवा) D2 १ मुनि (for युधि)
—For 21° N V B D10 13 M4 subst

584* न विद्यते रात्रस्य प्रतिघोडा दुरात्मनः ।

—After 21 T2 ins

585* येन विक्रम्य वीर्येण दक्षिणेण लोकपालक ।

निमित्तो धनुराग्न्य साक्षाद्भ्रमणश्च स ।

संरमै राम कथं ब्रह्मवेत्तुमर्हसि नास्ति ।

22 * S1 D2 महा D1 D2 २ G2 Ct स तु Cmg
as in text (for स हि) D2 स हि वीर्य १० १० १० V1
आदत्त (sic) V4 आदात्त, D2 (before corr न हि ते)
नादत्ते T3 भाषते, all C2 as in text (for आदत्ते)
N V B D10 13 M4 इति न युत, D1 D2 २ रावण D2 १
विद्युत् मया (for युधि राक्षस) S1 D1 २ ३ आदत्ता (S1 २ ३)
नि युधा (D1 २ ३ वा) नित —^o S1 N V B D1 २ १०-13
M4 सार्ध (for चाह) S1 शक्ता स N V1 २ B1 २ ३ १० 13
शक्ता स्मो V4 शक्ता, B4 शक्नोती D1 २ १ गतामि (D1 २
स्व) D2 13 M4 शक्ता स्म, T3 शक्नोमि (for शक्नोमि)
—^o S1 D1 २ सयुगे D1 २ १ सयुगे D2 संयोक्तु (for
सयोद्धु) D2 बली (for बली) N V B D10 13 M4 योद्धु
वीर्य (D1 २ ३) विधा (V4 ३ निधा B2 ३ निधा) निधा (V2 ३ न)
—After 22° S1 N V B D2 २ १०-13 M4 ins

586* अथवा हव्यो नाम यथाहा स मयो मुत ।

[D1 अथ S1 D1 २ १० 13 M4 हव्यं ब्रह्म V4 B4 रावणो
(for हव्यो नाम) V4 यथाहा (for यथा) V4 मुत (for मुत)
S1 D1 २ १० 13 यथा (D1 २ ३) मुत (D1 २ ३) हत (D1 २
३) M4 यथा है मयो मुत (for the post half)]
—N V B D10 13 om 22°-23° S1 D1 २ १० 13 M4
om 22° —^o D2 सकाले (sic) (for सवले) —^o T2
सबले Ct as in text (for सहिते)

23 N V B D10 13 om 23° (cf v1 22) —^o
D2 M4 कथयस्व (M4 ३) G1 ३ कथयस्व (for कथयस्व)
S1 D1 २ १० 13 कथयस्वा (D1 ३) धा) मरप्रख्य (D2 ३) D11
कथयस्वाच स ब्रह्मन् Ct as in text (for *) —S1 D1 २
१० 13 M4 om 23° —^o T2 संग्रामाणां क्रोदि —^o M2
युध (for बाल) V4 B D10 13 तय नि न किमोद्गमि —^o
S1 पश्यमि D1 २ १० 13 M4 क्रोदिमि Ct as in text
(for दास्यामि) N V B D10 13 तु (D1 ३) क्रोदि हि
(V3 वि) दुर्वय M2 ३ रात्र्यां M3 रात्र्य ३ रात्र्य, नि

अथ कालोपमौ युद्धे सुतौ सुन्दोपसुन्दयोः ।
यज्ञनिम्नरौ तौ ते नैव दास्यामि पुनरम् ॥ २४

मारीचश्च सुनाहुश्च वीर्यमन्तौ सुशिक्षितौ ।
तयोरन्यतरेणाहं योद्धा स्यां समुद्ग्रहणः ॥ २५

इति श्रीरामायणे वाल्मीके एकोनविंशः सर्गः ॥ १९॥

24 D7 om (hapl) 24 —^a) N̄ V B D10 13 अथ
कालातनययोः, D8 अथ काले क्षमौ युद्धे —^b) N̄ V1 24 B
D10 13 पुनौ, Cg as in text (for सुते) —For 24^{ab}, S1
D1 2 5 11 12 subst

587* सुन्दोपसुन्दयोश्चैव युद्धौ वैवस्वलोपमौ ।

[D11 कालातनययोः]

—N̄ V B D10 13 om 24^{ab} —^a) S1 तौ हि, D1-2 5 11 13
द्रुहि, G2 M1 4 तौ तु (for तौ ते) —^b) S1 D1 2 5 11 13 न ते,
Dt नै +, D2 * ते, Cm t as in text (for नैव) D4 9 T2 3
G1 3 M2 [अ] ह सुते, Cg k as in text (for पुनरम्) M4
न मोक्षयाम्यहमा मने —After 24 D2 M2 4 ins

588* तौ हि राक्षसकन्यायां जातौ दैत्यकुलोद्भवाः ।

[No comm M2 4 तु (for दि) D2 यद्यपि (for राक्षस)
M2 जातौ दैत्यकुलोद्भवाः M4 भीमकुलोद्भवाः (for the post half)]

25 *) V2 सुवीर्य, D1 मारीचिश्च (for मारीचश्च) —^b)
S1 N̄ V B D10-13 विज्ञे (V2 *अस्) ते (S1 वै, V2 B1 तौ,
D11 च, D12 चैव [hypermetric]) कुर्वन् (V2 *ता, D11
*तौ) सह (V2 स ह, V4 B1 सदा, D11 यदि), D1-2 5 7 विज्ञ
तौ यदि कुर्वन् —After 25^{ab} S1 N̄ V B D1 2 5 7 10-13
ins

589* तथापि न विमोक्ष्यामि पुन राम प्रसीद मे ।

तौ हि राक्षसकन्यायां जातौ मायाविनौ किल ।

[No comm —(1 x) S1 D12 च मोक्षयामि V1 विप्र
(for राम) —S1 D12 13 om 1 2 —(1 2) D11 अन्ययो
(for न-यायो) V2 विप्रसितौ (for मायाविनौ) For 1 2
cf 588*]

—^a) M2 ताम्याम् (for तयोर्) Dt D2 2 3 तयोरन्यतर
योद्घु (D2 बाहु) —^b) Dt D2 3 दास्यामि D2 M2 3
योद्धासि Cm as in text (for योद्धा स्या) T2 *ज्व, G4
सु°, M2 *द्रुपे M4 *मुने (for समुद्ग्रहण) —For 25^{ab}
S1 D2 11 12 subst while D1 5 cont after 591* D2 7
after 592*

590* एतदप्यतमौ वा तौ योद्धासि समुजो मुने ।

[D1 2 एताव D2 एवम् D12 एताम् (for एतद्) D11 अन्य
तम (for *तमौ) D2 3 7 11 13 [अ] वि (for तौ) D1 सिक्तौ
D2 7 पुत्रौ (for समुजो)]

On the other hand N̄ V B D1 2 5 7 10 13 subst

591* एष मन्यतमे हित्वा प्रणियो स्यामि समुजे ।

[V4 एताम् (for एताम्) V2 अयनौ (for *तम) D1 चैव
(for हित्वा) D2 7 रामाते (D2 *मने) पामयनम् (for the
prior half) D2 7 *दास्यामि D2 न प्रदास्यामि (for प्रति
दास्यामि) D1 5 read 590* after this]

Thereafter all the above MSS (which read 590*,
591*) cont while Dt D2 5 M2 4 Ct ins after 25

592* अन्वया त्वनुनेष्यामि अन्वन्तं सह बाणध्वै ।

[D2 7 repeat 592* (var) after 590* D2 अधुना (for
अन्वया) S1 D1 6 11 न तु (D1 transp D2 ननु) पश्यामि, V1
त पुनै° (sic) V2 [अ] हसुपे° V3 D10 त्व न ने° (D10 तु ने),
B2 त्वानुने° D2 7 *दास्यामि (for the first time) मुपि मस्यामि
(for the second time) D12 न तु दास्यामि D13 तु तु मेष्यामि
(sic) (for त्वनुनेष्यामि) S1 D1 6 11 12 अगन्तु M4 ध्वैः (for
अन्वन्त) S1 D1 6 12 अगन्तु B2 D2 7 (both first time)
transp सह and बाणध्वै Dt D2 8 10 M2 सहबाणध्वै D2 7
(both second time) वचनान्तम् (D2 *) D11 क्षुब्धनालम्
(for सह बाणध्वै) After 592* D2 7 read 590*]

Dt D2 8 11 M2 4 cont while D2 14 T G M1 2
Cm g t ins after 25

593* इति वरपतिवत्स्वपनाद्विज्ञेन्द्र

कुक्षिकुसुतं सुमहाग्निवैद्यं मय्यु ।

सुदुतं ह्य मखेऽभिगम्यसिक्तं

समभवत्कुक्षिरितो महर्षिर्वाहि ।

[(1 x) D11 ज *नाद् —(1 2) S1 *स्त्री (sic) M1
* *सुत (for कुक्षिकुसुत) D2 *वैद्य D11 तु समाग्निवैद्य (for
सुमहाग्निवैद्य) —(1 3) M2 सुदुतम् (for सुदुत) D2 marg
D11 मखेति G1 2 महाग्निर M2 महाग्निर Cg t तमिन्द्रि (for
मखेन्द्रि) D11 चा *य (for अजय) —(1 4) D11 उग्रनरो
(for वरपतिवत्) D11 द्या हि (for महर्षि)]

Colophon —Kanda name S1 N2 D2 10 11 om V B
कादि°, D1 2 7 अयोध्या° —After (V4 before) Kanda
name V1 4 B1 2 4 ins बालचरिते —Sarga name S1 N̄
V B D1 2 5 7 9-12 दशरथवाक्य —Sarga no (figures,
words or both) S1 N̄ V1 4 B1 D2 5 11 12 om both
N2 B2 4 D2 10 23 V2 25 V3 22 D1 7 18 D2 19 (as
in text) D2 S विज्ञ (G4 *हाद्, M1 2 4 *हाति) Dt
D2 14 विज्ञ 20 D12 —कडि—यवाक्य (dash indicates
lacuna) —After colophon G1 2 4 conclude with
श्रीरामाय नम, G2 श्रीमते रामाजुजाय नम, M2 श्री --- न

२०

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य स्नेहपर्याङ्गुलाक्षरम् ।
समन्युः कौशिको वाक्यं प्रत्युपाच महीपतिम् ॥ १
पूर्वमर्थं प्रतिश्रुत्य प्रतिज्ञां हातुमिच्छसि ।
राघवाणामयुक्तोऽयं कुलस्यास्य निरप्ययः ॥ २
यदिदं ते क्षमं राजन्गमिष्यामि यथागतम् ।
मिथ्याप्रतिज्ञाः काकुत्स्थ सुखी भव सान्धवः ॥ ३
तस्य रोपपरीतस्य निश्चामित्रस्य धीमतः ।

20

1 Ts begins with धीराम् क्षरणं नम —^a) B₄ श्रुत्वा
क्त् (by transp) —^b) N₁ स्वयाङ्गुला, N₂ V B
D₁₀ 13 M₄ न्याङ्गुलिता, D₁ 37 कुले (D₃ *) क्षण (for
पर्याङ्गुलाक्षरम्) —^d) D₂ 7 महामति (D₃ * ति), D₁₃
महापति (for महीपतिम्)

2 D₁₀ om 2 —^a) T₃ श्रुत्वा (for प्रतिश्रुत्य) S₁
D₁—3 7 12 करिष्यामि प्रति (D₂ * ति) ज्ञाय N₁ V B D₁₃ पूर्व
करिष्य (D₁₃ * व्ये [note hiatus]) हातुक्त्वा, D₁₁ करिष्या
भीति सद्युष्य —^b) N₂ B₁ 3 दातुम् V₂ 3 D₁₃ T₃ (after
corr sec m as in text) G₁ 3 4 हातुम्, D₃ (before
corr) कर्तुम् (for हातुम्) N₂ V B₁ 3 D₃ (before corr)
G₁ 3 4 हाति (for हातुति) —^c) S₁ अनुको, M₂ अनुको (for
अनुको) V₄ राघवेणोपयुक्तोऽयं (sic) —^d) N V B D₁₃ T₃
M₄ सत्य (V₂ * वे) धर्म, D₁₁ सत्यस्यास्य, Cg k t as in text
(for कुलस्यास्य) N₂ V₁ 3 B₂ 3 (m as in text also) 4
न्यनिकम, all Cs as in text (for निरप्यय)

3 *) S₁ N₁ V₁ 3 B D₁ D (except D₂ 12) M₄ Cg t
यदि V₁ 3 न हि, Cm as in text (for यद्) S₁ D₁ 3 5 7 9
11 13 त्वं, N₁ V B D₁₀ 13 M₄ [ए] त्वत्, Cm g t as in text
(for इत्) S₁ D₁ 2 3 7 9 न क्षमे (D₃ * भी), V₁ B₂ ते क्षय,
D₁₁ नेच्छसि, D₁₃ रक्षसे, T₃ ते क्षमा, M₂ च क्षम Cm t as
in text (for ते क्षमे) D₁₃ दातु (for रान्तु) —^c)
S₁ D₁—3 5 7 11 13 हीनप्रति (D₁₃ * *) ज्ञ (D₃ 5 12 * ज्ञ), T₃
प्रतिज्ञ, Ck as in text (for मिथ्याप्रतिज्ञ) D₃ काकुत्स्थ
N₁ V₂ 4 B D₁₀ 13 M₄ मिथ्या (V₂ M₄ * व्या) प्रतिज्ञा कृतेमां
(V₂ त [sic] मवा), V₁ मिथ्याप्रतिज्ञे ह वा च —^d) N V
B D₁₀ 13 सुते (N₁ m) सह, D₁ D₂ 5 Ct सुहृद्वा, D₁
सु* (for सबाधव) M₂ सुखी सह ह्यनैर्भव

4 *) N₂ V B D₁₀ 13 M₄ तस्माद् (for तस्य) N₁
दोः, B₄ त्रयो, Cg g as in text Cm बोप (for रोप)
N₁ V₁ 3 B₂ 4 D₁₀ 13 तावु, N₂ * ताम्, V₁ परितद्
(submetric) V₄ * तस्माद्, B₁ परीक्षतु (sic) (for
परीतस्य) —^b) N V B D₁₀ 13 M₄ विश्वामित्र न्यनैर्भव
—^c) D₁₃ चचार (as in text also) (for चचार) N₂

चचार वसुधा कृत्स्ना निवेश च भयं सुरान् ॥ ४
त्रस्तरूपं तु विज्ञाय जगत्सर्वं महानृपिः ।
नृपतिं सुव्रतो धीरो वसिष्ठो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५
इक्ष्वाकूणां कुले जातः साक्षाद्धर्म इनापरः ।
घृतिमान्सुव्रतः श्रीमान् धर्म हातुमर्हसि ॥ ६
त्रिषु लोकेषु निरयातो धर्मात्मा इति राघवः ।
स्वधर्मं प्रतिपद्यस्व नाधर्मं वोढुमर्हसि ॥ ७

भीता, D₁₁ कृत्स्ना (for कृत्स्ना) N₂ V B D₁₀ 13 M₄ वृषिबी
भी (V₁ *) वा —^b) V₃ reads 6^d for 4^d repeating it in
its proper place —^c) S₁ V₁ 2 4 B₂ 4 सुराश्च भवमा-
निवाद्, N₁ B₁ D₁—3 5 7 10 12 M₄ सुराश्च (D₁ 3 7 * रागा)
भवमानिवा (D₁₁ *) त्, D₁ D₂ (after corr pr m) 3
देवाना च भय महत् ॥ Ck सुरान्भव प्रविशति (प्रविशेते
ति) ॥ ॥

5 *) Cm g k t त्रस्तरूप (as in text) D₄ त (for तु)
S₁ D₁—3 5 7 11 13 वीर्यानि (D₁₁ * वि [sic]) मृत व ज्ञाया (S₁
D₁₃ विज्ञाय [as in text] D₁₁ ज्ञाया च), N V B D₁₀ 13
M₄ कौटिकं वृषति इष्टा (N₁ V B₂ M₄ मवा) —^b) S₁ N₁
V₂ 4 B₂ 3 D₃ (after corr) 10 12 13 M₄ जगत्सर्वो, V₂ 3 B₄
D₁ 2 7 जगत्सर्वो, B₁ जगद्वाता (for जगत्सर्व) N₁ V B
D₁—3 5 7 10 13 M₄ महासुनि D₁₁ विश्वामित्र महासुनि —^c)
S₁ D₁ 3 5 7 11 13 घृतिमान् (for नृपतिं) D₁ सुव्रतो S₁ D₁—
2 5 7 11 13 धीमान् (for धीरो) —^d) S₁ D₁₁ (m) 13 नृपन्
D₁ 3 5 7 इदम् (for वाक्यम्) —^e) Fc 5^d N₁ V B D₁₀ 13
M₄ subst

594* वसिष्ठो भगवान्वाक्यं राजानमिदमब्रवीत् ।

[N₂ B₂ D₁₀ वीर्य (for वाप)]

B₃ cont

595* दिव्यज्ञानेन भविष्य शाल्वा चैव महासुनि ।

6 V₃ reads 6^d for 4^d for the first time repeat
ing it here —^b) N₁ V₁ 3 4 B D₁₀ 13 स्वदे (for [अ]वर)
—^c) D₄ वृषति (for घृतिमान्) S₁ D₁₃ सत्यव न् (D₁₃ * मान्
[sic]), D₄ सुव्रत (for सुवत) S₁ D₁ 3 12 धीरो, D₁ धीरो,
D₂ 3 7 धी (D₂ धी) र (for श्रीमान्) N₁ V₁ 3 B D₁₀ 13 M₄
सत्यवाक्यसत्तव भूवा, V₄ स्व चैव सत्यवान् सत्यम् (sic) D₁₁
प्रतिश्रुत्य दद मीति —^d) N V B D₁₀ 13 M₄ ना (V₂ वा) नृप
(for न धर्म) N V B₁ 3 4 D₁₃ M₄ वक्तुम् B₂ D₁₀ कर्तुम्
G₁ 3 हातुम् (for हातुम्) S₁ D₁₁ वृषति D₃ सति

7 D₃ om (hapl) 7^{ab} and 1 x of 596* B₂
repeats 7^{ab} after 595*, as in D₁ —^c) D₁ 3 5 7 11
विराजते —^b) Note hiatus between धम मा and इति
॥ Ck धर्मात्मा ह्यीति । असिधिरान्त । ॥ ॥ —^d) S₁ D₁ 3 5 7

संश्रुत्यैवं करिष्यामीत्यकुर्वाणस्य राघव ।

इष्टापूर्तवधो भूयात्तस्माद्रामं विसर्जय ॥ ८

कृतास्त्रमकृतास्त्रं वा नैनं शक्यन्ति राक्षसाः ।

गुप्तं कुशिकपुत्रेण ज्वलनेनामृतं यथा ॥ ९

7 11 12 [ह] ति यदोघनः (D1 5 5 7 गते D11 'धुना') ; D2 बुधि राघव, T2 G2 M1-s 'राघव'; M4 [ह]ति महीपते (for इति राघव) ; N V B D10 12 सत्यवामिति च (V1 4 om. च [sub-metric]) प्रप्ते. —After 7^{ab}, S1 B2 (after repetition) D1-(D2 om 7^{ab} and l 1) 5 5 7 11 12 ins

596^a न तद्विह्वयया बुद्ध्या दृष्टतः कर्तुमर्हसि ।
सष्टा धर्मव्यवस्थार्थं संपत्ता रक्षणाय च ।
क्षत्रिया क्षत्रियधेष्ट तथा सवितुमर्हसि ।
नान्यो धर्म क्षत्रियाणां रक्षणसात् इत्येते ।

[No comm —(l 1) S1 [अ]ति-, B2 च (for तद्). D11 प्रज्ञा (sic) (for बुद्ध्या). B2 सर्वथा हातुमर्हसि (for the post half) —B2 om l 2-4. —(l 2) D2 धर्मस्य तपसः, D2 5 7 रथायां (D2 'थे) (for धर्मव्यवस्थार्थं). S1 तपस्या, D2 7 तपसो (for तपसा). D2 रक्षणाय च क्षत्रिया (for the post. half). —D2 om. (hapl.) from धर्मे in l. 4 up to na in 7^a. —(l 4) D11 विष्टे, D12 इत्येते (for इत्येते).]

—^a D1 स धर्मः D2 स्वधर्मः T2 (after corr. sec. m) 'धर्म्य' (for स्वधर्म) —^a S1 D12 धर्म हातुम् (for [अ] धर्म बोद्धुम्). —For 7^{ab}, N V B D10 12 subst

597^a माहंलघ स्यपानदी भूत्वा धर्मव्यपेक्षया ।

[B2 [अ]व्य (for [अ]व). B2 (m) D12 वक्तु (for -वादी). B2 (m) वुक्ता, D12 राजन् (for भूत्वा) V2 B1 पुन^o, B4 'श्व रव्य (for धर्मव्यपेक्षया).]

■ D2 om from the last four syllables in 8^a up to शक्यन्ति in 9^a —^a D2 माधुसूतः D12 T2 सल्लवः G2 सल्लव्य (sic), Cm g as in text (for सल्लव). M2 2 4 [ए]व, Cg as in text (for [ए]व). Dt D2 C2 प्रतिश्रुत्य करिष्येति (archaic combination) D2 T2 शायव Dt D2 (all with hiatus between ' and ') G1 5 C2 उरु (D2 G1 5 [ह]रुगुखा) यावत्तमपुर्वतः. S1 D2-5 7 11 12 करिष्यामीति सद्युत्य तत्ते (S1 'है, D2 'वन्; D2 'तो) राजब्रतुर्वीच (D2 om ब्रतुर्वीच), N V B D10 12 कतरमीति प्रतिज्ञाय न करिष्यति चेष्टुप —After 8^{ab}, N V B D10 11 (after 8) 12 ins

598^a विधामित्रवचमलाहृष्ट पापमपाव्यसि ।

अनृत्नं मा वच कार्यामां धर्मांक्षीयत पथः ।

{No comm —(l 1) S1 D1 वृत्ता मि- (sic) (for विधामित्र) B1-सल्य (for -सल्लव). D10 पाव्य (for पापव). —(l 2) D12 अनृत्न. V2 वच वृत्तः D11 मा व- (for मा व- कारि). N V2 4 B2 4 D12 धर्मन् (for धर्मन्) V2

एष विग्रहवान्धर्म एष वीर्यवतां वरः ।

एष बुद्धयाधिको लोके तपसश्च परायणम् ॥ १०

एषोऽस्त्रान्विविधान्वेति त्रैलोक्ये सचराचरे ।

नैनमन्यः पुमान्वेति न च वेत्स्यन्ति केचन ॥ ११

नियम (sic !), B2 लीनश्च (sic) (for नीनश्च) B1 मा धर्मादी नश्च पथ, D11 मा धर्मादिव व्यतीनश्च (for the post. half). —After 598^a, B2 repeats 7^{ab} as in D1.]

—^a S1 D1 5 7 9 11 12 G1 M2 'वृत्त' (D12 'वृत्त'); D2 इष्टासेवा (for इष्टापूर्त) D1 glosses : अमिहोत्र तपः सत्यं वेदानां चैव पापयन्म् । नातिष्यै वैश्वदेवं च इष्टमित्यभिधीयते ॥ वापीकूपत-ङ्गागानि देवतायतनानि च । अन्नप्रभन्माराभ्यूतमित्यभिधीयते ॥ S1 D1 5 5 7 9 11 12 हरेदुः G1 अयोः M2 दृष्ट्या M4-हरोः Cm g.k.t as in text (for-ययो). S1 D1 5 7 9 11 12 M4 धर्म (D1 M4 'मैत्र') ; Cm k.t as in text (for भूयाद्) N V B D10 12 सत्यप्रतिज्ञां (V1 2 4 B1 2 4 D12 'ज्ञ' तां रक्ष. —T2 missing from स्माद् up to पुने in 9^a on a damaged fol. —^a N V B (B1 transp राजन् and रामं) D10 11 12 राजन्नामं (for तस्माद्नाम). —After 8, D11 ins 598^a, then repeats 8^{ab} as in N.

9 T2 missing up to पुने in 9^a, D2 om. up to शक्यन्ति in 9^a (for both cf. v.l 8). —^a M2 reads क्षम inf. lin sec m. D12 सकृत्तस्त्रं कृतास्त्राश्च G2 'मकृतायै च. —^a S1 चर्द्धयति, V2 D2 दार्वयति (sic), D2 दृढयति; D2 चर्द्धति, D11 12 चर्द्धयति (D12 'ति) (both sic) Cr.m g.k.t as in text (for शक्यन्ति). V2 राघव (for राक्षसा). —^a N2 गुप्ता (sic); V2 D2 गुप्त (for गुप्त) —^a D2 T2 (before corr. sec m) [आ]वृत्त (for [अ]वृत्त) N V B D10 12 M2 प्रथ (V2 'ह') रैयितुमाहये (B2 'मिहाहये [hypermetric], M2 'मंजसा').

10 ^a D2 शितयान् (sic) (for विग्रह). D11 चक्ष (sic) (for धर्मे) —^a D2 क्षेय (for दप). N V2 4 B1 2 4 D10 12 M2 चेष्ट (B2 M2 धर्म) विष्टा (N2 B2 D10 'यतो') V2 (B2 धर्मवृत्त), Cm as in text (for वीर्यवतां). D11 स्वरः (sic) (for वर) V2 दप धैर्यातः प्रयुः. —^a Dt D2 5 9 V2 Cm t विद्या- (for बुद्ध्या) M2 चरो (for [अ]भिज्ञे) N V B D10 12 M2 वीर्यवतां (V2 धर्मवृत्त) धेष्टो. —^a G1 5 परायण; Cm g.k.t as in text (for परायणम्). N V B D10 12 विद्याज्ञानवर्धनविधिः D2 7 तप सत्यपरायणः, M2 विज्ञान उपपत्तेरिति.

After 10, D12 reads for the first time st. 11-19 (including star-passages) in N group, omitting 16^{ab}, then reads (var.) as in text omitting 18 only (repeating 15^{ab}, 16^{ab}, 17^{ab} and 19^{ab}).

11 For subst in N V B D10 M2 for 11-13 see below. —^a S1 D1-5 7 9 11-12 T2 G2 M1 [अ]यद

न देवा नर्ययः केचिन्नासुरा न च राक्षसाः ।
गन्धर्वयक्षप्रपराः सकिंनरमहोरगाः ॥ १२
सर्मास्त्राणि कृशाश्वस्य पुत्राः परमधार्मिकाः ।
कौशिकाय पुरा दत्ता यदा राज्यं प्रशासति ॥ १३
तेऽपि पुत्राः कृशाश्वस्य प्रजापतिमुतासुताः ।

विविध, Cm k as in text (for उन्नास्त्रिधात्) T₁ missing from 11^b up to यक्ष in 12^a —^b) D₁₁ त्रै-क्ये, G₄ °क्य (for त्रैलोक्ये) —^c) S₁ D₁ ३:११:१३ [ए]तद्, Cm g h t as in text (for [ए]नम्) D₈ नैनमभ्युत्थयति —^d) S₁ D₁ ३:११:१३ न च वेत्यति कश्चन, Cm k as in text (for ^a)

12 T₁ missing up to यक्ष in 12^a (cf v l 11) —^a) D₁ देवा (for देवा) D₄ G₁ S₁ ३ कथय (for नर्यय) —^b) D₁ D₈ [अ]मरा (for [अ]सुरा) D₁₁ पद्मा (for राक्षसा) —^c) D₁ °रक्ष (for °यक्ष) —^d) S₁ D₈ 11 ३३ न (for स) D₈ अहो *गा

13 ^a) D₄ 14 S (except T₃ M₈) कृशाश्वस्य, Cg t as in text (for कृशा°) Ck कुशनाम प्रजापतिव्येक, C: परमधार्मिका इति पठे परमधार्मिकप्रतिष्ठावन् इत्यर्थे । पुतेनापि दुर्लभं च ध्वनितम् । C: —For 13^a S₁ D₁ ३:११:१३ subst

599^a अक्ष हारस्ते कृशाश्वेन परे परमदुर्नयम् ।

[S₁ D₁ हारिन् D₁₁ अस्ते (for हारस्ते) D₁ gloss प्रजापतिनाकाणि दक्षानि D₈ कुशाश्वेन S₄ पर D₁₁ परे (for परे) D₈ परमर्नैव (sic)]

—^a) S₁ D₁ ३:११:१३ इत्ये Cm g t as in text (for हत्ता) —^b) D₄ (m) यदा S₁ D₁ ३:१३ समन्वयात् (S₁ °यात्, D₁₁ °निययात्) D₈ ३:१३ समाविद्यात्, D₈ °त्यति T₃ °स्ते, all C₈ as in text (for प्रयासति) —For 11 13 N V B D₁ M₈ subst, D₁₁ 13 after 10

600^a दिव्यान्धकाण्यदोषाणि वैदेष्टु कुशिकामनः ।
देवाश्च न विदुर्मानि कुतोऽन्ये सुविमानवा ।
दक्षान्यस्मै कृशाश्वेन दिव्यान्धकाण्यदोषतः ।
महीं पात्यत पूर्व प्रीतेनामितकृता ।

[(1 1) V₂ दिव्यान्धकाणि (sic) V₂ 4 D₁ M₈ [अ]श्वेनेन M₈ विदेष्टु सुवि कौशिक (for the post half) —(1 2) V₂ देवाश्च न V₂ देवा नापि V₂ देवापि न (sic) (for देवाश्च न) V₂ मानवा (for मानवा) —(1 3) V₂ दक्षस्ते (sic), D₁₁ दक्षान्यस्य (for °स्ते) V₂ कृशाश्वेन (sic) B₄ दिव्यान्ध *°दोषतः (for the post half) —(1 4) V₂ 4 B₃ पात्यते D₁₁ पात्यता V₄ सर्वं (for पूर्व)]

14 N V B₁ D₁₀ M₈ om 14 T₁ missing from हत्ता up to अन्ये सु in 15^a —^a) S₁ B₂ 4 (B₃ marg) D₁ ३:११:१३ त हि, D₂ न हि, Cm g t as in text (for नेऽपि) D₁ कृशाश्वस्य (sic) D₂ कृशाश्वस्य D₄ (before

नकरूपा महानीर्या दीप्तिमन्तो जयानवाः ॥ १४
जया च सुप्रभा चैव दक्षकन्ये सुमध्यमे ।
ते सुनातेऽश्वशस्त्राणि शतं परमास्त्ररम् ॥ १५
पञ्चाशतं सुतोऽहिमे जया नाम वरानपुरा ।
वधायासुरसैन्यानाममेयान्कामरूपिणः ॥ १६

corr as in text) 14 T₂ G M₈ ३ भूताश्वस्य, D₁ कुशाश्व (sic) (for कृशा°) —^b) S₁ B₃ 4 D₁ ३:११:१३ 13 सुतोपमा (D₁₁ °मा), D₈ सुता स्मृता, B₃ D₁₁ समप्रभा, D₁₄ सुनास्तु ये, T₃ सुता मता, G₁ सुतै समा, G₁ सुतास्तु ता, M₈ सुता हि ता, Cm g t as in text (for सुतासुता) —^c) S₁ B₂ 4 D₁ ३:११:१३ °मानो (for महावीर्यं) —^d) S₁ वितद्विषा, B₃ D₁₁ महाबला, B₃ °न्यता (for जयानवा)

15 T₁ missing up to कन्ये सु in ^a (cf v l 14) —^a) D₂ जयवत्, T₃ देवा°, Cm g as in text (for जया च) N V B D₁₁ (first time) M₈ विजया (for सुप्रभा) M₈ चास्ता (for चैव) D₃ 12 जया वसुप्रभा चैव —^b) S₁ N V B D₁ ३:११:१३ (both times) M₈ दाक्षाय (S₁ V₁ ३ D₈ १ °रि)व्यो, D₈ दाक्षायिणी, D₈ दक्ष° (sic) (for दक्षकन्ये) N V B D₁ (first time) महाव (V₄ °म)तै (for सुमध्यमे) —^c) D₁ D₈ 10 T₃ M₈ Ct सुते, Cm g as in text (for सुनाते) D₁ D₈ 10 T₃ [अ]ज्ञाणि, M₈ तस्य (for उक्ष) S₁ D₁ ३:११:१३ तयोस्तु (D₁₁ °श्च) पान्य (D₈ °न्याय [metathesis])पत्यानि D₈ ते सुतेक्ष *दाक्षानि, G₁ सुतेक्षायि च°, G₂ तयोपरद्वान्यकाणि M₈ क्षेपाणि चैव —^d) G₁ पर, Cg as in text (for हात) S₁ D₁ ३:११:१३ परमदुर्नय, Cg as in text (for भास्वरम्) —For 15^a N V B M₈ subst D₁₁ 13 after 15^a (first time)

601^a यदोरक्षाण्यदोषाणि जहिरि विष्णुनन्ता ।

[V₂ B₃ तयोर् (for यदोर) V₂ [अ]नेकाणि B₃ [अ]श्वेनेन M₈ [अ]पराणि (for [अ]श्वेपाणि) D₁₁ तयो पुत्रा अश्वेनेन (for the prior half) V₂ विप्र° (sic) (for विष्णुनेना)]

16 ^a) D₁₂ दक्षत S₁ D₁ ३:११:१३ °ज (D₁ ३:११:१३ य)जे, N V B D₁₀ तत्र (V₂ °व) सुतात्र, G₂ सुता°, M₈ सु पुत्राणा (for सुतोऽहिमे) S₁ सुता T₃ जये (for जया) S₁ D₁ ३:११:१३ G₂ M₈ लब्धवरा (for नाम वरान्) D₁ D₈ 4 Ct वरान्, C₈ म परान् (for पुरा) N V B D₁ M₈ जन (V₁ °*)पासास वै जया —^b) S₁ D₁ ३:११:१३ (second time) M₈ पर, N V₁ ३ B₃ D₁₁ 13 (first time) रिपु, V₂ दैत्य, V₂ विप्र (for [अ]मुर) —T₁ missing from विण (in ^a) up to क्रमान् in 17^a on a damaged folio —^c) S₁ N V B D₁ ३:११:१३ (both times) M₈ अक्षया (D₁ °ज), D₈ M₈ अमोषान्, D₁₁ प्रज्ञयान्, Cg as in text (for अमोषान्) D₁ D₈ Cm t अमयात्तरूपिण

२१

तथा वसिष्ठे ब्रुवति राजा दशरथः सुतम् ।
प्रहृष्टवदनो राममाजुहान सलक्ष्मणम् ॥ १
कृतस्वस्त्ययनं मात्रा पित्रा दशरथेन च ।
पुरोधसा वसिष्ठेन मङ्गलैरभिमात्रितम् ॥ २
स पुत्रं मूर्ध्नुपाधाय राजा दशरथः प्रियम् ।
ददौ कुशिरुपुत्राय सुप्रतिनान्तरात्मना ॥ ३

21

1 T₂ begins with श्रीरामचन्द्राय नमः —^a) N̄ V B D₁₂ 12 M₂ एवमुक्तो (B₁ 'कथा') वसिष्ठेन —^b) D₁ D₂ स्वय (for सुतम्) —^c) N̄ V₂ 2 B D₁₂ 12 सप्रहृष्टवदना (B₂ marg after corr 'मनसा [hypernetic]) V₂ स्वय हृष्टवदना, D₁₂ 12 'वदन (for प्रहृष्टवदनो) —^d) V₂ मातुह्य (sic) (for मातुह्य) D₁₂ 12 सलक्ष्मण (ditto) G₂ मङ्गलैरभिमात्रितम् (for सलक्ष्मणम्)

2 ") S₁ N̄ 1-2 5 11 12 T₂ G₂ 'पनो, C₁ g k t as in text (for कृतस्वस्त्ययनम्) —^b) D₂ रात्रा (for पित्रा) M₂ पित्रा दशरथस्य —^c) S₁ D₂ 5 11 12 तथा वसिष्ठेन, M₂ वसिष्ठेन (for वसिष्ठेन) —^d) S₁ T₂ 'मन्त्रितौ (T₂ 'ठ'), D₁ (gloss वृत्ताख्यतमस्य) 2 'नदित, D₂ 'नदिन (sic), D₁₂ 11 12 'नदितौ, D₇ 'नदित, G₂ as in text (for वसिष्ठेन) —^e) For 2 N̄ V B D₁₂ 12 subst

609* बादौ कृतस्वस्त्ययनं मातुलि कृतमङ्गलम् ।
स्वयं चैव वसिष्ठेन कृतस्वस्त्ययनप्रियम् ।

[(1 1) D₁₂ कृत (for the first कृत) V₂ वसिष्ठे (for मातुलि) —(1 2) V₁ 2 B₂ क्रिया (sic) (for क्रिया)]

3 ") N̄ V B D₁₂ 12 वेदाभ्यांर्धन (for स पुत्रं मूर्ध्नि) D₁₂ [ड]पादाय (for [ड]पादाय) S₁ D₂ 11 12 ततो मूर्ध्नि समाधाय, D₁ म च पुत्री समाधाय, D₂ तत पुत्र समाधाय, D₂ 7 तत पुत्री समाधाय —^b) B₂ रात्र (sic) M₂ राम (for रात्रा) D₂ द * रय, D₁₂ ददा **, T₂ 2 M₂ 'रय (for दशरथ) S₁ D₁ 5 11 12 सुतो, N̄ V B D₁₂ 12 सुत, D₁ D₂ 5 11 12 तदा, D₇ सुतो, M₂ स्वय (for प्रियम्) —^c) D₂ वसिष्ठेन —^d) G₂ सुप्रतिन (for सुप्रतिन) S₁ D₁ 2 5 7 11 12 विषामिप्राय पीततः N̄ V B D₁₂ 12 लक्ष्मणपुत्रं तदा

4 ") N̄ V₂ B₂ D₁₂ 11 12 अवापुष्यो, V₂ 2 वयो पुष्यो, B₂ 4 M₂ समपुष्यो (for सुखस्पर्शो) V₂ ततो रात्र ** रपुष्यो —^b) D₁ D₂ 5 11 12 T₂ 2 G₂ 4 नीरत्नस्को N̄ V B₂ D₁₂ 12 नीरत्नस्को (V₂ 'ह, V₂ 'अ) शुभं शुचि, B₁ नीरत्नसु सम शुचि ( ), B₂ नीरत्नस्को (sic) शुभं शुचि, D₁₂ नीरत्नस्को शुभाय, M₂ नीरत्नस्को विप्र सुप्र —^c) For 4^{ab} S₁ D₁ 2 5 7 12 subst

ततो वायुः सुखस्पर्शो विरजस्तो बवौ तदा ।
विश्वामित्रगतं रामं दृष्ट्वा राजीप्रलोचनम् ॥ ४
पुष्पदृष्टिर्भट्ट्यासीद्गुण्डमुनिनिखनः ।
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषः प्रयाते तु महात्मनि ॥ ५
विश्वामित्रो ययाग्रे ततो रामो महायशः ।
काकपक्षधरो धन्वी तं च सौमित्रिन्वन्मातु ॥ ६

610* त दृष्ट्वा देवगन्धर्वा पुष्पदृष्टिं समादधु ।

[S₁ D₁₂ सुत^a, D₂ 7 'दधु D₂ 10 'त (for समादधु)]
—^b) V₂ B₂ C₁ विषामित्र, D₁₂ 4 'वामित्र D₁₂ 10 'वामित्र, D₁₂ 10 'वामित्र, C₁ [वामित्र (for वामित्र) S₁ D₂ 5 7 11 12 12 T₂ 2 G₂ M₂ दृष्ट्वा राम (by transp) D₁₂ repeats (ditto) तत दृष्ट्वा

5 At 5^a and 5^b D₁ (gloss) दृष्टव्यो नविष्यतीति —^b) D₁ D₂ निखन, D₂ G₂ निखन, C₁ g as in text (for निखन) D₂ 5 7 11 12 गीतवोपत्तयार (D₂ 'द), M₂ पीतमेवे तदावरे —^c) For 5^{ab} S₁ D₁₂ subst

611* सुपुष्पदृष्टि पञ्चपविरासीरितानन्दे ।

[D₁₂ 5 (for तु) D₁₂ इतरे (for रितानन्दे)]

On the other hand N̄ V B D₁₂ 12 subst

612* पपात पुष्पदृष्टिं स्नादीतवाद्यं शुभये ।

[V₂ 4 C₁ V₂ 5 'वा (for वाद्य) V₂ स्नादीतवाद्य, V₂ गीत^a, B₂ 'नवाद्य, B₂ 'नवाद्य, D₁₂ गीत वाद्य (for गीतवाद्य)]
—^b) S₁ V₂ B₂ D₂ 2 7 11 12 M₂ चोष (D₂ 7 'पा, D₁₂ 'दै) अ, V₂ B₂ D₂ G₂ निघोष (D₂ G₂ 'दै) (for निघोष) D₂ शङ्खदृष्टिर्भट्ट्यासीद् (corrupt) —^c) D₁ alleg for 5^a except last two letters (स्वतः) —^d) C₁ प्रयागि (for 'तै) M₂ 2 5 7 11 12 M₂ 'दै (for तु) S₁ D₁₂ 11 12 प्रयागम महात्मनः, N̄ V B D₁₂ 12 प्रयाते रपुष्येन, D₂ 2 7 'प्र (D₇ प्रा) वायन महात्मना

6 ") S₁ विश्वामित्रे (sic) S₁ D₁ 5 12 प्रयाग्रे (for ययाग्रे) —^b) D₁₂ T₂ 2 G₂ 4 M₂ धनुर्धर (for महायशः) N̄ V B D₁₂ 12 त (B₂ *) राम (V₂ **) दृष्टवोन्वयाय (V₂ 4 B₂ 2 [marg] 4 'नवाद्य) —^c) D₂ काकपक्ष * तौ D₁ (gloss) (अ) वातव्यन्ते यो हि निखलपुत्रमित्रा य । ऊनपोद्भवयोः च काकपक्षधरो हि स —^d) S₁ D₁ 2 5 7 11 12 तत, D₁₂ तौ (for त च) N̄ V₂ B₂ D₁₂ 11 12 M₂ अन्वयाय. —^e) After 6 N̄ B₂ (marg) D₁₂ 12 ins. whereas B₂ 4 ms after 7^{ab}

613* विश्वामित्रगतं रामं दृष्ट्वा देवा नवायशः ।

प्रहृष्टमनुल प्राप्ता दशप्रीत्यर्धधियः ।

[(1 2) D₁₂ प्रादुर (for प्रा)]

कलापिनौ धनुष्पाणी शोभयानौ दिशो दश ।

विश्वामित्रं महात्मानं त्रिशीर्षाविष पद्मगौ ।

अनुजम्मतुरधुद्रौ पितामहमिवाश्विनौ ॥ ७

वद्धमोधाङ्गुलिप्राणौ खड्गवन्तौ महाद्युतौ ।

स्थापुं देवमित्राचिन्त्यं कुमारानि पावकी ॥ ८

7 $\tilde{N}$ V B₁ 2 D₁₀ M₄ om 7as —^a D₁ (gloss) बद्धतृणौ (for कलापिनौ) —After धनुष्पाणी, B₄ (gloss) धनुर्वरी । तदानुजम्मतु —^b B₄ D₁-3 5 7 11 12 °मानौ, T₃ °यतौ, Cm g k t as in text (for शोभयानौ) $\S$ Ct शोभयानौ मुगभाव जायते । $\S$ S₁ B₃ 4 D₁-3 5 7 11 12 महापथे, D₁₁ शुभे यथा (for दिशो दश) —After 7as B₃ 4 ins 613^a —^c S₁ D₁-3 5 7 11 12 सम्मन्वेता, M₄ महामार्ग (for महात्मान) D₂ विश्वामित्रसम्मन्वेताव् —^d D₂ त्रिशीर्षाव् (for त्रिशीर्षा) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 M₄ साधुनौ रामलक्ष्मणौ, M₄ Cr mp पंचशीर्षाविबोरौ —S₁ D₂-3 5 7 11 12 G₁ om 7as —M₁ repeats 7as after 616^a —For 7as $\tilde{N}$ V II D₁₂ 11 13 M₄ sub_{st}

614^a तदानुययतुर्वरी येन्द्रे देवमित्रिनौ ।

[V B₁ 3 D₁₁ M₄ तदा (V₁ तम, D₁₁ ततो)तुजम्मतु (B₃ M₄ °नयतु)]

—After 7 Dt D₂ 3 (all first time) G₁ M₃ ins 1 2 of 616^a then cont while D₂ 3 2 T G₂ 4 M₁ 3 Cm g ins after 7

615^a तदा कुशिकपुत्र धनुष्पाणी स्वलङ्कृतौ ।

[Cr k t no comm G₁ 4 तथा, M₃ तत (for तत्)]

8 ^b M₄ °बलौ (for महाद्युतौ) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 खड्गवन् धनुर्वरी —After 8as Dt D₂ 3 3 2 S (except M₄) Ck t ins

616^a कुमारौ चाद्ययुषी आतरो रामलक्ष्मणौ ।

अनुयातौ श्रिया दीप्तौ शोभयेतामनिन्दितौ ।

[G₁ om 1 x Ck t no comm on 1 x —G₁ M₄ om 1 2 here and read before 615^a M₁ om 1 2 Dt D₂ 3 read 1 2 for the first time after 7 repeating here —(1 2) D₂ (after corr) G₂ M₁ शोभयेताव्, T₃ °मानाव् (for शोभयेताव्)]

—M₁ repeats 7as after 616^a —^c D₂ 11 12 S स्वायु, D₁₂ repeats (for स्वायु) S₁ °विद्यौ G₁ महा° (for ह्याविन्द्य) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 M₄ तदा (V₁ यथा, M₄ यदा) तुजम्मतु स्थापुं (V₃ °त) —^d V₃ 2 D₂ (gloss स्वेदं वितातौ) पावकी, D₁₁ पावकं (for पावरी)

9 ^a B₁ अथर्षः °D₁₁ अथर्षः (for अथर्षः) $\tilde{N}$ 1 3 नागात्वा (hypermetric) (for गत्वा) —^b D₇ दारव्यौ

अध्यर्घयोजनं गत्वा सरय्या दक्षिणे तटे ।

रामेति मधुरां वाणीं विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ॥ ९

गृहाण वत्स सलिलं मा भूत्कालस्य पर्ययः ।

मन्त्रग्रामं गृहाण त्वं बलामतिबलां तथा ॥ १०

न श्रमो न ज्वरो वा ते न रूपस्य विपर्ययः ।

न च सुप्तं ग्रमचं वा धर्षयिष्यन्ति नैर्ऋताः ॥ ११

(for सरय्या) M₄ दक्षिणेन तु (for दक्षिणे तटे) —After 9as, B₃ 4 ins

617^a दक्षिणेन निवासाय नद्यास्तीरं ततो ययौ ।, while M₄ ins

618^a ते तत्र वै निवासाय देशं कश्चिदुपाययु ।

मुच्यन्तमुपासीनं तत्रायेद्वयं त्राययम् ।

—^c V₁ च मधुर (for [इ]ति मधुरा) —After 9, B₃ 4 ins

619^a उवाच राममामङ्गय हितं वचनमर्धवत् ।

10 ^a D₂ सलिलं रामय्, D₁₂ वत्स °लिल, M₄ सलिलं वत्स (by transp) (for वत्स सलिल) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 वत्स (V₁ राम) राम जल (V₃ 4 °नं) त्राय (V₁ °*) द्, D₁₁ वत्स रायच भद्रं ते —After 10^a $\tilde{N}$ V B D₁₀ 11 13 ins

620^a विविधवल्गुमहर्षिणि ।

उपदेक्ष्यामि ते श्रेयो

[(1 x) V₁ विविधा D₁₁ सलिल (for विविध) V₃ B₃ 4 म (V₃ स) ह्य (sic) (for स्वह्य) B₁ अर्हति —(1 2) V₁ B₃ उपदेक्ष्यामि (sic) B₃ reads वै in marg]

—^b V₄ D₁ 4 9 Cm g °विपर्यय, Cr k t as in text (for कालस्य पर्यय) D₂ तत्कालस्य विपर्यय —^c S₁ D₂ 3 7 11 [इ]मं, D₂ [ए]न, Ck t as in text (for त्वं) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 11 13 गृहाण द्वे (V₄ B₃ D₁₀ त्वय्) इमे त्रिभे —^d B₄ अतिबलं (sic) M₄ तदा, Ct तथा (as in text)

11 ^a G₁ 2 M₄ वा (for second n) S₁ D₁-3 5 7 11 12 M₄ जरा, D₂ अमरो, Ct as in text (for ज्वरो) T₃ M₃ transp श्रमो and ज्वरो S₁ D₁-3 5 7 तुभ्य, D₁₁ जातु, D₁₂ तुल्य (for वा ते) —^b S₁ D₁-3 5 7 11 12 [उ]प सक्षय (D₁₁ °यं) G₂ [अ]पि सक्षय, M₄ [अ]ति सक्षय, Cg t as in text (for विपर्यय) —For 11as $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 sub_{st}

621^a न ते श्रमो जरा चाभ्या भवितुः नाभ्यैः हतम् ।

[$\tilde{N}$ 1 (m) न (for ते) $\tilde{N}$ B₁ 3 वाच्यं V₃ चारव्यं (sic) B₃ व्यर्थं, D₁₁ वापि (for चारव्यं) V₃ चान्, V₄ मर्षं, D₁₁ °हृति (for नाभ्यैः हतम्)]

—^c S₁ D₁-3 5 7 11 12 त्वा (for च) B₃ मुप्तं च (by transp) B₁ प्रवर्धं, D₂ प्रमत्ता (sic) (for प्रवर्धं) —^d Dt धर्मं (sic) G₂ M₁ वाच्यं (for धर्षयिष्यन्ति) D₁₁ G₂ M₃ राक्षसा, D₁₁ नैवृत्ता (sic) (for नैवृत्ता)

न बाहोः सदृशो वीर्ये पृथिव्यामस्ति कश्चन ।

त्रिषु लोकेषु वा राम न भवेत्सदृशस्तन ॥ १२

न सौभाग्ये न दाक्षिण्ये न ज्ञाने बुद्धिनिश्चये ।

नोचरे प्रतिपत्तये समो लोके तजानय ॥ १३

एतद्विद्याद्वये लब्धे भविता नास्ति ते समः ।

बला चातिबला चैन सर्वज्ञानस्य मातरौ ॥ १४

क्षुत्पिपासे न ते राम भविष्येते नरोत्तम ।

बलामतिबला चैन पठतः पथि राघव ।

विद्याद्वयमधीयाने यशश्चाप्यतुलं भुवि ॥ १५

12 * N V B D10 13 M4 च ते, D1 T3 बाहुः, D11 चान्य, M3 बाहो, Cg as in text (for बाहो) N V B D10 13 M4 राम (for वीर्ये) —^a S1 D1 3 5 7 11 13 त्व, T3 अरि, Cg k as in text (for अस्ति) N V B D10 13 M4 वीर्येणान्यो भविष्यति —^a D3 G3 चै (for वा) —^a G3 M1 त्वया (for तव) D4 भविष्यति तजानय —For 12^{ad} S1 D1 3 5 7 11 13 subst

622* भविष्यति महाबाहो त्रिषु लोकेषु वा पुन ।

[D1 lacuna (for महाबाहो) D3 लोकेः S1 D3 13 कश्चन (for वा पुन)]

On the other hand N V B D10 13 M4 subst

623* सवेधनरनागेषु लोकेष्विह पुमांसिषु ।

[B3 [अ]रुर (for -र) M4 [अ]रिषि (for [र]ह) V3 क्विप् (for सिप्)]

—After 12, Dt D4 6 8 T3 G3 read 15^{ad} (var) repeating (except T3) it in its proper place

13 * S1 सौमरो —^a T3 विज्ञाने, G3 M1 न रूपे, Cr m k t as in text (for न ज्ञाने) S1 D1 3 5 7 13 M3 न च (M3 ज्ञाने) बुद्धिनिश्चये, N V B D10 11 13 M4 न बुद्धि क्षुति (N3 B1 D10 M4 'त'वीर्ये; Cr m k t as in text (for ^a) —^a V3 D3 5 7 13 नोचरे (D10 *र) (for नोचरे) V3 'यतोवा, V4 D10 *कल्ये, Dt D4 6 8 T3 G1-3 M2 3 Ct 'यक्ये (for प्रतिपत्तये) —^a S1 D12 समस्तेभिर्गता न ते, N3 मुखो वापि भविष्यति, N3 V B D10 13 M4 त्व (V4 B3 त) चुष्योन्मो (V1 4 B1 3 4 वा, V3 * D13 न, M4 हि) भविष्यति, D1 3 5 7 9 11 समस्त (D1 *मश्र) भवितानय (D11 पुमांश्च) D3 स समस्त (ditto) भविष्यत

14 * T3 G3 M1 9 गते Cmg as in text (for एतद्) S1 N V B D1 3 5 7 10-13 M4 द्वय (for द्वये) M3 विधे त्वया (for विद्याद्वये) S1 D1 2 3 7 11 राम N V B D10 13 प्राप्य, D3 रामे, D13 नाम, M4 द्वावा (for एतवे) —^a S1 D1-3 5 7 11 13 गृहीत्वा (for मणिना) N V B D10 13 यदाश्वाय (V3 'स) यमाप्स्यति (V3 *ति) Dt D4 6 Ct न भवेत्सदृशस्तन, T3 भवतो नस्थितो समः, Cg as in text (for ^a) —N1 V3 om 14^{ad}-15 D12 om (hapl) 14^{ad} 15^{ad} D1 reads 14^{ad}-15^{ad} in marg (sec m) —^a D1 D1 1 3 M4 तु (for first ch) S1 N3 3 4 B3 3 D1-3 5 7 10 11 13 M4 use accu sang for nom sang omitting ch B1 बलादतिबलं, G3 बलात्पतिबलात् (for बला

चातिबला) G2 M1 [ह]ति (for [प]व) —^a N3 V1 3 4 B D10 13 M4 ज्ञानविज्ञान, D1 सर्वविज्ञान, T3 सर्वज्ञानाश्च (sic), Cr m t as in text (for सर्वज्ञानस्य) D3 पठतो रघुनन्द

15 N1 V3 om 15 D12 om 15^{ad}, D14 reads 15^{ad} in marg (cf v1 14) G2 M1 transp 15^{ad} and 15^{ad} —^a D3 13 क्षुत्पिपासा (for क्षुत्पिपासे) N3 V1 3 4 B D10 11 13 च ते, M4 त्वया (for न ते) —^a M1 नरो मम (sic) (for नरोत्तम) S1 D1 3 5 7 11 मासादूर्ध्व (D3 *दूर्ध्व) भविष्यति (D1 *ति), N3 V1 3 4 B D10 13 M4 नात्यर्थे पीडयिष्यति (V3 D13 *ति), D3 *स्तार्थं भविष्यति (sic) Dt D4 6 8 G3 repeat 15^{ad} here (first time after 12) T3 reads 15^{ad} after 12 —^a M1 [प]ते (for [प]व) D3 *बला च श्वैव (sic) D14 स्वति° (for अतिबला चैव) —^a Dt (second time, om first time) D4 6 (both times) G3 (first time) सात, T3 G3 (G3 second time) त्व (for पथि) —After 15^{ad}, S1 D1-3 7 11 13 T3 G3 M1 ins

624* गृह्णान सर्वलोकस्य सुखे रघुनन्दन ।

[D1-3 5 7 11 प्रमाण (for गृह्णान) G2 M1 मद्र काकुत्स्थ (for सर्वलोकस्य) G3 3 M1 प्राप्यते (for सुखे) S1 D13 मातरि बहुमानद D1 3 5 7 11 प्राप्तेषि बहुमानन (D1 *द) D3 प्राप्तेषि बहुमान (for the post half)]

—Gs om 15^{ad} —^a S1 D1-3 5 7 11 12 14 G1 3 M1 3 4 *यान Cr m k t as in text (for अधीयाने) —^a S1 सर्वम्, D3 13 M4 शब्दम्, D12 कीर्तिम् (for यत्तद्) S1 D1 13 13 एवानुत् (D12 *स्त) Dt D4 6 8 चाय (D3 m after corr) भवेद्, M1 च परम Ctp as in text (for चाप्यनुत्) D1 यशश्चाप्ययमाप्स्यति, D2 3 5 प्रमाण बहु प्रा (D12 *) प्यति —For 15^{ad}, N3 V1 3 4 B D10 13 subst D11 M4 ins after 15^{ad}

625* जयश्व दुर्वाकान्तरप्रदेशेष्वदवीपु च ।

मातरा त्रिषु लोकेषु गमिष्यन्ति च राघव ।

[No comm —(1 1) V1 च गु° V3 च ते युद्ध V4 च्युर्गुण D13 तये° (for जयश्व दुर्वा) M4 जसो दुर्वाकारे (for the prior half) V3 B1 D11 अरेयेषु (for अरेयेषु) V4 [अ]रिषि (for च) —(1 2) V3 श्वेता (for सारता) V4 गमिष्यन्ति च (sic) B1 3 गमिष्यन्ति च B3 त्व गमिष्यन्ति (for गमिष्यन्ति च)]

B3 cont

पितामहसुते ह्येते निधे तेजःसमन्विते ।

प्रदातुं तव काकुत्स्थ सदृशस्त्रं हि धार्मिक ॥ १६

कामं बहुगुणाः सर्वे त्वय्येते नात्र संशयः ।

तपमा संभृते चैते बहुरूपे भविष्यतः ॥ १७

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे एकाविंशः सर्गः ॥ २१ ॥

ततो रामो जलं स्पृष्ट्वा प्रहृष्टवदनः शुचिः ।

प्रतिजग्राह ते निधे महर्षेर्भावितात्मनः ।

निवासप्रदितो रामः शुशुभे भूरिनिक्रमः ॥ १८

गुरुकार्याणि सर्वाणि नियुज्य कुशिकामजे ।

उत्पुस्तान् रजनीं तत्र सरय्यां सुसुखं त्रयः ॥ १९

626* दक्षो वा राक्षसो वापि न त्वा बाधितुमर्हति ।

16 * D₂ द्वेः, D₆ द्वेः, D₁₃ चेमे (for ह्येते) —^a) S₁ D_{1-3 5 7 11 12} विदो (S₁ बुद्धि, D₂ विद्यु, D_{11 12} विद्धि) तेजोमये शुभे, N V B D_{10 13} विधे आ (V₂ D₁₃ ह्या, B₁ चा both to remove hiatus) युर्वलान्द्वे (V₂ D₁₃ 'लप्रदे') —^a) S₁ सददी, D_{1 3 5 7 11 12} M₂ सदो, G₂ M₁ प्रदा, G₂ M₂ प्रदाव्ये, Cg t as in text (for प्रदातु) D₁₂ ते च (for तव) S₁ D_{1 3 5 7 11 12} M₂ प्रदातु (for सदृशस्त्र) D₂ transp प्रदातु and सदृशस्त्र D₁₂ त्वा (sic) (for त्वे) G₂ M₁ तु, Ck as in text (for द्वि) S₁ D_{1 3 5 7 9 11} G_{1 2} M_{1 2 4} Ck धार्मिक, Dt D_{2 3} पार्थिव (for धार्मिक) N V B D_{10 13} पात्रवमसि काकुत्स्थ विधयोर्महानयो (V₂ द्वयो)

17 * D₂ कामस् (for काम) S₁ D_{2 3 5 7 12} खलु, D₂ तस्य (for बहु) D₄ धीरे (for सर्वे) T₂ काम च बहुना ह्येते —^a) S₁ D_{1 5 12} तदैवेते न, D_{2 3 7 11} तवैव च न, T₂ त्वये (द्ये) वात्र न, M₂ तव चैते न, Ck as in text (for त्वय्येते नात्र) D₂ (before corr) संशय —^a) S₁ D_{1 3 5 7 11 12} तपोनि (for तपसा) D₂ समुत्थे (sic) D₁₁ सवृते, D₁₂ सवृते, all Cs as in text (for समृते) S₁ D_{7 11 12} ह्येते, D₂ द्वेः, D₂ त्वेते, M₂ भूते (for चैते) D₂ तपो विद्रुमते ह्येते —^a) D_{1 3 5 7} 'पोपे, D₂ 'शेष, D_{11 12} 'धोपे, M₂ मूय ण्व, all Cs as in text (for बहुरूपे) D_{2 3} भविष्यति (sic) —For 17 N V B D_{10 13} subst

627* स्वभावनैर्गुणैर्दिव्ये कामैरप्यतुलैर्युत ।

मूयसात्र गुणैर्कर्मैरेते निधे कथ्यन्ते ।

[(1 I) V₂ स्वभावज, D₁₂ स्वभावज (for स्वभावजै) B₁ द्वे (sic) D₁₂ युक्त (for दिव्ये) N₁ V₂ 4 काममस्य (for कामैरपि) V₂ [अ] गुणैः (for [अ] तुलैः) V₂ युत, D₁₂ मत (for युत) V₂ काममाप्यतुलैः B₁ कामैर्बहुभूत (for the post half)]

18 * V₂ B₁ 4 रामे (sic) (for रामो) D₂ रामस्ततो

(by transp) (for ततो रामो) S₁ D_{1-3 5 7 11 12} [अ] जलि कृत्वा (D₁₁ बहूना) Cg k as in text (for जलं स्पृष्ट्वा) —^a) N V B D_{10 13} प्राजलि प्रण (V₂ 'य' त स्थित —^a) N V B D_{10 13} निवासमित्रात्तपोधनात् —S₁ D_{1 3 5 7 11 12} om 18^a —^a) G₂ सद्य, Cg mgt as in text (for विधा) T₂ भूय (for राम) —^a) Dt D_{2 3} भीम^a, T₂ रावयस्तदा, M₂ [अ] ज्यधिक तदा, Ck as in text (for भूरिनिक्रम) —After 18 Dt D_{2 3 5 7 12} S Ck t ins

628* सहस्रदिग्भैरवाम्भारक्षीव दिवाकर ।

[M₂ तमय (for सहस्र)]

19 N V B D_{10 13} om 19^a —^a) D₁ (gloss) गुरुदक्षिणप्रणामादीनि (for गुरुकार्याणि) S₁ कार्याणि (for सर्वाणि) —^a) S₁ D_{1 5 12} प्रयुज्य, D_{2 3 7} निवेद्य, D₁₂ प्रयुज्य, M₂ प्रयुज्य (for नियुज्य) D₂ Ck t कुशिकामजे, Cg mgt as in text (for 'कामजे') —For 18^a 19^a N V B D_{10 13} subst

629* गृहीतविधोऽनुज्ञावस्ततो रामो महायशः ।

D₁₂ repeats 19^a consecutively —^a) D₂ नेयुत् (sic) (for उयुत्) D₁₂ T_{1 2} G_{2 4} M_{1 2} 3 सीरे, Cg k as in text (for तत्र) N V B D_{10 13} (first time) दजोवास (B₁ 'पवास [hypermetric]) निवासके —^a) D₁₂ T_{1 2} G_{2 4} M₂ सरय्या, Cg t सरय्या (as in text) S₁ समुत्स्रस्त, N V B D_{10 13} (first time) सहस्रक्षय, D_{12-3 5 7-9} T₂ G₂ समुत्स्र, D_{12 13} (second time) 'तत, M₂ (after corr sec m as in text) समुत्स्रस्त, Cg k as in text (for समुत्स्र त्रय) —After 19 S₁ D_{1 3 5 7 9 11 12 13} ins

630* कथयन्त कथाश्रिता प्रीयमाणा परस्परम् ।

[No comm D₁ कथा चित्रा D₁₂ प्रीतिमत (for प्रीयमाणा)] D₂ cont while Dt D_{2 3 5 7 12} S (except M₂) and all Ck ins after 19

२२

प्रमातायां तु शर्वयां निधामित्रो महामुनिः ।
अभ्यभापत काकुत्स्थं शयानं पर्णसंस्तरे ॥ १
कौसल्या सुप्रजा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।
उत्तिष्ठ नरशार्दूल कर्तव्यं दैवमाहिन्म् ॥ २
तस्यैः परमोदारं वचः श्रुत्वा नृपात्मजौ ।

स्नात्वा कृतोदकौ वीरौ जेषतुः परमं जपम् ॥ ३
कृताह्निकौ महामयीं निधामित्रं तपोधनम् ।
अभिनाद्याभिसंहृष्टौ गमनायोपतस्थतुः ॥ ४
तौ त्रयातौ महामयीं दिव्यां त्रिपथगां नदीम् ।
ददृशते ततस्तत्र सरय्याः संगमे शुभे ॥ ५

631* दशरथयुपमृतसत्तमाभ्या
शुगदायनेऽनुचिते तदोपिताभ्याम् ।
कुशिकमुत्तवचोऽनुलालिताभ्या
सुरमिव सा विशभौ विभावरी च ।

[(1 r) T₃ अथ दशरथ Cr mg t as above (for दशरथयुप) — (1 2) D₁₂ T₁ लने T₃ G₁ M₃ न्हो, M₃ मुने (for तदोपिताभ्याम्) — (1 3) M₃ (before corr) वच (sic) (for वचो) [D₉ [अ]नि (for शु)] छ Ch t कुशिकमुत्तवचोऽनुलालिताभ्याम् — (1 4) M₃ हण् (for सुपम्) D₄ G₁ सति, T₃ (changing the metre) सा वौ, all G₃ as in text (for सा विशभौ) Dt D₄ ३ ३ G₁ M₃ ३ (changing the metre) om T₃ दु (for च)]

Colophon D₁-३७ om (cont the sarga) — *Āṇḍā name* S₁ N̄ D₁ 10 11 om V B आदि — *Sarga name* S₁ D₁ 12 विद्याप्रदा (D₁ ***) निर्वो नाम, N̄ V B D₉-11 विद्याप्रदान — *Sarga no* (figures words for both) S₁ N̄ V₁ ३ B₁ 4 D₁ 11 2 om both S₁ ३ ३ 24 V₂ 27, B₂ 9 D₉ 10 25 Dt D₄ ३ ३ S 22 — D₁₃ हृत्वापि राखकाडे प्रधान सग्रे (dash indicates lacuna) — After colophon T₃ concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः, G₁ ३ ३ श्रीरामाय नमः, G₃ श्रीने रामानुजाय नमः, M₃ श्री - न

२२

D₁ ३ ७ cont the previous sarga

1 * V₃ च, V₄ om (for तु) —^a S₁ D₁ 12 जृवि, B₂ तपा, D₁₁ सुनि (for महामुनि) —^a D₁₃ प्रल (for अभ्यभापत) S₁ Dt D₁ ३ ३ १ 12 14 T₃ ३ G₁ ३ ३ M₃ ३ (after corr sec m) काकुत्स्थौ शयानौ (for काकुत्स्थं शयानं) V₁ हुन, T₃ वृण, M₃ दर्भ, Cr mg h t as in text (for पर्णसंस्तरे)

2 * N̄ V B D₁₀ 13 M₃ आतरत्तिष्ठ, D₅ नाम, Cr mg h t as in text (for सुप्रग राम) छ Ch सुपुत्रा शोमनपुत्रवती, छ Gg (also) k take * as a समस्तपद —^a S₁ V₁ 3 B₁ D₁ ३ 7 T₃ पूष, V₃ ३ B₂ D₁₃ पूर्वा, Cr mg h t as in text (for पूर्वा) V B₄ D₁₃ संध्याम् (for संध्या) N̄ V B D₁₀ 11 उपल्लाग, D₉ उपल्लव (for प्रवर्तते) —^a S₁ D₁-३ ३ ३ 11 13 त्वं महामाग, Gg as in text (for नर शार्दूल) —^a D₁-३ ३ पूर्वं, Cr mg t as in text (for

दैवम्) S₁ D₃ 12 13 कुरु पूर्वाह्निका (D₁₁ पौर्वाह्निकी) त्रिया — For 2nd, N̄ V B D₁₀ 13 M₃ subst

632* पौर्वाह्निक विधि कर्तुं तात कालोऽयमागत ।

[V₃ पौर्वाह्निक, V₃ B₂ पूर्वाह्निक V₃ M₃ पूर्वाह्निक (for पौर्वाह्निक) D₁₃ हृत्वा (for कर्तुं) V₄ तात (for तात) M₃ transp कर्तुं and तात M₃ हृत्वागत (for इयमागत)]

3 * V₄ ऋषेस्तु, D₁ तस्यपि (sic) G₁ ३ महर्षे, Gg as in text (for तस्यै) B₄ D₆ परमोदार (for परमोदार). —^a S₁ D₁ 13 मनोनुप, N̄ V B D₁₀ 11 12 तु (V₃ [अ]त्र, D₁₀ [अ]त्र) रायवौ, Dt D₁ ३ ३ ३ ३ T₃ G₁ ३ M₃ ३ न (D₉ व) रोचमौ (for नृपात्मजौ) —^a D₃ ७ तत (for छावा) S₁ D₁-३ ३ ३ ३ 11 12 T₃ कृताह्निकी, M₃ कृतोदक, Cr mg h t as in text (for कृतोदकौ) N̄ om, B₁ चीरी (for चीरी) —^a V₂ ३ B₂ D₁ ३ T₃ G₃ ३ जपतु (sic), D₉ जपत, G₁ जेषते (for जेषतु) N̄ V B D₁₀ 13 जप्य (V₄ जप, B₁ जप्य, B₂ जप) माह्निक (D₁₀ युवम्) D₁ ३ पदे, M₃ (after corr as in text) जप, Cr mg h t as in text (for परम जपम्)

4 * N̄ V B D₁₀ 13 M₃ ३ हृत्वा (D₁₃ त्वा) ह्निक, D₁₄ कृवाह्निकौ, Gg as in text (for कृताह्निकौ) N̄ V₁ ३ ३ B₁ ३ D₁₀ 13 त्रियौ चापि, V₂ त्रियो वारि, B₄ कुलौ चापि, D₇ G₁ चीरी, M₃ त्रिय चापि (for महामयीं) —^a D₇ त्रिधा * वृत्त. S₁ D₁-३ ३ ३ ३ 11 12 ह्यपि तत (D₁-३ ३ दा) N̄ V₁ ३ B D₁₀ 13 निर्धि (for तपोधनम्) —^a D₄ अमिचत (for अभिवाद्या) S₁ तु लौ चीरी Dt D₄ ३ [अ]ति, D₁ ३ ३ ३ ३ 11 12 ततो (D₁₁ तौ [sic]) चीरी, D₉ M₃ [अ]य, T₃ G₃ [उ]प (for [अ]भिसहृष्टौ) N̄ V B₁-३ D₁₀ 13 अभिनादयितु तत्र, B₂ अभिनादयतुनत्र, M₃ एतयिवा ह्यनिक्रय —^a N̄ V B D₁₀ 13 सहिताम् (for गमनाय) S₁ D₁ 13 प्रचन्ने V₄ [उ] पम्, Dt D₄ ३ Gg k t [अ]मि* (for [उ]पतस्थतु)

5 * Dt D₄ M₃ ३ Ct त्रयातौ, D₃ त्रयातौ च D₇ त्रयातौ च, T₃ त्रतापौ, Gg as in text (for ती त्रयातौ) S₁ D₁ ३ 11 12 M₃ महामागौ, D₂ ३ ३ G₃ महामागौ (for महामयीं) N̄ V B D₁₀ 13 तत त्रययतुश्चापि —^a B₂ त्रिपथगातिनीं (for त्रिपथगा नदीम्) —^a S₁ D₁ ३ ३ ३ ३ ३ ३ सरय्या वै, D₁-३ ३ ३ ३ ३ सरय्या वै, D₄ तदा तत्र, D₃ महामयीं (for ततम्न) M₃ अपश्येता सनुदिहौ —^a D₉ सरयो (sic) (for सरय्या)

तत्राश्रमपदं पुण्यमृषीणामुग्रतेजसाम् ।
 बहुर्नर्पसहस्राणि तप्यतां परमं तपः ॥ ६
 तं दृष्ट्वा परमप्रीतौ राघवौ पुण्यमाश्रमम् ।
 ऊचतुस्तं महात्मानं विश्वामित्रमिदं वचः ॥ ७
 कस्यायमाश्रमः पुण्यः को न्वस्मिन्वसते पुमान् ।
 भगवन्श्रोतुमिच्छामः परं कौतुहलं हि नौ ॥ ८
 तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मुनिपुंगवः ।

Śi D1-३.५ 7 11 12 संगमे पुण्यसेमिते —For 5°, N̄ V II
 (B₃ marg) D10 13 subst

633* गङ्गा देवनवीं द्रष्टुं सरस्वा अविद्वृत ।
 [V₃ दिव्या (for गङ्गा) B₄ स्वेविद्वृत (sic)]

6 " D₃ G₃ तत्राश्रमः, D12 तत्राश्रमः, Cg k t as in
 text (for तत्राश्रमः) D₃ इमं (for पदं) D1 पुण्य (for
 पुण्यम्) N̄ V II D10 13 तस्यास्तीरा(D10 रात्रा)श्रमपदं
 —⁵ Śi D1-३.५ 7 11 12 मुनीनां (for ऋषीणाम्) Śi Dt
 D1-३.५ ७ ११ 12 आबितात्मना, N̄ V B D10 13 पुण्यकर्मणा, D12
 अग्निः, T₃ G₃ 4 M₁ भद्रम्, T₃ अश्रमं (for उग्रतेजसाम्) D₃
 विश्वामित्र महासुनि —D₃ om 6°-7° —^o N̄ V B D10 13
 रम्यं दृष्ट्वातु पुण्य (B₃ तत्र) —^d Śi D₃ ३.५ ७ यत्र ते, N̄ B₂
 तपताम्, V₃ तप्यताम्, D1 11 12 यत्र ते, Cg k t as in text
 (for तप्यता) Śi D1-३.५ 7 11 12 तेष्विरे, N̄ V B D10 13 उत्तम
 (for परम)

7 D₃ om 7 (cf v l 6) —^a D₃ तद् (for त)
 D₃ राघवौ, D₄ परमं (for परम) —^b D₃ परमौ (for राघवौ)
 G₃ पुण्यकर्मणौ (metricausta) (for पुण्यमाश्रमम्) D12
 om 7°-8° —^o D₃ तु, M₄ तौ (for त) Śi D1-३.५ 7 11 12
 मन्दुर वाक्य (for न महात्मान) —^d Śi D1-३.५ 7 11 12 M₄
 महासुनि (D12 नि) (for इदं वच) —For 7 N̄ V B
 D10 13 (1 x for 7^{ab}) subst

634* दृष्ट्वा तत्राश्रमपदं जातकौतुहलौ मुनिम् ।
 पश्यन्तुस्तदा वनं तावमौ रामलक्ष्मणौ ।

[[(1 x) V₃ तद् (for तद्) N̄ B₂ D10 तत्राश्रमपदं दृष्ट्वा (by
 transp) (for the prior half) V₃ कौतुहले B₄ D10
 कौतुहलं (for कौतुहले) V₃ मुनि (for मुनिम्) —D12 om
 1 2]

8 D12 om 8^{ab} (cf v l 7) —^a N̄ V B D10 महान्
 (for पुण्य) —^b N̄ V B D10 11 कश्च, M₄ को वा (for
 को नु) Śi D₃ [अस्ति, V₃ [असौ D₃ ३.५ [अस्य, D11 [अत्र
 (also यि) D12 [अग्नि (before corr as in text) Śi D₃ 12
 [अग्निम्] Cmg k t वसते (as in text) Śi D₃ 12
 इत्यप पुं, N̄ V₃ 2 D10 11 इत्यपे मुनि, V₁ D1-३.५ इत्यपे मुनि
 1^a इत्यपे मुनि, M₄ इत्यपे महान् (for वसते पुमान्)
 D₃ om 8° 9° —^c D11 भगव च (for भगवन्) V₁ D₃

अत्रवीच्छ्रूयतां राम यस्यायं पूर्वं आश्रमः ॥ ९
 कन्दर्पो भूतिमानासीत्काम इत्युच्यते बुधैः ॥ १०
 तपस्यन्तमिह स्थापुं नियमेन समाहितम् ।
 कृतोद्वाहं तु देवेशं गच्छन्तं समरुद्रणम् ।
 धर्षयामास दुर्मथा हुंकृत्य महात्मना ॥ ११
 दग्धस्तु तस्य रौद्रेण चक्षुषा रघुनन्दन ।
 व्यशीर्यन्त श्रीरास्तास्तात्सर्गगात्राणि दुर्मतेः ॥ १२

इच्छामि (for इच्छाव) —^d M₄ भुक्त (for पर) D₃ न,
 D12 तौ (for नौ)

9 D₃ om 9^{ab} (cf v l 8) —^a G₁ तु (for तद्)
 —^b N̄ V B D10 13 T₃ M₁ प्रह (B₃ *)सम्, Ck t as in
 text (for प्रहस्य) Cg प्रभामाधुर्नाम प्रहस्य । Cg N̄ V
 B D10 13 मुनिरत्रवीत् Śi D1-३.५ 7 11 12 विश्वामित्रो महासुनि
 —^c N̄ V B D10 13 उभाभ्यां (for अत्रवीत्) Śi D1-३.५ 7,
 11 12 वसते (for राम) —^d T₃ कस्य, Cg k t as in text
 (for वस्य) N̄ V₃ 4 B₁ 3 D10 13 पुण्य, V₁ ३ पुण्यम्,
 B₄ परम्, D1-३.५ 7 11 12 M₄ पूर्वम्, Ck t as in text (for
 पूर्व)

10 " Śi D₃ ३.५ 7 12 भूतिमानाम् (D₃ ३.५ 12 काम)
 कन्दर्पः, D₁ महर्षिर्नाम कन्दर्प Cmg k t as in text (for)
 —^b D₁ राम (for काम) N̄ V B D10 11 12 [अ]भिबिभृक्षुत,
 D1 [अ]बुभुक्षुम, M₄ [अ]त्र बुभुक्षुम (for [अ]व्यते बुधैः)

11 " T₃ इव (for इह) —^b G₁ ३ समाहित (G₂
 १०), Cmg k t as in text (for समाहितम्) —for 11^{ab},
 Śi D1-३.५ 7 11 12 subst

635* स चकार तपो घोरं स्थापुं चेदुमात्तमौ ।

[D₃ ३.५ चकार (for चकार) Śi D₃ 12 विप्र (for घोर) Śi
 D₃ 12 अनिहित (for अतिदो)]

—^a D₃ ins ते before देवेश (hypermetric) D₃ 12
 अतिष्ठन् (for गच्छन्त) D₃ गच्छन् देवेश (by transp)
 D12 अतिवसन् सरुद्रण —^b Śi D1-३.५ 7 11 12 चेदुमात्तमं स
 (Śi D₃ 12 *अश्व, D₃ 11 *स सु), Cmg k t as in text
 (for धर्षयामास) —^c Śi D1-३.५ 7 11 12 सोप (D1 7 12 पा)
 व्यातो, Cmg k t as in text (for हुंकृतश्च)

11 " Śi D₃ ३.५ 7 12 अपप्यातस्य (D₃ ३.५ ७) Dt
 D1 ३.५ अवप्यातस्य (D1 ३.५ ७) D₄ T₃ अथ दग्धस्तु, D11
 अपप्यातस्य, G₂ अथ तस्य च, M₂ अवज्ञातस्य, Cmg
 अवदग्धस्य (for दग्धस्तु तस्य) Dt D1-३.५ 11 12 T₃ M₂ ३ रुद्रेण
 (for रौद्रेण) —^b D11 चक्षुषा (for चक्षुषा) D1-३.५ 11
 रघुनन्दनौ —^c T₃ व्यशीर्यन्त (sic) (for व्यशीर्यन्त) Śi
 D1-३.५ 7 12 [अ]स्य सहसा, D12 ते दत्तस्य (sic) (for
 श्रीरास्तात्) —^d Śi D₃ 12 ततो, G₁ तस्य (for सर्व)
 Śi D1-३.५ 7 11 12 चीमतः, G₂ दुर्मते (for दुर्मते) —For
 11-12 N̄ V B D10 13 M₄ subst

तस्य गात्रं हतं तत्र निर्देग्यस्य महात्मना ।
अशरीरः कृतः कामः क्रोधादेभ्यश्चरेण ह ॥ १३
अनङ्ग इति विख्यातस्तदा प्रभृति राघव ।
स चाङ्गविषयः श्रीमान्यत्राङ्गं स मुमोच ह ॥ १४

636* स्वायुं स इह तपन्तं पुरा विल महत्तप ।
आवेष्टुमन्यवार्णं कृणोद्वाहसुमापत्तिम् ।
स बुद्ध्वा तत्र रक्षेण दासं किरु महात्मना ।
अथ दासस्य रक्षेण तस्य वै रघुनन्दन ।
रोपसापामिर्निर्देग्यं तच्छरीरं व्यशीर्यत । [5]

[(1 x) V₂ स्वायु (sic) (for स्वायु) M₂ ते स हि (for स इह) V₂ पर (for महत्) —(1 2) V₂ आरुक्च, D₁₂ प्रवेष्टुम् (for मावेष्टु) B₂ (marg) पुर्ण, M₂ ज्ञात्वा (for तर्ण) —(1 3) V₂ D₁₂ स बुद्ध्वा, B₂ बुद्धा स (by transp) (for स बुद्ध्वा) V₂ तेन (for तत्र) —N₂ om. 1 4, B₂ reads 1 4 and 5 in marg —(L 4) B₂ [प]व, D₁₂ [प]व M₂ [अ]न (for वै) M₂ रघुनन्दन (for रघुनन्दन) —(L 5) V₂ रोपाय, V₂ विधि- D₁₂ च्च (for रोप) V₂ नासाभि- (for नासाभि) B₂ व्यशीर्यत (for व्यशीर्य) M₂ शरीर समशीर्य (for the post half)]

13 B₂ reads 13 in marg D₂ om 13^{ad} D₂ om from 13^{ad} up to the end of ⁵ —^a) D₂ तस्यागाम्यपत्र (for तस्य गात्रं हतं) D₂ D₂ transp तस्य and तत्र S₂ N V B D₂ 2.2.7.10-12 T₂ G₂ M₂ तस्यागा (M₂ न) व्यपत्रागम (S₂ N₂ V₂ 2.2.7.10-12 M₂ द्वाग [except M₂ sic]) —^a) D₁₂ विदग्धस्य, Cg as in text (for निर्देग्यस्य) D₂ D₂ G₂ महत्तप, Cg as in text (for तत्र) S₂ D₂ 2.2.7.10-12 हिम (D₂ 2.2.7.10-12 विष्णु) शीलसमीपत, N V B D₁₂ सद्य सर्वाण्य शेषत, M₂ सद्य चत्सामन्योपन —^a) B₂ अशरीरः D₂ अशरीरः, T₂ ते शरीरि (sic) Cg as in text (for अशरीर) —^a) C₂ हिः C₂ ह (as in text) S₂ D₂ 2.2.7.10-12 तेन महत्तपना, M₂ देवेन यमुना (for देवेभ्यश्चरेण ह) N V B D₁₂ 13 M₂ एव कोपानामना (D₁₂ न)

14 B₂ transp 14^{ad} and 14^{ad} —^a) D₂ स एवात्रय (for विख्यातस्य) N₂ V B D₂ 7.10 तत्र (for तदा) B₂ राघव, D₁₂ राघवौ (for राघव) M₂ तत्र प्रभृति कामश्च व्यापनोर्ग हनि प्रभो —^a) D₂ सुगृहा (for स चाङ्ग) D₁₂ विषय (sic) (for विषय) —^a) S₂ B₂ D₂ 2.2.7 यत्रागमि D₂ स्वशरीर (for यत्राङ्गं स) T₂ (after corr sec m as in text) 3 G₂ ह। C₂ as in text (for ह) D₂ 11 12 यत्राग (D₁₂ नार) प्रमुमोच ह —For 14^{ad} N V B₂ 3.4 D₁₂ 13 M₂ subst while B₂ ins after 14^{ad}

637* अनङ्ग इति देशोऽयं व्याल कामाद्रनामान् ।

[M₂ अगा इति (for अनङ्ग इति) N V B कामाद्र (for कामाद्र)]

15 After 15^{ad} N V B₂ D₁₂ 13 M₂ ins.

तस्यायमाश्रमः पुण्यस्तस्येमे मुनयः पुरा ।
शिष्या धर्मपरा वीर तेषां पापं न विद्यते ॥ १५
इहाद्य रजनीं राम वसेम शुभदर्शन ।
पुण्ययोः सतिर्तोर्मध्ये श्वस्तरिष्यामहे वयम् ॥ १६

638* कामस्य रघुनन्दन ।
तस्यायतनमत्रेदं
[[(1 2) B₂ आयतनम्, D₁₂ आयतनम् V₂ B₂ एव (for वयम्)]

On the other hand M₂ (discards ^{5ad} with + sign below them) ins (inf lin sec m)

639* श्रीवदस्य महामन ।
अतोऽत्र मुनयो राम कुर्वन्ति तप उत्तमम् ।
मोक्षधर्मपरा वीर तेषां पापं न विद्यते । (cf 15^{ad})
शिष्या धर्मपरा भूत्वा क्षुभ्वा कुर्वन्ति सदा ।

—^a) N₂ यस्येमेः V₂ तस्यैतेः D₂ ततोस्य (for तस्येमे), N V B D₁₂ M₂ परमस्य B₂ कामस्य रघुनन्दन (= 1 x of 638*) —^a) S₂ D₁₂ 7.11 12 तिहा, Cg k t as in text (for शिष्या) S₂ D₁₂ G₂ वीरा (D₂ G₂ रात्र), D₁₂ 13 वीरा (D₁₂ रा), K (ed.) सित्यं (for वीर) —^a) S₂ D₁₂ 11, 12 वैष्ण, Cg k t as in text (for तेषां) D₁₂ पाप (sic) (for पाप) S₂ D₁₂ 11, 12 हि, Cg k t as in text (for न) —For 15^{ad}, N V B D₁₂ 13 M₂ subst, while D₁₂ ins after 15

640* तपोदरवरा शिष्या पुराणा ब्रह्मवादिन ।
निवसन्त्यत्र निरवाप्तपोनिर्भूतकल्पना ।

[B₂ D₁₂ om 1 x —(1 x) N₂ 1 धर्म- V₂ B₂ D₁₂ नान (for दम) N V B (except B₂) D₁₂ 13 सर्वे (for शिष्या) M₂ सत्य (for सदा) —(1 2) V₂ [आ]स्य, B₂ [अ] * (for [अ]न) V₂ B₂ विपत्ता (for निरत्ता) D₁₂ तपोनिर्भूतकल्पा (for the post half)]

16 ^a) D₁₂ 2^{ad} नी (for रजनी) N V B D₁₂ 13 M₂ एका (for राम) —^a) S₂ N V B D₁₂ 2.7.10-12 T₂ वसाम, D₂ *साम, D₂ *वस्याम (for वसेम) V₂ श्लोचनः V₂ D₁₂ 11 द्दर्शन, B₂ द्दर्शन, D₁₂ G₂ द्दर्शन (for द्दर्शन) M₂ सुपदे वस्यामहे वयं —N₂ om 16^{ad} —^a) D₂ विचरि (for महस्तरिष्यामहे) S₂ N V B D₁₂ 11 तति (N₂ V₂ 2.2.7 मति)प्याम (B₂ मति) प्रपद्य वै (N₂ परेषुहि [sic] N₂ V₂ 3 11 D₁₂ परेषुहि V₂ परिषदि), D₂ 7 वस्याम ससुनं निरा D₁₂ 13 मतिप्याम परेषुहि —After 16 all MSS (except D₂ 7 M₂) Cg k t ins

641* अमिगच्छन्ते सर्वे बुधय पुण्यसाधनम् ।
इह यान् परोऽस्माकं सुनं वस्यामहे निनाम् ।
याताय वृत्रव्याध दुःखदया नरोत्तम ।

तेषां संयुक्तां तत्र तपोदीर्घेण चक्षुषा ।

निज्ञाय परमप्रीता मुनयो हर्षमागमन् ॥ १७

अर्घ्यं पाद्यं तथातिथ्यं निवेद्य कुशिकात्मजे ।

रामलक्ष्मणयोः पश्चादकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ॥ १८

सत्कारं समनुप्राप्य कथाभिरभिरञ्जयन् ।

न्यवसन्सुसुप्तं तत्र कामाश्रमपदे तदा ॥ १९

इति श्रीरामायणे वालकाण्डे द्वाविंशः सर्गः ॥ २२ ॥

[Ś1 D1 s 12 om 1 r and 3 D1s T1 s G4 om 1 2
N̄ V B D10 11 12 M4 om 1 3 D2 G1 2 M1 s transp 1
2 and 3 — (1 r) Cc अमियच्छामहे व्यत्ययात्तद् हे इति
पृथक्पद वा । परो युक्ततर । Cc V2 B1 M4 स्नात्वा G4 सीम (for
मर्ते) N̄ V1 2 4 B2 4 D10 12 अभिगच्छाम च स्नात्वा, D11
अमियच्छ महाराष्टो (for the prior half) D11 उपये M4
मुनीना (for सुवच) — For ins see below — (1 2) M4
वात (for वात) G1 2 M4 परो (G1 परा, G2 पुरो M4 इन)
राम (for परोऽस्माक) Ś1 N̄ V B D1 s 9 12 इह कामाश्रमे राम,
M4 इहैव सक्तान् राम (for the prior half) V2 स्वय (for
सुख) M4 नय (for निशाम्) Ś1 D1 s 9 12 12 वल्ल्याम् सगुल
निशा (= 76^d in D2) (for the post half) Cg k t no
comm on 1 2]

—After 1 r D11 ins

642* गङ्गायाश्च सरस्वाश्च संगमे सरोरो कुम्भे ।

17 D1 om from तत्र up to 17^b —" N̄s B2
D10 प्रवदताम्, B4 ससुघताम्, D1 सवदताम् (sic) D2
सवसताम्, T2 सुवदता, Cr m k t as in text (for सवदता)
Ś1 N̄s V1 s 4 B1 s D2 7 9-12 एत, N̄s V2 B4 D2 3 एव, Ck
as in text (for तत्र) M4 अथ तानामतान्मुष्ण —
M4 तव सिद्धेन (for तपोदीर्घेण) —" D2 परम प्राप्य, Ck
परम° (for परमप्रीता) M4 प्रागेव च महारामान —D7 om
(hapl) 17^d—19^d —" M4 ऋषयो Ś1 D2 12 प्रहृष्ट,
D1-s 9 11 [S]भ्याहम्, Cg k as in text (for हर्षम्) Ś1
D1-s 9 12 आताता, Ck as in text (for आगमन्)

18 D7 om 18 (cf v1 17) —" N̄ V1 B D10
M4 तेषां, V2 तेषां, Cg as in text (for अर्घ्यं) T2 पाद्यमर्घ्यं
(by transp) N̄ V1 s B D10 M4 च विषिवन्, V4 च
विषिवन्, D2 s 11 12 अया°, G1 तयातिथ्य (sic) Cg t as in
text (for तयातिथ्य) —" N̄ V1 s B—4 D10 M4 प्रपु
(V2 °त्, B4 °त्)य, V4 B4 पूजा च, D11 निश्च, T2
विज्ञाप्य (for निवेद्य) —" V4 लक्ष्म —" N̄s एव, N̄s V
B D10 12 एवम् (for पश्चाद्) —" M1 [अ]कुर्वन्त, M4
प्रपुञ्जन् (for अकुर्वन्) N̄s [अ]कुर्वन्नतिथिक्रिया

19 D7 om 19^d (cf v1 17) —" Ś1 N̄ V B
D1 s 10-12 परम्, D2 परम प्राप्त, Cm g t as in text (for
समनुप्राप्य) M4 प्राप्य ता तन्निद्या तत्र —" Ś1 N̄ V1 s B
D2 s 7 10-12 M4 भनि (B4 D11 4 *)रस्य च, V2 4 D1 s 12
°गस्य च, Cr m g k as in text (for अभिरञ्जयन्)
Cg Ct अभ्यरञ्जयन् अइभाज् भापे । तदाश्रमस्यानुप्रीतिनि
दोष । यद्वा सत्कार समनुप्राप्य तत्र प्राप्य विभामिनादींस्तदाश्र
मस्था ऋषयोऽभ्यरञ्जयन्निधाय । Cg—After 19^d Dt D4 s
8 9 14 S (except M4) Cm g k t ins

643* यथाईमजपन्सध्यामृपयस्ते समाहिता ।
तत्र वासिभिरानीता मुनिभि मुनैः सह ।

[(1 r) D4 12 T1 s G4 M4 मुनयस् (for ऋषयस्) —(1
2) D2 °र (for वासिभिर) D2 तत्र स्वर्णीभि (सी) रानी ता
(for the prior half) M4 सन्तैस् (for मुनैः)]
—" Ś1 N̄ V1 s 4 B D2 s 7 9-12 न्यवसन्ते (D2 °स्तु) V2
न्यवसेद, Dt D1 न्यवसन्तु (D1 °स्त), D12 अवसस्ते, T2
न्यवसस्ते (sic) M4 नावसस्ते N̄ V B D10 12 M4 महात्मान
(for सुख तत्र) —" V2 कामाश्रमपदे Ś1 Dt D1 s
(after p r m corr as in text) 7 9 11 तथा, N̄ V B
D10 12 M4 सुखे, D2 सदा (for तदा) —After 19 Dt
D4 s 8 9 14 S Cg ins

644* कथाभिरभिरानीताभिरानी नृपात्मजौ ।

रमयाभास धर्मात्मा कौशिको मुनिपुत्राव ।

[(1 r) M2 अनु (for first अभि) M2 अनुत्तौ (for
अभिरानी) —(1 2) M4 [ ]नुपयपुति (for मुनिपुत्राव)]

Colophon —Kanda name Ś1 N̄s D1 s 10-12 om
V1-s B आदि°, D2 अयोध्या° —After Kanda name,
B1 s 4 ins बालचरिते —Sarga name Ś1 N̄ V B D1-s 3
7 9 10 12 कामाश्रमनिवास (V2 °गमन) D12 ताडकाप्रवेश —
Sarga no (figures words or both) Ś1 N̄s V1 s B1 s
D2 s 11 12 om both N̄s B2 s D2 10 26 V2 28 V2 25
D1 D2 s 12 S 23 D2 17 19 D2 20 D12 -कादे यो
दिंश्चमनिनाम (dash indicates lacuna) —After coloph-
phon T2 concludes with श्रीरामचन्द्राय नम, G1 s
श्रीरामाय नम, G2 श्रीमते रामानुजाय नम, M2 श्री ... म

२३

ततः प्रभाते निमले कृताह्निकमरिदमौ ।
 विश्वामित्रं पुरस्कृत्य नद्यास्तीरमुपागतौ ॥ १
 ते च सर्वे महात्मानो मुनयः संशितव्रताः ।
 उपस्याप्य शुभां नारं विश्वामित्रमथाब्रुवन् ॥ २
 आरोहतु भगान्नारं राजपुत्रपुरस्कृतः ।
 अरिष्टं गच्छ पन्थानं मा भूत्कालस्य पर्ययः ॥ ३
 विश्वामित्रस्तथेत्युक्त्वा तानृषीन्मभिषूय च ।

ततार सहितस्ताम्यां सरितं सागरंगमाम् ॥ ४
 अथ रामः सरिन्मध्ये पप्रच्छ मुनिपुंगवम् ।
 वारिणो मिधमानस्य किमयं तुमुलो धनिः ॥ ५
 राधस्य वचः श्रुत्वा कौतूहलसमन्वितम् ।
 कथयामास धर्मात्मा तस्य शब्दस्य निश्चयम् ॥ ६
 कैलासपर्वते राम मनसा निमित्तं सरः ।
 ब्रह्मणा नरशार्दूल तेनेदं मानसं सरः ॥ ७

23

1 " M३ विमलौ, Cg as in text (for विमले) —^d)
 D२: ६ १० ११ M३ कृत्वा (for कृत) B३ °रिदमौ —D२ om
 १st —^d) V१ नमस्कृत्य —^d) N V B D१० M३ उपेयतु,
 Dt °गमत् (sic) D१३ प्रपगमत् (for उपागतौ)

2 " B३ D३ M३ तु, Cg as in text (for च) S१
 D१-३ ६ ११ १२ सर्वं दृष्ट (D१ °तत्), D१३ सर्वं ते वै (for ते च
 सर्वं) D१ महामानं —^d) S१ D१-३ ६ ११ १२ ऋषय (for
 मुनय) S१ N V B D१ ३ ६ १०-१२ M३ सुयैवचैत (M३
 °तेजस), D२ कालित, M३ सशति (for संशितव्रता) —^d)
 S१ D१ ३ ६ ११ १२ °तस्यु, V३ °दृष्टव्य, Cm gt as in text (for
 उपस्याप्य) D१ वाच (for नाव) —B३ om (hapl) 2^d—
 ३^d —^d) D१ वया (for अथ) D१३ [अ] वयिद् (sic)
 (for [अ] वयन्)

3 B३ om ३^o (cf v 1 2) —^d) B३ आरोहयन् (hy
 permetric) D२ °हन्, Cm as in text (for आरोहन्)
 D३ ६ M३ शुभा (for भवान्) N२ V३ B३ D१० आरोह
 मगदन् (B३ °वान् also in m) T३ वदन् (for नाव) —^d)
 V३ विश्वामित्र, B३ रा*पुत्र S१ D१-३ ६ ११ १२ पुर सर (D१
 °र) V१ °स्तव, D१३ पुर दाय, Cg k t as in text (for
 पुरस्कृत) D१० मा ते कालाख्यो ह्यमूर् (= ३^d in D१०)
 —^d) V२ ६ B३ (marg also) जवित्र Cm g k t as in text
 (for अरिष्ट) —^d) D३ Cg k °विपर्यय (for कालस्य पर्यय)
 N V B D१० १३ M३ मा ते (V३ च) कालाख्यो हि (N२ om
 हि[submetric]) मूर् (V१-३ B D१० ह्यमूर्, V३ D१३
 मयत्, M३ °स्तु ते)

4 " T३ तदा (for तथा) —^d) B३ तापसान् (for
 तानृषीन्) S१ D१ ३ ६ ११ १२ प्रलङ्घयत्, N V B३-३ (m
 also as in B३) Dt D२ ३ ६ १० ११ M३ प्रति (Dt °त्य) पूज्य च
 (V१ स), B३ प्रतिगृह्ण, D३ प्रपूजयन् (submetric) T३
 (after corr sec m as in text) जवि, G३ °वाय च
 (for जविपूज्य च) —^d) S१ N V B D१ ३ ६ १०-१२ सरित
 पुण्यां (for सहितस्ताम्यां) —^d) S१ N२ ६ B (B३
 marg) D१-३ ६ १०-१२ सरयु, V१ B३ आह्वी (for सरित)
 N V B D१० १३ विमलोदरा D२ ११ सागरगमा Cg k t as

in text (for सागरगमाम्) —After 4 Dt D२ ३ ६ १० ११ S
 (except M३) ins (Cg comm on 1 २ Ck on 1 २
 and Ct on 1 १-३)

645^a तत् शुश्राव वै शब्दमतिमग्मवर्धितम् ।
 मध्यमागम्य तोयस्य तस्य शब्दस्य निश्चयम् ।
 ज्ञातुं कामो महातेजा सह राम कनीयसा ।

[(1 १) Dt D२ ३ तव (for तन) D१ १ T G२-४ M३ °त,
 G३ M३ शुश्र (G३ °श्रा [sic]) वतु (for शुश्राव वै) Dt D२ ३
 तोय M३ जवि (for जवि) T३ गनीर (for सत्तम) D२
 भवित (for -वर्धितम्) —(1 २) D२ ११ T (except T३) G
 M३ ३ om the post half of 1 २ and the prior half of
 1 ३]

5 " N V B D१० तत्र, D१३ लतो, Cm k as in text
 (for मय) S१ D१-३ ६ ११ १२ राधव (Dt °र) स्तु (for मय
 राम) —^d) V१ प्रपच्छ (for पप्रच्छ) V३ °स्ततम, M३
 कुशिकामज (for मुनिपुंगवम्) —^d) V३ B३ वारिणा,
 Cm g as in text (for वारिणो) N V B D१० १३ मिधय
 इय (V३ °ते तीर), Cm g k t as in text (for मिधमानस्य)
 S१ D१-३ ६ ११ १२ वा (D१ नि) रीणा (D० वीराणा) मिध
 मानना —^d) S१ D१ ३ ६ ११ १२ दृष्ट, N B न्वय (B३ °र्थ),
 V३ D१० M३ त्वय, V३ मुने (for मय) S१ D१ ११ १० विमलो,
 N V B D१० १३ बलवान् स्वन, D१-३ ७ विपुलो, D२ तुमुल,
 Cg k as in text (for तुमुलो ध्वनि)

6 " N V B३ ३ ६ D१० १३ M३ इति राम, B३ इति तस्य
 Cm g k as in text (for राधवस्य) S१ D१ १२ तु त्व (for
 तव) G३ M३ रामस्य वचन —^d) N२ V३ B३ ६ D१ १२ म३
 सन्वित S१ D१-३ ६ ११ १२ जातकौतूहल दय (D२ ११ १२
 °लो मुनि) —^d) D१३ हृषयामाय (sic) N V B D१० १३
 भगवान् (for धर्मात्मा) —^d) N V१ ३ B D१० ११ १३ विस्तर
 (V१ °र), V३ काण Cm gt as in text (for निश्चयम्)

7 " D१ ३ ६ ११ १२ °से (for कैलास) N V B D१० १३
 M३ ६ दिखरे (for -मयते) Cg हेरामपर्वते (as in text)
 D२ ११ १२ रये (for राम) —^d) V३ प्रहणा, D१० om (hapl)
 म in मनसा V१ निमित्त (for निर्मित) B३ transp मनसा
 and निर्मित N१ V१ शर (sic) Dt D२ ३ ६ ११ १२ Cg as in

तस्मात्सुखाव सरसः सायोध्यापुष्पगृहे ।
 सरःप्रवृत्ता सरयूः पुण्या ब्रह्मसरश्च्युता ॥ ८
 तस्यायमतुलः शब्दो जाह्नवीमभिवर्तते ।
 वारिसंशोभजो राम प्रणामं नियतः कुरु ॥ ९
 ताभ्यां तु तावुमौ कृत्वा प्रणाममतिधार्मिकौ ।

text (for सर) — $\tilde{N}2$ V₃ G₈ om (hapl) 7° —^o)
 S₁ D₅ 11 12 रघु, G₂ M₁ मुनि (for नर) $\tilde{N}1$ V₁ 3 4 B
 D₁₀ 13 ब्रह्मणा प्रागिदं य (V₁ त) स्माद् —^o) $\tilde{N}1$ V₁ 3 4 B₁ 3
 D₁₀ 13 तदयं (V₁ त) स्माद् [by transp] V₄ ५ B₄
 तस्मात्तद् (for तेनेद्) S₁ D₁ 3 5 7 11 12 मानस नाम (D₂
 मान [metathesis]) तेन तत्

8 ^o) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 प्रसूता सरयू, M₂ सरयू (for
 सुखाव सरस) — $\tilde{N}1$ D₃ 7 om (hapl) 8° —^o) D₁
 अभ्यधावत्, D₂ अभ्यगादूर्ध्वं, D₃ 13 अभ्यमावयत्, D₁₁
 अभिमगामत् (sic) M₄ गृहति, Cr mg as in text (for
 उपागृहते) —For 8°, $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 subst

646° सरसो मानसात्स्मादयोध्यामु शोभना ।

[V₃ नामसाद् (metathesis), V₄ स्म (for मानसाद्) B₃
 दत्ताद् (for परमाद्) V₅ य (for अनु) V₁ गोचरा B₃ (m
 also) 4 शोभना (B₄ ता) (for शोभना)]

—^o) $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 नदी प्रसूता, D₁ 3 5 9 11 12 M₂ प्रसूता,
 Cm t as in text (for सर प्रसूता) $\tilde{C}$ Ck तस्या सर
 प्रवृत्तत्वाद् सरयूरिति नाम । $\tilde{C}$ —^o) D₃ प्रह्वरसच्युता

9 ^o) M₂ 3 Cm सुख, Cg as in text (for अनु))
 S₁ D₁ 3 5 7 11 12 हाद्यौय विपुलकस्या (S₁ स्वा), M₄ वृष
 तस्य महान्बाह्वो —^o) S₁ D₂ 3 5 7 11 12 जाह्नव्याम्, Cm t
 as in text (for जाह्नवीम्) M₄ जतिवतते —For 9°, $\tilde{N}$
 V B D₁₀ 13 subst

647° जाह्नवीमभिवर्तिन्यास्तस्या शब्दोऽयमीदृशः ।

[$\tilde{N}1$ V₂ 4 B₃ 4 (both m also) अभि (B₂ इति) वृथाय
 V₁ D₁₀ 13 अति (for अभिवर्तिन्याम्)]
 —^o) S₁ $\tilde{N}2$ V₂ B₃ 3 (m also) D₁ 3 5 10 12 सचपेजो, $\tilde{N}1$
 V₁ 4 B₁ 4 सचपेजो, V₂ सचपेजो, D₃ 7 सचपेजो, Cg k as in
 text (for सचपेजो) —^o) D₂ प्रणमो (sic) G₂ प्रमाण
 (metathesis) (for प्रणमो) S₁ $\tilde{N}$ V B D₁ 3 5 7 10 12
 प्रय (V₁ ण) त, D₃ त Cg as in text (for नियत)

10 ^o) S₁ D₁ 3 5 7 M₂ उभाभ्या, D₁₁ प्रणामः, D₁₂
 तुल्याभ्या, G₂ M₁ तस्या, Cr mg k t as in text (for ताभ्यां
 तु) M₄ प्य ती (for तावुमौ) —^o) D₁₁ सगमे नरसत्तमौ
 —For 10°, $\tilde{N}$ V B D₁₀ 13 subst

648° चरन्तस्तौ नमस्ताभ्या नदीभ्यामप्य राघवौ ।

[V₄ नमस्तार D₁₀ मत् (metathesis) (for नमस्ताभ्यां)
 V₄ नदी राघ (for नदीभ्याम्) B₃ अभि (for अय)]

B₃ cont.

तीरं दक्षिणमासाद्य जम्भतुर्लघुविक्रमौ ॥ १०
 स वनं घोरसंकाशं दृष्ट्वा नृपरात्मजः ।
 अनिप्रहृतमैश्वाकः पप्रच्छ मुनिपुंगवम् ॥ ११
 अहो वनमिदं दुर्गं क्षिप्रिक्कागणनादितम् ।
 भैरवैः श्वापदैः कीर्णं शकुन्तैर्दारुणारवैः ॥ १२

649° प्रणाम प्रयतौ कृत्वा सगमे नरसत्तमौ ।

B₃ cont (after 648°)

650° विश्वामित्रस्य वचसा भक्त्या परमया युतौ ।

—D₁₁ om (hapl) 10° —^o) $\tilde{N}$ V₁ 2 B₁ 3 (B₃ m
 also as in text) D₁₀ 13 पर समसाद्य, V₅ 4 B₄ परम (for
 दक्षिणमासाद्य) —^o) D₁₂ विक्रमे (sic)

11 ^o) S₁ D₁ 3 5 7 9 12 तद्, Cm g as in text (for
 स) S₁ D₁ 3 5 7 12 सनाद्, D₂ (marg gloss) भयंकर
 दूर्जनं, Cg k t as in text (for घोरसंकाशो) —^o) D₁₂
 transp नृप and वर S₁ D₁ 3 5 7 9 12 G₁ 2 M₁ 3 नर
 वरामजौ (D₁ D₂ 3 G₁ 2 M₁ 3 ज) (for नृपवरात्मन)
 T₂ वृष्टवाधुवरात्मज —^o) S₁ D₂ 13 तत् समतात्तौ वीक्ष्य,
 D₁ 3 7 ततो वनं तद्विश्वाक् (D₃ 7 काद्) (for ^o) S₁
 D₂ 5 7 12 आश्रुच्छेता मुनिं तु तौ (D₁₂ तदा) D₁ संश्रुच्छेता मुनिं
 च तौ (for ^o) D₂ ततो नमंताविश्वाकावश्रुच्छेता मुनिं उभौ,
 D₂ तदा पप्रच्छतुभ्यौ मुनिमिदं वा नृपतौ —For 11, $\tilde{N}$ V B
 D₁₀ 11 13 M₂ (1 2 only) subst

651° अयानुपदमेवापन्नं घोरमतिर्विमौ ।

दृष्ट्वा पप्रच्छतुभ्यौ मुनिं तं नृपरात्मजौ ।

कस्येदं मेघसंकाशं वनं घोरं प्रकाशते ।

[(1 2) V₂ अयात् (sic) V₄ पर B₃ (marg also
 as above) तया (for अयानुपदम्) V₅ वत् (sic) (for
 वन) D₁₀ अभिरितौ (for अतिर्विमौ) —(1 2) $\tilde{N}1$ पप्रच्छ
 $\tilde{N}2$ B₃ (marg also as above) D₁₀ पीतौ (for मूले) V₂
 D₁₁ नृप D₁₂ तौ (for त नृ) B₁ दारुणारवौ M₄ वन
 नृपतौ मुनिं (for the post. half) —After 1 2 M₂ reads
 1 2 of 652° —(1 3) V₂ वत् (sic) (for वन) D₁₂
 प्रकाशते (for प्रकाशते)]

12 ^o) S₁ D₁ 11 12 घोरं, D₂ दीर्घं (for दुर्गं) $\tilde{N}$ V₁ 3
 B D₁₀ 13 दुर्गं (V₂ B₁ यै) पक्षिगाणाकीर्णं, V₄ बहुपक्षगाणाकीर्णं
 (sic) —^o) V₁ D₁₁ T₂ G₁ 2 M₂ क्षत्रिणा, V₄ विद्विक्का
 D₂ उलीका (sic) Cm g k t as in text (for सिद्धिका)
 D₂ खन, D₁₂ नन (for नन) D₁ D₂ 3 संयुतं (for
 नादिवम्) —D₁₁ reads 12° after 652° —^o) S₁
 D₁ 3 5 7 11 च समादीर्णं, D₂ 9 12 T₂ 3 G₁ 2 M₂ 3 युतः, V₄
 घोरं (for श्वापदैः कीर्णं) D₁₂ घोरवैष्णवमाकीर्णं (sic)
 T₂ श्वापदैर्हिंस्यमुनिं —^o) D₁ 11 12 G₁ M₂ दातुर्नर (for
 शकुन्तैर्) S₁ D₁ 3 5 7 11 12 G₂ दारुणारवैः D₂ 9 12 S
 (except G₂) Cm दारुणा (D₄ M₂ नैर्) रते (T₂ यतः
 M₂ युतं) Cr k t as in text (for दारुणारवैः)

नानाप्रकारैः शुक्रनैर्वाययिभिर्भवस्वन्नैः ।
सिंहव्याघ्ररहैश्च वारणैथापि शोभितम् ॥ १३
घनाश्वरुर्णककुभैर्विल्वतिन्दुकपाटलैः ।
संकीर्णै उदरीभिश्च किं न्विदं दारुणं वनम् ॥ १४
तमुवाच महातेजा निधामित्रो महामुनिः ।
श्रूयतां वत्स काकुत्स्थ यस्यैतदारुणं वनम् ॥ १५

एतौ जनपदौ स्फीतौ पूर्वमास्तां नरोत्तम ।
मलदाथ करुपाथ देवनिर्माणनिर्मितौ ॥ १६
पुरा वृत्रपथे राम मलेन समभिप्लुतम् ।
क्षुधा चैव सहस्राक्षं ब्रह्महत्या यदापिशत् ॥ १७
तमिन्द्रं स्नापयन्देवा ऋषयश्च तपोधनाः ।
कलशैः स्नापयामासुर्मलं चास्य प्रमोचयन् ॥ १८

13 S1 D1 3 5 7 12 om 13 and 14 —^a) D4 डैरैवै
स्वन्नै —^d) D4 14 T G1 2 4 M1 9 चोप, D5 चैव, G3 उप
(for चापि)

14 S1 D1 3 5 7 12 om 14 (cf v1 13) —^a) D5
घनाश्वरुर्णककुभैर्, D5 घनैश्च ककुभैश्चापि —^b) Cg मल- (for
विल्व) D4 विभुक् (for तिन्दुक) —^d) Dt D5 9 जु,
Ct as in text (for जु) D5 9 T3 Ck किं चेतद्, D14 T1 2
G2-4 M1 3 किं चेतद्, G1 किं चेतद्, Cg as in text (for
किं न्विदं) —For 12^a 14 N V B D10 11 12 M6 (D11
M6 for 13 14 only) subst

652* नानावृत्तानां यैर्विद्वानामनैर्विनाशितम् ।
सिंहव्याघ्रपाटलैश्च पञ्चभिरुदरैश्च शोभितम् ।
घनाश्वरुर्णककुभैर्विल्वतिन्दुकैः ।
मुने कदाकिमिश्रैश्च कीर्णैः किल्विदमुप्यताम् ।

[V2 4 D11 12 om (hapl) 1 x —(1 x) D12
नानावृत्तानां B1 वायमानैर् (sic), B2 (marg as above)
व्याघ्रपाटलैर् (for वायमानैर्) M6 नानाप्रकारैश्च शोभितम् इति स्वी
(cf 13^{ab}) —M6 reads 12 after 12 of 652* —(1
2) N1 3 ब्रह्मव्य V1 D12 बहि V2 B2 D12 M6 ब्रह्म (for
पञ्च) —(1 3) V2 3 वराध V4 वराध^a D11 ***
(for वराधकणे) N1 वायमानैर्विदुः, V4 पाटलाशोकवपुः
D11 विल्वतिन्दुककणे (for the post half) D12 वराधक
कुटुम्बपाटलातिन्दुकि —(1 4) D12 तथा (for द्वे) V2
B1 D12 इदम् (for विदम्) V4 B1 3 (marg also) उच्यते
D11 सगैश्च समावृत्त (for the post half)]
—Thereafter D11 reads 12^{ad}

15 D14 reads 15 in marg (sec m) —^a) N V
B1-3 D10 12 साव, B4 ताम् (sic) (for तम्) N V B D10 12
M6 तपोर् (B2 M6 ततो, B4 3 वाच्यं (for महातेजा) S1
D1-3 5 7 9 11 12 तपो (D11 3) तद्वचनं शुचा —^b) S1 D12 12
महानृपि N V B D10 12 M6 श्रुत्वेदं (V1 3 त्वैव B2 [marg
also] 4 इदम्) भगवा-मुनि (B1 M1 चृपि) —^c) N V
B D10 12 M6 इत्युपायम्, D1 वचनं वच्यो, D2 2 7 12 वच्यो
(D3 वच्य, D11 वच्य) काकुत्स्थौ (for वच्य काकुत्स्थ) —^d)
S1 D1 3 5 7 9 12 [इ] दं शैव, Cg k as in text (for [ए]
तदारुणं) N V B D10 12 M6 आतौ रामलक्ष्मणौ D11 शैव
स्वनमुपायम्

16 ^a) S1 D1-3 5 7 11 12 शिवो N V B D10 12 मय,
Cm g k as in text (for एतौ) N V B D10 12 'पद्, G4
'पद् (for जनपदौ) S1 N V B D10 12 13 14 श्रीमान्,
D1 7 9 श्रीमत्, Cm g k as in text (for स्फीतौ) —^b) D1
सर्वम् (for पूर्वम्) S1 D1 3 7 11 M6 नरोत्तमौ N V B
D10 12 पूर्वमासीन्महर्षिमान् —^c) S1 D1-3 7 9 11 12 मलदाथ,
N V1 B2 4 D10 मलनाथ, V2 4 B1 3 (after corr as in
N) मलजथ, D5 मलदाथ (sic) D10 मलदाथ (sic),
Cm g k as in text (for मलदाथ) S1 V2 B1 D1 2 11-12
करुण (D11 'पा) श्र, V4 करजश्र, B1 D1 7 10 करुण (B2 [after
corr] D10 'पा) श्र, D2 सकास्पो, D5 कुरपश्र, Cm g k
'शाश्र (for करुपाथ) V2 मलयकरुपाश्रैतौ —^d) D1 12 वैष
(for देव) N1 V1 B2 4 D10 12 निर्मिता (for निर्मितौ)
Cm g k as in text (for ^a) Cg Ck देवनिर्माणेन निर्मित
नामधेयौ Cg

17 ^a) N V B D10 12 सत्ता (B4 'हा) य नमुचि हवा
—^b) N1 मनेन (sic), B1 (marg also) पापेन, T3 मनेन,
Cg k as in text (for मलेन) S1 N V B D1 2 5 7 9-12 M6
सममि (V2 3) नुत, D2 सम्भिप्लुत, Cg as in text —^c)
S1 D1-3 5 7 11 12 क्षुधा (D1 'पि [sic] या च, N V B D10 12
क्षोपायै (B2 'वै) व Dt क्षुधौ (sic) D5 हृदापाच, G1
क्षुधयैव, Ck cites as in text (for क्षुधा यैव) Cg Ct
क्षुधा युसुकया 1 Cg S1 N V B D1-3 5 7 9-12 M6
सहस्राक्षो (D1 'हे) —^d) S1 D1-3 5 7 9 11 12 'हत्या Cg k t
ब्रह्महत्या (as in text) Dt D2 4 6 8 T3 M6 Cg समा, D1 3
तदा, D11 तथा (for यदा) N V1-3 B D10 12 मित्रभुगम
(B 'भुगम; D12 'दुग्ध) मया (V1 3 4) क्लिष्ट, B2 मित्रभुगुण
वायुता M6 ब्रह्महा भगवान्क्लिष्ट

18 ^a) D2 7 तद् (for तद्) S1 D1 3 5 7 9 11 12 क् (D2
वि) पय, Dt D5 मलिन, Cm g as in text (for चापयन्)
S1 D1 3 5 7 9 11 12 सर्व (for दवा) N V B D10 12 M6
तमिह खा (V1 2 4 खा, B2 4 M6 ह्या) पयामामुर —^b) M6
कलशैश्च, Cm k as in text (for कपयश्च) S1 D1-3
5 7 9 11 12 सर्व (S1 D12 'वै D2 3 4 5 7 9 11 12 देवग
(D1 'युग्मि सह, N V B D10 12 देवा सर्पिण्यो पुरा
(V1 2 तथा), M6 देवो सर्पिण्यो मुरा —^c) V2 द्विद्वै
(sic) M6 कपय, Cm g k as in text (for कलशै)
N V B D10 12 M6 पुष्य (B2 पुणं) सलिले (for चापया-

इह भूम्यां मलं दत्त्वा दत्त्वा कारुण्यमेव च ।
शरीरजं महेन्द्रस्य ततो हर्षं प्रप्रेदिरे ॥ १९
निर्मलो निष्करूपश्च शुचिरिन्द्रो यदाभवत् ।
ददौ देशस्य सुप्रीतो वरं प्रभुरनुचमम् ॥ २०
इमौ जनपदौ स्फीतौ ख्यातिं लोके गमिष्यतः ।

साधुः। Śi D1-3 5.7.9 11 12 छा(Śi D1-3 5.7.11 12) छा
पवाचकुरमलेः (D2 7 °कुः सलिलेः). —^d D2 मले (for
मले) M2 ह्यपोहवत् (for प्रमोचयत्). Śi D1-3 5.7.11 12
सलिले(D2 7 °भमले)मेलनुद्यये; N V B D10 13 एते(N
B2 3 पुष्यै; B1 * *)मेल(V2 4 °मलं)समन्वितं (V1 4 B1.2
समाश्रितं; B2 marg also as in V1 B4 and मपाश्रितं; B4
D13 विशोषयैः); Gg as in text (for *).

19 D11 repeats 19-20^{ab} after 20^{ab}. —^a D11
(second time) अस्यां (for इह). Śi D1-3 5.7.12 तस्यां
(D12 °ह्यः [sic]) भूमौ (Śi D1 12 °भ्यां as in text); N
V B D10 11 (first time) 13 M2 सोरिमन्देदे (for इह
भूम्यां). V2 मनस् (for मले). Śi D2 2.5.11 (second
time) 13 देवाः N V B D10 11 (first time) 13 G2 M2
हस्त्वा (for दत्त्वा). —^b N V2 4 B2-3 D10 11 13 देवः V1
देवः V2 B4 D2 (before corr. as in N) देवः Dt D2 देवाः;
D1 हवाः; G2 हवत्वा (for दत्त्वा). N2 V1 B1-3 D2 7.10.13
कालः (B2 °ल)प्यम् (B2 marg. also कौरूप्यम्); V2 कल्पम्;
V2 कल्पम्; B2 कौरूप्यम्; D2 11 (both times, first
time before corr. as in N2)काल्यम्; G2 कल्पम्;
Cr.m.g कारुण्यम्; Ct as in text (for कारुण्यम्). D1 ह
(for च) D2 दत्त्वा कालुषं तथा; M2 देहदः कार्यमेव च. —^c
M2 शरीरजे महोदहस्तु. —^d D11 (first time) मासवात्;
M2 जवाप सः (for प्रप्रेदिरे). —For 19^{ab}, N V B D10 13
subst.:

653* मित्राभिद्रोहसंयुक्तं परं हर्षमवाप्तवान् ।

[V4 मित्राति. N2 V2 B2 4 संभूतः V1 सख्य (for
संयुक्त).]

20 D11 repeats 20^{ab} (cf. v.l. 19). —^a N2 B2 3 D10
°लपश्च; V1 2 D2 9 निष्करूपश्च; B2 (m. also) 4 निष्करूपश्च;
D11 (second time) निष्करूपश्च; T2 °स्वस्व (for निष्क-
रूपश्च). —^b Dt D2 8 शुद्धः D2 शुद्धः; Gg as in text (for
शुचिः) D2 चेदो (sic) (for इन्द्रो) V2 तथा; Dt
D2 8 11 12 T2 3 G2 M2 (before corr.) यथा; D1 11 (first
time) तदा; M2 सतो (for यदा). V B1 2 D2 स्वभूतः; D1
[अ]न्यभूतः; D13 ह्यभूतः (for [अ]भवत्) D2 7 ह्यभूतदा.
—^c N V B D10 T2 तदा; Dt D2 3 8 13 ततो (for ददौ).
T2 सदीप्तो (for सुप्रीतो). —^d Dt D2 8 प्रदाद्; D2 प्रयुद्
(sic) (for प्रयुद्) M2 अनुत्तमः. Śi D1 5.9 11 12 ततो
परमर्दिमः; N V B D2 3 7 13 ददौ परमर्दिमः (V1 °मौ);
D10 ददौ परमर्दिमः.

मलदाश्च करुपाश्च ममाङ्गमलधारिणौ ॥ २१
साधु साध्विति तं देवाः पाकशासनमश्रुवन् ।
देशस्य पूर्वा तां दृष्ट्वा कृतौ शक्रेण धीमता ॥ २२
एतौ जनपदौ स्फीतौ दीर्घकालमर्दिम ।
मलदाश्च करुपाश्च मुदितौ धनधान्यतः ॥ २३

21 °) V2 B1 °पद- (for जनपदौ). Śi D1-3 5.7.9 11
ख्याति (for स्फीतौ). —^a Śi D1-3 5.7.9.12 कृत्ते; V1 -ति;
Gg.k cite as in text (for ख्यातिं). B2 (m.) लोके.
D11 T2 transp. ख्यातिं and लोके. V4 गमिष्यति (sic).
—After 21^{ab}, D1 ins. (gloss ?).

654* मलः पाप्मा विमर्दिष्टः कारुण्यो देहजं मलय् ।

—^a Śi D2 9 11-13 मलयश्च; N B2 4 D1-3 7 11 मलदाश्च;
V B1 मलय (V2 °य)श्च; Gg.k as in text (for मलदाश्च).
Śi V B1 D1 11-13 करुपाश्च; B2 कलुपाश्च; D2 कुरुपाश्च (for
करुपाश्च). —T2 G2 om. (hapl.) 21^d-23^a. —^b Śi सहा;
D1-3 7 9 12 सहाच्चा (D2 °वा)रिणः (D2 11 °रौ); D11 °हारिणो;
Cr.m.g.k t as in text (for मलधारिणो). N V2 4 B2 3
D10 [ह]र्षयजेन म (V2 स)मर्कितो; V1 B1 4 D13 M2 ह
(V1 B1 D13 ज [with hiatus])गजेन मर्कितो; V2
[अ]गगजेन समन्वितो.

22 T2 G2 om 22 (cf. v.l. 21). —^a N V B
D10 13 M2 पयस्तु; D2 4 ° (for साधु साधु). —^b Śi
D1-3 5.7.9 11 13 शर्षसुः पाकशासः (D2 °तास)न. —^c Śi
D1-3 5.7.9 11 दे (D2 °दे)वपत्ता (D2 °उपा)व (Śi तु); D12
देशः पूर्वा; M2 देवस्य; Ct.k as in text (for देशस्य पूर्वा)
Śi कृत्वा (for दृष्ट्वा). —^d M2 कृत (sic) (for कृतौ). D2
धीमता. (sic).

23 T2 G2 om. 23^{ab} (cf. v.l. 21). —^a Śi
D1 5.11 13 एते Gg.k as in text (for एते) D12 °पद-
(for जनपदौ). Śi D2 7 9 (after corr. as in text) धीमत्
(D2 7 °मान्); D1-3 13 धीमत् (for स्फीतौ). —^b Śi
D2 3 7 9 12 तुल्यकालम् (D2 12 °कालम्); D2
कामतुल्योः D11 तस्मिन्काले (for दीर्घकालम्). D1-3 7 9 11
ज (D1 12 ह्य)र्दिमो (for मर्दिम) —For 22^c-23^a, N V
B D10 13 M2 subst.

655* देशस्य नाम निर्दुतिं शुक्ला तां वामपेरिताम् ।
एवमेतौ जनपदौ पर्यमेव विस्तर्दिता ।

[[(I. 1) B2 M2 देशश्च (for देशस्य). V1 D13 मुक्ता (for
शुक्ला तां). V4 राम (sic) वेतिता. —(I. 2) D13 च; M2 [अ]भि
(for विस्तर्दिता) B2 repeats through oversight 21^b
for the post. half.]

—^a Śi D2 9 11-13 मलयश्च; N2 B2 मलदाश्च; N2 V1 2 4
B (B2 m. also) D2 7 10 मलदाश्च; V2 मलया; D1
मालराश्च (for मलदाश्च). Śi V2 D2 9 11-13 °कृत्वाश्च; V2

कस्यचिन्मथ कालस्य यक्षी वै कामरूपिणी ।
बलं नागसहस्रस्य धारयन्ती तदा ह्यभूत् ॥ २४
ताटका नाम भद्रं ते भार्या सुन्दस्य धीमतः ।
मारीचो राक्षसः पुत्रो यस्याः शक्रपराक्रमः ॥ २५
इमौ जनपदौ नित्यं विनाशयति राघव ।

मलदांश्च करुपांश्च ताटका दुष्टचारिणी ॥ २६
सेयं पन्थानमाचार्यं वसत्यत्यर्थयोजने ।
अत एव च गन्तव्यं ताटकाया वनं यतः ॥ २७
स्वबाहुबलमाश्रित्य जहीमां दुष्टचारिणीम् ।
मन्त्रियोगादिर्म देशं कुरु निष्कण्टकं पुनः ॥ २८

करुपाश्रेति, B₂ 'कल्ल' (m also 'शा')श्च (for च करुपाश्च) —^d) S₁ समुद्रौ, N V₁ B D₄ ६९१०१३ T₁ M₅ सुदिता (V₁ D₁₀ 'ताव'), V₄ आहिता, Dt T₃ मुदितो (sic), D₁-३७ सपुणो (D₄ 'र्णा'), D₁₃ ३३ सपुणो (for मुदितो) N V B D₁₀ ११३ M₅ नदिसपदा (D₁₁ 'सपुण', D₁₃ 'सपुणौ', M₅ 'मत्तरा'), D₈ ध - न्यतः (for धनधान्यतः)

24 —^d) N V B D₁₀ १३ M₅ अथ कालस्य महते —^d) N V B Dt D₄ ६९१०१३ T₃ M₅ यक्षिणी, Cg as in text (for यक्षी वै) S₁ D₁ ३३७११३ यक्षी तु (D₁₁ 'तु' [sic]) छत्रचारिणी (D₁₃ 'णौ' [sic]) —^d) V₃ वन (sic) (for वल) —^d) S₁ D₁-३३७११ (after corr m as in text) १३ [अ] निरा दुषि (D₁-३७ सदा), N V B D₁₀ १३ M₅ महाबला, D₁₁ [अ] बला सती, D₁₃ T₃ सथा, Cg as in text (for तदा ह्यभूत्)

25 —^a) N V B D₁₀ १३ M₅ सुदस्य, Cg k t as in text (for अद्रं ते) —^d) N V B D₁₀ १३ M₅ दैव्य (V₁ देव्य [sic]) पतेभूत्, D₁₄ सुदाय (for सुन्दस्य धीमतः) —^d) D₃ [स] ज स्यात् (for पुत्रो) —^d) V₄ वस्य (sic), D₂ सुव्य (for यस्या) T₃ शुक्र (for शक्र) D₁₁ पुरोगम् (for पराक्रम) —After 25 V₂ (after 660*) ३ ins

656* पशुमानुषसंयुक्तमक्षयत सर्वथा ।

while B₃ ins

657* यस्या मयाज्ञ कलति देवाना च विमानक ।

—After 25 Dt D₄ ६९१०१३ S (except M₅) Cg k ins

658* हृत्तबाहुर्महाश्रीयो विपुलास्यतनुर्महान् ।

राक्षसो भैरवाकारो नित्यं नाशयते प्रजा ।

[[1 १] D₁₄ T G₂ १ M₁ ३ 'वीर्यो' (for महाश्रीयो) —(1 २) D₃ [आ] रतो (for [आ] कारो) G₂ नाशयते (sic) (for नाशयते)]

26 —^a) M₅ सोय (for इमौ) —^d) Dt राघव, D₂ दुष्टपी (for राघव) —For 26^{ab} S₁ D₁-३३७१११३ subst

659* उल्मादयति सा नित्यमेतौ जनपदालुभौ ।

[S₁ उल्मादयति (sic) D₂ [अ] लौ (for सा) D₁₃ निनपने (sic) (for जनपदात्) S₁ D₁₃ ११३ निनो (D₁₃ 'नौ' [sic]) (for उभौ)]

while N V B D₁₀ १३ subst

660* सेयं जनपदं राम समुसाध सुदारणा ।

[N₁ सम V₁ सेम V₂ सेपा (for सेय) V₃ जनपदो (sic) N₂ V₁ B₃ D₁₀ नाम (for राम) N₃ V₄ B₁ ३ सपुच्छाय (B₃ m also 'त्वाच') V₂ समासाय, D₁₃ सपुच्छाय (for सपुच्छाय) V₄ सुदास्या (sic) —After 660*, V₂ ins 656*] —^d) S₁ D₁-३३७१११३ मालदाश्च (for मलदाश्च) N V B D₁₀ १३ अद्यापि साधि (V₁ 'ध्या', V₂ ३ B₃ (m) ४ 'नि', V₄ 'ध्या') वसति (V₄ 'ते') —^d) N₂ V B D₁₀ १३ ताह (V₁ 'ह') का (here and elsewhere below), G₁ राक्षसी (for ताटका) B₃ D₁₃ नाम (for दुष्ट) N V B D₁₀ १३ यक्षिणी (for चारिणी) S₁ यक्षी वै विहिताशिनी, D₁-३३७१११३ यक्षी (D₂ यक्षिणी [hypermetric]) विहिताशिणी

27 D₁₀ reads 27^a-28^b in marg —^d) S₁ D₂ ३७ १३ एपा, N V₁ B₃ ३ D₁₀ एत (N₁ D₁ 'न'), V₄ ४ B₂ ४ एत, D₁₁ शैल, M₅ हृद्, Cmg k t as in text (for सेय) N V B D₁₀ आत्म्य, Dt D₄ ६९१०११३ T₃ Cmt माह (D₁₁ 'शि') ख, D₁₃ आसाय, Cg as in text (for आचार्य) —^d) S₁ D₁-३३७११३ निवसत्यर्थ (D₂ ७ 'न'), D₄ ६९१०१३ G₂ ४ M 'प्यर्थ', G₁ ३ रिष्ट (for वसत्यर्थ) G₁ योजन (for-योजने) Ck भाषायांति दृष्टिदण्डनदी । आहूय निरप्येति यावत् । अतिक्रान्तोऽर्थमत्यर्थं ततः कर्मधारय । . अर्थयोजने दूरे पन्थानमाचार्यं निहति । यथेदं ताटका वनमस्माभिर्गन्तव्यं अत एव हेतोः । Ck N V₂-४ B D₁₀ साध्य (V₂ 'त्वा', V₃ 'र्था', D₁₀ 'द्य') र्वाणो (V₄ 'त्वा', B₄ 'यो') जनादित, V₂ सा-र्था योजनारम्भि —M₅ om 27^a-28 —^d) B₄ ताट, D₁ अत, D₁₁ G₁ ३ हत, Cg as in text (for अत) S₁ D₁₃ १३ C₂ न, D₁-३७ रि, D₁₁ [अ] नि (for न) C₂ म अत एव न, C₂ म अत एव च V₂ T₃ (before corr) गतस्य (for गन्तव्य) —^d) S₁ ताटकायोजन, N₁ D₁ ३३७११३ ताट (D₁₃ १३) ट/कामवने N V B D₁₀ १३ १३ प्रति, Dt तत, D₁₁ स्वया, G₁ स्वत, Cmg t as in text (for यत)

28 M₅ om 28 (cf v l 27) S₁ D₁ ३३१३ om 28 and 29 D₁₀ reads 28^{ab} in marg (cf v l 27) —^d) B₁ D₁₃ सु (for स्व) D₂ -रम् (for -रम्) Dt reads माश्रित्य जही in marg —^d) N V₁-३ B D₃ ७१०११३ M₁ वहि ता (N₁ 'ह्य'), V₄ यतते, T₃ [आ] जस्विता (sic) Ct as in text (for जहीमा) N V B-४ D₁₀ १३ -यक्षिणी (for -चारिणीम्) —D₂ ७ om 28^a-29 —^d) V₂ सन् (for मन्) V₃ इदं (for इमं) V₄ लोह (for देव) —N₂ reads 28^a and 29^a in marg

न हि कश्चिदिमं देशं शक्रोत्प्रागन्तुमीदृशम् ।
यक्षिण्या घोरया राम उत्सादितमसह्यया ॥ २९

एतत्ते सर्वमाख्यातं यथैतद्धारुणं वनम् ।
यक्ष्या चोत्सादितं सर्वमद्यापि न निर्वर्तते ॥ ३०

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे त्रयोविंशः सर्गः ॥ २३ ॥

29 Śi D1-3 5 7 12 om 29 Ns reads 29^a in marg (cf v1 28) —^a) D11 (before corr) देशे (for देश) Ns V4 B3 4 Dt D3 9 10 11 G1 M1 शक्रो (B4 शक्रो) हि (V4 B4 D11 क्षि, M1 [inf] hi क्षि) (for क्षाशोति) M2 [क्ष]दंतुम् (for [क्ष]गन्तुम्) G2 शक्रोत्प्रागन्तुं देशम् (by transp) B3 ईश्वर, D10 ईश्वर (for ईश्वरम्) —D11 reads ^a in marg —Note hiatus between ^a and ^a —^a) N V B D10 11 12 घोर (V1 घोष)रूपिण्या (for घोरया राम) —^a) D11 उत्सादितम् D12 G1 2 M1 3 (all to avoid hiatus) ह्य, Cm as in text (for उत्सादितम्) N V B D10 11 12 अना (V1 वा) वैद्या, Cg as in text (for अलक्षया)

30 ^a) N V B D10 12 M2 इति Cg k as in text (for एतद्) V1 om (submetric) B3 marg (for ते) N V1 2 4 B D10 12 सत्य, D4 T2 ययितं मयं, Cg as in text (for सर्वमाख्यात) Ck यया यक्ष्योत्प्रादितमेनत्समाख्यातम् । ^a) D4 T2 यय, D12 यया G1 यय, G2 यया (for यया) Śi N V B D1-2 3 7 10-12 M4 [ह]दं (for एतद्) Cg ययैतद् (as in text) —^a) Śi N V B

D10 11 12 यक्षिण्योत्सादित, D1-3 5 12 द्युत्सादि (D3 ^a*)ले, D2 द्यु*^a 4, D12 यक्षिण्यु* (for यक्ष्या चोत्सादित) N V B (B3 m also as in text) D10 11 12 M2 सर्वम् (for सर्वम्) —^a) Śi N V B1 2 4 D1-3 5 7 10-12 [उ]त्साद्यते (B4 D12 दित) तया (N1 V1 D3 1^a तथा, V1 B3 यया, D1 3 7 [S]मया, D12 सदा), B3 [उ]त्साद्यते द (marg also न)या, M2 तु न क्षाम्यति Cg as in text (for न निवर्तते) Cr m k t as in text (for ^a)

Colophon D1-3 7 om (continue the previous sarga) —*Āṇḍa* name Śi N V4 Dt D1 10-12 om V1-3 B आदिकादि —*Sarga* name Śi N V 11 D2 9 10 12 सादकावनप्रयत्न, D11 सादकावय —*Sarga* no (figures words or both) Śi N V1 4 B1 6 D5 12 om V2 29 V1 26 B2 3 D9 10 27 Dt D4 9 11 11 S2 4 D12 इत्यादि—कहि ता—वनम्—सर्गे (dash indicates lacuna) —After colophon T2 concludes with श्रीरामायणं नाम नमः श्री न श्रीरामाय नमः G2 श्रीमते रामायुपाय नमः M2 श्री न

२४

अथ तस्याप्रमेयस्य मुनेर्वचनमुत्तमम् ।
 श्रुत्वा पुलकशार्दूलः प्रत्युनाच शुभां गिरम् ॥ १
 अल्पवीर्या यदा यक्षाः श्रूयन्ते मुनिपुंगव ।
 कथं नागसहस्रस्य धारयत्यग्रे बलम् ॥ २
 विश्वामित्रोऽज्जरीढाक्यं शृणु येन बलोत्तरा ।
 वरदानकृतं वीर्यं धारयत्यग्रे बलम् ॥ ३

24

D1 27 cont the previous Sarga

1 ") $\tilde{N}$ V B D10 12 इति, D7 अतस्, Cm g k t as in text (for अथ) D12 तयापनेयस्य (sic) (for तस्या प्रमेयस्य) —^a) $\tilde{S}$: $\tilde{N}$ 2 V B D1-3 710-23 अनुत्त, $\tilde{N}$ 1 अत्रवीर्य (for उत्तमम्) —After 1st, D1 27 ins

661* चित्ररूपं महार्थं च स्वार्थसाधनमुत्तमम् ।

[Ds उत्तम (for उत्तमम्)]

—G1 reads 1st in marg —^a) Ds 11 दुष्यशार्दूल —^a) D7 शुभ (for शुभा) Ds गिरा —For 1st $\tilde{N}$ V B D10 12 subst

662* श्रुत्वा रामस्ततो भूय परिपन्नलं सदायम् ।

[V1 सगम V4 सदाय (for सदायम्)]

2 ") $\tilde{N}$ 3 B D10 स्वल्प, B1 वीर्या, D11 अमवीर्यात्, G1 वीर्यस्य (for अल्पवीर्या) V3 Ds 9 G1 सदा, D11 स, T1 यथा (for यदा) V3 B4 दक्षा, Dt D1 2.4.6 8 T3 Gs Ms Cmp t यक्षी, G1 यक्ष्य, Gs यक्ष्या, Cm as in text (for यक्षा) V4 अल्पवीर्यं हि यक्षिण्या —^a) V1 4 Dt Ds 4 6 9 11 13 T3 G1 3 V3 Cmp t श्रूयते Cm g k as in text (for श्रूयन्ते) Ds 11 13 पुनव, Ds पुनवयव (sic) M4 सत्तम (for मुनिपुंगव) $\tilde{C}$ Cr यदा यक्षा सृष्टा तदा प्रभृति अल्पवीर्या श्रूयन्ते । $\tilde{C}$ —Ds om 2nd-3rd —^a) B3 नाम (for नाम) —^a) B4 धा-यति, D12 धारयतु, M3 धारयती, Cr m g k as in text (for धारयति) —After 2 Dt D1 6 9 11 T3 Gs 3 M1 3 (inf lin sec m) ins.

663* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्य त्रिदितामन ।
 हर्षयन्प्रक्षुण्णया वाचा सलक्ष्मणमभिदिदमम् ।

[No comm —(1 x) Dt Ds 4 8 श्लुक (D4 क) (for तस्य तद्) Dt Ds 4 8 T3 राघव्यभिर्दिदम्, Gs Ms राघवस्य महात्मन (for the post half) —Ds 11 T3 Gs 3 M1 om 1 2]

3 Ds om 3rd (cf v1 2) T1 om (hapl) 3 —^a) Dt Ds 4 8 (before corr as in text) T3 बलोत्तरा, $\tilde{C}$ तता (as in text) $\tilde{N}$ V B D10 12 विश्वामित्रस्ततो रामे (N1

पूर्वमासीन्महायक्षः सुकेतुर्नाम वीर्यवान् ।
 अनपत्यः शुभाचारः स च तेपे महत्तपः ॥ ४
 पितामहस्तु सुप्रीतस्तस्य यक्षपतेस्तदा ।
 कन्यारत्नं ददौ राम ताटकां नाम नामतः ॥ ५
 ददौ नागसहस्रस्य बलं चास्याः पितामहः ।
 न त्वेन पुत्रं यक्षाय ददौ ब्रह्मा महायशाः ॥ ६

वाक्य) श्रुत्वेति पुनरववीर्य, M3 तमुवाच ततो राम विश्वामित्रो महातपा —^a) V4 राम (for वीर्य) $\tilde{N}$ V1-2 B D10 11 12 M3 शृणु राम यथा (B1 ददा, D11 यद्यप्येवैया (V2 च, M3 यद्येद सा) $\tilde{C}$ g k cite as in text —^a) B4 ययति —For 3 $\tilde{S}$ D1-3 (D1 1 2 only for 3rd) 712 subst, while D11 subst 1 x for 3rd and ins 1 2 after 3rd

664* पृथक्पूर्वा वचस्तस्य विश्वामित्रोऽन्यभाषत ।

वरदानान्महाबाहो यथैषा कामरूपिणी ।

[(1 2) Ds यथा (for महाबाहो)]

4 ") D11 (after corr sec m as in text) पूर्णम् (for पर्यम्) V4 एव, T3 अस्मिन् (for भास्त्रिन्) D1 7 9 13 T1 Gs Ms महात्, Ds क्ष (for महायक्ष) —^a) $\tilde{N}$ 3 स्वकेतुर (for सुकेतुर) $\tilde{S}$ 1 D1-3 7 12 धार्मिक, $\tilde{N}$ V B D10 11 12 Ms इति निश्चल (for नाम वीर्यवान्) —^a) $\tilde{N}$ V B D10 11 12 प्रयाकाम, Gs सदा (for शुभाचार) —^a) $\tilde{N}$ V1-3 B D10 13 तेपे सु, V4 सुखि सु, D11 स तेपे च (by transp) (for स च तेपे) Ds महातप

5 ") D1 च सु, Ds 7 तत, D4 12 तु स (for तु सुवीर्यस्य) —^a) 12 तदा (for तदा) —For 5th $\tilde{N}$ V B D10 12 subst

665* तस्मै साक्षास्वयं ब्रह्मा तपसा परितोषित ।

—^a) M3 कन्यायेका (for कन्यारत्न) Ms reads रज inf lin sec m V3 तस्मै, Ds तस्य (for राम) —^a) V Ds 11 ताटका, Ds ताटका (for लाटका)

6 ^a) $\tilde{N}$ V B D10 13 14 15 Gs Ms transp ददौ and बल $\tilde{S}$ 1 D1-3 7 12 तस्या, D11 चास्या, T3 चास्या, M3 अस्या (for चास्या) —^a) $\tilde{S}$ 1 अन्य व, Ds न त्वेव, Ds न त्वेव, D7 न च पुत्र स, Ds ययव, D12 न त्वेयु (for न त्वेयु पुत्र) Ds यक्षाय (sic) —Ds om (hapl) 6th-7th —^a) $\tilde{S}$ 1 पुत्र, Dt Ds 3 चासी (for ब्रह्मा) D7 ययता, Gs तपा (for महायशा) —For 6th $\tilde{N}$ V B D10 13 subst

666* काङ्क्षोऽन्यस्य पुत्र हि न यक्षाय ददौ प्रभु ।

[V3 पुत्र (for पुत्र हि) B2 (marg also) न यक्षाय B3 न यक्षाय D12 यक्षाय न (by transp) (for न यक्षाय)]

तां तु जातां निवर्धन्तीं रूपयौनशालिनीम् ।
जम्भपुत्राय सुन्दाय ददौ भार्यां यशस्विनीम् ॥ ७
कस्यचिन्नय कालस्य यक्षी पुत्रं व्यजायत ।
मारीचं नाम दुर्धर्षं यः शापाद्राक्षसोऽभवत् ॥ ८
सुन्दे तु निहते राम अगस्त्यमृषिसत्तमम् ।
ताटका सह पुत्रेण प्रधर्षयितुमिच्छति ॥ ९

7 D₂ om 7^{abc} (cf v l 6) —^a Dt D₈ १३ बाला (for जाता) M₄ विवृद्धाणीं (for निवर्धन्तीं) S₁ N̄ V B D₁ ३ १७-१९ वर्धमाना च (S₁ D₁ ३ १७ १९ १९ हि D₁ ३ तु) तां दद्या (S₁ D₁ १९ १९ राम; D₁ ३ १७ तातो) —^b S₁ D₁ १९-१९ कुम, N̄ B₁ ३ पुत्र, N̄ १ V₁ B₁ ३ D₁ ३ पुत्र, V₁ ३ पुत्र, V₁ ३ पुत्रो, B₁ ३ पुत्र, D₁ ३ १७ हृ, D₁ ३ S (except T₉ M₄) सप्त, M₄ वत्, Ct as in text (for जम्भ) ☞ Ck tp खञ्जो पुत्र खञ्जुपुत्र । ☞ —^d N̄ V₁ ३ ६ B D₁ १९ अग्निं दितां, V₁ अनुत्तमा (for यशस्विनीम्)

8 ^b D₁-३ १७ transp यक्षी and पुत्र N̄ १ M₄ व्यस्यत्, T₉ व्यजायते, G₁ Cg अजायत, Crt as in text (for व्यजायत) —^a N̄ V B D₁ १९ विव्याते (for दुर्धर्षं) V₁ reads *inf lin* within brackets मारीच यज्ञं राम —^b M₄ भवेत् (for अभवत्) S₁ N̄ V₁ ३ ६ B D₁ ३ १७-१९ शापा (V₁ साक्षा) द्राक्षसता गतं, V₁ शापात्तद्राक्षता गत

9 ^a B₄ दिनते (metathesis) (for निहते) N̄ V B D₁ १९ तस्मिन् (for राम) S₁ D₁ ३ १७ १९ साभ्येत् (S₁ सोभ्येति, D₁ १९ सोपेत्) निभ (D₁ ३ ह [sic]) त मोहात्; D₁ ३ सोभ्येत् च ततो मोहात् —^b V₁ ३ अगस्त्य, D₁ ३ १६ S सागस्त्यम् (for अगस्त्यम्) V₁ ३ D₁ ३ मुनिसत्तमं, D₁ ३ मुनिपुत्रं —^c D₁ ३ पुत्रसहिता (for सह पुत्रेण) —^d N̄ V B D₁ १९ उद्यता, D₁-३ १७ पृच्छत, Cg k t as in text (for पृच्छति) —After 9 Dt D₁ ३ १६ S (except M₄) ins (Cm comm onl 2 Cg onl 1 and 2 Ck t onl 1 x)

667* भक्षार्थं जातसंरम्भा गर्वन्ती साम्प्रपावत ।
भापयन्ती तु तां दद्या पुनस्तस्यास्तमागमम् ।
सुन्द हृत्तानुसकाश भगस्त्यो भगवानृषि ।

[(1 x) Dt D₁ ३ भक्षार्थं, T₉ भक्षार्थं (for भक्षार्थं) T₉ [भ] न्पायति — M₄ reads 1 2 and 3 *inf lin* sec m — (1 2) D₁ ३ तं (for तं) M₄ तामागमन्ती दद्या स (for the prior half) —All except G₁ M₄ om from पुन in l 2 up to संताप in l 3 — (1 3) M₄ भगस्त्यो M₄ भगवत् (for कवि)] —After l 1, M₄ (*inf lin* sec m) ins.

668* भायान्ती सह पुत्रेण सक्ता सा महायुगे ।
रूपं दद्या पुनस्तस्य भगवत्स्य वत्तं मया ।
तादिता कामधार्गेण पुत्र्यं सा दिगम्बरा ।
रत्यर्थं हृत्तसंरम्भा गायन्ती साम्प्रपावत ।

राक्षसत्वं भजस्वेति मारीचं व्याजहार सः ।
अगस्त्यः परमकुद्रस्ताटकामपि शप्तवान् ॥ १०
पुरुषादी महायक्षी निरूपा निरुक्तानना ।
इदं रूपमपाहाय दारुणं रूपमस्तु ते ॥ ११
सैषा शापकृतामर्षा ताटका कोधमूर्छिता ।
देशमुत्सादयत्येनमगस्त्यचरितं शुभम् ॥ १२

10 ^a S₁ D₁ १९ भवेत्येव, D₁ ३ भवत्ये (D₁ ३ त्ये [sic]) वं, M₄ भवत्येति (as in D₁) Cm k t as in text (for भजस्वेति) N̄ V B D₁ ३ १७-१९ G₁ राक्षसस्य (D₁ ३ त्ये) भवे (N̄ १ V₁ ३ D₁ ३ व) त्ये (D₁ ३ त्ये) व (D₁ ३ भवत्येव, D₁ ३ G₁ भवत्येति, D₁ ३ भवे पात्र) M₄ राक्षसीच भवत्येति (sic) —^b D₁ ३ व्याजहार; D₁ ३ T₉ G₁ M₄ ३ ह, G₁ हा (for स) M₄ महविधर्मजहार ता —^c V₁ B₁ D₁ ३ परम्, Dt D₁ ३ परमामर्षत्, D₁ ३ परम् (for परमकुद्रस्त) —^d S₁ D₁ ३ ११ चापि, N̄ V B D₁ १९ चे (N̄ १ ह) दममर्षत्, D₁ ३ M₄ अग्निः, D₁ ३ चापि (for अग्नि शप्तवान्) ☞ Cm वत् पुरपादनादिगुणयुक्ता भगो राक्षसत्वं भजस्वेति शप्तवान्, Ct शप्तवान् राक्षसत्वं भजस्वेति । ☞

11 ^a S₁ पुरुषादा, N̄ V₁ B₁ (gloss पुरुषानन्ति) ३ (marg as in B₄ also) D₁ ३ M₄ ३ ति (sic) V₁ ३ B₄ D₁ ३ ११-१२ दा, B₄ पुरुषादिनी (hypermetric) Cm (see above) g k t as in text (for पुरुषादी) S₁ ३ यक्षी, N̄ V₁ ३ B D₁ १९ M₄ चोररूपा (N̄ ३ पा च, B₄ ३ पा वा [both hypermetric]) V₁ ३ दीर्घरूपा च (hypermetric) (for महायक्षी) V₁ ३ परया चोररूपा च —^b S₁ Dt D₁ ३ १६ १९ G₁ ३ विहृता (S₁ ३ ता), N̄ V B D₁ १९ M₄ यक्षी त्व, D₁ ३ राक्षसी, D₁ ३ विहृती, D₁ (marg) भज त्वं (for विरूपा) S₁ विहृतावनना, B₄ वित्तानना (for विहृता वना) ☞ Ck दीर्घकोपवशात् विरूपविहृतावनार्थं । ☞ —^c S₁ D₁-३ १७ १९ शुभं, B₁ हुम् (sic) Ck as in text (for इदं) S₁ N̄ V B D₁-३ १७ १९-१९ M₄ परित्यज्य, Dt D₁ ३ ३ विहायया (D₁ ३ य), G₁ ३ विस्मयाय (for अपाहाय) ☞ Cm विहाय स्य च तं, Cg त्वं इदं रूपं विहाय । ☞ —^d S₁ D₁-३ १७ १९ आसितया (for अस्तु ते) N̄ १ II D₁ १९ १९ दि (V₁ ३ मन्) कृता (D₁ ३ दारण) त्वं भविष्यति, M₄ विरूपा विचरिष्यति, Cg t as in text (for ^d)

12 ^a S₁ D₁ १९ सा (D₁ ३ स [sic]) धि, T₉ ३ नैषा, Cm g as in text (for सैषा) S₁ D₁ १९ पाप (for शाप) S₁ D₁ १ १२ T₉ ३ ग-हृतामर्षात्, N̄ V B D₁ १९ M₄-समापि (N̄ १ B₁ ३ दि) हा T₉ हृतामर्षं (for-हृतामर्षा) ☞ Cm भयया भयसहयाना; Ct भयपादमहानात् । ☞ —^b D₁ ३ पाटका (for पाटका) S₁ D₁ १९ नाम राक्षसी, N̄ V B D₁ १९ १९ १९ दुष्टचरिणी (N̄ ३ चापिणी, D₁ ३ राक्षसी) D₁ ३ १ १९ कामस्वरिणी (for शोचमूर्छिता) —^c D₁ ३ १ दिशम् (for देशम्) N̄ ३ उष्णदधनि, V₁ D₁ ३ उष्णदध (V₁ ३ ये) द्; B₄

एनां राघव दुर्दृष्टां यक्षीं परमदारुणाम् ।
गोत्राब्जानुद्वितायां जहि दुष्टपराक्रमाम् ॥ १३
न ह्येनां शापसंस्पर्शं कथिदुस्तहते पुमान् ।
निहन्तुं त्रिषु लोकेषु त्वामृते रघुनन्दन ॥ १४
न हि ते स्त्रीवधकृते घृणा कार्या नरोचम ।
चातुर्गर्ह्यहितायां कर्तव्यं राजसूनुना ॥ १५

उत्साधयति, G₁ उत्साधयति (for उत्साधयति) S₁ D₁ 12
[ए]तद्, V₂ B₁ D₂ [ए]वम्, D₂ [ए]वाम्, D₂ 7 ए
माम्, M₄ [ए]तम् (for [ए]तम्) D₁ दित तु छाद्यामास
—^a) S₁ D₁ D₂-9 12 Ct [जा]चरित (D₁ जाच, N₁ V B
D₁₀ 12 Ma [जा]च्यु, D₁₀ 12 च्युचिरे, D₁-9 [जा]चरिता,
Ct as in text (for चरित) कृक देशोल्लादने हेतुगर्भ
विज्ञेयगमगस्यचरितमिति । कृक S₁ D₂ 9 तदा, N₁ V B D₁₀ 12
पुता, D₁ 3 11 12 सदा, D₇ सदा (for शुभम्)

13 ^a) S₁ N₁ V B₁ 3 D₁₀ 12 13 एव, D₁ 2 7 11 Ma
एता, Ct as in text (for एता) N₁ V B₁-3 D₁₀ 12 Ma एता
राम (B₂ marg as in B₂ also) (for एता) D₁ 11 दुर्धर्षी
(for दुर्धर्ष) B₂ एव ता एव सुदुर्धर्षा —^b) D₂ परमदारुणी
—D₁₀ om 13^a-14^a —^c) V₂ 9 हितवाच, V₂ हितवच,
Ct as in text (for हितवाच) —^d) N₁ V B D₁₀ घोर,
D₁₁ वशमाम् (sic) (for दुष्टपराक्रमाम्) G₄ Ma जहीमा
दुष्टचरिणी

14 D₁ 2 om 14^a (cf v1 13) N₁ V B₁ om
(hapl) 14 —^a) D₁ 2 [ए]ता (for [ए]ता) S₁ D₁ 2 8
7 11 12 T₁ 2 ससुष्टा (D₁ 2 [ए] [sic]), D₂ 9 Cmg ससुष्टा,
D₁₀ पापसंस्पर्श, G₁ Ma ससुष्टा, M₄ रूप, Ct as in text
(for शापसंस्पर्श) —For 14^a N₁ B (B₂ om) D₁₀
Ma subst

669^a न हि वीर्यमदोम्नक्षामेवा परमदारुणाम् ।

[B₂ को (marg as above also) (for हि) B₂ Ma
अने^a (for अनेनम्) M₄ घोरपराक्रमा (for परमदारुणाम्)]
—^a) N₁ B₂ D₁₀ निहति (B₂ ता), D₁₀ को हति, G₂
निहन्तु (for निहन्तु) M₄ कथिदुस्तहते हतु लवटेत्यम् पुमानिह

15 ^a) S₁ N₁ V₁-9 B₁-3 D₂ 9 10 12 13 च ते, V₂ लवता,
B₂ चात्र, G₂ निहते, Ct as in text (for न हि ते) S₁
वपे होव, N₁ V B₁-3 D₁₀ 12 13 G₁ हृता B₂ Ma वच
हृता D₁ 2 5 7 12 वपेते (D₂ वै, D₂ 7 वपे)व, Cm as
in text (for स्त्रीवधकृते) —^b) N₁ V B D₁₀ 12 Ma कयच
व, T₂ रघुचम: Ct as in text (for नरोचम) —^c) D₁
चातुर्गर्भ (for चातुर्गर्भ) S₁ D₁ 2 5 7 12 13 हित तात, Dt
D₂ 9 Ct हितार्थं हि, Ct as in text (for हितार्थं) N₁
V₁ 2 4 B D₁₀ 12 Ma प्रमाना हि (B₂ तु, D₁₀ च) हित (V₂
तां) तिर्य, V₂ प्रमाना च हितार्थं च —^d) N₁ V B D₁₀ 12
रानसूनुनि —After 15 B₂-4 Dt D₂ 9 12 S (except

राज्यभारनिष्ठुक्तानामेव धर्मः सनातनः ।
अधर्म्या जहि काकुत्स्थ धर्मो ह्यस्या न विद्यते ॥ १६
श्रूयते हि पुरा शक्रो विरोचनसुतां नृप ।
पृथिवीं हन्तुमिच्छन्ती मन्थरामम्पद्यत् ॥ १७
विष्णुना च पुरा राम श्रृंगयती दृढव्रता ।
अनिन्द्रं लोभमिच्छन्ती काव्यमाता निषूदिता ॥ १८

M₄ ins while N₁ D₁₀ 12 Cr mg k t ins after 16
670^a नृपसमनृपस वा प्रजारक्षणकारणात् ।
पातक वा सदोष वा कर्मण्य रक्षता सदा ।

[(1 x) G₁ पाप कपि (for नृपसम्) B₂ अनृप कपि (sic)
(for अनृपस) D₁₀ रामवशेनजाताना (for the prior
half) —(1 2) N₁ B₂-4 M₄ पावन (for पातक) D₂ हनेप
(for द्रोप) T₂ नरोप वाक्येण * (for the prior half)
N₁ B₂-4 D₁₀ 12 नाव सयव, D₂ 11 T G₂ सता (G₂ तां),
D₂ यथा (sic) तदा, G₂ रक्षता तदा (metathesis) (for
रक्षता सदा)]

16 ^a) D₁ G₁ राज्यभार, D₁ 2 7 राज्यभार (D₂ *),
D₂ राज्यभारे, D₁₁ रानधर्म N₁ V B (B₂ missing up to
सि) D₁₀ 12 Ma राजवसे (D₁₀ शा)मि (N₁ वै हि, M₄ ग)
जातानाम् —^a) D₁₀ एव (for एव) D₂ सनातन —^b)
S₁ D₁ 11 12 तस्याव, N₁ V B D₂ 7 10 12 Ma अधर्म, T₂
अधर्मो, Ct k t as in text (for अधर्मो) V₂ हन, D₂
न हि (for वधि) —^c) D₁ वस्या, D₂ धर्मोहस्या D₂ 7 11
G₁ हस्या (for धर्मो हस्या) N₁ V B D₁₀ 12 Ma कुरु
धर्म प्र (D₁₀ न [sic]) जाहित —After 16, N₁ D₁₀ 12
Cr mg k t ins 670^a

17 ^a) T₂ भूतल, Ct k t as in text (for भूते)
S₁ D₁-3 5 7 11-12 राम, N₁ V B D₁₀ Ma [ज] ज्येव, D₂ तात
(for शक्रो) —^b) S₁ D₁ 2 5 7 9 11 12 विरोचनसुतानवदः
N₁ V B D₁₀ 12 सुता (N₁ वै D₁₀ ता) किल, D₂ सुता
भवव (sic) M₄ फिलानुत (sic) —For 17^a S₁ N₁
V B D₁-3 5 7 9-12 Ma subst

671^a राक्षसी दीर्घजिह्वेति विद्याया कामरूपिणी ।

विश्रुते सुमदह वा वचन काळानलोपयम् ।

विषामु पृथिवीं कृत्वा शम्भेय विविपातित ।

[(1 x) D₁ 2 7 दीर्घजिह्वेति विद्याया राक्षसी (by transp)
D₁₁ कामरूपिणी —(1 2) B₂ विश्रुता (for विश्रु) N₁ V₁ 2 4
B₂ 2 4 D₁₀ 12 वचन कृता (by transp) V₂ वच कृता, B₂
D₁₁ कुरु कृता (for कृता वचन) N₁ B₂ D₁₀ नवप्रम, D₁₁
वशीर* (sic) (for कामरूपिणी) —(1 3) N₁ V B D₁₀ 12
प्रमनी M₄ निम्न (for निम्न) S₁ D₁ 12 13 तां (D₁
तां) (for कृता) D₂ 7 विविपातित (for विविपातित)]

18 D₂ om (hapl) 18 —^a) D₂ हि (for च) —^b)
Dt D₂ 9 पतिव्रता, M₄ यथाविवी (for रदनता) S₁ N

एतैश्चान्यैश्च बहुमी राजपुत्र महात्मभिः ।

| अधर्मनिरता नार्यो हताः पुरुषसत्तमैः ॥ १९

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे चतुर्विंशः सर्गः ॥ २४ ॥

२५

मुनेर्वचनमह्नीयं श्रुत्वा नरवरात्मजः ।

राघवः प्राञ्जलिर्भूत्वा प्रत्युवाच दृढव्रतः ॥ १

पितुर्वचननिर्देशात्पितुर्वचनगौरवात् ।

वचनं कौशिरुस्येति कर्तव्यमविशङ्कया ॥ २

अनुशिष्टोऽस्म्ययोध्यायां गुरुमप्ये महात्मना ।

पित्रा दशरथेनाहं नाप्यज्ञेयं च तद्वचः ॥ ३

सोऽहं पितुर्वचः श्रुत्वा शासनाद्ब्रह्मणादिनः ।

करिष्यामि न संदेहस्तादृशपद्ममुत्तमम् ॥ ४

V B D1 3 5 7 10-13 शक्रतुल्यपराक्रमा —^a) N̄ V1 3 B D10 11 13 अपीदि, V6 अपा तु, D1 3 13 Ck t अनिद्र Ctp as in text (for अनिद्र) —^a) V3 D13 निपातिता (for निपुडिता)

19 ^a) D14 T2 G2 4 M1 अन्यैश्च (for चान्यैश्च) —^a) Dt D4 3 5 T3 ^aपुत्रैर् (for राजपुत्र) —For 19^a) S1 N̄ V B D1-3 5 7 10-13 subst

672^a) एवमन्यैरपि पुरा राजभिर्धर्मचारिभिः ।

[V एवमन्वादिभिः पुरा (for the prior half) B3 राजभिर् (sic) D3 5 7 दे (D7 दे) कौर्, D10 *जभिर् (for राजभिर्) B3 धर्मरूपिणि D10 एवमन्वादिभिः पुरा राजभिर्धर्मचारिभिः (sic)] —^a) B1 Dt D4 3 5 T3 G2 3 M3 संहिता (for निरता) —^a) V4 निहता (hypermetnc) (for हता) S1 N̄ V B1 3 D1-3 5 7 10-13 M4 ^aसत्तम (V4 D3 13 ^am [sic]) (for पुरुषसत्तमैः) B4 नि (B4 *) हता पुरुषोत्तम —After 19 S1 D1-3 5 7 9 11 12 13 ins

673^a) तस्मादस्या वधाद्राम प्राणिनः सन्तु निर्मया ।

[D3 तदस्यात्वा D11 तस्मात्तरया (for तस्मादस्या)] while Dt D4 3 M3 Ct ins

674^a) तस्मादिनां घृणा शकृत्वा जहि मच्छासनापृष ।

Colophon S1 D1 3 5 7 12 om (Sarga cont) — Kanda name N3 Dt D4 10 om V1 3 B D11 शार्दि, whereafter V3 B1 ins बालचरिते (B1 ^aते), V4 reads only बालचरिते —Sarga name N̄ V B D10 तादृको त्यसि (V1 3 ^aसिचयन) —Sarga no (figures words or both) N1 V1 4 B1 4 om N3 B2 3 D10 11 28 V2 30 V3 27 Dt D4 3 5 14 S2 5 D3 26 D13—कादे—त्यतिर्नाम (dash indicates lacuna) —After colophon T3 con cludes with धीरात्मच द्वाय नमः G1 3 धीरात्माय नमः, G3 धीमते रामानुजाय नमः, M3 धी ... (lacuna)

25

Readings of Vivekatilaka a commentary by Udari Varadaraja are also entered from this Sarga onwards as Cv along with other K readings As Cv was procured late its readings for Sargas 1 24 will be given at the end S1 D1-3 5 7 13 cont the previous sarga

1 ^a) V2 G1 3 अह्निर्, V4 lacuna D3 illeg वं (for अह्नीय) —^a) S1 N̄ V B2-4 D1-3 7 10-13 M4 नृप, B1 नृपसुखत, D3 वरनृप (for नरवरात्मज) —^a) S1 D1-3 5 7 11 12 वाच्य (for भूत्वा) —^a) S1 D1 5 11 12 M4 ^aतः N1 (with hiatus) इदं वच, N3 V B-4 D10 13 एतवत् (V4 ^aत) B1 शुभमत्, M3 महामति (for दृढव्रत)

2 ^a) S1 D1-3 5 7 11 13 निर्देशो, Cv m g k t as in text (for निर्देशात्) —^a) Cg पितुर्वचन S1 D1-3 5 7 11 13 ममा (D1 माम [by metathesis], D3 13 मया) पदपिसत्तम (D3 ^aम) Cv m g k t as in text (for ^a) —^a) D11 वलनं (sic) (for वचनं) D3 कौशिकाय (for कौशिकस्य) D1-3 7 11 G2 [प]व, Cm g as in text (for [ह]ति)

3 ^a) D3 ^aशिष्टि (sic) D11 ^aसिःसि (for अनु शिष्टोऽस्मि) —^a) G1 महामर्क (for महारामना) —^a) G3 राज्ञा (for पित्रा) S1 D1 3 5 7 11 12 [प]वम्, D3 [अ]पि (for [अ]ह) —^a) S1 अनुदप्ये B Dt D4 3 13 G4 ^aहि, D1 3 5 7 12 अनुदप्ये (D3 ^aप्ये) च, D3 अनुवाच्य च, D11 अनुरधेन (sic) Ck as in text (for नाप्यज्ञेय च) D7 तद्वन (sic) G2 (after corr inf lin as in text) सत्तम, Ck t as in text (for तद्वच) M4 नियमप्ये बबोधित —After M4 ins 1 2 of 675^a

4 ^a) T2 3 G2 (after corr as in text) M4 Ck निरु (for पितुर्) S1 वच पितु (by transp) S1 उपायः D1-3 7 11 13 M4 कुर्वन्, Cg as in text (for भूत्वा) —^a)

गोत्राक्षणाहितार्थाय देशस्यास्य सुखाय च ।
तव चैराग्रमेवस्य वचनं कर्तुमुद्यतः ॥ ५
एवमुक्त्वा धनुर्मध्ये बद्धा मुष्टिमर्दिमः ।
ज्याशब्दममरोत्तीर्णं दिशः शब्देन पूरयन् ॥ ६
तेन शब्देन निवस्तास्ताटमाननासिनः ।

ताटका च सुसंबुद्धा तेन शब्देन मोहिता ॥ ७
तं शब्दमभिनित्याय राक्षसी क्रोधमूर्छिता ।
श्रुत्वा चाभ्यद्रवदेगायतः शब्दो निनिःसृतः ॥ ८
तां दृष्ट्वा राघवः क्रुद्धां निरुतां निरुताननाम् ।
प्रमाणेनाविष्टृतां च लक्ष्मणं सोऽभ्यभाषत ॥ ९

Śi Ds.12 शासने (for शासनाद्) Śi D1-3.7.11.12 ते (D3 च) महासुने (D11 'ने'), Ct प्रह्लावादिन (as in text) —^a D3 सदह (for सदहस्य) Śi D1-3.7.11.12 नि सदह करित्यामि —^a D1 3.7.11.12 ताटका (here and elsewhere below) वचम् D11 [अ]य वै (for [उ]चमम्) Ck एवं विनृत्य श्रुत्वा नतो निष्कम्पप्रवृत्ति सोऽह प्रह्लावादिन तव शासनात् यथाप्राप्तकालादुत्तम उत्तमधर्मभूतं ताटका वधं करित्यामि । न सदह । Ck —For 2-4 N V B D10.13 subst, while Ms ins 1 2 only after 3

675^a नह विप्रा समादिहो माया चैर महासुने ।
विश्वामित्रस्य वचनं त्वया कार्यमिति प्रभो ।
सोऽहं विनृत्ययोगेन तव चानुपमयुते ।
करित्ये दुष्टप्रक्षिण्यान्ताटकाया वधं मुने ।

[(1 x) V3 यव (for नह) —(1 3) V1 [S]व (for ज) N3 B3 D10 विनृत्य (for विहृ) V3 मया, B1 तवापि (also as above) (for तव च) D12 [ए]ज महासुने (for [अ]नुपमयुते) —(1 4) D12 प्रभो (for मुने)]

5^a Śi D1-3.7.11.12 हितं चैव (for हितार्थाय) —^a Śi D1-3.7.11.12 यहास्य, B3 देवस्य, D3 टो लोकस्य (for देशस्य) Śi N V2-4 B Dt D (except D14) T3 G1 2 4 Ms.4 व (for [अ]स्य) Śi N V2-4 B D1-3.7.10-12 Ms सुखायहो Dt D3 6 8 T3 G3 Ms 2 हिलाय च (for सुखाय च) —^a D12 तवैवभ्रमेवस्य —^a Śi D1-3.7.11.12 Ms वचनं कृत (Ms हन वचन [by transp] मस्तु मे, Ckt as in text (for ^a) —For 5^a N V B D10.13 subst. while D11 ins after 5

676^a तदेवदप्रतीपेन कर्तव्यं वचनं मुने ।

[B1 तदा (for तद्) V1 कतुप्रतीपेन (sic) V3 B3 अग्रतीपेन, D12 चैव प्रीपेन (for अग्रतीपेन) D10 तस्मादतजगतीपेन (for the prior half) N2 वचन च (hypermetric) (for वचन)]

Ms repeats consecutively 6^a —^a N V B1 2 4 D10.13 सज्यं, B3 सह्यं (for मज्ये) —^a Śi कृत्वा (for बद्धा) D12 मुष्टिम् (sic) (for मुष्टिम्) N V1 3 4 B1 12 हृवो (V3 D12 'तो [sic]') चम्प (V4 'देहस्य [sic]') च राघव, V4 हृवानाय च राघव, D12 मुष्टिमायाय राघव —^a D3 यो D3 ज्यो (both sic) (for ज्या) Śi Dt D1-3.12 T3 G1 2 Ms-4 घोषम् (for शब्दम्) D3 भारतीवीरं दि (for अकरोतीवीरं) —^a Śi D12 देश, D1 दिश (for

दिश) T3 moth-eaten for शब्दे Dt D3 3 4 T G1-4 Ms नादयन्, D3 पूजयन् (for पूरयन्)

7^a D1 3 विप्रस्ता (for विप्रस्तास्य) —^a D1 2 वन-यासिनी N V B D10 12 मृगास्तद्वन B4 'वन [hypermetric] पारिण (D12 'वामिन') —^a Śi D1-3.7.11.12 Ms च सुसंबुद्धा, N V B D10 12 चापि सभ्राता Ms वा (for च सुसंबुद्धा) Ck सुसंबुद्धा मृट्वा मतिरोपना । Ck —^a Śi D1-3.7.11.12 बोधिता, Ms क्षपिता, Cm g t as in text (for मोहिता) Ck विप्रस्ता सीना मोहिता । निमिदानीं कर्तव्यमिति सभान्तविता । Ck N V B D10.13 ज्यान्वन (V3 B1 'शब्द') प्रतिबो (V3 'रो', D10 'वा') धिता

8^a Śi ले (for सं) Śi D1-3.7.11.12 Ms सीम (D12 सेष) निर्दोषं (Ms 'घोरं'), G1 *प्याय, all Cs as in text (for मसिनिध्याय) —^a Ms यही ला (for राक्षसी) Ck शोषमूर्छिता (as in text) Śi D1-3.7.11.12 यही (D3 यदा) बोधा (D12 बोधा) निमूर्छिता —For 8^a, N V (V3 reads after 9^a) B D10.13 subst

677^a नर्दमाना भूत्स क्रुद्धा निरुता विरुतानना ।

[V1 2 ननर्दं पोरतिर्हर्द, V3 B1 नर्दमाना भूत्स क्रुद्धा (for the prior half) —B1 om (hapl ?) after the post half up to 9^a V1 कृत्वा वरपतिमुद्धिता V3 कृत्वा विभोममूर्छिता, V3 विरुतां विरुताननां (for the post. half)]

—N1 om 8^a—9^a V2 om 8^a —^a Śi N3 V1 B3 D1-3.7.10-12 Ms [ए]व, Cg as in text (for व) Śi [अ]भ्यमवदत्, N3 B3 D10 [अ]भ्यमवदत्, V1 [अ]नुवदत् (sic) V3 [अ]स्याभवत्, D10 [अ]भ्यमवदत् (sic), Cg k t as in text (for [अ]भ्यमवदत्) V3 4 B3 Dt D3 6 8 T3 G1 2 Ms-4 Cg t क्रुद्धा D12 सृष्टं (for वेगाद्) —^a Dt D1-3.6-8 Ct यत्र (for यत्) Śi B3 D10.12 हि, N3 V2 B3 D10.13 [S]मि, V3 समुत्थित B3 [S]वि, D12 T1 3 'निस्तुत, G1 'निश्चित (sic) (for निनिस्तुत) Ck as in text (for ^a)

9 N1 om 9^a B1 om 9^a (cf v l 8) —^a V1 D1 4 5 12 T3 G1 2 Ms 2 'क्रुद्धो, V3 4 B3 (m also) 4 घोरवपुर्वा (B3 4 'थ [sic]') (for राघव क्रुद्धा) V3 नर्दमाना च ता दृष्ट्वा —^a V3 4 B3 (m also) 4 विरुता, D10 om (for विरुता) —After 9^a V3 reads 677^a —^a D3 7 'सबुद्धा, D3 T3 Ms 'चां च D11 'बुद्धाश्च (sic) T3 reads च inf lin (for [अ]तिबुद्धां च) Ck प्रमाण

पश्य लक्ष्मण यक्षिण्या भैरवं दारुणं वपुः ।
 भिद्येरन्दर्शनादस्या भीरुणां हृदयानि च ॥ १०
 एनां पश्य दुराधर्षा मायावलसमन्विताम् ।
 विनिवृत्तां कस्मिंश्च हृतकर्णाग्रनासिकाम् ॥ ११
 न ह्येनामुत्सहे हन्तुं स्त्रीस्वभावेन रक्षिताम् ।

मातिप्रवृद्धा । ॐ —^d G1 3 4 च (for सो) S1 D1-3 5 7 11 13
 लक्ष्मण वात्यमवधीत् । M4 ततो लक्ष्मणमवधीत् —For 9^{ad}
 N V B D10 11 subst

678* अतिप्रमाणाभावात् रमो लक्ष्मणमवधीत् ।

—After 9 D11 reads 1 x (var) of 680* and
 thereafter cont

679* अर्धवीरो मङ्काया कभाजनं तद्वत्तसाम् । (sic)

10 D3 7 om 10 —^d N V B D10 राक्षसा, D13
 रामसा (sic) M4 यक्ष्यास्तु (for यक्षिण्या) —^d N V B
 D10 11 विकृत, Cr mg t as in text (for भैरवं) M4
 transp भैरवं and दारुणं N V B D10 11 मुखे (for वपुः)
 —^d D14 भिद्येरन्, T3 विन्येत (sic) (for भिद्येरन्) M4
 दर्शनेन (for दर्शनाद्) G1 3 M1 3 अत्य (for अस्या) G1 3
 M3 वै (for च) ॐ Cm अत्य वपुष । अजीरुणा चेति
 संख्येन, Ct चोऽन्ये । अजीरुणासमीपस्थे । ॐ N V B
 D10 11 अ (V4 प्र)तिप्रमाण (V3 णा) कुदाया रूप चातिभयावह
 —For 10 S1 D1 3 5 11 12 subst

680* यक्ष्या लक्ष्मण पश्यैतद्वपुः परमदारुणम् ।

मिषते दर्शनेनास्या हृदयं कातरस्य च ।

[D11 repeats 1 x (var) here —(1 x) D3 यक्षी
 (for यक्षा) D1 3 [इ]ति (for [ए]तत्) D11 (first time
 after 9) सीपग दारुण मुख (for the post half) —(1 2)
 D1 दर्शनाद् S1 १त्य रि, D1 १ रामेन (for कातरस्य च)]

11 —^a S1 N V B Dt D1 3 5 7 11 12 M4 Ct गृता,
 Cr mg पूता (as in text) N V B D10 11 महाबाहो (for
 हृदाधर्षो) —^d S1 D1 3 5 7 11 12 M4 निमिष (D11 निमिष)
 हृदया क्षितौ N V B D10 11 मद्राणेन हृदि क्ष (D12 'क्षि'
 [sic]) ता (D10 'ते) ॐ Cg मायाबलमन्तर्धानवत् । ॐ
 —^a T3 विनिवृत्ता, T3 विकृता च, all Cs as in text (for
 विनिवृत्ता) D4 [ए] न (for [अ]न्य) —^d T3 G1 इ *
 (for इत) —For 11^{ad} S1 D1 3 5 7 11 12 M4 subst

681* शयाना शयने नन्द्ये शतपाषाणं मया हताम् ।

1 S1 D1 11 M4 मन्द्ये, D1 नाय (for नन्द्ये) D1 इत,
 D2 11 वृत्, D3 7 नत्न D3 M4 पूत (for शत) D11 हय
 (sic) (for मया) D3 हतां D11 महानिहितां हृदां शयानां
 रक्षिताना]

12 S1 D1 3 5 7 11 12 om 12 —^d D12 T3 3 G1
 (before corr as in text) * रक्षिता —^a G1 चाद्यानि
 (hypermetric) (for चारया) T3 तवै (for गति) Dt

वीर्यं चास्या गतिं चापि हनिष्यामीति मे मतिः ॥ १२
 एवं वृषाणे रामे तु ताटका क्रोधमूर्छिता ।
 उद्यम्य बाहू गर्जन्ती राममेवाभ्यधावत ॥ १३
 तामापतन्तीं वेगेन प्रिकान्तामशनीमिव ।
 श्रेणोरसि निव्याध सा पपात ममार च ॥ १४

D3 [ए] न (for [अ]न्य) —^d Dt D3 हन्यामिति हि,
 M4 हरि* (for हनिष्यामीति) —For 11^{ad}—12 N V B
 D10 11 subst while M4 which om 1 x subst for 12

682* निहत्वा परिव्रा भूमौ रुधिरं पण्डिताम् ।

इय हि राक्षसी घोरा महादुष्कृतकारिणी ।

मच्छराग्निविनिर्दग्धा धृतपापा भविष्यति ।

[(1 x) B3 विहतां —(1 2) M4 मनेष (for इय हि) V3
 दुष्कृति (for दुष्कृत) —(1 3) D13 मच्छरेण (for मच्छराग्नि)
 B4 निर्वृता]

B3 cont

683* हत्युत्पत्त्या रावचक्षत कार्मुकं बाणमादये ।

13 —^a S1 N V B D1 3 5 7 10—12 M4 पूर्व तस्य (D11
 'वा, M4 अस्त्य) द्रुवाणस्य —^a B1 Dt D3 बाहुं (for बाहू)
 —^d G3 3 (before corr) नम्यभापत, G3 (after corr)
 Ck नम्यधावत (as in text) S1 D1-3 5 7 11 12 काकुत्स्थ
 समभिद्रुता (D3 'द्रुत्, D11 'द्रवत्), N V B D10 11 M4 वेगे
 नाभ्यासामाययौ (V1 'गता) —After 13 Dt D4 3 5 14 T
 G M3 3 Cr mg k t ins while M4 ins after 14^{ad} (after
 1 2 of 685*) a passage given in App I (No 5)

14 M4 repeats 14^{ad} after App 1 (No 5) —^a)
 Dt अम् (for ताम्) S1 D3 3 5 7 9 11 अपतन्तीं तदा रामो, D1
 अपातवत् (marg as in S1 and व्यापतन्तीं also) तदा रामो,
 D11 अपातयि तं तदा रामो —^d) N3 B2-4 विमुक्ताम्, V1
 विदीप्ताम्, V2 विभ्रताम्, D1 विचित्रां, G1 सम्राताम्, M4
 (first time) सचक्रम् (for विक्रान्ताम्) S1 N1 B1 D3 3
 5 7 9 11 12 M4 (second time) विचक्रामा (D7 M4 'म) शनी
 (D3 'क्षता [sic]) मिव, V3 'मसारीर्णि, D10 विमुक्ता
 शनीमिव (submetric) —After 14^{ad} N V B D10 11
 M4 ins

684* ताटका विहत्वाशरा मिधासन्तीं मुदाराणाम् ।

महाभचयलकासा समुच्छितमुगद्वयाम् ।

[(1 x) D11 विकिञ्चसन्तीं (hypermetric) M4 सितती
 (for मिधासन्तीं) —(1 2) D11 तामेव (for महाश्र) B3
 -[आ]यम् (for -न्य) V1 समुच्छित V4 समुप्लव, M4 समुद्रुत
 (for समुच्छित) V2 4 महासुतां (for मुदाराणाम्)]
 —^a) D12 दरेण (for दारेण) N V B D10 11 M4 (first
 time) विद्व्याधोरसि बाणेन (V3 वेगेन) —After 14^{ad} N V
 B D10 11 12 M4 ins.

ततो मुनिवरः प्रीतस्तादृक्प्रथतोपितः ।
मूर्ध्नि राममुपाग्राय इदं वचनमब्रवीत् ॥ २१

इहाद्य रजनीं राम क्सेम शुभदर्शन ।
यः प्रभाते गमिष्यामस्तदाश्रमपदं मम ॥ २२

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे पञ्चविंशः सर्गः ॥ २५ ॥

G₁ समाधा (D₅ 11 °धा, G₂ °दा)य, Dt D₅ 5 Ct पूजयत्तम्,
Cg पुरस्कृत्य, Ch as in text (for पूजयित्वा) N̄ V B
D₁₀ 12 M₄ य (B₁ 1 [sic]) धामतेनैव (B₅ [marg as in N̄₁
also] °न हि) यथा —^a) S₁ N̄₁ V₂ 4 B D₁ 1-3 5 7 10-12 M₄
[न] प्रयवर्तत, N̄₂ स्ववर्तत, all Cs as in text (for प्रवर्तते)
V₁ 2 सध्यामवर्तत

21 °) N̄ V B D₁₀ 12 M₄ विश्वामित्रोपि (B₄ °धि,
M₁ °य) भगवात् —^b) V₂ -तोपित (for -तोपित) —Note
hiatus between ° and ° —^c) N̄ V B₂ 4 D₁₀ 12 M₄
राम (D₁₀ M₄ °म) मूर्ध्नि (for मूर्ध्नि रामम्) —^d) S₁
D₁ 2 5 7 12 12 मधुर वाक्यम्, N̄ V B D₁₀ 12 वचनं चेदम्
(for इदं वचनम्)

22 °) D₂ 5 9 रजनी N̄ V B₂ 4 D₁ 10 11 12 M₄ वीर
(for राम) —^b) S₁ D₁ 12 वसति, N̄ V B D₁ 4 10 11 12
T₁ G₁ वसाम, Dt D₁ 2 5 9 G₂ 4 M₄ वसाम (for वसेम)
B₁ °दृशेन (sic) D₂ 7 11 °दृशेनां, D₁₀ °दृशेना, G₂ °दृशेने
(for शुभदर्शने) —After 22^{ab} S₁ D₁ 5 9 12 12 ins
while D₂ 5 7 ins after 22

689° अयं सिद्धाश्रमो राम मणसादाद्विष्यति ।
[D₁ एय (for अय) S₁ D₁ 12 नाय यत्प्रमाणम् D₂ राम
यत्प्रमाणम्]
—^a) S₁ D₁ 12 प्रभाते च, N̄₁ सु° (for च प्रभाते) V₁ 2
D₁ 9 M₄ (after corr as in text) गमिष्यामि (for
गमिष्यामम्) —^b) S₁ D₂ 12 उषा (for तद्) T₂ -पर (for
-पद) S₁ D₁ 12 मित्रं, B₁ तत्, G₁ महत् (for मम)
—After 22 Dt D₁ 4 5 9 12 S Cg ins (C₁ r k t comm
on l 3 and 8 Cm on l 3 5 and 8)

690° विश्वामित्रवच श्रुत्वा हृष्टो दशरथात्मज ।
उवाच रजनीं तत्र वाटकाया वने सुखम् ।
शुकशार्प वन तथ तस्मिन्नेव तदाहनि ।
रमणीयं विबभ्राज यथा चैत्ररथ वनम् ।
निहस्य ता यक्षमुखा स राम [5]

प्रसस्यमान सुरसिद्धस्यै ।
उवाच तस्मिन्मुनिना सहैव
प्रभातवेला प्रतियोज्यमान ।
[(1 x) T₂ हृष्टो दशरथात्मजो —(1 2) G₁ वन —For
ins after l 3 see below —(1 4) D₂ हृष्टि°, G₁ हि ति°,
G₂ °ज्ञाने (sic) G₂ हि°, M₁ °भ्राज (for विबभ्राज) M₄
तथा (for वनम्) G₁ transp यथा and वन —M₄ om l
5-8 —(1 5) D₂ (changing the metre) पराकमात् (for
स राम) —(1 6) G₂ मिद्धि (for सिद्ध) —(1 8) D₂
परि (for प्रणि)]
—After l 3 G₁ ins

691° चण्डकासोकपुनागमल्लिकायै सुशोभितम् ।
चूतैश्च पनसै पूयैनालिकैरैश्च शोभितम् ।
शापीरूपतझलीश्च दीर्घिकामिरल्लवम् ।
मालिकामडकूटैश्च मण्डपैरुपशोभितम् ।

Colophon —Kāśī's name S₁ N̄₂ V₄ D₁ 4 10-12
om V₁ 2-3 B भाद्रि°, D₂ जयोप्या° —Sarga name S₁ N̄
V B D₁ 2-3 5 7 10 12 हाटकाय, D₁₀ मण्डपदानं —Sarga
no (figures words or both) S₁ N̄₁ V₁ 4 B₁ 4 D₂ 4, 10
om both N̄₂ B₂ 3 D₂ 10 29 V₂ 31 V₂ D₁ 28 Dt
D₂ 4, 5 10 S 26 D₁ 7 20 D₂ 21 D₁ 2 -काटिकायो नाम
26 (dash indicates lacuna) —After colophon T₂
concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः G₁ 2 4 श्रीरामाय नमः
G₂ श्रीमते रामानुजाय नमः M₄ धी .. म

२६

अथ तां रजनीमुष्य त्रिधामित्रो महायशः ।
प्रहस्य राघवं चाक्यमुनाच मधुराक्षरम् ॥ १
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते राजपुत्र महायशः ।
प्रीत्या परमया युक्तो ददाम्यस्त्राणि सर्वाः ॥ २
देवासुरगणान्वापि सगन्धर्वैरंगानपि ।
यैर्मित्रान्प्रसन्नाजो वशीकृत्य जयिष्यमि ॥ ३
तानि दिव्यानि भद्रं ते ददाम्यस्त्राणि सर्वाः ।
दण्डचक्रं महद्दिव्यं तत्र दास्यामि राघव ॥ ४
धर्मचक्रं ततो वीर कालचक्रं तथैव च ।

पिप्पुचक्रं तथात्पुष्पमैन्द्रं चक्रं तथैव च ॥ ५
वज्रमखं नरश्रेष्ठ शैवं शूलरं तथा ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव ऐपीरुमपि राघव ॥ ६
ददामि ते महाग्राहो ब्राह्ममस्त्रमुत्तमम् ।
गदे द्वे चैन कान्तस्य मोदकी शिखरी उभे ॥ ७
प्रदीप्तं नरशार्दूल प्रयच्छामि नृपात्मज ।
धर्मपाशमहं राम कालपाशं तथैव च ॥ ८
कारुणं पाशमखं च ददाम्यहमुत्तमम् ।
अशनी द्वे प्रयच्छामि शुष्कादौ रघुनन्दन ॥ ९

26

In N 1. 11 D11 11 Sarga 26 which deals with the names of the Astras presented to Rama by Viśvamitra differs considerably from the text and our version is given separately at the end

1 ^a) M₄ सुव्य, Cg k t as in text (for उव्य) S₁ D1-5 7 9 11 12 प्रभावाया तु (D11 च) शर्वयो —^b) S₁ D1 5 9 11 12 सुनि, D2 3 7 तया (for महायया) —^c) D14 T G M1 3 प्रशस्य M₄ प्रहस्य, Cg t as in text (for प्रहस्य) Ck Ck प्रहास सनुते । मन्दस्मित कृपेति वायद् । Cg G1 राय*, G₂ राय* M^a मधुर (for रायव) S₁ D1-5 7 9 11 12 प्रहस्यवाक्य (D₂ क्य) तयश्च M^a (D2 3 7 ह D11 जो) —^d) D1 D₂ 3 T₃ G1 3 M2 4 मधुरस्वर D11 राम वचनमवधीत्

2 ^b) 16' S₁ D1-5 7 9 11 12 हल (D12 ल) D14 (after corr sec m) G₂ M^a 3 वया, Cg k as in text (for महायश) —^c) All C₃ सर्वश (as in text) S₁ D1-5 7 9 11 12 सर्वास्त्राणि ददामि ते

3 For subst in S₁ etc see 4 —^a) M₃ च (for वा) —^b) D1 D₂ सुनि, D₃ G₂ M^a 4 सुनि (for अणि) —^c) M₄ रक्षसि (for अनिनाम्) —^d) D14 T1 2 G₂ M₁ विजेव्यमि (archaic), G₂ विरोव्यसि, M₄ [अ]ष्ट जेव्यसि Cg k t as in text (for जयिष्यसि)

4 ^a) G₄ [अ]वयानि (for दिव्यानि) —^b) M₃ ददामि —^c) M₄ दण्डमख ह द्वे दिव्यानि —^d) G₁ दास्यामि तव (by transp) M₄ ददामि तत्र (for तव दास्यामि) —^e) for 3 and 4 S₁ D1-5 7 9 11 12 subst I 5-9 of 700*

5 M₄ om (hapl) 5-12^a —^a) D11 14 T1 2 G₂ 4 M₁ तथा (for ततो) S₁ D1-5 7 9 11 12 T1 2 G₂ 4 राम (for वीर) —^b) D₁ reads 5^a in marg —^c) D₁ तथेयुमम्, D₂ तथा द्युमम्, T₃ ददाम्युमम्, M₂ ततोयुमम् (for तथालुमम्)

—^a) S₁ D1-5 7 11 G₂ M^a हृद्, D₂ 3 T₃ G₁ ऐन्द्र*, D12 ईन्द्र*, D₁₄ T1 2 G₂ 4 M₁ ऐन्द्रमख (for ऐन्द्र चक्र)

6 M₄ om 6 (cf v1 5) D₂ reads 6 in marg —^a) D2 3 7 ततो राम (for नरश्रेष्ठ) —^b) D₂ शैल*, G₂ नैव (for शैव) S₁ D1 13 पाशुपत, D1 D₂ 3 Ct यत, D2 7 वर, D₂ वर, Cg k tp as in text (for शूलवर) S₁ D₂ सत —After 6^a S₁ D1-5 7 11 12 read 7^a —^c) Note hiatus between * and ^a S₁ [ए]वम् (to avoid hiatus) M₂ [अ]पि (for [ए]व) —^d) D₁ ऐपीरुम्, D₂ 3 G₂ ए*, D₂ 3^a (for ऐपीरुम्)

7 M₄ om 7 (cf v1 5) —^a) G₄ त (for ते) —^b) S₁ D1-5 7 11 12 ह्यस्त्र शखच (S₁ D₂ 3 य तथा —After 7^a, S₁ D1 2 5 7 11 (marg) ins 1 15 of 700* —S₁ D1-5 7 9 11 12 read 7^a after 6^a —^c) S₁ D2 3 7 11 [अ]पि (for [ए]व) D11 सगुहाय द्वे गदे दिव्यौ (hyper metric) —^d) I₂ M₂ शिखरे (for शिखरी) All C₃ मो (Cr कौमो) इकी शिखरी (as in text) D1 D₂ 3 हुने S₁ D1 5 7 9 11 12 कौमोदक्षि-क्षियोदक्ष

8 M₄ om 8 (cf v1 5) D11 reads 8 in marg —^a) S₁ D1 2 5 7 11 12 अणि (S₁ ति [sic]) ते (for प्रदीप्ते) D14 T1 2 G₂ 4 रघु*, G₂ M₁ नृप* (for नरशार्दूल) —^b) G₂ नरोत्तम, M₂ तवानव (for नृपात्मज) —D₂ repeats 8^a 9^a after 17 —^c) D₂ (second time) धर्मं, T₃ ब्रह्म*, Cg as in text (for धर्मपाशम्) S₁ D1-3 (both times) 5 7 11 12 ह्रम राम, G₂ बहकार (for बह राम) —^d) D11 ह्रम तथा (for तथैव च)

9 M₄ om 9 (cf v1 5) D₂ repeats 9^a (cf v1 8) —^a) S₁ D1 2 (both times) 5 7 11 12 रवे (for पाशमख) —^b) S₁ D₂ 3 (both times) 5 7 11 12 [ए]वम् (for [अ]हम्) D1 तव दास्ये तदुत्तम —^c) D₂ जन्नी —^d) D₂ शुकादौ (for शुष्कादौ)

ददामि चास्त्रं पैनाक्रमस्त्रं नारायणं तथा ।
 आग्नेयमस्त्रं दयितं शिखरं नाम नामतः ॥ १०
 वायव्यं प्रथमं नाम ददामि तव राघव ।
 अस्त्रं ह्यशिरो नाम क्रौञ्चमस्त्रं तथैव च ॥ ११
 शक्तिद्वयं च काकुत्स्थ ददामि तप चानघ ।
 कङ्कालं मुसलं घोरं कापालमथ वङ्गणम् ॥ १२
 धारयन्त्यसुरा यानि ददाम्येतानि सर्वशः ।
 वैद्याधरं महास्त्रं च नन्दनं नाम नामतः ॥ १३

10 M_4 om 10 (cf v1 5) —^a S_1 D 11 13 देवा (D 11 दिव्या) ऋमपि नागास्त्रम्, D 1-3 देवा (D 1 वेदा) ऋमपि नागेयम् —^b D 3 illeg (for तथा) —^c D 3 दयितं, G 1 जनिनं G mgkt as in text (for दयित) —^d D 1 शिखिनं, D 3 7 मोहन Ct as in text (for शिखर) D 3 नागतं (for नामत) S_1 D 11 13 दे (S 1 दे) यतास्त्रं तथैव च Cm k as in text (for ^a) —After 10 D 3 reads 13^{ed} 16^{ed} 17^{ed} as in text for the first time repeating them (var) in their proper places

11 M_4 om 11^{ed} (cf v1 5) D 3 7 om 11-12^{ed} —^a T 1 M_3 प्रथमं, T 3 प्रथमं, G 3 मथनं, G 3 प्रमदं, M_3 Cm प्रथमं, Ct k as in text (for प्रथमं) D 3 G 1 राम Ct as in text (for नाम) D 11 अस्त्रं मुसलम्, D 12 अस्त्रं दयितं (for प्रथमं नाम) S_1 वायव्यास्त्रं च दयितं —^b Dt D 3 9 G 1 M_3 चानघ M_3 च तदानघ (for तव राघव) —D 11 om (hapl ?) 11^{ed}-12^{ed} —^c D 12 ह्यशिरो —^d M_4 पासम् (for व्रीह्यम्) D 4 om च (submetric)

12 D 3 7 11 om 12^{ed} (cf v1 11) —^a M_4 ददामि M_3 च तव (by transp) Dt D 3 9 T 3 M_3 राघव, M_4 चायिष्य (for चानघ) S_1 D 1 13 शशी इ पुरयम्पाय निरुत्तमि रघूत्तम (D 1 द्रह) —D reads 12^{ed}-16 (16^{ed} repeated) D 12^{ed}-14 (om 13^{ed}), while D 1 12^{ed} after 19 —For 12^{ed}, D 11 subst 1 26 of 700^{ed} —^b 5 कङ्कालं D 1-3 7 9 मुसलं D 3 चैव (for घोरं) —^c D 3 कपोलम्; D 3 7 11 13 G 1 M_3 कपालम् (for कापालम्) S_1 Dt D 3 9 T 3 M_3 द्विजनी (for कङ्कणम्)

13 For D 3 cf v1 12 B 3 which substitutes for the Sarga reads lines of 13 and 14^{ed} after l. 35 of 700^{ed} —^a M_4 राम (for चानि) S_1 D 1 13 पायस्त्रं हि वीरायस्त्र (D 1 13 त्रम्); B 3 D 3 9 9 चारयस्त्र (B 3 गृहाण) परवीर्यम् Dt D 3 Ct चपारयस्त्रम् वाहि; D 3 चारयस्त्रं हि त्रिप्रायि D 11 गृहाण मनोवरीर्यम् (hypermetric) —^b B 3 M_4 ददामि M_3 [च चानि] (for च न हि) S_1 B 3 D 3 9 11 13 नेत्रय (for सर्वेय) D 3 7 9 देवाजोषो भविष्यति (D 3 हि) —D 3 7 om 13^{ed}, D 3 first time reads 13^{ed} after

असिरस्त्रं महाबाहो ददामि नृवरात्मज ।
 गान्धर्वमस्त्रं दयितं मानवं नाम नामतः ॥ १४
 प्रस्थापनप्रशमने दधि सौरं च राघव ।
 दर्पणं शोषणं चैव संतापनविलापने ॥ १५
 मदनं चैव दुर्धर्षं कन्दर्पदयितं तथा ।
 पैशाचमस्त्रं दयितं मोहनं नाम नामतः ।
 प्रतीच्छ नरशार्दूल राजपुत्र महायशः ॥ १६

10 repeating it here (cf v1 10) —^a S_1 B 3 D 1 9 9 (second time) 11 13 अस्त्रं हि (B 3 D 1 11 चैव) चारय नाम —^b S_1 D 1 5 नन्दिक D 3 9 (second time) 11 M_4 नद (D 3 द्वा) कं, D 13 निदक, G 3 धनद, all Cs as in text (for नन्दनं) S_1 D 11 चारय, B 3 D 9 चायि राघव, D 3 (second time) M_4 राघव, D 13 वा पर (for नाम नामत)

14 For D 3 cf v1 12 M_4 om 14-16^{ed} —^a M_3 (after corr sec m as in text) सिक्तरदं (for असिरदं) D 3 7 पचमार्दुनि चास्त्राणि —^b B 3 ददामि S_1 B 3 D 3 7 9 11 13 मनुजायिष्य (for नृवरात्मज) —After 14^{ed}, G 3 M_3 ins

692^a मलयमस्त्रं महाबाहो महामनुगताशनम् ।
 —Dt D 3 9 repeat M_3 s read 14^{ed} after 16^{ed} —^a)
 Dt D 1 9 4-8 9 11 13 T 3 G 2 4 M_3 मोहनं (for मानवं)
 —After 14 D 3 7 read 693^a G 3 reads 16^{ed}

15 For D 3 cf v1 12 M_4 om 15 (cf v1 14) D 3 7 G 1 om (hapl) M_3 reads inf lin sec m 15^{ed}-16^{ed} —^a S_1 Dt D 3 9 9 9 G 3 प्रस्थापनं, D 1 11 13 प्रस्थापनं, G 3 प्रस्थापनं (for प्रस्थापनं) S_1 D 1 9 9 11 13 प्रशमने; Dt D 3 9 G 3 Cm t प्रशमने, G 3 प्रशमनी (for प्रशमने) Cg as in text (for ^a) —^b Dt D 3 9 सीर्यं, D 1 3 T 3 G 2 M_3 सीर्यं; T 3 नार्दं; G 3 M_3 सीर्यं दधि; G 3 तव सीर्यं (for दधि सीर्यं) G 4 om च (submetric) S_1 D 1 3 9 13 विनायति तयानय; D 11 तथैवोन्मादने तथा —^c)
 Dt D 3 9 (before corr as in D 1) 11 दर्पणं; D 1 9 तर्पणं; D 1 T 3 चर्पणं; Cg as in text (for दर्पणं) —^d) D 3 विनायनं (for विनायने) S_1 D 1 13 मनावनमिति मु (S 1 म्नु) न D 3 मनावनमिति ऐपने; D 11 दुर्धर्षं च तथैव च Cg Ct विनायति परिदधयतीति । C

16 D 3 G 1 M_4 om M_3 inf lin 16^{ed}-17^{ed} (cf v1 15 14) D 3 reads 12^{ed}-16 after 19. —^a) S_1 D 1 3 13 मदनं; Dt D 3 Ct मारुतं; D 3 मर्दने; T 3 मयनं; G 3 मर्दने; Cm r k as in text (for मदनं) —^b) S_1 T 3 कं T 3 कं दुर्धर्षं (for कन्दर्पं) D 3 9 11 13 दयितमिष्ये (D 3 च; D 11 न दे [x c]); G 3 चर्षं चर्धर्षने —After 16^{ed}, Dt D 3 9 repeat M_3 s

तामसं नरशार्दूल सौमनं च महाबलम् ।
 संवर्तं चैव दुर्धर्षं मौसलं च नृपात्मज ॥ १७
 सत्यमखं महाबाहो तथा मायाधरं परम् ।
 घोरं तेजःप्रभं नाम परतेजोऽप्यरूपं ॥ १८
 सोमाखं शिशिरं नाम त्वाष्ट्रमखं सुदामनम् ।
 दारुणं च भगस्यापि श्रितेषुमय मानवम् ॥ १९

एतात्राम महाबाहो कामरूपान्महाबलान् ।
 गृहाण परमोदारान्धिप्रमेन नृपात्मज ॥ २०
 स्थितस्तु श्राद्धुरो भूत्वा शुचिर्मुनिरस्तदा ।
 ददौ रामाय सुप्रीतो मन्त्रग्राममनुत्तमम् ॥ २१
 जपतस्तु मुनेस्तस्य निधामिन्स्य धीमतः ।
 उपतस्थुर्महार्हाणि सर्वाण्यस्त्राणि राघवम् ॥ २२

read 14^{ed} —After 16^{ed} D1 ins 1 32 and 33 of 700^a —D₁ om 16^{ed} —^a) D1 पिशाचम्, Cmg पेशाचम् (as in text) T₃ दैवत (for दिते) —^a) S1 D1 ३३ ३३ ज्ञानव (for मोहन) —D₂ ३ read 16^{ed} for the first time after 10 (D₂ after 13^{ed} first time) repeating it here D₂ reads 16^{ed} after 10 (see above) G₂ reads 16^{ed} after 14 —^a) S1 D1—(D both times) ३३ १ (for the first time) 11 18 गृहाण Cmg k t as in text (for प्रतीच्छ) —M₂ om (hapl) 16^{ed}—17^{ed} D1₁ T₁ 2 G₂ 4 M₁ transp 16^{ed} and 17^{ed} —^a) —2^b) G₂ राजपुत्रो D₂ (second time) G₁ ३ महायत्ता S1 D1 (D₂ both times) ३ ३ १ (first time) 11 18 सार्वाण्येतानि राघव —After 16 D1 ins 1 34 of 700^a

17 M₂ om 17^{ed} (cf v 1 16) D₂ repeats 17^{ed} (cf v 1 10) —^a) S1 D1 ३३ १३ वामन D1₁ दामन Cg as in text (for वामन) D₁ 1 रानशार्दूल —D₁ 1 2 G₂ 4 M₁ transp 16^{ed} and 17^{ed} —^a) D1₁ ज्ञान, T₃ कामन, M₂ स्वापन (for सौमन) D₂ 12 T₂ ० G₂ ३ M₁ महाबल —^a) D₂ सबतन वैष (hypermetric) G₂ सबतन च (for सबतं वैष) —^a) D1 ३ ३ ११ ११ मौसल Cg k t मौसल (as in text) D₄ नाम नामत (for च नृपात्मज) —After 17 D₂ repeats 8° 9°

18 ^a) D₂ सर्वमख M₂ अण्यदख Cg as in text (for सलमख) —^a) T₃ महा (for तथा) D1 D₂ ३ मायामय (for षय) M₁ वर (for परम्) S1 D1 ३ ३ १ ११ ११ माया धरमयापि च (S1 D₂ १ वा) D₂ ततो माया परतप —^a) D1 D₂ ३ सौर D₂ १ मोघ D₂ १ सैध M₂ सौर्ध (for घोर) D₂ तेन प्रद S1 D₂ १३ मो (D₂ मे) घं तेजोबल रा (D₁ ना as in text) M₁ D₁ ११ जमोर्ध दे (D1 त) जसं नाम —^a) D1 परम (hypermetric) (for पर) S1 स-र्धनं (for ऋषणम्)

19 ^a) D₄ T₃ Cg सौम्याखं (for सोमाख) D1 सवार D₂ T₃ शीतल D1₁ शिशिर (for शिशिर) —D1₁ om 19^{ed} —^a) S1 D1 ३ ३ १ ११ ११ तथा वाध D1₁ T₁ 2 G₁ ३ 4 M₁ ३ चधुर (M₂ before corr षा) ख G₂ खटुमख (for त्वाष्ट्रमख) S1 D1 D1 ३ ३ ३ ११ ११ सुदा (D₂ before corr षा) रुण D₂ सुकामन M₂ बुधाकर (for सुदामनम्) —^a) D1 G₂ M₁ ३ दारण च M₂ दारुणाख (for दारुण च) S1 D₂ १३ भवसापि D₂ गमस्त्यख (for गमसापि)

—^a) Cg शीतयु (as in text) D₄ जति, G₂ M₂ जपि (for जय) D1 D₂ मानद S1 D₂ १३ रौद्रमख तथापि (D₂ षैव) च, D1 ३ ३ १ रौद्रमखमयापि वा (D1 च) D1₁ त्वाष्ट्र ऋद्धमयापि वा —After 19 D₂ reads 12^{ed}—16 (16^{ed} १) D₂ reads 12^{ed}—14 (om 13^{ed}) while D₁ reads 12^{ed} —After 19 D₂ ins धीमते रामानुजाय नम

20 ^a) M₂ (after corr sec m as in text) कामरूप, Cg as in text (for कामरूपान्) —^a) D₂ गृहा* D₂ परमोदार M₂ गृहीयन् नरशार्दूल —For 20 S1 D1 ३ ३ १ ११ ११ subst (D₂ १ read after 14)

693^a) एतानि कामतेजांसि कामरूपबलानि च ।
 गृहाण चारुखाणि प्रीतामाह ददामि ते ।

[(1 १) D1 ३ १ राम (for काम) D₂ विचालि (for येजालि) D₂ १ गृहाण नरशार्दूल (for the prior half) D₂ ३ १ १ पराणि (for -बलानि)]

—After 1 १ D₁ ins

694^a) गृहाण चारुखाणि ददामि भनुजाधिप ।

21 ^a) S1 D1 ३ ३ १ १ ११ जयातौ (S1 D₂ १३ षय) Cg as in text (for स्थितस्तु) D₂ प्रमुखो D1₁ [न] बाधुखो (for प्राधुखो) M₂ भय पूर्वमुखो भूवा —^a) D₂ वरुमुनि (by transp) T₁ तथा (for तदा) D₂ शुचि प्रयतमावत —^a) G₂ रामस्य (for रामाय) —^a) D₂ (with hiatus) अखजानम् Cg k t as in text (for मन्त्रग्रामम्) D₄ T₃ अनुत्तरम् (for अनुत्तमम्) S1 D₂ ३ ३ ११ दिव्यास्त्रग्राममुत्तम —After 21 D1 D₂ ३ ३ १ १ ११ S (except M₂) Cv mg k t ins

695^a) सर्वसमर्पणं येषा देवतैरपि दुर्लभम् ।

ता यस्त्राणि तदा विप्रो राघवाय न्यवेदयद् ।

[(1 १) D1₁ T₃ M₂ येषा G₂ ह्या G₂ ३ येषा (for येषा) M₂ देवैरपि सुदुर्लभ (for the post half) —(1 २) T₃ तथा (for तदा)]

22 ^a) S1 D₂ ३ ३ १ १ ११ तस्य तु मुनेर (by transp) D1 ३ जपस्तस्य च मुनेर —^a) D1₁ विधामियस्तु (sic) —^a) D₂ G₂ महास्त्राणि M₂ दिव्यानि (for सर्वाणि) G₂ खे तदा (for राघवम्) S1 D1 ३ ३ १ १ ११ ११ अभ्युपेयुर्महामागमहाणि नर (S1 D₂ १३ मुनि) पुनव

ऊचुश्च मुदिता रामं सर्वे प्राञ्जलयस्तदा ।
इमे स्म परमोदार किंरास्तव राघव ॥ २३
प्रतिगृह्य च काकुत्स्थः समालम्ब्य च पाणिना ।

इति श्रीरामायणे वाल्मीक्ये पट्विंशः सर्गः ॥ २६ ॥

मानसा मे भविष्यध्वमिति तान्यभ्यचोदयत् ॥ २४
ततः प्रीतमना रामो विश्वामित्रं महासुनिम् ।
अभिवाद्य महातेजा गमनायोपचक्रमे ॥ २५

23 ^{as} Ds तु, Gs प्र (for च) D1s T1 s Gs सर्वे रामं
(by transp) Ds प्राञ्जल्यस्तदा —^a Ms वयं (for इमे)
Dt Ds च, Ms हि (for स्म) Dt परस्मै (for परमोदार)
—^d D1s राघवे (for राघव) —For 23 S1 D1-s s 7 11 12
subst

696* ऊचुश्च रामे सपाणि प्राञ्जलीनि नृपहभजम् ।
इमानि स्म महोदार किंराणि तवानय ।

[(1 x) D1 s तु (for च) D11 [आ]म्य (for राम)
— (1 2) S1 च, Ds s 7 11 स्मे (for स्म) D11 महाबाहो (for
महोदार) Dt इमान्यक्षय्यहो वीर (for the prior half) S1
Ds 12 [ह] (S1 च) मुनत (for तवानय) D11 वीर किंराणामहे
(for the post half)]
—After 23 Dt Ds s T s 12s

697* यद्यदिच्छसि भद्र ते तत्सर्वं करवाम वै ।
ततो राम प्रसन्नात्मा तैरिच्छुतो महाहले ।

24 ^a Cm ॥ प्रतिगृह्य S1 Ds 12 Cr ^a गृहीत्य, D1 तु,
D1s लम्ब्य च (for प्रतिगृह्य च) —^a Ds Ts समालम्ब्य,
Cr mg kt समालम्ब्य (as in text) D11 स (for च) —^d
Ds s Gs Ms तान् (for तानि) Ts [अ]स्मै (motheaten)
दयत्, Ck as in text —For 24as S1 D1 s s 7 11 12
subst

698* सर्वाणि मे मानसानि भवन्मित्रवन्मयापत ।
[Ds मे (for मे) D1 s 7 सव स्तानि (for मानसानि) D1 11
भवतेति Ds भवति ॥ (for भवन्मित्रवन्)]
On the other hand Ms subst

699* स्मृत्वा हि मां भजेयेति शब्दात् परममुचि ।

25 ^a Ds प्रीति (for प्रीति) Ms सन्मित्रवन् ततो रामो
—^a Ds महातेजो, Gs महाबाहो (for तेजा) —For
Sarga 26 N V B D10 12 subst

700* { प्रभाताया ॥ शय्यायां विश्वामित्रो महासुनि ।
(1) { प्रहसन्नात्माभ्यां मधुर वाक्यममवीत् ।
(2) { तुष्टोऽस्मि राम भद्रं ते कर्मणाल्युद्धतेन वै ।
प्रीतिदाय च दायामि सर्वान्यक्षाण्युद्धतेन वै ।
यान्मह वेति काकुत्स्थ पात्र तेषा भवतोऽस्ति मे । [5]
ब्रह्माक्ष प्रथम राम दिव्यमेतद्ददामि ते ।
त्रययामपि लोकानां पिण्डितानां मयावहम् ।

(4as) { तथैव दृष्टमक्ष ते प्रसात्सहस्रकारकम् ।
ददामि राम शत्रूणां येनाष्ट्यो भविष्यति ।
(5as) { धर्माक्ष च महाबाहो कालकल्य ददामि ते । [10]
काळाक्षमपि चास्मत् ददामि द्युतिं प्रभो ।

(5as) विष्णुधर च ते दिव्यमिन्द्रचक्र च दुर्जयम् ।

(6) { पद्ममक्ष च दुर्धर्ष शैल शूलवर तथा ।
अक्ष यक्षशिरोधर्ममपीक्ष च ददामि ते ।
शक्राक्ष च दीप्ताक्ष गृहाणेद् मनोवतम् । [15]
गदाद्वय चाप्रतिमा गृहाणारिभयानहम् ।

(7as) वीमोर्द्धी चाप्रतिमा तथेमा लोहितामुष्णीम् ।

(8as) धर्मपात्र तथैवाक्ष कालपात्रं च दुर्जयम् ।
(9) { वारुणं चापि ते पाशं ददामि परमार्चितम् ।
शुभ्राक्षं चातनी राम गृहाणेमे मधोघते । [20]
(10) { पौनःपुन्यं चैवाक्षमक्षं नारायण तथा ।

(11) { आग्नेयमपि चास्मत् वायव्यं च ददामि ते ।
प्रमर्दनं प्रमथनं तथैवारिभिदारणम् ।
(12) { अक्ष हवसिरक्षेत्रं वृद्धाक्ष चापराजितम् ।

(13) { शशी च द्वे गृहाणेमे बलामतिवला तथा । [25]
तथैव कालमुसलं कङ्कालमप्य किङ्किणीम् ।
(14) { प्रस्तापनं मोहनं च लम्भनं च ददामि ते ।

(15) { वरुणं शोषणं चैव तथैवारिभिरुत्तमम् ।
(16as) सदनोन्मादने चैव कन्दर्पदयिते विभो ।
(17as) गन्धर्वोऽपि तथैवेद् मोहनं च ददामि ते । [30]
तेजोद्युतिहरं सौरं शत्रुघ्नप्रतापनम् ।

(18as) रुधिरासिपथेशा च कीर्तिरं च ददामि ते ।
राक्षसं चापि शत्रूणां श्रीधृतिप्राणनाशनम् ।
मूर्धनं तापनं चाक्षं कम्पनं चापि कर्षणम् ।

(19as) सवर्तमपि चावर्तं मौसलं च ददामि ते । [35]
(20) { सत्यं चैवानृतं चाक्षं महाभायाक्षमेव च ।
(21) { भूमौ चैव सत्यं चैव परतेजोऽपकर्मणम् ।

(22) { सोमार्क्षं शिशिरं नाम शत्रूणां पारित्यथाकरम् ।
मानव चाक्षमर्जितं चैव दानवमेव च ।
(23) { पृथग्मातृनि चान्यथानि ददामि द्युतिः ॥ [40]
गृहाणेतानि भक्तस्त्वसन्नापि नृवरात्मन ।

(24) { अयासीत् प्राङ्मुखो भूत्वा शुचिर्नृनिवस्तदा ।
ददौ र भाय सुप्रीतो मत्प्रभामनुचतम् ।
(25) { जपतोऽथ सुनेस्तस्य मत्प्रभामनुचतम् ।

(26) { उपलब्धुर्महाप्राणिं स्मृतिमतिं नृषा मजम् । [45]
(27) { ऊचुर्धनं ततोऽप्येव तान्यक्षाणि समन्तत ।
(28) { प्राञ्जलीनि महाबाहो दाक्षस्यानिति राघवम् ।

(29) { तान्यवेक्ष्य ततो राम समालम्ब्य च पाणिना ।
(30) { सा भजश्च स्मृतं नीतिं सर्वान्येवाभ्यभाषत ।
(31) { तान्यवाच्यं ततो रामो विश्वामित्रं महासुनिम् । [50]
अग्निपथं यथान्यायं गमनाय मनो दधे ।

[Sī Dī-3:57911 ins some lines of 700*, so their variants are also given in the notes along with the above given MSS. —(1. 1) N̄ V B (except B₁) Dīo 13 read! x as x^{ad} m Sī V₃ च (for दु) B₂ अय ता रजनी व्युष्ट (for the prior half [cf v 1 x^{ad}]). —(1. 2) V₂ सु° (for प्रसून) —(1. 3) B₃ तुष्टेति, B₄ प्रीतोस्मि (for तुष्टेस्मि) V₁ om, B₂ Dīदि, B₃(m. also) च (for [अ]ति) Dī₃ ते (for ते) —(1. 4) V₂ प्रीतिदान B₂ दत्तत (for [अ]दिपत) —For ins in B₃ see below —Sī Dī-3:57911 subst 1-5-9 for 3 and 4 —(1. 5) Sī V₂ Dī-3:57912 वेद (for वेद्य) B₃(m. also) एवमि (for कावृत्त) V₂ पात्रो N̄ V₂ B₄ क्षेपा, N̄₃ Dīo एपा, B₁ क्षेप (for तेषा) N̄₃ V₄ क्तो (for मत्तो) V₄ हि (for 5ति) B₁ न (for ने) V₂ गमिष्यमि (for मजोस्ति ने) Sī Dī-3:5791213 पात्रभूतोमि ने यत् (D₂ 9:12 यत्), B₃(m. also as in B₄) पात्रभेवागोस्ति ने (for the post half) —(1. 6) Sī Dī-3:57912 परम (for प्रथम) Sī V₂ Dī-3:57912 अथ (for दत्तद्) V₂ ददानि —(1. 7) Sī Dī-3:5791213 सर्वपात्र (for प्रवाणम्) Sī Dī 5:91213 एव, V₂ चाप (for अरि) Sī V₁ 2 Dī-3:57913 पी, V₂ Dī-7:109 विनाया (for विविदताया) Sī V₂ B₄ D₂ 11-13 भयापह —D₂ transp 1 8 and 9 —(1. 8) V₄ तत्वेवेदमल ते (submetric) (for the prior half) Sī Dī 3:5791112 ददमल मता(Sī D₂ 12 महद्, D₃ °कमह)पेर(Sī Dī 5:912 °श्रेष्ठ)ददामि खुनदन (D₂ 5:7 तव रायव) —(1. 9) Sī Dī 3:5791213 सर्वदा (D₂ 7 °यत्) N̄ V₃ ददानि (for ददामि) V₄ शृणोन्, B₁ Dī शृणोन् (for ददामि) D₃ जेता (for येन) Sī Dī-3:5791213 [अ]ज्येता (for [अ]ज्युते) B₂ 3 (m. also) D₂ 711 मविष्यति —(1. 10) V₃ भयमलम् Dī₃ यमार्थ (for यमाय) Dī₃ ददानि —B₁ om (hapl) from ते in 1 10 up to ददामि in 1 11 —(1. 11) N̄ V₂ B₂ Dī₃ ददानि N̄ V B₁ D₃ विभो (for प्रभो) —(1. 12) N̄ B₂ B₄ Dī₃ °वज, Dīo ददमल (for हृद्वक) B₄ मृ (for च) B₄ दाख (for दुर्गम) —(1. 14) V₂ औपधीय, B₄ दक्षि (for दीपक) N̄ V₃ B₄ Dī₃ ददानि —Sī Dī-3:57911(marg) 1213 1 15 after 7^{ad} —(1. 15) Sī शोकाय D₂ प्र (for च) and [र]म (for [र]द) Sī Dī 3:512 मजो(D₂ °ते)यन, Dī₃ °हित (for मयोयनम्) —(1. 16) V₁ 2 B₂ (m. as above) [अ]ति (for [अ]ति) N̄ मयमाया° (ditto), B₁ भवकर (for मयावहम्) —(1. 17) V₂ त्वेनो, B₄ lacuna (for त्वेनो) V₄ लोहिभूरी —(1. 18) V₂ 4 परमपात्र (for °पात्र) N̄ B₂ (m. also as above) Dīo तथा चाप (for त्वेवाप) —(1. 19) B₃ दारण (for वारण) N̄ V₂ B₂ Dī₃ ददानि (for ददामि) B₁ °दृत् (for परमाधिकम्) —(1. 20) N̄ V₁ 4 (with hiatus) अरनी, V₂ वाष्परी, B₃ वापानी (for चापणी) B₃ (before corr) गृहाण मे (for गृहोमे) Dī₃ मयोदिने —(1. 21) N̄ B₁ देवायम्, V₂ विनायम्, B₃ (m. मेनायम्) देवायम् (for देवायम्) V₃ अय (for अरि)

N̄ B₂ नादेयम्, V₃ वैशायम्, B₁ देनायम् (for वैशायम्) N̄₃ Dīo om (hapl) अय B₁ तदा (for तथा) —(1. 22) V₂ ते, Dī₃ वा (for च) V₃ श्रेष्ठ (for [अ]लष्ठ) V₂ 3 B₂ 3 (m. also) Dī₃ ददानि (for ददामि) Dī₃ च (for ते) —After 1 22, B₃ reads 1 28, prior half of 1 29 and the post half of 1 24 repeating them in their proper place —B₃ repeats 1 23 consecutively B₄ reads 1 23 after 1 27 —(1. 23) Dīo प्रमदने B₃ (first time) प्रथमन (for प्रथयन) B₃ (first time *sup lin*) °मु° (for विदारणम्) —(1. 24) V₃ हयसिर (for °शिरस) V₃ वैर, V₃ वैव (for वैव) —(1. 25) V₂ B (B. m. also) Dī₃ (note the hiatus) अमोक्ष विवरा (B₃ °य) तथा (for the post half) —Dī subst 1 26 for 12^{ad} —(1. 26) B₃ (m. also as above) °मनु (for कावृत्तम्) V₁ किकीर्ण —(1. 27) N̄ V₃ B₂ Dī₃ ददानि (for ददामि) —After 1 27, B₃ reads 1 23 —B₁ om 1 28 —(1. 28) N̄ विह्वल, V₃ विकर्तन, V₃ निवृत्त, V₄ विवर्तन, B₃ विदारण (for निवृत्तम्) —For ins see below —(1. 29) V₃ B₃ (second time) °मोमादन, V₄ °नाम्मादन (for मदनो न्मादने) N̄ °मनो, V₃ °दमित°, V₄ °तथा, Dī₃ °दक्षिणादुगौ (for °दक्षिणे विभो) —(1. 30) B₁ माधवाय V₄ [अ]म (for [र]द) N̄ मोह N̄ V₃ B₂ Dī₃ ददानि —V₃ om 1 31 and 32 B₃ repeats 1 31 after 1 35 (after the lines of 13 and 14^{ad}) —(1. 31) V₁ 3 B₃ (second time) °कर (for घुतिहर) N̄ V₃ 4 शौर, B₁ 4 Dīo शोर, B₂ (second time) शौर (for शौर) Dī₃ वेनेयाहण वैवम् (for the prior half) Dī₃ अरि (for शत्रु) B₃ (second time) सवराष्टु निर्वह (for the post half) —Dī ins 1 32 and 33 after 16^{ad} —(1. 32) N̄ V₃ Dīo 11 ह्यिरात्रिपाद (N̄ °द) (hypermetric) V₂ B₃ (before corr as above) रत्नाभिपाद, B₃ रत्नाभिपाद (sic) (for रत्नाभि) N̄ V₃ B₂ 3 (m. as above) Dī₃ °ददानि ते, Dī₃ मानव तथा (for च ददामि ते) —(1. 33) V₄ रत्ना (for राहस) N̄ V₄ B₁ सेव्याना, Dī₃ देवता (for दद्यात्) V₄ धृति (for धृति) N̄ B₄ (m. as above) रत्नी, Dīo om (for प्राण) —Dī ins 1 34 after 16 —(1. 34) B₁ तादन (for तादन) Dī₃ [अ]ति (for [अ]ति) N̄ V₁ 3 B₃ (m. also) Dī₃ [अ]ति, V₄ B₄ [अ]ति, B₁ °दि, Dī₃ [अ]ति यत्न (for [अ]ति कर्णम्) —Dī om 1 35 —(1. 35) N̄ V₁ 2 B₂ Dīo गोराट, V₃ गोराट (for गोमन्) N̄ V₂ 4 (V₄ m. also) B₃ 3 ददानि (for ददामि) —After 1 35 B₃ ins the lines of 13 and 14^{ad}, then repeats 1 31 (for lines of 13 and 14^{ad} in B₂ cf v 1 13 and 14) —(1. 36) B₄ शब्द (for चाप) V₄ [अ]नुनास च —(1. 37) V₁ अमोर् N̄ V₁ B₁ वेष्ण, V₄ चौख (for तैजम्) —(1. 38) B₂ मीमाय (for लेपाय) N̄ B₁ 3 Dī₃ °रतान V₃ °राय च (for शिरिष नाय) V₃ त्वाय, B₄ वाद (for त्वाट) N̄ B₄ चापि, B₄ चापि (for चापि) V₄ आह चापिपाकर (sic) (for the

प्रतिगृह्य ततोऽस्त्राणि प्रहृष्टवदनः शुचिः ।
गच्छन्नेव च काकुत्स्थो विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ १
गृहीतास्त्रोऽस्मि भगवन्दुरार्षर्षः सुरैरपि ।

अस्त्राणां त्वहमिच्छामि संहारं मुनिपुंगव ॥ २
एवं ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रो महामुनिः ।
संहारं व्याजहाराय घृतिमान्मुव्रतः शुचिः ॥ ३

post half) —(1 39) $\tilde{N}_1$ मान* V_4 "पुत्रमजिन, B₂ (m also as above) मानवास्त्रान् चारिणि (for the prior half) $\tilde{N}_1$ V_2 4 B₁ 4 दैव (for दैव) V_2 चान्वनाशन —(1 40) B₁ [अ]स्त्राणि (for [अ]न्यानि) V_2 4 B₁ 3 D₁₂ ददामि (for ददामि) —(1 41) V_2 तानि, V_4 [र]मानि (for [र]तानि) B₁ च नृपात्मज —(1 42) V_2 B₁ तथा (for तदा) —B₁ om (hapl) from the post half of 1 43 up to the prior half of 1 44 —(1 43) $\tilde{N}_2$ मन्त्रकाम, V_4 B₂ (m also as above) जल*, D₁₂ चाल* (to avoid hiatus) (for मन्त्रकाम) — V_4 om 1 44 and 45 —(1 44) V_4 (with hiatus) अन्नग्रामम्, B₂ तालग्रामम् (sic) (for मन्त्रग्रामम्) B₂ विधेयत (for अनेपत) —(1 46) B₂ (m also) 4 तथा (for ततो) V_4 4 [S] सेन्य, B₂ [S]भ्ये* (for "भ्ये) D₁₂ कनुष राममन्येय (for the prior half) $\tilde{N}_1$ समन*, V_2 समन* (for समन्त) —For ins see below —(1 47) V_4 साध्वान्, V_4 साध्वान् (for साध्वान्) —(1 48) V_4 [आ]विष्य, V_4 [आ]विष्य (for [अ]विष्य) —(1 49) V_4 मा मुजल*, V_4 मा भन्वस्मदीनीति (sic) D₁₂ मां मारुत्स्वानीति (sic) (for the prior half) V_4 [अ]वमापन (for [अ]वमापन) —(1 50) $\tilde{N}_1$ [अ]वि*, V_2 [आ]जाय V_4 [अ]जात (for [अ]जाय) —(1 51) D₁₂ धनान्याय (for "न्याय) V_2 3 मनि (for मने)]

—After 1 4 B₂ ins

701* गृहाण तानि यत्तुभ्यं दिव्यान्वस्त्राण्यदोषत ।

—After 1 28 B₂ ins

702* घर्षणे रोषज येन मंतापनशिलाषवे ।

—After 1 46 B₂ ins

703* दृष्टंविधा च रूपानि म्वकीयानि वृषवृद्धक ।

Colophon—*Aundā name* $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_2$ V_4 Dt D₁₂ 11 om V_1 2 B आदि*, D₁₂ 3 अयोध्या*. —*Sarga name* $\tilde{S}_1$ D₁₂ अन्नग्रामहर्ष, $\tilde{N}_1$ V_1 2 4 B₁ 2 4 अन्नग्रामप्रदानं. $\tilde{N}_2$ B₂ अन्नदानं, V_4 विश्वामित्रादन्नग्राममाप्ति, D₁₂ 3 7 अन्नग्रदानं, D₁₂ अन्नग्रहण, D₁₂ अन्नदत्तं, D₁₂ अन्नग्रहणहारज (जु?) अन्नग्रदानं, D₁₂ सहरज (?) प्रहण —*Sarga no* (figures words or both) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V_1 4 B₁ 4 D₁₂ 11 om $\tilde{N}_2$ B₂ 2 D₁₂ 30 V_2 32 V_2 29 Dt D₁₂ 4 11 S 27 D₁₂ 2 21, D₁₂ 22 D₁₂ हृष्टय—रामा—चाल्हाण—नाम रि—मर्ग (dash indicates lacuna) —After colophon G₁ 2 3 conclude with धीरमय मम G₂ धीमो रामानुष मम V_2 धी — —

27

1 T₂ begins with श्रीरामचन्द्राय नम —^a) M₂ प्रतिलम्ब, C₁ m g k as m text (for प्रतिगृह्य) —^b) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 10 12 13 M₂ दिव्यानि प्रीत (B₁ 2 4 D₁₂ 7 "ति) मानस (D₁₂ 7 "य), D₁₂ दिव्यान्वप्रतिमानि स —^c) $\tilde{S}_1$ D₁₂ 12 हृष्ट, V_4 D₁₂ एष (for एष) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 1 7 10 13 वदा (N V B D₁₂ 13 "तो) रामो, D₁₂ G₁ 3 M₂ [अ]य*, T₂ हि*, M₂ महाबाहुद (for च काकुत्स्थो) —^d) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 10 13 उवाच ह, D₁₂ "ब्रुवन्, T₂ यदा*, M₂ अमापत (for अयाववीत्)

2 " V_4 हि, D₁₂ [S]पि, D₁₂ [S]ति, C₁ as in text (for अस्मि) D₁₂ भगवान् —^b) D₁₂ T₂ सुरासुरै (for सुरैरपि) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 9 10 13 M₂ अनेयविद्वैरपि —^c) $\tilde{S}_1$ D₁₂ 3 5 7 11 12 अथ (D₁₂ "पि) चै (S₁ D₁₂ 5 "तेषा, N V B D₁₂ 13 तु (V₁ 2 B₁ 4 च) मनेतेषा, D₁₂ स्वमि*, M₂ अहमि* (for स्वहमिच्छामि) —D₁₂ om from 2^d up to the prior half of 704* —^d) Dt D₁₂ 4 Ct संहारान्, C₁ g as in text (for संहार) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 10 12 वपु (D₁₂ कर्तुं) महसि, T₂ "सत्तम (for मुनिपुंगव) C₁ Cm संहारो नाम प्रयुक्तस्वास्त्रस्य मन्त्रविशेषेण पुन हरापीनीकरणम् ।

3 D₁₂ om 3rd (cf v 1 2) M₁ repeats 3rd as in text in brackets —^a) M₂ तथा (for एष) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 10 12 ह्यनुकयति रामेय (S₁ D₁₂ 3 5 7 11 12 "दु, D₁₂ "वि (sic) —^b) Dt D₁₂ 4 M₂ नया, D₁₂ T₂ नया, D₁₂ G₁ 3 M₂ नया (for मुनि) —^c) Dt D₁₂ 4 संहारान्, C₁ 11 as in text (for संहार) —^d) D₁₂ घृतिमान् (for घृतिमान्) —For 3rd, $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 3 5 7 10 13 subst

704* आचरत्यो परमाज्ञायां सरहस्य निरर्तनम् ।

[D₁₂ om the prior half (cf v 1 2) $\tilde{S}_1$ D₁₂ 3 5 7 10 उरुसुतु (D₁₂ 13 च) $\tilde{N}_1$ 11 illeg D₁₂ आये (for आचरत्यो) $\tilde{S}_1$ D₁₂ 13 संहारं च D₁₂ संहारय (for संहार्य) D₁₂ निरर्तन (sic) (for निरर्तन)]
All cont. while M₂ ins after 3 *

705* उक्त्वा संहारमध्यामां रामायामिर्नरगतं ।
ददौ मन्त्रं पूरुमकलां यदीकरणमुपमन्त्रम् ।

[$\tilde{S}_1$ D₁₂ 3 5 7 10 om L 1 —(1 1) 11 संहारमध्यामां, $\tilde{N}_1$ नैम्य (for नैम्य) —(1 2) $\tilde{S}_1$ D₁₂ 13 अर्ग, V_4 यार्ग (for मन्त्र) $\tilde{S}_1$ $\tilde{N}_1$ V B D₁₂ 10 11 12 M₂ नम (D₁₂ "4) यार्ग (for यार्ग)], M₂ अर्ग-यार्ग-यार्ग]

रामं प्राञ्जलयो भूत्वानुन्मधुरभाषिणः ।
 इमे स्म नरशार्दूल शायि किं करवाम ते ॥ ११
 गम्पतामिति तानाह यथेष्टं स्थुनन्दनः ।
 मानमाः कार्यकालेषु साहाय्यं मे करिष्यथ ॥ १२
 अथ ते राममामक्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।

M४ विश्वामित्र तपोवन (for the post half) —(I 3) M४
 तदा (for तथा) B१ om (hapl) from १ to १३ N३ तुमकान्
 (for first जम्भकान्) V२३ विष (V४ *) M४ नृप (for
 रिपु) D१० भनकान् (for जम्भकान्) —(I 4) N३ B३
 D१० १३ ह्येते, M४ पि (for ते हि)]
 —After १० Dt D१ २२ १३ S (except M४) (Cm g h t
 comm on l 2 only) ins

713* केचिद्द्वारसदृशा केचिद्भूमोपमालया ।
 चन्द्रार्कसदृशा केचिप्रह्लाजलिपुङ्गवा ।

[(I 1) T३ धूमोपमालया —(I 2) D३ T३ वदामि
 (for प्रह्लाजलि) D११ T३ पुट्य (for युग्य) T३ M३ तदा
 (for तथा)]

11 *) N V B D१० १३ M४ ऊचुः, G३ राम (sic) (for
 राम) D१ ७० प्राचये N V B D१० १३ M४ राम, D११ सर्वे
 (for नृपाः) —*) N V B D१० १३ M४ तदा (for [अ]नुवन्)
 M४ भाषिणे S१ D१-२२ १३ १३ प्राह (D१० *) मुजम्भपुरावर
 —*) B१ इति (for इमे) N३ B३ (m also as in text)
 D१० हि, V१ om B३ ते D१ ३७ इमे (for स) Cm g h t
 इमे स्म (as in text) N V B D१० १३ M४ वदामा राम (for
 नरशार्दूल) —*) S१ D१ २२ १३ १३ इति, Cm g h t as in
 text (for हाषि) N V B D१० १३ M४ नृ [V१ *)
 ह्यमि (D१० *) ति स्थितान् M४ ता, V३ नस्तुप्रिहायवान्,
 D१-२३ ११ किं करवामह (D३ नम [sic]) (for किं
 करवाम ते) —After १३ B३ (m) D१३ ins

714* वृन्मशान्द्रगताम्या ईश्वरान्द्रमुपस्थितान् ।

[B३ वदाम् (for स्थान्) B३ मनुष्याणां]

12 D१ १४ T१ G३ M३ Cv transp १२^{ab} and १२^{cd}
 D११ repeats १२^{ab} from तानाह and the prior half of
 १२^{cd} up to यथा after स्थिति in १३ —*) S१ D१ २२ १३
 (both times) १३ मया (for माह) —*) S१ D१-२२ १३
 (both times) १३ प्राह (D१० [sic]) राघव (for स्थुनन्दन)
 —*) T३ G३ मयाः C१ h t as in text (for मयाः)
 —*) T३ ३३ subst —I or १२^{cd}, S१ D१-२२ १३
 १३ १३ subst

715* मनसा मे यथाशक्तं महापार्थ मयिष्यथ ।

[D११ (both times) म (for मया) D१ २७ कः D३
 'तः' (for 'तः') D१ २७ ये (for मया) D१ 'न
 (c) D१ २७ ' (c) (f r h t r)]

एवमस्त्विति काकुत्स्थमुक्त्वा जम्भुयथागतम् ॥ १३
 स च तान्नाघनो ज्ञात्वा विश्वामित्रं महामुनिम् ।
 गच्छन्नेनाथ मधुरं शृण्वं वचनमवधीत् ॥ १४
 किं न्वेतन्मेवसंज्ञां परितस्याविदूरतः ।
 वृक्षपण्डमितो भाति परं कौतूहलं हि मे ॥ १५

while N V B D१० १३ subst for १२

716* गम्यता स्वगतं वोऽस्तु हृत्काल उपेक्ष्य ।
 स्मृत्वा मामुपनिष्वमिनि रामोऽभ्युगाध तान् ।

[(I 1) V४ च (for वो) N३ B३ -काले, V४ -कालं, B४
 काम (for -काल) N३ illeg V१ लव (sic) V४ D१३ ता
 (for उपेक्ष्य) —(I 2) V३ स्मृते (for स्मृता) V४ हि, B४
 D१३ [म] पि (for स्मि)]

13 N V B D१० १३ ह्युक्त्वा (N B३ क्त) C१ as in
 text (for मय ते) D३ [भा]सना (sic) (for [भा]मइय)
 —*) D३ स्त्वा, D१ ता त च, D३ भूत्वा (for हृत्वा) N V
 B-4 D१ १० १३ G-3 M३ १४ चाभि, B३ चाभि, D१ T३
 हृत्वा, D१३ चैव (for चाभि) N३ प्रदक्षिण (sic) D१ १३
 प्रदक्षिण (for प्रदक्षिणम्) —*) After स्थिति in १३, D१३
 repeats from तानाह in १२ up to यथा in १२ १३ N V B
 D१० १३ यथेष्टत्वा (for काकुत्स्थम्) —*) N३ repeats * con
 secutively —*) N V B D१० १३ प्रति (for उक्त्वा)
 —After १३ M३ (inf lin sec m) ins

717* प्रणम्य शिरसा रामे सर्वे समतविक्रमा ।

ततस्तु राम काकुत्स्थ दामनाहस्रवादिन ।

हृदमपाय च तान्सवान्मरुहम्यान्महाबलीम् ।

अज्ञाणानुपसहारादुत्तराधामान्यलीयम् ।

मौमित्रये ददौ रामो मद्राप्रामनुत्तमम् । [5]

14 *) M४ गतान् (for म च) M४ दृष्ट्वा (for ज्ञाया)
 S१ D१-२२ १३ १३ गतान् ता (D१ था) मु विधातुः, N V B
 D१० १३ तान्विचर्य (V४ B३ [m also] विसर्ग) ताने (D१
 यथा, D१० अने) रामो, D१३ गतु तेषु संयुज्ज (B३ [sec m] म
 काश्चिद्ये सहृदे (before corr as in text) —D१३ reads
 १४-१५ in marg —*) D१३ ण्व (for वृद्ध) S१ D१-२३
 १३ १३ काकुत्स्थ (D१३ स्थ) N V B D१० १३ पुनराश्रयं,
 D३ [अ] य काकुत्स्थ (for [अ] य मयुः) —*) C१ शृङ्गे
 (as in text) N V B D१० १३ मयुःशरान्, T३ M३ इदं
 (for शृङ्गे वधनम्)

15 D१३ reads १५ in marg (cf V 1 14) —*) S१
 B३ D१-२२ १३ १३ स्ते, N V B D१० १३ १३ १३ १३ १३, T३
 चैतन्, M३ चिद्वि, M३ न्येय (for न्येय) C१ C१ किं चिदिनि।
 Ch. किं चिदिनि। C१ B३ मय (for मय) M३ नोका
 (for नोका) —*) V३ वराण्य (for वराण्य) S१ २३
 D१ १३ विदुः (for अ विदुः) —*) S१ M३ मय, D१
 D१ २३ C१ नोका D१ २३ १३ नोका T३ नोका Cm) as in

दर्शनीयं मृगाकीर्णं मनोहरमतीतं च ।
नानाप्रकारैः शकुनैर्बल्युभापैरलंकृतम् ॥ १६
निःसृताः स्म मुनिश्रेष्ठ कान्ताराद्रोमहर्षणात् ।

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे सप्तविंशः सर्गः ॥ २७ ॥

text (for वृषभम्) Ś1 D1-3 5 7 11 12 14 T G2 M1 4 इवा*
(for इतो भाति) —^d Ś1 D1-3 5 7 11 12 M4 मुने (for पर)

16 * Ś1 D5 12 मनोज्ञ च, D1 3 7 स्रग चैव, G1 3 M4
मुनिश्रेष्ठ (for मृगाकीर्णं) D11 दर्शनीयतम चापि —^d D9 14
T1 2 G4 M1 3 रमम् (for मनोहरम्) Ś1 D1-3 5 7 12
G1-3 M4 मम चाति (G1 3 M4 चैव) मनोहर (M4 रम), D11
सर्वेषां च मनोहर —^d Ś1 D5 12 प्रभावै (for प्रकारै)
—^d Ś1 D1 2 5 7 11 12 वारिमर्, D3 वक्तिर्, D14 T1 2
G4 M1 4 मादौ, Ct as in text (for वल्युभापैर) —For
15^a-16 N V B D10 13 subst

718* वनमाभाति सुमहत्कस्यैतदमरघुले ।
आभाति रमणीयं हि वनमेतन्मनोहरम् ।
मिनादित वल्युवाग्मिर्नानामृगगणायुतम् ।

[(1 2) V2 3 रम (for मनोहरम्) — (1 3) V2 3 वक्तिर्
(for वल्युवाग्मिर्) V2 D13 गलेडुन, V4 B1 गणावित (for
गणायुतम्)]

17 * V1 निष्ठत्या (sic) (for निःसृता) Ś1 V2
D1-3 7 9 (before corr) ॥ रमो, V2 सु (for स्र) D11 नर*
(for मुनिश्रेष्ठ) M1 निस्तुताममुनिश्रेष्ठ —^d D4 कलाह*
(for कान्ताराद्) Ś1 N V B D1 3 5 7 10-12 होम (D11
होम [hypermetric]), Ct as in text (for रोम)
—^d Ś1 N V B D1-3 5 7 9-12 अने (B4 *) नैव, G1 3 हि
(for अनया तु) Ś1 [आ]शु, V1 D3 7 च, D5 12 [अ]य,
D8 [अ]मि (for [अ]य) Ś1 V2 4 B1 2 5 7 9 11-13
गच्छाम All Cs अवगच्छामि (as in text) M4
अनेनाभ्युप —^d M4 रमणीयता all Cs as in text
(for सुखवत्तया) Ś1 N V B (B2 m also) D1-3 5 7 9-12
देशेय सु (Ś1 V4 D1 9 स) सु (V2 D5 11 शु) खोदय (Ś1
N2 V2 B2 D10 खावह, V4 खोदय)

18 * N V B D10 13 सुव्यक्त (V2 व्यक्त [submetric])
चापि भवत —^d N V B D10 13 सिद्ध, M4 न हि (for
कस्य) Ś1 D5 13 महद्, N V1 2 B D1 3 7 10 11 12 वय, V2
स्वर्न, V4 च यत्, M4 तव (for विद्वद्) ॥ Cv इदं पूर्व कस्य
इदानीं कस्येत्येतत्सर्वं शस । ॥ —^d V2 4 B2 D10 T3 संज्ञासौ

अनया त्ववगच्छामि देशस्य सुखवत्तया ॥ १७
सर्गं मे शंस भगवन्कस्याश्रमपदं लिटम् ।
संप्राप्ता यत्र ते पापा ब्रह्मणा दुष्टचारिणः ॥ १८

(V2 स [sic]) all Cs as in text (for संप्राप्ता) Ś1
D1 3 5 7 9 11 12 कुत्र, D13 अत्र (for यत्र) N V B D10 13
T3 सौ पापौ (V2 विद्वद्) D11 ते पा*, G2 ते तापा (sic)
(for ते पापा) —^d Ś1 D1-3 5 7 11 12 T3 M4 यज्ञा (T3
मौ) Dt ब्रह्म* (lacuna), Ct as in text (for ब्रह्मणा)
Ś1 D1 2 5 11 12 राक्षसा, D3 चेतस, T3 चारिणी (for
चारिण) N V B D10 13 यज्ञविप्रकरो तय —After 18,
Ś1 D1-3 5 7 11 12 ins

719* त्वलोकनिहता पूर्व निहन्तव्या मया हि ते ।
while Dt D4 5 9 14 S all Cs ins

720* तव यज्ञस्य विज्ञाय दुरात्मनो महाकुले ।
भगवन्धोररूपास्ते मासशोणितभोजना ।
भगवत्सत्य को देश सा यत्र तव याज्ञिकी ।
रक्षितव्या क्रिया ब्रह्मण्या वध्याश्च राक्षसा ।
यत्सर्वं मुनिश्रेष्ठ श्रोतुमिच्छाम्यहं प्रभो । [5]

[M4 om 1 x — (1 x) G2 M3 (before corr) विज्ञाय
(for विज्ञाय) T2 तव यज्ञनौ दुष्टौ (for the prior half) T2
G4 दुरात्मनो D4 महामते (for मुने) —All the above MSS
(except G2 M1) om 1 2 — (1 3) G2 M1 कस्य, M4
न हि (for तव) D12 देश G2 M1 देशेय, M4 [अ]य देश
(for को देश) M4 यज्ञम् (for याज्ञिकी) — (1 4) M4
रक्षितव्ये मया (for रक्षितव्या क्रिया) D4 T2 M4 मम (for मया)
—D4 14 T1 G2 M4 om 1 5 M4 reads 1 5 inf in
sec m — (1 5) T2 तन (for यत्त) G2 M1 कुत्र (for
[अ]य प्रभो)]

Colophon D1 2 7 om (cont the Sarga)
—Kāṇḍa name Ś1 N2 V2 Dt D10 11 12 om V2 4 B
वाग्नि —Sarga name Ś1 D6 ॥ विद्यासदाम्र (D5 [before
corr] विद्यासम) हण, N V B D10 13 ज्ञमकप्रदानं (V2
prefixes रामाय and D13 suffixes प्रहणं), D9 अक्षसंप्रहणं,
D11 सिद्धाश्रमनिवास —Sarga no (figures words or
both) Ś1 N2 V1 4 B4 D5 12 13 om N2 B2 D9 10
31, V2 33 V2 30 Dt D4 5 9 14 S 28 —After colophon,
T2 concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः, G1 2 4 श्रीरामाय
नमः, G2 श्रीमते रामाजुवाय नमः, M2 श्री ...म

२८

अथ तस्याग्रमेयस्य तद्वनं परिपृच्छतः ।
निधामित्रो महातेजा व्याख्यातमुपचक्रमे ॥ १
एष पूर्वाश्रमो राम वामनस्य महात्मनः ।
सिद्धाश्रम इति ख्यातः सिद्धो ह्यत्र महातपाः ॥ २
एतस्मिन्नेव काले तु राजा वैरोचनिर्बलिः ।
निर्जित्य दैवतगणान्सेन्द्राश्च समरुद्रगान् ।

28

1 ^a) S₁ [जा]ग्रमे राम (sic) D₅ 12 [जा]ग्रमे तस्य, Cg as in text (for [अ]ग्रमेयस्य) —^b) Dt D₅ 6 Cm t वचन, D₁₁ तद्वचन (hypermetric) M₅ वने तत् (by transp) (for तद्वन) —^c) N₁ V 12 4 B D₁₀ 12 M₅ व्याख्यातुम्, D₅ व्याहृतम्, Cm k t as in text (for व्याख्यातुम्) S₁ D₁ 1 2 3 7 11 12 व्याख्यातु मुनि (D₅ 12 नर) शार्ङ्ग सवैभेदोपचक्रमे —After 1 Dt D₅ 6 9 12 S (M₅ subst for 2) all Cs ins

721* इह राम महाबाहो विष्णुर्देव्यत्र प्रभु ।
वर्षाणि सुबहूनीह तया युगक्षताणि च ।
तपश्चरणयोगार्थमुत्सुह सुमहातपा ।

[(1 1) M₅ बाहु (for महाबाहो) Dt D₅ 8 नमस्कृत, D₁₄ T₃ S M₅ 4 वरप्रभु (for देव्यत्र प्रभु) —(1 2) M₅ स बहूनि (for ह) D₄ [ए]व D₅ [अ]व (for [इ]ह) M₅ वर्षाणामन्यवेनाणि (for the prior half) C₅ इह तपश्चरणार्थं इहोवासेति इहश्चन्द्रपत्य निवाह Cr इह तपश्चरणयोगार्थं इहोवासेति इहश्चन्द्रपतिर्वाह, Cg केचिदिह इहश्चन्द्रपत्य पठन्ति तदा इह वने तत्रापि इह प्रदेश इत्यर्थः । Cl. इह भूमेके इहाश्रमपदे Ct इह वने इह प्रदेशे । C₅ T₃ तदा (for तया) D₅ [अ]युत (for युय) M₄ [अ]यि (for व) —(1 3) D₁₁ T₁ 2 G⁺ 4 M₁ तपश्चरणार्थं हि (with hiatus) (for the prior half) G₁ मने, M₅ स मना (for सुमहातपा)]

2 ^a) V₄ D₁₂ अय (for एष) G₃ M₅ तस्य (for राम) —^b) M₅ सिद्धाश्रमम् G₁ lacuna from ख्या to सि N₁ V B D₅ 9 10 13 यय, D₅ T₃ [अ]प्यत्र, Cg k t as in text (for ह्यत्र) S₁ N₁ V B D₅ 9 10 13 यया, D₅ 7 जगपति, Cg k t as in text (for महातपा) —For 2 M₅ subst 721* then ins 1 1 of 723* —After 2 D₁₁ ins. 1 1 2 of 723*

3 ^a) S₁ D₁ 2 5 11 12 राज्य (for राजा) D₁ 1 1 T₃ M₅ चनो, D₅ चनं, Cg as in text (for वैरोचनिर्) D₂ 9 G₁ M₅ बली (for वलि) —S₁ D₁ 2 5 11 12 om 3⁺ —^b) G₁ M₅ देवत (sic) (for देवत) D₅ निर्जित्य देवगणान् —^c) Dt D₅ 1 M₅ सह, D₅ चैव (for च ह) —^d) S₁ D₁ 2 5 11 12 वारस्य (for उद्गम्य) M₅ त्रैलोक्यभोगानुयुजे

कारयामास तद्राज्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ ३
वलेस्तु यजमानस्य देवाः साप्तिप्रुरोगमाः ।
समागम्य स्वयं चैव विष्णुमूचुरिहाश्रमे ॥ ४
बलिर्बैरोचनिर्गिष्णो यजते यज्ञमुत्तमम् ।
असमासे कृतौ तस्मिन्स्वकार्यमभिपद्यताम् ॥ ५

—^f) S₁ D₅ 12 निर्भय, D₁ 2 M₅ निर्वय, M₅ विश्रुत (for विश्रुत) —After 3 Dt D₄ 6 8 T₃ G₁ ins

722* यज्ञ चकार बलवान्पुरेन्द्रो महातपा ।

[Dt D₅ 8 सुमहान्, D₄ मतिमान् (for बलवान्) Dt D₅ 8 वन, D₅ बलि, G₁ बली (for महातपा)]

4 ^a) D₅ सैदा (for देवा) D₁ स्वर्ग, D₁₁ ह्यम् (for साप्तिप्रुरोगमा) —^b) Cg समागम्य (as in text) Cl. समागम्य D₁ 9 12 [अ]पयय, D₁₁ विनीतास्ते (for स्वयं चैव) T₃ G₁ 2 M₅ आगम्य (G₃ ल्) न्ययश्चैव, M₅ न्ययश्च समागम्य —^c) D₁₁ इह वच (for इहाश्रमे) —For 3 and 4 N₁ V (N₁ V 1 4 om 1 1 and 2 V₃ om 1 2) B D₅ 9 10 12 M₅ (ins 1 1 after 721* and subst 1 5 6 for 4 only) subst while D₁₁ ins 1 1 2 after 2

723* विष्णुर्बामनरूपेण स्वयमानो महत्तप ।

त्रैलोक्यराज्यपद्वते बलिनेन्द्रस्य राघव ।

अभिभूय हि देवेन्द्र पुरा वैरोचनिर्बलि ।

त्रैलोक्यराज्यं युयुमे बलान्मादसमन्वित ।

ततो बली तदा यज्ञ यजमाने भयादिता । [5]

इन्द्रादयः सुगणा विष्णुमूचुरिहाश्रमे ।

[(1 1) D₁₁ मान्य (for नामन) M₅ तप्यते स्म (for तपमानो) —(1 2) B₅ [S]पवते, D₁₀ [S]पवते (for अपवते) N₁ त्रैलोक्यराज्यपद्वते (sic) M₁ त्रैलोक्यराज्यविविधे (for the prior half) B₁ बलिर्देव —(1 3) D₅ 7 भूतो (for अभिभूय) V₂ च B₁ ह, B₄ [इ]ह (for हि) D₅ देवते (sic) D₇ देवेन्द्र (for देवेन्द्र) D₅ वैरोचनो (for बलिर्) —(1 4) D₅ यक्त च, D₇ युक्ते च (both S₁) (for युयुजे) V₄ सम्पानित (for सम्पन्नित) B₁ बलान्तेजसमन्वित, D₅ 7 बलान्तेजसमन्वित (for the post half) —(1 5) V₃ बलेस्त् (for बने) D₁₂ तदा (sic) M₅ तया (for तदा) V₃ यज्ञे (for यज्ञ) D₅ 7 तदा बलेर्महातपे (for the prior half) D₅ 7 यजमान- D₁₀ यजमानेन (hypermetric) (for यजमाने)]

5 In G₁ from x 24 1st up to x 28 5 the original folio has been replaced by two new folios (see m) —^a) D₁ 2 7 M₅ 4 वैरोचनो V₂ G₁ (after corr inf lin as in text) विष्णु (for विष्णो) —^b) V₁ यजति (for यजते) N₁ V B D₁₀ 12 M₅ [अ]ली महा (B₅ महामहा

ये चैनमभिवर्तन्ते याचितार इतस्ततः ।
यच्च यत्र यथापच सर्वं तेभ्यः प्रयच्छति ॥ ६
स त्वं सुरहितार्थाय मायायोगमुपाश्रितः ।
वामनत्वं गतो पिण्णो कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥ ७
अयं सिद्धाश्रमो नाम प्रसादाचे भविष्यति ।

[by ditto] बल (N¹ वशा) (for यज्ञमुत्तमम्) —After 5th N V B D¹⁰ 13 M⁴ (M⁴ l x only) ins

724* कामद सर्वभूतानां महर्द्धिरसुराधिप ।
त त्व वामनरूपेण गत्वा भिक्षितुमर्हसि ।
विक्रमास्त्रिन्महाबाहो दाता हि नियत स ते ।
भिक्षितो विक्रमानेतास्त्रीन्वीर्यबलदपित ।
परिभूय जगन्नाथ तुभ्य वामनरूपिणे । [5]

[(1 x) V² बहुधा (for अजराधिप) —(1 2) V² तत् (for त) —D¹⁰ om 1 3 —(1 3) V⁴ विनय त, B² जु^o (for हि नियत) —(1 4) V² स दयितान् (for दयित) —(1 5) N¹ B² पूज्य D¹⁰ म दास्यमि (for परिभूय) V² B¹ जगन्नाथ (for 'नाथ)]

—^o) C^g असमाहे (as in text) S¹ D¹-3 5 7 11 13 अपर्ययसिते, Dt D⁶ 8 Ct सत्तते, M⁴ १ सकतौ (for असमाहे क्रतौ) —^o) S¹ D¹ 11 12 M⁴ उपप^o (D¹⁰ 25 [after corr orig भमिपयत्ता] पा) D¹-3 7 अवधार्यता (D² २ [sic]) G¹ सम^o, G² M¹ प्रति^o, C^g t as in text (for भमिपयत्ताम्)

6 ^o) D² य (for ये) D¹⁰ वा (for च) D¹ [ए]बम् (for [ए]नम्) S¹ D¹-3 5 7 9 11 13 नैद्वि, M⁴ भति^o, all Cs as in text (for भमिपयत्ते) —^o) S¹ D² 3 5 7 12 M⁴ स्तत्^o, D¹⁰ 11 श्व तत्तत्, C^g g k t as in text (for इतस्तत) —^o) D¹-3 7 9 यत्र, M⁴ यस्य (for यच्च) M² यच्च (for यत्र) D¹⁴ G² M² transp यच्च and यत्र D¹-3 7 M⁴ च यावच्च (for यथायच्च) S¹ D² 12 ये गवा य (D¹⁰ त) ज यावत्ते, D¹⁰ यत्र यथैव यावच्च —^o) D¹⁴ सर्वे (for सर्वे) S¹ D² 12 transp सर्व and तेभ्य

7 S¹ om (hapl ?) 7 8° —^o) D² 12 यव, T² सर्वे (for स त्व) —^o) D¹-3 5 7 11 महा, D¹⁰ यया (for माया) D¹-5 7 9 11 13 T² G² M²-4 C^g k यन G¹ स्थित (for उपाश्रित) C^g Ct माया शक्ति तस्या योग सत्यस माश्रित । C^g —^o) D⁷ ततो, D¹⁰ गतततो (sic) G¹ गते (after corr as in text) (for गतो) M⁴ repeats 7° after App x (No 6) with v l देव for विष्णो —For 5°-7, N V B D¹⁰ 13 subst

725* ये ह्येनममियाचन्ते लिप्समाना स्वमीप्सितम् ।
ताम्बाम्रीसिते सर्वान्योजयवसुरेभ्यः ।
स त्वं त्रैलोक्यराज्यं नो ह्येतं भूयो जगत्पते ।
दातुमर्हसि मित्रिण्य विक्रमेभूरिमिषिभिः ।

सिद्धे कर्मणि देवेश उत्तिष्ठ भगवन्निः ॥ ८
अथ विष्णुर्महातेजा अदित्यां समजायत ।
वामनं रूपमास्थाय वैरोचनिमुपागमत् ॥ ९
त्रीन्क्रमानथ भिक्षित्वा प्रतिगृह्य च मानतः ।
आक्रम्य लोकोल्लोकात्मा सर्वभूतहिते रतः ॥ १०

[(1 x) B¹ वो (sic) (for ये) V¹ लीप्स^o (sic) (for लिप्समाना) N V² 4 B² 4 समीप्सि (V² हि) त —(1 2) B¹ तत् (for तान्) V² अमीक्षि^o (hypermetric) V⁴ इमिताम् (for इप्सिते) —(1 3) V² सर्व (for स त्व) D¹⁰ त्रैलोक्ये (for त्रैलोक्य) N² V¹ 3 ह्यन (for ह्य) —V¹ om 1 4 —(1 4) V² भूरितिष्ठि (for भूरिमिषिभिः)]

—After 7 Dt D² 3 5 9 14 S all Cs ins a passage rele gated to App I (No 6)

8 S¹ V¹ om 8° (for S¹ cf v l 7) M⁴ om 8 —^o) N¹ illeg for ^o D¹⁰ अथ (for अय) B² (m also) D² राम (for नाम) —^o) N¹ V²-4 B D¹⁰ 13 सिद्ध (B¹ हि) कर्मा, D¹-3 5 7 11 13 त्व (D⁶ 12 य) प्रसादा (D⁷ २ ४, C^g as in text (for प्रसादात्) —^o) S¹ D¹ 12 देवेश —^o) C^g g k t उत्तिष्ठ (as in text) M⁴ वान् (for भगवद्) S¹ D² 13 प्रतिष्ठ (D¹⁰ प्रतिष्ठा [sic]) जगन्नाथि (D² 11 वानि)- ति, D¹-3 7 प्रातिष्ठतु (D² १ ४ [sic]) भवानिति (D¹ मित्रि) —For 8°-11, N V B D¹⁰ 11 (1 x and 3 and 9-10 for 8°-9° and 11) 13 subst 727* —After 8 G¹ M² ins

726* एवमुक्त्वा हृषीकेश पीतवासा जनार्दन ।
सर्वैस्तत्तत्तथेयवाह काश्यपस्य तपस्वतः ।

[(1 2) G¹ ते (for तत्) M² स पश्यत (for तपस्वत)]

9 Cf v l 8 and 11 —^o) M⁴ अयो (for अथ) D² विष्णो (sic) (for विष्णुर्) S¹ D¹-3 5 7 12 M⁴ योर्ग (M⁴ यो), G¹ बाहुर (for सेना) —^o) D² सजायत S¹ D¹ 3 5 7 12 प्रविश्य रघुनन्दन, M⁴ जातोदिया तदा प्रभु —^o) D² 12 M² वैरोचनम् D² उपागत् —After 9 G¹ and K(ed) (in parenthesis) ins a passage given in App x (No 7)

10 Cf v l 8 and 11 —^o) Dt D⁶ 8 पदान्, C^g as in text (for क्रमान्) C^g Ct क्रम पदत्रिषेष्टम् । C^g S¹ अपि (for अथ) S¹ D¹ 3 5 7 11 13 याचिषा, M² मिश्रिया (after corr sec m as in text) C^g as in text (for भिक्षित्वा) M⁴ पदानि श्रोणि^o —^o) S¹ D¹-3 7 9 12 T² G¹ M² 4 वामन, Dt D² 8 मेदिनी, D¹⁰ साध्वत, G² 3 M² 3 मानद (for मानत) C^g Ct मानद इति । देवानां पचापर । C^g —After 10°, D¹⁰ ins 1 6-8 of 727* —^o) Dt D² Ct लोकार्थी (D⁶ २ ४), C^g as in text (for लोकात्मा) —^o) Dt D² 3 5 9 T² M² श्लोक (for मूल)

महेन्द्राय पुनः प्रादानियम्य बलिमोजसा ।
त्रैलोक्यं स महातेजाश्चक्रे शक्रवशं पुनः ॥ ११
तेनैव पूर्वमाक्रान्त आश्रमः श्रमनाशनः ।
मयापि भक्त्या तस्यैव वामनस्योपश्रुज्यते ॥ १२
एतमाश्रममायान्ति राक्षसा विघ्नकारिणः ।

11 Śi D1-3 5 7 12 om 17 —⁵) Gs निमित्तम् (sic) (for 'यस्य' —) Ds Ts Gs सुमहातेजाश्च (for स महा¹⁰) —⁶) Ts चक्र¹⁰ (sic) (for शक्रवशं) —For 8¹⁰-11, N V B D10 12 subst, while D11 subst 1 1 and 3 for 8¹⁰-9⁶, ins 1 6-8 after 10¹⁰ and subst 1 9-10 for 11

727* तस्मिन्कर्मणि ससिद्धे तव यत्परराक्रमः ।
कश्यपस्य तु बौधेय आदित्या गर्भसमयः ।
एवमुक्तं सुरैर्विष्णुवामन रूपमास्थितः ।
वैरोचनिमुपागम्य ग्रीनयाचत विघ्नमान् ।
लब्ध्वा च ग्रीनमान्निष्णुं कृत्वा रूपमयावुत्तम् । [5]
त्रिभिः क्रमैस्तथा लोकानान्द्वारं त्रिविक्रमः ।
एकेन हि पदा कृत्वा पृथिवीं सोऽप्यनिष्ठः ।
द्वितीयेनान्यथ ध्योमं चा तृतीयेन राघवः ।
त च बद्धाञ्जलिं कृत्वा पातलतलवासिनम् ।
त्रैलोक्यराज्यमिन्द्राय वदामुद्धृतं कण्ठस्थम् । [10]

[(1 1) D11 तिष्ठ कर्मणि ससिद्धे (for the prior half) B3 भव, 12 न च (for तव) Ns Bs D10 12 'क्रम' (D11 'त' (for सत्परराक्रम) —All the above MSS (except Bs) om 1 2. —(1 3) D10 om (hapl) from the post half up to the prior half of 1 5 D11 भगवान्पुनदन (for the post half) —D11 om 1 4 and 5 —(1 4) V4 'वनम्' (for वैरोचनिद्व) D10 'गत्वा' (for उपागम्य) N1 Bs सक्रमान् V4 पर (V4 'दान्') क्रमान् (hypermetric) (for विघ्नमान्) V2 B1 D10 श्रीनयाचत नि (D10 'पर') क्रमन् (for the post half) —(1 5) N1 श्रीनिवमान्, N2 wrongly om क्रमान्, D10 'न्यमान्' (for च श्रीनमान्) V4 पदानि त्रि क्रमन्निष्णु' (for the prior half) N1 illeg (for कृत्वा) —(1 6) B1 परितः (for क्रमेण) Ns V2 B2 4 D10 तथा (for तथा) V4 विष्णु' (for लोकान्) —(1 7) V4 Bs [5] 'य' (for 'अचिद्वन') —(1 8) D11 [अ] जय (for [अ] जय) D11 तृतीयं च (for चा तृतीयेन) B1 तृतीयेन शुरुत्वं (for the post half) —(1 9) V4 तथा, B1 य च, D11 तव (sic) (for त च) N1 V4 B1 2 4 D11 बद्धाञ्जलिं B3 बद्धा' (for बद्धाञ्जलिं) —(1 10) N2 निराय (for द दाय) V4 उद्धृतकम्]

12 *) Śi V2-4 B Dt D4 6 8 10 12 Ts Ct [ए] व, G1 5 M1 [ए] ज (for [ए] व) Śi 'वामन', N1 V B D10 12 पूर्वाश्रुपित (V1 'तम्', V2 'ता' [sic]) (for पूर्वमानान्त) —⁶) Śi D11 (after corr as in text) आश्रम, Ts आश्रम, M4 त्याश्रम Śi 'दाने', N V B D10 12 पुण्यकर्मणा, Cg as in text (for धर्मनाशन) —⁷) D12 अथ (for

अत्र ते पुरुषव्याघ्र हन्तव्या दुष्टचारिणः ॥ १३
अद्य गच्छामहे राम सिद्धाश्रममनुत्तमम् ।
तदाश्रमपदं तात तवाप्येतद्यथा मम ॥ १४
तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे सिद्धाश्रमनिवासिनः ।
उत्पत्योत्पत्य सहसा विश्वामित्रमपूजयन् ॥ १५

मया) Śi D2 5 12 तु¹⁰, V4 D2 7 भक्त्यापि (by transp) (for [अ] पि भक्त्या) All MSS (except Ts 2 G2 4 M1) [ए] व, Cg k as in text (for [ए] व) —⁶) Śi D12 M4 [उ] पश्यन्ते, N V B D4 10 11 12 Gs निषेव्यन्ते, G1 [उ] पशुज्यन्ते, Cg g k as in text (for [उ] पशुज्यन्ते)

13 *) Dt D2 8 Ct एनम्, Ts वामन, G1 M5 एतद्, G4 एवम्, Cg g k as in text (for एतद्) Śi D1-3 5 7 9 12 अत्र ते राक्षसा राम, M4 एतकदाश्रमपद —⁶) Śi D1 2 5 7 9 12 मम ये (Śi D2 ने), D2 समये (for राक्षसा) M4 राक्षसौ विघ्नकारिणौ —⁷) Śi D1 5 9 12 ते त्वया, D2 7 त्वया ते, D11 त्वया च, Ts तत्र¹⁰, M4 यत्र¹⁰ (for अत्र ते) —⁸) D11 M4 हतव्यौ दुष्टचारिणौ —For 13, N V B D10 11 (1 1 for 13¹⁰ only) 12 subst

728* अत्र तौ राक्षसौ वीर यज्ञविघ्नकरो मम ।
हन्तव्यौ स्वेन वीर्येण त्वया नवरात्मनः ।

[(1 1) Ns Bs D10 वद D12 यत्र (for अत्र) D11 राम (for वीर) N1 illeg V4 'कर्मविधौ' (for यज्ञविघ्नकरो) —(1 2) B4 शरवणेण D13 येन¹⁰ (for स्वेन बौधेय) V4 वत्स्या¹⁰ (for नवरात्मनः)]

14 *) M4 अग्नि (for अद्य) Śi N V B D1-3 5 7 10-13 एवमे (V1 4 B1 'तदे', D1 2 'तसे', D2 7 12 'तसे') यामि (V1 'व हि') गच्छाम (D10 pr m marg 'वागिष्टुष्टाम') —D10 om (hapl) 14¹⁰-15¹⁰ —²) N V B D11 11 विद्या (V4 स्विता) श्रमपद यव (V4 सिद्धौ, V4 य यद्, D11 यद्, D13 मम) —³) Śi N V B D1 3 5 7 11 M4 स्वम्, D- मिद्ध, D2 तथा, G1 तव, Cg g k t as in text (for तद्) D1-3 7 आश्रमसिद्ध (D2 7 'म') Śi N V1 3 4 B D1-3 7 11 12 राम, V2 चापि, D13 नाम, G4 तौ तु (for तात) —⁴) Śi D1 5 12 तथा (D2 'या' व्येय, B1 तथा', G2 यथा हेतत् (for तत्वाप्ये तद्) V2 सुप्री, G2 तथा, Cg g k t as in text (for यथा) D2 यथा तव तथा मम, D2 7 यथा मम तथा तव —After 14, Dt D4 6 8 9 16 S (D4 9 16 Som 1 1 Cg comm on 1 2 3, Ct on 1 3 only) ins

729* इत्युक्त्वा परमप्रीते युद्धं राम सलदम्पणम् ।

प्रविशन्नाश्रमपदं प्यरोचत महामुनिः ।

यात्रीव गततरीव पुनर्यमुसमन्वितः ।

[(1 2) D2 Ts स प्रविशय M4 प्रविशन्तु (for प्रविशन्)]

—(1 3) M4 युद्धम् (for युद्धम्)]

15 D10 om 15¹⁰ (cf 1 1 14) —⁶) V4 B1 D2 3 7 तान् (for त) M4 transp त and दृष्ट्वा Śi D1-3 5 7 15

यथाहं चक्रिरे पूजां विश्वामित्राय धीमते ।
तथैव राजपुत्राभ्यामकुर्वन्नतिथिक्रियाम् ॥ १६
सुहृत्तमथ विश्रान्तौ राजपुत्रापरिदमौ ।
प्राञ्जली मुनिशार्दूलमूचत् रघुनन्दनौ ॥ १७
अथैव दीक्षां प्रविश भद्रं ते मुनिपुंगव ।

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे अष्टाविंशः सर्गः ॥ २८ ॥

M⁴ रूप्य सर्वे, N¹ V¹⁻³ B¹⁻³ D¹¹ [अ]भ्यागत दूरात्, V⁴ [अ]भ्यागतदूरात्, B⁴ [अ]भ्यागतदूरात्, D¹² स्वागत दूरात् (for मुनय सर्वे) —D¹⁰ reads 15^{60d} in marg —^d) S¹ D⁵ 12 तद्, D² 7 तथा, D³ illeg (for सिद्धा) —^e) G¹ उरुमुचोक्तु, Cg k t उत्पलोत्पल (as in text) S¹ D⁵ 12 प्रत्युग्रन्थ यथान्वाह, N¹ V B D⁵ 7 10 11 12 प्रत्युग्रन्थ महामानं (D² 7 [before corr °बाहो] °नो)

16 °) G⁴ यथाहं, Cg यथाहं (as in text) S¹ D¹⁻³ 5 7 11 12 वृत्ता पूजा यथाग्याय —^d) D¹ धीमते, D² 7 धमेत, D³ illeg (for धीमते) —For 16^{6d}, S¹ D¹ 5 5 7 12 subst

730* काङ्क्षत्ययोरपि तथा पूजा चङ्गमहर्षय ।

[D³ ऋत्त्यभरपि S¹ D⁵ 12 तथा (for तथा)]

—For 16 N¹ V B D¹⁰ 12 subst, while D¹¹ subst 1 2 only for 16^{6d}

731* प्रविष्टाय दृष्ट्वास्मै पाचार्यासनसत्क्रियात् ।

रामलक्ष्मणयोश्चापि सत्क्रियां प्रददुहिजा ।

[(1 1) N¹ B² (marg) तत् V³ च दत्तास्मै, V⁴ °लक्ष्मै (for दृष्ट्वास्मै) V² प्रददुशोरविष्टाय (for the prior half) V¹⁻³ B¹ पाचार्यासन V⁴ पाचासन (submetric) (for पाचार्यासन) B² °लक्ष्मै (for °लक्ष्मै) —(1 2) N¹ illeg up to सत्क्रि]

17 °) S¹ B¹ D² 5 7 12 Cg इय, D¹ तत्र, D³ M⁴ क्षयि (for क्षय) D⁴ सुहृत्तमितविष्टातो —^d) S¹ D² 5 7 12 महावलौ, M⁴ अनिदितौ (for अनिदितौ) N¹ V B D¹⁰ 11 12 तत्सती (D¹¹ तत्र तौ) रामलक्ष्मणौ —^d) S¹ D¹² T² 2 (all sic) प्राञ्जलि (for प्राञ्जली) S¹ D⁵ 12 उवाच भयुर वच ; D¹⁻³ 7 ऊचतुमुधुराक्षर (D¹ °र वच) (for °) N¹ V B D¹⁰ 12 त (V³ स) मूचतुमुनि (N¹ °दिन) वर विश्वामित्र वृत्तानली; D¹¹ तमूचतुमुनिविष्टात राधवौ भयुर वच

18 °) V³ प्रविष्टा (for प्रविष्टा) —^d) D³ तेन (hyper metric) (for ते) B⁴ सत्तम (for पुणव) —^e) G⁴ M⁴ Cg k t सिद्धि (for सिद्ध) S¹ V⁴ B⁴ D⁵ 12 तु N¹ V¹⁻³

सिद्धाश्रमोऽयं सिद्धः स्यात्सत्यमस्तु वचस्तव ॥ १८
एवमुक्तो महातेजा विश्वामित्रो महामुनिः ।
प्रविशेत् तदा दीक्षां नियतो नियतेन्द्रियः ॥ १९
कुमारावपि तां रात्रिमुपित्वा सुसमाहितौ ।
प्रभातकाले चोत्थाय विश्वामित्रमवन्दताम् ॥ २०

B¹⁻³ D¹ 3-7 10 11 12 [अ]स्तु, Cg k as in text (for स्यात्) —^d) M⁴ wrongly repeats वचस्तव in वचस्तव S¹ D¹⁻³ 5 7 12 सत्यमेवास्तु ते (S¹ D⁵ 12 मे) वच, N¹ V B D¹⁰ 11 12 त (V³ तु) सिद्धे (D¹² °विदे) तय कर्मणि, Cg k t as in text (for °)

19 °) N¹ V B D¹⁰ 11 12 तपोरेतद्वच श्रुत्वा —After 19⁶ D¹¹ ins the post half of 1 x and prior half of 1 2 of 732* —^d) N¹ V B² °मना, N² B³ (m also as in text) D¹² 12 °मनो, D¹ D² 3 14 T¹ 2 G⁴ 4 M⁴ 4 °नुपि (for महामुनि) —^d) D⁴ तसौ (for तदा) Cg k t नियतो (as in text) N¹ V B D¹⁰ 11 12 अनिदिदे (V °विदे) श्र सत्यमुक्त्वा दीक्षां वददरेव (D¹¹ तदेषाव [sic]) तु (N¹ B² 3 D¹⁰ च) —For 19 S¹ D¹⁻³ 5 7 12 subst

732* रामस्य तु वच श्रुत्वा दीक्षां सहदमानस ।

जग्राह स महातेजा विश्वामित्रो महामुनि ।

[D¹ transp 1 x and 2 —(1 1) D¹ 5 7 वचन (for तु वच) —D¹¹ ins from the post half of 1 x up to the prior half of 1 = after 19⁶ D¹⁻³ तां दीक्षामनस्यया D¹ दीक्षामनुसम्यया (sic) (for the post half) —(1 2) D¹⁻³ 7 प्रविशेत् D¹¹ °सु (for जग्राह स) D³ om (hapl) from the post half up to 20°]

20 D³ om 20^{60c} (cf v 1 19) —^e) D¹ D² 3 G⁴ M⁴ C¹ v r m t इव, T² 2 अव (for अपि) D³ प्राप्य (for रात्रिम्) D¹² repeats वपि सा रात्रिम् N¹ V¹ 3 4 B D¹⁰ 11 12 रामोपि सा तत्र निद्राम् (B¹ नि*), V² रामोपि रजनीं तत्र (with hiatus) —^d) B¹ °पित्वा N¹ V B D¹⁰ 11 12 सहलक्ष्मण, M⁴ रघुनन्दनौ (for सुसमाहितौ) S¹ D¹ 2 5 7 12 जतिवाह (D¹ सुले सुप्य, D² 7 सुपसुप्य) समाहितौ —After 20°, D¹ D² 3 5 11 S (Cg k t comm. on L 2-3) ms

733* पूर्वां सत्पामुपास्य च ।
प्रणुक्ती परमं ज्ञाप्य समप्य नियमेन च ।
हुताहिप्रभासीन

२९

अथ तौ देशकालज्ञौ राजपुत्रापरिदमौ ।
देशे काले च वाक्यज्ञानमृतां कौशिकं वचः ॥ १
भगवन्प्रोतुमिच्छामो यस्मिन्काले निशाचरौ ।
संरक्षणायौ तौ ब्रह्मन्नातिप्रेतं तत्क्षणम् ॥ २
एवं श्रुत्वापौ काकुत्स्थौ त्वरमाणौ युयुत्सया ।
सर्पे ते मुनयः प्रीताः प्रशशंसुर्नृपात्मजौ ॥ ३

अथ प्रभृति पद्मात्रं रक्षतं राघवौ युवाम् ।
दीक्षां गतो ह्येव मुनिमौनिर्व्व च गामिष्यति ॥ ४
तौ तु तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रौ यशस्विनौ ।
अनिद्रौ पडहोरात्रं तपोनमररक्षताम् ॥ ५
उपासांक्रतुर्नारी यतौ परमधन्विनौ ।
ररक्षतुर्मुनिवरं विश्वामित्रमरिदमौ ॥ ६

[(1 x) D₉ G₁ s M₈ सखा पूर्वम् (by transp) D₉ उपास्यत —D₉ G₁ s M om (hapl) 1 2 —(1 2) T₃ Cg k क्य (for चय) D₁₄ T₃ s G₃ Cg रक्षते (G₃ 'जे' दक्षे (T₃ G₃ 'क' शुची जा (D₁₄ T₃ s 7) व्य (for the prior half)] —^d) N V B D₁₀ 11 13 अवेदत, D₂ अविदता (for अवेदताम्) —After 20 S₁ D₃ 1- 11 15

734* इत्थं विनीय रजनीमथ तौ प्रभाते
कौतुहलेन भरणीरहपदिमुखात् ।
दुष्पानता मृगगणैरमिव प्रकीर्णं
पत्रोत्तरा ददत्तात् प्रमदानुलक्षौ ।

[(1 x) L (ed) भरणी (for रजनीम्) —(1 2) L (ed) भरणी सह (for भरणीरह) —(1 3) D₃ 12 'ननौ' (for दुष्पानता) S₁ प्रकीर्ण (for प्रकीर्ण) —(1 4) D₁₄ पत्रानतं (for पत्रोत्तरा) D₃ 12 13 ह्रस्वानुलक्षौ (submetric)]

Colophon—*Kanda name* S₁ 1̄ s Dt D₁ 10 om. V (V₁ before रामायणे) B D₁₁ आदि, D₂ अयोध्या* —*Sarga name* Dt D₄ 9 11 S om S₁ N̄ V B D₁ 2 5 7 9 10 11 मिद्रा (V₃ विश्वामित्रा) धमनि (1̄ s om लि) वास (V₂ 'वेश'), D₁₁ राक्ष (स) वच —*Sarga no* (figures words or both) S₁ N₁ V₁ 4 B₁ 4 D₃ 5 11 13 om N̄ s B₂ 2 D₃ 10 32, 1 s 34 V₃ 31 Dt D₄ 9 11 S 29 D₁ 7 22, D₂ 23 D₁₃ कावे धम-नाम —After colophon T₃ G₁ 2 4 conclude with धीरामाय नम, G₃ धीमते रामानुजाय नम, M₈ धी .म

29

For Sarga 29 N̄ V 11 D₁₀ 11 13 have a different version which is given at the end

1 1̄ s) D₁₃ मद्रा (sic) (for अय) —^d) S₁ D₁ 2 5 7 11 महाबली (for अरिदमौ) —^d) D₄ देशकालेषु, D₂ T₃ G₃ M₈ (after corr sec m as in text) * देशकाले च S₁ D₁ 2 5 7 11 देतं (D₃ 'दा' कालं च (D₃ नु) विज्ञाय, T₃ G₃ M₈ s 11 (T₃ तत्र) देशविंसकाताम् —^d) D₄ मृवतां (metathesis ?) Cm g k t as in text (for अमृता) S₁ D₁ 2 5 7 11 व्याजहनुरीत वच

2 *) G₁ M₈ हातुम् (for श्रोतुम्) D₉ s इच्छामो (for इच्छावो) M₈ हुताग्निहोत्रमिच्छावो —^d) D₂ काल (for काले) —^d) S₁ D₁ 2 5 7 11 रक्षणीमायितो (D₃ 'तौ', D₂ 2 7 'नि'), D₁₄ T₁ G₁ सक्षिणीयौ तौ, T₃ सुक्षिणीयौ तौ, T₃ स सौक्षिणीयौ तौ (sic), Cm g k t as in text (for सरक्षणीयौ तौ) Dt D₃ s द्रुहि (for प्रहाम्) —^d) S₁ D₃ 7 12 स क्षण, D₁ (marg gloss स क्षणो न अतिवर्तेत न लुप्यते (प्येत) तथा कार्य) s 11 क्षण, D₂ रक्षण, D₃ स क्षण, M₈ तरक्षण, Cv m g k t as in text (for तरक्षणम्)

3 *) T₃ सुवी तौ (for दुवाणौ) S₁ D₁ 2 5 7 11 दुवतोस्तु (D₁ 'रे' तयोरेव (D₃ 11 'व') —^d) T₃ त्वरमाण (sic) (for 'माणौ) S₁ D₃ 12 हृद्यो परिपृच्छतो, D₂ 2 7 हृष्ट (D₁ 'व') यो प्रयुक्तस्तो —^d) M₈ (after corr sec m as in text) सर्वे (for सर्वे) D₄ तु, Ck as in text (for ते) S₁ प्रीया (for प्रीता) —^d) D₁₃ प्रसस्तुम् (sic), T₃ प्रशस्तुम् (sic) Cv r m g k as in text (for प्रशस्तुम्) S₁ D₁ 2 5 7 11 हयोर्वच, D₁₆ नृ * * * (for नृपामनौ)

4 D₂ om 4 —^d) Dt D₄ 9 9 M₈ 4 रक्षता, D₂ रक्षतौ, T₃ रक्षितौ, T₃ रक्षिता, G₁ रक्ष्यता, G₃ 4 रक्षेता, Cg as in text (for रक्षत) G₁ हनि (for युवाम्) S₁ D₃ 12 तिष्ठता वस यत्रितौ, D₃ 2 7 स्वीयता (D₃ 'ता' वस यत्रितौ —^d) D₂ दीक्षा (for दीक्षा) S₁ D₃ 5 7 11 दीक्षागतौ हि भगवान्. —^d) T₃ M₈ मौन च Cm g k t as in text (for मौनिच) S₁ D₃ 2 5 7 मुनिरप यथाच (D₁ 'व' ल, D₁₃ मुनिरप महाबल

5 *) Cg तौ (as in text) S₁ D₁ 2 5 7 12 तेषा, D₄ T₃ तौ च (for तौ नु) —^d) S₁ D₁ 2 5 7 12 अतिष्ठता (for यशस्विनौ) —^d) Dt D₄ 9 12 M₈ अनिद्र, D₁₄ om (for अनिद्रौ) —^d) T₃ M₈ तपोधनम् (for तपोयनम्) S₁ रक्षमाणौ तपोनिधि, D₃ 2 7 रक्षमाणौ तपोधन (D₂ 'ने'), D₃ 12 रक्षमौ तपोधन

6 S₁ D₁ 2 5 7 12 om 6 —^d) M₈ उवासा, Cm g as in text (for उपास्य) —^d) T₃ यतौ, Cm g t as in text (for यतौ) G₃ यामिनी, Cg k t as in text (for यामिनी) —^d) D₄ T₃ G₁ मुनि (G₁ 'निद्र' कीरी (for मुनिद्र) —^d) Dt D₄ अरिदम

अथ काले गते तस्मिन्पृष्ठेऽहनि समागते ।
 सौमित्रिमव्रीद्रामो यत्तो भ्रम समाहितः ॥ ७
 रामस्यैवं व्रुणणस्य त्वरितस्य युयुत्सया ।
 प्रजज्वाल ततो वेदिः सोपाध्यायपुरोहिता ॥ ८
 मन्त्रवच यथान्यायं यज्ञोऽस्तौ संप्रारंते ।
 आकाशे च महाज्ज्वलः प्रादुरासीद्भयानकः ॥ ९
 आचार्य गगनं मेघो यथा प्रावृषि निर्गतः ।

7 ^a) T₃ रते (sic) Cg t as in text (for गते) M₆
 पृष्ठे (for तस्मिन्) —^b) S₁ D₁ (marg gloss समारम्भे)
 — 57 [ड] पकल्पिते, Dt D₅₅₉ तथागते, D₁ [ड] पकल्पिते,
 Cv p मन्त्रवच (for समारंते) M₆ तस्मिन्पृष्ठे गतपृष्ठे — S₁
 D₁ 5712 om 7^a—8^a —^c) D₅ सामित्रम् (for सौमित्रम्)

8 S₁ D₁ 5712 om 8^a (cf v l 7) D₅ om 8^a
 —^c) G₂ M₆ तदा (for ततो) S₁ D₁ 7 वेदी, D₁ 551 वेदी
 (for वेदि) D₅ तपोवेदी —^d) S₁ D₁ 27 सोपाध्याय (for
 सोपाध्याय) S₁ ससामगा, D₁ समाहिता, D₂ समाहित,
 D₅ समाहित(r), D₅ ससामगा, T₂ पुरोहिता, T₃ पुर सरा,
 G₂ पुरोहिता (for पुरोहिता) D₅ सोपाध्याया समामगा
 (sic) All C₅ gloss उपाध्याय and पुरोहित almost alike
 —After 8 Dt D₅ 512 S Cg k t ins

735* सदर्भमसत्सुखा ससमिद्धसुखोऽभय ।
 विश्वामित्रेण सहिता वेदिर्नज्वाल सविजा ।

[(1 2) M₁ सदर्भ (sic) (for सदर्भ) G₂ चमसि (sic)
 (for चमन) —(1 2) G₂ महता Ck भविता (for सहिता)]

9 ^b) D₁ T₃ M₆ Cm ^aवे, G₂ राज्ञो, M₂ ^aवे (for
 यज्ञोऽस्तौ) Cm k t सप्रवर्तते (as in text) S₁ D₁ 5712
 यज्ञ (D₂ ^aज्ञ) सममिवर्तते (D₁ ^aत) D₂ यज्ञ सममिवर्तते,
 D₅ यज्ञ सममि (भि)वर्तते —^c) D₆ [अ] 7, G₂ M₂
 तु, M₆ ^aसु (for च) S₁ Dt D₁ महा (for महात्)
 D₅ राष्ट्र (for राष्ट्र) —^d) S₁ D₁ 5712 भयकर (for
 भयानक)

10 ^a) D₁ (marg gloss) आचूय, D₇ आचार्य(sic) (for
 आचार्य) D₁ 3 गगनं, D₁ गगनं, G₂ गगनो(sic) (for गगनं)
 S₁ D₁ 5712 T₁ मेघा, T₂ G₂ M₆ मेघो Cv r m g k a s in
 text (for मेघो) —^b) D₅ प्रावर्षे (for प्रावृषि) S₁ D₂ 57
 चाभवत्, Dt D₅ दृश्यते, D₁ चाभवेत्, D₁₂ वा भवेत्, T₂
 निर्गता T₂ G₂ M₆ ^aनिर्गतै, T₃ गर्ति Ck नर्वित, Cg k
 as in text (for निर्गत) —^c) D₁ यथा M₂ 3 ततो,
 Cg k t as in text (for तथा) D₃ माया (for मायर्)
 S₁ D₁ 5712 प्रवृणोषी (for व्रुणोषी) —^d) T₃ अथ^a,
 Cg k t as in text (for अथघावताम्)

11 D₁ D₁ तेषां (for तयोर्), D₁ 3 चातु, D₁ T₁ (sic)
 अनुचरत् (for अनुचरत्) D₁₂ T₂ 2 G₂ 5 M₂ च ये T₃ तदा
 (for तथा) —^c) M₂ 4 आगत्य (M₂ ^aता) (for आगत्य)

तथा मायां निकुर्णो राक्षसान्भयघानताम् ॥ १०
 मारीचश्च सुनाहुश्च तयोरनुचरास्ताथा ।
 आगम्य भीमसंकाशा रुधिराघानासृजन् ॥ ११
 तानापतन्तौ सहसा दृष्ट्वा राजीमलोचनः ।
 लक्ष्मणं त्वमिसंप्रेक्ष्य रामो वचनमव्रीत् ॥ १२
 पश्य लक्ष्मण दुर्वृत्तान्नाक्षसान्पिशिताशनान् ।
 मानान्नास्माभृताननिलेन यथा घनान् ॥ १३

S₁ D₁ 2512 ^aनिहादा (D₂ ^aदान्), D₂ 7 ^aनिहाद, D₄ T₃
 मेघ^a, Cg as in text (for भीमसंकाशा) —^d) D₁₂
^aरौघम् (for रुधिराघान्) S₁ (sic) D₇ ^aदृष्ट्वा, T₃ अथा^a,
 Cm t अवासृजन् (as in text) —After 11 Dt D₁ 5712
 S (Cm k t comm on l x and 3 Cg on l 3 only)
 ins

736* सा तेन रुधिराघेण वदितं जगत् सविज्ञता ।
 दृष्ट्वा वेदि तथाभूता सातुज क्रोधसयुता ।
 सहसामिद्रुतो रामस्तानपश्यत्ततो दिशि ।

[G₁ reads l x as in Dt also —(1 x) Dt D₅ T₁
 ता (for सा) Dt D₅ वेदि (D₅ ^aवे) वाय सविज्ञता (for the
 post half) —Dt D₅ 57 T₂ G₁ 5 M₂ 4 om l 2 —(1
 3) D₄ ^aदृष्ट्वा (for [अ] मिद्रुतो) G₂ ताज (for तान्) G₂ तथो
 (for ततो) D₅ तावपश्यत् तपि हि (for the post half)]

12 ^a) G₂ [आ]वृत्तौ (for [अ]वृत्तौ) S₁ D₁ 5712
 स तानापत् (D₁₂ ^aवे) दृष्ट्वा —^b) S₁ D₁ 5712 रामो
 (for दृष्ट्वा) —^c) D₅ लक्ष^a, G₂ च हि^a, M₂ चापि^a, M₂
 त्वमिप्रेक्ष्य (for त्वमिसंप्रेक्ष्य) S₁ D₁ 5712 उवाच लक्ष्मण
 वाग्य —^d) S₁ D₁ 5712 दिव्यं (D₂ ^aव्यया [sic])
 प्रहसन्निव D₁ इत्यर्थं प्रहसन्निव, G₂ धृतिमानाद्यभयोदीत्

13 ^a) S₁ D₁ 5712 दुर्वृत्त (for दुर्वृत्तान्) —^b) G₂
 भीमविज्रम्बा, Cg as in text (for पिशिताशनान्) S₁ D₁ 5712
 राक्षसान्पश्यत् मया —^c) S₁ D₁ 5712 मानयेन समाभृतम्
 D₁ 57 मानवाश्च (D₁ ^aवे [sic]) समाभृतम् (D₁ marg gloss
 अनुसृतं यवस्वतं तदेवमस्य मानवाश्च), D₅ पावनान्नास्माभृतान्,
 Ck t as in text (for ^a) —^d) S₁ D₁ 5712 तुज G₁
 हतात् (sic) (for घनात्) —After 13 S₁ (marg) Dt
 D₅ 57 T₃ (Ct comm on l x) ins

737* कथिष्यामि न सदेहो नेत्सदेह इन्तुमीदृशात् ।
 इत्युक्त्वा धचन रामश्चापे स्थाप्य वेगयान् ।

[(1 2) T₃ नीर्यवान् (for वेगवान्)]

On the other hand G₂ M₁ ins

738* एवं वदन्त त दृष्ट्वा चतुःप्रवरपाणिनम् ।
 बालोऽयमिति विज्ञाय तन्ननाद्य दुर्मती ।
 विश्वामित्रश्च ता वेदि (M₁ ^aदी) स-रामान्भयघातताम् ।
 तातुद्दीक्ष्य त्वरन्नास्माभयमय्य कीर्णवान् ।

मानवं परमोदात्मन् परमसाक्षरम् ।
चिक्षेप परमकुद्धो मारीचोरमि राघवः ॥ १४
स तेन परमाक्षेप मानवेन समाहृतः ।
संपूर्णं योजनशूनं क्षिप्तः मागमंघ्रे ॥ १५
विचेतनं निघूर्णन्तं यतिपुत्रलीटितम् ।
निग्ल्मं दृश्य मारीचं रामो लक्ष्मणमव्रवीत् ॥ १६
पश्य लक्ष्मण शीतेषु मानवं धर्ममंहितम् ।
मोहयित्वा नयत्येनं न च प्रार्णरिपुज्यते ॥ १७
इमानपि बधिष्यामि निघूर्णान्द्रुचारिणः ।
राक्षसान्पापकर्मभ्यान्प्रमाद्युधिराशुनान् ॥ १८

इति श्रीरामायणे बालराष्ट्रे एकोनविंशः सर्गः ॥ २९॥

विगृह्य सुमहत्सास्त्रमाश्रेयं रघुनन्दनः ।
सुनाहूरामि चिक्षेप म निद्रः प्रापतद्भुवि ॥ १९
शेषान्वाप्यमादाय निजवान महायशः ।
राघवः परमोदारो मृतीनां मुदमावहन् ॥ २०
स हन्ता राक्षसान्मान्यत्रज्ञाद्युनन्दनः ।
श्रपिभिः पूजितस्तत्र यथेन्द्रो विजये पुरा ॥ २१
अथ यत्र ममाक्षेपं तु मिथ्यामित्रो महामुनिः ।
निर्गीतिरा दिशो दृष्ट्वा कौकुत्स्थमिदमव्रवीत् ॥ २२
कृतार्थोऽस्मि महाबाहो कृतं सुख्यचस्त्वया ।
मिद्विधमभिदं मयं कृतं राम महायशः ॥ २३

14 " D₂ पावनं (for मानवं) C₁ परमोदार (as in text) C₂ क₁ दृष्ट्वा श्रेष्ठ । C₃ S₁ D₂ 12 म मनो (S₁ मुने) परमोद्गमम्, D₂ 12 7 म मनो परमोद्गमम्, D₂ 5 म मन्ये एवं नो द्रमम् —^d S₁ D₂ 12 7 १२ नन्दे, D₂ 12 १२ नन्दे (for मान्वरम्) —^d D₂ परम, T₂ 5 ममरे (for परम)

15 " D₂ (marg gloss) मय्यकृत् कालं गृह्णन् समाहृतः, D₂ G₂ M₂ ममास्ति, T₂ 5 मोहित (for ममाहृत) D₂ पावनेनोरि (after corr °व) बाहिर —^d D₂ 12 मंघ्रे, T₂ मंघ्रे (for मंघ्रे) T₂ नन्दे (for नन्द)

16 " D₂ 12 विचेतन D₂ अचेतन, G₂ विचेतन, C₂ m g t as in text (for विचेतनं) D₂ व्यगुणं C₂ m t अत्र अत्र विघूर्णमानं । C₂ —^d S₁ अ (for अत्र) S₁ D₂ 12 7 12 12 T₂ G₂ M₂ नाहित (for भीतिम्) —^d T₂ प्रेक्ष्य, C₂ 12 t as in text (for दृश्य) S₁ D₂ 12 7 12 मारीच विह (D₂ °ह) दृष्ट्वा

17 " D₂ 12 श्रीराष्ट्रे, C₂ m t as in text (for श्रीनेतु) —^d D₂ मानव (for मानवं) S₁ D₂ 12 मोहित, D₂ D₂ 12 7 C₂ मृदु (for धर्ममंघ्रे) —^d G₂ होमयित्वा (by metathesis) (for मोहयित्वा) S₁ D₂ 12 7 12 [अ] जयदूर —^d S₁ D₂ 12 व्ययोजयन्, D₂ विघोचयेन्, D₂ 7 C₂ व्य (D₂ वि sic) युज्यन्, D₂ नियुज्यते, C₂ as in text (for नियुज्यते) D₂ (marg gloss) ष्वन्मानवाश्च ष्वन् मार्गच मोहयित्वा दूरनयय पर मार्गच विघोचयन्

18 " S₁ D₂ 12 7 12 इमान्मु निहिन्यामि —^d D₂ काम, D₂ 12 पारकाग्य (for द्रुष्टारिण) D₂ सुनाहू प्रहृष्टाह —^d S₁ कर्मज्ञात् (for कर्मभ्यात्) —After 18, D₂ D₂ 12 :

739^a इयुक्ता लक्ष्मण चायु लोचनं नृपतिवत् ।

19 " T₂ प्रगृह्य, G₂ 12 M₂ 4 C₂ मंघ्रे (for विगृह्य) S₁ D₂ 12 7 12 म गृहीवास्त्रमाश्रेयं, D₂ 5 म गृहीवा चाश्रेयं,

D₂ 7 म (D₂ मं) गृहीवास्त्रमार्गण (for " S₁ D₂ 12 7 12 विज्ञेय, D₂ विज्ञेय (for आश्रेयं) D₂ 12 T₂ 5 G₂ 12 M₂ 1 संगृह्यन्तं तयो रामो विष्यामस्तिपनशुनं (G₂ M₂ "सुत्तम" C₂ C₂ अशुनं यथा तथा विज्ञेय । C₂ —^d D₂ सुनाहूरामि (sic), G₂ सुनाहूरामि (for सुनाहूरामि) S₁ D₂ गृहीवा वक्ष्यि म्याने (D₂ "नं), D₂ 5 सुनाहोपेक्ष्यि मृदु, D₂ 7 सुनाहूरामि म (D₂ न) मृदु, D₂ गृहीवा वक्ष्यिमानं (sic) —^d M₂ हन (for हिद) D₂ व (for व) S₁ D₂ 12 सुनाहू पावयद्भुवि

20 " D₂ 12 शमात्, C₂ as in text (for दोषात्) S₁ D₂ 12 7 12 बाधयेन तु (D₂ व) कान्दोपात्, D₂ बाधयेन तन दोषात्, D₂ दोषात्वेन (sic) तु कान्दोपात् —^d S₁ D₂ 12 7 12 विज्ञातव्य, M₂ मन्त्राह (for महायशः) —^d S₁ D₂ 12 7 12 राम वनय (D₂ सुप, D₂ "मप्य) मंघ्रे —^d G₂ माहर्, M₂ (after corr sec m) माहर् (for माहर्) S₁ D₂ 12 7 12 मुनय मय्यद्वयन्

21 " T₂ हवा (sic) (for हवा) —^d D₂ रुनि राक्षानां (for रघुनन्दन) —^d T₂ मय्यक (for मय्य) S₁ D₂ 12 7 12 कपिष्व प्राप्तान्द्रुता —^d S₁ D₂ 12 7 12 T₂ G₂ विनयी (for विनये) D₂ पुर, D₂ पुरा (for पुरा) —After 21 M₂ 14 45 47 of 742^a with v 1 जपेति for जपेन in L 46

22 " M₂ तस्मिन् (for अथ) S₁ D₂ 12 7 12 यत्र समार्हो, D₂ यत्र (sic) (for यत्र ममाक्षेप) D₂ 12 वा, M₂ [अ] व (for व) —^d M₂ मदायुनि, M₂ मदायशः (for "सुनि) —^d S₁ D₂ निरीतिका, D₂ निरातका, D₂ निरुतिका, D₂ निरुतिका, D₂ (before corr as in text) निरीतिका, D₂ निरुतिका, D₂ निरातका, all Cs as in text (for निरीतिका) S₁ D₂ 12 7 12 निरी (for निरी) D₂ निरुतिका निरा दृष्ट्वा, M₂ दृष्ट्वाश्रमं कृतार्थं

23 " G₂ [ऽ] हं (for उस्मि) M₂ कृतो राम (for महाबाहो) —^d T₂ सुप्य, C₂ m t as in text (for सत्)

Ś1 D1 3 5 7 9 12 सिद्धाश्रमनिययासा (D₉ °सी) ना, D₂ वनप्रस्थ निवासाना —^d Ś1 D1-3 5 7 9 12 क्षेत्रे, Dt D₆ 5 M₂ वीर (for राम) Ś1 D1 12 महात्मना, D1-3 7 9 महाबल (D₂ °ल), M₂ 3 महायया (for °यश) —After 23 Dt D₆ 8 ins

740* स हि राम प्रशस्येव (Dt °व) ताम्या सप्यामुपावामत् ।

On the other hand, D₂ 13 ins Dn 13 ins after 742*

741* अथ दिह्य निशाचरमण्डलं

घननिभ शुभमे रघुनन्दन ।

तिमिरजालमतीव सुदुःसहं

दिनकरो हि विपुल यथाचरे ।

[[(1 4) D₂ प्र (marg)] (for हि)]

—For sarga 29 N V 11 D10 11 13 subst

742* { तदा च देशकालजो राम सत्यपराक्रम ।

(1) { कालपुष्पमिदं वाक्यं विधामित्रमुपाच ह ।

(2) { भगवन्श्रोतुमिच्छानि कस्मिन्काले निशाचरो ।

मया तौ प्रतिवेदयौ वञ्चयिष्मकरो तव ।

(3) { रामस्यैवैव शुक्रा विधामित्रादयस्तदा । [5]

सर्वे ते मुनय प्रीता सप्रसन्नसमायुक्तम् ।

(4) { अथ प्रभृति राम एवं पद्मादौ रक्ष तत्पर ।

दीक्षा गतो ह्येष मुनिर्मानं भावितारमनाम् ।

(5^{ab}) { तेषामेतद्वचं श्रुत्वा मुनीनां भावितारमनाम् ।

उद्यम्य वारुणं तस्या रामनम्रं सलहमण । [10]

(5^{cd}) { अनिष्टं एव पद्मादौ संरक्षन्मुने व्रतम् ।

राक्षसायमनाक्षी निश्चलं स्थाणुरस्थित ।

(7^{ab}) { कालेऽप्यागतो तस्मिन्पक्षेऽहनि महात्मन ।

स्वापयोचिरे वेदौ मुनय संशिरावता ।

(8^{cd}) { मन्त्राययाक्ष विधिरत वचं समपद्यत । [15]

प्रतंगालं च मा वेदौ मोपापाया समाहिता ।

(9^{cd}) { भीलाकरो तममवलमस्यै महात्मन ।

नीलाशुद्वलं गगने प्रादुपीडमिगतम् ।

(10) { तथा मार्गं प्रदुर्गो राक्षसायमपायनाम् ।

मारीचम् सुपाहुक्षं तयोश्चातुषरानया । [20]

(11^{ab}) { भागता येनयन्त्रं सर्वं च धारयत ।

य तानापगतो दृष्ट्वा रथिर्धनप्रसङ्गिन ।

(12) { उदाय एदमण पार्षव रामो रात्रीयलोचन ।

पश्य एदमण मारीचं महाशक्तिमन्वितम् ।

(13^{cd}) { सर्वदातुगमापानं सुपाहुक्षं च निशाचरम् । [25]

पतायच मया पश्य मीलाश्रमचयोपयो ।

(14) { अग्निस्त्रये समप्राप्तवर्तिनाम्पुदारीय ।

मानवाश्च तपो राम प्रशुभ्रप्रसन्नचित्तम् ।

(15) { मारीचोऽपि शिषोः नातिशयोक्तमप्यत्र । [30]

त मेन परमाद्येन मानवेन समाहृत ।

मूर्खं योजनतनं द्विषो वेदप्रतिष्ठितम् ।

य मेन सारवेगेन मीलं सामय्युपैति ।

परापाचमैकातो मीरेपयुगमन्वितम् ।

(16) { विचेतसं घूर्णमानं मानवाद्यप्येतितम् ।

{ मारीचं पतितं दृष्ट्वा रामो लक्ष्मणमवधीत् । [35]

(17) { पश्य लक्ष्मण मारीचं मानवाद्यसमाहृतम् ।

{ मोहयित्वा न च प्राणैर्न्ययोजयत् ।

(18) { इमास्तव्याहनिष्यामि सुबाहुप्रभृतीषुपा ।

{ यज्ञप्राश्नाक्षसान्वोराक्षिरामिप्रभोजनान् ।

(19) { प्रशुभ्रप्रसन्नचित्तो दिव्यमाश्रयं रघुनन्दन । [40]

{ सुबाहुस्तस्य चिह्नैः स चिह्नो न्यपततुवि ।

(20) { अन्यान्पि च वायव्यमक्षमादाय राघव ।

{ निजघान स रक्षासि मुनीनां वर्षयन्मुदम् ।

(21^{ab}) { एवं हवा च रक्षासि तत्र रामो महायया ।

{ समेल मुनिमि सर्वैर्विधामित्रादिभिस्तदा । [45]

(21^{cd}) { पूजितोऽभिपुत्रयैव जयेन च सभाजित ।

{ विस्मिताश्चामयन्त्येवं मुनयो रामकर्मणा ।

{ तस्मिन्पक्षे समाश्रयं विधामित्रो महायया ।

{ दृष्ट्वाश्रमं कृतक्षेमं काङ्क्षयामिदमवधीत् ।

(23) { कृपायांऽस्मि महाबाहो हृतं गुरवचस्तुभया । [50]

{ सिद्धाश्रमपदं चेदं भूय सिद्धतरं हृतम् ।

[[(1 2) V₂ 11, B₂ (marg also) [अ]य, B₄ [अ]य

(for च) B₂ 4 कालदेशतो (by transp) (for देशकालतो)

D₁₁ तन प्रभाते विमले (for the prior half) B₂ om for

सत्यपराक्रम — (1 2) V₁ कालपुष्पम्, B₂ का¹ (for कालपुष्पम्)

— (1 3) V₂ निशाचरो (for चरो) — (1 4) V₂ वे (for तौ)

N₁ B₂ प्रतिवेदयौ (for प्रतिवेदयो) — (1 5) N₁ B₂ D₁₀ तत्,

D₁₁ [ए]व (for [ए]त्) N₁ V₁ 4 B₂ 3 (B₂ marg)

एवा (for तदा) — (1 6) V₂ 2 11 (for प्रीता) N₁ V₁

B₂ 4 D₁₁ प्रशस्तम्, V₂ तप द¹म् (for तपस्तप) D₁₁ प्रस-

न्नमन् (for the post half) — (1 8) V₂ B₂ दीक्षा

(for दीक्षा) V₂ [ए]क्ष (for [ए]क्ष) D₁₁ दीक्षां गतो

अगतामुनिरेष वपायम् (cf 4^{cd} in Ś1) — (1 9) B₂ D₁₁

तदवन (for एतद्वच) — (1 10) D₁₁ उद्यम्य (for उद्यम्य)

V₂ दारिने D₁₁ वारुणं (for वारुणं) D₁₁ तत्र (for तत्पौ)

D₁₁ राक्षसादिभिरा (for the post half) — (1 11) V₂

एव (for एव) V₂ दृष्ट्वा, V₂ मरुद्य, V₂ रथि, B₂

स संरक्षन् (by transp) (for संरक्षन्) D₁₁ मारीचो तौ 11 पा

दात्र दृष्ट्वागो मुने व्रतु — (1 12) V₁ रत्ना (for रत्नम्)

D₁₁ [आ]क्षी (for [आ]क्षी) V₂ विरा (for विरय)

D₁₁ स्वातुगमापानं (for the post half) — (1 13)

N₁ V₁ 2 4 व, N₁ 11 व 11 हि D₁₁ न (for न) D₁₁ अ

वनेन (for वनेन) D₁₁ [उ]प्राप्त (for प्राप्त)

— (1 14) V₂ मरुद्य, D₁₁ माददा (for माददा) N₁ मरुद्य

(for मरुद्य) — Disom 1 15-17 D₁₁ transp 1 15 and

1 16 — (1 15) V₂ मरुद्य, V₂ मरुद्य, V₂ मरुद्य, V₂ मरुद्य

मुने, B₂ मरुद्य, D₁₁ मरुद्य वपायम् (for the prior

half) V₂ 11 (for न) V₂ मरुद्य, V₂ मरुद्य, B₂ मरुद्य

(for मरुद्य) — (1 16) D₁₁ तप 11 (for तप तप)

N₁ V₁ 2 4 B₂ (before corr as above) 1 15-17

(V₁ °वा, V₄ °व) (for योगाख्याया) V₁ समाहिता, B₁ समन्विता, D₁₁ सर्वादिना (for समाहिता) —(l 17) N₁ V₁ महात्मन (for महात्मन) D₁₁ आद्यो च महागुण्यः प्रादुर्गतीद्वयः (cf 9^{ad}) —(l 18) B₁ स गन्ते (for गन्ते) V₁ प्रादुर्गतीभि गन्ति, V₂ B₁-3 (B₂ after corr as above) °वादिन, V₃ प्रादुर्गति महात्मन, V₄ प्रादुर्गति वाग्भिर्गता (for the post half) D₁₁ आद्यं गणन मेधा वस प्रादुर्गति चामवन् (cf 10^{ad}) —(l 19) D₁₁ तस्ये (for तस्य) V₁ मुहुर्गती (for प्रदुर्गती) D₁₁ राक्षसा *°पावता (for the post half) —(l 20) V₁ °वेपा (for लक्ष्य) N₁ V₂ °अनु, V₃ °वत्स (for चानुचरात्) D₁₁ सवोत्तुचरा *° (for the post half) —After l 20 D₁₁ ins the line of 11^{ad} as in D₁ with v l रक्षिरपत् —All the above MSS (except B₁) om l 21 —(l 22) B₁ [आ]पनने (sic) (for [आ]पनने) V₁ स तावत्परती दृष्टा (for the prior half) V₁ रक्षिरपत्परतिगि D₁₁ रामो तान्निगैवन् (for the post half) —(l 23) N₁ B₁ (marg also as in text) D₁₁ रामो (for वाक्य) N₁ D₁₁ पीर, B₁ पीर (for रामो) D₁₁ प्रसन्निरावन् (for the post half) —(l 24) N₁ महात्मनि, B₁ महाविमरातर, D₁₁ राक्षसापत्तर लक्ष्य (for the post half) —(l 25) V₂ ल, B₁ ल (for स) —(l 26) V₂ D₁₁ एतो एव महागते, D₁₁ एता एव मया कल्प (sic) (for the prior half) N₁ [अ]जल (for [अ]जन) —(l 27) N₁ हण- V₂ एण (for हणे) B₁ मनिरे (for मनिरे) D₁₁ मादवाचमतापुत्राविलेन वपा वने —(l 28) D₁₁ एवन् (for मानव) B₁ विरां वर (for विराट्) D₁₁ स तन् पवनोदय मानवात् सुदृढ —For l 29 D₁₁ reads the line of 14^{ad} —B₁ om (hapl) l 30-33 —(l 30) D₁₁ पावनेन (for माननेन) V₂ समाहित, V₃ समाधुन B₄ समाहत (for समाहत) —(l 31) B₄ संपूर्ण (for सपूर्ण) V₂ क्षितो वेगाक्षित (submetric) D₁₁ क्षित सागसमुद्रे (for the post half) —D₁₁ om l 32 —(l 33) N₁ हीवेयु, V₂ [अ]निवेयु, V₃ हीरे क्व, V₄ (with hiatus) अनिदेव (for मीवेयु) —(l 34) B₁ विचान (for विचिन्त) D₁₁ विपूर्ण (for पूर्वमान) D₁₁ एवन् (for मानव) V₂ °वेनेत (for °वेनेतन्) D₁₁ विचिन्त विपूर्ण क्षिते च परतापित (sic) —(l 35) N₁ B₁ (marg also as above) D₁₁ व्यथित (for वलित) —(l 36) D₁₁ एवन् (for मानव) N₁ V₂ D₁₁ मा (V₂ हा) नव चर्मसहित, V₃ B₁ याननेन समाहि (B₁ °ह) न, V₄ लक्षणेन समाहित B₄ मानवेन मया हन (for the post half) V₁ मराच नाम राक्षसं शरकेसमावत् —(l 37) V₁

व्योच्य, V₂ B₁ विद्योच्य (B₁ °वे) द, B₂ व्योच्यवत् (for व्योच्यवत्) —(l 38) V₂ व (for वृ) D₁₁ रामो निदिध्यापि (for the prior half) V₂ तथा, B₁ कुथा, D₁₁ नु वा —(l 39) V₂ एतात् (for वेतात्) B₄ om D₁₁ पविष्टा (sic) रक्षिरावन् (for the post half) —(l 40) D₁₁ मुद्रावयवोऽव्यमायासि एवन्त —(l 41) B₁ दुरादौति D₁₁ पिष्टा सुवाहुमिति वतवायाम् मूत्रे —(l 42) V₂ B₂ अन्यानि (for मन्वान्) D₁₁ अन्यन्व *°व *°वन्मनेव एवन्त —For ins see below —(l 43) D₁₁ om (hapl) from the post half of l 43 up to the prior half of l 44 D₁₁ मुन (for मुद्व) —After l 43 D₁₁ ins the line of 20^{ad} as in S₁ —(l 44) N₁ B₁ D₁₁ °वन्, V₂ °मना (for महापरा) —V₂ ins l 45-47, after 21 —(l 45) B₁ D₁₁ स (for हँ) V₁ om, V₂ B₁ तथा (for तदा) —(l 46) V₂ विवेक V₃ वनेन च (for जनेन च) D₁₁ समाहृत, D₁₁ समन्विन (for समापित) B₂ तदराधन मापित (for the post half) —(l 47) D₁₁ तुमीताय (for विदिताय) N₁ विदिता यन्मने (submetric) (for the prior half) D₁₁ वेन (for राम) —(l 48) B₄ D₁₁ तु (for स) D₁₁ महापरा (for °वरा) —(l 49) D₁₁ [आ]जन (for [आ]जन) N₁ B₁ हन (for हन) —(l 50) V₂ D₁₁ कृतापति D₁₁ कृताक्षिति (for कृताक्षिति) D₁₁ तथा (for तया) D₁₁ °वेलेता (sic) (for °वत्तया) —(l 51) B₁ [आ]जन (for [आ]जन) D₁₁ कृतज्ञेन महापरा (for the post half) D₁₁ विद्यामनिराजानो हन एववत्तया —After 742* D₁₁ ins 741* }

743* सुबाहुरसि *°वामादाय राख ।

Colophon.—Kanda name S₁ N₁ D₁₁ om V B D₁₁ बादि, D₂ अयोध्या° —After Kanda name, V₁ ins बालवर्तिते —Sarga name S₁ D₁₁ राजसवयो, N₁ V₁ ° B D₁₁ विश्वामित्रयज्ञो (V₂ °ज्ञ), V₃ विश्वामित्रयज्ञरक्षणे सुबाहुयज्ञो, D₁ विश्वामित्रयज्ञे राक्षसवयो, D₂ विश्वामित्रयज्ञ समाधि, D₃ यज्ञमादि, D₁₁ विश्वामित्रयज्ञ सुबाहुमृति राक्षसमिन्द्रो —Sarga no (figures words or both) S₁ N₁ V₁ ° B₁ ° D₂ ° D₃ ° D₄ ° om N₁ B₁ ° D₂ ° D₃ ° 33 V₂ 35 V₃ 32 Dt D₄ ° ° S 30 D₂ ° 23 D₂ 24 D₁₁ °कादि मित्रनाम (dash indicates lacuna) —After colophon T₁ concludes with श्रीरामचन्द्राय नम, G₁ ° M₂ श्रीरामाय नम, G₂ श्रीमते रामानुजाय नम

अथ तां रजनीं तत्र कृतार्थौ रामलक्ष्मणौ ।
 ऊपतुर्मुदितौ धीरौ प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ १
 प्रभातायां तु शर्वर्या कृतपौर्वाहिकक्रियौ ।
 विश्वामित्रमृषांश्चान्यान्सहितावभिजग्मतुः ॥ २
 अभिवाद्य मुनिश्रेष्ठं ज्वलन्तामिव पावकम् ।
 ऊचतुर्मधुरोदारं वाक्यं मधुरभाषिणौ ॥ ३
 ह्रौ सौ मुनिशार्दूल किंकरी समुपस्थितौ ।

30

1 °) Śi N̄ V B D10 13 लौ; Ck as in text (for लौ).
 D11 धीरौ (for तत्र) —^b) N̄1 कृतार्थौ; V4 D13 कृतार्थौ, Cg
 as in text (for कृतार्थौ) Śi D1-3 5 7 11 12 रघुनन्दनौ (for
 रामलक्ष्मणौ) —^c) D11 मुदितौ (sic) (for मुदितौ). V1
 B3 (m. as in text also) तत्र; B4 धी* (for धीरौ) D2 3 7
 उचतुर्मधुर वाक्यं —^d) T1 G1 कृतार्थेन, Cg as in text
 (for प्रहृष्टेन) N̄ V B D10 13 मुनिमि. प्रतिप्रेजितौ.

2 °) Dt प्रभा*थौ, N̄1 V3 च (for तु) B4 -र्व्यां
 (for शर्वर्या) —^b) N̄ V B D10 M1 4 -र्वाहिक- (for
 पौर्वाहिक) Śi कृत्वा आनमरिंदमौ; D1 3 7 कृतौत्था (D1
 °च)व(D3 °म [sic])रिंदमौ, D2 5 13 कृत्वा शौचमरिंदमौ,
 D4 9 T3 G1 5 M2 3 शौचं कृत्वा (D4 T3 कृत्वा शौचं [by
 transp.] महाबलौ) (D4 समाहितौ) D12 कृतपौर्वाहिकौ तदा;
 T3 G2 कृतपौ (G2 °पू)र्वाहिकयो. —^c) D4 मुनीश (for
 ऋषीश) D9 [म]न्यत् (for [म]न्यात्). N̄ V B D10 13 M4
 राघवाय; D9 समेताय; G2 सदैताय; Cg k as in text (for
 सहिताय) N̄ V B D10 13 अभ्य (D10 °मि)व (V3 B1 °नै)-
 दतां, G2 M1 उप; Cm t as in text (for अभिजग्मतुः).
 Śi D1-3 5 7 11 12 अभ्यवादयतां गत्वा (Śi तत्र) विश्वामित्रं
 महासुनिं.

3 Śi D1-3 5 7 11 12 transp. 3 and 4. —^a) N̄ V B1-3
 D10 11 12 मुनीन्सर्वोय; B4 मुनीन्*य; T3 महामाने, M4 मन्त्रेष्टौ;
 Cm k t as in text (for मुनिश्रेष्ठ) —^b) N̄1 V1 3 4 B1 3 4
 D1 12 तांश्च (V3 तांस्तांश्च) तावमरुणौ, N̄2 B3 (marg
 also as in B1) D10 तांश्च तौ परमर्षिणौ; V3 तथा वानमरुणौतुः;
 M4 सुनिं ज्वलिततेजसं. —For 3^b, Śi D1-2 5 7 12 subst. :

744* एवं तौ हृष्टवदन्तौ मुनिं ज्वलन्तेजसम् ।

[D2 3 7 *मन्यौ (for इष्टवदन्तौ) D2 5 तेजस्यै (for तेजसम्)]
 —^c) N̄ V B D10 11 12 मधुरोदार; Dt D1-3 5 7 12 13
 परमोदारं (D1 °री) —^d) G2 मधुरभाषिणं. N̄ V B D10 11 12
 भाषिणौ रघुनन्दनौ. Cg. मधुरोदारोत्पत्तिः देवः मधुरभाषिण
 मि। Cg

4 Śi D1-2 5 7 11 12 transp. 4 and 3. —^a) G2 उभौ

आज्ञापय यथेष्टं वै शासनं करवाव किम् ॥ ४

एवमुक्ते ततस्ताम्यां सर्व एव महर्षयः ।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य रामं वचनमब्रुवन् ॥ ५

मैथिलस्य नरश्रेष्ठ जनकस्य भविष्यति ।

यज्ञः परमधर्मिष्ठस्तत्र यास्यामहे वयम् ॥ ६

त्वं चैव नरशार्दूल सहास्राभिर्गामिष्यसि ।

अद्भुतं च घनरत्नं तत्र त्वं द्रष्टुमर्हसि ॥ ७

(for ह्रौ) Śi लौ, V1 3 D2 11 12 T1 2 ल्वौ; V2 4 B1 4
 D2 12 13 ह्रौ; B2 धो; B2 (m. as in B1 also) स्वा; Dt D1 3 5
 G1 3 4 M2 3 Cg k t स्म, D1 ते, D2 च, T3 स (sic) (for
 स्मौ). B3 (m as in text also) नर- (for मुनि-) V4
 मुनिशार्दूलौ. —^b) Śi Dt D1-3 5 7 11 12 T1 2 G1 2 4 M1-3
 समुपगमौ; Cg as in text (for समुपस्थितौ). Cg Ck:
 उपागमौ स आनतायभूव । Cg V1 दृष्टि किं करवावहे. —V1
 reads 4^{cd} in marg —^c) V1 आज्ञापय; D2 आज्ञापनं (for
 आज्ञापय) Cg यथेष्ट (as in text). Śi D2 3 5 7 9 ते; N̄
 V2-4 B2-4 D1 10 12 T3 M1 नौ; B1 नः D1 om (for वै).
 V1 स्वधर्मं तु; Dt D2 5 मुनिश्रेष्ठ (for यथेष्ट वै). —^d) N̄ V B
 D10 12 पुनः किं D1 शास किं (sic), G1 शाधि किं (for शासनं).
 Śi व., V1 3 ते (for किम्). N̄2 V4 B2 3 (m also as
 in N̄2) D10 G2 करवावहे; N̄2 B1 4 करवावहे; Dt D2 G1 2
 करवाव किं D2 करवावद्- (sic) Cg as in text (for d).

5 °) N̄ V1 3 4 B D10 उक्ताय; V2 उक्ताय, Ck as
 in text (for उक्ते) Dt D2 5 9 T1 D1 3 G1 3 M1-4 तयो-
 र्वाक्ये (D2 T3 °क्य); T2 वचनाभ्यां (for ततस्ताम्यां).
 Śi D1-3 5 7 11 12 युजतोस्तु तयोरेवं, Cg Cm t तयोरिति
 ताभ्यामित्यर्थे । Cg —^b) M4 एते (for एव) M3 मुनीन्धता-
 (for महर्षयः) N̄ V B D10 12 कथयस्ते (N̄2 °स्तु) तयोभना.
 —In B4, 5^{cd} and 6^{ab} are repeated within brackets
 after 6 —^c) D2 पुरस्कृत्या. —D2 reads 5^{cd}-6^{ab} in marg.
 —^d) Śi D1-3 5 7 11 12 M4 राघवं (M4 °वौ)वाक्यम् (for
 रामं वचनम्). Śi G2 अयदीव (sic) (for अयुवद्).

■ D2 reads 6^{ab} in marg (cf v1 5). —^a) D13
 मिथिलस्य. N̄ V B D10 13 रघु; D11 नरेशस्य (for नरश्रेष्ठ).
 —^b) D13 महामानः M4 महर्षिनाम् (for भविष्यति). —^c)
 D13 M4 भविष्यति महायज्ञ- —^d) D13 T2 G2 4 M1 य (M1
 inf. 1st. 3rd also) य; Cg सस्य (for तत्र). T3 यात्रेमहे (sic)
 (for यास्यामहे). Śi N̄1 V B1 3 4 D1-2 5 7 12 यास्यामस्तत्र
 वै वयः D11 घनरत्नं महाद्भुतं. —After 6, 5^{cd} and 6^{ab} are
 repeated within brackets in B4.

7 D1 om. 7^{ab}. —^a) Śi N̄ V B D1-3 5 7 10 12 13
 [य]मि; Cm as in text (for [य]व). M1 नशार्दूल, M4

तद्वि पूर्व नरश्रेष्ठ दत्तं सदसि दैवतैः ।
अप्रमेयबलं धोरं मये परमभास्वरम् ॥ ८
नास्य देवान् न गन्धर्वा नासुरा न च राक्षसाः ।
कर्तुमारोपणं शक्ता न कथंचन मानुषाः ॥ ९
धनुस्तस्य वीर्यं हि जिज्ञासन्तो महीक्षितः ।

न शेकरारोपयितुं राजपुत्रा महानलाः ॥ १०
तदनुर्नरशार्दूल मैथिलस्य महात्मनः ।
तत्र द्रक्ष्यसि काकुत्स्थ यज्ञं चाद्भुतदर्शनम् ॥ ११
तद्वि यज्ञफलं तेन मैथिलेनोत्तमं धनुः ।
याचितं नरशार्दूल सुनाभं सर्वदेवतैः ॥ १२

त्य धानेन सह भ्रात्रा यास्यस्वस्माभिरैव च —After 7th, B₂ ins

745* राजानो बहवस्तत्र गमिष्यन्ति न संशयः ।

—^{ed} Ck धनुस्त D₁ (marg also) च वधूरत्न, D₂ T₂ G₁ 3 M₂ 4 Ck धनुस्त च (M₂ हि) D₁₁ वृणीव सहितोस्माभिर, T₁ 3 D₁₂ रत्न महाद्भुत तत्र, G₂ मय्यद्भुत धनुरत्न (for °) D₂ 11 12 G₂ 4 M₁ Cm ह तद् (for त्व) D₁₂ तद्वधूर, G₁ सत्रैक (for तत्र त्व) S₁ N₁ V B D₁ (m also) 2 1 7 10 12 रत्न महाद्भुत तत्र धनुस्तद् (S₁ V₂ D₂ 12 °स्व) द्रष्टुमर्हसि

8 M₂ om 8 —^{ed} D₂ तच्च, D₁ यदि, M₂ तत्र, Cm g h as in text (for तद्वि) —^{ed} D₁ (m gloss) यज्ञरूपे (for देवते) —^{ed} D₂ 9 12 अप्रमेय (m च त, T₂ -नर (for -रत्न) —^{ed} S₁ D₂ 3 5 12 मिथे, B₂ D₁₁ निमे, D₁ जयो, D₇ मैथिल (hypermetnc), Cg as in text (for मये) —For 8, N₁ V B₁ 4 D₁₀ 12 subst while B₂ subst 1 x for 8th and ins along with D₁₁ 1 2 after 8

746* प्राग्दत्तं त्रिल तत्तस्य न्यामभूत महदनु ।
वेवाहुरे तदा युजे दृष्टे देवैः सगलैः ।

[(1 x) V₄ तस्य हि किल D₁₂ नृपतेस्तस्य (for त्रिल तत्तस्य) —(1 2) V₁ 2 B₂ 4 D₁₀ 12 तथा D₁₁ यहा (for तदा)]

9 °) S₁ D₂ 12 तद्, N₁ V B D₁ 7 10 12 M₂ तद्, D₂ 3 तत्र, D₂ वस्य, D₂ तस्य, D₂ 11 तद्, Cg k t as in text (for नास्य) B₁ स (for second n) —^{ed} S₁ D₂ 3 5 7 11 12 पद्मया (for राक्षसा) N₁ V B₁ 3 D₁₀ M₂ न (B₁ स) यक्षोराराक्षसा (V₄ पद्मया), B₂ न यक्षा न च पद्मया —^{ed} D₁₂ G₂ भारोपणे (sic), Cg k t भारोपण (as in text) —^{ed} D₂ केचन च (for कथंचन) —For 9th, S₁ D₁ 3 5 7 11 12 subst

747* अविज्य कर्तुमानस्य शक्ता विमुक्त मानवा ।

[D₁ 3 5 शायस्य (for मानस्य) D₂ 3 7 मानवा (for मानवा) D₁ विमुक्त मानवा नना (for the post half)] while N₁ V B D₁₀ 12 M₂ subst

748* समाधर (D₁₂ 'रोप')यितु शक्ता कुत एवेतरे जना ।

10 °) S₁ D₂ धनुषा, Cg as in text (for धनुषस्य) S₁ D₁ 3 5 7 11 12 बल, M₂ तत्र (for तस्य) D₁ च D₁₂ T₁ 3 G₂ 4 M₁ तु (for हि) D₂ धनुस्तस्य वीर्यं हि, D₁₀ 12 M₂ धनुष साता तस्य —^{ed} N₁ V B D₁₀ 12 M₂ मरायिषा (for महीक्षित) S₁ D₂ 12 जिज्ञासति महीपति —^{ed} N₁ V

B₂ 4 D₁₀ 12 M₂ भा (M₂ वा) तोलयितुम्, D₁ शालोकयितुं (for आरोपयितुं) —^{ed} D₂ G₁ 3 M₁ 3 राजपुत्र N₁ V B D₁₀ 12 अयि (V₄ समा) पर (B₁ D₁₁ तोल) यितु कुत, D₁ (m also as in text) M₂ कुत पूरयितु दलात् । D₁₂ जप्या-रोपयितु कुत

11 G₂ om (hapl) 11th-12th S₁ D₁ 3 5 7 12 transp. 11 and 12 —^{ed} D₁₂ शक्रस्य, M₂ जनकरय (for मैथिलस्य) M₂ महीपते (for महामन) D₂ सुनाभ सर्व-दे(दे)यतै (= 12th) —^{ed} S₁ D₂ 12 मिथेय N₁ V₁ 3 B D₁ 3 7 10 11 12 M₂ यज्ञे, V₄ यज्ञ, Cm g t as in text (for तत्र) D₂ द्रक्ष्यामि (for द्रक्ष्यसि) D₇ शार्दूल (m/lin also as in text) (for काकुत्स्थ) —^{ed} N₁ V B D₁ 3 7 10 12 M₂ सहास्माभिरितो (V₄ रेतो, D₂ 'स्तो') गत, Dt D₂ 3 यज्ञ च परमाद्भुत —After 11 N₁ V B D₁ 3 7 10 11 12 M₂ ins

749* तथेयुक्त्वा ततो राम प्रयातुमुपचक्रमे ।
विशामित्रपुरोहितासौमहयिमिहोदरपी ।

[(1 x) D₁ युरोवाक्याय (for तो राम) N₁ प्रस्थानम् (for प्रयातुम्) D₁ (m also) प्रस्थान समोरचक्रम (for the post half)]

12 G₂ om 12th (cf v1 11) N₁ V B D₁₀ 11 12 M₂ om 12 S₁ D₁ 3 5 7 12 transp 12 and 11 —^{ed} S₁ D₁ 3 5 7 12 तेषा D₂ चेति (for तेन) —^{ed} S₁ D₂ 3 5 7 12 मैथिला (S₁ 'वा, D₂ = मिथिला, D₂ मिथीना) धनुस्तम, D₁ मिथिलाना धनुस्तम (hypermetric) (नरोत्तम also in marg and gloss तै मैथिले यज्ञाना फल तदनुरत्नमेव प्राप्त) —^{ed} S₁ D₁ 2 5 7 9 12 दुर्लभ, D₂ 3 5 7 12 (for सुनाभ) Dt G₂ M₂ 3 (after corr sec m as in text) Cv दे(दे)यतै, D₁ 3 7 9 पाण्डि, Cm g t as in text (for देवते) ☞ Cr सर्वदेवतेभ्यः, Ch सर्वदेवतेभ्यः दत्तस्थितिकम् ☞ —After 12 Dt D₂ 3 5 7 9 12 T G₁ M₁ 3 all Cs ins

750* आयागभूत नृपतेस्तस्य वेदमनि राचव ।
अन्ति विविचैर्गन्धैर्पूत्रैश्चागस्त्यभि ।

[(1 x) D₂ 'यूते T₂ आचव' Cv as above (for आयागभूत) Cp न्यासभूत नरपते (for the prior half) ☞ Cv आयागभूत धनुर्मेखेयुः प्राधान्येनोदकृत धनुरायाग तद्वन्म । ☞ —(1 2) T₂ मान्युः G₁ पूरैः (for मपैः) D₂ नास्वैश्चाग, D₂ T₂ 'आयुः, D₂ पूरैः (for पूरैश्चाग)]

एवमुक्त्वा मुनिवरः प्रस्थानमकरोत्तदा ।
 सर्पिसंघः सकाकुत्स्थ आमन्त्र्य वनदेवताः ॥ १३
 स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि सिद्धः सिद्धाश्रमादहम् ।
 उत्तरे जाह्नवीतीरे हिमवन्तं शिलोचयम् ॥ १४
 प्रदक्षिणं ततः कृत्वा सिद्धाश्रममनुचतम् ।
 उत्तरां दिशमुद्दिश्य प्रस्थातुमुपचक्रमे ॥ १५
 तं व्रजन्तं मुनिवरमन्यदादनुसारिणाम् ।
 शकटीशतमात्रं तु प्रापणे ब्रह्मवादिनाम् ॥ १६

13 * Ms डक्तो, Ck t as in text (for उक्त्वा) —^b
 S₁ D₅ 12 सम(S₁ वम[sic])सेचयत् (for अकरोत्तदा)
 —^c G₁ वृषस्कंध (for सर्पिसंघ) S₁ D₅ 12 प्रहर्षिसंघ
 काकुत्स्थमामन्त्र्य वनदेवता —For 13 N V B D₁-3 7 10 11 13
 M₄ subst

751* विश्वामित्रोऽथ भगवानामन्त्र्य वनदेवता ।
 उवाचेदेवं ततो वाक्यं यिषातुमिच्छिलां प्रति ।

[(1 x) V₂ [S]ति (for स्य) D₃ मन्त्र्य —(1 2) D₁
 विनाच (sic) (for उवाच) D₁-3 7 M₄ नदा (D₃ तथा also)
 (for प्रति) D₁ 12 तदाभनयत् प्रति (for the post half)]

14 * S₁ V₂ B₁ D₅ 12 गमिष्यामि —^b S₁ N V₁-3
 II D₅ 7-10-11 सिद्धा, Ck t as in text (for सिद्ध) S₁
 D₅ 12 वदं, N V₁-3 B D₁ 10 11 13 M₄ हृत (for अहम्) V₂
 सिद्धाश्रममुपारिता (sic) —S₁ om 14^{ed} D₂ 3 7 transp
 14^{ed} and 15^{ed} —^c N V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ सीर,
 D₅ 12 चूल, Cg as in text Ck चूले (for सीरे) —After
 14 Dt D₂ 8 G₂ M₂ (sec m) ins

752* इत्युक्त्वा मुनिसादूल कौशिकः तत्तपोधन ।

15 Dt D₂ 8 om 15^{ed} D₂ 3 7 transp 15^{ed} and
 14^{ed} —^a T₃ तत् प्रदक्षिण (by transp) N V B
 D₁ 10 11 M₄ उपायल, D₁ उपायम्य, D₁ अत कृत्वा (for
 तत् कृत्वा) —^b N V B D₁ 10 11 13 M₄ तत् सिद्धाश्रमे
 मुनि, D₁ सिद्ध सिद्धाश्रमादहं —^c B₄ D₂ दिदिम् (sic)
 S₁ N V B D₅ 10-11 कास्याय, D₁-3 7 M₄ आश्रित्य (for
 उद्दिश्य) —^d S₁ V₂-4 B₁ D₂ 3 7 11 13 T₁ 3 G₄ पयायम्,
 B₃ 4 D₁ 14 प्रहानम्, G₃ अस्तुम् (for प्रस्थातुम्) S₁ D₅ 12
 चयम्, C₁ उपचक्रमे (as in text)

16 * D₁ T₃ G₂ M₁ प्रयातं (for व्रजन्तं) —^b
 D₁ 11 13 T₃ G₂ M₁ 3 Cg अन्वयाद्, C₁ as in text
 (for अन्वयाद्) T₃ अन्व-***यादिनां —^c M₂ शक* (for
 शकटी) D₂ T₃ G₁ 3 M₁-3 च (for तु) —For 16
 S₁ D₅ 12 subst, B₃ (m) ins after 754*

753* ते प्रयाता मुनिवरा बहवो रेणुगणद्वरा ।
 शकटीशतमात्रेण विधामित्रपुरोगमा ।

[(1 x) D₁ 12 गच्छन्ते (for बहवो) B₃ रेणुगणम्]

मृगपक्षिगणाश्चैव सिद्धाश्रममनिनासिनः ।
 अनुजगृमर्हतामानं विश्वामित्रं महामुनिम् ॥ १७
 ते गत्वा दूरमध्यानं लम्बमाने दिवाकरे ।
 वासं चक्रुर्मुनिगणाः शोणाकूले समाहिताः ॥ १८
 तेऽस्तंगते दिनकरे स्नात्वा हुतहुताशनाः ।
 विश्वामित्रं पुरस्कृत्य निपेदुरमितौजसः ॥ १९
 रामोऽपि सहसौमित्रिर्मुनीन्तानभिपूज्य च ।
 अग्रतो निपसादाथ विश्वामित्रस्य धीमतः ॥ २०

—For 16 N V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ subst

754* युक्तं ब्रह्मरथानां तु शतमात्रं तत् क्षणात् ।
 ययौ मुनीनां भाण्डाणि समारोप्यानुयायिनाम् ।

[(1 x) D₁ 11 च (for तु) V₂ D₁ 12 हि तद्, B₁ तु तद्,
 D₁ तपोधिक, D₂ 3 7 समतत्, M₄ ततोन्वयाद् (for तत् क्षणात्) D₁
 (m gloss) ब्राह्मणानां रथा ब्रह्मरथा तेषां शतमात्रं किदाप्यधिक
 —(1 2) N V B D₁ 12 ययुर, M₄ तेषां (for ययौ) D₁
 [म]न्वायिनां D₁ समारोपित्वाजिनां (sic) (for the post
 half) —After this B₃ (m) cont 753*]

17 * D₁ 12 अन्नाद् (for गणाद्) V₂ तत्र (for चैव)
 —^a S₁ D₁ 12 भाग, Dt D₂ 8 स्नातो, D₂ 8 बाहु (for
 महामानं) N V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ प्रयात(D₂ यातु)मनु
 (M₄ सुप)अमुस्ते(D₁ स्ते) —^d Dt D₂ 8 तपोधने
 (for महामुनिम्) —After 17 Dt D₂ 8 T₁ 3 G₂-4
 M₁-3 Cg k t ins

755* निबर्त्तयामास तत् पक्षिसधाम्नुगानपि ।

[G₂ missing up to या D₂ M₂ 3 बहुर (for मृगान्) Dt
 D₂ 8 G₂ तपिसंघं तपक्षिण (for the post half)]

18 * M₂ (after corr sec m as in text) चने
 (for चक्रुः) D₂ ऊपुस्ता रजनीं तत्र —^a N V B D₁ 10 11
 M₄ शोणनीरम्, D₁ 3 4-7 9 11 12 14 G₁ शोणकूले (D₇ चूले),
 D₂ शोणक* (sic) (for शोणाकूले) Cg शोण पुनर्द स
 एव शोणयस्यि व्यपदिश्यते, Ck t also gloss similarly Cg
 N₁ V₂ D₁ 13 T₂ गता, N₂ B₁ 3 4 D₁ 10 M₄ उपाश्रिता, V₁ 3
 B₂ 3 (m also) उपायता, V₂ समस्ता (for समाहिता)

19 * N V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ गते त्व(D₁ 3 7 11 चा)
 स्त (for तेऽस्तंगते) —^a S₁ D₅ 11 13 ततो, N V₁ 3 B₁ 3 4
 D₁ 7 10 छावा, D₂ सर्वे, D₂ illeg D₁ 12 प्रावर (for छाया)
 S₁ D₁ 11 13 [S]र्विहृताशना, V₂ हृवृताशना, V₂ चैव
 कृताशना, D₂ छाया हृवृताशना, D₁ 10 **हृताशना Cg as in
 text (for *) —^d D₁ 10 न्यपेदुर (for निपेदुर) S₁
 D₅ 11 13 धरणीकले, V₁ B₂ 4 M₂ 3, G₁ अतितेजस्य (for
 अमित्रीजस)

20 B₁ om 20-22^a D₂ om 20^{ed} —^a D₁ दि (for
 उपि) V₂ राम सौमित्रिणा सार्वम् —^d D₁ 14 अन्वयस्य

अथ रामो महातेजा विश्वामित्रं महामुनिम् ।
पप्रच्छ मुनिशार्दूलं कौतूहलसमन्वितः ॥ २१
भगवन्को न्ययं देशः समृद्धवनशोभितः ।

श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते वस्तुमर्हसि तच्चतः ॥ २२
चोदितो रामवाक्येन कथयामास सुव्रतः ।
तस्य देशस्य निखिलमृषिमध्ये महातपाः ॥ २३

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥

(sic) M^s जमिवाद्य, Cg as in text (for जमिपूज्य) S₁ D₁ M^s नर्पिस्तामसपूजयत्, N̄ V B₂-4 D₁-3 7 10 11 M^s जमिवाद्य तपोधनान् (B₂ °न) —° N̄ V B₂ 4 D₁₀ 13 निषसादा (N₁ °*) भितस्तस्य, D₂ असतो निषया- (sic)

21 B₁ om 21 (cf v. l 20) —° G₂ राजा (for रामो) N̄ V B₂-4 D₁ 2 7 10 M^s [अ] जलि कृत्वा, D₂ बलि कृत्वा, D₁₃ [अ] जलि बद्धा (for महातेजा) —° S₁ N̄ V B₂-4 D₁-3 8 7 10-12 M^s नर्पि तदा (D₁-3 7 11 °त), D₁ D₂ 8 तपोधन, D₁₃ मुनि तदा (for महामुनिम्) —° N̄ V₁ 2 4 B₂-4 D₄ 10 12 T₂ M^s नरशार्दूल (for मुनिशार्दूल) —° V₂ D₁ D₂ M^s समन्वित

22 V₂ (hpl) B₁ om 22^{ab} (for B₁ cf v. l 20) —° B₂ M^s भगवान् Ck किं तु (for को तु) Cg kt जय देश (as in text) N̄ V₁ 2 4 B₂-4 D₁-4 7 10 11 M^s कस्य देशीय, D₂ को जय° (for को न्यय देश) —° M^s प्रवृद्ध (for समृद्ध) G₂ M^s शोभन (for शोभित) N̄ V₁ 2 4 B₂-4 D₁ 2 5 7 10-12 M^s समृद्धजनसेवित —° N̄ V B₂-4 D₁-3 7 10 M^s तपेन, B₁ यत्नेन (for भद्र ते) —° S₁ D₂ 11 12 [ऋ] दोषत, D₁₃ दोषत (for तत्त्वत) N̄ V B D₁-3 7 10 M^s त्वच पृव (V B₁ M^s °न) स (N̄ 1 *) हयुने (D₁-3 7 °युते)

23 G₂ om (hpl) 23^{ab} —° D₁ D₂ 8 9 12 चोदितो,

Cm g as in text (for चोदितो) —° S₁ विस्तरात्, D₂ 13 विस्तर, T₂ सुव्रत, G₂ तत्त्वत (for सुव्रत) —° S₁ D₂ 9 12 त देशमखिल सर्वम् —° S₁ D₂ 13 तपोधन, G₂ M^s समाहित (for महातपा) —For 23 N̄ V B D₁-3 7 10 11 12 M^s subst

756* चोदितो रामवाक्येन तस्य देशस्य विस्तरम् ।
विश्वामित्रो महातेजा व्याहृतमुपचक्रमे ।

[[(1 1) V₂ देशितो, B₁ चोदितो (sic) D₁-3 7 12 चोदितो (for चोदितो) V₂ विस्तर (for विस्तरम्) —(1 2) V₂ व्याहृतम् (for व्याहृतम्)]

—After 23 D₂ ins 757*

Colophon S₁ D₂ 11 12 om (cont the sarga)
—Kanda name N̄ 2 D₂ 10 om V B आदि°, D₁₃ जयोध्या° —After Kanda name V₁ 3 B₁ ins बालचरिते
—Sarga name N̄ 1 V B शोणतीरनिवास, D₁-3 7 सिद्धा श्रमोपावनेन, D₂ सिद्धाश्रमनिवायो —Sarga no (figures, words or both) N̄ 1 V₁ 4 B₁ 4 D₂ om N̄ 2 B₂ 3 D₂ 10 34 V₂ 36 V₂ 33 D₁ D₂ 8 9 12 S 31, D₁ 7 24 D₂ 25 D₁₃ * * काडे * * नीर * * * * नाम सरो —After colophon T₂ G₂ 2 4 M^s conclude with श्रीरामाय नम, G₂ with श्रीमते रामायनाय नम

ब्रह्मयोनिर्महानासीत्कुशो नाम महातपाः ।
 वैदर्भ्या जनयामास चतुरः सदृशान्सुतान् ।
 कुशाम्बं कुशनाभं च आधृतेरजसं वसुम् ॥ १
 दीप्तिपुक्तानहोत्साहान्क्षत्रधर्मचिकीर्षया ।
 तानुवाच कुशः पुत्रान्धर्मिष्ठान्सत्यवादिनः ।
 क्रियतां पालनं पुत्रा धर्मं प्राप्स्यथ पुष्कलम् ॥ २

31

Śi Ds 11 12 continue the previous Sarga —Before
 r Śi D1-2 5 7 9 (after 1 30 23) 11-12 13 ms

757* शृणु राम कथा दिव्या देवाद्य च समुद्रवम् ।

[Ds om च (submetric) D1 5 7 9 समुद्रवां]

1 6) Śi Ds 11 12 T₂ यथा N V B D1 5 7 10 11 जना
 (Vs 4 B1 D10 नरा) विप (for महातपा) M₂ कुश इत्यसि
 विद्युत —After 1⁶ Dt Ds 6 9 11 S 125

758* अद्विष्टव्रतधर्मज्ञ सन्ननप्रतिपूजक ।

स महामा कुलीनाया युक्ताया सुगुणोत्सवगा ।

[(1 1) M₂ (after corr sec m as above) न
 (for न) M₂ (inf lin pr m) न (for प्रति)
 —(1 2) Dt Ds 9 सुमहात्मान् T₂ अ गुणोत्सवा G₁ सुनद,
 G₂ स गुणोत्सवा M₂ च गुणोत्सव D₂ सुकलाय गुणोत्सवान् (for
 the post half)]

—⁶) Śi Ds 12 स स्मिन्, N V B D1-2 7 10 11 12 स सुताम्
 (D1-2 7 सुताम्), D₂ G₂ M₂ वैदेह्या (for वैदर्भ्या) Śi Ds 12
 [अ जनयामास, D₂ ताम (by metathesis) (for
 जनयामास) —⁶) G₂ M₂ (after corr inf lin sec m
 as in text) सदा (for सदात्मान्) D₂ T₂ सदात्माश्चतुर
 (by transp) D₂ सुतान् (for सुताम्) Śi Ds 12 सुतपथम्,
 N V B D1 5 7 10 11 12 स्यात् (Vs 4 6 ति D1 [अ] ध्वति)
 विस्मान् (D1-2 7 वीरवान्) (for सदात्माश्चतुर) —Note
 hiatus between 'and' (in all MSS except in
 V₁) —⁶) V₁ सुताम् V₂ अस्मात् V₃ सुताम् (for
 सुताम्) Śi Ds 12 T₂ सुतानां सुतांश्च (Śi 3 6) (by
 transp) —⁶) Śi N₂ V₂ 12 B₂ 24 D1-2 5 7 10 11 12
 अमुं (Śi D₂ 12 च) च (Vs 12 B₂ 24 D12 च) च (Vs 12
 B₂ 24 D12 च) (V₁ to avoid hiatus) [अ] submetric)
 सुतं (N₁ [elsewhere 15 in V₂] रस [sic]) जस Dt
 D1 (after corr as in text) 11 T₂ M₂ 12 च त
 (M₂ 12 च) च (D1 12 च T₂ M₂ 12 च) तं (M₂ 12 च) च
 (m also as in text) च तं (M₂ 12 च) च तं (for वसुम्)

2 6) Śi D1-2 5 7 11 12 महो माहान् (D₂ 6 12 कान्
 [sic]) N V 12 12 B1 2 D12 महान् V₂ 12 B₂
 12 नो V₂ महानो B₂ (m. also) 5 महामान् (for

कुशस्य वचनं श्रुत्वा चत्वारो लोकास्तमताः ।
 निवेशं चकिरे सर्वे पुराणां नृवरास्तदा ॥ ३
 कुशाम्बस्तु महातेजाः कौशाम्बीमरुतोत्पुरीम् ।
 कुशनाभस्तु धर्मात्मा पुरं चक्रे महोदयम् ॥ ४
 आधृतेरजसो राम धर्मारण्यं महीपतिः ।
 चक्रे पुरवरं राजा वसुधके गिरित्रजम् ॥ ५

दीप्तिपुक्तान् Śi N V B D1 5 6 7 10-11 दीप्तिमत (N₁ V₂
 B₂ Ds 2 7 10 मत D1 मत), M₂ महाभागान् (for
 महोत्साहान्) —⁶) N V 2-4 B D10 M₂ नरायणान् (N₁
 V₂ 2 B₂ D10 णा), V₂ विचारदान् (for चिकीर्षया) Śi
 D1 5 6 7 9 11-12 मम सुतान् —⁶) D12 सुतान् (sic) (for
 कुश) —⁶) Śi D12 धर्मिष्ठ, N V B D10 12 M₂ विनीतान्,
 D1 T₂ धर्मिष्ठान् M₂ धर्मिष्ठान् (for धर्मिष्ठान्) Śi Ds 9 12
 क्षत्रपाराय (D₂ तान्), N V B D1 5 7 10 11 12 M₂ सुतं N₂
 B₂ D12 ति D1 तान् Ds 2 7 वेद पारागान्, G₁ ब्रह्म (for
 सत्यवादिन) —⁶) N V B D1-2 7 10 12 M₂ प्रजानां (for
 क्रियया) —⁶) D12 T₂ 2 G₂ M₂ धर्मं (for धर्मं) N V B
 D1-2 7 10 11 12 M₂ त्रिष (Vs 3 B₂ M₂ 12 च) ता (D12 प्रजानां)
 मिति राघवा D1 मोदितान्)

3 Ds 12 om (hapl?) 3 V₂ reads 3 in marg
 —⁶) N V B D1-4 10 12 T₂ G₂ M₂ 4 विरुते (Vs D12
 स्तद्) D1 G₂ वदेत्यु (for वृत्तय) Śi Ds 12 ऋषेणस्य
 वच श्रुवा —⁶) D12 चरत्वात् (by metathesis) (for
 चरते) Śi Ds 12 तस्मिन्नेव D₂ D₂ सत्तमा (for
 लोकस्तमता) N V B D1 3 10 11 M₂ लोकालोपमा सुता
 (B₂ m also सुता) —⁶) G₁ 6 निषेदात्, Cm g₁ निषेदा
 (as in text) —⁶) D12 पुराणि (sic) (for पुराणां) T₂
 G₂ 2 M₂ 2 तथा (for तदा) Śi Ds 11 12 सुताश्चतुरः G₁
 चतुरस्र पृथक् पृथक्

4 6) Śi सुताम्, G₂ सुताम् (as in text) —⁶)
 Śi कौशांसीम्, D12 कौशांसीम् —For 3⁶-4⁶ N V B
 D1 2 10 M₂ subst while Ds 12 subst 1 2 only for 4⁶

759* पुराणाराग्ययामासु पृथक् चत्वारि राघव ।

तथा कुशाम्ब कौशांसी पुरीमासमवपुत्राम् ।

[(1 1) V₂ पुर (with hiatus) (for पुराणि) Ds 9 6
 V₂ 2 B₂ 2 (m as above) D1-2 M₂ इता च (V₁ B₂ ति
 B₂ 12 च) (for चत्वारि) —(1 2) V₂ कुशाम्ब 4 कुशाम्ब (for
 कुशाम्ब) N₁ V₂ D₂ कौशांसी V₂ कौशांसी D1-2 7 M₂
 आसामपुत्रान्, D12 च तं (for सुताम्)]

—⁶) D12 कुशानाम् D1 2 सुतः M₂ तदा राम (for तु
 चत्वारि) —⁶) D12 कुं (for तु)

5 6) T₂ अर्चयन्ते Dt Ds 2 T₂ G₁ M₂ 2 मास
 (for रस) —⁶) Dt Ds 9 महामति (for महीपति) —⁶)

एषा वसुमती राम वसोस्तस्य महात्मनः ।
एते शैलराः पञ्च प्रकाशन्ते समन्ततः ॥ ६
सुमागधी नदी रम्या मागधान्विश्रुताययौ ।
पञ्चानां शैलमुत्पानां मध्ये मालेव शोभते ॥ ७
सैषा हि मागधी राम वसोस्तस्य महात्मनः ।
पूर्वाभिचरिता राम सुद्युत्रा सस्यमालिनी ॥ ८

Ms वाने (for वसुध) Dt Ds नाम, Ms चैव (for चक्रे)
Ms गिरिवन् Ds (m also) चक्रे प्राग्व्योतिर्दं पुर (= post.
half of 1 x of 760*) —For 5 Śi N̄ V B D1-3 7 9-13
Gs Ms subst

760* तथाभूतैरजा वीरश्चक्रे प्राग्व्योतिर्दं पुरम् ।
धर्मारण्यसमीपस्थं वसुधक्रे गिरिवज्रम् ।

[Śi Ds 12 transp 1 x and 2 —(1 x) Śi एषा
(sic) D1-3 7 Ms अय (for तथा) Bs [अ]भूतैरजा Bs
समुत्पेया (for [अ]भूतैरजा) V1 ची*, Va B1 3 4 वीर, Ds वीरा
(sic) Ds राम, Gs Ms नाम (for वीर्य) Ds 7 चक्रे वीर
(by transp) Ds °ज्योतिष, D11 °ज्योतिष Śi Ds 9 13
धर्मारण्यसमीप (Śi °ममीप्ल) (for the post half) —(1
2) Śi Ds 9 12 प्राग्व्योतिष (Śi Ds °य) पुर चक्रे, Vs धर्मारण्ये
समीपे ण (for the prior half) Vs लय Ds 9 13 वज्र (sic)
(for वज्र) B1 °वज्र, Ds °वन Ds गिरि D12 गिरिवन्
(for गिरिवज्रम्)]

6 °) Śi Ds 12 तस्य, Dt Ds 3 Ts नाम (for राम)
—°) Śi Ds 12 वसुधस्य —For 6° N̄ V B D2 3 7 10 11 13
Ms subst: while D1 ms. after 6°

761* देवतोऽय वसुनानासीद्भूतोऽरिमतेनस ।

[D1 reads from r up to 7° in marg N̄ V Ds D10
Ms °भानासीद् D1-3 °नानासीद् D7 °मावातासीद् (hyper-
metric) (for वसुनानासीद्)]
—Ts reads 6°-8° in marg —°) Ds वज्र (for एते)
D1-3 7 11 Ms महोच्छ्रया, Cg as in text (for शैलरा)
D1-3 Ds मरादवते Ds 12 निष्ठूत, N̄ V B D10 13
महोच्छ्रया (for समन्तत) D1-3 7 11 Ms गिरयो माति
भास्वरा (D11 °सुरा)

7 Du reads 7° Ts 7 in marg (cf v1 6)
—°) N̄s स्, D10 °षा, D11 °गमा, Cg k t as in text
(for सुमागधी) N̄ V B D1 3 7 10 12 Ms °चाय (Bs
यत्र, Bs चाय नदी [by transp]), Ts °रम्य, G1
°रान्तः, Gs M1 °पुण्या (for नदी रम्या) Śi Ds 11 13 एषा
सा मागधी रम्या (D11 °य) —°) Śi Dt Ds 9 12 Ts 2
Gs M1 रम्यान्, N̄ V 1 3 4 B1 3 4 Ds 3 10 12 13 Ms मा
(N̄ Ds Ms मा)गया 1 3 Ds 7 मगधो, Bs D11 मागधी 1 3
[5] यं ध्रुवो, Bs G1 निरुता, Ds 7 सिधुतो, D14 Ts विरुता,
Ms निरुताद् (for विरुता) 1 3 4 Bs Ds 3 7 10 11 13 Ms
यया, 1 3 B1 मया, Bs यत, Bs यया, D1 गिरा, Ds 13 भुवि,

कुशनामस्तु राजर्षिः कन्याशतमनुत्तमम् ।
जनयामास धर्मात्मा धृताच्यां रघुनन्दन ॥ ९
तास्तु यौवनशालिन्यो रूपतयः खलंकृताः ।
उद्यानभूमिभाग्यम्य प्राट्पीन शतहृदाः ॥ १०
गायन्त्यो नृत्यमानाश्च वादयन्त्यश्च राघव ।
आमोदं परमं जम्बुर्ग्राभरणभूषिताः ॥ ११

Cg k t as in text (for [भा]ययौ) B2 (m also) नगया
विश्रुता मया —°) Śi Ds 11 13 भूट्टया मध्ये, D1 शैल° (for
शैलमुत्पाना) —°) Śi Ds 12 13 वन (for मध्ये) Ds °* व
(for मालेव) B1 मध्ये मागधशोभित

8 Ts reads 8° in marg (cf v1 6) —°)
Cm g t सैषा (as in text) Śi Ds 9 11 13 एते ते, N̄ V B
D1-3 7 10 13 एषा सा (B1 हु, B2 सु), Ms एषा, Ms °सु
(for सैषा हि) Śi V1 3 4 B1 D1-3 5 7 9-13 Gs मा (Vs
D1 3 Gs म)गया (Bs Ds [illeg] °गयो), Cg k t मागधी
(as in text) N̄ V1 3 4 B D1-4 7 10 Gs Ms नाम, Gs M1
रम्या (for राम) G1 सैषा वसुमती राम (cf 6°) —°)
—6° N̄s V B D10 राम, Ds 3 7 Ms भासीद्, D13 नाम
(for तस्य) Śi Ds 9 11 13 वसुधस्य, D1 वासारीसीद् (sic)
(for वसोस्तस्य) D1 (gloss) एषा तस्य वसो पुरी वासीन्म
(हास्यम्) —°) Gs Ms 9 पूर्वाभिचरिता Ts G1 9 Ms 9 वीर
(for राम) Śi Ds 12 पूर्वाभिवासितास्तेन, N̄ V B D10 11 13
पूर्वमभ्यामिता ते (D11 °स्ते, D13 ते) न, D1-3 7 Ms पूर्व
(D1 7 °वै) राजर्षिर्मिथुन्का (Ds °थुन्का, M1 °युता), Ds पूर्व
विवासितास्तेन —°) Śi Ds 9 °ना, D11 °चित्रा, Cg k t as
in text (for सुद्युत्रा) Śi Ds 11 12 °मालिन, N̄s Va-4 11
Ds °मालिनी (Vs Ds °न), Ds (m also) °वाहनी (for
°मालिनी)

9 °) N̄ V B D10 11 13 [भा]वि, D1 व (for तु) —°)
Śi Ds 9 13 कन्याया शतमुत्तम —°) N̄ V B Ds 3 7 10 11 13
Ms दुपेयै (Vs °पै), D1 दुदुद (sic) (for धर्मात्मा) Śi
Ds 13 सुयुते देवसुपाण —°) Vs धृताया, Ds धृताया (sic)
Ms (after corr inf lin sec m as in text) धृताच्या,
Cg k t as in text (for धृताया) Vs D13 रघुनन्दन

10 °) N̄ V B D1 3 7 10 11 12 Ms रूप, Cg as in text
(for तास्तु) —°) Śi Ds 12 रूपेणात्र (D11 °श्री [sic])
लिमा भुवि (= 12°) N̄ V1 3 4 11 D1 3 7 10 11 13 ता
कदाचिस् (N̄s Bs 4 D10 11 °द) लहृता, Vs कदाचि समलं
हृता, Ms ता कदाचिसुमयमा —°) N̄s Va-4 B1 4 मा
गय, D13 Ts भाग्य (for भाग्य) D1-3 7 Ms ययु
रचायसुदिश्य, Cg as in text (for °) —°) Ts मेपेपु
(for प्राट्पीन) Cg शतहृदा (as in text) Śi N̄ V B
Ds 10-13 वित्रीदुर्गिषु (Vs lacuna for पु) ते यया

11 °) V1 B4 Ds ययते (sic) Śi Ds 12 वाद्यंयय,
Ms नृच, Cg as in text (for नृत्यमाला) V1 ता (for

अथ तात्कारसर्वाङ्गियो रूपेणाप्रतिमा भुवि ।
 उद्यानभूमिमागम्य तारा इव घनान्तरे ॥ १२
 ताः सर्वाङ्गुणसंपन्ना रूपयौनिसंयुताः ।
 दृष्ट्वा सर्वात्मनो वायुरिदं वचनमब्रवीत् ॥ १३
 अहं वः कामये सर्वा भार्या मम भविष्यथ ।
 मानुषस्त्यज्यतां भावो दीर्घमायुरवाप्स्यथ ॥ १४

च) M₄ गायस्त्राद्य वृत्तयो —^a) Dt D₈ १ तु (for च)
 D₁₀ राव*, D₁₄ T₁ ३ G₂ ४ M₁ ३ सर्वेश (for रावच) S₁
 D₁ 13 भूयस्त्व यथासुख —^c) S₁ D₁ 11 13 आह्लादं, all G₂
 as in text (for आमोद) D₁ ३ 7 M₄ मोदत्यो हल(D₈
 हल also) मानात् —^d) G₂ सर्वो (for वरा) S₁ N V B
 D₁ 10-13 वनं (N₁ V₁ 4 B₁ ३ घर, B₁ गंध, D₁ 13 वनेदं) माल्वै
 (V₂ मन्वै [sic]) रल(D₁₀ नु) कृत्वा

12 S₁ D₁ 13 om 12 D^a repeats 12^{ab} consecu-
 tively —^a) B₄ वाह (sic) D₁₁ ज*, C₂ as in text
 (for अथ तार) N V B D₁ 10 13 सर्वांगी (for सर्वाङ्गिणे)
 —^b) B₃ (sup lin also) भुव, M₄ तदा (for भुवि)
 D₂ (second time) ३ 7 घनमात्रैरलंकृता (=11^a in S₁)
 —N V B D₁ ३ 7 (D₂ r hapi) = 11 13 M₄ om 12^a-13^b
 D₁ om 12^a —^c) = 10^a T₃ नभ*, G₂ M₁ नप्ये क्षीरंते,
 C₁ M₄ as in text (for भूमिमागम्य) —^d) T₂ transp
 ह्व and घन

13 N V B D₁ ३ 7 10 11 13 M₄ om 13^{ab} (cf v 1
 12) —^a) Dt D₈ 14 T₁ M₃ सर्वा C₂ as in text (for
 सर्वे) M₃ सपदा (for मनुता) S₁ D₁ 13 सतत्ता रूपसंपन्ना
 वीचनेनाभ्यलंकृता —^b) S₁ N₁ V₁ 4 D₁ ३ ३ 7 9 11 13 सर्वंगो,
 N₂ V₁ B₁ 4 D₁ 10 सर्वगतो, V₂ B₁ 2 D₁ 11 तु सर्वंगो (V₂ 'तो'),
 C₂ सर्वार्मन्ते (as in text) V₄ lacuna (for वायु)

14 —^a) S₁ D₁ ३ ३ 7 12 भवती (D₁ 'ती' [sic]) D₁₂
 (after corr m 13 in text) 'य', C₂ as in text (for
 अहं य) —^b) S₁ N V B D₁ ३ ३ 7 10-13 M₄ 'मे भवता
 (S₁ D₁ 13 'ते', N₁ V₁ 4 B D₁ 10 11 13 भवत मे [by transp])
 D₂ मे = व*1) मळा (S₁ D₁ 12 'ति वै) —^c) S₁ मयुवे,
 D₂ C₁ मानुष्यर, D₁ मत्वेन, C₂ t as in text (for
 मानुष्य) D₁ ३ M₄ ह्यनती (sic) D₁ 11 त्रिषा, C₂ as in
 text (for स्थयतां) S₁ D₁ 12 स्नेहो (for भावो) N V B
 D₁ 10 13 M₄ सख्या मानुष्यं भावम्, C₂ t as in text
 (for '—^d) N V B D₁ 3 10 13 M₄ अमरत्वम् (for दीर्घं
 मायुर) S₁ D₁ ३ ३ 7 12 13 अयाप्यता D₂ अयाप्य* (for
 अयाप्यय) C₂ as in text (for '—^d) —After 14 Dt
 D₁ ३ ३ ३ 11 (marg sec =) S (D₁ G₁ l 2 only) C₂ t
 ins

762° चरं हि पौरन निर्यं मानुषेषु शिरोपत ।
 मक्षयं दीपनं प्राप्ता जमर्षश्च भविष्यथ ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वायोरक्लिष्टकर्मणः ।
 अपहास्य ततो वाक्यं कृत्वाशतमथाब्रवीत् ॥ १५
 अन्तश्चरसि भूतानां सर्वेषां त्वं सुरोत्तम ।
 प्रभापज्ञाथ ते सर्वाः किमस्माननमन्यसे ॥ १६
 कुशनाभमुताः सर्वाः समर्थास्त्वां सुरोत्तम ।
 स्थानाह्यापयितुं देवं रक्षामस्तु तपो वयम् ॥ १७

[No comm in Cr m k. —(1 2) D₁₄ T₂ 9 G₂ M₁
 अह्य D₁₄ om यौवन G₁ प्राप्य (for प्राप्ता) D₄ 9 T₃ G₁ 3
 M₃ 4 (M₃ after corr sup lin sec m as above)
 अमरात् (for अमयत्)]

15 —^a) Dt वनं च (by metathesis) (for वचन)
 —^b) S₁ D₁ ३ ३ 7 13 अमिनं, N V B D₁ 10 13 परममंगना
 (N₂ V₂ ३ 'ला) D₂ (after corr pr m as in text)
 अक्षिष्टं, M₄ ता परमांगना, C₂ as in text (for अक्षिष्ट
 कर्मण) —^c) S₁ D₁ ३ ३ 7 13 अव(D₂ 'य' हृत्स्य, N V B
 D₁ 10 M₄ मुक्तरा (N₁ B₁ स्वस्वा B₂ मुक्ता) हास D₂ 'तो',
 D₁ 11 विहृत्स्य(submetric) C₂ k t as in text (for अपहास्य)
 M₄ कल, C₂ as in text (for हतो) N V B D₁ 10 13 M₄
 सर्वा, D₁ वायु (also 15 in text) C₂ as in text (for
 वायव) —^d) S₁ D₁ ३ ३ 7 9 13 उपाय तं (for अयावदीत्)
 N₁ V₁ 3 B D₁ 10 13 M₄ वायु (V₂ बाह्वे [sic] M₄ ततो)
 वचनमनुवृत्तं, V₄ इद वचनमब्रवीत्, D₁ 11 वन्यास्ताद्यनुवन्त्य

16 —^a) T₂ M₄ चरति, C₂ t as in text (for चरति)
 B₃ (m also) भूताना (for भूताना) V₁ D₁ ३ ३ 7
 सवरा (V₁ marg) भूताना (by transp) N V B D₁ ३
 7 10 11 13 M₄ रिह(M₄ इह) मारत, Dt D₈ सुरसत्तम,
 G₁ ३ च हुं (for एव सुरोत्तम) —G₂ om (hapl)
 16^a-17^a) —^a) V₄ भावज्ञाता (for प्रभावज्ञात) N₁ V₁ 4
 B₂ 3 D₂ 4 9 10 T₂ M₁ ३ म, V₂ B₁ ३ त (for च) D₁
 सर्वो (for सर्वो) S₁ D₁ 13 प्रभावे ते रिजानीम, B₁ D₁ प्रनादं
 ज्ञास्यते (D₁ 'से) सना, G₁ प्रभावज्ञश्च सर्वानो —^d) C₂
 अरमात् (as in text) B₁ D₂ शिला (B₁ 'हम [sic])
 खान्, Dt D₈ ३ Ct निमर्षो (for निमर्मात्) D₂ 'ते, D₁
 ३ 'से (for अरमन्यस) C₂ as in text (for '—^d)

17 G₂ om 17^{ab} (cf v 1 16) —^a) V₂ D₁ 13
 साध्वी, V₄ साध्व्य, Dt D₈ ३ दृव, M₄ साध्या (for मया)
 —^b) D₂ समधा (sic) D₄ सधर्मा, D₁ 13 क्षमस्वो; V₂
 (after corr inf lin sec m as in text) 'धरं (for
 समधार) D₂ 4 T₃ G₁ M₁ ३ म, D₁ 14 त्वो; G₂ तु; M₄ च
 (for त्वा) D₂ M₄ न (V₂ सु)रर्षेन(D₂ 'न') (for
 सुरोत्तम) S₁ D₁ ३ ३ 7 13 समर्षेर्षं न मान्(D₁ 'त') ; N
 V B D₁ 10 13 क्षमते (V₂ D₁ 'मते [sic]) न हि म रत्न (B₁
 'त [sic]; D₁ 11 'ता) ; Dt D₈ ३ समला सुरम(D₂ म
 सुरो)पय —^c) S₁ ३ ३ 7 10 13 13 M₄ ३ 'दंष्ट (D₁ 10

मा भूत्स कालो दुर्मधः पितरं सत्यनादिनम् ।
नामन्यस्व धर्मेण स्वयंरमुपास्महे ॥ १८
पिता हि प्रभुरस्माकं दैवतं परमं हि सः ।
यस्य नो दास्यति पिता स नो भर्ता भविष्यति ॥ १९
तासां तद्वचनं श्रुत्वा यायुः परमक्रोपनः ।

प्रतिश्य सर्गागात्राणि वभञ्ज भगवान्प्रभुः ॥ २०
ताः कन्या वायुना भग्ना निनिशुर्नृपतेर्गृहम् ।
दृष्ट्वा भग्नास्तदा राजा संभ्रान्त इदमब्रवीत् ॥ २१
किमिदं कथ्यतां पुत्र्यः को धर्ममनमन्यते ।
कुब्जाः केन कृताः सर्गां वेष्टन्त्यो नाभिभाषथ ॥ २२

इति श्रीरामायणे वालकाण्डे एकविंशः सर्गः ॥ ३१ ॥

“दा, Ms “बल”वितु (D₃ “यत्ता), V₄ शीला (lacuna for कृ)दावितु Ck t as in text (for स्थानाद्व्यावृत्ति) S₁ N V B D₁ 3 5 7 12 13 G₂ 3 M₄ दृव, D₂ दृवा, D₃ नैव, D₁₁ वी, C_v m g k t as in text (for दृव) —^d N₂ V₂ 6 B₂ व (V₄ B₂ १)द्व्याम, D₃ *क्षाम (for रक्षाम) S₁ N V₁ 3 6 B₁ 3 4 D₂ 7 10-13 स्वदुल, V₂ दुदाल, B₂ सुदुल, D₃ स्वदल, D₂ तु दुल, G₂ सु^o (for तु तपो) D₁ 3 M₄ रल्ल त्व (D₁ रल्लिता, D₂ रल्लता [both sic]) स्थानमूचित

18 “D₂ as illeg N V B D₁ 3 10 13 Ctp यद्वा (D₃ **) यो, D₂ यो वायो, D₂ योदस्मिन्, M₂ ६ “धा Cg k as in text (for दुर्मध) S₁ D₁ 11 12 “ल्लको योदस्मिन् —^d D₁ D₂ 6 M₁ भवमन्यस्व, C_v r m नावमन्यस्व (as in text) S₁ D₁ 13 अ(S₁ आ)वहाय क(D₂ स्व)धर्मेण स्वय कन्या वर प्रजत् Ck as in text (for “) Cg वितर नावमन्यस्व धर्मेण वितृप्रदानरूपेण वर स्वयमुपास्महे प्रतीक्षामहे पिता स्वयं यस्मै दास्यति स प्रतीक्षामह इत्यर्थे, Ct यत्र काले पितरमवमन्यापमानविषय कृवा स्वधर्मेण कामेन स्वयवरमुपास्महे आम्ना स्वातन्त्र्येण वयं वरमङ्गीकुर्मं स काल कदाचिदपि माभू दिलम्बय । नावमन्य इति पाठस्तु वाचिकोऽपपाठ । तथा पाठि न इति छेद । छान्दस दीर्घत्व । नोऽस्माकं स कालो माभू दिलम्बय । वचिषु नोऽवमन्यस्व इति पाठ । अत एव “मा भूत्स कालो यद्वा नो पितरं सत्यनादिनम् । कामत समतिक्रम्य वार्येम स्वयवरम् ।” इत्येतदर्थविरणशोको दृश्यते कश्चित् । Cg —For 18^d, N V B D₁ 3 7 10 11 13 Ms subst

763* कामत समतिक्रम्य वार्येम स्वयवरम् ।

[M₂ म कामत (for कामन) V₂ तमतिक्रम्य १२ वरयाम D₂ स्वर वय (by metathesis) (for स्वयवरण)]

19 D₂ om 19 —^d S₁ D₁ 11 12 जनिता (for पिता हि) N V B D₁ 3-7 10 12 13 M₂ नितारमाक प्रभवति —^d N V B₁ 3 6 D₁ 13 न परं D₁ 10 न पिता (for परम) S₁ N V B D₁ 3 5 11 13 M₄ पिता Dt D₂ 13 T₁ 3 G₂ 4 M₁ च, D₂ T₂ “न, D₂ महत्, D₁ 10 पर (for हि स) —^d S₁ D₁ 9 11 13 यस्मै (for यस्य) N V B D₁ 3-7 10 13 Ms अस्मान्द्व्याम्यलमो यस्मै (M₂ “य) —^d १४ मे (for नो) —After 19 B₂ ins

764* न शितुर्वचनादन्त्ये न भविष्यामहे वयम् ।

20 “S₁ Dt D₂ 6 8 13 तु (for तद्) —^d Dt D₂ 5

Ct हरि, Ctp as in text (for वायु) N V B D₁ 3 7 10 11 13 M₂ ६ कोपसमन्वित —^d D₂ 3 7 नात्रेयु (for नात्राणि) —^d D₂ भयज (sic) (for वभञ्ज) D₄ (after corr inf lin) मरुत् (before corr हरि), Cm as in text (for प्रभु) —For 20^d N V B D₁ 10 11 13 subst

765* वभञ्ज कन्या मध्ये ता सप्रतिहयासतेचना ।

[V₂ मध्ये कन्यास्ता (by transp) D₁ कन्यामध्य ता (marg gloss तासां कन्यानां मध्य प्रविश्य) D₁₁ मध्ये ता कन्या (by transp) V₁ 3 B₁ स (for स) V₄ तैनस्तता (sic)] —After 20 B (ed) ins

765a* भरक्षिमात्राहृतयो भग्नागात्रा भयादिता ।

21 “D₂ विवहा (for निविहुर) S₁ D₁ 13 नगर (S₁ “रि) पितु, N V B D₁ 3 7 10 11 13 M₂ भवन पितु (V₁ B₂ [also] D₁ 13 प्रति, D₂ तद्वन पितु, D₂ म्यविद्वान्गृह —After 21^d Dt D₂ 6 8 9 13 (after 21) 11 S (except M₂) (Cg k t comm on l x) ins

766* प्रापतम्भुरि सभ्रान्ता सलजा सासल्लोचना ।

स च ता दृषित्वा दीना कन्या परमशोभना ।

[(l x) Dt D₂ 6 प्रतिश्व च सु (D₂ g) D₂ “ग्रह (for प्रापतम्भुरि) D₁ 3 प्रोदिष्टल सुमन्त्रता (for the prior half) D₁ 3 सुभ्रजा Dt D₂ 6 8 13 T₂ 3 ताह (for सल) —(l 2) D₁ 3 अन्त (for स च ता) D₁ 3 M₂ तु (D₁ 3 स) पिता M₂ (after corr as above) यदि ता (for दृषिता) Dt D₂ 6 सभा D₁ 3 कन्या (for दीना) D₁ 3 तत (for कन्या) D₁ 4 T₁ 2 G₂ 4 M₁ कन्या दीना (by transp) D₁ 3 न्योपना, T₂ मास्वर (for नोभता)]

—^d Dt D₂ 6 दीनात्, G₁ 2 सुतात् (for भग्नात्) N V B D₁ 10 11 13 M₂ च ता (N₁ सात् [sic], V₂ सुता) राम, T₂ M₂ तया (for उदा राजा) S₁ D₁ 3 5 7 12 ता स्त (D₂ “श्च [sic] D₂ गतास्त [hypermetric]) दा (D₂ 5 12 “धा) दु क्षिता दृष्ट्वा —^d S₁ N V II D₁ 3 10 12 13 रात्रिर्, Cg k as in text (for सभ्रात्) D₁ 4-7 11 M₂ पिता (D₂ “* D₂ हृद्, D₁ रात्रा) वचनमवधीत्

22 “D₁ 3 कथिता (sic) (for कथ्यता) D₂ पुत्र T₂ पुत्रो (both sic) M₂ मया (for पुत्र्य) —D₂ 7 om.

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुशनाभस्य धीमतः ।
शिरोभिश्चरणौ स्पृष्ट्वा कन्याशतमभापत ॥ १
वायुः सर्वात्मको राजनप्रथर्षयितुमिच्छति ।
अशुभं मार्गमास्थाय न धर्मं प्रत्यवेक्षते ॥ २

(hapl) from 22⁵ up to the prior half of 767* —⁵)
B₂ D₄ T₂ अति (B₂ अनु) वर्तते, Ct as in text (for अय
मन्वते) M₂ सुकुमारानना शुभा, Cg k as in text (for ⁵)
—⁶) S₁ N V B D₁ 2 5 9-12 M₂ दूढे (for सर्वा) —⁷)
Dt D₂ 8 जे? (for वेष्टन्यो) Dt D₂ 8 T₂ G₁ 4 त, D₂
नाम्य, Ct as in text (for नामिभापय) S₁ D₂ 9 12 विचेष्ट
त्यो (S₁ ता, D₂ तो [both sic]) न भाषथा (S₁ त), N
V B D₁ 2 10 11 12 M₂ समा (N₁ V₂ D₁ 1 सप्त) नि (N₁ दि) इय
दुरामना —After 22, S₁ D₁ 2 3 5 7 9 12 ins

767* शसध्व किमिदं पुत्र्य कुञ्जत्वं कथमागतम् ।

[D₂ 7 om the prior half (cf v l. 22) D₂ कुञ्जतं
D₁ केन चागत]

while T₂ G₂ 3 M₁ ins

768* श्रोतुमिच्छाम्यहं पुत्र्यो वस्येदं कर्म गहिर्हत्म् ।

[T₂ त पुत्रो (sic) G₂ तत् (for [न] ह पुत्र्यो) T₂ कर्मण
क (for कर्म गहिर्हत्म्)]

—D₂ T₂ G₂ 3 M₁ cont while Dt D₂ 8 12 T₂ G₂ 4
M₂ 9 all Cs ins after 22

769* एव राजा विनि श्वस्य समाधिं संदधे तत ।

[D₂ विनिश्चित T₂ सद्दधे G₂ M₂ दिधे (for सद्दधे) G₁
damaged (for तत)]

Colophon S₁ N V B D₁ 10-12 om (continue the
Sarga) —Kandāname D₂ 9 अयोध्या —Sarganame
Dt D₂ 8 12 S om D₁ 2-3 7 कन्यानुष्मकर्णो (D₂
कन्याव्यानि) —Sarga no (figures words or both)
D₂ om both Dt D₂ 8 12 S 32 D₁ 7 25 D₂ 26, D₂
35 —After colophon T₂ concludes with श्रीरामचन्द्राय
नम, G₁ 2 4 M₂ श्रीरामाय नम, G₂ श्रीमते रामानुजाय नम

32

S₁ N V B D₁ 10-12 cont the previous sarga.

1 ⁵) T₂ कुशनाभश्च S₂ D₂ 12 ता सुवा (for धीमत) D₂
7 om (hapl) from 1⁵ up to 1 1 of 770* —⁶)
D₁ 12 शरण, T₂ चरण, Cm g t as in text (for चरणौ) N V
B D₁ 2-3 10 12 गत्वा, D₁ 1 नवा (for स्पृष्ट्वा) N₁ 12 द्वयम् (for
दातम्) G₁ M₂ अद्यावदीत् S₁ D₂ 11 अमिवाप पितु पादौ
सर्वा वचनमनुवत् (S₁ D₁ 12 प्रयीत्)

पितृमृत्यः स भद्रं ते स्वच्छन्दे न वयं स्थिताः ।
पितरं नो वृणीष्व त्वं यदि नो दास्यते तत्र ॥ ३
तेन पापालुब्धन्वेन वचनं न प्रतीच्छता ।
एवं ब्रुन्त्यः सर्वाः स वायुना निहता भृशम् ॥ ४

2 ⁵) S₁ D₂ 12 सर्वत्रग (D₁ 12 गत) मोस्मान् (for
सर्वात्मको राजन्) —⁶) Ck प्रथर्षयितुम् (as in text) Cm
हृच्छति (as in text) S₁ D₂ 12 वैच्छद्वर्षयितु प्रभु (D₁ 12
विभु), Cg t as in text (for ⁵) —⁷) S₁ वैक्षत, D₂ 12
पर्यवेक्षत (D₂ इय ता) (both sic), T₂ वैक्षते, Cm as
in text (for प्रत्यवेक्षते) Ck Ct अनुम अवेक्षते स्म Ck
—For 2 N V B D₁ 2 7 10 11 12 M₂ subst

770* वायुरसालुपागम्य बलान्कान्तमोहित ।

उत्तम्य धर्मेनर्षादा प्रथर्षयितुमुद्यत ।

सोस्मामिरुक्त सर्वाभिवायु कान्तवश गत ।

[D₂ om 1 1 (cf v l 1) —(1 1) D₁ गल (for
उपागम्य) V₂ बलवत् (for बलवान्) —(1 2) V₂ चक्रे दि,
D₂ 3 7 व्युत्क्रम्य (for उत्क्रम्य) V₂ [अ]धर्मे (for धर्मे) —(1
3) B₂ reads from first 4 up to 3 in marg V₂ रत
(for नत) D₁ om from गत up to भगवति in 1 1 of
771*]

3 D₁ om 3 (cf v l 2 [770*]) D₂ om (hapl)
3⁵ B₂ reads 3 in marg (cf v l 2) —⁶) S₁ D₂ 12
वस्यो, D₁ सुता, D₂ मस्यो (sic) (for पितृमृत्य) S₁
D₂ 12 वय सर्वा N V B D₁ 2 7 10 12 स भगदा (N₁ 4 न्,
M₂ च भगवत् (for स भद्रं ते) —⁷) Cg k t स्वच्छदे न
(as in text) S₁ D₂ 12 न स्वातन्त्र्यमुप (S₁ पा) स्थिता,
N V B D₁ 2 7 10 12 M₂ न स्वच्छदेदधरा वय, D₂ न स्वच्छद
मुपस्थिता —S₁ D₂ 12 om (hapl) 3⁵-4⁵ —⁶) N V B
D₁ 2 7 10 12 M₂ नोभियावत्, D₂ नो प्रयी [sic] Cg k t
as in text (for नो वृणीष्व त्वं) —D₂ om from 1 2
up to the prior half of 1 2 of 771* —⁷) Cm k दास्यते
(as in text) Cg t दास्यति N V B D₁ 2 7 10 12 M₂
न्यायतो यदि भव्यसे

4 S₁ D₂ 12 om 4⁵ (cf v l 3) —⁶) D₂ पापालु
विदेन —⁷) D₂ प्रतीक्षता, Cm g k t as in text (for
प्रतीच्छता) —⁸) Dt D₂ 12 G₁ 4 M₂ 3 Ck सुवत्, Cg t as
in text (for सुवत्) S₁ D₂ 12 इति तेन सुवाणा स्म (D₂
स्मो) —⁹) S₁ D₂ 12 वायुनोपहता Dt D₂ 8 निहता, T₁
मिमता, Cm g k t as in text (for वायुना निहता)
—For 4 N V B D₁ 2-7 10 11 12 M₂ subst

771* न वयं स्वैरचारिण्य प्रसीद भगवतिनि ।

ह्युक्त कुपितो वायु प्रविश्याद्वाग्नि न प्रभो ।

बभूव बलवोस्तेन सर्वा कुञ्जीरुवा वयम् ।

तासां तद्वचनं श्रुत्वा राजा परमधार्मिकः ।
प्रत्युनाच महातेजाः कन्याशतमनुत्तमम् ॥ ५
क्षान्तं क्षमावतां पुत्र्यः कर्तव्यं सुमहत्कृतम् ।
ऐकमत्यमुपागम्य कुलं चापेक्षितं मम ॥ ६
अलंकारो हि नारीणां क्षमा तु पुरुषस्य वा ।
दुष्करं तच्च वः क्षान्तं त्रिदशेषु विशेषतः ॥ ७

यादृशी वः क्षमा पुत्र्यः सर्गासामविशेषतः ।
क्षमा दानं क्षमा यज्ञः क्षमा सत्यं च पुत्रिकाः ॥ ८
क्षमा यशः क्षमा धर्मः क्षमायां निष्ठितं जगत् ।
विस्तृज्य कन्याः काकुत्स्थ राजा त्रिदशनिक्रमः ॥ ९
मन्त्रज्ञो मन्त्रयामास प्रदानं सह मन्त्रिभिः ।
देष्टे काले प्रदानस्य सदृशे प्रतिपादनम् ॥ १०

[D₃ om up to the prior half of l 1 = (cf v l 3)
D₁₁ om l 1 except लि (cf v l 2 [770^a]) —(l 2)
D₁₀ reads from the post half up to 5th in marg D₃
“च, D₁₂ [अ]स्मान् (for [अ]ज्ञानि न) V₁ प्रयु, D₇ प्रयो
(for प्रयो) —(l 3) V₁ बलत्तन (submetric) D₃ १
बलवान्, D₁₁ बलवातात् (for बलवालेन) B₄ दुष्क^a (sic),
M₄ दुष्का^a (for दुष्कीकृता) D₁₁ बलुतोपहता वच (for the
post half)]

5 D₁₀ reads 5th in marg (cf v l 4) —“ S₁ Dt
D₁—4 १ 12 T₃ G₃ M₃ तु (for तद्) N V B D₁—१ 7 10 11 12
M₄ इति तासा वच श्रुत्वा —“ N V B D₃—3 D₁—१ 7 10 11 12
M₄ कु (N₃ द) क्षान्तो नराधिप, B₄ *नामो जनाधिप
—“ V₁ इत्युवाच N V B D₁—१ 10 11 12 M₄ ततो राम, B₄
स ततो राम (hypermetric) D₁—१ 7 तदा राम (D₇ “म)
(for महातेजा) —“ S₁ N V B D₁—१ 5 7 10 12 इदं वच,
Cg as in text (for अनुत्तमम्)

6 “ S₁ D₁₂ भद्रं कृणुमिदं, Dt D₃ T₃ M₂
क्षमवता, M₁ वता, all Cs as in text (for क्षान्त क्षमावता)
—D₃ om 6th 7th —“ S₁ D₁₂ च, Dt सुममाहित,
Cg k t as in text (for सुमहत्कृतम्) —“ D₃ एकमत्यम्,
G₃ ऐकमत्यम् (for ऐकमत्यम्) S₁ उपागम्य —“ S₁ D₁₂
वै रक्षित, G₄ चाधेहित, Cg t as in text (for चापेक्षित)
—For 6, N V B D₁—१ 7 10 11 12 M₄ subst

772* बल्लाहोऽतिप्रभो यावो कृत कर्म महत्प्रियम् ।
पुत्र्यो मे वच युष्माभिं कुरुवर्षाभिश्चिह्ना ।

[(l 1) V₁ स क्षान्ते, D₃ क्क्षान्ते (sic), M₄ बल्लाहो (for
बल्लाहो) N₃ कर्मे, V₁ कर्म, D₃ विजयो (sic) D₇ विक्रमो
(for विक्रमो) D₃ बायु (for बायो) D₂ १ 7 तु (for मे)
V₁ नराधिप, D₁₀ *नरिय, M₄ मन्त्रिय (for महत्प्रियम्)
—(l 2) D₁ वा च मे D₃ वच मे, D₇ युष्माभिं, M₄ यथापि
(for पुत्र्यो मे) V₁ सच, D₁ पुत्रि D₃ पुत्र्य M₄ पुत्र्य (for वच)
D₃ 7 मे पुत्र्य (for युष्माभिं) N₃ V₁ 4 B₁ 2 (marg as
above) D₁—१ 7 M₄ कुरुवर्षा V₁ कुरुवर्षा (for कुरुवर्षा)
D₁ [म]ति (for [म]ति) D₁₂ कुरुमाभिश्च रक्षित (for the
post half) D₁₁ भद्रं कृतं च क्षुप्ति कृतं वै रक्षित मय]

7 D₃ om 7th (cf v l 6) —“ G₂ बल्लहो (sic)
D₁₁ om हि (submetric) S₁ D₁₂ क्षमा पुत्र्य (D₁₂
also क्षमायुच) (for हि नारीणां) —“ S₁ D₃ १ 12 विजयो वा.

T₃ G₁ “हि, M₄ क्षम तु, M₄ क्षान्तिता (for क्षमा तु) D₃ G₁
च, Ck t as in text (for वा) N V B D₁ १ 7 10 11 12
क्षमा पुत्र्यो (D₁ “नि, D₁₂ “त्रो [sic]) विशेषतः —For
7th—10th, N V B D₁ १ 7 10 11 12 M₄ subst a passage
given at the end of 10th —“ S₁ तद्वच, Dt D₃ १ तच्च
व, D₁₄ T₁ १ G₂ M₄ तच्च यद्, G₁ तच्च व, G₂ तस्य यद्, Cv
as in text (for तच्च व) D₃ क्स्यात् (for क्षान्त) Cg Cm
क्षान्तं कुरुवर्षम्, Cg व तत्क्षान्त क्षमा दुष्करं त्रिदशेषु
कर्मैर्धर्मैः संपन्नो विशेषतो दुष्करम्, Ct सत्तु दुष्करं यन्निदं
विषये क्षान्तं कामयेगसहर्षं कृतं तद्विदुष्करम् । Cg —After 7,
S₁ D₁₂ ins, while D₃ ins after 9th

773* प्राशोऽथ देशकालश्च सुपात्रप्रतिपादने । (cf 10th)
Then all the above MSS (var) cont 773*.

8 Cf v l 7 and 10 S₁ D₁₂ om from 8th—9th T₃
om (hapl) 8th —“ D₃ सर्वा, G₁ पुत्र (sic) (for
पुत्र्य) —“ D₃ समता च (for सर्वास्ताम्) —“ Dt D₃ १
T₃ सत्व, G₄ यज्ञ (for यज्ञ) —“ Dt D₃ १ T₃ यज्ञश्च
D₃ यज्ञश्च (for सत्व) D₃ G₁ १ M₂ ३ तु, D₁₄ T₂ १ G₂ 4 M₂
हि (for च) G₁ पुत्रका

9 Cf v l 7 and 10 S₁ D₁₂ 10 om 9th (cf v l 8)
—“ D₃ M₁ Cg क्षमया (for क्षमाया) D₃ नि, D₃ M₁
[अ]विहित, D₁₁ T₁ १ G₂ 4 हि स्थित, T₃ विहित, Cg as in
text (for विहित) —After 9th, D₃ ins 773* —“ D₃
विस्तृत्य (for विस्तृत्य)

10 “ T₃ मन्त्रज्ञः (for मन्त्रज्ञो) —“ S₁ प्रदाने,
Cm g t as in text (for प्रदान) —For 7th—10th, N V B
D₁—१ 7 10 11 12 M₄ subst

774* देवानां च विशेषेण क्षान्त्यभिनि मे मति ।
दुष्करं च कृतं मन्त्रे यदापो क्षान्त्यमीदृशम् ।
व्यभिचारकृतं तस्मात्पीतोऽहं तेन मुमुता ।
प्रदानसमयं वैव मन्त्रेऽहं योऽयं सर्वस्य ।
गम्यतामिह पुत्र्यश्चिन्तयिष्यामि वो हितम् । [5]
विस्तृत्य चैतत् कन्यास्तत् स नृपस्यतम् ।
तायां प्रदानं धर्मज्ञो मन्त्रयामास मन्त्रिभिः ।

[(l 1) D₁ १ 7 देवेभ्य, D₁₂ पुता वैव (for देवानां च) B₂
(marg as above) विशेषेण (for विशेषेण) V₁ तदा (for
मे मति) —D₁—१ 7 om. l 2 —(l 2) V₁ “त, B₂ D₁₂

एतस्मिन्नेव काले तु चूली नाम महासुनिः ।

ऊर्ध्वरेताः शुभाचारो ब्राह्मं तप उयागमत् ॥ ११

तप्यन्तं तमृषिं तत्र गन्धर्वीं पर्युपासते ।

सोमदा नाम भद्रं ते ऊर्मिलातनया तदा ॥ १२

सा च तं प्रणता भूत्वा शुश्रूषणपरायणा ।

उवास काले धर्मिष्ठा तस्यास्तुष्टोऽभनद्रुः ॥ १३

स च तां कालयोगेन प्रोवाच रघुनन्दन ।

परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते किं करोमि तत्र प्रियम् ॥ १४

दुष्टत्वं, Bs D10 सुहृत्, B4 सुदृक् (for दुष्टत्वं) D11 तदा
यदेतत् (for मये यदाद्ये) V3 काम्य, M4 क्षातिम् (for क्षान्तम्)
—(1 3) V1 कामि°, D1 क्षायातिचारान्, D2 क्षायातिचरित, D3 7
क्षाया (D7 °स्थ) तिचरित (all sic) (for न्यभिचारकृत) V4
B1 2 D13 यस्मात् (for तस्मात्) D1 प्रीतोह मय, D12 प्राप्तोव°
(for प्रीतोऽह तेन) D3 मुनुता (sic) (for सुकृता) M4
न्यभिचार कृतत्वेन तेन प्रीतोस्मि सुकृता —(1 4) B1 °सम्भ
D10 प्रदाव° (for प्रदानसमय) M4 [अ]वि (for [ए]व) D3
प्रदान सर्वपक्षेव (sic) (for the prior half) B4 बाध D1
बाध (for बोध) M4 सुकृता —(1 5) V1 2 इच्छत (for
इह) N2 Bs 4 D10 गमिष्यामि तत् पुनश्च D11 प्रगम्यामि
पुनश्च D13 गम्यामिष्यामि पुनश्च (for the prior half) V2
भ्यतिष्यामि (for चिन्तिष्यामि) D3 भोक्षि —D1-3 7 M4 read
1 6 7 after 775° —(1 6) B1 किञ्च, D1 विद्वञ्च (for
विद्वञ्च) V2 वैव°, V4 [ए]व हि ता (for वैव ता) D11 यत्
वित्तय° (for the prior half) V2 तत् स च दृष्टोत्तम, D2 3 7
राजा निद्राविक्रम (= 9°) (for the post half) —(1 7)
D13 राजा (for तासा) V1 प्रवान, B4 D13 प्रदान (for प्रदान)
M4 मन्त्रज्ञो (for धर्मज्ञो) D13 क्षित्यामास (for मन्त्र्यामास)
D1-3 7 कथानं पर (D1 मन्त्र) व्यामास प्रदान (D3 °न) सह (D1
गृह) अभिनि]
N1 V B D1 3 7 10 11 13 M4 cont., S1 D5 9 12 ins after
773°

775° यद्वायुना च ता कन्यास्तेषां कुञ्जीकृता पुरा ।
कन्यादुग्धमिति प्यात तत् प्रमृतिं तपुरम् ।

[(1 1) D3 तद् (for यद्) D1-3 सर्वास् (for कन्यास्)
S1 D5 9 12 कन्यास्ताम् (by transp) B1 तत्, D11 त च (for
तत्) V2 D5 12 कुञ्जा (D12 °म्) कृता N2 marg M4 पुरे
(for पुरा) —(1 2) N1 V B2-4 D10 कान्य° B1 D7 11 कन्य°
(for कन्यादुग्धम्) D1 तदा (for तत्) B3 (marg also)
राज्य B4 °पर (for तपुरम्)]

—After 775°, D1-3 7 M4 ins 1 6 and 7 of 774°
—S1 N1 V B D1-3 7 10-13 M4 om 10° —(°) D4
देशकाली, T3 G1 4 Cm देशकाले, Cg k as in text (for
देशे काले) Dt D1 8 च कर्तव्य, Cm g as in text (for
प्रदानस्य) Ck Ct उचिते देशे काले सद्यस्वदुष्टादिसद्योपाये
प्रदानं वर्तव्यमिति सप्रणयम् । Ck

11 °) V1 तस्मिन् (submetric) (for एतस्मिन्) N2
उ- (for एव) B1 after एव, [ ] wrongly written —(°)
S1 D3 11 चूडि, V1 2 D11 चूडी, V2 D3 चुली, B1 धूपी, B2
(marg also) चुली B4 हली D1-3 7 चूडि, D3 चुली,

D12 चूडि, T2 3 G2 4 M चूली (M4 °डिन्), G2 चूर्णी (for
चूली) S1 N1 V B D1-3 7 10-12 °नृषि, Dt D5 8 °मुति,
T3 °यता (for महासुनि) —(°) N1 V B D1-3 7 10 11 13
ब्राह्मचर्य° (for शुभाचारो) —(°) D3 °ब्राह्म (for ब्राह्म)
S1 D5 13 ब्राह्मेना ह्य (S1 °जोम्य) लकृत, N1 V1 B D1-3 7 10
व्यापार (D3 °ल) किल दुष्ट (B1 °ल) र, V2-4 D1 13 चक्रार
किल दुष्ट (V2 D11 °श्च) र

12 °) S1 D5 12 तप्यमान, D4 8 8 T3 तपस्यतम्, Cg as
in text (for तप्यन्त तम्) D5 8 तु तमृषिं (for क्षपि तत्र)
—(°) S1 D5 12 तमुवाच ह, Ck t as in text (for पृथु
पासते) —For 12°°, N1 V B D1-3 7 10 11 13 M4 subst

776° त ब्राह्मचारिण ताम तप्यमान महचप ।

[D1-3 7 महर्षि परमर्षुते, M4 ब्रह्मर्षिमतिपति (for the post
half)]

—(°) S1 D5 7 11 13 सोमपा, D3 सोपमा, D5 सोमदा, T3
सौमदा, M4 सोमगा, Ck t as in text (for सोमदा) N1
V1 2 4 B D1-3 7 13 M4 गधर्वी, V3 गधर्वा, D5 भद्रं ते, D10
गंधर्व, Ck as in text (for भद्र ते) Ck Cg पर्युपासते
अशुश्रूषत । मध्ये मध्ये भद्रमस्तिविति प्रयोग शुभोत्तरत्वाय । Ck
—(°) S (except M1 4) ऊर्मिला S1 N1 V B D1 3 5 7 9-13
M4 क (D° च, D10 -न्) गन्तु (V2 °व, D1 °य, D5 12 °युर,
D5 11 °योर) दुदित (B4 °तनया as in text) Ck t as in
text (for ऊर्मिलातनया) D4-4 12 तथा, D13 पुरा, Cg t as
in text (for तदा) —After 12 N1 V B D10 11 13 ins
D1-3 7 subst for 13°°

777° नियम परमास्थाय सस्यकपरिचयार ह ।

पुरार्थिनी ततो ताम महर्षेर्भोजितात्मन ।

[(1 1) V3 नियम वरय, D2 निय * * *, D13 पर नियम (by
transp) D7 आदाम (for आत्माय) D1 3 7 हे (for ह)]

13 °) S1 V1 B1 D3 तदा, N1 V2 4 B2-4 D10 11 13
[अ]भवत्, V3 [अ]वत्, D3 12 तथा, G2 तु त (for च
त) Ck Ct तस्मिन् प्रतिपद्योने द्वितीया । Ck S1 N1 V B
D1 12 13 प्रयत्ना (for प्रणता) —For 13°°, D1-3 7 subst
777° —N1 V B D1-3 7 10 11 13 om 13°° —(°) S1
D5 12 M4 कारं, Cm g k as in text (for काले) S1
D5 13 धर्मिष्ठ, D4 T1 2 धर्मिष्ठ, D5 11 धर्मिष्ठात् (sic)
M4 धर्मज्ञात् (sic) (for धर्मिष्ठा) —(°) T3 G1 M4 मुनि,
Cg k as in text (for गुर)

14 °) S1 D5 12 तथा (for च ता) Cm g k t कालयोगेन
(as in text) N1 V B D10 13 M4 स तां कालस्य महत् ;

परितुष्टं मुनिं ज्ञात्वा गन्धर्वा मधुरस्वरम् ।
 उवाच परमप्रीता वाक्यज्ञा वाक्यकोविदम् ॥ १५
 लक्ष्म्या समुदितो ब्राह्मया ब्रह्मभूतो महातपाः ।
 ब्राह्मेण तपसा युक्तं पुत्रमिच्छामि धार्मिकम् ॥ १६
 अपतिश्चास्मि भद्रं ते भार्या चास्मि न कस्यचित् ।

D1-3 7 स ता (D3 तो) हर्षेण महता, D11 ततः कथेन महता
 —^o) S1 D5 12 प्रायवीद् (for प्रोवाच) N V B D1-3 7 30
 11 13 M4 परितोषित (for रघुनन्दन) —^c) T3 [अ]स्ति
 (for उस्ति) N V2-4 B D10 13 [अ]ह भद्रे, V1 [अ]ह
 भद्र ते (hypermetnc), D1 ते भद्रे (for भद्र ते) —^d)
 Cm g करोमि (as in text) N V B D1 10 13 M4 ब्रूहि
 किं कस्यापि (B1 'महे, D10 'मि ते [sic])

15 D5 om (hapl) 15^{ab} —^o) B4 परितुष्टि N
 V1 2 4 B2-4 D1 10 13 M1 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) —^b) V1 3 D5
 गधर्वा (for गन्धर्वा) S1 D5 3 5 7 12 'स्वरा, N V B D1 10 13
 M4 'राक्षस, Dt D5 'र स्वर, D10 'राक्षसा T3 'स्वय (for
 मधुरस्वरम्) —^c) S1 D5 12 परमोदारे, N V B D1-3 7 10 11 13
 M4 प्राजलिर्मुखा (D1 M4 'वाक्यम्), T3 मधुरं (for परम
 प्रीता) —^d) D2 12 T2 [inf] as in text) = 'कोविद
 (D5 'दा), D11 तद्वर्षि तदा, Cg as in text (for वाक्य
 कोविदम्) N V B D1 10 13 M4 वाक्य (D1 M4 इदं भास्य
 दित) (B2 'तत्) तदा

16 ^a) T1 समुदितो, M4 समुदित D1 sup lin T2
 लोक, T3 ब्राह्म, all Cs as in text (for ब्राह्मया) —^b)
 M4 भूतकर्मण, all Cs as in text (for भूतो महातपा)
 —For 16 S1 D5 3 (1 2 only for 16^{ab}) = subst

778* ब्राह्मया लक्ष्म्यानाया ब्रह्मन्दीप्यसे ब्रह्मविरक्तम् ।
 त्वत्तो लक्ष्म्यानाया ब्रह्मण्युत्तमिच्छामि धार्मिकम् ।

[[(1 2) D5 दीप्यसे (for दीप्यसे) Dr om (hapl)
 from दीप्यसे up to the prior half of 1 2 —(1 2)
 S1 तया (for [अ]नया) The post half = 16^a)
 On the other hand N V B D1 3 7 10 11 13 M4 subst

779* दीप्यसे परया लक्ष्म्या ब्राह्मया रमनया यथा ।
 तयाह पुत्रमिच्छामि त्वत्तो ब्राह्मया श्रियान्वितम् ।

[[(1 2) N1 दीप्यसे B1 M4 मन्त्र, D3 ब्रह्मया, D10 गदा (sic)
 (for ब्राह्मया) D3 यथा (for यथा) V2 चद्रयामन्या यथा, D3
 ब्राह्मचर्यानाया यथा, D11 यथा तद्भाषितम् (for the post half)
 —(1 2) V4 om, B1 त, D3 alleg D7 हि (for [अ]ह)
 D3 यथा, D3 ततो (for त्वत्तो) V3 मन्त्रे (sic) D11 13 गदा
 (for ब्राह्मया) V3 विना, V4 B1 D1-3 7 'दा, B3 (marg
 as in V3 also) = 'मित (for श्रियान्वितम्)]
 D1-3 7 cont

780* स्वर्ष प्रमादं नुर मे त्वा (D1 त्वा) श्रिताह उपोषय ।

17 ^a) All Cs अपतिस्त् (as in text) T3 [अ]स्ति

ब्राह्मेणोपगतायाश्च दातुमर्हसि मे सुतम् ॥ १७
 तस्याः प्रसन्नो ब्रह्मर्षिर्ददौ पुत्रमनुत्तमम् ।
 ब्रह्मदत्त इति ख्यातं मानसं चूलिनः सुतम् ॥ १८
 स राजा ब्रह्मदत्तस्तु पुरीमध्यवसत्तदा ।
 काम्पिल्यां परया लक्ष्म्या देवराजो यथा दिवम् ॥ १९

(sic) (for [अ]स्ति) S1 D1-3 5 7 9 12 न पतिश्चास्ति मे
 ब्रह्मन् —^a) S1 D1-3 5 7 G1 न भार्या चास्ति (by transp)
 D12 न भार्या चास्ति (for भार्या चास्ति न) —^b) All Cs
 उपगतायाश्च (as in text) S1 D1 3 5 7 12 ब्रा (D2 ब्र) ब्राह्मेण
 तु (D1 च) सयुक्त, Dt D5 ब्राह्मेणो, D3 ब्राह्मेण तु सयुक्त,
 D3 T3 G2 M3 ब्राह्मेणो, D3 ब्राह्मेण तपसा युक्त —^c) D2
 सुता (for सुतम्) D3 पुत्रमिच्छामि धार्मिक (= 16^a)
 Cm t as in text (for ^d) —For 17, N V B D10 11 13
 M4 subst, while S1 D1-3 5 7 12 ins after 17^{ab}

781* स्वयं च वरये त्वाह भर्तारमपरिग्रहम् ।
 अनन्यपूर्वा भव मा याचमाना पतयताम् ।

[[(1 2) S1 D5 3 7 12 M4 [अ]ह त्वा, D1 हि त्वा, D5 M4
 [अ]ह त्वा (by transp) (for त्वाह) B2 4 वरयिष्याह S1 N1
 V2 3 B1 2 4 D2 12 13 'प्रदा, V1 'प्रदा, B3 सत्प्रेम, D1 3 7
 'प्रदाह, M4 'ग्रह (sic) (for अप्रिग्रहम्) —(1 2) D11
 अनन्य (for अनन्य) D2 10-12 पूर्व (for पूर्वा) S1 D3
 भवान (D3 'ना) V3 राज, D1 3 5 7 12 M4 मन (for
 वाचमान) S1 V1 3 'न (V3 'त), N1 V2 4 युत, B1 इत,
 D1 'नित, D3 'वना, D10 पति, D13 अनु (for वतनाय)]

18 ^a) N V B D10 11 13 M4 त्वसे, D1 तत्, Cg k t
 as in text (for तत्वा) N V B D1-3 D3 7 10 13 विप्र, Ct
 as in text (for ब्रह्मविरक्त) —^b) Dt D5 G1 Ct ब्राह्म,
 M4 सुतम् (for पुत्रम्) B4 repeats ददौ पुत्र S1 D5 12 13
 T1 2 G2 4 M1 तयाविष्ट, N V B D1-3 7 10 11 13 M4 च
 (D10 = 'येष्विति (for अनुत्तमम्) —^c) T3 G1 M1
 ब्रह्मदत्तम् S1 N V B D1-3 5 7 10-13 M4 ख्यात (for
 ख्यात) —^d) N V B D1-3 7 10 11 13 M4 सोमवत् (B1 4
 D3 'त) (for मानस) V1 B3 (marg also) चूलिन, V2
 D11 चूलिन, B1 चूलिन, B3 (marg also) चूलिन, B4 इति न,
 D3 कलिन, D2 चूलिन, D3 चूलिन, D11 चूलिक, T G-4
 M Ch चूलिन, G1 Ch चूलिक, Cv चूलिक, Cg t as in
 text (for चूलिन) N V B D1-3 7 10 11 13 M4 सुत (D3
 'त) Cg k t सुत (as in text) S1 D1-3 सोमवत्सुतो
 नृप

19 S1 D5 12 om (D3 12 hapl) 19 D-3 7 transp
 19 and 20 (D2 3 om 20^a) —^a) G3 राज (for
 राजा) D1 12 T G-4 M1 G2 सोमदेवत्, G3 सोमदेवत्
 (for ब्रह्मदत्तम्) N V B D1-3 7 10 11 13 ब्रह्मदत्त न (D2
 'साय, D3 'कोप्य, D7 'लोच) राज (D11 '*) पि —^b) N

स बुद्धिं कृतवात्राजा कुशनाभः सुधार्मिकः ।
 ब्रह्मदत्ताय काकुत्स्थ दातुं कन्याशतं तदा ॥ २०
 तमाहूय महातेजा ब्रह्मदत्तं महीपतिः ।
 ददौ कन्याशतं राजा सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ २१
 यथाक्रमं ततः पाणिं जग्राह रघुनन्दन ।
 ब्रह्मदत्तो महीपालस्तासां देवपतिर्यथा ॥ २२

V B D₂ 3 7 10 11 13 M₄ पुरमण्या (V₂ °च्चे, D₁₅ °च्य) वसत्तदा
 (D₇ °त), D₁ पुर(र)मण्यावसेल्लदा, D₉ G₁ M₁ C₆
 पुरिमण्या —°) N₈ D₁₁ कापिल, V₁₋₃ B₁₋₃ D₁₋₇ 13
 कापिल्य, V₄ B₃ D₁₀ कापिल, B₄ कापिल; D₃ कापिल्य, D₃
 कापिल, D₄₋₉ का (D₉ क) पिरिं, D₁₂ कापिल्या, G₁₋₃ M₁ C₆
 कापिल्या (G₁ °ल्पा, M₈ °ली, M₄ °च्य), C₆ t as in text
 (for कापिल्यत) N¹ V B D₁₋₃ 7 10 11 13 नाम (B₄ यमौ)
 काकुत्स्थ (D₂₋₇ नगर), M₈ °भक्त्या (for परया लक्ष्म्या)
 —°) D₁ G₁ दिनि (for दिवन्) N¹ V₁₋₂ 4 B D₁₋₃ 7 10
 11 13 देव (D₁₅ वेद metathesis) राजसमस्तुति, V₃ देवराजसम
 शिलौ —After 19 D₂₋₇ 13 15 782*

20 D₂₋₃ (both om 20^{ad} —°) 7 transp 20 and 19
 —°) S₁ D₁ D₂₋₃ T₃ सु, D₄ ह्य, C₆ g k as in text
 (for स) S₁ D₂₋₃ 7 12 M₈ अक्रोद्, C₆ m as in text
 (for कृतवान्) S₁ राजन् (for राजा) —°) D₂ वृक्षनाभ D₂
 स, G₃ तु (for सु) —For 20^{ad} N¹ V B D₁ 10 11 13
 subst while D₂₋₇ 13 15 after 19 (transp)

782* त श्रुत्वा परया लक्ष्म्या कुशनाभोऽञ्चित वृषम् ।

[D₂ repeats 782* after 1 x of 784* D₁ त् (for
 त) B₄ [s] धित (for धित) B₄ वृष D₂₋₃ 7 11 गुणै (for
 वृषन्)]

—D₂₋₃ om 20^{ad} —°) N¹ V B D₁ 10 11 13 ता कन्या
 (for काकुत्स्थ) —°) D₂ 13 दत्त, C₆ m as in text (for
 दातुं) D₁₂ om तदा N¹ V B D₁ 10 11 13 प्रदातु (V₂ °दत्ता)
 सुपचक्रसे, D₁ दातुकाम भूपति —After 20 D₁ 13

783* पूजयामास धर्मज्ञो धर्मदत्तं महाव्रतम् ।

21 S₁ om (hapl) 21-23 D₂ repeats 21 after
 782* (r) —°) T₃ ह, °, M₈ स्मा (for त्माहूय) N¹
 V B₁₋₃ D₁ 10 11 13 ॥ तमाहूय धर्मज्ञो (V₄ °ज्ञ), B₄ स त
 वाहूय धर्मज्ञो —°) V₂ धर्मदेव N¹ V B₁₋₃ D₁ 10 13 T₃
 G₁ M₁ 4 °पति, D₁ नराधिप, D₁₂ °पते (for महीपति)
 —°) N¹ V₂ 4 B D₁ 10 11 13 M₄ तस्मै, D₃ रा*, C₆ as in
 text (for राता) V₁ ददौ तस्मै कन्यादत्त

22 S₁ om 22 (cf v 1 21) —°) D₁ D₂₋₃ G₁ तदा,
 D₂ तया, D₁₂ यथा, C₆ as in text (for तत) K(ed) C₆
 पाणिन् —°) D₁₂ तया (for यथा) —For 22 N¹ V B
 D₁₋₃ 7 10 11 13 M₄ subst

स्पृष्टमात्रे ततः पाणौ निकुञ्जा निगतज्वराः ।
 युक्ताः परमया लक्ष्म्या बभूवुः कन्या शतं तदा ॥ २३
 स दृष्ट्वा वायुना युक्ताः कुशनाभो महीपतिः ।
 बभूव परमप्रीतो हर्षं लेभे पुनः पुनः ॥ २४
 कृतोद्वाहं तु राजानं ब्रह्मदत्तं महीपतिः ।
 सदरं प्रेषयामास सोपाध्यायगणं तदा ॥ २५

784* यथाक्रमं सर्वोत्ता तासामनुपमस्तुति ।
 जग्राह विधिव पाणीन्ब्रह्मदत्तो नराधिप ।

[(1 x) N₈ सु, B₄ हि, D₁₁ 13 च (for म) —After
 1 x, D₂ repeats 782*, 21 1 x (784*) —(1 2) D₁₁
 विधिश्च V₄ D₁₂ M₄ पाणि, D₁ 11 पाणी (for पाणीन्)]

23 S₁ om 23 (cf v 1 21) —°) D₁ D₂₋₃ M₈ Ct
 तदा, C₆ k as in text (for तत) —°) D₉ विज्वरता
 (corrupt) (for निकुञ्जा) D₉ -ज्वर, T₃ -ज्वरा (for
 -ज्वरा) D₂₋₃ 7 13 निज्वर निज्वरं (D₂ °*) ह्युचि (D₂ °चि)
 —D₂ 7 transp 23^{ad} and 24^{ad} —°) D₁ D₂₋₃ 7 13 15
 युक्त (for युक्ता) —°) D₁ D₄ 6 9 T₃ G₁ 4 M₈ Ct
 बभूव, C₆ k as in text (for बभूव) Ct तत तथा (for
 तदा) G₃ damaged for तत तदा D₂₋₃ 7 13 कन्याशत
 (D₁₂ °*) बभूवन्तदा C₆ C₆ शतं कन्या बभूव । विसर्गलोप
 भाप । यमौ कन्याशतमिति पाठ 1, C₆ कन्याशतमिति शकार
 लोप भाप । C₆ —For 23 N¹ V B D₁ 10 11 13 M₄ subst
 while D₂₋₃ 13 15 after 23 (D₂ 7 after 24^{ad} transp)

785* तेन च स्पृष्टमात्रेण वा पाणिषु गतव्यथा ।
 बभूवुः सर्वेश कन्या रूपोदायगुणाग्नितया ।

[D₂₋₃ om 1 x —(1 x) V₄ तेनाहु (for तेन च)
 M₈ तत (for ता) V₃ गताय D₁ °ज्वरा (for गतव्यथा)
 D₁₂ तेन सर्वस्वयमागता सर्वा पाणि गतयथा —(1 2) D₁₋₃ 7
 सर्वत (for सर्वरा)]

24 D₂ 7 transp 24^{ad} and 23^{ad} —°) N¹ V₁₋₃ B
 D₁₋₃ 7 10 13 ता, V₂ ता, V₄ D₁₁ M₈ ता, C₆ k t as in text
 (for स) D₂ स्पृष्टा, D₃ *ष्टा (for दृष्टा) D₉ T₁₋₃ G₃ 4
 M₈ C₆ m tp भया, C₆ k t as in text (for युक्ता) —°)
 S₁ D₁₋₃ 7 12 कुशनाभ (S₁ D₁ 7 °भ) मुनास्तदा —After
 24^{ad} D₂ 7 ms (om 1 x) 785* —°) C₆ हर्ष (as in
 text) S₁ D₁₋₃ 7 12 हर्ष (D₁ °पति) वाय्वा (D₁ वाय्वा
 [sic] D₁₂ °वाय्वा) कुलेक्षण —For 24^{ad} N¹ V B
 D₁ 10 11 13 M₄ subst

786* विस्मय परम चरे मुमुदेऽभिनन्द च ।

[V₁ D₁ [s] जि°, V₂ च°, V₃ चाभिनन्द (hypermetric)
 (for अभिनन्द) D₁₁ मुमुदेव येवच (for the post half)]

25 V₂ om 25 and 26 —°) B₄ कृतोद्वाहं V₁₋₂ 4
 D₁ M₄ च (for तु) S₁ D₂ 11 12 राता (D₁₂ °ज्ञा) धै (for

सोमदापि सुसंहृष्टा पुत्रस्य सदृशी क्रियाम् ।

यथान्यार्थं च गन्धर्वी क्षुपास्ताः प्रत्यनन्दत ॥ २६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे द्वात्रिंशः सर्गः ॥ ३२ ॥

राजान) —^१) G₃ ब्रह्मदत्तो S₁ D₃ 13 महासुनि, N₁ V₂ 4 B₁ 14 D₁ 17 M₆ हृष्यन्म, N₂ B₃ (m also as in B₁) V₁ D₃ 10 11 हृष्यद्बह, D⁺ D₃ 8 9 महीपतिं, D₁₁ हृष्यद्बहे (for महीपति) —^२) V₃ प्रिययामास स वदा —^३) G₃ damaged from न up to सु in 26° N₁ V₃ 3 6 B D₃ 3 10 11 12 M₆ स्व(D₃ 11)पुर परमाचिष्ट (V₃ "माचित, D₂ 3 "मडिमत्), D₇ पुरे परमधर्मविद्

26 V₃ om 26 G₃ missing up to ॥ (cf v l 25) —^४) S₁ D₃ सोमदापि, D₃ सोमदाया, D₁₁ सोमदायी, G₄ "तु (for सोमदापि) S₁ D₃ 13 तु (S₁ सु)ता प्राप्य, Dt D₄ 8 9 T₃ मुते इद्वा (for सुसंहृष्टा) —^५) S₁ D₃ सत्तगी, Dt M₂ "दी, D₄ 14 T G₃ M₁ C v r m सदा, D₁₁ "ता, Cl t as in text (for सदाती) S₁ D₃ 18 M₂ द्रिया, D₃ क्रि, Cr द्रिया, Cm k t as in text (for द्रियाम्) G₃ पुत्रस्या^६ ॥ C₆ पुत्रसदृशी क्रियाम् ॥ —^७) G₃ तु (for च) M₂ मधर्वा —^८) D₃ खुया, D₃ तुष्टान्ता (for खुपास्ता) —For 26° S₁ D₃ 12 subst

787° कन्या गृहीया सेवन्तु कुदानाम तदा ययी ।

—For 26, N₁ V₃ 3 6 B D₃ 3 10 11 12 M₆ subst

788° न तदा सत्तरीं शरीरेष्वित पुत्रमागाम् ।

मुमुदे सोमदा मीमा इष्टा समितनन्द च ।

[(1 1) B₁ त इद्वा, D₃ 13 त तथा D₃ 7 ततश्च (for त वदा) D₁₁ त तदर्थे तदा ययौ (for the prior half). B₁ भविन (for भविन) —(1 2) D₁ 3 [5] ली तदा, D₁₁ 13 सेमया M₆ सेमया (for सेमया) V₁ मीमा, D₃ 9 M₆ इ(D₃ 4)इ D₃ तन (for मीमा) V₃ इष्टा समितन् D₃ 3 7 M₆ मुमी(D₃ 4)नो (M₄ ता) D₁₀ इष्टा समितन्दि च, D₁₁ इष्टा लेषि, D₁₁ इष्टा समि (for the post half)]

—After 26 Dt D₄ 8 9 14 S (except M₆) Cl t ins

789° स्पृष्टा स्पृष्टा च ता कन्या कुदानाम प्रदास्य च ।

[D₁ T₃ G₃ M₁ 3 दश (for first M₁ for second दश) D₃ तदा ययी (for प्रदास्य च)]

Colophon —Kanda name S₁ N₂ V₂ D₄ 4 10 12 om V₁ 3 B D₁₁ वादि, D₃ जयोप्या —Before Sarga name D₁ 3 ins बालचरिते —Sarga name S₁ D₁ 3 5 7 11 वैरादिको नाम, N₁ V B D₃ 11 ब्रह्मदत्तत्रिंशद्दो(D₃ "ह) —Sarga no (figures words or both) S₁ N₁ V₁ 1 B₁ D₃ 11 12 om N₂ B₁ D₁₀ 35 V₂ 37, V₂ 34 D₁ D₄ 8 11 S 33 D₁ 7 26 D₂ 27 D₃ 36 D₁₁ —वादे— ह्य—नाम—त्रिंश—33 (dash indicates lacuna) —After colophon T₃ concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः, G₃ 2 6 M₂ श्रीरामाय नमः, G₃ भीमने शानानुत्तय नमः..

कृतोद्वाहे गते तस्मिन्ब्रह्मदत्ते च राघव ।
 अपुत्रः पुत्रलाभाय पौत्रीमिष्टिमकल्पयत् ॥ १
 इच्छां तु वर्तमानायां कुशनाभं महीपतिम् ।
 उवाच परमप्रीतः कुशो ब्रह्मसुतस्तदा ॥ २
 पुत्रस्ते सदृशः पुत्र भविष्यति सुधार्मिकः ।
 गार्धि प्राप्स्यसि तेन त्वं कीर्तिं लोके च शाश्वतीम् ॥ ३
 एवमुक्त्वा कुशो राम कुशनाभं महीपतिम् ।

33

1 ^a B₃ कृतोद्वाहो S₁ D₃ ३३ तदा, D₂ ३७ तत्त्व, T₂ कृते (for गते) —^b D₁₀ ब्रह्मदत्ते S₁ तदा नृप, N V B (B₁ marg) D₁ २ १० १३ नराधिपे, D₂ ३ ७ ११ १३ M₂ ६ नराधिप (D₃ ७ 'प'), M₃ तु^a (for च राघव) —B₁ reads from 1^a up to 3^b in marg —^c S₁ N V B D₃ १०-१३ कुशनाभेय, D₁-३ ७ M₂ पुत्रकामीया, Ct as in text (for पुत्रलाभाय) —^d T₂ G₂ पौत्रम्, Cg पौत्रीम् (as in text) G₂ अकारयत् (for अकल्पयत्) S₁ N V B D₃ १० १३ पुत्रीयामिष्टिमरभव (N V ३ ४ B₂ ४ नयत्, B₁ २ D₃ १० १३ हरत्) D₁-३ ७ M₂ राजा वेष्टिमकारयत्, D₃ पुत्रेष्टि समकल्पयत्

2 B₁ reads 2 in marg (cf v l 1) —^a N V B D₁₀ १३ तस्या च, D₃ इद्वा तु, D₂ च, D^a प्र (for इष्टया तु) S₁ D₃ ३ ७ ११ १३ तदा नृप, N V B D₁₀ १३ उपागत (B₁ नयत्), M₂ महापश (for महीपतिम्) D₁ २ तस्यामिष्टया तदा राम वहीत्या सद्युपागत —G₂ damaged from परम up to पुत्रम् in 3^a —^c Dt D₂ ३ ३ ३ ३ ३ ३ T G₁ ३ ३ M₁ ३ परमोदार (for परमप्रीत) —For 2^a, N V B D₁ २ १० ११ subst

790* कुशो ब्रह्मसुत पुत्रमुवाच स तदा नृपम् ।

{ D₁₁ तत्र (for पुत्रम्) D₁ २ ११ पुत्रनाभमुवाच त (D₁₁ ह) (for the post half) }

3 B₁ reads 3^a in marg (cf v l 1) —^a D₂ ७ पुनत्, G₂ damaged (for पुनत्) D^a शङ्कसदृशो, D₁₁ भरिता (for सदृश पुत्र) —^b M₂ सुधार्मिक N V B D₁ २ १० ११ भविता (D₁₁ सरथो) नयिरादिव (V₄ ह, D₁₁ ति) —T₂ om (hapl) 3^a-6^a —^c D₁₀ गार्धि, M₃ (before corr sec m as in text) गार्धि (here and below) (for गार्धि) D₃ ७ लोकेस्मिन्, G₂ M₂ येन, Cg k t as in text (for तेन त्वं) —^d V₄ B₂ D₃ लोकेषु —For 3^a, N V १ ३ B₁ ३ D₁ २ १० ११ M₂ subst while V₄ (reads in marg also) B₂ ins after 3

791* मम वंदो महातेजा कौशिकोऽनुपमसुवि ।

जगामाकाशमाविश्य ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥ ४
 कस्यचित्त्वथ कालस्य कुशनाभस्य धीमतः ।
 जज्ञे परमधर्मिष्ठो गाधिरेत्येव नामतः ॥ ५
 स पिता मम काकुत्स्थ गाधिः परमधार्मिकः ।
 कुशवंशप्रसूतोऽस्मि कौशिको रघुनन्दन ॥ ६
 पूर्वजा भगिनी चापि मम राघव सुव्रता ।
 नाम्ना सत्यवती नाम ऋचीके प्रतिपादिता ॥ ७

[V₄ कौशिको D₂ तु महापति D₁₁ [८] अनुपम सदा]

4 T₂ om 4 (cf v l 3) —^a Dt उत्ता (sic) M₂ मत्वा (for उत्त्वा) D₂ ततो, G₂ कु* (for कुशो) B₁ D₃ १२ M₁ Ctp नाम (for राम) —^b D₂ १० कुशनाभ, D₇ १ 'पि' —G₂ damaged from माविश्य up to त्व in 5^a —^c S₁ D₂ १२ १३ आत्माय (for गाविश्य) D₂ जगामोविश्य चाकाना —^d Cg सनातन (as in text) N V B D₁ २ ७ १० ११ M₂ पुत्र (D₂ 'त्र' [sic]) रेव बयासत

5 T₂ om 5 (cf v l 3) G₂ damaged up to ख (cf v l 4) —^a D₁₀ T₂ 'वथ, D₁₁ कस्य किञ्चन (sic) D₁₂ 'व* (for कस्यचित्त्वथ) —^b S₁ सतुष्टो, G₂ M₁ धर्मिष्ठो (for धर्मिष्ठो) N V B D₁ २ ७ १० ११ १३ M₂ ज (D₁₂ प्र) जायत सु (V₂ त) लो राम —^c D₄ G₁ विश्रुत (for नामत) S₁ D₁ १२ गाधिर्नाम सुव्रतत, N V B D₁ २ ७ १० ११ १३ M₂ गाधिर्नाम महापश, Ck as in text (for ^a)

6 T₂ om 6^a (cf v l 3) —^a N V B D₁ २ ७ १० ११ १३ M₂ धर्मा मा (for काकुत्स्थ) —^b M₂ गाधि (sometimes 'पि' also) (for गाधि) N V B D₁-३ ७ १० ११ १३ M₂ सत्य (V₁ शक) परात्म —^c G₁ प्रसूतो (for प्रसूतो) S₁ D₂ १२ कुशादेव प्रसूता स्म, N V B₁ ३ D₁-३ ७ १० ११ M₂ कुशवंशप्रसूतो (V₄ ४ 'जाज' [sic]) B₂ ४ 'वदोभव चाह (B₂ राम), D₁₁ 'वशोद्वयश्चाह —^d S₁ D₂ १३ कौशिका (sic) N V B (B₂ m also) D₁₀ ११ १३ गाधिजो, Cg k t as in text (for कौशिको) D₂ नाम नन्द, D₁₂ हे रघूदह

7 G₂ om (hapl) 7 १० G₂ damaged from रंज up to व in १० —^a N V B D₂ (m also as in text) —11 १३ मनुजा, Cmg k t as in text (for पूर्वजा) S₁ D₂ १२ वैव, V₁ जज्ञे, D^a वधि (for चाधि) —^b D₂ १२ T₂ २ G₂ M₁ सुव्रत N V B D₁ २ ११ M₂ मम जज्ञे (V₁ चाधि, V₂ युष्) शुभमता (V₁ 'त'), D₁₀ समज्ये शुभमता —^c B₂ D₁ २ १० ११ राम, T₂ नामा (sic) M₂ चाधि, Ct as in text (for नाम) —B₂ reads ७^a in marg —^d V₄ मरीचीके (hypermetric) M₂ सार्थीक (for मरीचीके)

सशरीरा गता स्वर्गं भर्तारमुवर्तिनी ।
कौशिकी परमोदारा सा प्रवृत्ता महानदी ॥ ८
दिव्या पुण्योदका रम्या हिमवन्तपुषाश्रिता ।
लोकस्य हितकामार्थं प्रवृत्ता भगिनी मम ॥ ९
ततोऽहं हिमवत्पार्श्वे वसामि नियतः सुखम् ।
भगिन्याः स्नेहसंयुक्तः कौशिक्या रघुनन्दन ॥ १०
सा तु सत्यवती पुण्या सत्ये धर्मे प्रतिष्ठिता ।

पतिव्रता महाभागा कौशिकी सरितां वरा ॥ ११
अहं हि नियमाद्राम हित्वा तां समुपागतः ।
सिद्धाश्रममनुप्राप्य सिद्धोऽस्मि तत्र तेजसा ॥ १२
एषा राम भगोत्पत्तिः स्वस्य वंशस्य कीर्तिता ।
देशस्य च महाबाहो यन्मां त्वं परिच्छसि ॥ १३
गतोऽर्धरात्रः काकुत्स्थ कथाः कथयतो मम ।
निद्रामग्येहि भद्रं ते मा भूद्विघ्नोऽप्यनीह नः ॥ १४

8 Gs om B (cf v l 7) —^b) Cg kt as in text (for ^b) —For 8^{ab}, S1 D1-3 7 13 subst

792* भर्तारमुवर्त्यन्ती सशरीरा दिव गता ।

[Ds शरीरा D1 सा गता च सुखम् (for the post half)]
while N V B D10 11 13 M4 subst

793* भर्तुमत्त्वाद्भर्तृवै सह गत्वा मुरालयम् ।

[N V B D1 (m as above) D10 तवैव (for जवैव)
Vs भर्तुमत्त्वाद्भर्तृवै (for the prior half) Vs तत्र गत्वा, M4
गता सह (for सह गत्वा)]

—^c) D1-3 7 M4 [हृ जति परित्याग (Ds *) (for परमो-
दारा) In N1 fol are missing for the portion
from नदी in ^a up to I 52 20^a (up to स्थाना) —^d)
S1 सात्र वृत्ता, B1 D1-3 7 M4 प्रवृत्तये, Dt D1 9 9 T1 G1 3
M1-3 Ct प्रवृत्ता च, D10 या प्रवृत्ता (for सा प्रवृत्ता)

9 Gs om 9 (cf v l 7) —^b) S1 स्वर्गं, N1 V1 3 6
B D10 13 स्वर्गार्थं, V1 दुर्गं, D1 11 12 स्वर्गात्, T3 दिव्य, Cm g
as in text (for दिव्या) D1 11 13 अपाश्रिता D1-3 7 M4
भूदो पुण्यजला राम हिमवत्पुष्पाश्रिता —B1 om (hapl)
9^c-11^b Gs damaged from हित up to वत् in 10^a —^c)
Dt D1 9 Ck t कार्पाथं, Cm g tp as in text (for कार्पाथं)
N1 V B1-4 D1-3 7 10 11 13 M4 इय (D1-3 M4 'जे') पाव
(N1 B1 पार, D1 तार) यितु लोकात् (D1 3 7 M4 'क') —^d)
D1 प्रदत्ता —After 9 D1 3 7 13

794* लोकस्य हितकामार्थं (9^a) वित्याता भुवनत्रये ।

10 B1 Gs om 10 Gs damaged up to वत्
(cf v l 9 and 7) —^a) N1 V1-4 B1-4 D10 11 M4 Cm t
भर्तोः V1 सुतो, D10 अहं, Cg k as in text (for ततो) S1
D1 13 हिमवत, D10 हि हिमवत् (for सह हिमवत्) S1 D1 3
पा (D1 या) र्थं —^b) N1 V B1-4 D1 3 7 10 11 13 T1 3 G1 3
M1-3 नि (B1 D1 नि) रत (for नियत) S1 D1 13 निवसामि
सुत (S1 सुता) N1 V1-4 B1-4 D1-3 7 10 11 13 M4 सुखी, V1
सदा (for सुखम्) Ck t as in text (for ^a) —^c) S1
भगिन्या (sic) Dt D1 4 6 9 11 T1 G1 M1-3 Ck t भगिन्या
D1 G1 3 M4 भगिन्या N1 V B1-4 D1-3 7 10 11 13 M4
चेदतो राम —^d) Dt D1 4 6 9 11 T1 G1 3 4 V Ck t कौशिक्या
(G1 4 'क्या') N1 V B1 4 D1 3 7 10 11 13 M4 नियतवत

(V1 'त') (for रघुनन्दन)

11 B1 om 11^{ab} (cf v l 9) S1 om (hapl ?)
11-12^{ab} —^a) N1 V B1-4 D1 10-13 सैषा, D1-3 7 M4 'हि
(for सा तु) B1 पुण्य (for सत्य) B1 रम्या, D1 7 नाम,
D1 3 राम, D10 पुण्यात् (for पुण्या) —^b) D1 3 सत्य (for
सत्ये) D1 13 च सत्पिता (for प्रतिष्ठिता) N1 V B1-4 (B1
m also) D1-3 10 11 13 M4 सत्यधर्म (N1 V1 B1 D1-3 10
'मत्' परायणा (B1 'कम्'), D1 राम सत्यपरायणा, Cm t as
in text (for ^b) —^c) D10 महाभाग —^d) T1 G1 वर
(for वरा)

12 S1 om 12^{ab} (cf v l 11) Gs damaged from
म in ^a up to ^b —^a) N1 V1 3 B D10 13 च, V1 4 D1-3 6
7 11 13 तु (for हि) Cm g k t नियमाद् (as in text) N1
V B1 D1-3 7 10 11 नियम (B1 'ते') क (V1 4 B1 D1 'के')
विद्, D1 11 13 नियमसाध्य (for नियमाद्राम) —^b) D1
समुपस्थित (for 'पावत') N1 V B D1 3 7 10 13 आस्थातुं
(D1 3 7 'य') रघुनन्दन, D1 आस्थातुं नियम गत, D1 11 13
सिन्धवे रघुनन्दन —^c) Gs *** मन् (for सिद्धाश्रमम्) S1
N1 V B1 3 4 Dt D1 3 10 11 M4 अनु प्राप्ता D1-3 7 सिद्धा
श्रमपदं यत्र —^d) V1 D11 [5 जह (for जसि)

13 ^a) V1 B1 G1 एष (sic), D1 सैषा (for एषा) S1
V B1 3 D1 3 7 11 13 M4 मनोत्पत्ति, D1 मनोत्पत्ति, G1 M4
मनोत्पत्ति, Cg k t as in text (for मनो) —^b) N1
V B D1-3 7 10 11 13 M4 वा (D1 वा) स्व (B1 राम, B1
[अ ज्ये च [by transp]) निर्वृत्तिर् (V1 D1 'त', V1 3 B1
D10 'ति'), Dt D1 3 7 हि, D1 'मनोत्पत्तिर्', G1 3 भाग
(for च महाबाहो) —^c) V1 M4 यस्मात्, D1 3 11 यस्मा
(for यन्मा) D1 om स्वे (submetric)

14 ^a) N1 V1-4 B1 3 4 D10 11 13 M4 स्थितो, D1 गते,
D1 9 गता, G1 गतो, Cm g k t as in text (for गतो)
D1-3 7, D1-3 रात्र, D1 9 रात्रि, Cm g k t as in text
(for रात्र) —^b) S1 N1 V B D1-4 7 10-11 M4 कथां (D1
कथां कथा [ditto]) (for कथा) —S1 D1 13 read D1 3
repeat (var) 14^a after 796* (D1 after 18) G1
damaged from ते in ^a up to ह in ^a —^c) S1 N1 V B
D1 3 9-13 (D1 9 second time) भद्रम्, D1 (first time) 3 7
उपैहि (for अग्येहि) D1 (first time) ते भद्रं (by

निष्पन्दास्तरवः सर्वे निलीना मृगपक्षिणः ।
 नैशेन तमसा व्याप्ता दिशश्च रघुनन्दनः ॥ १५
 शनैर्विद्युज्यते संध्या नभो नैत्रैरिवावृतम् ।
 नक्षत्रतारागहनं ज्योतिर्भिरवभासते ॥ १६
 उचिष्ठति च शीतांशुः शशी लोक्तमोनुदः ।

transp) M० उपैति निद्रा भद्र ते —^d Cg k मा भूद्विभो
 रवति (as in text) S१ D० ५ (second time) 11.13 विभो
 वै माध्वनोस्तु न (S१ व) , N१ V१ ३ B१-4 D१ (second
 time) 10 विभोय माध्व (B१ साधु) नो (V१ माधुना) स्तु न , V१
 B१ विभ्रज्वलो (B१ नाशो) ध्वनोस्तु न , D१ (first time) -३७
 माध्वनो (D१ ३) विभ्रमस्तु न (D१ से) , D१ (second
 time gloss) न भवत नय विभ्र निन्नाचरेभ्य मास्तु, D१
 विभ्रोय मास्तु नोधुना —After 14 B१ ms

795* प्रातरेव हि वक्तव्यं वारुच्छसि रघूत्तम ।

15 " V१ ति स्वदास (sic) , D१ 14 निष्यदास, Cg k t
 as in text (for निष्पन्दास) S१ D१-३ ३ १ 11 निष्यद
 (D१ ३ १ 11 १५) र्णास्तरव —^d S१ V१ ३ B D१ ३ १
 10-11 सलीन (B१ ६ D१ 10 11 ना) , N१ V१ सलीन (V१
 ०६) , Cg t as in text (for निलीना) D१ प्रविलीनमृगादरा
 —^d M१ [अ] व्यक्ता (for व्याप्ता)

16 " G१ मद्गैर (metathesis) (for दगैर) Dt D०
 Ct निरुपयते, Cr m k विरुपयते (as in text) —^d D१
 (before corr) हव (for वव) D१ 1 T१ १ G१ म१ अवभा
 (T१ १) र्वते, G१ १ M१ हव भास्वते, Cr m g k t ववभास्वते
 (as in text)

17 G१ damaged from शी in " up to हो in ^d —^d
 Dt D० Ct उचिष्ठते, Cg k ० ति (as in text) —^d D१
 हवयन् (sic) —^d Dt D० स्वया, M१ विभु (for विभो)

18 " G१ राजस (for राजस) —^d D१ ये चान्ये
 पिशितादिन —For 16-18 S१ N१ V B D१-३ ३ १ 10-12 M१
 subst

796* सूक्ष्मेणाञ्जनचूर्णेन नभः कृच्छामिवाञ्जितम् ।
 ग्रहनक्षत्रवारामि काञ्चनीभिरिवावृतम् ।
 उदेति चासी शीताकुल्लोरकान्तो निशाकर ।
 अंशुभि स्वेज्जगच्छीदैर्धर्मैर्न ह्यदयस्त्रिव ।
 निशाचराणि सत्त्वानि पृष्ट प्रतिचरन्ति च । [5]
 यक्षरक्षोगणाश्च ये चान्ये पिशिताशना ।

[(1 x) D१ १ M१ [अ] जगत् (D१ ०) जेन V१ शुभेर्नाञ्जनचूर्णेन
 (for the prior half) D१ कृष्णम् (for कृष्णम्) N१ V१
 [अ] जित (sic) V१ M१ [अ] जित V१ [अ] जित , B१ [अ] जित
 D१ [अ] जित, D१ 1 [अ] जित (sic) (for [अ] जितम्) —Ba
 om (hapl) 1 2 —(1 2) D१ न ग्रहनक्षत्र (hypermetric)
 —B१ om before the post half of 1 2 up to the
 prior half of 1 3 S१ D१ 13 काञ्चनाभिः V१ अना, V१ अनाति

ह्लादयन्प्राणिनां लोके मनांसि प्रमया विभो ॥ १७
 नैशानि सर्वभूतानि प्रचरन्ति ततस्ततः ।
 यक्षराक्षससंघाश्च रौद्राश्च पिशिताशनाः ॥ १८
 एवमुक्त्वा महातेजा विरराम महामुनिः ।
 साधु साधितं तं सर्वं मुनयो ह्यभ्यपूजयन् ॥ १९

(for इवावृतम्) D१ काञ्चनाभिर्ना कृतां (sic) , M१ काञ्चनाभिर्ना-
 वृत (for the post half) —(1 3) D१ उदितवांश —(1
 4) V१ ० र्ववष्टैर, B१ ० र्ववष्टैर, D१ ० र्ववष्टैर (for जगच्छीदैर)
 S१ D१ ३ ३ १ 11 12 सौन्दर्य (by transp) कृदयते (for the
 prior half) S१ V१ D१ ३ धर्मैर्न (D१ ० र्वते) V१ ३ D१ १
 ० र्वते, D१ 10-12 ० र्वते, M१ ० र्वते (for धर्मैर्न) S१ D१ ३ ३ १ 11 12
 रघुनन्दन (for ह्लादयन्निव) —S१ D१ 12 om 1 5 —(1 5) D१
 सर्वाणि, M१ सत्त्वानि (ditto) (for सत्त्वानि) V१ कृष्ण V१
 हव (for वृष्ट) V१-३ B१ (m also) र्वते, B१ D१ 12 M१ र्वते,
 B१ प्र०, D१ ० र्वते (for प्रतिचरन्ति) D१ ३ १ हि (for व)
 D१ सत्त्वानि विचरति व (for the post half) —(1 6) S१
 D१ ० र्वणाश्च S१ V१ M१ ० र्वति, B१ [५] पि निशाचरा (for
 पिशिताशना)]

Thereafter S१ D१ 12 read D१ १ (after 18) repeat
 14^d

19 " D१ १ कौशिको वै (for महातेजा) —^d S१
 विश्वामित्रो, G१ lacuna for वि (for विरराम) S१ D१ 12
 ० र्वति, D१ ० र्वति, D१ ० र्वति (for महामुनि) —^d S१ D१ 12
 सत्, D१ D१ 12 11 M१ ते (for त) —^d D१ १ T१ G१ 1
 M१-३ नृपयो (for मुनयो) S१ D१ 12 प्रसन्न, N१ V B
 D१-३ ३ १ 10 11 12 प्रसासिरे, G१ ह्यस्व (sic) , M१ सन्न (for
 ह्यभ्यपूजयन्) —After 19, Dt D१ ३ ३ १ 12 S Cm g k t
 115

797* कौशिकानामय यशो महान्धर्मपर सदा ।
 यक्षोपमा महामान कुशवदया नरोत्तमा ।
 विशेषेण भवानेव विश्वामित्रो महायशः ।
 कौशिकी सरिता श्रेष्ठा कुलोद्योतकरी वव ।
 इति चैर्मुनिशार्दूलैः प्रशस्त कुशिकामज । [5]
 निद्रासुपागमच्छीमानस्तवत्त इवाशुमान् ।

[(1 x) Dt D० M१ Cm g k t कुशिकानाम् D१ G१ ३
 कौशिका (D१ ०) ना तु (D१ ०) नाम यशो (for the prior
 half) D१ ३ महा (for महान्) T१ महान्धर्मपरस्व (sic)
 (for the post half) —(1 2) G१ महायशः (for महोपमा)
 M१ च श्रेष्ठा (for महायशः) T१ G१ यशः M१ यशः (for
 यशः) —(1 3) T१ विशेषेण (sic) (for विशेषेण) G१ महा,
 M१ महातेजा (for भवानेव) M१ महायशः (before corr "शा")
 Dt D१ G१ M१ Cm t विश्वामित्र महामान् (for the post
 half) —(1 4) D१ ३ T१ G१-३ M Cg च सरित्ते (T१ नदीये) ज
 —(1 5) Dt D० सुशितैर, M१ यव (for इति तैर) D०

रामोऽपि सहसौमित्रिः किंचिद्विगतस्मयः ।

| प्रशस्य मुनिशार्दूलं निद्रां समुपमेवते ॥ २०

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

३४

उपास्य रात्रिशेषं तु शोणाकूले महर्षिभिः ।

निशार्पां सुप्रभातायां विश्वामित्रोऽभ्युपमाप्त ॥ १

सुप्रभाता निशा राम पूर्वा संध्या प्रवर्तते ।

उत्तिष्ठोच्चिष्ट मद्रं ते गमनायामिरोचय ॥ २

सच्छुत्वा वचनं तस्य कृत्वा पौर्वाहिकीं क्रियाम् ।

गमनं रोचयामास वाक्यं चेदमुनाच ॥ ३

G1 मुनिशार्दूल Ms (after corr as above) प्रसिद्ध (for प्रशस्त) D4 कैलिकालम् —(1 6) G1 "च्छुत्वा", Ms उपगत श्रीमान् (for उपगमनार्थमान्) D2 10 T3 1 G2 4 Ms 3 4 श्रीमान् स्वमित्रा (G2 Ms "तं" शुभान् Ctp as above (for the post half) ☞ Ch. अलमिरेत्यादि । अतस्मिन्शुभान् एवै एवै स तथा । ☞]

20 V2-4 B1 D1 om 20 V2 repeats 20 (var) before I 34 2 —" S1 V2 (second time) B2 D2 2 7 11 12 रात्रौपि समीप्ति —" M2 कचिद् —" S1 V1 (second time first time as in B2) D2 12 प्रवर्तन्, B3 4 D10 13 प्रणय, D3 प्रवर्त्य, Ck as in text (for प्रवर्त्य) D3 मुनिशार्दूल B2 D1 प्रवर्तन् मुनिश्रेष्ठ —" S1 N2 B2-4 D2 2 2 7 10-12 M4 निद्रानरासुपेयिवात् (M4 "पामयत्" V2 (first time) निद्रानरासुपयन्, (second time) निद्रा समुपेयिवात् (submetric) Cg k.t. as in text (for "a") ☞ Ct सेवते सेवते स्म । ☞

Colophon —*hanta name* S1 N2 V1 Dt D1 om V2-4 B D10 नादि, D1 बालचरित्रे, D1 मयोप्या —*Sarga name* S1 N2 V B-4 D2 2 5 7 11 12 (V2 adds शोणनीर नियम before विश्वा) विश्वामित्रवर्तमानु S1 V4 B2 D2 12 "वत्" र्वातनं (D12 "नो"), B1 D2 विश्वामित्रवचनार्ण, D10 विश्वामित्रवशीलुकीर्तित —*Sarga no* (figures words or both) S1 V1 B1 4 D2 2 11 12 om N2 B2 2 D10 36 V2 38, V2 4 35 Dt D2 2 2 12 S 34 Dt 7 27, D2 28, D3 37 D12 —काटे-मित्र-कीर्तनं पश्चिद्वा. —After colophon T3 concludes with श्रीरामचन्द्राय नमः, G1 2 4 M2 श्रीरामाय नमः G2 अन्तते रामायुजाय नमः

34

—Before 1, V1 repeats I 33 20

1 " M2 सुपुता (for उपास्य) M2 ते (for तु) S1 D2 12 रूपीणा तु तत्सु (D12 "दा"तेषा. N2 V B D1-3 7 10 11 12 ते रात्रिशेषं (D1 "ते" सुपु (V2 "व्य [sic]) D2 —" S1 V2 4 Dt D1-5 7 9 11 12 T3 G1 शोणाकूले, N2 V2 9 B D10 11 12 M2 शोणमते (for शोणाकूले) S1 D2 12 मनोहरे, N2 V B D1 10 11 12 M2 मह (D11 "०") र्पय, D2 7 7 तमाहिता (for महर्षिभि) —" S1 D2 तु (for तु) N2 V B D1-4 7 10 11 12 M2 प्रभाताया तु (V2 3 B1 4 चर्चया

2 D1 reads 2nd in marg (sec m) —" S1 D1 3 m G2 एवै (for पूर्वा) —For 2nd N2 V B D10 11 12 M2 snbst D1 ins after 1 while D-2 7 subst for 2 798° कौस्तुभ्यामावरणं सुप्रभाता निता तव ।

[D2 7 पुन D12 नून (for मात्र) B1 क च निगा, D2 "च न" (for निगा तव)]

—" M2 नराशार्दूल (for [उच्चिष्ट मद्रं ते] N2 V B D1 30 11 12 M2 पूर्वा (V2 4 "वै" सख्यानुपास्येन (M2 "एवेन") —" S1 D2 12 गमन पुत्र, V2 गमनायानि, B2 4 गम नेनाभि, M2 गमन चैत्र (for गमनायानि) V2 रोचय

3 " N2 V B1 3 4 D1 10 11 12 V2 तरुकोपाय रामोपि, B2 सुकोपाय च रामोपि —" S1 N2 V2 4 B2 4 D1 4 2 10 12 G1 पूर्वाहिकी (S1 D2 12 "का), V2 B1 D2 M2 पूनाहिक, B2 D12 पौर्वाहिक, Cg as in text Ch. "हिकी" (for पौर्वा-

अयं शोणः शुभजलो गाथः पुलिनमण्डितः ।

कतरेण पथा ब्रह्मन्संतरिष्यामहे वयम् ॥ ४

एवमुक्तस्तु रामेण विश्वामित्रोऽञ्जरीदिदम् ।

एष पन्था मयोद्दिष्टो येन यान्ति महर्षयः ॥ ५

ह्रिंरि) Dt Ds ६० T२ कृतपौर्वाहिकप्रिय (T२ °या [sic])
—^a) Śi V४ Ds 1३ G३ नो (V४ G३ चो) दयामास —^a)
G३ ३ [प] तद् (for [इ] दम्) N२ V B Ds 1-३ 7 10 11 1३ M४
वचन चेदमत्रपीत्

4 Ds ३ 7 read accu sing for nom sing in 4^{ab}
—^a) D४ (before corr) तोय (for शोण) Ck t
शोणैव शोण इति व्यपदिश्यते । Ck S१ V B Ds 1-३ ५ 7 10 11 1३
M४ शुचिजलो (Ds ३ 7 °ए), N२ शुचिचतो, Ds 1३ शुचिजलौ
(sic) (for शुभजलो) —^a) V२ अगाध (hypermetric)
D४ गवा, Ds Cmk t [अ] गाध, Cg as in text (for
गाध) Śi Ds 11 1३ दगाध पुलिनान्वित, D२ गाध पुलिन
मारिष्यत —^a) Śi Ds 1३ कथमेष्ट (Śi °ते), V२ B३ ३ ६
Ds 1३ कथमेन, V२ वय वेन (for कतरेण) Śi Ds १० 1३ 1४
यथा, B४ ततो (for पथा) —^a) Śi Ds 1३ तरिष्याम सुखे,
N२ V२-४ Ds 10 1३ तरिष्याम इमे, V२ भविष्याम इमे (sic)
Cmk g t as in text (for सतरिष्यामहे) V२ ६ स्वय (for
नयम्) —After 4 Śi Ds 1३ 1३ ins 1 4 of 800^a

5 Śi Ds १३ 1३ om. 5^{ab} —^a) N२ V B Ds 1३ इत्युक्त
प्रत्युवाचाय, G३ राखेणैवमुक्तस्तु —^a) N२ V B Ds 1३ इदं
वच, G३ °इव (for ५वर्षीदिदम्) —After 5^{ab} N२ V B
Ds 1३ (B४ Ds repeat 1 3 after 7 and 7^{ab} respy)
ins 1 3-4 of 800^a —^a) Ds 1३ मयादि (Ds °ए) दो
—After 5 B२ ins

799^a अनेव राम गच्छाम सुखेन च निरामयम् ।
—After 5, K(ed) ins

799a^a एवमुक्ता महर्षयो विश्वामित्रेण पीमता ।
पश्यन्तस्ते प्रयाता ये वनानि विनिधानि च ।

6 °) Ds दीर्घम् (for दूम्) —^a) N२ V B Ds 1३ 1३
च (for ५व) N२ B३ Ds 1३ T२ G३ तथा (for तदा) —^a)
B४ सरित V४ जाह्नवी ॥ सरिच्छेष्टा —^a) Ds 1३ *शु (for
दृष्टुः) N२ V B Ds 1३-१३ परमर्षय (for मुनिसेवितम्)

7 Ds om 7^{ab} —^a) N२ V B Ds 1३ तां ते शुचिजलौ
दृष्टा —^a) Cg k t सारत (as in text) Ds हंससार
समन्वित, T२ हंसकारद्वयपुता —^a) Śi B४ (after 7) Ds १
(after the first occurrence of 10^{ab} here) 1३ 1३ (B४
Ds read 1 3 & 4 after 5^{ab}, B४ repeating 1 3 after
7 Ds after 7^{ab} respy) ins after 7^{ab} N२ (N२
missing) V B ३ ६ Ds ins 1 3-4 only after 5^{ab},
Ds ३ 7 M४ subst for 4^a-7^{ab}, while Ds ins 1 4 only
after 4

ते गत्वा दूरमघानं गतेऽर्धदिवसे तदा ।

जाह्नवी सरितां श्रेष्ठां ददृशुर्मुनिसेविताम् ॥ ६

तां दृष्ट्वा पुण्यसलिलां हंससारससेविताम् ।

बभूवुर्मुदिताः सर्वे मुनयः सहराधवाः ।

तस्यास्तरी ततश्चकुस्ते आनासपरिग्रहम् ॥ ७

800^a (4^{ab}) कथमेता तरिष्यामो गन्तव्य वा कुतो मुने ।
(5^{ab}) इत्युक्त प्रत्युवाचेद विश्वामित्रो महासुनि ।
राम कमलपत्राक्ष हर्षयश्चिदमत्रवीत् ।
गाध एष महाबाहो तरितव्यो यथासुखम् ।
इतस्त्रियोजनादूर्ध्व संतरिष्याम जाह्नवीम् । [5]
अस्मिन्नेव समुत्तीर्ष तीर्थं शोणमिमे नदम् ।
(5^{ab}) एष पन्था शिव क्षेम स्वाहुमूलकरोदक ।
अनेन राम वास्याम पथा सुखमनामयम् ।
(6) { ते तमप्याममचिरात्सुखेनो तीर्थं जाह्नवीम् ।
{ दृष्ट्वा मुनयः सिद्धा आश्रमं भ्रमनाशनम् । [10]
(7^{ab}) तां ते शुचिजला दृष्ट्वा गत्वा मुनिजनप्रियाम् ।

[(1 x) Ds ३ 7 M४ क (Ds व, M४ त) सिन्दवे (for
कथमेता) Ds तरिष्यामो (for तरि°) B२ च, D३ दृ (for
वा) B२ Ds दृष्टा, Ds ततो (for कुतो) D३ मम, D२ वय
(for मुने) —(1 2) Ds ३ 7 °वशा, M४ शुभजन (for
महासुनि) —(1 3) N२ V B Ds 1३ 1३ M४ (B४ Ds first
time) तदा संहर्ययन्ति (for the post half) —Ds ३ 7 १ M४
om Śi Ds 1३ 1३ ins 1 4 after 4 —(1 4) Śi Ds 1३ 1३
सोमदीक्षा पयोत्र (for the prior half) Śi V२ B४ Ds 1३
°तस्य N२ V२ सवि°, B३ °व्यामो (for तरितव्यो) —(1 5)
Ds ३ 7 दि M४ [५] र्ध (for दि) B४ Ds M४ संतरिष्यामि
—(1 6) B२ तस्मिन् Ds ३ ७ 1३ M४ तीर्थं Śi Ds १ M४ इद
(for इम) M४ ज° (for नदम्) —(1 7) D३ पय (for एष)
—(1 8) D२ तात (for राम) B२ Ds १ ३ तथा (for पथा)
D२ 7 देतोय शु (Ds स) क्षुरोदय (Ds °य) (for the post
half) —(1 9) D२ आविष्य (for मचिरात्) B२ M४ ततस्ते
शोण (M४ °वान) मचिरात् (for the prior half) M४ [अ] नील
(for [उ] पीय) —(1 10) D२ दरन् (sic) (for दृष्टुः)
D२ शुभा (for सिद्धा) M४ नानिष्यमममविदा (for the post
half) —(1 11) The prior half = 7^a in Ds B२ अतः
D२ वे तां (by transp) (for तां वे) B२ दृष्टा (for दृष्टा)
D२ ततस्ते सिद्धा दृष्टा (for the prior half) Ds ३ ७ आ [सिद्धां
(for विषयम्)]

—^a) D२ बालार्कः (for बभूवुः) Ds मुनय (for मुदिता)
Ds मुष्यार्नदिता (sic) (for मुनय) N२ V४ B२ Dt
Ds ३-७ २ T२ G३ M४ transp मुदिता and मुनय Dt
°रामय, Ds ३ 7 राधर्व (Ds °वर्) तदा (for सहराधवा)
Śi Ds १ ३ राधर्व मुनयम् (Ds °या) (for °—) V२
अस्यात् Śi Ds 1३ च त V B४ Ds २ 7 1३ 1३ G३ M४ तदा,
D२ alleg (for तज्ज) Dt Ds ६ ० T२ तदा सर्वे (for

ततः स्नात्वा यथान्यायं संतर्प्य पितृदेवताः ।
 हुत्वा चैनाग्निहोत्राणि प्राश्य चामृतवद्वहिः ॥ ८
 निमिशुर्जाह्नवीतीरे शुचौ सुदितमानसाः ।
 विश्वामित्रं महात्मानं परिचार्य समन्ततः ॥ ९
 संप्रहृष्टमना रामो विश्वामित्रमथाव्रणीत् ।
 भगन्ञ्चोतुमिच्छामि गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ।
 त्रैलोक्यं कथमाक्रम्य गता नदनदीपतिम् ॥ १०
 चेदितो रामवाक्येन विश्वामित्रो महामुनिः ।
 शुद्धिं जन्म च गङ्गाया वक्तुमेवोपचक्रमे ॥ ११

तत्तत्कृत्स्नम् — After 7^a, T₈ wrongly repeats 7^a —
 N₂ V₃ B₁ D₁₀ T₁ G₂ M₁ ३ त अ^o (without
 hiatus) B₁ सीत्वा^o, B₂ G₁ ३ म तदा^o, D₁ D₁₀ T₈
 वद्वर्षास, D₁ तोया^o, D₁₁ सर्पा^o, D₁₀ तन्ना^o, G₂ M₁ तन्^o,
 M₁ सदा^o (for ते आवात) S₁ D₂ ३ ३ १० निवातं
 मुनयस्त्वदा (D^oश्च ते)

8^a) S₁ D₂ 11 12 सर्वे (for छात्रा) S₁ N₂ V B
 D₉ १० 11 12 M^o काले, D₁—३ 7 11 काम Cg as in text (for
 न्याय) N₁ V₂ ३ B₁ ३ D₁₀ कृत्वा (for हुत्वा) —
 V₃ प्राप्य, D₂ illeg (for प्राप्य) D₁₂ T₁ ३ G₂ [अ]वुत्तम
 हवि, Cg k t as in text (for [अ]वुत्तवद्वहि)

9^a) D₁ D₈ ९ शुभा, Cg as in text (for शुचौ)
 —^o D₂ विश्वामित्र (for विश्वामित्र) —^o N₂ वरिचयं
 —After 9 D₁ D₂ ९ Ct ms

8or* विष्टिताश्च यथान्याय राघवी च वधार्यत ।

10 D₂ reads 10^a after 7^a repeating here —
 S₁ D₂ V B D₂ ३ ३ १० (second time) 10 G₂ M₁ Cg अथ
 (S₁ D₂ वसत्, D₁₁ वाक्य) तत्र तदा, D₂ अथ^o (for संप्र
 हृष्टमना) —^o S₁ N₂ V B D₂ ९ (second time) —^o G₂
 M₁ अनापत, D₁—२ 7 G₁ M₁—३ अष्टच्छत, Cg as in text
 (for अथानपीत्) —^o D₂ इ** (for इच्छामि) —^o
 S₁ D₂ M₁ use nom sing for accu sing N₂ V B
 D₁—३ 7 10 11 12 M₁ वयेयं सतिता वरा, Cg t as in text —^o
 M₁ कथं त्रैलोक्यम् (by transp) N₂ V B₂—३ D₁₀ 12 M₁
 त्रैलोक्यः (N₂ V₁ ३ D₁₀ त्रैलोक्य) पथगा गता, B₁ त्रैलोक्य
 पावनी गंगा, D₁₀ त्रैलोक्यपथगाम्नाय —^o V₃ तदा तत्र (for
 गता वद)

11^a) S₁ D₁—३ ३ १० 12 नोदितो, V₃ २ D₁₁ देखितो
 (for चेदितो) —^o V₃ अना, D₁ तदा^o (for महामुनि)
 —^o Cg k t शुद्धि (as in text) N₂ V B D₁ 10 12 M₁
 जमप्रभृति (for शुद्धि जन्म च) —^o N₂ V B D₁ 10 M₁
 प्रोवाच प्रमवागम (M^o अर्थ) D₂ प्रोवाच भगवत्स्वदा, D₁₀
 प्रावदप्रमवागमं

12^a) N₂ हि वरान् (for हिमवान्) B₁ D₁ D₂—३ T₁ २ ।

शैलेन्द्रो हिमवान्नाम धातूनामाकरो महान् ।
 तस्य कन्याद्वयं राम रूपेणाप्रतिमं भुवि ॥ १२
 या मेरुदहिता राम तयोर्माता सुमध्यमा ।
 नास्मा मेना मनोज्ञा वै पत्नी हिमवतः प्रिया ॥ १३
 तस्यां गङ्गेयममञ्जयेष्टा हिमवतः सुता ।
 उमा नाम द्वितीयाभूत्कन्या तस्यैव राघव ॥ १४
 अथ ज्येष्ठां सुराः सर्वे देवतार्थचिकीर्षया ।
 शैलेन्द्रं वरयामासुर्गङ्गां त्रिपथगां नदीम् ॥ १५

G₂ राम (for नाम) —^o S₁ D₁—३ १ 11 12 रत्नान् (S₁ *)
 सू, Cg k t as in text (for धातूनाम्) N₂ B₁ ३
 D₁₀ 1३ रत्नाकरसमन्वित, V₁ शुद्धिस्वरशिताचित (sic) V₂
 B₂ रत्नाकरसमाचित (B₂ m also 'शता'), V₂ रत्नाकरम
 वाचित, V₄ रत्नाकरशताचित, M₁ नैकरत्नसमाचित —
 D₁₁ कदा (sic) (for कन्या) V₃ स्वय (sic) (for दूय)
 N₂ V B D₁—३ १ 10 11 12 M₁ जज्ञे, G₂ जात (for राम) —
 V₁ ३ B₄ D₂ T₁ [अ]प्रतिमा (for [अ]प्रतिम)

13^a) S₁ D₂ १० 11 12 सुमेरोद्, N₂ V B D₁₀ मेरोस्तु,
 D₁ ३ सुमेरु, M₁ मेरोर्या, Cg k t as in text (for या मेरु-
 N₂ B₁ D₁₀ नाम (for राम) —^o D₂ तन्मेरोद् (sic)
 (for तयोद्) T₃ सुमध्यमा —^o G₂ M₁ मेना (for नास्मा)
 D₁₂ reads वै in marg S₁ N₂ V B D₁—३ ३ १० 13 T₁
 G₂ M₁—(M₁ after corr sec m as in text) Cg
 मनोरमा (V₃ या) देखी (S₁ D₂ ३ १ 11 12 T₁ ३ Cg नाम, D₂
 M₂ ३ राम, G₂ M₁ नास्मा, D₂ G₁ ३ च मेनका रा (D₁ ना)म
 (G₂ *) M₁ मेनेति या राम (for मेना मनोज्ञा वै) G₂ मेना
 मनोज्ञा वै नास्मा (by transp) Ck मनोरमेति मेनाया
 नाम । Ct या मेरुदहिता मेना नाम । —G₂ damaged for
 —^o N₂ V₁ ३ B D₁—३ १ 10 11 12 M₁ हिमवतोमवत्,
 V₃ हिमवतोमवत्, D₂ हिमवतश्च वा (for तं प्रिया)

14^a) S₁ D₂ १० 12 G₂ om T₄ —^o V₃ ३ B₁ D₂—३ 7 T₃
 तस्य, D₁ D₂ T₂ M₂ तस्या Cg t as in text (for तस्य)
 V₃ [अ]मञ्जयेष्टा, B₂ G₁ मममवन् (for [इ]यममवन्)
 V₁ गतादेवी महाभाग —^o V₃ श्रेष्ठा (for ज्येष्ठा) D₂ सुता
 (sic) (for सुता) —D₁₀ om T₄ —^o D₁ च, D₂ ३ 7 11
 तु (for [अ]मृत्)

15^a) D₂ तस्य श्रेष्ठा (for अथ ज्येष्ठा) S₁ D₂ १० 12 राम
 (for सर्वे) —^o D₁ D₂ ३ G₂ ३ M₁ Ct देवकार्य, T₃
 (sec m) देवतार्थ, Cg k t as in text (for देवतार्थ)
 S₁ D₂ १० दया सचिवीर्यं —S₁ wrongly repeats
 15^a 16^a after 21^a —^o G₁ त्रिपथा (submetric)
 Cg k t as in text (for त्रिपथगा)

ददौ धर्मेण हिमास्तनयां लोकापाप्नीम् ।
 स्वच्छन्दपथगां गङ्गां त्रैलोक्यहितकाम्यया ॥ १६
 प्रतिगृह्य त्रिलोकार्थं त्रिलोकहितकारिणः ।
 गङ्गामादाय तेऽगच्छन्कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ १७
 या चान्या शैलदुहिता कन्यासीद्रघुनन्दन ।
 उग्रं सा व्रतमास्याय तपस्तेपे तपोधना ॥ १८

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

उग्रेण तपसा युक्तां ददौ शैलरः सुताम् ।
 रुद्रायाप्रतिरूपाय उमां लोकनमस्कृताम् ॥ १९
 एते ते शैलराजस्य सुते लोकनमस्कृते ।
 गङ्गा च सरितां श्रेष्ठा उमा देवी च राघव ॥ २०
 एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा त्रिपथगा नदी ।
 सं गता प्रथमं तात गतिं गतिमतां वर ॥ २१

16 Śi repeats 16^{ab} (cf v1 15) —^a) Ds हि-
 वास्, Ts हि सुरास्, Gs अग्रास् (for हिमवास्) Ms तनयां
 हिमवील् (by transp) Ds 9 12 भाविनी (for -पावनीम्)
 —For 15-16^a, Ns V B D1-9 7 10 11 12 Ms subst

802^a अथ ज्येष्ठा हिमवत सुता गङ्गानमिदिताम् ।
 वरपाञ्चजिरे देवा कामकार्यचिकीर्षव ।
 ददौ चापि स धर्मेण तेभ्यश्चैलोक्यपावनीम् ।

{ D10 om 1 2 —(1 2) Vs हि हिमवान् (for हिमवत)
 Vs वन्यां (for सुतां) Vs दातृमुपचकमे (hypermetric) Ds
 श्रमम् D7 ज्येष्ठम् (for गङ्गानमिदिताम्) —(1 2) D19 वरप
 चकिरे Vs B1 D7 कामकार्य, Ms स्वाकाम (for आयकार्य)
 B3 विनीतया (for विनीतव) —(1 3) Vs एव (for स)
 Ms transp चापि and m D11 धर्मणा (for धर्मेण) V1 D11
 -वानां (for -पावनीम्)]

—^a) Śi Ds 11 12 स्वच्छा त्रिपथगा(D11 ^a*) Ds ^aगा,
 Cm g.k.t as in text (for स्वच्छ-द्वपथगां) Ns V B D1-9
 7 10 12 Ms देवीं (for गङ्गां) —Gs damaged from
 म्य in 16^a up to ति in 17^a —^a) Ns V B D10 12 सुतां
 गंगां(Ns V 1 ^aगा) महानदी D1 ^aदेवपत्नी महानदी Ms सर्वी
 गंगां महापथा

17 Ds 7 13 om (D10 hapl ?) 17^{ab} Gs damaged
 up to ति in 17^a (cf v1 16) —^a) Śi Ds 9 10^a, Ns V
 B-4 D15 Ms च गंगा ते D1 9 10 च सा गंगा D14 T1 2 Gs
 Ms ततो देवा, Ct 15 in text (for त्रिलोकार्थं) B1 प्रगृह्य च
 ततो देवा, D11 संग्रह्य च तां देवीं —^a) Ds 9 Ts Cm त्रैलोक्य,
 Cg as in text (for त्रिलोक) Śi Ds ^aकाम्यया, Dt
 Ds ^aकारिण Cm g 15 in text (for -कारिण) Ns V
 B-4 D1 2 10 11 12 Ms त्रैलोक्य(Ms त्रिलोक)पथकारिणी B1
 गंगां त्रैलोक्यकारिणी —^a) Śi Ds 2 7 9 12 ते जगमुर्, D14
 T1 9 G Ms 2 ये गच्छन्, Ms बागच्छन् (for तेऽगच्छन्)
 Ct Cm गच्छन् बागच्छन्, Ct पुत्रोपपत्त्यर्थमगच्छन् ॥ Śi
 Ds 7 12 हतापा(Ds 7 ^aय)हतापाप्नी (for ^aय) Ns V
 B D1 9 10 11 12 Ms वयामग ययुर्हतापन (D15 ^aदा) पूर्वं
 मनोरथा

18 ^a) Vs B1 9 D15 सा (for या) Ns V B Ds 9 7
 9-12 Ms सु, D1 om (submetric) (for च) Ns V B
 D1 10 11 12 Ms शैलद्र, D14 illeg (for [ञ]न्या शैल)
 Ds -मुहिता, Ds 11 12 -तनया (for -मुहिता) Śi वावत्सा
 शैलतनया —^a) Cg t कन्या (as in text) Ns V B D1-9
 7 10 11 12 Ms द्वितीया (for कन्यासीद्) —^a) Ct उमे (as in
 text) Dt Ds 9 उग्र मु, D11 सा चोमे (for उमे सा) Ns
 Vs B-4 Ds 7 सोमे (by transp) मत् (Vs तप)मुपाश्रित्य
 (Ds 7 ^aजिह्व, V1 2 6 B1 5 D1 8 उमे (V1 सा सु, D1 साद्र,
 Ds सोमे) मत्मुपाश्रित्य, D10 12 सेवे (D15 जीमे) मत्मुपाश्रित्य
 —^a) D11 सुमथ्या, D14 (before corr as in text) ^aधन
 (for तपोधना)

19 ^a) Ns V B D1-9 7 10 11 12 तान(Ds ^a*)प्लु(V1 9
^aखु)प्रतप सिद्धा, Ms जयुप्रतपस सिद्धा —^a) Śi -पति
 (for -वर) —Note hiatus between ^a and ^a —^a) D14
 illeg from द्र to ति Śi Ds 12 ^aधीयाव, Ns V B D10 11 12
 याचमानाय, D1-9 7 Ms याचते(Ds ^a*) पथीम्, Cg as in
 text (for [ञ]प्रतिरूपाय) —^a) B1 रुद्र B4 हमां D1 9
 उमा, D11 परीं (for उमा) Vs मान, Ms लोक (for लोक)
 Śi Ds 9 12 लोकसेपित्तमुमा (Śi ^aसा सुतां)

20 D14 reads 20^{ab} in marg —^a) Ns V B1 9 4
 D10 11 12 हृत्वेते Bs हृत्वे, D1 एवं ते, Ds 7 उमे ते, Gs ज्ते
 हि, Gs ज्तेत (sic) (for ज्ते ते) Ms ज्वमेते दीर्घमुं —^a)
 Ns V B D1 10 11 12 Ms राम यम्वतु (for लोकानमस्कृते)
 Śi Ds 12 उमे(Ds कन्ये) सु(Ds तु) दधि(Ds ^aयदि [by
 metathesis])ते सुते Ds 7 कन्ये समुदिने पुत्रे —D1 om
 20^a-21^a —Note hiatus between ^a and ^a —^a) Vs
 Ds 12 Ts गंगां (sic) Vs श्रेष्ठां (sic) —^a) Śi Ds 12 देवी
 चोमा तृष्णम् Ns V 1 2 B D1-9 10 12 Ms देवी(B1 ^aया)नां
 या(B1 D12 Ms नाम)पुत्रमा वरा, Vs देवातां च उमा वरा
 14 देवनाममुमा वरा D11 देवी नाम उमा वरा

21 D1 om 21^{ab} (cf v1 20) —^a) Dt Ds 9 Ts
 Ct t गामिनि Cm 15 in text (for त्रिपथगा नदी) —After
 21^{ab}, Śi wrongly repeats 15^a-16^a —Śi om 21^a

३५

उक्तवाक्ये मुनी तस्मिन्मौ राघवल्हमणौ ।
प्रतिनन्द्य कथां वीरावृचतुर्मुनिपुंगवम् ॥ १
धर्मयुक्तमिदं ब्रह्मन्कथितं परमं त्वया ।
दुहितुः शैलराजस्य ज्येष्ठाया वक्तुमर्हसि ।

—¹) Ds 5 7 9 11 12 गा, Cr mg k t as in text (for ख)
D11 illeg from ग to थ Ds 5 7 11 12 T: राम, Ds चाम, Ck
तावत् (for तात) —²) Cr mg k t तंति (as in text) Ds
वत्ता (for वत्) Ds 5 7 9 11 12 गंगा प्रतिमता वत् —For 21,
N1s V B D1 2 10 11 12 Ms (Ds 11 for 21⁶) subst

803* तत्र पावयितुं लोकानिमिच्छन्वेन तेजसा ।
गङ्गा प्रवहेत् राम सर्वभूतहिते रता ।

[(1 1) Ds तत् (for तत्र) N1s पारयितु (for पावयितु)
D1 3 11 Ms श्रीनिम्न (by transp) V1 स्वे* [for स्वेन]
Vs श्रीनिम्न-श्वतेनत्ता (for the post half) —(1 2) Ds
M4 वृत्ते (for प्रवहेत्) Bs (m also as above) Ds लेक
(for भूत्) M4 स्वलोकात्मसङ्गता (for the post half)]
—After 21 D1 Ds 5 9 12 S (except M4) Cmg
(Ck t comm on 1 2 only) ins

804* सैषा सुरनदी रम्या शैलेन्द्रस्य सुता तदा ।
सुरलोकं समाकृत्वा विषाया जलवाहिनी ।

[Ds om 1 2 —(1 1) Gs सुताया विमला (for सुरनदी
रम्या) Ds तदा (for तदा) —(1 2) Ds T: विषाया Gs
[अ]जल (for जल)]
Ds cont Ds 5 11 12 ins after 21

805* उमा च देवं भर्तारं सप्राप्ता च सुमथ्यमा ।

[Ds उवाच (sic) (for उमा च) Ds 7 देवी (for देव) Ds
उमादेवी च सहार (for the prior half) Ds सप्राप्त (sic)
(for सप्राप्ता) Ds 7 9 स्त्रमथ्य (for च सुमथ्यमा)]

Colophon. —Kanda name S1 N1s V1 D1 Ds 10 12
om Vs 4 B D11 आदि, D1s जयोध्या* —Sarga name
S1 N1s V B D1 5 7 10 12 गङ्गोपति, Ds गङ्गावत्सर
—Sarga no (figures words or both) S1 V1 4 B 4
Ds 11 om N1s B 5 Ds 10 37 4 39 4 36 D1 Ds 4 4
12 13 S35 D1 7 28 Ds 29 38 D12 बालकादेवस्य
सप्तमिन् (dash indicates lacuna) —After colophon
T: G1 4 Ms conclude with श्रीरामाय नमः, Gs श्रीमते
रामानुजाय नमः

35

☞ N1s missing sarga 35 (cf v. l. I 338)

1 ¹) S1 Ds 9 11 Ms 4 लो राम (for राघव) —²) Ds
भामि*, T: सपथ (for प्रतिनन्द्य) Ds मुलम् (for वीराव)
—³) S1 Ds 12 Ms वक्तुता (for वक्तुत)

विस्तरं विस्तरज्ञोऽसि दिव्यमानुपतंभम् ॥ २
त्रीन्पथो हेतुना केन पावयेल्लोकपानिनी ॥ ३
कथं गङ्गा त्रिपथगा मिथुता सरिदुत्तमा ।
त्रिषु लोकेषु धर्मज्ञ कर्मभिः कैः समन्विता ॥ ४

2 ¹) S1 Ds 12 सुकरूपम्, Ds (before corr) ब्रह्म*,
T: चर* (sic) Cmg as in text (for धर्मयुक्तम्) Ds रम्य
(for ब्रह्मम्) —²) S1 Ds 9 12 Ms मधुराक्षर (for परम त्वया)
—After 2⁶ S1 Ds 9 12 ins 1 3 of 806* —³) Ds
reads ज्येष्ठ्या in marg —T: om 2⁶ —⁴) Ds वृत्
देव्या या (for विस्तरज्ञोऽसि) —⁵) D1 भानस (for
भापुय) S1 Ds 12 कथना द्विवि चेह च, Ds विधुता
सरिदुत्तमा (—⁴) Ms कथना देवमानुषे —After 2 S1
Ds 12 Ms (om 1 4) ins 1 4 6 of 806*

3 ¹) T: त्रिपथो, Cr mg k t त्रीन्पथो (as in text)
—²) D1 Ds (before corr) प्रावयेल्* Ms Cg k t प्रावयेल्,
Cgp प्रावयेल् (for पावयेल्), Ds Ms पाविनी (for लोक
पानिनी)

4 For 1 4¹, N1s (N1s missing) V B D1 5 7 10 11 12
subst while S1 Ds 12 (all read 1 3 after 2⁶) ins 1
3 6 Ms 1 5 6 after 2 and all subst 1 7 8 for 3⁶—4⁶
Ds ins 1 3 only (om all others) after 2⁶

806* उक्तवाक्ये मुनी तस्मिन्मौ पथश्च तत्पुन ।
विधामित्र सुखासीने महात्मानं कृताञ्जलि ।
कथेय कथिता ब्रह्मणुप्यध्वगतीर्तना ।
श खया ता पुन श्रोतुमिच्छामि बहुविस्तराम् ।
उमा केरामवदेवी कौमारयतचारिणा । [5]
नवाय देवप्रवरं पतिं भूतमहेश्वरम् ।
हेतुना केन वेषेय गङ्गा त्रिपथगाभवत् ।
कथं देववदी चैव मानुष्य सपुत्रागता ।

[Ms om 1 1 4 S1 Ds 12 om 1 1 2 —(1 1)
D1 3 7 11 उक्त (Ds क)वाक्य D1 7 तु त (D1 वे)मता, D11
तु तमयो (for मुनी तस्मिन्) D1 3 7 11 पुनरुच्यत (Ds त,
D11 चै) (for पथश्च तत्पुन) —(1 2) Vs तपस्व सुखासीन
and महात्मानं V1 ह्याञ्जलि वच (for the post half)
—S1 Ds 12 read 1 3 after 2⁶ —(1 3) Ds ह्या (for
ब्रह्म) V4 श्रीनिम्न, Ds श्रीवरेण Ds श्रीवरेण Ds श्रीनिम्न
(for श्रीवरेण) —(1 4) Vs ता, Ds 7 तु D11 तवात्मानं
(for वा खया ता) D1 3 7 11 ब्रह्म (for श्रोतुम्) V4 B:
विस्तर (for विस्तरम्) D1 3 7 11 श्रोतुमिच्छामि विस्तरम् (for
the post half) S1 Ds 12 पुनतां श्रोतुमिच्छामि स्वदेव भूतविस्तर
(S1 त) —For ins. see below —Ds reads 1 5-8
after 4⁶ —(1 5) Ds 1 5 जयन्त V4 गौरी (for देवी)
S1 श्रीनिम्न, N1s 4 6 Ds 5 10 12 कौमार (D1 कुमार) ब्रह्मवदेवी,

तथा ब्रुवति काकुत्स्थे विश्वामित्रस्तपोधनः ।
निखिलेन कथां सर्वाभूषिमध्ये न्यवेदयत् ॥ ५
पुरा राम कृतोद्वाहः शितिकण्ठो महातपाः ।
दृष्ट्वा च स्पृहया देवीं मैथुनायोपचक्रमे ॥ ६
शितिकण्ठस्य देवस्य दिव्यं वर्षशतं गतम् ।
न चापि तनयो राम तस्यामासीत्परंतप ॥ ७

D₂ कौमा °, M₄ °*चारिणी (for the post half) —(1 6) S₁ D₁-3 5 7 11 12 M₄ अवाप्य (for जवाप) D₂ देवप्रर D₁ 23 M₄ °देव, D₂ 3 पतिदेव (D₂ °*) D₇ °देव (for पति भूत-) —(1 7) V₄ °गामिनी, B₁ ग गना त्रिपयामवद् (for the post half) —(1 8) V₈ भूषा, D₁ लेव (for चैव) N₂ V₁-3 B D₁₀ 11 मानुषान् (V₁ 3 B₁ °व) (for मानुष्य) V₄ मय्येकमुपागता, D₁-3 7 11 M₄ मनुष्य लोकमग (M₄ °त्रि) ता (for the post half)]

S₁ D₂ 13 cont while D₂ 13 after 1 4 of 806°

807° वध त्रिपयगा गङ्गा प्रोच्यते देवमानुषैः ।

[D₂ देवमानुष cf 1 7 of 806°]

—D₁ 7 M₄ om (hapl ?) 4° —° D₂ (before corr) विश्व (for त्रिपु) V₂ 4 D₂ 3 धर्मज्ञा, D₁₀ शिरयाता (for धर्मज्ञ) —° T₂ M₄ समन्विता, C₁ °ला (as in text) S₁ N₂ V B D₁ 2 10-13 कैश्च धर्मैः D₂ पुण्यैरथि (S₁ N₂ D₂ 13 °नु)ष्टिना —After 4° D₂ reads 1 5 8 of 806°

5 °) N₂ V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ एव, G₁ 3 इति, Cm g as in text (for तथा) D₁₀ काकुत्स्थो S₁ D₂ 13 तथा तयोस्तु वृषणेद् —° S₁ N₂ V B₂-4 D₁ 2 10 12 13 महातपा, B₁ महातपा (sic) D₂ G₁ महामुनि, D₂ 7 M₄ महायथा (for तपोधन) —° N₂ V B D₁-3 7 10 13 M₄ विस्तरेण, Cm g k t as in text (for निखिलेन) S₁ D₂ 12 दिव्याम्, N₂ V₁-3 B D₁-3 7 10 11 13 M₄ पुना, V₄ पुना, Cg as in text (for सर्वम्) —° S₁ D₂ 7 12 ततोमयीत्, D₂ निवेद्यत् (for न्यवेदयत्) N₂ V B D₁ 2 10 11 13 M₄ व्या (V₁ M₄ व्या)न्यानुमुपचक्रमे.

6 °) D₁ श्रुत्वा (for पुरा) D₁ कृतोद्वाह —° V₂ °कृत, D₁ 11 2 G₁ नीत् (for निखिलेन) D₂ निखिलं गुमापनि —° D₁ D₂ 3 (before corr as in text) भगवान्, Cg as in text (for स्पृहया) D₂ G₁ देवी, Ch as in text (for देवी) S₁ (marg as in D₂ also) N₂ V B D₁ 2 10-13 M₄ उमा च (D₂ उवाच, M₄ उमा रि) स्पृहया देवी (B₄ D₂ M₄ वी), D₁ उमापि च नया देवो, D₂ उमा चाप्य दिवा देवी —° S₁ N₂ V₁-3 B D₁-3 7 10-13 [उ °प (S₁ °) B₁ [म रि]रमत्, V₄ [उ पचयत्, Cg as in text (for [उ पचयते) —After 6, S₁ (marg) D₁ D₂ 3 (inf len sec m) ins, while D₂ 13 after 7°.

ततो देवाः समुद्रियाः पितामहपुरोगमाः ।
यदिहोत्पद्यते भूतं कस्तत्प्रतिसिंहियते ॥ ८
अभिगम्य सुराः सर्वे प्रणिपत्येदमब्रुवन् ।
देवदेव महादेव लोभस्यास्य हिते रत ।
सुराणां प्रणिपातेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ९

808° तस्य सत्रीडमानस्य महादेवस्य भीमत ।

[S₁ च सप्रे° (for सत्रीडमानस्य)]

7 °) V₁ D₂ शितिकण्ठ S₁ N₂ V₁ 3 4 B D₁ 2 5 10-13 देव्याश्च, D₂ 7 देव्यास्तु, Cm as in text (for देवस्य) —° T₂ वपं, Cg as in text (for वपे) —After 7°^d, D₁ G₁ 13 ins

809° एव मन्मथयुदे तु तयोनासीत्पराजय ।

—D₂ 13 808° after 7°^d —° M₄ [म]ह्यां (for [म]हि) T₂ °म, M₁ नाम (for राम) —° G₁ परतप M₄ तस्यासीत्परम तप —For 7°^d, S₁ N₂ V B D₁-3 5 7 10-13 subst

810° न चैकैकतत्त्वासीत्तयो राम पराजय ।

[S₁ D₂ 11 12 [न]न्यतरस्य, D₁ तस्यास्तस्य, D₂ [म]नतरस्य (for [न]नतरस्य) V₄ न वैरतमस्यासीत्, D₂ 7 न वैर गलति-वत् (for the prior half) N₂ B₁ 3 4 D₂ हतो, D₂ तयो, D₂ 7 न च (for तयो) D₁ पर जय]

8 °) D₁ D₂ 3 सर्वे, Cm g k as in text (for ततो) D₁ D₂ 3 3 3 G₁ 3 Cgp k t समुद्रिया, T₂ लगधवां, Cg tp as in text (for समुद्रिया) S₁ N₂ V B D₁-3 5 7 10-13 ततो देवा (D₁ °व्या)व्यु (B₄ °दु [sic])क्षिता —After 8°^d, B₂ 13 ins

811° कथं भवेद्विरामश्च भववेपथुः साप्रतम् ।

—° S₁ D₁ 6 12 यदि चो (D₁ वो)त्प (S₁ °*)त्स्यते, N₂ V B D₁ 2 7 10 11 13 वद्वोत्पत्त्य (V₁ °त्स्ये)ते, Cm g t as in text (for यदिहोत्पद्यते) Ch. यदि होयचोवपुःप्रत्ययमुपपद्यते (S₁ D₂ 12 पुत्र, V₂ वीर, D₂ 7 रूपं, M₄ भूला [sic] (for भूतं) —° D₁ D₂ 7 G₁ M₄ महिष्यति, Cm g k t as in text (for प्रतिगदियते) S₁ D₂ 3 7 12 मोदा कल्प (D₂ transp)मविष्यति, N₂ V₁ 3 4 B D₁ 2 10 11 13 मोदा चो (B₄ च जय भविष्यति, V₂ मोदा कल्प भवेदिति, D₂ कस्तु तं प्रगदियति

9 °) S₁ N₂ V B D₁ 2 3 7 10-12 तस्मिन्मय, M₄ ह्युपेयः Cg k 15 in text (for अभिगम्य) D₁ [म]पुत्रम्, D₁ 11 ह्योद्वाहं (for सुरा सर्वे) D₁ उपेयं सतिता सर्व —° S₁ N₂ V B D₁ 2 10 11 13 वृषयः, M₄ (before corr) [ह]दममधीय (for [ह]दममप्य) D₁ 3 7 रत्न (D₁ सुरा) वचनमनुवृत्तः D₁ निखिलं (sic) उमापनि —After 9°^d, N₂ V B D₁ 2 10 13 ins

न लोका धारयिष्यन्ति तव तेजः सुरोत्तम ।
ब्राह्मेण तपसा युक्तो देव्या सह तपश्चर ॥ १०
त्रैलोक्यहितकामार्थं तेजस्तेजसि धारय ।
रक्ष सर्वानिमोहोकाभालोकं कर्तुमर्हसि ॥ ११

देवतानां वचः श्रुत्वा सर्गलोकमहेश्वरः ।
बाढमित्यब्रवीत्सर्गान्पुनयेदमुवाच ह ॥ १२
धारयिष्याम्यहं तेजस्तेजस्येव सहोमया ।
त्रिदशाः पृथिवी चैव निर्वाणमधिगच्छतु ॥ १३

812* द्वितिकण्ठे महात्मानमिदं वचनममुवाच ।

[B₄ D₁₅ शितिकण्ठ, D₁₁ प्रणिपल तत सर्वे (for the prior half) D₁₁ सुरा (for इर) D₁₅ अजयि]

—^a) D₆ 12 देव (D₁₅ °व) देवैः, T₃ धनदेन (sic), G₂ as in text (for देवदेव) N₂ V B₁-3 (marg as in text) D₁₅ 10 11 12 महाभाग (D₁₅ 12 °त), D₁-3 7 11 M₄ चमस्तेस्तु, G₁ महाबाहो (for महादेव) G₂ देवदेवैस्तु महादेव शब्दार्थे लक्ष् । G₂ °^a) S₁ N₂ V B D₁₅ 10 12 सर्वभूत, D₁-3 7 11 M₄ सर्वलोक (for लोकस्यास्य) V₄ D₁₅ 9 M₄ हत, D₁₅ 12 हत (for हत) —^b) D₇ T₃ G₂ प्रतिपातेन, G₂ प्रणि (as in text) G₂ Ck प्रणिपातोऽन्यगतिकृतया तस्यादमूलपतनम् । G₂

10 For 10-12, N₂ V B D₁₅-7 10 11 12 M₄ subst 8:13* S₁ om 10-11^a —^a) G₂ लोक (sic) G₂ लोकान्; Ck t as in text (for लोका) —^b) G₁ देव (for तव) D₁₅ 12 [अ]पत्य, T₃ देवस्व (sic) G₂ k as in text (for तेज) D₁₅ 12 सुरोत्तमे —^c) Dt D₁₅ 9 ब्राह्मेण, G₂ k t ब्राह्मेण (as in text) D₁₅ 12 ब्राह्मचर्येण सयुक्तो

11 D₁₅ om (hapl) 11-12^a S₁ om 11^a (cf v l 10) —^a) D₁₅ काम्यस्य, G₂ M₁ काम्यार्थ, G₂ as in text (for काम्यार्थ) —^b) D₁₅ तेनो धारय तेजसा —^c) D₁₅ मालोकान्, D₁₅ मारोग, Ck t as in text (for मालोक) S₁ वच च शरणं यावा न लोकान्दुमुमर्हसि —D₁₅ subst 1 12 of 813* for 11^a

12 D₁₅ om 12^a (cf v l 11) —^a) T₃ G₂ पितामह, G₂ as in text (for महेश्वर) —^b) M₄ देवान् (for सर्वान्) —^c) G₂ हा (for ह) —For 10 12, N₂ V B D₁₅-7 10 11 12 M₄ subst D₁₅ subst 1 12 only for 11^a

813* न तेऽस्य धारयितुं दानेयं पृथिवी त्रिभो ।
न लोका सर्वदाश्वेमे मोहो तं वीर्यसमवह ।
आर्जनयामनस्तपस्य धारयितुमर्हसि ।
सहानयेय देव्या त्वं ब्रह्मचारी भवेत्तव ।
अस्माकं च धारायाश्च लोकानां चानुक्रम्यता । [5]
धारया समनं तेजं स्वयमेवेमया सह ।
मिथुना हि गतं तेजं तथोभययाश्च दक्ष ।
सादयेदपि लोकस्त्रीन्सदेवपितरोरगान् ।
तस्मै च धारयामास त्रैलोक्यहितकाम्यया ।
ब्रह्मचर्येण श्रुत्वा न देव्या सद तपश्चर । [10]
त्रैलोक्यहितकामस्त्वं तेनो धारय तेजसा ।

रक्ष लोकानिमादेव न लोकान्दुमुमर्हसि ।

इति तेषां वचः श्रुत्वा देवानां भगवान्निव ।

लिखेन मनसा युक्तो देवान्वचनमप्रवीत् ।

[D₁₅ 10 om 1 1-3 (hapl) and 10-11 D₁₅ om 1 7-11 N₂ V B D₁₅ 11 M₄ om 1 10-11 —(1 2) D₁₅ 12 अयो, D₁₅ प्रयो (for विभो) —(1 2) V₄ सव वा (रा) शवा, V₄ चैव सर्वेभ्यो (for सवशब्दे) D₁₅ न हि शवा सुराक्षेमे (for the prior half) M₄ तेषु (for तेषु) D₁₅ 7 M₄ [अ]पत्य (for वीर्य) —(1 4) D₁₅ व (for [र]व) M₄ देवा (for देव्या) V₄ महेश्वर, D₁₅ महेश्वर (sic) (for भवेश्वर) —(1 5) B₄ D₁₅ 7 M₄ om third च D₁₅ दिताय दे, D₁₅ [अ]पि काम्यया (for [अ]नुकल्पया) —(1 6) D₁₅ धास्य V₁ [आ]सि मन्, V₄ [आ] समवह (both sic) (for [आ]सि मन्) —N₂ om (hapl) from the post half of 1 6 up to the prior half of 1 7 B₁ समुद्रन सहोमया (for the post half) —(1 7) V₄ B₁ मिथुना, B₂-4 D₁₅ मिथुन, M₄ मिथुना (for मिथुना) V₄ 8 D₁₅ च (for हि) D₁₅ श्वेय (for गत) B₁ शप्त —(1 8) V₄ दारयेदपि, D₁₅ 7 श्वेदयापि (for सादयेदपि) B₄ सदेवभि, D₁₅ सवविश (for सरेवभि) D₁₅ पुरोगमान्, D₁₅ अरोरगान् (for नरोरगान्) D₁₅ सहवशासरोरगान्, M₄ सहदेववि-
दातवान् (for the post half) —(1 9) D₁₅ श्लोक्य, D₁₅ त्रैवेद (for त्रैवेद्य) —For 1 10 cf 10^a —(1 12) V₁ B₄ देवाय (for देव) V₁ om n (submetric) V₄ B₄ D₁₅ 7 लोक (for लोकान्) —(1 13) D₁₅ मना (for देवतां) —(1 14) B₄ मन्सा (for मन्ता) D₁₅ repeats (d. lito) [वचनम्]]

13 S₁ D₁₅ 12 om 13^a N₂ V₄-4 B D₁₅-7 10 11 12 समुद्रन, V₁ मुहर्तं तु, Dt D₁₅ 9 तेनैव, D₁₅ G₁ तेनैव, M₄ शैल्युपा (for तेनैव) —M₄ om (hapl ?) 13^a-25 T₃ om 13^a-16^a D₁₅ reads 13^a after 18 —^a) D₁₅-7 पृथिव्या सह सर्वेभि (D₁₅ 8 ते सर्वे) (for °) D₁₅ निगमन् D₁₅ जप्यु (sic) D₁₅-7 गच्छय (D₁₅ °त), G₂ Ck नसि (for अधिगच्छतु) D₁₅ (gloss) निरागं सुरा ते सर्वे देवा M₄ अधिगच्छतु निर्वाणं पृथिवी त्रिदशा अपि (by transp except अपि) —For 13^a N₂ V D₁₅ 11 12 subst

814* निर्वाणं भवतेत्येव पुनश्चेदमुवाच ॥

[V₁ 4 D₁₅ 12 निवृत्त, V₂ D₁₅ निवृत्ता V₄ [ ] (for [र]ति) D₁₅ मुनिश्च (for पुनश्च) B₁ [ए]न, (for [र]दन्)]
—After 13, D₁₅ reads 19^a as in D₁₅ repeating it in its proper place and ins thereafter ref लिप उवाच

यदिदं क्षुभितं स्थानान्मम तेजो ह्यनुत्तमम् ।
 धारयिष्यति कस्तन्मे नृणन्तु सुरसत्तमाः ॥ १४
 एवमुक्तास्ततो देवाः प्रत्युचुष्टुपमन्वजम् ।
 यचेजः क्षुभितं ह्येतच्छ्रुत्वा धारयिष्यति ॥ १५
 एवमुक्तः सुरपतिः प्रमुमोच महीतले ।
 तेजसा पृथिवी येन व्याप्ता सगिरिकानना ॥ १६

14 Ts Ma om 14 (cf v1 13) —^a D1 षतक्ष, D1s यचोद्, Gs तदिदं, Cm g k t as in text (for यदिदे) S1 क्षोभित, Ds प्रच्युत (for क्षुभित) D1 तेज, Gs स्थानं, Cm g k t as in text (for स्थानम्) D7 यदि प्रमुच्य तं स्थानम् —^b V1 [अ]ति, M2 [ ] (for हि) D1 स्वस्या नोद्धतमुत्तम —^c D1s धारयिष्यति D1 क्षुर, Ds 7 त वै, D1s त भो (for तन्मे) —^d S1 Ns V B D1s 5 10-13 प्रोच्यता, M2 प्रुच्यत् (sic) Gg as in text (for प्रुच्यन्तु) Ts मुनिसत्तमा Ds 7 हति व सत्यमीरित

15 Ts Ma om 15 (cf v1 13) —^a Ds 7 त प्रत्युचुस् (for एवमुक्ता) D7 तदा (for सतो) —^b V2 पमन्वज (for प्रत्युचुर) Ds 7 भगवत् वृष (D2 वृषम [hypermetric]) प्वज —^c S1 Ns V B s Ds 3 5 7 10-13 यचत्, D1 यक्ष ते, B4 यत् तत्, D1 यक्ष (for यचेज) S1 क्षोभित, Ds 7 [अ]द्य प्युत (for क्षुभित) S1 Ns V B D1s 5 7 10 13 तेजस् (D1 'जो'), Dt Ds (marg) 5 5 ह्यक्ष, D1s स्थानम्, M2 तेज, M2 यचत् (for ह्येतत्) —^d V2 तव हि, V4 तव वै, Ds धरा च (for तद्वरा) V2 धारयिष्यति (sic) D1 धारयिष्यति ते धरा

16 Ma om 16, Ts om 16^{ab} (for both cf v1 13) —^a Ns V B D1s 11 13 सुरधे (B4 'ये') ह, D1 (marg gloss) शिव, Gg k as in text (for सुरपति) —^b D1s om 16^c-17^d —^c V2 प्रमुमोद च (hyper metric) S1 Ns V B Dt D (except Ds 13 14) M2 महाबल (for महीतले) —^d S1 Ns V1-s B D1s 5 7 11 13 तेजस्तद, Cm g k as in text (for तेजसा) V4 Ds तेज, D1s सर्वा (for येन) —^e S1 Ds व्याप्त तद्विरिकाननं

17 Ms om 17 D1s om 17^{ab} (cf v1 13 and 16 resp) —^a S1 Ds सुरपति, D1s पुन ब्रह्मरिद (sic) G1s सगर्वा (for पुनरिदम्) —^b S1 Ds 5 7 मोक्ष, G1s पुनर्, G4 ह्युच्य, Gg as in text (for उच्युत्) S1 Ns V B D1s 5 7 10 11 13 सर्वं, Dt Ds 5 चापि, Ds देव, G1s उच्युत्, M2 चैव (for चाप) —^c S1 Dt Ds 5 5 G1s M2s आविश, D1s प्रविश्य (sic) Cm k as in text (for प्रविश) V2s B1 Ds Ts G1 महातेजा Ds विप्रस त्वद् तेजो (sic) —^d V1s Ds 5 समन्वित, Ds 7 समीरित, Gg k t as in text (for समन्वित)

ततो देवाः पुनरिदमूचुश्चाथ हुताशनम् ।
 प्रविश त्वं महतेजो रौद्रं वायुसमन्वितः ॥ १७
 तदधिना पुनर्व्याप्तं संजातः श्वेतपर्वतः ।
 दिव्यं शरवणं चैन पावकादित्यसंनिभम् ।
 यत्र जातो महतेजाः कार्तिकेयोऽग्निर्भवः ॥ १८
 अथोमां च शिवं चैन देवाः सर्पिगणास्तदा ।
 पूजयामासुरत्यर्थं सुप्रीतमनसस्ततः ॥ १९

18 Ms om 18 (cf v1 13) —^a V4 B2 (marg also) Dt Ds 13 तदधिना, D1 तमधिना, Ds तदधिना (sic) Gg t as in text (for तदधिना) Ds हत वाक्य, Ds 7 युर्व व्याप्त (for पुनर्व्याप्तं) —^b S1 Ds 13 संजात, Ns V2-s B (B2 marg also as in V1) तजात, V1 D1s तजात, Dt Ds 5 G4 M2s सजात, D1s तचेज (for सजात) V1 Dt Ds 5 Ts G4 M2s 'पर्वत', Ds 7 तेज' (for श्वेतपर्वत) Gg as in text (for 5) Gg Ct उकाग्निना बालनपर्वकप्रदेशात्ते जोबद्ध सत्केवलश्वेतपर्वतरूप जात तद्रूपं तेजो । Gg —^c V2 'बल, V4 'वर, D1 (gloss) करक, Ds शिवरिण, Ts च वरण, Gg k t as in text (for शरवण) —^d V4 om (hapl) 18^e-19^f —^e D1 क्षतक (for पावक) S1 D1s 3 5 7 11 13 'वर्षस, B2 सप्रभ, B2 (marg also as in text) सनव (for सनिभम्) Ds पावकारित्यतेजसं, Ckt as in text (for 5) —^f Ns V1-s B1 D1s om 18^g —^g G4 repeats consecutively 18^g —^g G1 तेजो, Ck as in text (for जातो) G2 महादेवा (for महातेजा) —^h Ds [अ]ति, Ds 14 T 'सनिभ, G1s महाबल, Gg as in text (for 5 सिसभव) B2s कार्तिकेय (B4 '*) सिसभव Gg शशिवा ह्येवा मोह्यमाणत्वाद्दसिसभवत्वम् । Ct किञ्चित्काल छतत्वात्कार्तिकेयत्ववदेवासिसभवत्व बोध्यम् । Gg —ⁱ After 18, D1 reads 13^{ad}

19 Ms om 19 V4 om 19^a Ds reads first time 19^{ab} after 13 (cf v1 13 and 18) —^a S1 Ns V1-s B Ds 3 5 7 10-13 ततो देवी (D2s 'तो') (for अथोमा च) Gs क्षिर (sic) (for शिव) D1 उक्तवाक्यं शिव द्वास् —^b Dt Ds 5 तथा (for तदा) Ns V B D1s 13 सर्वभ्य (B4 'अ') पूजयन्, Ds 'रुपि', M2s सुर' (for सर्पिगणास्तदा) D1 तत् सर्वस्य पूजयन् —^c Dt Ds 5 Ts G1s M2s G4 तदा, Ds तथा (for तत्) S1 Ds 3 5 7 12 सुरा (D2s 'रा') सुरपति (D2s 'तिस') वदा (D2s 'या'), D1s बह्नाजलिपुत्रास्तदा —^d For 19^{ad} N2 V B D1s 10 = subst, while Ds 3 7 11 ins after 19

815^a ब्रह्मान्तशिर काया साधु माध्विति चाधुवन् ।

[V2s गृह्यन् (V4 'य') त, B4 ब्रह्मान्त (sic) (for ब्रह्मान्त)]

अथ शैलसुता राम त्रिदशानिदमब्रवीत् ।
समन्पुरशपत्सर्गान्क्रोधसंरक्तलोचना ॥ २०

यस्मान्निवारिता चैन संगता पुत्रकाम्पया ।
अपत्यं स्वेपु दारेषु नोत्पादयितुमर्हथ ।

अथ प्रभृति युष्मारुमप्रजाः सन्तु पत्नयः ॥ २१

20 Ms om 20 (cf v1 13) —⁵ Ns V B
D1-3 7 10 11 Ms अभिबीहय तान् (for इदमब्रवीत्) S1 D1 15
सर्वानेव तदा (D15 महा) सुरान् —After 20^{ab}, D15 T1 3
G2 4 M1 3 ins

816* अत्रियस्य कृतस्याय फल प्राप्स्यथ मे सुरा ।
इत्युक्त्वा सलिल गृहा पार्यती भास्करप्रभम् ।

[Ms reads 1 x inf in sec m —(1) x G4 अश्रीत्य
T2 द्वित्य, M1 तु तय (for कृत्य) Ms हे (for मे) —Ms
om 1 2 —(1 2) k(ed) भास्करप्रभा]

—^o B4 कर्मन् (for अशपत्) S1 D1 9 10 देवी (for
सर्वा) V4 शापत्र त्रिदशानेदेवी —^o S1 D1 9 10 रोषाद्
(for क्रोध)

21 Ms om 21 (cf v1 13) S1 D1 9 10 om 21^{ab}
—^o T2 निवारिता, G1 3 Ms निवारितम्, G2 k as in text
(for निवारिता) Dt D1 9 10 [अ] ह (for [ए] व) —⁵ T2
संतति (sic), G1 3 Ms समत (for समता) G1 3 पुत्राक्षया
—For 21^{ab}, Ns V B D10 11 12 subst 1 x of 818^a
—D11 om 21^{cd} —^o Ns B4 (marg also as in text)
6 D10 च स्व (B4 सु) दारेषु (for स्वेपु दारेषु) —^o S1
D1 9 10 युष्माकं न भविष्यति, Ns V B D10 12 युयं नोत्पाद
सिष्यथ ॥ G2 k तस्माद्युष्मभिः (Ck om युष्मभिः) अपत्य
नोत्पादयिष्यथ । ॥ —Ns V B D10 13 om 21^{cd} —For
21^{cd}, S1 D1 9 11 12 subst

821* भार्याश्च योऽय प्रभृति मरिच्यन्त्यप्रजा सुरा ।

[S1 भार्यायां प्रभृति दे (sic) (for the prior half) D11
मरिच्य*]

—For 21, D1-3 7 subst while Ns V B D10 11 13
subst 1 x only for 21^{ab}

818* यस्मादपत्यं सदृशममम नेच्छथ ।
युष्माकमपि तस्माद्भि न प्रजास्वमिति पत्य ।

[(1) x V1 सदृशमपत्यं (by transp) V4 नान दि यम,
B1 गम जात दि (for अमरा मम) Ns B4 (marg also नेच्छा)
6 D10 13 नो (B4 D10 न) भवद् (for नेच्छथ) D1 9 7 12
नेच्छथममरा मन (for the post half)]

—After 21, Dt D1 3 G1 Ms ins.

एवमुक्त्वा सुरान्सर्वान्शशाप पृथिवीमपि ।
अवने नैकरूपा त्वं बहुभार्या भविष्यसि ॥ २२
न च पुत्रकृतां प्रीतिं मत्क्रोधमलुपीकृता ।
प्राप्स्यसि त्वं सुदुर्मेधे मम पुत्रमनिच्छती ॥ २३
तान्सर्गान्नीडितान्दृष्ट्वा सुरान्सुरपतिस्तदा ।
गमनायोपचक्राम दिशं वरुणपालिताम् ॥ २४

819* पत्न्यो न जनयिष्यन्ति ह्यथ प्रभृति चात्मजान् ।

[Dt D4 (with hiatus) आत्मजान्, T2 वा^o, Ms चत्मनि
(for चात्मजान्)]

22 Ms om 22 (cf v1 13) V4 om 22-23^{ab} —^o
Ns V1-3 B D10 13 उक्त्वा (V1 °क्त) चैव (B4 °व) D1
(marg also as in text) —7 11 एव दारवा, Ct as in
text (for एवमुक्त्वा) D15 om सुरान् B4 om सर्वाद्,
—^o D15 वैव (for नैक) T2 [अ] पि (for त्वं) S1
D1 9 11 12 वृ (D1 9 °व) कर्तुपावनि स्व (S1 °वने स्व, D11 °व
सिष्य) च —^o S1 D1 9 11 12 भोज्या, Gt as in text
(for भार्या) D1 G1 मरिच्यति —For 22^{cd}, Ns V1-3 B
D1-3 7 10 12 subst while D11 ins after 22^{ab}

820* त्वमप्यूरसकीर्णा भविष्यसि वसुधरे ।

[B4 त्वय (sic) (for त्वन्) B1 [उ] र (for [क] र) D1 9
सकीर्णे D10 त्वमप्यूर (sic) सकीर्णा (for the prior half)]

23 Ms om 23 V4 om 23^{ab} (cf v1 13 and 22
respy) —^o S1 Ns V1-3 B D1-3 7 9-11 [अ] पत्य
(D15 °*) G2 kt as in text (for पुत्र) S1 सैर्ति
(for प्रीति) —⁵ V1 सत्प्रोच, Ms सत्प्रोच (for सत्प्रोच)
V1 3 G2 कृता (for कृता) —^o Dt D1 9 प्राप्स्यसे, G2 k
°सि (as in text) —^o Dt अनिर्भती, T2 अनिच्छति,
G2 kt as in text (for अनिच्छती) —For 23^{cd}, S1
D1 9 11 13 subst

821* यमापत्यमनिच्छन्ती चैव त्वमपि लप्स्यसे ।

[D1 12 अनिच्छन्ती, D1 अनिच्छती (for अनिच्छन्ती) D1 12
एव, D2 बाहु (for वै) D1 सिष्यते (sic) D12 लप्स्यते (for
लप्स्यसे) D11 प्राप्स्यसि त्व च सुद (वसुध) रे (for the post
half)]

—Thereafter S1 (marg) ins यदन्निशेष्याथ

24 Ms om 24 (cf v1 13) —^o Dt D1 9 Ck t
पीडितान्, D1 T2 व्यथितान्, D12 पीडितान्, T2 2 G M1 3
पीडितान्, G2 as in text (for पीडितान्) S1 D1 9 12
ता दृष्ट्वा पीडिता देवीषु —⁵ S1 D1 9 12 उमा (for सुरान्)
—For 23^{cd}-24^{ab} Ns V B D1-3 7 10 13 subst while D11
subst 1 x only for 24^{ab}

822* प्राप्स्यसि त्वमभीप्सन्ती न चापत्यमभीप्सितम् ।
ता दृष्ट्वा व्यथिता देवीसुमां देवो मदधर ।

स गत्वा तप आतिष्ठत्पार्श्वे तस्योत्तरे गिरेः ।
हिमवत्प्रभवे शृङ्गे सह देव्या महेश्वरः ॥ २५

एष ते विस्त्रो राम शैलपुत्र्या निवेदितः ।
गङ्गायाः प्रभवं चैव शृणु मे सहलक्ष्मणः ॥ २६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

[(1 x) V₁ नैव वतुषे (hypermetric) B₂ अपीच्छती, D₁ ७ अनीप्सति, D₂ अनीसत (sic) (for अनीप्सती) V₄ om न (submetric) D₁-३ ७ मय (for न च) V₁ मनसेषित (sic) (for अनीप्सितम्) —(1 2) B₄ om D₁-३ ७ एव (for देवीम्) D₁ २ गुराहुरमहेश्वर, D₂ ७ गुराहुरममल्लता (for the post half)]

—^c S₁ D₅ १३ मर्ति चक्रे, Cg k t as in text (for [इ]पचक्राम) N₂ V B D₁-३ ७ १० ११ १३ गंतु समुपचक्राम (D₁ 'मुर [sic])

25 M₄ om 25 (cf v 1 13) —^a D₁₁ आदिष्टद्, D₁₂ आतिष्ठद् (for आतिष्ठद्) D₁₄ T₁ G₄ Cm गिरौ, T₂ दिशि, Cg k t as in text (for गिरे) S₁ N₂ V B D₁ १-१३ उत्तमं शेषितवत् (V₁ 'त) (for ^b) D₁-३ ७ तस्योत्तरे दिक्षा भगो तप धा (D₁ प्रा, D₂ चा) तिष्ठदुत्तम —D₆ om (hapl) from प्रभवे up to गङ्गाया in 26^c —^c V₁ प्र*+ , V₂ प्रवृत्ते, M₃ प्रमुखे, Cm as in text (for प्रभवे) C₁ Ct हिमवत्प्रभवाप्ये शृङ्गे । C₂ N₂ V B₄ ४ D₁₀ दिव्ये, B₁ देशे (for शृङ्गे) —^d G₂ देव्या सह (by transp) D₁-३ ७ ततो देव सहोमया

26 D₄ om up to गङ्गाया (cf v 1 25) —^a D₁ ३ ७ ११ M₄ इति, Cg t as in text (for एष) D₁₂ च्यस्त्रो (sic) M₄ रा* (for राम) G₁ ३ एतत्तै राम चरित —^b B₄ शैलपुत्र (sic) G₁ ३ निवेदित, Cm g k t 'त (as in text) —^c V₃ कारुष्येन (for गङ्गाया) S₁ V₁ ४ B D₅ १० १२ १३ शृणु बालक्य (B₁ हृत्स्वे) न, V₃ lacuna T₁ २ G₄ ४

M₁ ३ 'वापि (for प्रभव चैव) —^d S₁ N₂ V₁ २ B D₅ १३ प्रभाव, V₃ ४ D₁₀ १३ प्रभव (for शृणु मे) S₁ तदै स^c, D₄ शृणु^c (sic) (for सहलक्ष्मण) —For 26^c, D₁-३ ७ ११ M₄ subst

823* उमाया शृणु गङ्गाया विस्तर त्ववतारणे ।

[D₁₁ वदतो मय, M₄ वमन एर (for त्ववतारणे) D₂ ७ तर्हि संप सलक्ष्मण (for the post half)]

—After 26 B₂ ins

824* वै श्रुत्वा च मरो याति कैवल्य स्थानमेव हि ।

B₂ D₂ ३ ७ ११ cont, whereas S₁ N₂ B₂ (marg) ४ D₅ १० १२ ins after 26

825* कुमारसमव चैव बह्वर्धं सुरपूजितम् ।

[D₂ कुमारसम* वै च (for the prior half) D₂ सु-पूजित]

Colophon S₁ D₅ १२ om (sarga cont) —Kānda name N₂ V₁ ४ D₅ १० om V₂ ३ B आदि^c, D₁ ३ अयोध्या^c. —After Kānda name, B₂ ४ ins बालचरिते —Sarga name N₂ V B D₅ १० उमामाहाभ्य (D₁ 'चरित), D₁-३ ७ देव (D₂ 'व्या) प्रसूतिर् —Sarga no (figures words or both) V₁ ४ B₄ ४ D₂ ११ om N₂ B₂ ३ ३८ V₃ ४० V₃ ३७, Dt D₄ ३ ३ १३ ३६ D₁ ७ २९ D₂ ३० D₃ ३९ D₁₂ इत्यार्ये-यणे-कादे उमा नाम ३८ (dash indicates lacuna) —After colophon T₂ G₁ ३ ४ M₃ conclude with श्रीरामाय नम , G₂ श्रीमते रामायुजाय नम

तप्यमाने तपो देवे देवाः सर्षिणणाः पुरा ।
सेनापतिमभीप्सन्तः पितामहमुपागमन् ॥ १
ततोऽञ्जुनत्सुराः सर्वे भगवन्तं पितामहम् ।
प्रणिपत्य शुभं वाक्यं सेन्द्राः सप्तिपुरोगमाः ॥ २
यो नः सेनापतिर्देव दत्तो भगवत्स पुरा ।
स तपः परमास्थाय तप्यते स्म सहोमया ॥ ३
यदज्ञानन्तरं कार्यं लोकानां हितकाम्यया ।

संविधत्स्व विधानज्ञ त्वं हि नः परमा गतिः ॥ ४
देवतानां वचः श्रुत्वा सर्पलोकपितामहः ।
सान्त्वयन्मधुरैर्वाक्यैस्त्रिदशानिदमब्रवीत् ॥ ५
शैलपुत्र्या यदुक्तं तच्च प्रजास्यथ पत्तिषु ।
तस्या वचनमकिष्टं सत्यमेव न संशयः ॥ ६
इयमाकाशगा गङ्गा यस्यां पुत्रं हुताशनः ।
जनयिष्यति देवानां सेनापतिमरिदमम् ॥ ७

36

☞ $\tilde{N}_1$ missing sarga 36 (cf v1 I 338) $\tilde{S}_1$
D: is continue the previous sarga

1 ⁴⁵) Dt Ds = Ts तदा, Ds 11 महा (for तपो)
Cm त देव (as in text) S1 तत्प्रमाणं तदा देव (for °)
Ts तदा, Ms (after corr sec m) पुन (for पुन) Dt
Ds = सैत्रा सावित्रपुरोगमा (for ² [-2^a]) Ctp सैत्रा (for
देवा) and सद्विगमा पुन (as in text) Ns V B
Dt 8 7 10 21 23 Ms तप(B: Dr °त)स्तप(V: Ms °त)ति
देवेदो व्यथेक विदुषास्त - °) D13 सेनापत्यम् D1 8 7
अविद्यत (for अनीत्यस्त)

2^a) Śi N: V B Ds 10-13 अद्यवक्ष (for ततोऽद्यवक्ष)
D1: 7^a १५ तेष्टवखिद्रास्तास्त्र —G3: 5 om 2^{8a} —^a) D1-3: 7^a
M: समुपेक्ष (for अगवक्ष) —^a) Śi Ds 11: 13 शुभा वर्षाणि,
N: V B D10: 13 [अ]जलि बद्धा Dt Ds: 8 सुरा राम,
D: 3: 7 M: [अ]जलि M: लि पद्मा Ds Cg सुरा सर्वे, Ts
सर्वदेव (for सुरा वायव्य) ☞ Ct अत्र "सुरा सर्वे" इति
पुनरुक्तम्। अतः पाठान्तरमन्येषूपीयम्। द्वितीयार्धे "मुराराम" इति
पाठः रामसंबोधनं चेत्तत्। ☞ —^a) N: V B Ds 13: 13 "वद्धि,
D: 3: 8 "बाधि, D: 7: 8 "अभि, Ts दवा", १५ लैद्रवक्षि (for
लेन्द्रा साधि) Cm G सधियुरोपास (as in text) Śi
Ds 11: 1 सुरदावलि इन्द्रा

3 *) Dt Ds : 14 M1 : Cm k t येन, Ds : 7 यत् Cg as
in text (for यो न) S1 B1 दद्य D7 : 11 देवा (sic)
(for देव) —*) S1 Ds : 12 कृतो (for दत्तो) —After 3rd
D4 ins

876* स न नातोऽद्य भगवत्तस्मद्वैरिनिवहणं ।
तपिता भगवान्दार्ढ्यं हिमवच्छिप्रसालय ।

—^१) $\tilde{N} \sim \backslash$ B D1 3, 7, 10, 11, 13 Ms स प्रलक्षयम्, Ms युत्तर, Cn तप परमम्, Ct as in text (for स तप परम्) Ds साभ्य (for आभ्याय) —^२) $\tilde{N} \sim \backslash$ B D1 3, 7, 10, 11, 13 Ms वस्तपे Ds च Cg h as in text (for सव्यते स्म) Ss Ds 12 स्थित मुमहद्वत्

4 •) $\tilde{N}_2 B_2$ (m also as in text) Dio अप्यग्रातर

(for अत्रानन्तर) —²) Δ₂ V B D₁: 87 10 15 M₄ सर्व (V₃ 'वै') लोकविग्रामह (V₆ D₁: 8 'ह') —³) Ś₁ D₃ 11 15 M₄ तद् (for स) C₆ त विधायस्व (as in text) C_k स विधायस्व G₁: 8 विधानश्च N₁: V B D₁: 18 तत्कुरुष्व (V₆ 'च') शृशार्त्तानां, D₃: 7 तद्विषयस्व शृशार्त्तानां, D₄: 10 तत्कुरुन्वेह शालानां

5^a) $\tilde{N}_2$ V B D₂-9-11 11 M₆ देवाना वचन (D₁₂ च वच) —⁶) $\tilde{S}_1$ D₂ ब्रह्मा, D₁₂ ब्रह्म (for सर्व) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 7-10 11 12 जन्मसूत्र (for पितामह) —⁷) $\tilde{S}_1$ D₂ 12 सात्वत्यन्धक्यया वाचा, $\tilde{N}_2$ V B D₁-7-10 11 12 M₆ ब्रह्मा भगुरया वाचा —⁸) D₁₂ ब्रह्मान् G₂ M₂ वाक्यम् (for ब्रह्म) D₁₂ इदं ब्रह्मवत् ।

6 For 6-11 Ns VB D10 11 subst 827* —^a) S1
D5 12 प्रयुक्ता स्थ (S1 स्थ), D1-3 7 Ms वदुक्ता स्थ, D11
प्रयुक्त वत्, Ms ^aक नी, Cm g as in text [(for वदुक्त वत्).
—^a) Dt D5 C Ct प्राप्ता स्वासु, Ms प्राप्ता (inf lin sec
m) य (for प्राप्तास्व) S1 D1 3 5 7 11 12 प्राप्ता (D5 पुने)
वो न (S1 नो वो) भविष्यति D5 न प्राप्ता स्वासपतिपु,
Ms अत्रा स स्वपतिपु (sic) Ns न पक्षीपु प्राप्तास्व
(by transp) —^a) T3 Ga Vi मङ्गल्य, Cm g k t as in
text [(for मङ्गल्य) S1 पक्षीव्यति च चादिष्ट, D1 3 5 7 12
पक्षीव्यति वयोहि (D5 12 "हि), D11 पक्षीव्यति वच पद
—^a) Ms वृत्त (for वृष) S2 D1 3 5 7 11 12 त (D5 तत
[ditto]) —^aस्य नात्र सहाय, Cg as in text (for ^a)
Ck वयस्मात् नैलपुत्रा अत्रा भविष्यन्त्येवमुक्त्वा तदवाप
प्राप्तं न वत् अत एव च पञ्चपञ्चाग्र्या। छान्दस हकारान्त
प्रयुक्तं नृपुण। Ck ययसायैलपुत्रा अत्रा भविष्यन्त्येवमुक्त्वा
तत्तथापुत्राक स्वासु पक्षीपु न प्रजा सन्नाति शेष। पतिव्यति
हन्तव्यं छान्दसम्। यतन्मत्वा ययसायैलपुत्राक एव च
"प्राप्तस्य" इति पाठकल्पना अत्रा वयस्वयना च प्रसिद्धय। ☞
—After 6 D1 3 7 11 12 2 of 827*

7 For 7 II D₁₂ = Ma subst 1 3-12 of S27*
—^a) D₁₂ येययम् (sic) (for इयम्) S₁ D₁: येयमका
गयेयम् (D₅ = गाप्सु), D₈ = इयमाकास्तपाना च —^d) M₂:
यस्या, Ch. t यस्या (as in text) S₁ D₅: १२ उ(D₅ ह

येष्ठा शैलेन्द्रदुहिता मानयिष्यति तं सुतम् ।
उमायास्तद्रुमतं भविष्यति न संशयः ॥ ८
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कृतार्था रघुनन्दन ।
प्रणिपत्य सुराः सर्वे पितामहमपूजयन् ॥ ९
ते गत्वा पर्यंतं राम कैलासं धातुमण्डितम् ।
अग्निं नियोजयामासुः पुत्रार्थं सर्वदेवताः ॥ १०
देवकार्यमिदं देव समाधत्स्य हुताशन ।

शैलपुत्र्यां महतेजो गङ्गायां तेज उत्सृज ॥ ११
देवतानां प्रतिज्ञाय गङ्गामभ्येत्य पात्रकः ।
गर्भं धारय वै देवि देवतानामिदं प्रियम् ॥ १२
इत्येतद्वचनं श्रुत्वा दिव्यं रूपमधारयत् ।
स तस्या महिमां दृष्ट्वा समन्तादवकीर्यत ॥ १३
समन्ततस्तदा देवीमभ्यपिञ्चत पात्रकः ।
सर्वस्रोतांसि पूर्णानि गङ्गाया रघुनन्दन ॥ १४

[to avoid hiatus] पत्युः हुताशनं — For 7^{ab}, Ds 7 subst 1 3-4 of 827* —^d Gs सेनापतिर् (sic) Gs अनुवचनं (for अहिंमन्त्र)

8 Ds 7 om 8^{ab} —^d Ss Ds 15 Gs जन्म, Cm g k t as in text (for मानयिष्यति) Ss Ds 15 ये, Ds Ts Cm g तत् (for त) —^d Ss बहुमतो Ds 5 7 9 13 स उ (Ds दात [sic]) माया बहुमतो

9 For 9-11 Ds 7 subst 1 7-12 of 827* —^d Ms तस्य तद्वचनं श्रुत्वा (by transp)

10 ^a Ss Ds 15 गत्वा तु (for ते गत्वा) Dt Ds 8 परम (for पर्यंत) Ck ते कैलासपर्यंतं गत्येति शेष 1, Ct कैलासपर्यंतं गत्येष्टमन्त्र 1 Ck —^d Ss Ds 15 रत्न (for धातु) Gs भूषित (for अण्डितम्) —^d Ts (after corr sec m as in text) देवा (submetric) Cv m g दैवता (for देवता)

11 ^{ab} Cg संविद्यस्य Ss Ds 15 देवतानां कृते साधु पुत्र जनय पात्रक —^d Ds Ts 8 पुत्र्या, Gs पुत्रा (sic), Ct as in text (for पुत्र्या) Ss Ds 15 आ (Ds 15 *) म, Ds Gs सेना, Cg k t as in text (for तेजो) —^d Ds 15 तेज (Ds 15 *) उत्तम Gs गंगायास्तीरमुद्यम Ck शैलपुत्र्यास्तेज उच्छ्रजेति —^d Ns (Ns missing) V B Ds 13 subst for 6-11 Ds 1 (both ins 1 2 after 6) 11 Ms subst 1 3-12 for 7-11 while Ds 7 ins 1 2 after 6 subst 1, 3 and 4 for 7^{ab} and 1 7-12 for 9 11

827* यथा हि धूपसुमया शशा सासृजया पुरा ।

(6) सथा तद्वचनं देवा न दाक्यं कर्तुमन्यथा ।

(7^{ab}) इय त्वाकाशगङ्गा या शैलराजसुतापरा ।

(7^{ab}) उमाया भगिनी ज्येष्ठा ततोऽप्यस्य हुताशन ।

(7^{ab}) जनयित्वा मवीर्यं तेजसा लुपमपुति । [5]

(7^{ab}) भविष्यति न व श्रीमान्सेनापतिरमिषित ।

(9) पतच्छ्रुत्वा वचो देवा प्रणिपत्य पितामहम् ।

(9) प्रहृष्टमनस सर्वे कृतार्था पुनराययु ।

(10) तत कैलासशिखरमगल्य सहिता सुरा ।

(10) अग्निं विज्ञापयामासुर्गङ्गा च रघुनन्दन । [10]

(11) हिताथेममं लोकानामपस्योत्पादय दुर ।

(11) आकाशपथचारिण्या समूय सह गङ्गाया ।

[D1 3 7 om 1 1, D11 Ms om 1 1 and 2 —(1 1)

Vs संक्षया (sic) —(1 2) D1 तस्यात् Ds 7 दया (for तथा) Bs (m also as above) Ds 7 10 हवा (for देवा) Dt शुक (sic) (for शक्य) B1 वक्तुम् (for कर्तुम्) —(1 3) Ns B1 3 Ds 15 आ गया, V 8 वै (for आया या) Ds 7 12 Ms श्य त्वा (D11 Ms चा) काशनाशिल (for the prior half). —(1 4) V1 गया (for ज्येष्ठा) Bs तन्मा, D1 (with hiatus) जतो, Ds जायापय (sic) Ds 7 (with hiatus) उपस्य, Ms सा द्य (for ततोऽप्यस्य) Ds 7 11 Ms हुताशनात् (Dr न [sic]) —Ds 7 om 1 5 and 6 —(1 5) Ns V 2-4 Ds 13 जनयत् (V 4 Ds 13 ०ति) Bs जनयिता, Bs जनयम् (for जनयिता) V 3 [अ]य (for [आ]य) D11 Ms जनयिष्यति (D11 ०ति दि [hypermetric]) वीर्यं (for the prior half) V 8 परम (for [अ]पुनम) Me युति Ns Bs (m also as above) Ds 13 तस्या परमपुति (for the post half) —(1 6) V1 Bs Ds 11 Ms स भविष्यति (by transp) V 2 सुत, B1 Ds 9 च स (Ds स च [by transp]) (for स व) V 2 समविष्यति श्रीमान् (submetric) (for the prior half) —(1 8) Ns नचत (for अनत) D11 रघुनन्दन, Ms नन्दम् (for पुनराययु) —(1 9) Ds 7 11 आरुह्य, Ms आगम्य (for आगम्य) —(1 10) V1 अकिर् (sic) (for अग्नि) V 4 वहि (sic) (for गङ्गा) —(1 11) V1 दिन (वम् (for हिताथेम) Ds 11 ज्ये Ds 10 सव (for ज्ये) —(1 12) V 4 [उ]परि (for वष) D11 सहित, Ds समूय (sic) (for समूय)]

12 ^a Ns V B Ds 13 तथेति च, Ds 3 7 11 Ms तथेति, all Cs as in text (for देवतानां) —^d Ss Ds 15 प्रोवाच (for अभ्येत्य) Ns V B Ds 3 7 10 11 12 Ms वचस्ते पा हुताशन (Ds न [sic]) —^d Gs 2 देहि (for देवि) Ns V B Ds 3 7 10 11 12 Ms उवाच गंगा मत्सेनो धार्यतामिति रावय

13 Ms om 13 and 14 —^d Ds Cm g सस्य, Ds 14 Ts 2 Gs 4 Ms जग्रेस्तु (for ह्येतत्) Ss Ds 15 कर्तयमिति सा श्रुत्वा —^d Gs 4 दिव्य, Cg k t as in text (for दिव्य) Ss Ds 15 गर्भम् (for रूपम्) —^d Ss Ds 9 12 दृष्ट्वा तं महिमानं सा —^d Ss Ds 15 जनयतीर्यत, Dt Ds 8 Ts Ck t अवशीर्यत, Ds द्य वशीर्यते, Cr m g अवशीर्यत (as in text)

14 Ms om 14 (cf v 1 13) —^d Ss Ds 9 15 च ता, Gs ततो, Gs तु सा (for तदा) —^d Ds 12 अग्निर्विच

तमुवाच ततो गङ्गा सप्तदेवपुरोहितम् ।

अशक्ता धारणे देव तव तेजः समुद्रतम् ।

दक्षमानाग्निना तेन संश्रव्यथितचेतना ॥ १५

अथात्रयीदिदं गङ्गां सप्तदेवहृताशनः ।

इह हैमवते पादे गर्भोऽयं संनिवेश्यताम् ॥ १६

(D1s 'विधि'त (sic) G1 अम्यवर्षत, Cm g k t 'विचत' (as in text) —°) Ds सप्तश्रेयसि पुण्यानि —°) S1 Ds 9 12 तस्या ह्यासत् (S1 'सप्तै' नरोत्तम

15 °) Dt Ds 14 T1 s G2 s M1 s (after corr *mf* *fin* *sec* *m*) Ct 'गम, Cg k as in text (for पुरोहितम्) —°) S1 Ds 12 शक्ता (D1s 'त्वा) धारयितु नास्मि (for °) Dt Ds 9 तेनत्वद् (by transp) S1 Ds 12 14 T1 s G2 s M1 s 'दात, Dt Ds 'द्वत्, Ds 'द्वत्, T1 'त्तम, Ct as in text (for समुद्रतम्) Cv r m तदि तेन समुद्रत, Cg k t as in text (for °) —°) S1 Ds 12 अतो तु दक्षमानाहं (S1 'हा), M1 दक्षमानाहा (ditto) हि तेनेमि, Cv r g as in text (for °) —°) Dt (after corr as in text) 'चेतना, T1 'चेतना, Cv m g t as in text (for 'चेतना)

16 °) S1 Ds 12 तत्र (for गङ्गा) —M1 om (hapl) 16^b-17^a —°) S1 Ds 12 गंगा देवो, Ds 'देवो, T1 'देवी (sic) (for सप्तदेव) M1 पुरोहित, M2 पुरोगम, Cm g k t as in text (for 'हुताशन) —°) S1 साधु, Ds 12 गच्छ, T1 हव (sic) (for इह) T1 हैमवती (sic) (for 'वते) S1 Dt Ds G2 M1 s पादौ, Cg as in text (for पादे) —°) S1 Ds 12 गर्भमेन निवेशय

17 M1 om 17^a (cf v 1 16) —°) M1 सा (for तु) S1 Ds 12 श्रुत्वा तस्यापि वचन —°) S1 Ds 12 त सप्तनं S1 Dt Ds 9 12 M2 s (after corr *sec* *m*) Cg महातेज, M1 महतेज —°) Cg k t श्रोतव्यो (as in text) T1 श्रोतव्येह तयापाया (sic) M1 सासहती तदा ह्य, Cv r m cite as in text —For 13 17 N1 V B D1-3 7 10 11 12 subst while M1 subst 1 1 and 2 for 15^a and 15^b and 15^c 1 10 after 17

828* तमुवाच ततो गङ्गा हुताशनमिदं वच ।
महाकाद धारयितुं त्वत्तेनो भगवन्विति ।
तमुवाच ततो गङ्गा हुतमुग्मगावपुन ।
प्रगुह गन्धे सत्तेन तैलैर्ममस्तव विसर्जय ।
तथेयुक्ता ततो गङ्गा तत्तेन प्रत्यपवत् ।
प्रतिगृह्य च सप्तोर्मूद्रिह्य मृष्टिञ्च च सा ।
मसदन्ती ततो गर्भे नं धारयितुमोत्सवा ।
दैव्यामतिखरं राम साधितं सुपात्र तद्व ।
भगवत्सा प्रसूये सहास भूतिरजसम् ।
रम्ये शरवणोद्देशे समुद्यत्य ततो यवै ।

[5]

[10]

[217]

श्रुत्वा त्वयिचो गङ्गा तं गर्भमतिमाखरम् ।

उत्सर्ज्य महातेजाः स्रोतोभ्यो हि तदानय ॥ १७

यदस्या निर्गतं तस्मात्तप्तजाम्बूनदप्रभम् ।

काञ्चनं धरणीं प्राप्तं हिरण्यममलं शुभम् ॥ १८

ताम्रं कार्पायसं चैव तैक्ष्ण्यादेवाभिजायत ।

मलं तस्याममत्र चपु सीसरुमेन च ॥ १९

[Ds repeats consecutively 1 1 and 2 —For 1 2, D1s reads the line of 15^a as in S1 —(1 2) M1 न शक्ताह V1 B1 4 तच्छे —(1 3) V1 Ds 9 11 म्रु, D1 प्रा (sic) (for पुन) —(1 4) Ds प्रगुह (for प्रगुह) V1 च (sub-metric) (for यद्) D1s तेन (sub-metric) (for यत्तेन) D1s शैरे (for शैरेष्वस्मिन्) N1 B1 तद्व, V1 हु D1 11 त (for त्व) V1 विषये (sic) (for विसर्जय) D1 7 समुत्पद्य सति (for the post half) —D1 7 om 1 5 —(1 5) B1 प्रतिपत्त च, D1 प्रतिगृह्य हु D1 प्रगुहान D1s प्रति (for प्रत्यपवत्) —(1 6) D1s प्रतिपत्त (for 'गृह्य) V1 तदेवाभूद्, D1 11 हु तच्छेयो (for च सप्तोर्मूद्र) D1 7 म्रु (D1 'स) ह्य गमा तच्छेयो (for the prior half) D1 विक्रान् (for विह्वान्) V1 [उ]त्सा, V1 B1 3 [र] ह्य सा, D1 11 तत्, D1 सती, D1 om (for च सा) D1 मूर्धनं गता —(1 7) Ds असह्यी Ds illeg नं in यत् D1-3 7 त (for त) V1 वारवितुद् (for वारवितुद्) D1 अयमा (for ओत्तमा) —(1 8) D1s सा पति (hyper-metric) (for साधि) V1 'येन (for 'ते) N1 नदापवत्, V1 D1 सुखाव V1 ससार तद्व V1 समुत्पद्य, D1 7 समुत् (D1 ह्य) चकत् (for सुपात्र तद्व) —D1 reads 1 9 after 20 —(1 9) B1 (m also) भगवन्मात्रं अमत्रायाम N1 V1 B1 प्रसूय (V1 'च) V1 'श्रो (sic) D1s प्रसूत (for प्रसूय) D1 7 'येनत्त (sic) (for 'येनत्त) —(1 10) D1 सासहतेदे]

18 D1 7 M1 om 18-20 D1 om 18 —°) D1 12 T1 निर्गते, all Cs as in text (for निर्गतं) S1 N1 V B D1 10-12 तदिदं तस्याह (for दद्यात् and तस्याह respy) —°) D1s तत्र, D1s तदा (for तत्) D1 सुवर्णं रजतं वयम्, all Cs as in text (for °) —D1 om 18^a. —°) V1 B1 G1 s M1 कावर्णी, all Cs as in text (for काञ्चन) —°) S1 N1 V B D1 9-12 वा (V1 s न) अवत्तदा (S1 'त्वा, V1 'युता, Dt Ds G1 s M1 समुत्पद्य, Cv g t as in text (for मलं शुभम्) C1 Cv r रजतः 11 हिरण्य शब्दो वर्तते 1, C1 हिरण्यशब्द स्थाने रजतसाधायाम् । C1

19 Before 19 D1 reads 21 and 22 D1 7 M1 om 19 (cf v 1 18) —°) G1 s M1 हुत्वापयत्, Cv m g कार्पायस (as in text) S1 N1 V B D1 10-12 तात्रं हुत्वा (B1 कस्ता (sic)) यत्त धारि (D1 'पिक्ता (sic)), D1 हुत्वापयत् धारि वज्राद् —°) S1 V1 3 B1 D1 9 11-12 वज्राद्, N1 V1 B1 4 D1 रक्ताद्, V1 त्यक्तम्, D1 मुष्टम् (sic) G1 वैश्यम्, Cv m g t as in text (for

तदेतद्वर्णीं प्राप्य नानाधातुरवर्धत ॥ २०
निक्षिप्तमात्रे गर्भे तु तेजोभिरभिरक्षितम् ।
सर्वं पर्वतसंनद्धं सौवर्णमभवद्वनम् ॥ २१
जातरूपमिति ख्यातं तदा प्रभृति राघव ।
सुवर्णं पुरुषण्याघ हुताशनसमप्रभम् ॥ २२
तं कुमारं ततो जातं सेन्द्राः सहमरुद्गणाः ।
क्षीरसंभावनार्थाय कृत्तिकाः समयोजयन् ॥ २३

तैक्ष्ण्याद् (1) S1 N1 V B D2 5 9 13 एतद्जायत (S1 ते),
D14 T1 3 G M1 9 एवासिजायते, M2 Cg एवास्यजायत D1
एव एवोपपद्यते — (2) S1 V B D1 2 5 11-12 वाचि (D1 थ)
N2 D10 मलत्तश्च (for मल तस्य) — (3) V2 रत्न, D1 Cv त्र्यु,
G1 म्रु (for त्र्यु) D2 तत्पुत्रीयकमुच्यते

20 N2 V B D3 7 10 13 M2 om 20 (for D3 7 M2 cf
v1 18) — (4) D1 2 M2 एव, D2 एव (for एतद्) D11
घरणीं (ditto) — (5) S1 D1 2 5 9 11 12 नानाधातुत्वमागत,
—After 20 D1 reads 1 9 of 828* D2 ms 830*

21 D2 reads 21 and 22 before 19 — (6) D1-4
(D4 after corr as in text) 7 निक्षिप्त, D2 G2 निक्षिप्त,
Cm g k t as in text (for निक्षिप्त) V2 शिखरे, D1 3 7
व, M2 थ (for गर्भे तु) — (7) S1 V B1 2 4 D2 11 13
तेजसास्यातु (S1 D2 12 प्यत्र, V2 थु B1 थ्यतु, B2
D11 प्यतु) D1-3 7 M2 तत्तेजोभवतु (D1 2 प्यतु, M2
रत्न) (for तेजोभिरसि) D2-सखिण (for रक्षितम्) N2
B2 (m also as in B2) D10 12 तेजसा भूरितेजसि — (8) G1
पर्वत सर्वत (sic) (for सर्व) B1 सर्वत्र (for पर्वत) S1
N2 V1 4 B1 4 D2 (before corr) 10 12 13 G1 M2-सबद्ध,
V2 3 B2 (before corr) 3 सवध, D1 7 M2 शृणु तत्, D2
शृणवत्, D11 सवधद्व (sic), M2-स्यधत्, Cg t as in
text (for-सन्ध) — (9) S1 सौमद्रम्, D2 सौधम् (for
सौवर्णम्) N2 V B D1 10 11 13 M2 तदा, D2 3 7 तत् (for
तन, —After 21, S1 M2 (inf l m sec m) ms

829* त देवा तु ततो यद्वा सप्राप्येदमभाषत ।

जातस्य रूपं यत्तस्माज्जातरूपं भविष्यति ।

[(1 1) S1 [य]जम् (for [र]जम्) — (1 2) S1
जातरूपस्य]

22 D2 reads 21 and 22 before 19 — (10) D2 क्या*
(for रयात) — (11) S1 N2 V1 2 4 M D1-3 5 7 11-13 तत्,
Cm g k t as in text (for तदा) M2 काचन (for राघव)
—S1 D2 15 om 22^{ed} — (12) N2 V B D1-3 7 10 11 13 M2
सुवर्ण (D2 थै) मातुरभवद्वद्वितेजोभ्य (V1 4 B2 D1 2 12 M2
न) थं वृत्ति —After 22, N2 V B D1- (D2 after 20)
1 7 10 11 13 M2 ms

830* कुमारश्चाभवत्तत्र तरुणांसमपुति ।

वदितेजोभव धीमान्मातुर्दुतिपत्न्युत ।

ताः क्षीरं जातमात्रस्य कृत्वा समयमुत्तमम् ।
ददुः पुत्रोऽयमस्माकं सर्वासामिति निश्चिताः ॥ २४
ततस्तु देवताः सर्गाः कार्तिकेय इति युवन् ।
पुत्रस्रैलोक्यविख्यातो भविष्यति न संशयः ॥ २५
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा स्कन्धं गर्भपरिधवे ।
स्नापयन्परया लक्ष्म्या दीप्यमानमिवानलम् ॥ २६

[(1 1) D1-3 7 M2 से (for च) D1-3 (all with
hiatus) अस्माकं — (1 2) V1 2 4 B2 D1 2 M2 — [उ]त्तम
V2 [अ]मवच (for मव)]

while D2 9 14 S (except M2) Cg k ms

831* कृणुष्वस्तुलायुक्तं सर्वं भवति काष्ठानम् ।

[M2 कृणुस्मस्तुलायुक्तं (by transp) (for the prior
half)]

23 (1) D14 T2 G2 4 M1 तदा, T1 तथा, Cg k t as in
text (for ततो) M2 सुदुमारस्य जातस्य — (2) S1 N2 V B
D1-3 5 7 10-13 M2 ददुः (M2 तस्य) सेन्द्रा (S1 D2 12 देवा,
D11 देय), G2 * M2 देवान् (for सेन्द्रा सह) M2
द्विषोक्त (for-मरुद्गणा) Cg मरुद्गणा देवगणा सह
युगवत् । Cg — (3) N2 V B D10 13 M2 तदा क्षीर (D10 *)
प्रदानार्थ, D1-3 7 11 क्षीरसपादनार्थाय, Cm g k t as in text
(for *) — (4) B2 D2 कृत्तिका (D2 कर्क) S1 V1-3 B D13
M2 स (V2 ते) न्ययोजयन् (V2 B2 त् [sic]), D2 8 M2
समपूज (M2 चोद) यत्, Cg k t समयोजयन् (as in text)

24 For sub-t cf v1 27 — (5) S1 D2 1- तत् and
मात्राय (for तत-आत्रस्य resp) — (6) S1 D2 15
ददौ पुत्रार्थमस्माकं सर्वसात प्रकरिष्यति

25 (1) S1 N2 V B D2 10-12 ता and ऊचु (for तु
and सर्वो resp) — (2) S1 D2 9 13 M2 कातिकेयम्,
Cm g k t as in text (for कार्तिकेय) S1 D2 13 प्रभु, N2
V B D10 11 13 प्रभु, Cm g k t as in text (for युवन्) Cg
r इति युवन् । एतच्च पदद्वयमस्य श्लोकस्यान्ते योज्यम् ।
Cm इति सुप्रसिद्धि पदद्वयमस्य श्लोकस्यान्ते न सन्धय हास्युपरि
द्रष्टव्यम् । Cg —S1 D2 15 om 25^{ed} — (3) N2 V B
D10 11 13 पुत्रोय जननि ख्यातो — (4) B2 reads from श
in संशय up to 26th in marg

26 B2 reads 26th in marg (cf v1 25) — (7) S1
N2 V B D2 10-12 देवानां ता (S1 B2 D2 11 12 वताना, V1 4
B1 तद्) वच श्रुता — (8) S1 D2 13 सर्व, N2 V1 4 B D11 13
पूर्व, V2 3 D10 पूर्व, D2 G2 (before corr as in text)
स्कन्ध, Cm g k t as in text (for स्कन्ध) S1 D13 गर्भं,
V2 शय, V4-शरे, G1 सुतं, Cv m g k t as in text
(for शवे) —After 26th, D11 ms

स्कन्द इत्यनुवन्देवाः स्कन्धं गर्भपरिस्रवात् ।
कार्तिकेयं महाभागं काकुत्स्थ ज्वलनोपमम् ॥ २७
प्रादुर्भूतं ततः क्षीरं कृत्तिकानामनुचमम् ।
पण्णां पदाननो भूत्वा जग्राह स्तनजं पयः ॥ २८

गृहीत्वा क्षीरमेकाह्वा सुकुमारवपुस्तदा ।
अजयत्स्तेन वीर्येण दैत्यसैन्यगणान्निभुः ॥ २९
सुरसेनागणपतिं ततस्तममलघुतिम् ।
अभ्यपिञ्चसुरगणाः समेत्याग्रिपुरोगमाः ॥ ३०

832* गङ्गाभसि परेऽष्ट त गर्भं सर्वकृत्तिका ।
—^a) G₁ तान्^a (sic) (for स्नापयत्) S₁ D₁₂ स्नपया
मासुरय त —^d) S₁ Dt D₄₋₆₋₉₋₁₂ T₁ G₁ यथानल (S₁
D₁₂ १२रिं)

27 ^a) D₉ पुन (for इति) —^b) D₄ स्कन्द, C₆ as in
text (for स्कन्ध) Dt D₈₋₉ G₂ M₁ Cm G₂ स्नपे, D₁₉ T₂
M₂ स्नुत (for स्नवात्) C₆ C₆ स्कन्धत्वात् स्कन्द इत्यन्वयं
नाम । C₆ स्कन्ध (nd before corr) गर्भं परिस्नुतत्वं होतो
स्कन्द इत्यन्वयेनाम च चकु १, Ct स्कन्ध (परिस्नुत इत्यर्थे स्कन्द
इति) C₆ —^c) S₁ D₁₁ 'यो, V₂ कृत्ति^a (for कार्तिकेय)
S₁ V₁ B₂₋₄ D₅₋₁₁₋₁₂ 'तेजा (V₁ 'जे, B₂₋₃ 'ज), N₂ V₂₋₄
D₁₀₋₁₂ महत्तेज (V₂ 'ज [sic]) B₁ 'मान, Dt D₈₋₉₋₉ G₂
M₂₋₃ 'वाहू (for महाभाग) —^d) S₁ D₁₁ 'म, V₄ जनो^a
(sic), D₁₂ 'प्रम (for ज्वलनोपमम्) —D₁₂ २७ M₂ subst
for 24-27 N₂ V B D₁₀₋₁₁₋₁₂ subst 1 १-2 for 24
and 1 6-7 for 26^a 27^b, while S₁ D₁₂ subst 1 7
only for 27^b

833* ता क्षीर तस्य देवस्य समयेन ददुनदा ।
स्वादस्मारमयं पुन रयातो नाग्रेणि रावव ।
तयेनि वै तदा देवताग्रेणैवा संनियोजिता ।
कार्तिकेय इति क्वात् तं सुमारमनोऽभवत् ।
गङ्गाक्षिपरिलस्तं त गर्भं समुपेत ता । [5]
कृत्तिका स्कन्दयामासुकमादित्यसमनुत्तिम् ।
स्कन्द इत्येव त इष्टा प्रोबुप्रतिमीकसम् ।

[(1 x) D₃ ता (sic) (for ता) D₂₋₃ अत्य (for
तस्य) V₁ D₂ २७ ११ M₂ बालस्य (for दत्तस्य) —(1 2) D₂
कथ्ये (for रावव) V₂ रयातिमाग्रेणि उपव, D₂₋₇ सेनानीरिति
कीर्तये, M₂ ख्यातो नाम्ना भविष्यति (for the post half)
—For ins see below —(1 3) D₂ तेष (for वै) M₂ तथा
॥ चोदितो देवैश्च (for the prior half) D₂ प्रहर्षित (for
भिलोपिता) —(1 4) M₂ ऊनार स (by transp) —(1
5) D₂ अष्ट (for स्नपे) D₂ M₂ तद्, D₇ om (hapl)
(for त) —(1 6) D₁₁ दौष ७ (for कृत्तिका) B₁ 'आमस्य,
D₁₋₃₋₇ M₂ क्षाप^a, D₁₂ च्छद^a (for स्कन्दयामासुकम्) V₂ तदा
(for तम्) V₁ D₁₂ प्रम (for वातम्) D₁₋₃₋₇₋₁₁ M₂
वर्षादित्यमनेम (D₁₁ M₂ 'वर्षेत) (for the post half)
—D₂₋₃₋₇ M₂ om 1 7 —(1 7) D₁₂ सुप्त (for स्कन्द)
B₂ त (sic) D₂ वे (for न) S₁ D₂₋₃₋₇ ददा क्नुत् (for
इष्टा प्रोबुत्)]
—After 1 2 V₂ ins

834* शन्योम्यं शिवनानाम् स्नयनमनुसूयति पद ।
समभूयस्त्वदाग्रो यमपुस्तकेन शिष्यत ।

28 D₁₁ om 28^{ab} —^a) Cm g k t as in text (for
प्रादुर्भूत) —^c) Dt यस्मात् (for पण्णा) T₂ धता^a (sic)
G₁ तद्वदो, C₆ t as in text (for पदाननो) C₆ C₆ तच्च
पण्णा स्तनजक्षीरमचिन्त्यदासित्यात् दाहातिशयेन च पण्मुखो
भूत्वा जग्राह । C₆ —^d) S₁ D₅₋₁₁₋₁₂ सुरज (D₁₁ [आ]मु पय)
स्तदा (for स्तनज पय) —For 28 N₂ V B D₁₂ 10 12
M₂ subst

835* प्रलुप्तानां तत क्षीरं पण्णा तासां पदानन ।
भूत्वा स बालो क्षापि कृत्तिकानां परिस्नुतम् ।

[(1 x) V₁ B₂ प्रलुप्तानां, V₂₋₄ प्रलुप्तानां, B₂ (m as
above) D₁₂ प्रलुप्तानां (for प्रलु) D₂₋₃ M₂ तदा (for तत)
D₂₋₇ कृत्तिकानां तत्कार (for the prior half) D₁ तामा
पूर्ण, D₂₋₇₋₁₂ M₂ तामा पण्णां (by transp) —(1 2)
D₂₋₃₋₇₋₁₂ [अ]पि (for पि) B₁ [अ]पि, D₁ [अ]पि च
(for [अ]पिक्) M₂ भूत्वा वाक् सेनपिक् (for the prior
half) B₂ कृत्तिकाया V₂ स्तुति (sic) D₁ स्तन, D₂₋₃₋₇ स्न
(for स्नुतम्)]

29 S₁ D₂₋₉₋₁₂ om 29 and 30 —^a) N₂ V B
D₁₋₃₋₇₋₁₀₋₁₁ M₂ तन् (N₂ V₁ तत [hypermetric] B₁ प्र)
पीत्वा (for गृहीत्वा) G₂ क्षिप्रम् (for क्षीरम्) V₁₋₂ 'ह,
V₄ lacuna for ह्य, B₁ Du पुन^a, B₂ (orig एकास्मा, m
also) ४ 'प्र, D₁ 'ह, M₂ (after corr sec m) 'क्षि,
Cm g k t as in text (for एकाह्वा) D₁₂ पीत्वा तासां च
तक्षीर —^b) V B ४ D₂₋₇₋₁₁ स (for सु) V B D₁₋₃₋₇₋₁₁
वरम्, B₂ अतस्त्वं (for नपुर्) N₂ B₁ 9 D₁₀₋₁₂ स (B₂
सु) कुमारो वे (B₁ ह्य) वधेत (B₂ m also सुवस्तदा), M₂
सुकुमारस्त्वदाभवत् —After 29^{ab} D₁₁ ins

836* कार्त्तिकेय इति प्यतस्त्वदा प्रभृति रावव ।
(cf 1 4 of 833*)

—^a) N₂ अक्रमत्, B₁ अयजत् (by metathesis) D₂
अजेय (for अन्वय) D₁ अय सत्वेन —^b) V₂ 'तेना, V₂
सर्वदेव्य (for दैत्येभ्यः) N₂ V B D₁₀₋₁₂ बहून्, T₂ प्रभु
(for विभु) D₁₋₃₋₇ M₂ देवसेनागणा (D₂ 'सम) शिवत

30 S₁ D₂₋₉₋₁₂ om 30 (cf v 1 29) —^a) V₂ समं
(for 'सेना) B₂ (m) पति D₁₋₃₋₇ M₂ दैत्यसेनापति
(D₂ 'हि) गण, D₁₂ देवसेनापति तत्र —^b) B₂ (m also)
देवात् (for तस्मै) G₂ ते, Cm t as in text (for तम्)
N₂ V B₂₋₄ D₁₋₃₋₇₋₁₀₋₁₁₋₁₂ M₂ अमर, B₁ असम, D₂ अनुल,
G₂ अनल, G₄ त मथा (for अमल) Dt D₈₋₉ अन्यदि
चन्मदापुत्ति —^c) V₁ D₁ G₁ असिपिचन् (D₁ 'पिच्य) Dt
D₂ २८ तलस्त्वमस्य सर्व —^d) B₁ पुरोगाणा (sic)

एष ते राम गङ्गाया विस्तरोऽभिहितो मया ।

| कुमारसंभवाच्चैव धन्यः पुण्यस्तथैव च ॥ ३१

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे पट्विंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

३७

तां कथां कौशिको रामे निरेद्य मधुराक्षराम् ।
पुनरेवापरं वाक्यं काकुत्स्थमिदमनूनीत् ॥ १
अयोध्याधिपतिः शूरः पूर्वमात्सीक्षराधिपः ।

सगरौ नाम धर्मात्मा प्रजाकामः स चाप्रजः ॥ २
वैदर्भदुहिता राम केशिनी नाम नामतः ।
ज्येष्ठा सगरपत्नी सा धर्मिष्ठा सत्यवादिनी ॥ ३

31 " Cg k t एष (as in text) Śi Ds ११११ "विस्तरो
रामः Ns V B Ds ११११ Ms हूति ते कथितो (Bs "त) राम
—^d) Cl. विस्तरो (as in text) Śi Ns V B Ds ११११-12
Ms गङ्गाया (Ns V1-4 B Ds "गोमा) समयो (Śi Ds ११११
कीर्तितो) मया Ds Ms "मि (Ms fi) निवेदिन, Cv as in
text Cg विस्तरो दिव्यसंभव (for ^d) —^d) Śi Ds 12 12
सुसायद् (for तथैव च) —For 31^d, Ns V B Ds ११११ 12
Ms subst

837* देवस्य च कुमारस्य संभव पुण्यहीनेन ।

[Ds om च (submetric) Vs फीनिक्थेन Bs (m
also as above) Ds ११ Ms "कर्म (for पुण्यहीनेन)]
—After 31, Dt Ds ११११ 12 S (except Ms) Cmg k t
125

838* भक्तस्य च काङ्क्षितेयै काकुत्स्थ मुनिमानव ।
मायुष्मा पुनर्प्राप्यैव स्कन्दसालोचयतां वनेत् ।

[[(1 x) Gs अलि, Ts Gs कान्तिरेव (sic) Ms transp
च and कान्तिरेव Gs वुरो लुनन् (for the post half)
—(1 2) Ds Ts Gs श्रीवथ Ds आनन्ता Ts Gs Ms 2
नागेव (Ts Ms सपुत्र्य) नामवाय (Ms "नान्)]

Colophon *hāṇḍa name* Śi Ns Vs Ds om V1-2
B Ds 12 अलि^d, Ds बालचरित्रा Ds कथोपमा —*Sarga*
name Śi Ns V B Ds ११११-12 कुमारो (Bs रुद्रो) लपति
(Ds "रमन्) —*Sarga no* (figures words or both)
Śi V1-4 Bs Ds 12 12 om both V1 B 39 V 41
V1 Ds 35 Dt Ds 12 12 S 37 Dt 30 Ds 31 Ds 40
Ds अर्चत गते 39. —After colophon Ts Gs 12 Ms
conclude with धीरामाय वनः Gs धीमते राम पुत्राय वनः

37

Ns missing sarga 37 (cf v1 I 33 8)

1 " Ns Vs 4 B Ds 12 "तथा, V1 तथा स (for तां कथां)
Vs राम Ds रामो (sic) (for रामे) Ms तत्तां कथितो^d
—^d) Ns V B Ds 12 Ms मधुरा कथा (lacuna before पा
in Bs is filled up with राम राम राम राम), Ds Gs 12 Ms
"शरी Cg cites कुणिकामन (for मधुराक्षराम्) —^d) Gs
damaged for काकुत्स्थ —For 1, Ds ११११ Ms subst.
Ns V B Ds 12 subst 1 = only for 1^d

839* तां कथां कथयित्वैव रामायामितनेत्रसे ।
पुनरेव कथामेतां कथयाम स वीरिणः ।

[[(1 x) Ds 7 [च] ज्ञा, Ms च (for [च] 4) Ds 12 कथयित्व
—(1 2) Ds मधुरेव (metathesis) (for पुनरेव) Vs Ds
दिप्य Ds ११११ Ms पुण्या (for पत्नी)]

2 " Vs Gs 2 कथोपमाया एति Ns V B Ds ११११
12 12 Ms 2 धीमान्, Dt Ds 3 वीरः Ds Ts Ms दूर (for
नूर) —^d) Lacuna before सा in Bs is filled up with
राम राम राम Ts lacuna for मारी —^d) Ds मराः
Ms सथा Cm as in text (for स च)

3 " Ds 12 Gs Ms विदुर्म; Cmg k as in text (for
वेदुर्म) Ns V B Ds ११११ 12 Ms विदुर्मात्रदुहिता (Ns
Bs Ds 12 "तनया) —^d) Vs वेतिषी; Ds वराति; Ds वरतिषी
Ds वेतिषी (for वरिषी) Ds reads second नाम in
many Ds ११ वपुर्नृप (Ds "न {sic}) —^d) Ds सगता,
Ns V1 2 B Ds ११११ 12 Ms वदयामिद्; V1 वदी नान्;
Ds वदीनां (for वदी ता)

अरिष्टनेमिदुहिता रूपेणाप्रतिमा मुनि ।
द्वितीया सगरस्यासीत्पत्नी सुमतिर्मेखिता ॥ ४
ताभ्यां सह तदा राजा पत्नीभ्यां तस्मांस्तपः ।
हिमयन्तं समासाद्य भृगुप्रसन्नणे गिरौ ॥ ५
अथ वर्षश्रुते पूर्णे तपसाराधितो मुनिः ।
सगराय वरं प्रादाद्भृगुः सत्यरतां वरः ॥ ६
अपत्यलाभः सुमहानभिनिष्यति तजानघ ।

कीर्तिं चाप्रतिमां लोके प्राप्स्यसे पुरुषर्षभ ॥ ७
एका जनयिता तात पुत्रं वंशकरं तन ।
पटिं पुत्रसहस्राणि अपरा जनयिष्यति ॥ ८
भाषमाणं नरव्याघ्रं राजपटव्यौ प्रसाद्य तम् ।
ऊचतुः परमप्रीते कृताञ्जलिपुटे तदा ॥ ९
एकः कस्याः सुतो ब्रह्मन्का बहुजनयिष्यति ।
श्रोतुमिच्छान्ने ब्रह्मन्सत्यमस्तु वचस्तन ॥ १०

4 °) Ds 118 नेमेद्, Cv as in text (for नेमि) —^a) V2 4 B1 s(m also) चमेण, D1 रूपेमा (sic) (for रूपेण) D1 27 [अ] स्रष्टी (for [अ] प्रतिमा) Dt Ds 8 सुपर्णमतीती तु सा —^a) D12 G2 4 Ms (before corr) साग° (for सगराय) —^a) N2 V B Ds 10 13 परमधार्मिका (V2 B2 °की), D1 11 धर्मपरायणा, Ds धर्मपरिग्रहा, T2 °शिका (for सुमतिर्मेखिता) Ds 7 परिधर्मपरायणा

5 °) S1 N2 V B Ds 10-13 महेश्याम्, Dt Ds 8 Gs M1 2 महाराज (Ms °ज), Ds °राज (for तदा राजा) D1-27 Ms दाम्या स राचा सहित —^a) V2 नृप (for तप) —^a) S1 Ds 12 G2 2 ड (D1 अ) पाश्र्विण, G2 M1-2 °प्रिय (for समासाद्य) N2 V B D1-2 7-9-11 Ms भाव्यकाम काङ्क्ष्य (V4 Ds 7 °रूपो, D11 °*) —^a) Ds °अवशेणे, D13 प्रवरणे. Cm g k t as in text (for प्रसन्नणे)

6 °) N2 V B Ds 11 13 तस्मै (D11 अथ) वर्षमहसाते, Cm g as in text (for °) N2 B2 (m also as in text) D10 परिदीपित, Ds Ms तोषितो (for [आ] राधितो मुनि) —^a) D12 सागराय —^a) B2 तुष्ट (for भृगु) V2 सत्यरता° (sic) D1-27 प्रवप (D1 °स [sic]) ता°, D11 सम्पत्ता°, D12 सत्यवदा° (sic) G1 °पराक्रम, Ms दृष्टपरावर (for सत्यवता वर)

7 °) V2 पुत्र (submetric) (for अपत्य) G2 स (for तु) Cg सुप्रद्वयविषयत्वाऽसुमहत्त्वम् । Cg —^a) S1 Ds 11 13 सतिता ते नरेभ्यः (D11 13 °र [sic]) N2 V B D1-2 7 10 13 तव राजन्मविष्यति —^a) N2 B2 Ds 10 13 अ°, D1 2 7 वैद्यातुल्य, T2 च° (sic) (for चाप्रतिमा) Ds (before corr as in text) लोके (for लोके) N2 V2-3 B D1-2 7-9-11 Ms सतातोया (D1 °व्या [sic]) मवाप्यसि (for °) V4 कीर्तिमाऽभिर्माहो जे सतातस्ते सतिष्यति

8 °) V4 एषा (for एका) S1 Ds 11 13 राजन्, N2 V B Ds 2 7 10 13 G1 2 पुत्र, D1 Ms पत्नी, Cg k t as in text (for तात) —^a) N2 V B2-4 Ds 2 7 10 13 पत्नी (for पुत्र) N2 V2 4 B2 4 Ds 10 13 °घर, Cm as in text (for वंशकर) Ds सुत (for तव) B2 तव वञ्चनचर्चेन, G2 वंशकर्तारमेव

हि —^a) V2 Ds 2 7 11 पटि, V2 T G1 2 4 Ms पटि, Ck t as in text (for पटि) S1 Ds 12 सहस्राणाम् (for सहस्राणि) —Note hiatus between ° and ° —^a) S1 Ds 13 एकादि, N2 V B D1-2 7 10 11 13 Ms द्वितीया (V1 °य [sic]), G1-2 Ms ह° (to avoid hiatus) (for वपरा)

9 °) Ds भावमान (sic) (for भाषण) Ds 2 12 T G2 4 M1 2 महात्मान, Ms तथा स वै (for नरव्याघ्र) S1 N2 V B Ds 10-13 मुनिमेव (S1 Ds 11 13 एवं मुनि [by transp]) भाषमाण (D12 °य), D1-27 इत्येव भाषण तु (D1 स), G1 2 इति समाषमाणे तु —^a) Dt Ds 8 Ms Cg k t पुन्यौ, D1 पयो (sic) T2 पुन्या (sic) G2 Ms पुनौ (sic) (for पयवौ) Cg राजपुन्यायिति छत्रिन्यायादुक्तम् । Cg S1 महेश्वर, Ds 11 13 नरोत्तम (D12 °य [sic]) Ds प्रसाधनि (sic) G2 3 प्रणम्य°, G2 लौ (sic) Ms प्रसाद्य, Ms तु (for प्रसाद्य तम्) N2 V B Ds 2 7 10 13 सत्यधर्म (D1 2 °मै) तपोनिधि (B2 °नित) —^a) T2 G2 परस (sic) (for परम) Ds G2 प्रीते (sic) (for प्रीते) —^a) T2 (with hiatus) उन्ने (for वदा) —For 9° N2 V B D1-2 7 10 13 subst

840° ते पटवौ सत्यरत्येद् हृत्वाञ्जलिमाभावात् ।
[B2 ते (for ते) V2 [ह] म (for [ह] र) N2 V1 2 B2 4 Ds 2 13 कृतान्त्रि (B2 D2 °ली) B2 वदा° (for वृत्ताञ्जलि) V4 अत्यप्यस्य (sic)]

10 °) D12 कस्या (for कस्या) Ms (after corr sec as in text) सुते (°य) (for सुतो) N2 V B Ds 2 7 10 11 13 एक का (B2 °कैक) तनय द्रष्टुम् (D1 2 7 जनयेत्सुतं) —^a) B2 बहुस्या (by transp) B2 °बहुन् (for का बहुन्) —^a) T2 दृष्ट मदे, Cm t °यदे (as in text) D1 T1 2 G2 4 M1 सत्यक (for द्रष्टुम्) S1 2 V B Ds 10-13 भवावच्छो (S1 Ds 11 13 इत्येवच्छो) तुमिच्छार (V1 °मि also) D1 2 7 श्रोतुमिच्छामि (D1 °य) भगवद् (D2 वो भवद् [sic]) —^a) S1 Ds 11 Ms मय चस्तु (D11 °*) D12 सप्त वस्तु, G2 °वस्तु (for सप्तमस्तु) Ms वस्तु (for वचस्) N2 V B1 2 Ds 10 13 सत्य (B2 Ds 10 13 °य) °तेलु नरो दि वै, B2 सत्य सप्तवर्षो दि नो, Ds 2 7 सत्य एतौला Ds °प स) नो (D1 ते, D2 वो) वर, Cg as in text (for °)

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा भृशः परमधार्मिकः ।

उनाच परमां वार्णीं स्वच्छन्दोऽथ विधीयताम् ॥ ११

एको वंशकरो वास्तु बहवो वा महानलाः ।

कीर्तिमन्तो महोत्साहाः का वा कं रमिच्छति ॥ १२

मुनेस्तु वचनं श्रुत्वा केशिनी रघुनन्दन ।

पुत्रं वंशकरं राम जग्राह नृपसंनिधौ ॥ १३

पटिं पुत्रसहस्राणि सुपर्णभगिनी तदा ।

महोत्साहान्कीर्तिमन्तो जग्राह सुमतिः सुतान् ॥ १४

प्रदक्षिणभूमिं कृत्वा शिरसाभिप्रणम्य च ।

जगाम सपुरं राजा सभायौ रघुनन्दन ॥ १५

अथ काले गते तस्मिञ्ज्येष्ठा पुत्रं व्यजायत ।

असमञ्ज इति ख्यातं केशिनी समरात्मजम् ॥ १६

सुमतिस्तु नरव्याघ्र गर्भतुल्यं व्यजायत ।

पटिः पुत्रसहस्राणि तुल्यमेदादिभिः सुतः ॥ १७

11 ^a) S₁ D₁-3 7 11 12 तु वचन, N₂ V B D₁₀ 15 M₄ प्रतद्वच (for तद्वचन) —^b) N₂ V B D₁₀ 15 M₄ स मुनि (B₁ °नि) प्रवरत्तदा (V₂ °था) —^c) S₁ D₅ 11 12 16 T₁ s (after corr.) G₄ M₄ सपुरा, N₂ V B D₁₀ 15 सपुर, D₁-3 7 परम (for परमा) N₂ V B D₁-3 7 10 13 वाच्य (for वार्णी) —^d) D₁₂ स्वच्छन्दे N₂ V B D₁-3 7 10 13 स्वच्छन्देन द्वादिभिः (N₂ V₂ B₂ 4 D₁₀ 15 °नि) वा (V₂ वै, B₂ व, D₁ का), M₄ स्वच्छन्देनाभिपीयता, C₆ as in text (for °)

12 ^a) S₁ योः, G₂ स्तु (for वास्तु) —^b) S₁ वो (for वा) —^c) D₄ महोत्साह S₁ D₅ 15 एव का (for का वा क) D₁₂ इच्छति (for इच्छति) D₁₁ कीर्तिमन्तो महोत्साहा म्नाव श्वा वाच इच्छति (corrupt) —For 13 N₂ V B D₁-3 7 9 10 13 subst while D₁₁ ins 1 2 only after 12

841* एका वंशकर पुत्रतेका चारुकाण्यहून् ।
यथेष्टं मां वारयता यस्या यदमिकाशितम् ।

[(1 2) D₁ 3 7 यशः —V₂ om from the post half up to 13° V₂ B₂ (m also) 4 [अ] वराह (V₂ °थ) राह, D₁-3 9 नाशवान् D₁₂ वराणान् (for वाच शलान्) N₂ reads बहून् in marg —(1 2) D₅ 7 यथेष्ट, D₉ यथेष्ट (sic) N₂ D₁₀ 15 वरत, B₂ °थितु, B₄ °वित्ता (sic) D₁-3 7 9 °वत्, D₁₁ °स्तु (for वरयतां) D₅ वय (for यस्या) D₁₂ तथा दायाभि वाहित (for the post half)]

13 V₂ om 13^{ab} (cf v l 12) —^a) D₁ पुनर (for सुतेत) N₂ V₂ 3 B D₁ 3 7 10 13 एतद् (D₁ °व व) च, D₄ 9 11 M₄ सद् (for तु यवत्) —^b) B₂ (after corr.) यतानी, D₂ कीर्तिनी (sic) (for केशिनी) —T₂ om (hapl.) T₂ reads in marg 13°-15° —^c) N₂ V₂ 3 B D₁ 3 7 10 13 वंशकर, C₆ as in text (for वंशकर) V₂ G₄ नाम (for राम) —^d) N₂ V B (B₂ alter corr.) D₁-3 7 10 11 12 M₄ [पु] वरमनिता, D₅ 12 °समदि, C₆ t as in text (for वृषमनिता)

14 T₂ om, T₂ reads in marg 14 (cf v l 13) —^a) V₂ 3 D₄ 9 13 पटिः G₁ 24 पटि, C₆ 15 in text (for पटि) D₄ सहायान् S₁ D₅ 12 पुत्रनरि —^b) V₂ सपुत्रः, D₁ 12 13 G₁ सुपुत्रः, D₅ सुपुत्रः, C₆ k t as in text (f ३ सुपुत्रमिति) D₁ (glos) सुमतिः (S₁ D₅ 11 13

त, N₂ V B₂ 3 4 D₁ 4 7 10 13 M₄ तथा (for तदा) —^c) D₁₂ महोत्साहे (sic) D₁ D₄ 9 11 कीर्तिमन्तो (sic) S₁ D₅ 11 12 M₄ कीर्तिपुत्रान्महोत्साहार् (for °) S₁ D₅ 11 12 तदा (for सुतान्) N₂ V B D₁-3 7 10 13 M₄ जग्राह कीर्ति (V₂ कीर्ति) युक्तानि (D₁ °ना, D₁₂ °विद्यानि [sic]) सुमतिव्यं (D₁-3 7 °हह) रमीषित

15 T₂ om T₂ reads in marg 15 (cf v l 13) —^a) N₂ V B D₁-3 7 10 13 M₄ सत, C₆ as in text (for क्षति) —^b) S₁ D₅ 11 क्षति (D₁ °भ्य [sic]) वा (S₁ [before corr.] °व) च, D₉ सुप्रण (for [क्ष] मिप्रणम्य) D₁ D₅ 8 M₄ त (for च) N₂ V B D₁₀ 15 M₄ भृशु (V₂ युर्) चर्म (V₂ D₁₀ कर्म) भृता वर (V₄ °र, B₂ [m also] 4 °वरायण), D₁-3 7 भृशु प्रक्षविद् वर —^c) D₁₁ जग्राह (sic) (for जगाम) N₂ D₁₀ स, D₂ ह्व D₁₂ सु (for स्व) —^d) D₁₁ सहभार्यो (hypermetric) V₂ D₁₂ 11 रघुनन्दन —After 15 B₂ ins

842* व.हणैर्मक्षिणि राक समरतु प्रतापवान् ।

16 ^a) D₁ D₅ 8 तस्य (for तस्मिन्) N₂ V B D₁-3 7 10 12 13 M₄ अथ बालेन महता —^b) S₁ V₂ D₅ 12 13 पुत्र ज्येष्ठ, N₂ V₂ 3 B D₁₀ 13 V₂ पुत्रे ज्येष्ठा (by transp.) V₂ D₁₂ अनायत, D₇ तां (for स्वयाय) —D₁ om (hapl.) 16°-17° —^c) S₁ D₅ M₄ असमन्तम्, V₂ 3 B₂ 2 D₁₁ °मेवा, V₂ D₁₀ 15 °मन्त्रसम् (V₂ °स [all hypermetric]) B₂ °मेजी, D₂ असमं नाम (hypermetric) (for असमन्त) V₂ 4 D₂ 7 11 स्वात (for स्वातं) —^d) S₁ N₂ V B D₁-3 7 10 13 काहुन्म्य (V₂ D₇ °म्य, B₂ D₁₁ °रूपे) (for केशिनी) V₂ 4 D₂ 7 11 समरतुम् (D₁ °*)

17 D₁ om 17^{ab} (cf v l 16) —^a) N₂ V B D₁₀ सुमति, G₁ सुमतम्, N₂ V B D₁ 3 7 10 11 13 [क्ष] पि (B₂ [क्ष] नि, sic) D₁ 7 11 तु, D₂ तु, D₁₂ च) सुपुत्र (for तु नरस्याप) —^b) S₁ N₂ V B D₁ 3 7 11 12 गर्भं (V₂ °र्भं) (for गर्भं) B₂ om D₂ 7 क्ष, म्पुत्र, G₁ मुन, all C₆ as in text (for -मुनं) B₂ व्याप्यत, M₄ क्ष (for वदमायत) D₁ गमादं व्यजायते (sic) and gloss गर्भं पुत्रं व्यजायत —M₄ transp 17^{ab} and 16^{ab} —^c) S₁ V₂ 3 D₅ 12 13 पटि, V₂ D₁ D₅ 7 10 13 M₄ पटि, C₆ k t 15 in text (for पटि) V₂ पुत्रे पटि (sic) —^d) S₁ D₅ 7 11 13

घृतपूर्णेषु कुम्भेषु धान्यस्तान्ममार्थयन् ।
कालेन महता सर्वे याननं प्रतिपेदिरे ॥ १८
अथ दीर्घेण कालेन रूपयौवनशालिनः ।
पटिः पुनर्महत्साणि सगरस्थाभ्रस्तदा ॥ १९
स च ज्येष्ठो नरथेष्ट सगरस्थाभ्रसंभारः ।
बालान्गृहीत्वा तु जले सरग्ना रघुनन्दन ।

प्रक्षिप्य प्रहसन्निव्यं मज्जतस्तान्निरीक्ष्य वै ॥ २०
पौराणामहिते युक्तः पित्रा निर्वासितः पुरात् ॥ २१
तस्य पुराणेषुमात्राम असमञ्जस्य वीर्यवान् ।
संमतः सर्वलोकास्य सर्वस्यापि प्रियंवदः ॥ २२
ततः कालेन महता भविः समभिजायत ।
सगरस्य नरथेष्ट यजेयमिति निश्चिता ॥ २३

तुवे मिह (D३ मेते [sic]) N३ V B D10 12 मिहे तुवे, D३
कुम्भे मिहे, D३ मज्ज्याद् (for तुम्भेयद्) S३ N३ V३ २ B
D३ १ १०-१३ विनियुत्, V३ यवनायत, Dt विनिस्त, D1३ T
निस्तुवा (D1३ वा), M३ ततोमयत् (for विनि स्तु) D३
तस्मिन्ब्रामयत्तदा and gloss या द्वितीया सुमतिनाम्नी

॥ Ch.t मज्जतस्तान्निरीक्ष्य ॥—For 20^{def}, B३ D11
subst and read after 21

844* पौराणा बालकाणीवा रततोऽपि दिने दिने ।
सरग्यास्तु प्रवाहपु प्रवाहपति निदय ।

[(1 2) D11 मत्तक्ष (sic) (for मत्वास्तु)]

—After 20, S३ Dt D३ ६ ११ 14 S (except M३) Cm g k t
ins

845* यव पापसमाचार सज्जनप्रियायक ।

[G३ स जल (for मज्जत) D1३ M३ न्याद (sic) (for
नायक)]

18 M३ transp 18^{ab} and 17^{cd} —^a D३ om, G३
वृद्धु (for कुम्भेषु) S३ B३ D३ १ 23 transp पूर्णु and
कुम्भेषु —^b S३ N३ V३ ३ B D३ 10-13 मज्ज (B३ म्य)
वर्धयन् (S३ वृ), V३ मज्जभूषणे (sic) D1-१ 7 M३ च व
(D1 वि) वर्धयन्, D३ वत् (sic) D1३ मज्जवर्धनयत् (sic)
M३ मयत् (for समर्थयन्) —^c M३ कियत् (for महता)
S३ D1-१ १ 11 12 ते तु (for सर्वे) N३ V B D10 29 M३ ते
च (M३ म्य) कालेन महता

21 * G३ भविषो (for भविने) N३ V३ B३ 3 D10
रक्त (for युक्त) —^a N३ विनियुत् (sic) V३ B३ D३
पुरा (for पुरात्) V३ पुराणिमा निवासित —After 21 B३
D11 read 844^{ab}

19 ^{ab} S३ D३ 12 दीर्घस्य कालस्य Cm g t दीर्घेण कालेन
(as in text) N३ V B D1-१ १ 10 11 13 M३ स्मामन (D३
मयस सर्वे तुल्यवीर्यपराजना —^a) V३ B३ D1 १ 11 पटि,
D1३ १ 11 पटि (for पटि) V३ ६ B३ ६ मरुताणा S३ D1 23
पुरा पटि —^d D1-१ १ 22 M३ तावेयम्, D1३ मागारस्य S३
D1 12 13 तदामयत् (by transp) N३ V B D10 वम्व इ
(N३ B३ D10 हि, V३ हा), D11 [म] * (for [म] मयस्तदा)

22 D३ om (hapl ?) 22 —^a S३ D1 19 बार्माद्,
N३ B३ राम (for नम) D11 सखागुनाग्राम सुत —Note
hiatus between * and * —^b D1३ भवमनय, Cm k t
मसमनस्य (as in text) N३ V B D1-१ १ 10 13 वम्व इ
(B३ D३ म [with hiatus]) यमनय (V३ मज्ज), D11
सख्युग्रामनाम —^c V३ सर्वलोकेषु (for लोकेष्व) M३
सम सर्वस्य लोकस्य D1 om from स्य up to विनियुत् —^d
S३ D1 १ १ १ 11 13 सर्वस्यव (D11 वं), N३ V B D1 10 13
G३ १ M३ सर्वलोके (for सर्वस्यादि)

20 * M३ (after corr sec m as in text) ध्रेष्टो,
Cg k t as in text (for ज्येष्ठो) S३ D1 22 G३ म्याम,
ध्रेष्ट (for ध्रेष्ट) D1-D३ १ G३ —For 20^{ab} N३ V B
D1-१ १ 10 11 13 M३ subst

23 * S३ D1 12 तस्य, N३ V B D1-१ १ 10 13 M३ मय
Cm g as in text (for सत) D11 कात्रेण महता तस्य —^a
S३ D1-१ १ १ 11 १ बार्मीन्महाभन, N३ V B D1 11 वय
(V३ म) (V३ ६ B३ वय) पायनः D1 समभिजायते, Cm t
as in text (for समभिजायत) M३ मुमति मयना, M३
मुदितस्य वय, Cg as in text (for ^a) —^b D३ मागारस्य
N३ V B D1 १ १ 10-13 M३ [म] ममेधेन (for नरथेष्ट)
—^c D३ जयेवम् (metathesis) (for वयवम्) S३ N३
V B D1 १ १ 10-13 M३ रायव, G३ निजिन, Cg १ 5 in
text (for निजिन)

843* स च ज्येष्ठोऽभवत्तेयामसमजा परतप ।

[B३ सत (for स च) V३ सता वदक्ष यवलेयान् (sic)
(for the prior half) V३ सत तत, D1 12 M३ मयन
(for मयना) B३ ३ D३ M३ वयव]

—N३ V B३ ३ D३ १ १ १ 10 11 13 M३ om 20^{def} S३ reads
20^{def} ins in marg —^a M३ बालम् (for बालम्) M३ जु,
M३ [म] (for तु) —^b S३ Dt D३ १ 2 3 G३ 2 M३ ३
मयरा D1३ illeg (for मयरा) —^c S३ Dt D३ १ 2 3 G३
M३ Ch t मययन् (Ch t मय), M३ मययन् (metathesis)
Cm g tp as in text (for मययन्) —^d D३ १ M३ विनि
(M३ मय) (D३ म), D1३ T३ ३ G३ 2 3 M३ ३ मययन्

स कृता निश्चयं राज्ञा सोपाध्यायगणस्तदा ।

यज्ञकर्मणि वेदज्ञो यतुं समुपचक्रमे ॥ २४

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

३८

निश्चामित्रवचः श्रुत्वा कथान्ते रघुनन्दनः ।
उनाच परमप्रीतो मुनिं दीप्तिमानलम् ॥ १
श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते विस्तरेण कथामिमाम् ।
पूर्वको मे कथं ब्रह्मन्पुङ्गवै समुपाहरत् ॥ २
निश्चामित्रस्तु काकुत्स्थमुनाच प्रहसन्निव ।

श्रूयतां विस्तरो राम सगरस्य महात्मनः ॥ ३
शंकरश्चशुरो नाम हिमवानचलोत्तमः ।
विन्ध्यपर्यन्तमासाद्य निरीक्षिते परस्परम् ॥ ४
तयोर्मध्ये प्रवृत्तोऽभ्युद्यज्ञः स पुरुषोत्तम ।
स हि देशो नरव्याघ्र प्रशस्तो यज्ञकर्मणि ॥ ५

24 *) Cg t निश्चय (as in text) Śi कृत्वा (sic) V: तत्र, D14 T1: 2 G2 M1 राम (for राजा) N2 V1-3 B D1-3 7 10 11 12 M4 "निश्चिता बुद्धिः —^d) N2 V B D1-3 7 10 11 M4 वृष, D4 T1 G4 तथा, M3 (after corr "sec m as in text) सदा (for तदा) —^d) Cg as in text (for *) N2 V B D1-3 7 10 11 12 M4 सगरो बह्मन्पुङ्गवे कृत्वा द्रव्य (M4 यद्) परिग्रह —After 24 Śi D2 5 7 11 12 ms 846* तत्र तस्यात्मजा राम प्रविष्टा का (D14 क) विल बधु ।

Colophon D1: 12 om (continue the sarga) Śi reads colophon in marg —Kanda name Śi N2 D4 om V B D10 11 ब्राह्मि, D1: 3 लघोऽप्या —Sarga name N2 V B D1-3 10 11 सगरपुत्रजन्म, D7 सगरजन्म, D9 पुत्रजन्म —Sarga no (figures words or both) V1 4 B1 4 D2 11 om Śi Dt D4 6 11 S 38 N2 B2 2 D10 40 V1 42 V2 39 D1 7 31 D2 32 D3 41 D12 —एणे— काहे—ष्टा—जन्म नाम —After colophon, T2 G1 2 4 M3 conclude with श्रीरामाय नम, G3 भीमते रामानुजाय नम

38

—D1: 12 continue the previous Sarga —Before 1 B1 (marg) ins

847* भादी रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ।

आदानां च मध्ये च हृदि सर्वत्र वीर्यते ।

ॐ रामचन्द्राय

1 *) V1 कथान्ते (sic) B2 एषु००० —^d) D1 3 7 M4 रामो भूयते Ck as in text (for परमप्रीतो) —^d) D1: दीप्ति (for दीप्तम्) D12 लोचनं (hypermetric) (for [अ]लम्) D1-3 दीप्तानलसमवृत्ति (D1 "ति), M4 "दीप्तानलमुनि

2 *) Śi N2 V B D1-3 5 7 10 11 12 M4 भगवद्; D1: दशमिभगवद् (sic) (for भद्र ते) —^d) Dt विस्तारेण —^d) Cg k पूर्वको (as in text) Śi D2 पूर्व को मे, V2-4 B4 Dt D1 3 6 11 T1 पूर्वको मे (V2 "लोके, V4 "नेको, D2 7 9 "बाले), D2 9 (illeg) काले, G2 सयु (sic) (for पूर्वको मे) N2 V B D1-3 7 9 11 12 M4 यथा (D2 कथ) यज्ञ (for कथ ब्रह्मन्) —^d) Cmg समुपाहरत् (as in text) Śi D2 15 यज्ञा (Śi "ज्ञ) ० समवाप (Śi "व्य) ह, N2 V B D1-3 7 9 11 12 M4 सगर समवाप (D2 **) यान् —After 2 Dt D2 14 T1 2 G 4 M1 3 ms

848* तस्य तद्वचनं धृत्वा कौतुहलमभिव्यक्तम् ।

[G2 M1 कुतूहलं Dt D2 8 नमविवत]

3 T2 reads 3 and 4 in marg —^d) N2 V B D1-3 7 10 11 12 M4 तनो रामम् (for तु काकुत्स्थम्) —^d) B4 om प्रहसन्निव G2 M1 हृद् वचनममपीत् —^d) N2 B3 (m also as in text) D10 विलर —^d) D12 सागरस्य N2 V B D1-3 7 10 11 12 M4 कथां प्रति (for महात्मन)

4 T2 reads 4 in marg (cf v1 3) —^d) V4 दीक्षस्य गुरु (for दीक्षरचगुते) N2 V B D1 2 7 10 11 12 M4 श्रीमातु; Dt D2 8 T1 3 G1 2 नाप्ता D2 चासीद्, D3 6 M2 9 राम, D12 ४४ (for नाम) —^d) Dt D2 8 इति ति (D2 ०) शत (for अचलोत्तम) —After 4th, M2 (inf lin sec m) ins

849* इन्द्रदक्षवर धीमानद्रिप्राग्येऽभिषेचित ।

—^d) D2 रिप्ये (for विन्ध्य) Śi D1 12 रिप्यश्च पर्वतश्रेष्ठे श्रेष्ठ भागमयेति । रिप्यत् इत्यवरकायेम् । Cmg आसाद्य रिप्यत् इति शेष । श्रेष्ठ —^d) D2 M1 निरीक्षेत, D1 "क्षते, T2 G2 4 M2 "दयेते, G1 कीदयेते च all Cs as in text (for निरीक्षेते)

5 *) Dt D2 8 समववृत्तः G1 2 "तो G2 प्रवृत्तो; Cg as in text (for प्रवृत्तोऽभ्युद्यज्ञ) —^d) Śi D1 12 यतो वे रघुनन्दन —For 4th-5th N2 V B D1-3 7 9 11 12 M4 subst

तस्याश्चयौ काकुत्स्थ दृढधन्वा महामथः ।
अंशुमानःकरोतात् सगरस्य भते स्थितः ॥ ६
तस्य पर्याणि तं यज्ञं यजमानस्य वाससः ।
राक्षसीं तनुमास्थाय यज्ञियाश्चमपाहरत् ॥ ७
हियमाणे तु काकुत्स्थ तस्मिन्मध्ये महात्मनः ।
उपाध्यायराणाः सर्वे यजमानमथाबुवन् ॥ ८

850* विन्ध्यश्च स्वर्षपाग्नौन्य यत्र देसे निरक्षताम् ।
तस्मिन्देशे च यज्ञोऽभूत्सगरस्य सहायम् ।

[(1 x) V₂ D₁ विन्ध्य V₂ यत्र देश, V₃ यत्, D₁ 379
M₂ गस्तिन्, D₂ यस्मिन्हेतो (for यत्र देशे) V₃ 3 B₂ 3 'अन, B₄
D₁₀ 'ह्यन, D₁-379 11 'न्यर्षेता(D₁ 9 'त), M₂ निराक्षिणी
(for निरक्षताम्) —After 1 x D₂ 7 ins as a gloss for देसे
हिमयक्षिण्येनैष्य यज्ञाग्नितनूनाभिः । प्रसंगेन प्रयत्नाच्च यज्ञेन
प्रतीकृत । (Manu II 2x) —D₂ reads 1 2 from ये
in देसे in marg —(1 2) D₂ तयोर्गन्धे, D₂ 7 यं (for
तस्मिन्देशे) B₂ 'ज्ञो D₂ 'ये (for यज्ञोऽभूत्)]
—^a M₂ ह, C₂ as in text (for हि) D₂ तेशो (sic)
(for देशो) N₂ V B₁-3 D₁₀ 10 M₂ सहायुष्य (V₂ 'यज्ञ,
V₂ also 'यज्ञ), B₄ रघुश्चैव (for यत्प्राप्त) —^d T₂
महास्थो, C₂ g k t प्रदास्ते (as in text) N₂ V B D₁₀ 10
M₂ स्यात् (B₂ सहा) युपयजना (M₂ 'का) धित (V₂ 'अथ,
B₂ 'नित, M₂ 'युत)

6 * D₂ कार्य (for 'चर्षा) N₂ V B D₂ 77-9-11 10
तस्य चा(D₂ 77 9 11 सक्षत्वा) जुच(D₁ 'नैत) रो राम(V₂
वाच्य, D₂ 7 माम, D₂ 'म) —^b V₂ दई गवा, M₂ 'यत्वा
(sic) (for दृढधन्वा) B₂ D₂ -नय, D₁₁ -नल (for -नय)
—^c N₂ V B D₂ 7 10 11 12 अमयद्वीर (B₂ 'र, D₂ 'चुद्ध,
D₂ last two letters illeg) (for अकरोतात्) —^d D₂
*(illeg) ग-स्य (for सगरस्य) C₂ g t मते (as in text)
S₂ D₂ 18 महात्मन, N₂ V B D₂ 7 10 11 12 उदाश्रया (for
मते स्थित)

7 ^a S₂ D₂ 12 रायव (for वासव) —^d D₂ 14 G₂ 3
M₂ 3 दा(D₁ *) ज्ञीय, C₂ g k यज्ञीय, C₂ त यज्ञिय (as
in text) D₂ 7 14 T₂ 3 G₂ 3 M₂ उपा, M₂ सथा, C₂ as
in text (for सपाहरत्) S₂ D₂ 21 केनायश्चस्त(D₂ 'अन) दा
हत

8 D₂ G₂ om (hapl) 8^a-9^a —^b S₂ D₂ 12 काले
M₂ यज्ञे (for अज्ञे). —^d D₂ 12 13 read sang for the
plural

9 D₂ G₂ om 9^a (cf v l 8) —^b S₂ D₂ 12
यज्ञिको(D₂ 'अ). T₂ G₂ 3 M₂ 3 inf fin sec m,
before corr as in text यज्ञिय, G₂ M₂ C₂ यज्ञिनो (for
यज्ञिय) —^d D₂ T₂ हुतार, C₂ as in text (for
हृतर) D₂ G₂ [य] योऽनीयता S₂ D₂ 12 हुतारमस्य रजिद

अयं पर्याणि वेगेन यज्ञियाश्चोऽपनीयते ।
हतरं बहि काकुत्स्थ हयश्चैवोपनीयताम् ॥ ९
यज्ञिच्छिद्रं भवत्येतत्सर्वेषामशिवाय नः ।
तच्छा क्रियतां राजन्यथाच्छिद्रः क्रतुर्भवेत् ॥ १०
उपाध्यायवचः श्रुत्वा तस्मिन्सदसि पार्थिवः ।
पठि पुनस्तस्माणि वान्ममेतदुवाच ह ॥ ११

अहि मास प्रणय्यतु —For 7-9 N₂ V B D₁ (7^a-9^a)—S
10 11 12 M₂ subst

851* यजवस्तस्य य यज्ञमुत्पाय धरणीतलात् ।
तमश्च यज्ञियं नगो जहारात्नरूपवान् ।
हृतेऽश्च यज्ञिये तस्मिन्मयं ते रघुनन्दन ।
यानका सनुपागम्य यजमान उदाहृवन् ।
केनापि नामरूपेण हृतरतेऽथ स यज्ञिय । [5]
हत्वा तमश्च हृतरं तमेवाथ त्वमानय ।

[D₂ om 1 x —(1 x) V₂ (with hiatus) तमश्च,
D₂ 1 *य (for स यज्ञिय) —(1 2) D₂ 1 'यो, M₂ वा (for
यज्ञिय) D₂ भगो (for नगो) N₂ V B₂ 4 D₁₀ 11 'हृत्,
V₂ ननु, V₂ 'क किन्, B₂ न हृ (for [अ]नरूपवान्)
—(1 3) D₂ M₂ वा, D₂ illeg (for यज्ञिये) D₂
तत्र (for तस्मिन्) D₂-7 M₂ repeat the post half of
1 x D₂ 11 नगोन धरणीतलात् (for the post half) —(1 4)
D₂ यज्ञिया (for यजन्ता) V₂ तवा, V₂ D₂-7 यव (for
तरा) For 1 4 D₂ reads the line of 8^a —After
1 5 D₂ 7 read the line of 9^a as in G₂ with v 1
वेगेन (for वेगेन in D₂) —(1 5) V₂ नगरत्वा D₂ च, M₂ तु
(for स) D₂ 2 M₂ यज्ञिय V₂ हृतोश्च स च, D₂ 7 हृतरते
यज्ञियोश्च, D₂ हृतोश्चत (for the post half) —D₂
om 1 6-10^a —(1 6) D₂ 12 हृतर (for -हृतर). D₂
हृतरमस्य राजेद (—9^a in S₂) (m also) हयनामश्च हृतर,
D₂ 7 त हत्वा (by transp) वाच (for the prior half)
D₂ 12 त्व (for त्व) D₂ 13 त्व, M₂ हृ (for त्व) V₂
D₂ 7 त्व (V₂ 2 स) मानय, V₂ नृपा (for त्वमानय)]

10 D₂ om 10^a (cf v l 9 [852*]) D₂ 9 12 11
T₂ G₂ 4 om 10 S₂ reads 10 in marg —^a D₂
यज्ञिच्छिद्रं (sic) N₂ V₂ B₂ D₂ 2 7 11 22 M₂ महडि, V₂ 4
B₂ 4 महच, B₂ अमृदि, C₂ g k as in text (for अमृदि)
V₂ य यज्ञिच्छिद्रं महद्रवतु ते (hypermetric) —^b V₂
अनुपाय, D₂-7 11 M₂ अदितय, C₂ g k as in text (for
अदितय) —^c D₂ 13 तया तत् (by transp) M₂ तयैव,
C₂ as in text (for तत्तया) —^d D₂ 13 वाय (for
[अ]च्छिद्र) S₂ D₂ 22 T₂ यनोच्छिद्र हृ(D₂ त)तो
अयेत्

11 ^a D₂ D₂ 9 G₂ 3 C₂ त मोषाव्याय, C₂ उपा
(as in text) —^b V₂ देरो स (for सदसि) V₂ गो

गतिं पुत्रा न पश्यामि रक्षसां पुरुषर्षभाः ।

मन्त्रपूर्तैर्महामागैरास्थितो हि महाक्रतुः ॥ १२

तद्वच्छत विचिन्वध्वं पुत्रका भद्रमस्तु वः ।

समुद्रमालिनीं सर्पां पृथिवीमनुगच्छत ॥ १३

* (lacuna) ए (for पायिव) —^a V 34 D 2: 10 T 3 G 1: 4 एटि (V 34 D 2: 3 "टि) (for पटि) S 1 सहस्राणा —^d M 1 एतम्; Ck as in text (for एतद्) N 3 V B D 1-3 7 10 11 13 M 6 समाह्वयेदन्नमयीत्

12 " S 1 D 2: 5 7 11 न रातिरक्षते तावद्, Cg k as in text (for ") S 1 D 2: 10 " S 1 Cg k t as in text (for रक्षसा) D 7: 11 पुररपम —^a S 1 D 5: 11 13 निद्रि, Cg k t as in text (for दूतैर्) —^d Dt D 6: 3 [अ]वि, G 3 (before corr as in text) [अ]ह, Cg k tp as in text (for हि) G 3 महाक्रतु S 1 D 5: 11 13 अवि (D 1 "तु) हितमिदं सद् (D 1 "दा) —For 12, N 3 V B D 10: 13 M 6 subst while D 1 (ins 1 2 after 12) 11 subst 1 x for 12^{ab} and D 2: 7 1 2 only for 12^{ad}

852* अनगतिं राक्षसानां पश्यामीह महाक्रतौ ।

नागानां चापि यज्ञोऽयं रक्षते हि महापतिम् ।

{ (1 x) D 10 M 6 न गतिं राक्षसानां हि (M 6 त्वं पश्यामि) (for the prior half) M 6 राक्षसानां (for पश्यामीह) V 1 सम (for मया) —D 11 om 1 2 —(1 2) V 3 [अ]जि (for [अ]वि) D 13 बाल्येन (for यज्ञेन) V 3 पित्राभाषयिषं (hypermetric) (for the prior half). N 3 B 4 D 10 पश्यते, V 1 D 3 रक्षते (sic), D 3 रक्षिते (for रक्षते) D 2: 2 मर (D 3 *) पिता (for महापतिम्)]

—Thereafter all the above MSS (D 11 ins after 12) cont (D 7 1 x only)

853* वेनापि तु य देयेन हनोऽधो नागस्त्वपि ।

अमरैताच्छिद्रमेतद्दृष्ट्वा दीक्षमुपागतम् ।

योऽस्मी रत्नापलगतो यदि वातर्षणे स्थितः ।

[D 3 om from 2nd up to 2nd in 1 3 —(1 2) V 1 ड्ड, V 3 D 1-2 7 4, V 3 स तुणे, D 11 M 6 न हि (M 6 तु [by transp]) (for तु न देवेन) —(1 2) D 10 "पिता (for भर्तृणा) D 13 मगमयेता (D 3 "पितृ म) टिद्र M 6 मगमयेता टिदे (for the prior half) V 3 इता (for इहा) V 4 टिद्रम् (for दीक्षम्) D 3 उगतम् —(1 3) D 11 M 6 येरे, D 3 अधो (for सेतुर्ग) V 3 स च नेन, D 3 रत्नागरे (for रत्नम्) V 4 B 1 D 10 य, M 6 तु (for वा) V 3 (with hiatus) यरे अन्तरे, D 3 "रत्नापलगा (sic) D 11 यपि यो यमरविना (for the post half)]

13 " Dt D 6: 3 T 3 M 3 (after corr sec m as in text) मरुच्छत; Ck "त (as in text) S 1 D 6: 13 समुपुत्राः ।

एकैकं योजनं पुत्रा विस्तारमभिगच्छत ॥ १४

यात्रचुरगसंदर्शस्तावत्पुनत मेदिनीम् ।

तमेव ह्यहर्तारं मार्गमाणा ममाज्ञया ॥ १५

दीक्षितः पौत्रसहितः सोपाध्यायगणो ह्यहम् ।

इह स्थास्यामि भद्रं वो यावच्चुरगदर्शनम् ॥ १६

D 3 "न्वतु (for विचिन्वध्व) N 3 V B D 1-3 7 10 11 13 M 6 त (D 10 ते) हत्वा न (D 7 ममामर्ष) यताथ मे —^a S 1 D 3: 13 पुना (D 15 "ता), N 3 V B D 10: 13 M 6 वृक्षा, D 1-3 7 11 पृथ्वी (for सर्वो) —^d S 1 B 3 (m also as in text) D 12 "मार्गय (D 5 "त, D 12 "थ), V 3 Dt D 6: 3 Ct "थ, V 4 G 3 अन्वगच्छथ (V 4 G 3 [before corr] "त), B 1 D 10 "त, M 2 उष, Cg k as in text (for अनुगच्छत) D 1-3 7 11 वृक्षा स (D 7 ता) सुपगच्छथ (D 11 "ति)

14 M 3 om (hapl) 14 —^a V 1: 3 D 3: 7 11 M 6 एकैको (V 3 D 11 "क) (for एकैक) M 6 योजनाद् N 3 V B D 1-3 7 10 M 6 भूमेर (V 4 "मौ), D 11 G 3 पुत्र, D 13 भूमि (for पुत्रा) —^d S 1 Dt D 6: 3 G 3 [अ]जि (S 1 "तु) गच्छथ, D 11 12 T 3 [अ]नु (T 3 "धि) गच्छत N 3 V 1-3 B 1 D 10 निद्र (B 4 D 10 हि) मिद्र (N 3 B 3 "सिद्ध [sic]) तोनु (V 1: 3 "द्वतु) गच्छत, M 3 "रादभिगच्छत, V 4 निमिच्छते तु गच्छतु D 1-3 7 M 6 मिद्र (D 1 सिद्ध) मानोनुगच्छतु (D 1 "त)

15 " D 3: 9 सदृशं (for सदृशतः) —For 15^{ab}, N 3 V B D 1-3 7 10 11 13 M 6 subst and read before 14

854* प्रोत्तरनन्त प्रयत्नेन यात्रचुरगदर्शनम् ।

[V 3 शप्यो (sic) B 1 "न्य, B 3 "त, D 1-3 7 M 6 एत (D 1 "न्य) वाना (for प्रोत्तरनन्त) V 3 सगर (for हुग) M 6 दर्शनाद् (for दर्शनम्)]

—After 15^{ab}, M 3 (inf lin sec m) ins

855* नागलोके समायाच विचिन्वध्वं विशेषतः ।

दिशामानदीन्दं च येन तेन च मातुलम् ।

आमरुष्य मुरलोकं ये विचिन्वध्वं विशेषतः ।

उदयाचलमारुष्य निवृत्त्यान्मये गिरिम् ।

मिहृत्तये मयुराणां भागोऽयं वरुणो गृहम् । [5]

—D 3: 13 om 15^{ab}, S 1 reads 15^{ab} in marg —^a D 11 T 3 G 2: 6 M 1 नै चैव (for तमेव) N 3 V B D 1-3 7 10 11 13 M 6 अमरुष्य (V 3 अथ तः D 1 3 7 M 3 पुत्रमाक) मयहर्तारं. —^d V 4 B 1 D 3: 7 मार्गमाणा, D 11 मगमया

16 " B 3 दीक्षितं (sic), D 3 "रित, N 3 V 1-3 B 1: 3 (m also as in text) 4 D 1-3 7 9-11 पुत्र (for पौत्र) D 7 "रित (for नरित) "Ck. पौत्रस्य यात्रचुरग सत्यदिन एव दिशामि 11 so also Ct 4th —^d D 10: 11 नागाय (for नागे) N 3 V 3-4 B 1 Dt D 2: 6 3 10 11 13 M 6 तद्, V 1 D 3 तद्, G 3 [अ]रुष्ये (for अहम्) —D 3 om from

इत्युक्ता हृष्टमनसो राजपुत्रा महाबलाः ।
जग्मुर्महीतलं राम पितुर्चनयञ्चिताः ॥ १७
योजनायामनिस्तारमेकैको धरणीतलम् ।
निभिदुः पुरुषव्याघ्र वज्रस्पर्शसमैर्धुजैः ॥ १८
शूलैर्यनिरुपैथ हलैश्चापि सुदारुणैः ।

भिद्यमाना वसुमती ननाद रघुनन्दन ॥ १९
नामानां बध्यमानानामसुराणां च राघव ।
राक्षसानां च दुर्धर्यः सत्त्वानां निनदोऽभवत् ॥ २०
योजनानां सहस्राणि पठि तु रघुनन्दन ।
निभिदुर्धरणां वीरा रसातलमनुत्तमम् ॥ २१

16° up to the end of the Sarga —^a) G1s वत्स्यामि, M3 [आ]त्या° (for वत्स्यामि) D1s ते (for वो) —^d) M4 वृक्षेनात् (for वृक्षेनम्) —After 16 N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 ins

856° असनासमनुत्तमवद्विषाभीह पुत्रक ।
युष्माभिरावद्वो मे न प्रत्यादिष्टे पुत्र ।

[(1 x) D1s 7 M4 अस्मात् B4 °ति, D1s 7 M4 °प्यति हि (D4s) (for अनिद्यामीह) —(1 2) V4 अस्मात् (for युष्माभिर्) N2 V2 B2 (m also as above) D1s °क्षिपे, D1s °क्षिपे M4 मीला° (for प्रत्यादिवो) D1 M4 ह्य D3 7 तत् (for पुन)]

17 D2 om 17 (cf v1 16) —^a) S1 Dt D2s 8 9 12 T2 G1s ते सर्वे, V B1s 4 M4 ह्य (V2 प्र)त्युत्वा (V4 °क्ये) (for इत्युक्ता) D3 ह्य (for ह्य) G4 अनसा —^b) N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 विज्राय (V2 पुत्राश्च, M4 °तु) सतरेण ते (B1 वै, D1 च, D11 हि), D3 विज्रासयगोरेण ते (sic) —After 17^{ab}, D4 M2 (D4 after 17) ins

857° गवा तु पृथिवीं महावद्वा च (D4 त) महाबला ।

On the other hand M4 ins

858° प्रणम्य शिरसा तस्मै कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।

—^a) Ds चक्षुर (sic) D1s चक्षुर (for जगुर्) D4 क्षितितल T2 पितु (for पितुर्) S1 वचनमास्थित्या N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 निभिदुर्धुमुषा and काणि, Cg k t as in text for the latter (for जग्मुर्महीतल and -यञ्चिता resp.)

18 D2 om 18 (cf v1 16) —^a) S1 D1s 12 तेषा योजननिरुत्तमम् —^b) V2 D2 T2 मृष्टैश्च Ck t °को (as in text) V4 धरणीतले —^c) S1 V2 B1s D1s 12 विमेद् (B1 °हु), Cg k t as in text (for निभिदु) D1s पुरपा (for पुरर) N2 V2 B1s Dt D2s 9 12 M4 व्याघ्रा, V2 D1s व्याघ्रो (for व्याघ्र) D2 7 11 M4 तेषां विमेद् वरसा —^d) D4 घातायुध (for वज्रस्पर्श) D4 नलैर् (for समैर्) N2 V B D1s 7 10 12 M4 वज्र (V2 चक्र) मातयुतेर् (N2 B2 D1s 12 °जैः V1s D1s 7 M4 °यो) मरत् (N2 B2 D1s 12 व्याघ्र, V2 मवर्, D1s 7 M4 वरी), D1s तद्वाम सुयुतो वर्तते

19 D2 om 19 (cf v1 16) D2 Dt om from 19 up to I 39. 6 —^a) D4 शूलैर् (s c) (for शूलैर्) —^b)

D2 महेत्, G4 वज्रैर् (for हलैर्) D4 च (for सु) —For 19^{ab} N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 subst

859° कुहालै परियै धूलैर्मुल्लै दक्षिभिस्तथा ।

[D1s वृष्टि V2 दक्षिभिर्मुल्लैश्च (by transp) I 3 तत्र M4 युने (for तथा) D1s 7 11 दक्षिभिश्च तथा (D1 तथा D11 म्हा) °क्षै (D1 युने) (for the post half)] —After 19^{ab}, M4 ins

860° सुदिग्धिराणैर्दुन्दैर्दमोल्लिख्यतेनै ।

—^a) D1s विद्य, G2 अय्य° (sic) (for भिद्यमाना) —^b) S1 (after corr as in text) D1s 12 विद्वे (S1 °जे) (for म्नाद्) N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 तैर्द्वै (B4 °र्धै (sic)) च ननाद सा (D1s 7 ह, M4 च)

20 D2 om 20 (cf v1 16) —^a) S1 D1s 12 हय्य°, V2 व्यय°, M4 चापि सत्त्वानाम् (for बध्यमानानाम्) —^b) N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 सर्वाणां V2 द्रवि (पी) णा, D1s 7 11 सत्त्वानां M4 अन्वेषा (च मही (B1 क्षामिनी) जसा —^c) Cg g कुर्धै (as in text) S1 D1s 11 घोराणां; D1s 12 T2 G4 M1 °दुर्धर्यै (G4 °वा) D4 दुराधर्यै (for च दुर्धर्यै) —^d) G4 महेत् (for अभवत्) S1 D1s 12 वा (D1s 12 अ) च समुपलभ्यते

21 D2 om 21 (cf v1 16) —^a) G1s दक्षि, Ck as in text (for पठि) M4 ते (for तु) D1s 12 (with hiatus) अद्वितीय रघुनन्दन —^b) D4 राम, D4 वीरा, G1s वीर (for वीरा) —^c) S1 D1s 12 सर्वे यावद्भसातल Cg Cv धरणीमिव्यादि । रसातल पाताल दया भवति तथा धरणीं निभिदु l, so also Cg m Cg —For 20°—21 N2 V B D1s 7 10 11 12 M4 (1 x and 3 only for 20^{ab} and 21^{ab} resp.) subst

862° रक्षसानामसुराणां च बभूवतेत्यनो मदात् ।

पठि हि योजनानां न सद्ग्याणि महोत्तम ।

धरण्या निभिदु कुहा सर्वे यावद्भसातलम् ।

[(1 x) V4 उत्तमां B4 °वा (for अनुत्तमां) V4 राघवानां युगाय च (for the prior half) V2s D1s 12 M4 °स्वते, D1s °स्वते (sic) (for [वा] स्वते) —(1 2) B1 च (for दि) V2 योजन ते दि V4 °* ते B4 °* नां ते (for दान्जनां ते) D2 7 transp दि and ते D2 7 सत्त्वानां —(1 3) V4 परत्, D4 परिण (sic) (for परणा) T1 = post half = 21^{ab} in S1 etc. D3 7 10 12 M4 रसातलम् हि (D1s °विना) (for the post half)]

एवं परितसंवाधं जम्बुद्वीपं नृपात्मजाः ।
 खनन्तो नृपशार्दूल सर्पतः परिचक्रमुः ॥ २२
 ततो देवाः सगन्धर्वाः सासुराः सहपन्नगाः ।
 संभ्रान्तमनसः सर्वे पितामहमुपागमन् ॥ २३
 ते प्रसाद्य महात्मानं विपण्णपदनास्तदा ।

ऊचुः परमसंरस्ताः पितामहमिदं वचः ॥ २४
 भगवन्पृथिवी सर्वा खन्यते सगरात्मजैः ।
 बहवश्च महात्मानो बध्यन्ते जलचारिणः ॥ २५
 अयं यज्ञह्नोऽस्माकमनेनाश्वोऽपनीयते ।
 इति ते सर्वभूतानि निघ्नन्ति सगरात्मजाः ॥ २६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः ॥ ३८ ॥

22 Ds om 22 (cf v 1 16) —^a D1 M4 नावा,
 Ds 7 तत (for एव) B1 Ts सर्वत्र (for परितः) V4 स्वबद्ध,
 D1 3 7 M4 विष्टब्ध (Ds °द्य [sic]) Ds सवध, Cg t as in
 text (for सवध) V1 एव पूर्वसंवाध Ck. समेद
 मैविद्य यस्य तत् तथा । C —^b S1 Ns V B1 3 D1 3 7 10 12
 नृपात्मज (Vs 4 °मज D1 3 7 'ज्ञया), Gs 3 M2 महाबला
 (for नृपात्मजा) —^c T1 2 G M2 नर° (for नृपशार्दूल)
 S1 Ns V B1 3 4 Ds 10 12 13 खनन्ते नृपसुता B1 °स्ते
 सुता सर्वे, M4 खनमाना नृपसुता (for °) Ns V B D1 10 12
 °बध्नु Ds °हु (for परिचक्रमुः) D1 3 7 11 खनमाना
 भविर्विण्णा (D11 प्रयत्नेन) पर्यवामन्नमपिता

23 Ds om 23 (cf v 1 16) —^a S1 Ds 12 तदा
 (for ततो) D1 3 7 11 देवप्रीधर्वा (for देवा सगन्धर्वा)
 —^b D1 ससुरामुर, Ds ससुरा° (for सासुरा सह) Ns
 V B D1 3 7 10 11 12 स (B1 स) होरमगणालया (D1 7 °दा)
 —^c Ts lacuna for स in मनस B1 om सव —S1
 reads 23^d—24^c in marg —^d S1 Ns V B D1 10—12
 °प्रयन् (D11 °यान् [sic]) D1 3 7 अयामामन् (D1 °युवन्)
 Ds डुते° (for उपागमन्)

24 Ds om 24 (cf v 1 16) S1 reads 24^{ab} in
 marg (cf v 1 23) —^a Cg प्रसाद्य (as in text)
 Gs सदा (for तदा) Ns V B D1 3 7 10 11 12 M4 तेषामाय
 (D1 3 7 M4 °गम्य D11 तं च प्रय [sic] D11 °वध) महामानं
 संभ्रान्तमनसं सुरा —^b S1 Ds 12 सप्रता Ds नतसा
 (for सप्रता) Ns V B D1 3 7 10 11 12 M4 मद्रुत्तरमप्रता
 —^c S1 Ds 12 सर्वभ्रमन् (for पितामहम्) —After 24
 S1 B1 3 4 Ds 11 12 ins while Ds ins before I 39 x

862° सपर्वतयना देव समरिहृपस्तुला ।

25 Ds om 25 (cf v 1 16) —^a M4 भगवन्पृथी
 कृषा (sic) —^b V 1 2 सागराः, D12 हि नृपाः, M4 सगरा°
 (for सगरात्मजैः) —^c S1 Ds 11 12 महातप (for बहवप)
 D1 (m.) सु (for च) —^d Ds 12 बध्यन्ते, M4 हन्यन्त (for

बध्यन्ते) D14 T1 3 M3 Cg ज (M3 Cg स) एवासिन्
 —For 25^{cd} Ns V B D1 3 7 10 12 M4 subst

863° खनन्निश्चयैर्बद्धा महासत्त्वधृष्ट हृत ।

[D1 3 7 M4 खनमानैश्च ते सर्वैः (M4 ब्रह्मन्) (for the prior
 half) V2 3 D1 3 7 महान् (for महा) D13 हयते मुनयस्तथा
 (for the post half)]

26 Ds 12 om 26 D13 om 26^{ab} (for Ds cf v 1
 16) S1 reads 26 in marg —^a Gs अहं (sic) (for
 अय) Ns V B D1 3 7 10 स (D1 7 च) यज्ञहा, V1 3 स
 यज्ञ (V1 तुर) गो, V4 यज्ञापहा, Dt Ds 11 M4 °हरो, Cmg p tp
 as in text (for यज्ञह्नो) Ns V B 4 D10 ब्रह्मन्
 (for अस्माकम्) D1 अव (यो) चन्मज्ञाहास्माकम् —^b V1 3
 नागेन B4 इद्रेण (for अनेन) Ns V1 3 B D1 3 7 10
 M4 °वाहित V 3 4 D11 हारित (V4 राहित [meta
 thesis]) Ckt as in text (for नीयते) —G1 om
 26^{cd} —^c Vs स्य M2 ते (for ते) —^d S1 Ds 10
 T2 Gs 3 V1 3 हिंसति Ds वि° (for निघ्नन्ति) M4 हिंसते
 सगरात्मजै —After 26 B1 4 ins

864° ण्ठच्छ्रुवा महावीर्यं समाधिं कर्तुमर्हति ।

बायलव्याधिनि सर्वास्त्र हिमन्यथसारिणि ।

[(1 1) B4 महावीर्य B4 हतम् (for वतम्) —(1 2) B4
 व्याधिनि (sic) (for सारिणि)]

Colophon Ds 11 12 om S1 reads colophon in
 marg —Kāṇḍa name S1 Ds 12 om Ns V B D1
 भादि°, D1 3 अयोध्या° —Sarga name Ns V1 3 B1 4
 D10 पृथिवीदारण V 3 4 B1 3 पृथिवीविदारण; D1 3 7
 अथानुम (D1 °ह) रणे —Sarga no (figures words
 or both) V 1 4 B1 4 Ds 10 S1 Ds 11 12 S 39
 Ns B1 3 D10 41 V 2 43 V 3 40 D1 3 32 D1 42 D13
 —कर्त्तु—दारणं सर्वं 41 —After colophon T2 G1 14
 conclude with श्रीरामायणं नमः; Gs धीमत रामानुपाय नमः;
 M2 धी ...म-

३९

देवतानां वचः श्रुत्वा भगवानै पितामहः ।
प्रत्युवाच सुसंवस्तान्कृतान्तबलमोहिताम् ॥ १
यस्येयं वसुधा कृत्वा वसुदेवस्य धीमतः ।
कापिलं रूपमास्थाय धारयत्यनिशं धराम् ॥ २
पृथिव्याद्यापि निर्भेदो दृष्ट एव सनातनः ।
सगरस्य च पुत्राणां दिनायोद्धीर्धजीविनाम् ॥ ३

39

⚡ N₁ missing Sarga 39 (cf v l 1 33 8)
Ds 11 12 continue the previous Sarga

1 Before 1, Ds ins 862* Dt om x-6 (cf v l 1 38 19) —T₁ damaged from वतान् in 1st up to स्व in 2nd —^a S₁ Ds 12 देवाना वचनं, N₂ V B D₁-3 7 10 13 M₄ इति तेषां, D₁₁ देवाना च, G₁ वच (sic) (for देवताना वच) ⚡ Ck देवानाभिप्रादि । ⚡ —^a N₂ V B D₁ 3 7 10 13 M₄ देवाना (for भगवान्) S₁ N₂ V₁ 3 B D₁-3 7 10 13 M₄ प्र, V₄ च (for चै) D₉ सर्वलोकपितामह —^a S₁ Ds 12 सान्प्रत्युवाच सन्प्रत्युवा, N₂ V B D₁-3 7 10 13 15 M₄ प्रत्युवाच भयो (V₂ तदो) द्विषाम् —^a T₂ G₁ चोदिताम् (for मोहिताम्) S₁ N₂ V₁ 3 B D₁ 3 7 10 13 15 सर्वान् (S₁ N₂ B₂ D₁ 10 1st सर्व, D₉ सपिं देवानिद वच, V₂ देवान्सर्वान् लिङ् वच, D₁-3 7 11 देवान्देवपितामह, M₄ देवान्लोकमहेश्वर, Cv m k t ns in text (for ^a) ⚡ Cg हत अग्नौ जनवायो पस्ते कृत्वासा सगरपुत्रा । ⚡

2 T₁ damaged up to स्व in 1st (cf v l 1) —^a Ds 12 [ह]द, G₁ [ह]व (sic), Cm k as in text Ct [प]या (for [ह]य) Ds 12 वसा, Ck as in text (for ह्यसा) —^a S₁ (after corr as in text) धीमते, Ds 1 नीयते, D₁₂ नीयते (for नीयव) —After 2nd, S₁ (marg) Ds ins

865* महिषी माधवस्वैया स पृथ (D₁ "ए" भगवान्प्रभु ।
—^a S₁ Ds 12 ह्यस्तेनाय (Ds 12 "पि"वाहित, D₉ हवी येनायवाहित, D₉ धारयन्-दशमुवरा —For 2 N₂ V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ subst

866* विमर्ति यो जग कुरुं यस्मोवापि न विद्वहे ।
वेनायो वसुदेवेन कपिलेनामवाहित ।

{ [1] D₁₁ सर्व (for कुरुं) V₂ B₁ 3 (before corr as above) D₁-3 7 11 M₄ [उ]ज्ज्वल (for [उ]ज्ज्वल) V₂ B₁ 3 D₁ 7 11 विपते, D₂ इत्येते (for विपते) —(1 2) V₄ [उ]ज्ज्वल (for [उ]ज्ज्वल) N₂ D₁ [अ]पि पा⁰, V₂-3 B₂ D₁ [अ]ज्ज्वल (V₂ B₂ °उहि [metathesis])न (for [अ]-पादिन) }

—After 2 Ds 1 3 15 S (except M₄) ins

पितामहवचः श्रुत्वा त्रयस्त्रिंशदर्दिमाः ।
देवाः परमसंहृष्टाः पुनर्जगुर्ध्यागतम् ॥ ४
सगरस्य च पुत्राणां प्रादुरासीन्महात्मनाम् ।
पृथिव्यां भियमानायां निर्घातिसमनिःस्वनः ॥ ५
ततो भिच्या महीं सर्पा कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
सहिताः सागराः सर्वे पितरं वाक्यमब्रुवन् ॥ ६

867* तस्य कोपामिनिर्दधा भविष्यति नृपालम्बा ।

[Ds 9 T₂ M₂ नेपाप्रिना दधा]

3 " M₂ पृथिव्या, Cm k "प्याष्ट (as in text) N₂ V₁ 3 B D₁-3 7 10 11 13 [प]य (for [अ]पि) N₂ V B D₁-3 7 10 13 M₄ मेदोद, D₄ निर्दो, D₁₁ मेदोपि, Ck as in text (for निर्भेदो) ⚡ Ct पृथिव्या विभेदश्च सनातन । ⚡ —T₁ damaged from एव in 3rd up to जै in 4th —^a S₁ सृष्ट, G₂ सृष्ट (sic) (for रष्ट) S₁ Ds 12 पुरातन, Cm k as in text (for सनातन) N₂ V B D₁ 10 11 13 M₄ द (V₂ दि) हस्तेनेति ते मति, Ds 7 रष्टयेते चे (D₁ ने) दि ते मति —V₂ om (hapl) 3rd-4 —^a S₁ Ds 11 तु, D₁ om (submetric) M₂ [अ]पि (for च) M₄ पुं (पु) पुत्राणा (for च पुत्राणा) —^a N₂ V₁ 3 B D₁-3 7 10 13 M₄ [अ]मिततेनसा, V₁ [अ]पि भविष्यति, Ds 12 दीर्घवर्तिनः (for उदीर्घवीविनाम्) D₁₁ प्रादुरासीन्महात्मना ⚡ Cv m ॥ अदीर्घवीविनामिति छेद 4, Ct यद्वा अदीर्घवर्तिनामिति छेद । ⚡

4 V₂ om 4 (cf v l 3) T₁ damaged up to जै in 4th (cf v l 3) —^a Cm g t त्रयस्त्रिंशत् (as in text) Ds 1 12 13 T₂ 3 G₂ 3 M₂-3 अर्दिम (Ds "म") N₂ V₁ 3 B₁ 3 D₁ 3 7 10 13 M₄ सत्तत्ते त्रिदशा (V₁ B₁ D₁ 3 7 13 "दिवा"लया, B₂ D₁ सर्वे ते त्रिदिवालया —^a N₂ V₁ 3 B D₁-3 7 10 11 13 M₄ देवर्षिपितृनां प्रवां —^a S₁ Ds 12 सर्व, N₂ V₁ 3 B D₁-3 7 10 13 M₄ प्रति, D₁₁ दृष्टा (for पुनर)

5 " S₁ Ds 12 तु, D₁-3 11 [अ]पि (for च) —^a V₂ पुनर्वर्णा (for प्रादुरासीद्) S₁ Ds 12 T G₂ M₂ महात्मन, N₂ V B D₁-3 7 10 11 13 M₄ महात्मना, Ds 12 M₂ महात्मन (for महात्मना) —^a G₁ Ds 12 निर्घातस्वन वचसा, Cm t as in text (for ^a) ⚡ Cg निघात उवाच विरोध । ⚡ —For 5th N₂ V ॥ D₁-3 7 10 11 13 M₄ subst

868* सनता पृथिवीं सन्नेदो वज्रादाहितमम्वन ।

[V₁ सनत (sic) (for सनता) V₁ 3 B₂ D₁ 3 10 पृथिवी (for पृथिवी) V₁ कर्त०* (for वज्रादिनि) D₁ मन्मथि, D₁ 3 सप्त स्वन (sic) D₁ सप्तस्वने (sic) (for सप्तस्वन)]

6 T₁ damaged from यौ in 1st up to हा in 7th —^a D₁ हिता, D₁ T G₁ 3 M₂ Cv g मया, Ct as in text (for

परिक्रान्ता मही सर्वा सत्त्वन्तश्च स्रदिताः ।
 देवदानरक्षांसि पिशाचोरगकिन्त्राः ॥ ७
 न च पश्यामहेऽथ तमश्चर्तारमेव च ।
 किं करिष्याम भद्रं ते बुद्धिर्न विचार्यताम् ॥ ८
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा पुत्राणां राजसत्तमः ।
 समन्धुरब्रवीद्वाक्यं सगरो रघुनन्दन ॥ ९

भिर्या) G⁴ damaged for ततो मिर्या S¹ D⁵ 9 12 G¹ 3
 कृत्वा, D⁹ M³ Cg सर्वे (for सर्वा) N² V B D³ 7 10 11 13
 M⁴ ते मिर्या पृथिवीं सर्वा (V¹ B⁴ D² 11 कृत्वा), D² ते
 जित्वा पृथिवीं कृत्वा —⁵) S¹ V¹ B³ 4 D⁴ 5-10 12 14 T³
 M¹ 2 Cm [अ]मि, V² [अ]मि (for [अ]पि) B¹ D¹ 3-5 7 9
 प्रदक्षिणा —⁶) S¹ D⁵ 8 11 13 पार्थिव, V² B² 4 D¹ 3-7
 10 13 M⁴ उपेत्य, B¹ उत्पत्त्य, D⁴ सहित्वा (sic) Ck as in
 text (for सहित्वा) S¹ D⁵ 8 11 13 सगर (for सागरा)
 —⁷) M⁴ सगर (for पितर) S¹ अजवीत् (sic)

7 Dt resumes (cf v l 1) T¹ damaged up
 to क्षा in ° (cf v l 6) —⁸) B¹ परिभ्राता, M³ (after
 corr as in text) परिभ्राता, B² reads मही सर्वा in marg
 —⁹) M⁴ बलवत्तद्, Cg t as in text (for सत्त्वन्तश्च) S¹
 D¹ 5 12 महासत्त्वश्च कृत, N² V B D³ 7 10 11 13 M⁴
 न (D¹¹ स न [hypermetric]) हृदिवासन (V² B⁴ °वासन)
 कृत —¹⁰) T³ यक्षाश्च (for रक्षांसि) S¹ D⁵ 8 12 गणवै
 (D¹² °वैच्य [hypermetric]) यक्षवृक्षा (D⁹ °सर्पा)णा
 (for °) S¹ D⁵ 8 रक्षसा, D² D⁹ T³ पद्मगा, D¹² राक्षसा
 (for किंनरा) N² V B D¹ 3 7 10 12 13 M⁴ यादोगमनमहा
 (M⁶ °महामह) प्राहृदेवदानवरक्षसा

■ °) G¹ 3 हि (for च) Dt D⁵ 8 T³ M² ते (with
 hiatus) (for तद्) S¹ D⁵ 8 12 पश्यामो न च त राजन्,
 N² V B D¹ 3 7 10 11 13 M⁴ न च (V² 2 B³ D¹⁰ चा)
 पश्याम (B³ °मि) न (D¹ 3 7 11 M⁴ हे, D¹² ते) राजन् —¹)
 S¹ N² V B D¹ 3 7 8 9 10-13 M⁴ यज्ञविक्रत उय —²) D⁹
 करिष्यति, Cm g k t as in text (for करिष्याम) S¹
 D⁵ 8 11 12 य (S¹ D⁵ त) करिष्यामहे भूयस्व, N² V B D¹ 3-
 7 10 13 M⁴ किं कुर्महे पुनस्तत् (V² °वद्) —³) D¹ reads 8^d-9
 in marg —⁴) S¹ D⁵ 8 11 13 तद् (D⁵ त्वं) बुद्ध्या साधु
 चिन्तया, N² V B D¹ 3 7 10 13 M⁴ विनिश्चित्य प्रसाधि न

9 D¹ reads 9 in marg (cf v l 8) —⁵) S¹
 D⁵ 8 12 पुत्राणा वचनं, N² V B D¹ 3 7 10 11 13 M⁴ तेषामे
 तद्वा (for तेषा तद्वाचनं) —⁶) T¹ damaged from 9° up to
 कृ in 10^d —⁷) D¹ 3 7 11 सगरो (for पुत्राणा) N² V
 B D¹⁰ 13 M⁴ सगरस्तदा (V² °था), G¹ रा°समत (for
 राजसत्तम) S¹ D⁵ 8 12 तेषा तु रघुनन्दन (D⁵ °न) —⁸) D¹¹
 चैर (for वारय) N² B³ D¹⁰ 12 निश्चित्योवाच वाक्यमर्न, V
 B¹ 4 D¹ 3 7 M⁴ नि (V¹ मि [hypermetric]) क्षित्योवाच

भूयः खनत भद्रं वो निर्भिद्य वसुधातलम् ।
 अथहर्तारमासाद्य कृतार्थाथ निवर्तथ ॥ १०
 पितुर्वचनमास्थाय सगरस्य महात्मनः ।
 पठिः पुत्रसहस्राणि रसातलमभिद्रवन् ॥ ११
 खन्यमाने ततस्तस्मिन्दृष्टुः पर्वतोपमम् ।
 दिशामाजं विरूपाक्षं धारयन्तं महीतलम् ॥ १२

सर्वा (V⁴ M⁴ पुत्रा)स्तान् —¹) S¹ D⁵ 8 12 सगर
 पुरपर्यग, N² V B D¹ 3 7 10 11 13 M⁴ पुन पुत्रानि (D⁹
 पुनरि, M⁴ सर्वाणि) दृ वच

10 T¹ damaged up to कृ in ° (cf v l 9) —²)
 N² V B D¹ 3 7 10 11 M⁴ भूयो मृगयताश्च त (B⁴ मे, D² 12
 तु), D¹² भूयो मृगयताश्च —³) D¹¹ निर्भिद्य (for निर्भिद्य)
 N² V B D¹ 3 7 9 10 13 M⁴ विनिश्चेद् (V¹ B³ 4 D¹⁰ विनिश्चेद्,
 V² विनिश्चेतो; V³ विनिश्चैर, V⁴ विनिश्चेत, B¹ विनिश्चेत, B⁹
 निर्भिद्य त, D⁹ निर्भिद्यत, M⁴ विनिश्चिद्य) रसातल —⁴) V¹
 आह्वय (for आसाद्य) N² V⁴ B³ 4 D¹⁰ 13 खन्ययतेन, V¹ 3
 B² 2 M⁴ सनिवर्तत, D⁴ T³ M² 3 (after corr sec m as
 in text) च निवर्तत (for च निवर्तय) Cg Cm g h निवर्तय
 निवर्तयत्वम्, C निवर्तत निवर्तयत्वमिच्छे आरपेतत् । C S¹
 D¹ 3 5 7 9 11 13 कृतार्था सनिवर्तय गृहीत्वाश्चपहारिणः (S¹
 D⁵ 8 12 °वाहक) —⁵) After 10 B¹ 12 13

869° केन मे नीयते चाथ पुनरेव हि यज्ञत ।

11 °) S¹ D⁵ 8 12 आज्ञाय, Dt D⁵ 8 आसाद्य, D⁶
 आसाद्य, T³ सस्थाय (for आसाद्य) N² V B D¹ 3 7 9 11 13
 M⁴ पितु (D¹² पुन रितद्वच भ्रूया —¹) D⁹ (after corr
 as in text) 10 सागरस्य N² V B D¹⁰ 13 [आ]जम् (V²
 [अ]ज, B⁴ [आ]ज्ज [hypermetric]) सभवा, D¹ 3 7
 9 11 M⁴ [आ]ज्जसास्तव (for महा-मन) —²) N² B³
 D² 3 7 9 10 13 सागरा (D² 3 7 9 तदा ते) पठिताह्ला, V² 3
 B¹ 2 4 D¹¹ M⁴ सर्वत पठि (D¹² पथि [sic]) साह्ला (B⁴
 °ल), V² 4 D¹ सर्वे (D¹ ते तु) पठि° —³) S¹ D⁵ 8 12
 जयाद्रवन्, N² V B D¹ 3 7 9 11 M⁴ उपाद्रवन्, T³ अभिद्रवन्,
 Cg अभिद्रवन् (as in text) D¹² पितामहमुपागमन्

12 T¹ damaged from स्त in 12° up to या in 13°
 —¹) Cm g t खन्यमाने (as in text) Ck खन्यमाने S¹
 D⁵ 8 12 तदा, M³ तले (for ततस्) N² V B D¹⁰ 13 पुन
 खनतस्ते स्त, D¹ 3 7 9 11 M⁴ खनमानास्तु (D⁵ °सु [sic]) ते
 तः (D¹¹ तस्मिन्, M⁴ सर्वे) —²) V² B³ सर्वे, D⁹ °तम
 (for पर्वतोपमम्) —³) S¹ D⁵ 8 11-13 आशा°, N² V² 3
 B⁴ दिशा°, B¹ 3 D⁹ दिशे°, Cg k as in text (for
 दिशामाज) Cg Ct दिशा इत्ययन्तम् । Cg —⁴) S¹ N² V B
 D¹ 3 7 9 10 13 महीनिमा (N² V B D¹⁰ इमां महीं [by
 transp]) M⁴ वसुधारा (for महीतलम्) D⁹ पत्राय
 धारयत मदी

सर्पतवनां कृत्वा पृथिवीं रघुनन्दन ।
शिरसा धारयामास निरुपाधो महागजः ॥ १३
यदा पर्वाणि काकुत्स्थ विश्रमार्थं महागजः ।
खेदाचालयते शीर्षं भूमिकम्पस्तदा भवेत् ॥ १४
तं ते प्रदक्षिणं कृत्वा दिशालं महागजम् ।
मानयन्तो हि ते राम जग्मुर्भिर्या रसातलम् ॥ १५

ततः पूर्वां दिशं भित्त्वा दक्षिणां विभिदुः पुनः ।
दक्षिणस्यामपि दिशि ददृशुस्ते महागजम् ॥ १६
महापद्मं महात्मानं सुमहापर्वतोपमम् ।
शिरसा धारयन्तं ते निस्समं जग्मुस्तमम् ॥ १७
ततः प्रदक्षिणं कृत्वा सगरस्य महात्मनः ।
पथिः पुनसहस्राणि पश्चिमां विभिदुर्दिशम् ॥ १८

13 T₁ damaged up to वा in ° (cf v l 12) —^a)
S₁ D₁ 13 स नरोत्तम, D₂ 13 गजोत्तम (for रघुनन्दन)
—For 13^{ab}, D₂ subst 1 1-2 of 870° —^a) S₁
D₂ 13 13 सदा विभक्तं काकुत्स्थ (D₂ शिरसा) Dt D₂ G₁ 3
M₂ 3 transp शिरसा and धारयामास —S₁ om (hapl)
13^a—14^a —For 13 D₁ subst 1 1 of 870°

14 S₁ om 14^a (cf v l 13) —^b) S₁ D₂ 13
विश्रमार्थं, G₂ as in text (for विश्र) S₁ D₂ 13 13 स
वारण, G₁ 13 दल (for महागज) —^a) G₁ तथा (for
तदा) —T₁ damaged from भवेत् up to क्षि in 16^b D₂
भवेत्, D₁ 13 13 [अ]भवत् (for भवेत्) S₁ D₂ 13 13
इष्टाचालयते रुध्र कपते मेदिनी तदा —For 13—14 S₁ V
B D₁ 3 7 9 10 11 12 M₄ subst D₂ subst 1 1-2 for 13^{ab}
and 1 3-4 for 14, D₂ subst 1 1 only for 13

870° शिरसा नरशार्ङ्ग सखीजनकानाम् ।
मायाजनपदापीनां नानापन्ननरोमिताम् ।
यदा च पर्वणि गज खेदाचालयते शिर ।
सर्पतवना राम तदेव वलति क्षमा ।

[V₁ reads nom sing for all accu sing in 1 x
and 2 —(1 x) D₁ 3 7 9 11 रुशार्ङ्ग —D₂ 7 om 1 2
—(1 3) D₁ 2 M₄ स यदा (for वा च) V₂ [अ]ति गजवर
(for पर्वणि गज) D₂ 7 9 स वै क्वा राम (D₂ 7 पणि [sic] गज
(for the prior half) D₂ वाभने (for चालयते) B₂
transp गज and शिर —(1 4) V₂ reads वना राम in
marg D₁ [२]न (for [१]न) V₁ तन्ना V₄ D₁ 3 7 9
M₄ वलते नदी (for वलति क्षमा)]

15 T₁ damaged (cf v l 14) —^a) S₁ B₄
D₂ 5 8 12 13 ते न (by transp), D₂ तते (for स ते)
D₂ 7 9 11 प्रदक्षिणं कृत्वा (D₂ 9 त्वा), D₂ प्रदक्षिणा कृत्वा
—^b) S₁ D₁—3 7 9 11 12 दिशालं रुजोत्तम (D₂ 7 9 प)म,
S₁ V B D₁ 10 11 M₄ निजो (N₂ V₄ B₄ M₄ 10 11
D₁ 10 11 गजमरिदम् (D₁ 10 M₄ 10 11 भा) —D₂ om S₁
reads in marg 15^a 16^a —^c) G₂ क्त मानयत् G₁ हि
(as in text) S₁ V B D₁ 10 11 12 M₄ मन्यमाना (V₂
10 11, V₄ 10 11 [both sic]) दिश (D₁ 10 11 भा, M₄ 10 11
पाल, D₁ 3 7 9 मन्यमाना दिशो (D₁ 10 11 भा, D₂ 10 11 रक्षे), D₂
खनमाना दिश रघुन, D₂ खन्यमाना दिशो रक्ष, D₁ 12 मन्यमाना
दिशा रक्षा —S₁ V B₁ 3 4 D₁ 10 11 M₄ om 15^a—16^a —^d)

D₂ G₂ निवा, D₂ तीर्था, G₂ टित्वा (for मित्वा) M₂
मित्वा जग्मु (by transp) B₂ D₁ 3 5 7 9 11 12 G₂
वसुधरा (for रसातलम्)

16 T₁ damaged up to क्षि in ^b (cf v l 14) D₂
om, S₁ reads in marg 16 whereas S₁ V B₁ 3 4
D₁ 10 11 M₄ om 16^a (cf v l 15) G₁ om (hapl)
16 17 —^a) M₂ पृथ, G₂ तत (as in text) D₂ 7 पृथ
(for पूर्वा) D₂ दिशा Dt D₂ हित्वा, G₂ गत्वा, G₂ as
in text (for मित्वा) —^b) D₁ 10 11 विभिदुर्दिश्या (by
transp) S₁ V B D₁ 10 11 M₄ दिश (for पुन) —After
16^b M₄ ins

871° रसातलादिति महीं खनमाना महाबला ।

—^a) B₄ 10 11 विच, D₁ 10 11 विम (metathesis) G₄ 10 11
(for दक्षिणस्यामपि) S₁ V₁ 4 B D₁ 3 5 7 9 10 11 12 पुनर्,
D₁ तथा, G₂ inf lin (for दिशि) —^a) S₁ V B
D₁ 3 5 7 9 10 11 यजोत्तम (for महागजम्)

17 G₁ om 17 (cf v l 16) —^a) D₁ 10 11 नाग (for
महामान) V₄ महामान महापद्म (by transp) —^b) S₁
B₂ तिष्ठत, D₂ G₁ M₂ G₂ सुमहत् (for सुमहा) S₁ V
B₁ 3 4 D₁ 3 5 7 9 10 11 तिष्ठत सद्वरोपन (D₁ 10 11 त्तन), M₄
मेरुमदरवर्यस —V₁ damaged from 17^a up to the prior
half of 872° T₁ damaged from दय in 17^a up to वा
in 19^a —^c) S₁ Dt D₁ 3 5 8 (D₂ before corr हि) 11 12
G₄ वा (for ते) N₂ V₂ 4 B₂ 4 D₁ 10 11 स च दृष्ट्वा महाकाया
B₁ स दृष्ट्वा तु महामान, M₄ स दृष्ट्वा च महात्सव —^d) S₁ V₂ 4
B D₁ 10 11 M₄ परम वयु (for जग्मुस्तमम्) S₁ D₁ 3 5 7 9
11 12 ते दृष्ट्वा निश्चय गता (D₁ 11 वयु)

18 T₁ damaged (cf v l 17) —^a) Dt D₂ 10 11
त, M₂ स ते G₂ as in text (for तत) —For 18^{ab},
S₁ V B D₁ 3 7 10 11 M₄ subst

872° कृत्वा तमपि नागेन्द्रं प्रदक्षिणमर्दिम ।

[V₁ damaged for the prior half (cf v l 17) D₂
तद् (for दत्) B₂ D₁ 2 7 M₄ अर्दिम]

—^a) D₂ 9 पथि S₁ V B D₁ 3 7 10 11 M₄ स (D₂ हा)
गर (S₁ 9 10 11 स्यामना (D₂ 9 10 11 राम —^a) D₂ दक्षिण (for
पश्चिमा) D₂ 10 11 विभिदु पश्चिमा (by transp)

पश्चिमायामपि दिशि महान्तमचलोपमम् ।
दिशागजं सौमनसं ददृशुस्ते महानलाः ॥ १९
तं ते प्रदक्षिणं कृत्वा पृष्ठा चापि निरामयम् ।
सनन्तः सप्पुक्रान्ता दिशं सोमयती तदा ॥ २०
उत्तरस्यां रघुश्रेष्ठ ददृशुर्हिमपाण्डुरम् ।
भद्रं भद्रेण वपुषा धारयन्तं महीमिमाम् ॥ २१

19 T1 damaged up to या in ^a (cf v1 17) —^a) M1 पश्चिमस्यामपि S1 D1 ३५७१२ तदा, D11 तथा (for दिशि) —^b) N2 V B D10 13 M4 कैलत्सदिश्वरोपम —^c) S1 D1 13 दिशुत्तर, N2 V B D10 13 आता°, D3 7 दितो°, D6 11 दिशा° (for दिशागत) S1 D1 ३५७१३ M4 सुमनस, V2 सौमनस (hypermetric) Cg as in text (for सौमनस) —^d) S1 N2 V2 4 B2 4 D1-3 ५७१३ M4 महाबल, B1 गजोत्तम

20 ^a) S1 B4 Dt D-३ 12 13 ते ते (by transp) V1 ते ते (sic) V2 सत्त, G2 तत (for स ते) —^b) D2 दृष्टा (for पृष्ठा) —T1 damaged from यम् up to स्त in 21^a Cm g k t निरामय (as in text) S1 D1 ३५७१३ [पु]वमनामय N2 V B D10 13 M4 [अ]नामय तत, D11 [प]व समापय (sic) (for [अ]पि निरामयम्) —^c) G2 नलत (metathesis) M2 स खनितुं, Ck as in text (for खनन्त) S1 D2 12 समसिद्धता (D2 ते), Dt D4 ६ 14 G1 2 4 M1 स समुपा, Cgk as in text (for समुप) N2 V B D10 11 13 मोदा (V2 आ) खनतो ययुर्वीरा (V1 यु सर्वे), D1-3 7 M4 खनमाता ययुर्वीरा (for °) S1 N2 V B D1 ३ ५ 11 13 T2 3 M4 Cgk हेम°, D10 हेमवतीम् (metathesis) Ct as in text (for सोमयती°) N2 V B D1-3 ५ 10 M4 अवि, D2 11 G2 तथा, D12 14 T2 G2 M1 स तत, Ck as in text (for तदा) G2 ततो हेमवतीमादा खनतस्तेभिर्गजम्

21 T1 damaged up to स्ते in ^a (cf v1 20) —^a) N2 V1 B4 अवि तथा (V2 B4 तु ते), V2 2 D1 ३ 7 G1 M4 अवि च ते (V2 G1 M4 दिशि D2 ते ते [ditto]) V4 अवि ततो (for रघुश्रेष्ठ) —^b) D2 ते ददुर (sic) (for ददृशुः) B2 4 D11 T2 G M दिशपाडर —^c) M4 धारयती (sic) S1 D1 ३ ५ 11 13 धराम् (for महीम्) N2 V B D10 13 इमा मही (by transp)

22 ^a) M2 तनालम्य, Cg k t समा° (as in text) S1 D2 12 च ते G1 च त (for तत) N2 V B D1 ३ ७ 10 13 M4 तमप्यालम्य (D12 ह्य) ते सर्वे (D10 सर्वे त [by transp]) (for °) N2 V1 2 B D10 M2 [अ]भि, V2 [अ]नि, V4 D- [ज]व D12 M4 [अ]पि (for [ज]त्) D11 ते ते प्रदक्षिणो ह्वा पृष्ठा सौमनसय —^b) S1 D2 10 रापुप्रास्ततो भूयो

समालम्य ततः सर्वे कृत्वा चैनं प्रदक्षिणम् ।
पटिः पुनसहस्राणि विभिदुर्वसुधातलम् ॥ २२
ततः प्रागुत्तरां गत्वा सागराः प्रथितां दिशम् ।
रोपादम्यसनन्तं पृथि्वीं समरात्मजाः ॥ २३
ददृशुः कपिलं तत्र बासुदेवं सनातनम् ।
हयं च तस्य देवस्य चरन्तमभिदूरतः ॥ २४

N2 V B D1 ३ ७ 10 11 13 M4 सहिता पुनरेवेद —^a) D12 विवेचुर, G2 विदुभिर् (metathesis) (for विभिदुर) S1 N2 V B D2 12 13 M4 धरणीतल

23 D7 om 23^a T2 damaged from रा in 23^a up to ख in 24^a —^a) N2 V B D10 13 M4 प्रागुत्तरा दिश D2 12 Ck °त्तर, Cg t as in text (for तत प्रागुत्तरा) —^b) T2 सागरा (sic) M1 सागरा D2 14 T2 3 M1 3 प्रथिता, G2 प्रस्थिता, Cg t as in text (for प्रथिता) S1 D2 12 य (D12 या) जिया (D12 °या) पृथिवीमिमा, N2 V B D10 13 तत (V4 पुव) स्ते स (V1 सा) गरात्मजा, D2 3 11 M4 दिश ते (D2 ते दिश [by transp]) समरात्मजा —^c) M2 सर्वे (for सर्वे) S1 (after corr as in text) D2 12 अम्यपु (D12 °पु) यिता स्वे —^d) S1 D2 12 कादुरख (for पृथिवी) —For 23^a N2 V B D1-3 ७ 10 11 13 M4 subst

873^a अमर्षवत्समापन्नाश्चरन्तुर्व धरामिमाम् ।
तत्रापि प्रो खनन्तस्ते क्षोणीमपि समस्तम् ।
तत्र ते तु रघुश्रेष्ठ सगरस्यामनास्त ।

[D7 om 1 x —(1 x) D1 अमर्ष च समापन्ना (for the prior half) V2 चापुरे (sic), B1 illeg D11 खुवे (sic), M4 चनक्ष (for चन्तुरेव) B2 वपुषा B3 धरातल, D1-3 11 M4 रमात् (for धरामिमाम्) —D11 om (hapl ?) 1 1 —(1 2) V1 [आ]पु (for [अ]पु) D1 ३ 7 M4 तत्रापि (M4 °य) खनमास्तो महीमथितैवत —All the above MSS except D11 om 1 3]

—After 23 S1 (after 24^a) Dt D4 ६ १ 14 T2 3 G M1 3 Cm g ins

874^a ते तु सर्वे महामानो भीमवेगा (G2 °ग) महाबला ।

24 T2 damaged up to हं (cf v1 23) —^a) N2 V1 2 B D1-3 ७ 10 11 13 M4 नाम, V4 राम (for तत्र) —^b) S1 D2 13 महाबले (for सनातनम्) N2 V B D1 ३ ७ 10 11 13 M4 देवं नारायण प्र (V2 ६ वि) भुं —After 24^a, S1 ins 874^a S1 D1 ३ ५ ७ १ 13 M4 om 24^a —^c) D11 om च (submetric) D12 ययि तस्य (for तस्य देवस्य) —^d) B2 M1 अवि दूरत B1 दिशामदूरत —After 24 Dt D4 ६ १ 14 S (except M4) ins

875^a प्रहर्षमनुल प्राप्ता सर्वे ते रघुनन्दन ।

ते तं यज्ञहन् ज्ञात्वा क्रोधपर्याकुलेक्षणाः ।
अभ्यधावन्त संकुद्रास्तिष्ठ तिष्ठेति चाहुवन् ॥ २५
यस्माकं त्वं हि तुरगं यज्ञियं हृतवानसि ।
दुर्मेषस्त्वं हि संग्रामान्विद्धि नः सगरात्मजान् ॥ २६

श्रुत्वा तद्वचनं तेषां कपिलो रघुनन्दन ।
रोपेण महताविष्टो हुंकारमकरोत्तदा ॥ २७
ततस्तेनाग्रमेयेन कपिलेन महात्मना ।
भस्मराशीकृताः सर्वे काकुत्स्थ सगरात्मजाः ॥ २८

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

25 °) V₁ ते तु; B₁ D₁ 3-5 7 11 12 T₁ M₁-4 तं ते
(by transp.), Cmg k as in text (for ते ते) —T₁
damaged from n up to य in 26° S₁ B₁ D₁ 11 12
हर; N₁ B₁ (marg also as in text) D₁ 12 T₁ 2 G₁ 2
M₁ 2 हयहर्, D₁ 2 7 वध, D₁ 3 हय, Cmg k as in text
(for यज्ञहन्). N₁ V₁-5 B D₁ 9 7 10 11 12 M₁ 2 गत्वा, V₁
एत्वा (sic), D₁ 2 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा). —After 25^{ab}, S₁
(marg.) Dt D₁ 1 2 3 12 T₁ 2 G M₁-3 ins

876° सन्निवृत्तकालधरा नानादृष्टशिक्षाधरा ।

—°) D₁ 12 ते (for संकुद्राम्). S₁ (marg. also as
in text) D₁ 12 अभ्यधावन्तरेष्ठः V₁ B₁ 2 4 D₁-2 7 M₁
अभ्यधावन्तुस (V₁ 2 गत्वा) कुद्रा, G₁ अभ्यधावन्तवः कृत्वा.
—D₁ 11 12 ins. after 25. S₁ ins. after 27

877° संमृदा न विदुस्तं वै देवमक्षयग्रम्ययम् ।

26 T₁ damaged up to य in ° (cf. v.l. 25). N₁ V
B D₁-2 3 7 10-12 om., S₁ reads in marg. 26-27.—°)
M₁ 2 चेनाथ (for तुरगं). —°) D₁ 2 G₁ 2 M₁ 2 3 पात्रियः M₁
राशीय (sic) (for यज्ञिय). —°) D₁ 2 M₁ 2 हवाः G₁ दुर्मेषाः
M₁ 2 तं (for दुर्मेषस्तं). M₁ 2 संभ्रान् (for संग्रामान्).

27 N₁ V B D₁-3 5 7 10-12 om., S₁ reads in marg
27 (cf. v.l. 26). —°) D₁ 12 T₁ 2 G₁ M₁ 2 तु (for सद्).
—°) G₁ 2 रोपेन (for रोपेण). —T₁ damaged from तिष्ठे
up to the end of this Sarga. —After 27, S₁ ins. 877°

28 T₁ missing (cf. v.l. 27). —°) S₁ (sup.
lin. also as in text) कसता तैः N₁ V₁ 3 B₁-3 D₁ 10 12 M₁
तेष (B₁ 2 वि; M₁ 2 च) ध्याताः V₁ 2 तेजोनीता, V₁ 2 तेजोनाताः
B₁ D₁ 2 (with hiatus) अपध्याता (D₁ 2 एत्वा); D₁ 2 कपिलेन,
D₁ 2 [अ] प्येते दहता, D₁ 12 [अ] येते दहता (D₁ 12 दहता)
(for कपिलेन). D₁ 2 7 (with hiatus) अपध्यातात्मना (D₁
2 एत्वा. —°) G₁ 2 गताः (for कृताः). —°) N₁ V B
D₁-3 7 10 12 M₁ 2 तसेता. (for काकुत्स्थ). V₁ 2 साराः D₁
2 राभ्या. (for सगरात्मजा) —After 28, M₁ (sup. lin.
sec. m.) ins.

878° उत्सु राजा द्युमानि दृष्ट्वा
वीरो निमित्तादि कृतोयु भस्म ।

पुत्रेयु पुत्रात्मजमेव धीदय
पिर निदधौ च विसिम्भिये च ।

Colophon. T₁ missing, S₁ D₁ 11 12 om. (con-
tinue the sarga). —Kanda name Dt om. N₁ V
B आदिः D₁ 2 अयोध्या. —After Kāṇḍa name, N₁
V₁ 3 D₁ 10 ins बालचरिते. —Sarga name: N₁ V B
D₁-3 7 10 कपिलद्वयोनं. —Sarga no. (figures, words or
both) V₁ 3 B₁ 3 D₁ 3 om. N₁ B₁ 3 42, V₁ 44, V₁
D₁ 41, Dt D₁ 5 8 12 S (except T₁) 40, D₁ 1 3 33 D₁
—काण्डे—मुनि द — —After colophon, T₁ G₁ 2 M₁
conclude with धीरामाय नमः; G₁ धीमते रमायुजाय नमः.

पुत्राधिरगताञ्जात्वा सगरो रघुनन्दन ।
 नसारमब्रवीद्राजा दीप्यमानं स्वतेजसा ॥ १
 शूराश्च कृतविद्यश्च पूर्वैस्तुल्योऽसि तेजसा ।
 पितृणां गतिमन्विच्छ येन चाधोऽपहृरितः ॥ २
 अन्तर्भौमानि सत्त्वानि वीर्ययन्ति महान्ति च ।
 तेषां त्वं प्रतिधातार्यं सासिं गृहीष्य कर्षुकम् ॥ ३
 अभिराधाभिराधास्त्वं हत्वा विघ्नकरानपि ।

40

❧ N₁ missing Sarga 40 (cf v l I 33 8)
 D₅ 11 12 cont the previous Sarga

1 Before I D₁₃ ins ref सु-उ-च —^a) S₁ D₅ विर
 (for विर) N₂ V₁ 2 4 B₂-4 D₁-3 7 10 11 13 मचा, V₃
 (marg also as in N₂) दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा वा) —^b) D₅
 रघुनन्दन —^c) S₁ N₂ V₁ 3 4 B₂ D₁-3 10-13 चाप्य, V₃ वाचा,
 D₅ राम (for राजा) —^d) V₁ D₁₃ दीप्यमान (sic) S₁
 स्वतेजस, V₃ सुते, D₁ 11 मही, D₂ 3 7 इवीजसा (for
 स्वतेजसा) —After I N₂ V 11 D₁₃ 13 read 881*

2 D₁₄ reads 2^{ab} in marg —^a) S₁ D₁-3 5 7 9 11 13
 शूरस्व, N₂ V B D₁₀ 13 द्योतेसि, M₁ शूनश्च, M₂ शूरस्व,
 Cmg as in text (for शूरश्च) V₄ निक्षोसि (sic) T₃
 वीर्यश्च (for विषयश्च) —T₁ missing from सु in 2^b up
 to स in 3^d on a damaged fol —^b) G₂ पुनश्च,
 Cg k t as in text (for पुनश्च) S₁ D₅ 13 समर्थश्च
 महाबल (D₁₂ ला), N₂ V B D₁ 3 7 10 11 13 पूर्वैस्त् (D₁₃
 *र्षे) दुष्यपराक्रम —After 2^{ab} N₂ B₂-4 D₁₀ 13 ins

879* श्रीप्रतापाहि भद्र ते यथा धर्मो न लुप्यते ।
 —^a) G₁ जनिष्यच्छ (for *च्छ) N₂ V B D₁-3 7 10 11
 पितृनामस्य स्वमन्वेष्ट, D₁₃ पितृणा च स्वमन्वेष्टे, Cg as in text
 (for *) —^b) G₁ याहि (for येन) D₁ चाल्य, D₁₂ *भो,
 G₂ Ck चाधो (for चाधो) S₁ N₂ V₁ 4 B D₁ D₁-3 5-6 12 13
 G₁ 3 M₂ 4 Cg k t [5] पकाहित, G₂ महानिष्ठ, Cmg as in
 text (for स्पहारित)

3 T₁ missing up to सा in ^a (cf v l 2) —^a)
 D₅ अत भीमानि (sic) D₁₂ अतमाम्मनि (sic) (for अन्त
 भीमानि) D₅ सर्वाणि, G₁ भूतानि, Cmg k t as in text (for
 सत्त्वानि) —For 3^{ab} N₂ V 11 D₁-3 7 10 11 13 subst

880* अन्तर्भूमिनिवासिनि सन्ति सत्त्वान्येववत ।

[V₂ 4 अन्तर्भू (for अन्तर्भूमि) V₂ B₄ भूतानि (for
 सत्त्वानि)]

—^a) Dt D₅ 4 M₂ तु, T₂ त (for त्वं) N₂ V B D₁-3 7 9
 10 13 प्रतिविधानार्थं (V₃ *धानां च, V₃ D₁-3 7 9 *धातार्यं)

सिद्धार्थः संनिवर्तस्व मम यज्ञस्य पारगः ॥ ४
 एवमुक्तोऽशुमान्स्वम्यक्सगरेण महात्मना ।
 धनुरादाय खड्गं च जगाम लघुतिक्रमः ॥ ५
 स खालं पितृभिर्मार्गमन्तर्भौमं महात्मभिः ।
 प्रापद्यत नरश्रेष्ठ तेन राज्ञामिचोदितः ॥ ६
 दैत्यदाननरक्षोभिः पिशाचपतगोरगैः ।
 पूज्यमानं महातेजा दिशागजमपश्यत् ॥ ७

D₁₁ एव प्रवि^a (for एव प्रतिधातार्यं) —^a) M₂ धातय (for
 गृहीष्य) N₂ V B D₁₀ 13 गृहीत्वा ब्रज कर्मुक, D₁-3 7 9
 गृह्यायुधमितो (D₅ *मयो) ब्रज, D₁₂ सायुधस्यमितो ब्रज

4 ^{ab}) G₂ [अ] भिवाचस्व, Cmg k t as in text (for
 *धातार्य) D₅ तु, T₂ M₂ च (for रर) S₁ D₅ 13 अमिधना
 भिवाचस्व सहस्य च रिपुसि —^c) D₅ G₂ च, T₃ तु, Ck
 as in text (for स) —For 4 N₂ V B D₁-3 7 10 11 13
 subst (N₂ V B D₁₀ 13 read after 1) while D₅ subst
 1 3 only for 4^{ab}

881* तानासाद्य पितुस्तात हत्वा विघ्नकर च मे ।
 कृतार्थं सनिवर्तया यज्ञाद्युचारयस्व माम् ।

[[(1 I) D₂ तामा, D₁₁ समा^a (for तानासाद्य) V₂ वा*,
 V₃ तन, D₂ 7 9 तावत्, D₁₁ तावत् (for तान) D₅ तानापिद
 सत्त्वार्थ (corrupt) (for the prior half) D₁₃ यज्ञ (for
 हत्वा) D₁₁ मय (for च मे) —(1 2) D₁-3 7 11 सिद्धार्थ
 (for कृतार्थं) V₁ सनिवर्तये तदा (hypermetric) B₁ *दैत्य
 D₁-3 सनिवृत्त्या (D₅ *वर्त्ता) य D₇ सनिवर्तया (for सनिवर्तया)]

5 T₁ missing from चोऽशु up to ह्य in 6^a on a
 damaged fol —^a) S₁ N₂ V₃ B D₁-3 5 7 9 11 13 राम,
 V₁ 2 4 D₂ 11 13 नाम, D₁₃ तेन (for सम्मन्वेष्टे) D₁₃
 *महना (for महात्मना) —^b) D₁₃ आशाय^c (for आशाय)
 D₂ om च (submetric) —^d) M₁ रघुतिक्रम, Cg लघु^e
 (as in text) S₁ N₂ V B D₁-3 7 10 11 13 M₂ दयौ त्व (D₁₃
 च) रिपुतिक्रम (B₄ *मानस)

6 T₁ missing up to प्रा in ^a (cf v l 5) M₂ om
 (hapl ?) S₁ reads in marg 6 —^a) Cmg t वात (as
 in text) G₂ सहित, Cg as in text Ck तु^a (for स
 खाल) —^b) D₅ 13 जैतृयौ महर्षिभि —^c) D₅ प्रपद्यत,
 Cmg k t प्रापद्यत (as in text) T₃ नरश्रेष्ठ D₅ 13
 पूज्यमानो नरश्रेष्ठ जगाम लघुतिक्रम

7 ^a) Dt D₅ 4 देव, Cg as in text (for दैत्य) —^b)
 D₅ पिशाचै एवमोरगै —^c) S₁ D₅ 13 रघुमानो, D₁ 4 G₂
 *भानो (for पूज्यमानं) —^d) M₂ अवैक्षत, Cg as in
 text (for अपश्यत) S₁ D₅ 13 दिगमं स इदं ह —For
 6-7, N₂ V B D₁-3 7 10 11 13 subst

स तं प्रदक्षिणं कृत्वा पृष्ठा चैन निरामयम् ।
पितृन्त परिपश्यच्छ वाजिहर्तारमेव च ॥ ८
दिशागजस्तु तच्छ्रुत्वा प्रीत्याहांशुमतो वचः ।
आममज्ज कृतार्थस्त्वं सहाश्वः शीघ्रेमेप्स्यसि ॥ ९
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा समानेन दिशागजान् ।

यथाक्रमं यथान्यायं प्रष्टुं समुपचक्रमे ॥ १०
तैश्च सौर्दिशापालैर्वाक्यज्ञैर्वाक्यकोपदैः ।
पूजितः सहयश्चैन गन्तासीत्यभिचोदितः ॥ ११
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा जगाम लघुनिकमः ।
भस्मराशीकृता यत्र पितरस्तस्य सागराः ॥ १२

882* तमेव पितृमियांत पन्थानमनु सचरन् ।
एवौ वेगेन महता पितृत्वान्द्रुमजत्रता ।
वीक्ष्यमाणो विदासन तं कृत यक्षरक्षसम् ।
सोऽवेक्षत विरूपाक्षमाशागजमवस्थितम् ।

[(1 x) V1 स नु* सचरन्, V2 D1-3 7 11 अनु सचरन् (for अनु सचरन्) — (1 2) V1 B1 2 D1 3 7 अनेहुव, V2 4 वै द्रह्य (for ताद्रह्य) D1-3 7 अक्षया (for अक्षया) — (1 3) V4 D1-3 7 पश्यमानो (for वीक्ष्यमाणो) B4 विनशन (for विदासन) D1s transp तै and ह्रन् D1 reads (marg also) पूज्यमानो दिशां नाये रुनिमिर्विहारश्च for 1 3 — (1 4) V4 सौर्वेहन (sic), B1 सौर्वेहन, D1 2 सोपश्यच (D1 3 7) D3 7 सोपश्यच, D11 ददौ स, D12 सौर्वेहन (sic) (for सौर्वेहन) D1-3 7 दिशो (D1 2 7) गजम् D11 दिग्गज सन् (for आशागजम्) V2 4 उपस्थित]

8 T1 missing from ग कृत्वा up to कृता in 9° on a damaged fol —^a D2 7 प्रदक्षिणीकृत —^a N2 B4 D12 दृष्ट्वा G2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) D12 T2 G2 4 M1 वापि, M2 [ए]व च (by transp) M3 [अ]वि च (for चैव) Cm t निरामय (as in text) S1 D2 10 M2 चैन (S1 3 7) अनामय, N2 V B D1-3 7 10 11 12 अनामय तत (for चैव निरामयम्) —^a S1 N2 V B D2 10-12 तान्, D1 3 7 12 स्वान्, D12 G2 4 M1 2 स (for स) D2 स पितृन् (by transp) —^a N2 V B D1-3 7 10 11 12 ह्य* (for वाजिहर्तारम्)

9 T1 missing up to कृता in ° (cf v1 8) —^a S1 D2 11 12 दिग्वाण (D2 7 11 12) ह्य, N2 V B D10 12 आशागजोपि, D2 7 दिशो गजोपि, D4 दिशो गजस्तु (for दिशागजस्तु) —^a D7 om (hapl) 9°-10° —^a S1 D2 11 12 सोपश्यमशुमतो वच, N2 V B D1-3 10 12 M4 दृष्ट्वोऽनु (M4 2 7) मजो वच, D1 D2 6 प्रत्युवाच महामति, D2 6 T2 G1 4 M1 प्रत्याहा* M2 प्रीत्या चा* —^a S1 N2 V1-3 B D1-3 10-12 अनुवाच, V4 उवाच त, D2 आसमाज, Cm g t as in text (for आममज्ज) Ck क्त्वा (as in text) S1 ह्य प्राप्य मेतेति च (marg also त्वमेव च), N2 T1 2 4 B2 4 D2 10 11 12 M2 पूज्यसी (V1 2 7) जमिहित स्थित (N2 V2 B2 D2 10 M2 4 7) V3 पूज्यसीलमिहित स्थित (hypermetric) B1 पूज्यसीलमिवाहित, D1 3 5 12 ह्य त प्राप्यसीति च

10 D7 om 10° (cf v1 9) —^a Cg तस्य (as in

text) N2 V B D1 2 10 11 12 इति तस्य वच श्रुत्वा —^a B2 T2 read 10°-12° in marg —^a D3 om M3 सर्वानपि (for सवनिव) S1 V B D1 3 5 7 11-12 हि (D1-3 7 11 स) दिग्गजान्, D2 दिशो* (for दिशागजान्) —^a B4 ययाकाम, D11 ययाकाम्य (for ०कम) D1 2 11 M4 समासाद्य (for यथान्याय) —^a G2 एवोपचक्रमे, Cg as in text (for समुप) D1 2 11 M4 पचक्रमे मुकमानस

11 B2 T2 read 11 in marg (cf v1 10) T1 missing from 11 up to भस्मराशीकृ in 12° on a damaged fol —^a M2 तु (for च) D4 दिशा*, M3 दिशागजैर् (for दिशापालैर्) S1 D2 6 7 11 12 दिक्पालैः स नु (S1 सत, D2 स च) तै सदैर् —^a D2 7 दारिणैर्, D2 11 12 14 T2 G2 वाक्यज्ञो (for वाक्यज्ञैर्) Ck यद्वा परवाक्याशयज्ञैः Ck T2 G1 M1-3 कोविद्, Cg k as in text (for कोविदै) Ck द्वितीयवाक्ये कृत Ck —^a For 11°, N2 V B D1 2 10 12 M4 subst

883* एतदेव च तैश्चो गजैराशुपराकम ।

[D2 2 7 M4 वचको (for च तैश्चो) V4 गजम् (sic), B1 D1 2 M4 जगाम (for गजैर्) V3 पराकम (sic), V3 D12 पराकमे (for पराकम)]

—^a D1 2 M4 om (hapl) 11°-12° (cf 883*) —^a D10 पूजित (for पूजित) V4 स गजैर्, B4 सहजश्च, D2 12 सहितैश्च (for सहयश्च) D2 12 तैश्च (for तैश्चो) D11 चैव सहयो (by transp) —^a V1 गतासीद्, V4 B1 Dt D2 6 G1 Ck [अ] गतासि, D2 गतासि (sic) D7 गतासि, G2 हतासि (for गतासि) S1 D2 6 7 12 अप्रपित, N2 V1 3 B2 4 D10 12 [ह] ज्य (V1 2 7) मुमानपि, V3 B2 [ह] ज्यमुमानि (B2 4 मति) नि, V4 लघुनिकमि, D1 2 12 आवित, Cg as in text (for [ह] लघुनिकोदित)

12 B2 T2 read 12° in marg (cf v1 10) T1 missing up to कृ in ° D1 2 M4 om 12° (for both cf v1 11) —^a N2 V B2 4 D10 12 स, B1 D2 11 12 तु (for तद्) B1 तद्वच (for वचन) —^a S1 D1 [अ] लघु, V1 धरणीतल, B1 रघुनन्दन, B4 बहू* (for लघुनिकम) —^a D2 reads यत्र in marg —^a T2 G2 3 M1-3 Ct तत्र, Cg k as in text (for तस्य) M2 सागर, Ck t ० रा (as in text) —^a After 12 T2 M3 Ck ins

884* दृष्ट्वा भास्करमकाशान्भस्मराशीकृतान्यहन् ।

स दुःखवशमापन्नस्त्वसमञ्जसुतस्तदा ।
 चुक्रोश परमार्तस्तु वधात्तेषां सुदुःखितः ॥ १३
 यज्ञियं च ह्यं तत्र चरन्तमविदूरतः ।
 ददर्श पुरुषव्याघ्रो दुःखशोकसमन्वितः ॥ १४
 स तेषां राजपुत्राणां कर्तुर्कामो जलक्रियाम् ।
 सलिलार्थी महतेजा न चापश्यजलाशयम् ॥ १५
 विसार्य निपुणां दृष्टिं ततोऽपश्यत्सखाधिपम् ।

13 ^a) D₁ स दुःखशोकमिहत्तरः; D₂ दुःखशोकनाभि-
 हत्तरः. —^b) N₂ V B D₁₀ 13 सुतोय द्य(B₂ श्रुद;
 D₁₀ 'ह्यप्य')समञ्जसः; D₁-२७ तनयोयासमञ्जसः; D₁₁
 पुत्रशैवासमञ्जसः. —^c) S₁ चुक्रोश, D₁ चुक्रोश (for चुक्रोश).
 Cg परमार्तस् (as in text). S₁ यतो, D₅ ७ ११ M₆ यस्तो
 (for परमार्तस्तु). —^d) D₅ 12 वधे (for वधाद्). —For
 13^a, N₂ V B D₁ २ 10 11 13 subst

855* चुक्रोशात्तस्वरं दृष्ट्वा भस्मराशीहृताम्पितृन् ।
 [B₁ [आ] तं स्व, D₁₁ [आ] तस्वते (for 'स्वर') V₆ om.
 दृष्ट्वा, B₄ अति (for पितृन्)]

14 T₁ missing from च in 14^a up to सलिलार्थी in
 15^a on a damaged fol —^a) D₂ G₂ M₂ ५ याज्ञी (D₂
 'यि')यः; D₁₁ T₁ G₁ M₂ Cg यज्ञीयं (for यज्ञियं). N₂ V B
 D₁ २ 10 11 13 अपश्यत्तु (D₁₁ 'इयं तु [sic]')रग तं च (N₂ B₂
 D₁₀ 13 तु) —^b) B₁ om चत्तर, B₂ अवि; D₂ ह्वः; D₁₁
 'स्तः' (for अविदूरतः). —^c) D₂ ७ T₂ व्याघ्र (for व्याघ्रो).
 —^d) D₂ ७ समाहतः (for समन्वितः). —For 14^a, N₂ V
 B D₁ २ 10 11 13 subst.

886* तदा पर्वणि नागेन हत वेलावने स्थितम् ।

[D₁ (marg.) glosses पर्वणि पौर्णमास्यां प्रधानयज्ञकाले वा ।
 "पर्वण्यखेटे चाथे यथाहि प्रजापते । अपर्वणि ह्ये चान्ये नियोग्ये
 यज्ञकाले ॥" N₂ D₁₂ हत (for हत). V₁ D₂ २ वेलावन (for
 वेलावने).]

15 T₁ missing up to सलिलार्थी in ^a (cf. v.l. 14).
 —^a) D₁₂ illeg. for तेषां. —^b) S₁ D₁-२ १ 11 12 [अ] जलिः;
 Cg as in text (for जलः). —^c) S₁ D₁ २ 11 13 सलिलार्थः;
 D₁ स जलार्थः; D₁₂ 14 सलिलार्थः (for सलिलार्थी). —^d)
 S₁ D₁ 13 तदा (for न च). N₂ V B D₁-२, ७ 10 11, 13
 नापश्यत्सलिलं कश्चिद्.

16 ^a) D₂ विसीर्यः; G₂ प्रसार्यः; Cm g t as in text, Ck
 विचार्य (for विसार्य). G₂ निपुणः; M₂ विपुलः, Cm g k t as
 in text (for निपुणः). N₂ V B D₂ २ 7 10 11 13 पात (V₂
 पते)येक्षामि (D₂ २ ७ 'यन्तरे')जे दृष्टिः; D₂ विचारयत्तो दृष्टिः;
 D₂ 13 विचार्य निपुणं दृष्ट्वा. —^b) G₂ तपो; G₂ स च (for
 तपो). M₂ सखाधिपः; M₂ क्षमोत्तमं (for सखाधिपम्). S₁
 (marg. as in text) N₂ V B D₂ २, ७ 10 13 तत्तत् (V₂
 D₂ ७ तत्र)तत्र ददर्श ह (V₂ सः); D₁ २ अपश्यत्तु च (D₂

पितृणां मातुलं राम सुपर्णमनिलोपमम् ॥ १६
 स चैनमब्रवीद्वाक्यं वैनतेयो महाबलः ।
 मा शुचः पुरुषव्याघ्र वधोऽयं लोकसंमतः ॥ १७
 कफिलेनाप्रमेयेन दग्धा हीमे महाबलाः ।
 सलिलं नार्हसि प्राज्ञ दातुमेषां हि लौकिकम् ॥ १८
 गङ्गा हिमवतो ज्येष्ठा दुहिता पुरुषार्थम् ।
 मस्मराशीकृतानेतान्पावयेच्छोकपावनी ॥ १९

^aस्वत)गोचमः; D₁₁ अपश्यत्तु खगेधरः. —^b) D₂ रामः; D₁₂
 नाम (for राम). —T₁ missing from नि in 16^a up to
 दग्धा in 18^a. —^c) V₂ सौवर्गः; B₂ सुवर्णं (for सुपर्णम्).
 N₂ V B D₁₀ 13 पतोगोचमः; T₂ २ G₂ ४ अचलोपमः, Cm g.k.t
 as in text (for अनिलोपमम्)

17 T₁ missing (cf. v.l. 16). —^a) G₂ न (for स)
 D₂ [ए]वम् (for [ए]वम्). G₂ रानः; G₂ वाक्यः (sic
 (for वाक्यं). —D₂ 11 om. (hapl. ?) 17^a-18^a. S₁ reads
 17^a-18^a in marg. D₂ damaged after ए in ^a up to ये
 in ^a. —^d) D₂ दुःखशोकसंमतः.

18 T₁ missing up to दग्धा in ^a (cf. v.l. 16).
 D₂ 13 om. S₁ reads in marg. 18^a (cf. v.l. 17)
 —^b) N₂ V₁-२ B D₁-२ 10 11 13 M₂ 'क्षेते'; V₂ 'क्षेते';
 D₂ हुवाः; D₇ 'क्षेते', G₂ निर्दग्धा हि (for दग्धा हीमे).
 M₂ 'प्रसाः' (for महाबलाः). —^c) S₁ नार्हसि सलिल (by
 transp.). N₂ V₂ B₂-४ D₁ D₂ २ ६ ७ 10 11, 13 सलिल (D₂ २
 'ले') नार्हसि; V₂ २ ४ B₁ नार्ह (V₂ हृद्)से सलिलः; D₂ 13 नार्हसि
 सलिलः; Cm g k t as in text (for सलिल नार्हसि). S₁ N₂
 V₂-४ B D₁-२ २ ७ 10-13 वीर, V₁ वीर्यो (for प्राज्ञ). —^d) M₂
 कर्तुम्; Cm g k t as in text (for दातुम्). S₁ V₂ B₂ 13
 एषो नोत्तम (D₂ 'मः'); N₂ V₂ B₂-४ D₁₀ 13 'त्वमन्वतः'
 (N₂ B₂ D₁₀ 'या, V₂ 'ः'), V₂ एषो न चान्वतः; D₁-२ २ ३
 एषो (D₂ 'ऋषो') महायुतो; G₂ अर्हसि; M₂ एषो महात्मना
 (for एषो हि लौकिकम्) V₁ वीर दातुं त्वमन्वतः.

19 ^a) D₂ हिमवतो (for हिमवतो). G₂ ज्येष्ठ- (for
 ज्येष्ठा). —^b) V₂ कन्या हि (for दुहिता). N₂ V B D₁-२, ७
 10 11 13 M₂ सतितां वराः; T₂ 'मः' (for दुरपर्वणम्). —After
 19^a, B₂ ins. .

887* पृथिता त्रिषु लोकेषु सर्वेदेव मुरारुः ।

On the other hand, T₂ ins. .

888* सा नीपतं त्वया प्राज्ञ चतो यात्यन्ति ते दिवम् ।

T₂ cont. , whereas S₁ (marg.) Dt D₂ २ २ 11 T₂ २ G
 M₂-२ ins after 19^a;

889* तस्मां कुरु महाबाहो पितृणां सलिलक्रियाम् ।

[M₂ तस्या (for तस्मां). —T₁ missing from [ ] up to
 20^a on a damaged fol. D₂ 'मत्ता (for महाबाहो). D₂ 14
 T₂ G M₂ २ दुःखः; M₂ हि जन्- (for मलिनः).]

तथा किञ्चमिदं भस्म गङ्गाया लोकास्तथा ।
 पटिं पुत्र सहस्राणि स्वर्गलोकं नयिष्यति ॥ २०
 गच्छ चाद्यं महामाग संगृह्य पुरुषरूपम् ।
 यज्ञं पैतामहं वीर निर्देयितुमर्हसि ॥ २१
 सुपर्णपुत्रं श्रुत्वा सौशुमानसिर्वीर्यवान् ।

त्वरितं हयमादाय पुनरायाम्हायशः ॥ २२
 ततो राजानमासाद्य दीक्षितं रघुनन्दनम् ।
 न्यवेदयद्यथा वृत्तं सुपर्णपुत्रं तथा ॥ २३
 तच्छ्रुत्वा घोरसंकाशं वाक्पमं शुभमो नृपः ।
 यज्ञं निर्वर्तयामास यथाकल्पं यथानिधि ॥ २४

—^a) M^a सर्वाद् (for एताद्) —^d) Śi N^a V B^a 4 Dt D^a 3-8-9 11 12 G^a M^a G^a k t हावयेत् (B^a D^a 3^a ये), D^a 9 पावनी, G^a पावयेत् (for पावयेत्) V^a D^a G^a पाविनी, V^a भागिनी, V^a भाविनी, B^a 4 तारिणी, D^a भावन, D^a 13 भावनी (for लोकपावनी) T^a हावयिष्यति पावनी

20 T^a missing 20^a (cf v l 19 [889^a]) —^a) N^a तयाद् (sic) V B D^a 19 यावत्, G^a यदा, G^a as in text (for तया) D^a 7 7 अस्मानसिद्ध (D^a 1^a द्यु, D^a 2^a दु) द (for किञ्चमिदं भस्म) —^b) D^a गगयो (sic) D^a गगया, D^a G^a गगया (for गङ्गाया) V^a B^a 1^a भवया, D^a भावया (for लोकपावया) —^c) T^a 3 G^a 3 M^a 3 पटि, Ct as in text (for पटि) Śi D^a 12 तामि (for पुत्र) —^d) M^a ब्रह्मलोक Dt D^a 8 T^a गमिष्यति, G^a 1 M^a 8 नयिष्यति, Cm g k tp as in text (for नयिष्यति) Śi D^a 12 साकरोकाय पा (Śi पा) सति Ct इदं भस्म हे पुत्र पटि सहाणि सागरान्स्वर्गलोकं नयिष्यति प्राययिष्यतीत्यर्थः । Ct

21 ^a) Ct गच्छ (as in text) Śi Dt D^a निर्गच्छा य, D^a निर्गच्छत्, M^a गच्छा य (for गच्छ चाद्यं) Śi D^a 12 तेज, G^a 3 M^a 3 बाहो (for महामाग) —^b) Śi D^a 12 प्रगृह्य (for संगृह्य) Ct अथ गृहीत्वा निर्गच्छ । —For 20^a—21^a, N^a (N^a missing) V B D^a 1 7 10 11 12 M^a subst while Dt D^a T^a G^a 1 M^a 1 2 3 (T^a M^a om l 3) after 20 then D^a alonesubst l 4 for 21^a

890^a यदैषा भविता तात स्वर्गमेव्यति ये तदा ।
 गङ्गामानय भद्रं ते देवकोकमहीतलम् ।
 निपुता यदि शश्वोपि गङ्गाया अवगातणम् ।
 गच्छाश्वमेतमादाय पुनरेव यथागतम् ।

{ (1 x) V D^a 11 यद्, D^a 2 सदा, Dt तदा (for यदा) B^a 1 x ज (for यज) N^a D^a om (hapl) second ता D^a तद्, D^a तद् (for तात) B^a (marg as above) इष्यति (for पश्यति) V^a ते (for ये) D^a स्वर्गं शेष सतामिव, D^a 1 स्वर्गं मयिष्यति ये तदा (hypermetric) (for the post half) —(1 z) D^a 11 नाक (for देवकोकम्) —(1 3) V^a 4 Dt D^a 7 9 11 G^a दक्षोति (for दक्षोपि) V^a Dt G^a 1 M^a गगयात् (V^a 4 वा) वताण, D^a 1 7 9 11 गगयातरण नृप M^a गगया वताण (for the post half) —(1 4) V^a D^a 7 9 11 एवम् (for एतद्) D^a 11 आसाय (for आदाय) V^a यथागत (for यथागतम्)]

—Śi reads 21^a—22 in marg —^a) B^a वैय, D^a 1 7 9

दीप (for वीर) —T^a missing from वं in 21^a up to 11 in 23^a on a damaged fol —^d) Śi V^a 1 D^a 1 12 T^a G^a M^a निवर्तयितुम्, D^a 4 G^a 4 Cm g स्वर्तयितुम्, T^a स्वर्तयितुम्, Ct as in text (for निवर्तयितुम्) D^a इच्छति D^a 8 तदा कारो न्ययादिति, D^a 7 9 ना स्वा (D^a स्वा) कारोत् (D^a 8 स्व) मादिति

22 T^a missing Śi reads in marg 22 (cf v l 21) —^a) M^a सुपर्णस्य वचं श्रुत्वा Ct G^a सुपर्णेति Ct —^b) D^a 11 12 ना (D^a रा) न नामत (for अतिवीर्यवान्) N^a V B D^a 1 7 10 11 M^a वीर्यवा (D^a 12 मा) मनुमानय (V^a 4 माविनि, D^a 1 M^a 4 मास्तव, D^a मास्तवा, D^a मास्तदा) —^c) N^a V B D^a 1 7 10 11 12 G^a M^a त्वरितो (for त्वरित) —D^a om 22^a—23^a —^d) N^a V^a 1 2 B D^a 1 7 10 11 12 यज्ञम्, M^a पुरीम्, M^a गृहम् (for पुनर्) Śi Dt D^a 8 9 G^a 1 तदा, D^a 1 2 ह्यन, T^a महीपति (for महाहायशः) V^a यज्ञस्थानमयापयत्

23 T^a missing एतो रा (cf v l 21) D^a om 23^a (cf v l 22) —^a) Śi N^a V B D^a 1 7 10 11 M^a 11 राजानं समा (Śi D^a नमया, D^a नमिहा) साद्य —^b) D^a न्यवेदयद् (sic) D^a निवेदयद् (for न्यवेदयद्) G^a तदा (for यथा) D^a वच, D^a 1 मा त्वत्, Cm g t as in text (for वच) N^a V B D^a 1 (first time) 10 11 12 M^a ह (D^a 11 ह) ह्ये (N^a B^a 1 रिम्, B^a 1 ह्ये) निवेदयामास Ct क यथा वृचमिति विप्रविषयमिति नोप । Ct —After 23^a, D^a reads 24^a as in V^a (repeats in its proper place) and thereafter repeats 23^a —^c) D^a 11 सुपर्णे (for सुपर्ण) Śi D^a 7 9 11 हत, V^a 4 B^a 1 D^a 10 11 M^a तदा, V^a D^a 11 12 T^a G^a 4 M^a यथा, Cm g t as in text (for यथा)

24 ^a) N^a V B D^a 7 9 10 11 M^a व्यथितो राजा (for घोरसंकाशः) —T^a missing from मतो in 24^a up to गये in 25^a on a damaged fol —^d) N^a V B D^a 7 10 M^a चोम्, Dt om (for वाक्पमम्) N^a V B D^a 7 10 M^a वय, D^a 8 नृप, D^a 1 5 भवत् (for नृप) D^a 11 राववायुमतो वच —After 24^a G^a M^a (inf in ser m) ins

891^a सुहृत् घोडमवह स्थितचितो बभूव ह ।
 तेनाथेन नीतेन पौत्रेणामुता नृप ।

{ (1 z) M^a तेनाथेन (for the prior half) }

स्वपुरं चागमच्छ्रीमानिष्टयज्ञो महीपतिः ।

गङ्गायाश्चागमे राजा निश्चयं नाध्यगच्छत ॥ २५

अगत्वा निश्चयं राजा कालेन महता महान् ।

त्रिंशद्वर्षसहस्राणि राज्यं कृत्वा दिवं गतः ॥ २६

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

—^c) Ś1 D2 9 11 14 T2 3 G2 M2 निवर्तते, N2 V B D1 10 12 M2 समाप°, G2 निर्वोप° (for निर्वर्तयामास) —^d) Ś1 D2 (second time) 8 11 12 ररुष (D11 12 °रुष [sic]) D14 T1 G M1 2 °रुष, G2 as in text (for यथाकल्प) D2 °विधि (for यथाविधि) N2 V B D1—(D2 first time) 9 7 10 12 M2 नातिहृष्ट (N2 B2 °हृष्ट, V2 B1 °हृष्ट, V4 °हृष्ट) मना इव

25 T1 missing up to गमे in ° (cf v1 24) —^a) Dt D2 6 तु (for च) Ś1 D2 12 [अ]गमदीमान्, N2 V2 4 B1 2 D10 12 ययौ पीमान्, V1 B2 4 M2 ययौ श्रीमान् (for [अ]गमच्छ्रीमान्) —^c) V2 [अ]गममने, V2 [अ]वतरणे, V4 [आ]गम°, Ckt as in text (for [आ]गमे राजा) D1—3 7 M2 गंगवतरणे वत्र —^d) T2 M2 °गच्छति, G2 नाधिगच्छति, Ct as in text (for नाध्यगच्छत) Ś1 N2 V B D1—3 7 10—12 नाप्य (V2 °प्या, D1 °प्य) मच्छलस (Ś1 D2 3 5 7 11 12 °दि, V2 B2 °त, D1 °दि, D13 °स्तु) निश्चयं छ Ck निश्चयमुपायनिश्चयम् । अध्यगच्छतेति । छ

26 °) Cm g अगत्वा (for अगत्वा), N2 V B D10 11 12 पापि (for राजा) —^a) Dt महतो, G2 as in text (for महता) N2 V B D1—3 7 10 11 12 युयु (V4 सख) ने कालध (D1 2 °क) मंगा —^d) Ś1 D2 9 7 11 12 ययौ, G2 as in text

(for गत) N2 V B D1 2 10 12 पालयित्वा महीमिमा
—After 26 Ś1 D2 11 12 12 12

892° विधाय सोपायमिव क्रतु स
प्रलापविद्योतितभूमिपृष्ठ ।
आरह्य देवालयमुपमतेजा
धिवीर्य देशेषु मनोरमेषु ।

On the other hand B2 12 12

893° जगाम त्रिदिव राजा तितं हचेनैव कर्मणा ।

Colophon T1 missing from colophon up to अंशुमत in 1 41 12 —Kanda name Ś1 D1 8 om N2 V B D10 11 आदि°, D1 2 अयोध्या°. —After Kanda name B2 4 D2 12 12 बालचरिते —Sarga name Ś1 N2 V B D1—3 5 7 10—12 सगरयज्ञ (V4 °ज्ञ) समाप्ति (V4 °ष्ट) D2 सगरयज्ञपरिसमाप्ति —Sarga no (figures words or both) Ś1 V1 4 B2 4 D2 5 11 12 om N2 B2 3 D10 43 V2 45 V2 42 Dt D1 8 14 S (except T1) 41 D1 3 7 34 D2 44 D13 इत्यर्थे—यणे—कटे—समाप्तिर 43 —After colophon° T2 concludes with श्रीरामपद्माय नम, G1 2 श्रीरामाय नम, G2 श्रीमते रामानुजाय नम, M1 2 श्री .....म

४१

कालधर्मं गते राम सगरे प्रकृतीजनाः ।
राजानं रोचयामासुर्गुणानन्दं सुधार्मिकम् ॥ १
स राजा सुमहानासीदिलीप इति मिथुतः ॥ २
तस्मिन् पुत्रो महानासीदिलीप इति मिथुतः ॥ २
तस्मिन् राज्ञः समावेश्य दिलीपे रघुनन्दन ।
हिमराज्यस्य रम्ये तपस्तेषु सुदारुणम् ॥ ३
द्वाविंशच्च सहस्राणि वर्षाणि सुमहायशाः ।

तपोनगतो राजा स्वर्गं लेभे तपोधनः ॥ ४
दिलीपस्तु महातेजाः श्रुत्वा पैतामहं वधम् ।
दुःखोपहतया बुद्ध्या निश्चयं नाध्यगच्छत ॥ ५
कथं गङ्गापतरणं कथं तेषां जलक्रिया ।
तारयेयं कथं चैतानि चिन्तापरोऽभवत् ॥ ६
तस्य चिन्तयतो नित्यं धर्मेण निदितात्मनः ।
पुत्रो भगीरथो नाम जज्ञे परमधार्मिकः ॥ ७

41

§ Nā missing Sarga 41 (cf v1 I 338)

1 Before 1 D10 ins ref सूत्र-च T1 missing up to अंशुमन्त on a damaged fol —^a) D5 12 धर्म, Cm g k as in text (for धर्म) Nā V B D1-3 7 10 11 12 Mā तव प्रहृतयो राम —^b) Nā V 5 B D1 3 7 11 Mā स्वर्गं नृपे, D5 12 'न', Cm g k t as in text (for प्रहृती-न) V1 स्वर्गं पतिते नृपे, V2 D10 12 स्वर्गते (V2 दास्यति) सगरे नृपे —^c) Nā V B D1 3 7 10 11 Mā धार्मिक (for राजानं) S1 बोद्, D1-3 7 स्थाप, D5 12 भास (with hiatus) Cm g t as in text (for रोचयामासुर्) Ck cites ° as in text —^d) S1 D5 12 महाद्युति, Nā V 2 B D1 3 7 10 11 Mā नराधिप V2 महीपति (for सुधार्मिकम्)

2 °) S1 D5 12 राजा च (for स राजा) G1 3 नु (for नु) D10 स राजा सुमहानासीद्, Cg as in text (for °) —^a) S1 D5 12 तेजा, Nā V B D1 3 7 10 11 12 सप्त (1 2 °) भवद् (for महानासीद्) Mā तस्य पुत्र चमभवद्

3 °) Dt D4 6 8 हर्षम्, Cm g as in text (for तस्मिन्) V4 राज्ये (for राज्य) S1 देश्य, V1 सनिवेश्य, V2 निवेश्या, B1 D5 12 'निश्य, Dt D5 8 'दिश्य (for समावेश्य) —^b) D14 T1 2 G2 4 M1 2 अंशुमान् (with hiatus), Ct as in text (for दिलीपे) Nā V B D1 2 3 7 11 before corr) 10 12 Mā [5] या (B1 m Mā सौ) अंशुमानि (B1 D5 'मिति), T1 damaged (for रघुनन्दन) —T1 damaged from 3" up to महा in 4" —^c) Nā V B D10 12 राम, D1 3 7 10 12 T2 G2 4 M1 2 (also as in text) पुण्ये (for रम्ये) —^d) D10 ते च (for तेपे) S1 D5 11 12 तदारुणम्, Nā V B D1-3 7 10 11 महायशा (B1 'वषा), Mā तपोधन (for सुदारुणम्) —After 3 Nā V B D1 3 7 10 11 12 Mā ins

894* गङ्गापतरणं पुण्यं विकीर्णमरघुनि ।

भवनार्थं यं कामं स धर्मं नृपतिस्तमः ।

[(1 2) Mā राम (for पुण्य) V1 3 B1 D2 11 12 Mā नित्यं पुन —D10 om (hapl ?) 1 2-4. —(1 2) V4 च त° (hypermetric); D11 'राव, Mā चैव स (for त वान) D2 3

तपो, Mā काम (for स वै) D1 2 नृपतिम् (D5 11 त नृ) पतत्तम्, D11 काम नृपतेचम (submetric) (for the post half)]

4 D10 om 4^{ab} T1 damaged up to महा in 8" (cf v1 3) —^a) S1 Nā V 2 B2 4 D10 Mā 'निशते (S1 'त, V2 D10 'त), V4 D5 7 11 12 स द्वा (V4 कृत्वा) निशते (D5 °) त, B1 द्वाविंशत् (submetric) B2 (m also as in Nā) द्वाविंशति (for द्वाविंशच्च) Dt D5 8 द्वाविंशच्छतसाहस्र —^b) G1 2 वप कृत्वा (for वर्षाणि नु) D14 T2 G2 4 M1 2 सुमहायशा S1 Nā V B D1 3 7 10 11 12 Mā वर्षाणा (D10 °) ममर (S1 D1 11 12 'मिति) द्युति (S1 D1 11 12 Mā 'मम, D5 12 'प्रभु) —T1 om (hapl ?) 4^{ab} —^c) K (ed) नरोचय D14 T2 G2 4 V1 राम (for राजा) S1 D5 11 12 तपोधने तप कृत्वा, Nā V B D1 3 7 10 11 12 Mā तपस्तत्त्वा महाधोर (Mā सुधोर स) —^d) S1 G2 लोके, Cg as in text (for लेभे) S1 D5 11 12 Mā स्वर्गमेव Mā 'मि, Mā 'णा, Nā V B D10 12 महायशा, D1 3 7 12 T2 G2 4 M1 महायशा (for तपोधन)

5 Nā V2 B1 D10 12 om (hapl) B2 reads in marg 5 7 —^a) V1 3 B2 4 D1-3 7 11 Mā दिलीपेति —^b) D2 पितामह (sic) V4 B2 4 D2 7 वच D10 विधि, Cg k t as in text (for वधम्) —^c) Mā हित्वा, Cm g as in text (for हृतया) V1 lacuna V2 लतेयाक्षितयद्याय, D1-3 7 11 Mā तदेव वितययते (D11 'मिय) —^d) D2 11 S (except Mā 2) नाथिगच्छति, Cm g नाथगच्छते (as in text) S1 V4 B2 4 D5 12 नाथगच्छन् (V4 'च) निश्चय

6 Nā V2 B1 D10 12 om B2 reads in marg 6 (cf v1 5) —^a) D5 गता (for तेव) T1 missing from मिया up to महा in 8" on a damaged fol —^b) B2 'वेह, D10 'वेन (for तारयेय) S1 V1 4 B2 4 D1 12 व (V1 lacuna) पृष्ट, V2 D2 7 9 वेदान्, D1 वेपाम्, D14 T2 Mā वेवान्, G2 चैव (with hiatus) (for वेवान्) —^c) Mā चित्ताकुले (for 'पते)

7 V2 V3 B1 D10 12 om B2 reads in marg 7 T1 missing (cf v1 5 and 6 resp.) —^a) D11 हितयन् V1 3 D1 3 7 11 वेक्ष (V1 °) (for मिय) —^b) S1 V4

दिलीपस्तु महातेजा यद्वैर्बहुभिरिष्टमान् ।
 त्रिशद्वर्षसहस्राणि राजा राज्यमकारयत् ॥ ८
 अगत्या निश्चयं राजा तेषामुद्धरणं प्रति ।
 व्याधिना नरशार्दूल कालधर्ममुपेधिवान् ॥ ९
 इन्द्रलोकं गतो राजा स्वार्जितेनैव कर्मणा ।

Ds = M६ विमितामन, Ct as in text (for विदि°) V१ 2
 D१-३ ७ ११ कथामेता (D११ वृषते सु) महामन —°) B३
 राम, D३ ७ जसे (for नाम) —°) V१ om D३ ७ सर्व, D
 ३ ७ जे (for जसे) V१ 2 D३ ७ लोक (V१ २ D३
 सर्वलोक [hypermetric]) परिक्षुत

8 T१ missing partially° (cf v l 6) —°) N३ V
 B D१-३ ७ ११ विस्तीपोपि —°) N३ V B D१ 3 4 D१-३ ७
 १० ११ वैजि (V१ 3 B४ 'दि')वान् (for इहवान्) S१ D३ १३
 यज्ञैश्च बहुभिर्यजन् (D१३ 'जयन्' [metathesis]) —G३ om
 (hapl) 8°-9 —°) S१ V B१ 3 D३ ११ १३ विंशति (V३
 'तिरु') वै, N३ B३ 'च वै, B४ त्रिंशति द्वे, D१ (m also)
 दशवर्ष, D१० १३ 'चैव (for त्रिशद्वर्ष) V३ 'प्राणां (for
 सहस्राणि) —°) Cmg t अकारयत् (as in text) S१
 N३ V B D३ १०-१३ वषाणा गा (V१ २) मषालयद्

9 G३ om 9 (cf v l 8) —°) S१ D३ १३ तान्स्तु (for
 राजा) —°) G३ M३ उत्तारणं (for उद्धरणं) S१ D३ १३
 समुद्रमहासाधयन्, M३ गगावतरण प्रति —1 or 9° N३ V B
 D१-३ ७ ११ १३ subst

895° निश्चय चाप्यगरीय गङ्गावतरणे तत ।

[D१-३ ७ ११ सेपि (for चापि) B१ [अ]गरीय D११ 'न
 (for [अ]गरीय) D३ गंगावतरण (for 'तरणे) V३ D३ ७ नृप
 D३ गत (for तत)]

—°) S१ D३ ३ ७ ११ १३ विधिना, V३ व्याधिवान्, Cmg k t as
 in text (for व्य धिना) —T१ missing from नर up to चर्चा
 in 11° on a damaged fol D३ १० शार्दूल (for 'शार्दूल')
 —°) D३ धर्म (for धर्मैः) D३ समी°; Cg as in text
 (for उपेधिवान्) N३ V B D३ ७ ११ १३ M३ कालस्य
 वषासीधिवान् (V३ 'तां गत, D३ [after corr] 'मेधिवान्)

10 T१ missing (cf v l 9) —°) V३ D३ इन्द्रलोकं गतोः
 D३ ३ ७ ११ स्वर्गं प्राप्य (D३ ७ 'य, D११ 'वान्' वतो, G३ इन्द्र
 नीलं गतो, M३ स्वर्गं पुण्यगतो, Cg as in text (for इन्द्रलोकं
 गतो) —°) S१ D३ ३ १३ M३ स्व (D३ सो) M३ स्वा (D३ 'त्रिं' स्वेन,
 N३ V B३ 4 D३ ७ ११ १३ सोमि (N३ B३ D३ 'दि')र्ध (B३ 'त')
 पुण्य, B३ [भा]स्मान्निर्ध पुण्य; B३ D३ १३ स्वा (D३ स्वा)र्धि
 (D३ 'त') पुण्य; G३ M३ 'द्विष्य (for स्वाग्निदेव) D३
 मेतया G३ M३ कर्मणि (for कर्मणा) —°) D३ राधे (for
 राय) N३ V B D३ ३ ११ १३ M३ रयं मगीये पुत्र Ck
 as in text (for '—°) V३ निक्षिप्य चा Cg k as in text

राज्ये भगीरथं पुनमभिषिच्य नरर्षमः ॥ १०

भगीरथस्तु राजर्षिर्धार्मिको रघुनन्दन ।

अनपत्यो महातेजाः प्रजाकामः स चाप्रजः ॥ ११

स तपो दीर्घमातिष्ठोद्वेगं रघुनन्दन ।

ऊर्ध्वबाहुः पञ्चतपा मासाहारो जितेन्द्रियः ॥ १२

(for अभिषिच्य) T३ G३ 'अ, G१-३ M३ २ 'अ (for नरर्षम)
 S१ १३ V१-३ B D१-३ ७ १०-१३ M३ निक्षिप्य (D३ 'ह्राप्य)
 उरुर्ध्वर्षम (S१ D३ 'अ, V१-३ B१ D३ ३ M३ 'अ B३ 4
 D१० 'मे)

11 T१ missing up to चर्चा in 5° (cf v l 9) —°)
 D३ स (for तु) S१ N३ V B D१-३ ७ १०-१३ M३ भगीरथोपि
 (V१ 3 B३ D१३ य) राजाभूत् —D१ 3 (after 11) 11 ins
 after 11° 5, D३ ७ subst for 11° 5

896° तस्यापि परमो यत्नो गङ्गावतरणेऽभवत् ।

—D३ १३ om 11°-12° S१ reads 11°-12° (including
 897°) in marg —°) S१ Dt D३ ३ 'राज, N३ V B
 D१० ११ १३ M३ सदा (D१३ 'वा) काक्षन् (D१० १३ 'क्षेत्) (for
 महातेजा) —°) S१ Dt D३ Ct च प्रजा, D१ यत्त, G३ च
 प्रज (sic) Cmg as in text (for चाप्रज) N३ V B
 D१० ११ १३ M३ सद्यसीमान्न प्रजा —After 11 S१ Dt
 D३ ३ १३ S (except M३) Cg t ins

897° मन्त्रिष्वाचार्य वज्राय गङ्गावतरणे रत ।

12 D३ १३ om S१ reads in marg 22° 5 (cf v l
 11) —°) N३ V B D१-३ ७ ११ १३ M३ महत् (for दीर्घम्)
 N३ V 4 B D११ जातस्ये (for जातहृत्) S१ Dt D३ १३
 तपो दीर्घं समारिहत् (D१० 'तेपे) Cg t गङ्गावतरणेऽभ्युत्थप
 आरिहत् (Cg —°) N३ V B D३ ३ ७ १३ M३ [S]नुपम
 (D३ '०) पुर्ति, D१० [S]नुपमसुते (for रघुनन्दन) D११
 राजा बहुपुण्यपुर्ति —°) D३ सदा (for पद्म) —°) S१
 D३ १३ सिता, M३ मालः; Cmg k t as in text (for
 मासाहारो) N३ V B D१-३ ७ ११ १३ M३ प्रीत्ये (V३ प्रीत्य
 [sic]) भूत्वा (D३ ३ ७ M३ transp प्रीत्ये and भूत्वा)
 य (D३ ३ ७ वि) यत्त —After 12 N३ V B D१-३ ७ ११ १३
 M३ ins.

898° पञ्चतपी च हेमते वर्षास्यभ्रातृवार्तिक ।
 श्रीर्णपञ्चगृहासो यत्तत्तमा यतमेयुन ।

[(1 2) V३ दिन (for जन्) N३ V३ B३ प्रात° (sic),
 D३ ३ ७ १३ 'अनुपम' [अ]जातवार्तिक, D१३ [अ]
 वतनलया M३ 'वार्तिक' (for [अ]जातवार्तिक) —(1 2) D३
 पञ्च (for पञ्च) After गङ्गाया D३ erroneously repeats
 from 11 in 12 (cf 12° in D३) up to प्रा in post-
 half of 1 2 D३ ३ ७ १३ M३ 'वि' (for वत्तत्तमा) N३ B३ D३ 4
 ७ १३ १३ M३ दिन (for वत्त)]

तस्य वर्षसहस्राणि धोरे तपसि तिष्ठतः ।
 सुप्रीतो भगवान्ब्रह्मा प्रजानां पतिरीश्वरः ॥ १३
 ततः सुरगणैः सार्वभुषागम्य पितामहः ।
 भगीरथं महात्मानं तप्यमानमथाब्रवीत् ॥ १४
 भगीरथ महाभाग प्रीतस्तेऽहं जनेश्वर ।
 तपसा च सुतप्तेन वरं वरय सुभत ॥ १५
 तमुवाच महातेजाः सर्वलोकपितामहम् ।

13 T₂ moth eaten up to धोरे in ⁸ —^a) D₂
 तस्य (sic) (for तस्य) S₁ D₂ ११ १२ सहस्रेण, N₂ V B
 D₂ 10 13 M₂ सहस्रवते (for सहस्राणि) —^b) S₂ D₂ 11 13
 तपस्युमे महामन, N₂ V B D₂ ११ 10 13 M₂ तपयो (V₂ *^a)
 श्रेण तपित —After 13^{ab}, S₁ (m) Dt D₂ ११ 14 S
 (except M₂) Cr mg t ins

899* अनीतानि महाबाहो तस्य राज्ञो महामन ।

—^c) Cvr mg t सुप्रीतो (as in text) S₁ D₂ 11 13
 ब्रह्मा (D₂ १३ वर) प्रीतीमवब्राम N₂ V B D₂ ११ 10 13 M₂
 भानगामाभन ब्रह्मा (D₂ ११ भमयो) —^d) D₂ हुवाण, D₂
 प्रपा*, M₂ चतपा (for प्रजानां) S₁ N₂ V B D₂ Dt D₂ ११ १०
 10 13 G₂ M₂ प्रसुर (for पतिर) D₂ ११ १० ब्रह्मा (D₂
 सर्व) लोकपितामह, Ch as in text (for ^a)

14 Dt reads 14 twice —^a) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13
 M₂ वृत्, Cg as in text (for तत) S₁ V₂ ११ १० 11 13
 om) ११ १० 11 13 सर्वे N₂ V₂ ११ १० 11 13 M₂ भीमान् (for
 सार्वभू) —^b) S₁ D₂ 11 12 सह लोक (D₂ ११ के) M₂ उप
 (for उपागम्य) N₂ V₂ ११ १० 11 13 M₂ विमानवर
 मास्थि (D₂ ११ व (D₂ ११ ते), V₂ श्रीमानवरमास्थि, V₂
 श्रीमान्व्यद्वनमास्थि —^c) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂ स
 पुत्र (N₂ V D₂ १० ११) नान्माप्य (M₂ ११ तदा (D₂ illeg
 for व्य तदा) (for ^a) D₂ illeg D₂ ११ दीप्यमान (for तप्य
 मानम्) S₁ D₂ 11 12 तप्यमानं महामान (by transp) S₁
 D₂ ११ १० 11 13 वयो, N₂ तन्, V₂ ११ १० 11 13 M₂ तदो, V₂
 B₂ ११ १० 11 तयो, G₂ ११ १० 11 तदा, Cg as in text (for अथ)

15 ^a) Dt D₂ ११ राज; D₂ T₂ G₂ ११ १० 11 13 (after corr
 sec m राज) तेन, M₂ बाहो (for महाभाग) —^b) S₁
 N₂ V₂ ११ १० 11 13 नरे, V₂ सुरे, Dt D₂ ११ १० 11 13
 शना (D₂ ११ नरा) शिव, D₂ १० नरोत्तम (for जनेश्वर) M₂
 भगीरथ महाराथ —^c) S₁ D₂ 11 13 त्व (for च) Cm t तपसा
 च (as in text) Du सुववर (for सुवर्ण) —^d) Du
 दत्ते (sic) (for वर) —For 15^{ad}, N₂ V B D₂ ११ १० 11 13
 M₂ subst

900* गृहाण वरमस्य काङ्क्षितं प्रियवीपते ।

[V₂ B₂ ११ (V₂ om [submetric]) वर मत्त (for
 वरमस्य) D₂ वर गृहाण मत्तत्त (for the prior half) D₂
 काङ्क्षित (for काङ्क्षित)]

भगीरथो महामागः कृताञ्जलिर्वस्थितः ॥ १६
 यदि मे भगवान्प्रीतो यद्यस्ति तपसः फलम् ।
 सगरस्यात्मजाः सर्वे मयः सलिलमामुषुः ॥ १७
 गङ्गायाः सलिलछिन्ने भस्मन्येषां महात्मनाम् ।
 स्वर्गं गच्छेयुरत्यन्तं सर्वे मे प्रथितामहाः ॥ १८
 देवा च संततिर्देव नामसीदत्कुलं च नः ।
 इक्ष्वाकूणां कुले देव एष मेऽस्तु वरः परः ॥ १९

16 ^a) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂ एते द्वौ (B₂ D₂
 M₂ राजा), Cg as in text (for महातेजा) S₁ D₂ ११ १० ११
 सु (D₂ ११ महामान —^b) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂
 ब्रह्माण स्वयमागत —^c) S₁ N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 T₂ G₂
 M₂ ११ तेजा, Dt D₂ ११ बाहु, D₂ ११ नरक्षेत्र (for महाभाग)
 —^d) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂ इदं वच, D₂ ११ अभाषत,
 D₂ ११ उप (for अवस्थित) S₁ D₂ ११ G₂ ११ M₂ वक्षु
 शिरसि चाजलि, Dt D₂ ११ हृत्तजलिपुट स्थित —After 16,
 B₂ ins

901* उवाच वृषभार्जुन भगवा च नतकथर ।

17 ^a) S₁ सा, B₂ ते (for मे) V₂ D₂ ११ १० 11 13 T₂
 G₂ M₂ ११ Cm वन् (for भगवान्) —^b) N₂ V₂ ११ १० 11 13
 बल, V₂ बल (sic) (for फलम्) —^c) N₂ V B D₂ ११
 १० 11 13 M₂ तत (D₂ ११ हता) सगरपुत्रास्ते (V₂ ११ ह्यु) —^d)
 D₂ ११ सगरम् (for सलिलम्) D₂ ११ भामुषा (sic) Ch cites
^a as in text

18 D₂ om 18 —^a) Ck cites ^a as in text —For
 18^{ab}, S₂ D₂ 13 subst

902* गङ्गासलिलसङ्क्षिप्ते ते भस्मनि महौजस ।

N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂ subst

903* गङ्गात्रकुले तस्मिन्देहभस्मनि पाविता ।

[V₂ ११ (sic) D₂ ११ दे D₂ ११, D₂ ११ मन्त्र (for
 वल्लभे) D₂ ११ दे (D₂ ११) वे M₂ दे (for तस्मिन्) V₂ B₂
 D₂ ११ दे, M₂ तस्मिन् (for दे) V₂ पाविता, D₂ ११ चानप (for
 पाविता) D₂ ११ तस्मिन् (D₂ ११ दे) स्मिन् ह्य (D₂ ११ पा) विदे
 (for the post half)]

—^a) T₂ M₂ ११ (after corr sec m) ^a, Cg as in text
 (for भस्मन्त) N₂ V B D₂ ११ १० 11 13 M₂ गच्छेयुरमला
 (V₂ ११ स्वर्गं (B₂ सर्वं [sic]) Cm t as in text (for ^a)
 —M₂ om 18^{ab}—20^{ab} —^d) S₁ D₂ ११ १० 11 13 M₂ ते, N₂ V B
 D₂ ११ १० 11 13, Dt D₂ ११ च (for मे)

19 M₂ om 19 (cf v1 18) —^a) S₁ N₂ V B
 D₂ ११ १० 11 13 ह्य, M₂ परा Cm g t as in text (for देवा)
 D₂ ११, D₂ ११ Cg as in text (for च) Dt D₂ ११ देव
 यावे ह (D₂ ११) सत्यै —^b) S₁ D₂ ११ नावसानं कदाचन,
 N₂ V B₂ ११ १० 11 13 नावसाद् (V₂ ११ मानं) कथचन, B₂

उक्तवाक्यं तु राजानं सर्वलोकपितामहः ।
प्रत्युवाच शुभां वार्णां मधुरां मधुराक्षराम् ॥ २०
मनोरथो महानेप भगीरथ महारथ ।
एवं भवतु भद्रं ते इक्ष्वाकुलवर्धन ॥ २१
इयं हैमवती गङ्गा ज्येष्ठा हिमवतः सुता ।

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

नावसीदेक्यचनः D1-3 7 9 11 M6 नोच्छिद्येत कथं (D1 11 M6
“दा”चन. Cg m g t यथा (Ct यथा) नः कुलं नावसीदेद्. Cg
—“) G6 देखाकृणा. B1 कुल (for कुले). S1 N3 V B
D1 10 11 12 गच्छेद् (for देव). D1-3 7 9 11 इक्ष्वाकुराज (D9
“वंश”प्रमया. —“) S1 V1 3 B4 वरो वरः. N3 V4 B3 D10 11
[ब]परो वरः. V3 B1 वरोपरः B3 Ch. परो वरः (by
transp.), D10 वरोमम (for वरः परः). D1-3 7 9 11 M6
वरमेन (D1 11 M6 “हं, D9 “क” घृणोम्यहं (D2 “लोस्म्यहं; M6
“जोमि ते); D5 प्य हेतु वरो मम.

20 M6 om. 20⁶⁶ (cf. v.l. 18). S1 repeats 20⁶⁶
in marg. —“) Cg उक्त- (as in text). N3 V B D1-3 7 9
9-11 12 M6 इत्युक्त (B3 D3 “कथा, B4 “कं [sic] वाक्यं
(V4 D9 “वंतं) (for उक्तवाक्य तु). —“) V9 इत्युवाच. Cg
शुभां (as in text). D1-3 7 9 11 M6 सदा (M6 “जो” राम
(for शुभां वार्णां) —“) Cg मधुरां (as in text). D4
reads मधुरा in मधुराक्षराम् in marg. S1 N3 V B D1 10 11 12
मधुराक्षराम् (V3 “समिता; B4 “निभृता [hyper-
metric]), D1-3 7 9 11 M6 वाक्यं शुभि (D11 सुत)मुलावहः
M6 मधुर मधुराक्षरं.

21 “) T8 महा; Cg k t as in text (for मनोरथो).
D4 T9 “राज; G1 M6 “तेजा (G1 “जो [sic]), G3 “भाग (for
महानेप). S1 N3 V B D1-3 7 9 11 12 लोपोचन महामाया.
—“) V3 “मना; D11 “बल (sic) (for महारथ) —Note
hiatus between “ and “. —“) N3 V B D10 12 M6
[ब]पिच्छिद्यम्; D3 “व; D10 “व (for भद्रं ते). —“) S1
बुलनेद्वन, N3 B4 D10 11 बुलसमर्च (D10 “व; V B 2.4
D1-3 7 9 11 12 G1 3 M6 जु (B1 “)लमप्यर्थ (for बुलवर्धन)
—After 21, B4 ins. 904⁶.

22 “) Cv.r m. cite “as in text. Dt D4 transp.
गंगा and ज्येष्ठा. —For 22⁶⁶, S1 D1-3 7 9 11 12 subst.,
while B4 ins. after 905⁶, whereas B4 ins. after 21⁶
904⁶ या सा देवर्दी गङ्गा ज्येष्ठा हिमवतः सुता ।
[B4 मेडा (for ज्ये).]

—For 22⁶⁶, N3 V B (B4 reads after 904⁶) D10 12
subst..

905⁶ इदे तु गङ्गा सरितां प्रसादा स्वर्गं रक्षयुगा ।

तां वै धारयितुं राजन्हरस्तत्र नियुज्यताम् ॥ २२
गङ्गायाः पतनं राजन्पृथिवी न सहिष्यते ।
तां वै धारयितुं वीर नान्यं पश्यामि शूलिनः ॥ २३
तमेवमुक्त्वा राजानं गङ्गां चाभाष्य लोककृत् ।
जगाम त्रिदिवं देवः सह सर्वैरुद्रैः ॥ २४

[N3 V4 B3 च (for तु). V4 प्रसादा सरितां (by transp.).]
—Thereafter N3 V B (B4 after 904⁶) D10 12 cont.

906⁶ दारयेत्पृथिवीं कृष्णां निपतन्तीं महौघिनी ।

[D10 सर्वं (for कृष्णा). B1 निपतन्ती,]

—“) D3 तु (for वै). M6 Cg दातो (for राजन्). N3 V B
D10 12 तदस्या धारणे राजन्. —“) T8 रहस् (metathesis),
M3 (before corr. as in text, after corr. inf. lin. sec
m.) नरस्; M6 शिवस् (for हरस्). M6 प्रयुज्यतां, S1 N3 V
B D1-3 7 9 12 शिवो (D10 महा) देवः प्रसादा (B4 “लेख्यतां,
Cv r m g as in text (for “).

23 “) D10 तरणे (for पतनं). N3 V B D1-3 7 10 11 12
व्यक्तं (for राजन्). —“) Cg पृथिवी (as in text). T8 स
नहिष्यते (metathesis), G1 3 6 Cm “ति (for न सहिष्यते).
S1 N3 V B D1-3 7 9 12 भूमिः सोढुं न दास्यति (V3 B4
“व्यति [sic], V4 “व्यता; D3 “दाशार्दस्यति [sic]) —After
23⁶⁶, S1 D1-3 7 9 11 12 ins.

907⁶ अतिषेगापतन्तीं गौं शिष्या पातालमार्गिणे ।

—“) D4 om. वै (submetric). Cm g धारयितुं (as in
text). Dt D4 6 T8 राजन् (for वीर). S1 N3 V B
D1-3 7 9 12 तस्या (V4 “रमाद्) धारयितारं च. —“) S1 N3
V B D1-3 7 9 12 शौरार (for शूलिनः). —For 23, M6
subst.

908⁶ दारयेत्पृथिवीं कृष्णां पतमानां महौघिनी ।

यदस्या धारणे देवं सिनं तावत्प्रसादय ।

मगनाप्रयुतां राजन्स एतां धारयिष्यति ।

नान्यस्त्वस्मादिष्यादस्या. दाते वेगे हि तु तदहम् ।

सोढुं निपतमानायातरमात्रं त्वं प्रसादय । [5]

[For the prior half of l. 1 cf. that of 906⁶.]

—After 23, N3 V B D10 12 ins.:

909⁶ वेगे मुमु मर्ह शोके तस्मात् त्वं प्रसादय ।

[V4 शोका (sic). —For the post. half cf. that of
l. 5 of 908⁶. V3 B4 6 तं तं (by transp.); V4 तं *
(for तं तं).]

24 “) M6 स (for तम्). V3 राजन् (for राजानं).

—“) S1 M6 आमात्या D10 चाम्य (for चामात्या).

४२

देवदेवे गते तस्मिन्तोऽनुद्यग्रनिर्णीडिताम् ।
कृत्वा वसुमतीं राम संतत्सरमुपासत ॥ १
अथ संतत्से पूर्णे सर्गलोकमस्मकृतः ।

उमापतिः पशुपती राजानमिदमब्रवीत् ॥ २
प्रीतस्तेऽहं नरश्रेष्ठ करिष्यामि तप प्रियम् ।
शिरसा धारयिष्यामि शैलराजमुतामहम् ॥ ३

Ñ: V B D10 13 M4 भगवा (M⁴ °व) न्र (V⁴ °वास्तु) पितामह
—After 24^{ad}, S1 ins 912*, while D1 (m) ins

910* गच्छ देवि भद्रादृष्ट भगीरथमुनेच्छया ।

हृत्पुत्रया प्रययौ ब्रह्मा सर्वद्वयमस्मृतम् ।

—S1 reads 24^{ad} in marg —° S1 Dt D⁴ M⁴ देवै
(for देव) —° Cmk t देवै (for सर्वै) S1 Dt D⁴
M⁴ सर्वै सह (by transp) Cmk t मरुद्वयै (as in
text) —For 24^{ad}, Ñ: V B D10 13 subst

911* कामाय च महीं गन्तु गङ्गा स त्रिदिप ययौ ।

[B⁴ om च (submetric) B⁴ reads (after corr)
from ही up to त्रि in marg Ñ: V⁴ B⁴ D10 13 नेतु (for
गन्तु) V⁴ 4 transp गन्तु and गमा V⁴ दिनिव (metathesis)
(for त्रिदिप)]

On the other hand D1 5 7 11 12 M4 subst while S1
ins after 24^{ad}

912* नियुज्य जातां गन्तु गङ्गा प्रविज्यौ तत ।
पुराय देवसदनं सर्वदेवमस्मकृतम् ।

[(1 1) S1 D1 5 11 12 निजुका (D⁴ °कुका [sic]) D1
°वेणु S1 °नवा (for नियुज्य) M⁴ च महीं (for गङ्गा) M⁴
तुन (for तत) —M⁴ om 1 2 —(1 2) D1-5 12 धै
(Du 4) एण ब्रह्मसदन (for the prior half) D⁴ नमस्कृत
(for नमस्कृत)]

Colophon D1-5 7 11 om (Sarga cont) —Kanda
name S1 Ñ: V1 4 D⁴ om V2 3 B D10 13 वादि° —Sarga
name Ñ: 2 भगीरथप्रसाद, V1 2 4 B D10 11 भगीरथ (Du
om) वरप्रदान (D10 °ने), V⁴ भगीरथवरप्रसादनं, D⁴ गंगा-
वर्णन —Sarga no (figures words or both) V1 4
B⁴ 11 in om S1 Dt D⁴ 5 11 S4 2 Ñ: B⁴ 2 D10 44
V2 46 V⁴ 43 D⁴ 45 D13 —कडि-रथ-प्रदाय सर्ग 44
—After colophon T2 concludes with श्रीरामचन्द्राय
नम, G1 2 4 M1 2 श्रीरामाय नम, G⁴ श्रीमते रामानुजाय नम

42

✽ Ñ1 missing Sarga 42 (cf v1 1 33 8)

1 Before 1 D13 ins सूत उवाच —° Ñ: V B
D10 13 प्रनापतौ Cmk t as in text (for देवदेवे)
D1 14 नारे (sic) (for गते) S1 D1 5 7 11 13 राम,
राना (for तस्मिन्) —° Ñ: V B D10 13 M⁴ अनुद्यग्र
(for सोऽनुद्यग्र) Ñ: V⁴ B⁴ D10 13 प्रणीडित, V1 2 4 B⁴ 2 0

D11 G⁴ M⁴ निर्णीडित (D11 G⁴ °त) (for निर्णीडिताम्)
S1 D1 13 नौगुह्येण पीडित —° Ñ: V B D10 13 M⁴
महीतल (for वसुमती) S1 Ñ: V B D1-5 7 9-10 राजा
(for राम) —° S1 Ñ: V B D1-5 7 9-10 उपावसत्
(S1 °नतम्, V1 D1 5 7 9 °पितात्, D⁴ °वसत्) M⁴ अनिष्टत,
Cmk t as in text (for उपासत) D⁴ 6 8 T1 वत्सर समुपासत,
M⁴ समुपासत समा नृप छे C⁴ समुपासतेत्यायं बहुवचनम्
समुपासतेत्यर्थः । छे —After 1, S1 (m) Ñ: V B D10 11
13 14 T1 2 G M (M⁴ inf fin sec m) ins

913* ऊर्ध्वगान्धिरात्मनो वायुभक्षो निराश्रय ।

अचलं स्थाणुं स्थित्वा रात्रिं दिवसं तद्व्रतम् ।

[M⁴ transp 1 x and 2 —(1 1) B1 8 अना° (for
निराश्रयो) S1 B1 8 °मक्षो (for वायुभक्षो) M⁴ निराश्रय, M⁴
[5] नवाश्रय (for निराश्रय) —(1 2) V1 8 B1 4 D11 11 12
T1 2 G M अवल S1 निष् (for स्थित्वा) M⁴ निराश्रय (for
रात्रिदिवसम्) S1 उपावत् Ñ: V1 अतन्वित, D11 T1 2 G1 2 6
M1-2 अरिदम (T1 G⁴ 8 M1 8 °न, T2 °न [sic]), M⁴
अवायवत् (for अतन्वित)]

2 V1 om 2^{ad} —° Ñ: B⁴ D10 13 [5] वीते (for
पूर्णे) —° S1 Ñ: V⁴ 4 B D1-5 7 9-10 सर्वदेव (for
सर्गलोक) M⁴ सर्वभूदपरि शिव —° Ñ: V B D10 13
M⁴ भगीरथमभाषत

3 ° Ñ: V⁴ 4 B D10 13 प्रिय महत्, V1 प्रिय तव (by
transp) (for तव प्रियम्) —° N⁴ V1 8 B D10 11 12
पतनी, V⁴ निपतनी (hypermetric), Cg as in text (for
शिरसा) D⁴ धारयिष्ये M⁴ धारयिष्यामि शिरसा (by
transp) —° D⁴ श्रेष्ठ (for राम) D11 महत् (sic)
(for महत्) Ñ: V B D10 13 दिवसि (V⁴ दिनामि [sic],
B⁴ देवीं दि) उपपा नदीं (V⁴ °पासितीं), M⁴ पतनीं गगनाददीं
—After 3 Ñ: V B D10 13 M⁴ ins S1 D1-5 7 9 11 12
ins after 4^{ad}

914* नतो हिमवत ऊर्ध्वमधिष्ठ्य मदेधर ।

निपतेत्यधोदीक्ष्य त्माया व्याकाशनां तदा ।

जटाकलापं विपुलं विनिकीर्य समन्ततः ।

बहुषोपनिविष्टां वीलकन्दारश्रिमयम् ।

[(1 1) S1 D1 5 7 9 12 त (D⁴ ग) त स हिमवत त (D⁴
सत्) D11 त स हिमवतीरम् (for the prior half) S1 अनिरष्ट
—(1 2) S1 D1 5 7 9 13 M⁴ पतन D1 प्रपत (for निपत).
D1 पत तन्मिष्वधीक्ष्य (hypermetric) (for the prior
half) B⁴ नपि (for तदा) —(1 3) S1 D1-5 7 9 11 13 M⁴

ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्गलोकनमस्कृता ।
तदा सातिमहद्रूपं कृत्वा वेगं च दुःसहम् ।
आकाशादपतद्राम शिवे शिवशिरस्थुत ॥ ४
नैव सा निर्गमं लेभे जटामण्डलमोहिता ।
तत्रैवावधमदेवी संवत्सरगणान्वहन् ॥ ५

प्रति (D₁₁ M₁ विप्र) कीर्त्त, V₃ विर्वि स (for विविकीद)
—(1 4) V₄ पच (for बहु) B₁ बहुतो जलसंभार (for
the prior half) V₁ कुजर (for कन्धर) B₂ शोभित
(for सज्जिमम्)]

On the other hand M₃ (inf lin sec m) ins
after 3

915* उमापतेर्वच क्षुत्वा गन्ना क्रोधममन्यता ।

4 For subst see 7 —^a) G₂ M₃ ज्येष्ठा (for ज्येष्ठा)
S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 ततो हैमव (D₂ [sic] कीर्त्त) ज्येष्ठा
—^b) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 नमस्कृता —After 4^{ab}, S₁
D₁ 3 5 7 9 11 12 ins 914* —^c) G₁ सातिमय रूप, G₂
सा सुम् (for सातिमहद्रूप) —^d) D₂ T₂ M₂ 3 गमा (for
राम) —^e) T₂ [sic] च, Cg k as in text (for [ड] त)
—After 4 D₁ 3 5 14 S (except M₂) all C₂ ins.

916* अचिन्तयच्च सा देवी गन्ना परमुद्वेगं ।

विशाम्यहं हि पातालं क्षोतसा युष्मत् शक्रम् ।
हस्त्यात्रलेपनं शाखा ब्रह्मस्तु भगवान्मह ।
गिरीभाषयितुं बुद्धिं चक्रे त्रिनयनस्तदा ।
सा तस्मिन्पतिता पुण्या पुण्ये कृत्स्न मूर्धनि । [5]
हिमव प्रसिमे राम जटामण्डलगङ्गरे ।
सा कथयिष्यतीं गन्तु नासन्नोद्यतमस्थिता ।

[(1 1) —For ins see below —(1 4) D₁₂ T₁ 2
G₁ 3 4 M₂ 3 विप्रवन्त् T₂ G₂ M₁ तथा (for तदा) —(1 5)
D₁₁ पतिता (sic) (for पतिता) G₂ रीदृश्य —(1 6) G₂
रन्ये (for राम)]

—M₂ ins 1 1 and 2 after 1 1 and 3 of 910* resp

927* मौडयान्महेश्वर देवं सर्वभूतनमस्कृतम् ।

शितिकण्ठो महानस्या मोक्षयित्वाऽत्रलेपनम् ।

5 Cf v 1 4 and 7 —^a) D₁ D₂ जटामण्डलमेतत्, Cg
“मोहिता (as in text) —^b) G₁ 3 सा Ck t as in text
(for [प] च) D₂ T₂ G₁ [sic] विप्रमह, G₂ illeg all C₂
अवधमद् (as in text) —After 5 D₁ 3 5 14 T G
M₁ 3 (Cg k t comm on 1 2 only) ins.

918* रथी भगीरथो भीमान्वतो वै गोपतिष्वजे ।

तामपश्यन्पुनस्तत्र तप परमस्थित ।

[Except M₂ all the above MSS om 1 1 —(1 2)
D₁ D₂ 3 4 अपश्यत्. M₂ मति (for तत्र)]

अनेन तोषितश्चासीदत्यर्थं रघुनन्दन ।

विससर्ज ततो गङ्गां हरो विन्दुसरः प्रति ॥ ६

गगनाच्छंकरशिरस्ततो धरणिमागता ।

व्यसर्पत जलं तत्र तीक्ष्णन्दपुरस्कृतम् ॥ ७

6 Cf v 1 4 and 7 —^a) D₁ D₂ 3 Ct स तेन, Cmg k
as in text (for अनेन) D₁₂ T₁ 2 [sic] भूद्, M₂ [sic] सी,
Cg k as in text (for [सा] सीद्) —^b) D₁ D₂ मयत्,
M₂ नत्थं (for अत्थं) —^c) G₁ विसस. (damaged)
G₂ damaged after म in “ up to विन्दु in “ —After 6
D₁ D₂ 3 14 S (except M₂) Cg (Cm comm on 1 8
Ck t on 1 7-8) ins

919* नस्या विसृज्यमानाया सप्त क्षोतासि जहिर ।

ह्लादिनी पात्रनी चैव नलिनी च तथैव च ।

तिस्रः प्रार्थी दिशं जग्मुर्गङ्गा शिवजला शुभा ।

सुचक्षुश्चैव सीता च सिन्धुश्चैव महानदी ।

उत्स्रक्षेता दिशं जग्मुः प्रतीची तु शेषा शुभा । [5]

सप्तमी चाप्यगातासा भगीरथरथं तदा ।

भगीरथोऽपि रात्रिपेदिष्य स्वप्नन्दनस्थित ।

प्रायश्चरे महातेजा गङ्गा त चाप्यनुमज्जत् ।

[(1 2) T₂ नदिनी (for नलिनी) M₂ द्व (for second च)
D₁₂ T₁ 3 G₂ 4 M₁ 3 (after corr sec m) तथापरा (for
तथैव च) —(1 3) D₂ गता शिवजला शुभा T₂ गता शिवजला शुभा
(both sic) (for the post half) —(1 4) D₂ सीता
(for सीता) D₂ T₂ G₁ 3 M₂ शुभा (for महा) —(1 5)
D₂ शुभा, D₁₂ 1 G₂ 4 M₁ 3 रेषा (for चैता) D₁₂ illeg
for सीची in प्रतीची M₂ च (for द्व) D₂ 14 S (except
M₂) शुभेयका (for दिश शुभा) —For ins see below
—(1 6) D₂ 14 S (except M₂) भगीरथमथो नृप (for
the post half) —(1 7) = 21^{ab} D₂ T₂ दिच (for
दिष्य) —(1 8) T₂ गता (for गङ्गा) D₁₂ T₂ [sic] नृपजेद,
G₁ 3 त गता शुभेयकात् (= 21^{ab}) G₂ M₁ 3 गता त चाप्यगा
च्छेदे (M₂ “आहूत) (for the post half)]

—After 1 5 T₂ G₂ M₁ 3 (inf lin sec m) ins

920* तथैवालोकमन्दा च विधुता लोकपावनी ।

[K (ed) चारिका नाम]

7^a) G₁ 3 आस्थिता, G₂ M₁ 3 आश्रिता (for आगता)
S₁ D₁ 3 5 7 9 12 ततश्च धर्णी गता (D₂ “ता), D₁₂ ततश्च
धरणीत —After 7^{ab}, S₁ D₁ 3 5 7 9 11 12 ins 922^a
and read 7^{cd} after 1 2 of 922^a —^b) S₁ D₁ 3 5 7
9 11 12 उत्स्रजं (D₂ om [hapl] second स) D₁ D₂ 3
असर्पत (for व्यसर्पत) D₁₂ पल (sic) (for जल) —^c)
G₁ 3 M₁ सीमवेग (for तीक्ष्णन्द) D₂ 3 7 9 G₁ 3 पुरसर्
Ck t cite “ as in text. Cg गगनादिति तीक्ष्णन्द

ततो देवर्षिगन्धर्वा यक्षाः सिद्धगणास्तथा ।
व्यलोरुपन्व ते तत्र गगनाद्गतां गतां तदा ॥ ८

देवर्षयम् । ४८ — For 4-7. S₁ N₂ (N₁ missing) V B
D₁-2 3 7 9-13 M₄ (S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 for 4°-6) subst

921* तस्मिन्पताल गगनाद्गता देवर्षी च्युता ।
येनेन महता राम शिरस्यमिततेजस ।
माकाशगङ्गामासाय धारयामास शकर ।
तत्र सत्यसर पूर्णं बभ्राम परिमोहिता । [5]
गङ्गा शिरसि देवस्य नि स्था येगवाहिनी ।
तत प्रसादयाम ॥ पुनरेव भगीरथ ।
गङ्गाया परिमोक्षार्थं महादेवमुमापतिम् ।
तस्याप ब्रह्मनाद्गतासु ससत्तं भगादेन ।
जटामेकां समाक्षिप्य क्षीत सज्जनयन्त्ययम् ।
क्षीतसा तेन मुक्ताय गङ्गा त्रिपथगामिनी । [10]
पावयन्ती जगन्नाम पुण्या देवर्षी शुभा ।

[(1 2) V₄ तस्मात् D₂ पि (for च्युता) — (1 2) V₄
B₃ 4 D₁₀ दिवस्य D₂ शिरसा (for शिरसि) After 1 2 S₁
D₁-3 5 7 9 11 13 read 7^od — N₂ V B D₁₀ 13 M₄ om 1 3
— (1 3) D₂ आभ्यास्य (sic) D₇ 9 आभास्य (for आताप)
— (1 4) S₁ D₂ 13 तत, B₄ अत्र (for तत्र) N₂ D₂ 13
परमोहिता D₂ 7 परिव्रजाम (by transp) मोहिता (for the
post half) — (1 5) S₁ B₄ D₁-3 7 9 11 विभ्रता, V₁
D₁₁ विरहता, V₄ विरहता (sic) V₄ B₁ विभ्रता D₂ विभ्रता, M₄
विह्रता (for विह्रता) V₄ [३] गवाहिनी, D₁ ० गामिनी (for
वेगवाहिनी) — After 1 5 D₁ 3 7 9 11 (D₇ n 1 1 only)
ins 924* — D₇ om 1 7-9 — (1 7) D₁₂ १ ० जोषार्थं M₄
स हि देवम् (for महारिवम्) — (1 8) V₄ तस्याः D₂ तस्याप,

विमानैर्नगराकारैर्हयैर्गजैरस्त्रेण ।
पारिप्लवगताश्चापि देवतस्तत्र निष्ठिताः ॥ ९

missing) V B D₁₀ 13 (after 9^od) ins 1 1 after 9 1.
2 after 17^od and 1 3-5 after 928*

923* स्वयं चानुजगामैना प्रज्ञा लोकपितामह ।
नागश्च शोधयामस्तुमां तस्या महोनस ।
जेपुर्देवर्षयो जप्यं सिद्धाश्च परमर्षय ।
जगुश्च देवगन्धर्वा मनुष्याश्चाप्सरेगणा ।
मुनिसया मुमुदिरे प्रहृष्टं जगदामुषवत् । [5]

[(1 1) D₂ चानु D₁₀ वात्र (for चानु) S₁ स्वयं चानुजगामैना,
V₄ स्वयं जगाम तस्याप, V₄ स्वयंभूतजगामैना (for the prior
half) S₁ प्रज्ञा (for गङ्गा) V₂ पितामह (sic) — (1 2) D₁
नागश्च V₄ नापयामासुर, D₁ (gloss रोषो वर इति केचि पदम्
पुत्र ताया बन्धुगता) १ रोषवा (for रोषयामासुर) V₁-2 B₁
M₄ अस्या, B₁ 3 4 D₁₀ 13 अस्या, D₂ तस्य (for तस्या) V₄ 7-
मानस्य (sic) (for मार्गं तस्या) — (1 3) S₁ जप्यं, V₄
B₄ D₂ जेपुर् (for जेपुर्) D₂ 7 दिव्य, D₂ 9 11 13 14
(for जप्य) — S₁ D₂ 13 om 1 4-5 — (1 5) V₂
मुनिसया, B₁ ० सिद्धा (for मुनिसया) V₂ ३ मुदिरे (sic)
V₄ B₁ D₁₀ आहवन् (sic) B₂-3 आत (B₄ ० [sic] ७-
D₁₂ आप च (for आपुषवत्) D₁₂ दात्र जगदीशवत् (c) 14
जह्वा जगदयः (for the post half) D₁-3 7 9 मुमुदिरे
मुदितो ह्यहवजगदव्यव]

— After 7 D₁ D₂ 3 5 14 S (except M₄) ins D₁-2 3 4 5
(D₂ 11 1 1 only) ins after 1 5 of 927*

924* मत्स्यकण्ठपसवैश्च सिद्धमारागैर्मया ।

ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्गलोचनमस्कृता ।
तदा सातिमहद्रूपं कृत्वा वेगं च दुःसहम् ।
आकाशदपतद्राम शिवे शिवशिरस्युत ॥ ४
नैव सा निर्गमं लेभे जटामण्डलमोहिता ।
तत्रैवावभ्रमदेवी संतत्सरगणान्बहून् ॥ ५

प्रवि (D₁₁ M₄ विप्र) कीर्त्य, V₂ विरीयं स (for विनिकीर्त्य)
—(1 4) V₄ पंच (for बहु) B₁ बहुशो जलसमार (for
the prior half) V₁ जुज्ज (for -न्दर) B₄ शोभित
(for -सज्जितम्)]

On the other hand M₃ (inf lin sec m) ins
after 3

915* उभापतेर्यं ध्रुवा गङ्गा क्रोधयमन्विता ।

4 For subst see 7 —^a) G₂ M₃ ज्येष्ठा (for ज्येष्ठा)
S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 ततो हैमव (D₂ 'थ [sic]) तीं ज्येष्ठा
—^b) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 -नमस्कृता —After 4^{ab}, S₂
D₁ 3 5 7 9 11 13 ins 914* —^c) G₂ सातिमहद्रूपं, G₃
सा सुमं (for सातिमहद्रूपं) —^d) D₄ T₃ M₂ 3 गंगा (for
राम) —^e) T₃ [अ]थ, Cg k as in text (for [उ]त)
—After 4 D₁ D₄ 3 5 14 S (except M₄) all C₃ ins

916* अचिन्त्यच सा देवी गङ्गा परमधुर्धरा ।
विशाम्बुहृदि पाताल स्रोतसा गृह्य शक्रम् ।
तस्यावलेपनं ज्ञात्वा ऋद्धस्तु भगवान्दर ।
त्रिभोभायितुं कुर्वन् चक्रे त्रिनयनस्तदा ।
सा तस्मिन्पतिता पुण्या पुण्ये कृत्स्नं मूर्धनि । [5]
हिमवप्रतिमे राम जटामण्डलगङ्गरे ।
मा कथंविन्मूर्ध्नी गन्तु नाशक्रोचसमास्थिता ।

[(1 1) —For ins see below —(1 4) D₁₂ T₃ 3
G₂ 3 5 14 S विनयनम्, T₃ G₂ M₁ तथा (for तदा) —(1 5)
D₁₂ पतिता (sic) (for पतिता) G₂ रीक्षत् —(1 6) G₂
रत्ये (for राम)]

—M₃ ins 1 1 and 2 after 1 1 and 3 of 910* respay

917* मौज्यान्महेश्वर देवं सर्वभूतवमस्कृतम् ।
शिरिकण्ठो महानरया मोक्षयित्वेवलेपनम् ।

■ Cf v 1 4 and 7 —^a) D₁ D₂ जटामण्डलमत्त, Cg
‘मोहिता (as in text) —^b) G₁ 3 सा, Ck t as in text
(for [ए]व) D₄ T₃ G₁ [अ] विप्रमद्, G₂ illeg all C₃
अवभ्रमद् (as in text) —After 5, D₁ D₄ 3 5 14 T G
M₁ 3 (Cg k t comm on 1 2 only) ins

918* रथी भगीरथो धीमान्तवो वै गोपतिध्वजे ।
तामपश्यन्नुनस्तत्र तप परममास्थित ।

[Except M₃ all the above MSS om 1 1 x —(1 2)
D₁ D₄ 3 5 अपश्य, M₃ अपि (for तप)]

अनेन तोषितश्चासीदत्यर्थं रघुनन्दन ।

विससर्ज ततो गङ्गां हरो बिन्दुसरः प्रति ॥ ६

गगनाच्छंखशिरस्ततो धरणिमागता ।

व्यसर्पत जलं तत्र तीव्रशब्दपुरस्कृतम् ॥ ७

6 Cf v 1 4 and 7 —^a) D₁ D₂ 3 Ct स तेन, Cmg k
as in text (for अनेन) D₁₂ T₃ 2 [अ] मद्, M₃ [अ] सौ,
Cg k as in text (for [आ] सीद्) —^b) D₁ D₂ अत्यत,
M₃ नयर्थं (for अत्यर्थं) —^c) G₁ विससः (damaged)
G₂ damaged after ये in ^c up to बिन्दु in ^d —After 6
D₁ D₄ 3 5 14 S (except M₄) Cg (Cm comm on L 8
Ck t on 1 7-8) ins

919* तस्या विसृज्यमानाया सप्त स्रोतसि जङ्घरे ।
ह्लादिनी पायनी चैव नलिनी च तथैव च ।
तिष्ठ प्राचीं दिश जग्मुर्गङ्गा शिवजला शुभा ।
सुचक्षुर्धैव सीता च सिन्धुर्धैव महानदी ।
तिष्ठ श्रेता दिशं जग्मुः प्रतीचीं तु दिश शुभा । [5]
सप्तमी चान्वगात्ताला भगीरथरथं तदा ।
भगीरथोऽपि शप र्दिश्य स्वन्दमानस्थित ।
प्रायादभे महावेजा गङ्गा त चाप्यनुमज्जत् ।

[(1 2) T₃ नलिनी (for नलिनी) M₂ गु (for second च)
D₁₂ T₃ 3 G₂ 3 M₁ 3 (after corr sec m) तथापरा (for
तथैव च) —(1 3) D₄ गगा शिवजला शुभा T₃ गगा शिवजला शुभा
(both सीता) (for the post half) —(1 4) D₄ सीता
(for सीता) D₄ T₃ G₁ 3 M₂ शुभा (for महा) —(1 5)
D₄ शुभा D₁₂ 1 G₂ 3 M₁ 3 श्रेता (for श्रेता) D₁₂ illeg
for सीची in प्रतीची M₃ च (for शु) D₄ 14 S (except
M₄) शुभोत्का (for दिश शुभा) —For in ^c see below
—(1 6) D₄ 14 S (except M₄) भगीरथमथो नृप (for
the post half) —(1 7) = 21^{ab} D₁ T₃ दिव्य (for
दिव्य) —(1 8) T₃ गगां (for गङ्गा) D₁₂ T₃ [अ] नृमजेय,
G₂ 3 त गगा वृषगेनगाद (= 21^d) G₂ M₁ 3 गगा न चान्वगा
चक्रे (M₃ ‘आतु) (for the post half)]

—After 1 5 T₃ G₂ M₁ 3 (inf lin sec m) ins

920* तथैवालकमन्दा च विद्युत्ता लोकपावनी ।

[K (ed) चालिका नाम]

7 ^b) G₁ 3 आस्थिता, G₂ M₁ 3 आश्रिता (for आगता)
S₁ D₁ 3 5 7 9 13 ततश्च धरणीं गता (D₂ ‘ता), D₁₁ ततश्च
धरणीतल —After 7^{ab}, S₁ D₁ 3 5 7 9 13 15 ins 922^a
and read 7^{ad} after 1 2 of 921* —^c) S₁ D₁ 3 5 7
9 13 15 उत्ससर्ज (D₂ om [hapl] second स) D₁ D₂ 3
नसर्पत (for व्यसर्पत) D₁₂ बल (sic) (for जल) —^d)
G₁ 3 M₁ तीव्रवेग (for तीव्रशब्द) D₂ 1 3 5 G₁ 3 पुरसर्
Ck t cite ^d as in text. Cg गगनादिति । तीव्रशब्दे

ततो देवर्षिगन्धर्वा यक्षाः सिद्धगणास्तथा ।
व्यलोकयन्त ते तत्र गगनाद्गां गतां तदा ॥ ८

विमानैर्नगराकारैर्यैर्गजवरैस्तथा ।
पारिप्लुगताश्चापि देवतास्तत्र विष्टिताः ॥ ९

हेतुरयम् । — For 4-7, Śi N̄2 (N̄1 missing) V B
D1-3 5 7 9-12 M̄s (Śi D1-3 5 7 9 11 12 for 4^c-6) subst

921* तस्मिन्पथाद् गगनाद्गन्धर्वा देवर्षी च्युता ।
येनो न महता राम शिरस्यमिततेजस ।
आकाशगङ्गामासाद्य धारयामास अक्षर ।
तत्र सवत्सर पूर्णं यन्नाम परिमोहिता । [5]
गन्ना शिरसि देवस्य नि सृता येगवाहिनी ।
ततः प्रसाद्यास स पुनरेव भगवन् ।
गन्नापि परिमोक्षाय महादेवमुमापतित्व ।
तस्याय वचनाद्गन्धर्वसु ससप्तं भगवन् ।
जटामेका यमाक्षिप्य क्षीत सवनयन्त्वयम् ।
क्षीतसा तेन सुखाय गन्ना त्रिपथग सिनी । [10]
पावयन्ती जगद्गम पुण्या देवर्षी शुभा ।

[(1 1) Vs तन्मात्र, Ds द्विज (for च्युता) — (1 2) Vs
Bs 4 D10 शिरस्य, Ds शिरसा (for शिरसि) After 1 2 Śi
D1-3 5 7 9 11 12 read 7^{cd} — N̄s V B D10 12 M̄s om 1 3
— (1 3) Ds आभास्य (sic) D7 9 आभास्य (for आसाय)
— (1 4) Śi D1 12 तत, Bs अत्र (for तत्र) N̄s Ds 12
परमोहिता D7 परितन्नाम (by transp) नेहिता (for the
post half) — (1 5) Śi Bs Ds 3 7 9 12 विष्टिता, V1
D12 विरचिता, Vs विरचिता (sic) Vs B1 विष्टिता Ds विष्टिता, M̄s
विष्टिता (for विष्टिता) Vs [उ] गगनादिना, Ds यामिनी (for
येगवाहिनी) — After 1 5 D1-3 7 9 11 (D7 11 1 1 only)
ins 924* — D7 om 1 7-9 — (1 7) Ds तस्याय, Ds तस्याय,
M̄s तस्याय (for तस्याय) Śi D1 3 5 9 12 अगाक्षि (D2 9 'क्ष) हा,
V2 D11 महेश्वर, Vs महार्द्र, B1 तदा हर, D1 गगान (marg
gloss गगानरस्य अर्द्र रह) (for गगान) — (1 9) Vs किर
(sic) (for गगान) Śi D1 5 11 12 समाक्षिप्य, D2 9 'विद्य (for
समाक्षिप्य) D1 सकृजः V2 तत्र, Vs तत्र D11 तत्र (for स्वयम्)
V1 निगमनाय दूरी द्विज (hypermetric) (for the post
half) — (1 10) Śi V1 Bs D1-3 5 7 9 11 12 M̄s तत्र (Vs
Bs D11 M̄s गगा) त्रिपथग नदी (for the post. half) — (1
11) Śi V1 Bs D1 12 Ds 12 12 प्रावक्षी, Vs पावयन्, Ds 'क्षी
(for पावयन्ती) Ds जटाम् (for गगान) Śi Ds 12 याम (for
याम) M̄s गगा (for पुण्या)]
— N̄s Bs 4 D10 M̄s cont Śi D1-3 5 7 9 11 12 ins. after
7^{cd}

922* ता प्रसुतामृषिगणा शिरसा जघ्नुस्तदा ।
सेन्द्रे सुरगणैः सायं पूजयन्तो महावीर्यम् ।

[(1 1) Śi D1 2 3 12 प्रसुताय, Ds प्रसूता (for प्रसूता)
N̄s Bs D10 तदा (for तदा) — (1 2) D1 पूजयन्ता]
— Śi D1-3 5 7 9 11 (1 2 after 7^{cd} and 1 5 after
928*) 11 M̄s (second time) cont, while N̄s (N̄s

missing) V B D10 12 (after 9^{cd}) ins 1 1 after 9 1
2 after 7^{cd} and 1 3-5 after 928*

923* स्वयं चानुजगामैना प्रह्ला लोकपितामह ।
भागाश्च शोधयामासुर्मार्गं तस्या महाजस ।
जेपुर्देवर्षयो जप्य सिद्धाश्च परमर्षय ।
जगुश्च देवगन्धर्वा ननुतश्चाप्सरोगणा ।
मुनिसया मुमुदिरे प्रह्लादं जगदासुबद्ध । [5]

[(1 1) Ds वाज, D12 वाज (for चानु) Śi स्वयं पात्रजगामैता,
Vs स्वयं जगाम तथाच, Vs स्वयंभूताजगामैना (for the prior
half) Śi प्रह्ला (for प्रह्ला) V1 विदामह (sic) — (1 2) D1
नगाश्च Vs नापयामासुर्, D1 (gloss रोषो वज्र इति केपि पवता
यश्च तस्या बन्धुभूता) 9 रोषय (for शोधयामासुर्) V1 9 Bs
M̄s तस्या, B1 3 4 D10 12 त्रय, Ds त्रय (for तस्या) Vs नाग
मातस्य (sic) (for मार्गं तस्या) — (1 3) Śi त्रय Vs
Bs D12 जेपुर् (for जेपुर्) D7 द्विज Ds 9 11 12 जप्य
(for जप्य) — Śi Ds 12 om 1 4-5 — (1 5) V2
मुनिसया, B1 'विष्टा (for मुनिसया) V1 च मुदिरे (sic)
Vs M̄s D10 आसाम् (sic), Bs 4 आस (Bs 'ज्ञ [sic]) त्रय,
D12 आर च (for आसुत) D12 जटामेका जगदीश्वर (sic) M̄s
जटाम् जगद्गम (for the post half) D1-3 7 9 मुनिसंयक्ष
मुदिरो ह्यारवणदयम्]

— After 7 Dt Ds 9 12 S (except M̄s) ins D1-3 7 9 11
(D1 11 1 only) ins after 1 5 of 921*

924* मन्त्यकच्छयसचैश्च सिंहुमातरैरुपैतथा ।
पतति पतितैश्चाप्यैर्योचत वसुधारा ।

[(1 1) D11 Gs (before corr) सिंहुमातरै (for सिंहुमातरै)
D1-3 7 11 अक्षर (for अपक्षर) Ds Ts तदा (for तथा) — (1
2) Dt Ds [प] (for [अ]क्षर) Dt D12 वधुधारा]

8 M̄s om 8-11 Ds 11 om 8^{cd} D1 transp 8^{cd}
and 8^{cd} — Śi Ds 12 जगु (D1 'गु)श्च देवर्षी, Ds 7
Gs 'नपय, M̄s ततो देवा सप्तर्षी — Dt D1 4 5 9 Ts
M̄s यक्ष (for यक्षा) B1 सिद्धा (for सिद्ध) B1 तदा (for
तथा) — N̄s V B D10 12 om 8^{cd} — Gs M̄s ता (for
ते) Śi Ds 1 5 7 9 11 12 तदा (D10 'ह) य (D1 पा) तिता
गगा, Ts व्यलोकयन्ततो तत्र — Ds Gs गताम् (for
गता) Śi D1 3 5 7 9 12 तदा, M̄s तदा (for तदा) — After
8, Ds 12 श्रीमते रामानुजाय नमः

9 M̄s om 9 (cf v1 8) — Śi D1-3 5 7 9 11 12
गर्हहेतुः, N̄s V B D10 12 विष्टिरे राम, Ds Ts 3 Gs Cm
गगना, Gs as in text (for गगनाकारैः) — Vs नर,
Gs M̄s नाग, Gs as in text (for गज) Dt Ds 8 Gs
तदा (for तथा) Gs गजैर्देवैस्तदा — After 9^{cd}, D12 ins
1 1 of 923* — Ds 12 om 9^{cd} — Śi V1 B1 4 Ds 12

तच्छंकरशिरोभ्रष्टं भ्रष्टं भूमितले पुनः ।
व्यरोचत तदा तोयं निर्मलं गतकल्मषम् ॥ १६
तत्रपिगणगन्धर्वा वसुधातलमासिनः ।
भवाद्वपतितं तोयं पवित्रमिति पश्यशुः ॥ १७
शापात्प्रपतिता ये च गगनाद्वसुधातलम् ।
कृता तत्रामिषेकं ते बभूवुर्मतकल्मषाः ॥ १८

नदी (for अलापतेवती) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 (first time) 13
नेन (for वेग) V₁ 2 4 B₁ प्रमायिनी V₂ D₁ प्रवर्तिनी (for
प्रवाहिनी)]

Thereafter N₂ V B D₁₀ 11 (after 926* r) 13 M₂
read 931* —°) N₂ V₂ B₂ 5 D₁₀ 13 पुनर्, V₂ स्वर्गाद्
G₂ 3 M₂ कविद् (for सुहृद्) S₁ N₂ V B D₁ 3 7 9 11 13
ऊर्ध्वमधो (V₁ 2 4 यथा, V₂ 5 B₂ D₁ 3 7 9 11 13 मधो), D₂ 6 गति,
D₁ 7 3 G₂ सुख (for ऊर्ध्वमधो) V₂ 3 गंगा (for गत्वा)
D₂ सुहृत् स्वमधो भूया, D₂ सुहृत् ऊर्ध्वमधो गत्वा छ C₁
ऊर्ध्वमधो गत्वा सखिलयोर्मध्याघातो मिमित्तम् 50 also Ch. छ
—°) D₁ 7 T₁ 3 G₂ तल (for पुन) S₁ N₂ V B D₁ 3 5 7
9 11 धरणीतले (V₁ 2 4 छ), D₂ T₂ G₂ 3 M₂ वसुधातल (M₂
छ) —After 15 M₂ 13 ins

927* नागलोकापरिभ्रष्टा ह्यवस्थितेन्दुमण्डलम् ।

16 T₁ om 16 44 —°) S₁ तज हर्, B₂ तनु शिव,
Cm g as in text (for लच्छकर) —°) S₁ N₂ V₂ 4
B₂ D₁ 3 5 7 9 11 M₂ गत, V₂ मात, D₂ om (hapl)
M₂ भ्रात (for भ्रष्ट) N₂ V B D₁ 3 5 7 9 11 13 M₂ भूमितल
पय (D₁ 3 5 7 9 11 13 पुन) —N₂ V B₁ 3 D₁₀ 13 om
16 44 —°) S₁ B₂ D₁ 3 5 7 9 11 13 विराम, M₂ विसर्प
(for स्पर्शोचत) B₂ नदी, D₂ तः, M₂ तथा (for तदा)
—°) T₂ विमले (for निर्मले) D₂ वस्तुल (sic) D₂
तोषद् (for वस्तुलम्)

17 °) Cm g तत्र (as in text) S₁ (after corr as
in text) प्रहा सधन, N₂ V B D₁ 3 5 7 9 11 13 प्रहा सधन,
D₁ 7 3 G₂ देवपि (for तत्रपिगण) —After 17 48 N₂
V B D₁₀ 11 13 ins 1 2 of 923* —D₂ reads from 8
in ° up to 11 in marg —°) S₁ (in also as in text)
N₂ V B D₁ 3 5 7 9 11 13 सग (D₂ * ते तोये (B₁ तोये च)
D₁ गगनासगतो तोये —°) Cm g 1 पश्यशु (as in text)
S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 पवित्रवापु (D₂ 11 13 15, D₂ 7 9 11 13 15
पवित्रे, N₂ V₂ 4 B₂ D₁₀ 13 पवित्रे तत्र पवित्रे, V₂ पवित्रे
सप्तपञ्चिते

18 S₁ N₂ V B D₁ 3 5 7 9 11 13 transp 18 48 and
18 44 —°) D₂ 7 G₂ M₂ प्रमिता (for प्रपतिता) S₁
D₁ 3 5 7 9 11 13 तु (for च) D₂ शापापृषति तोयं तु —°)
N₂ V B D₁₀ 13 कृत्वाभिषेकं ते सर्वं —°) D₂ कृत्या
(sic), M₂ (after corr inf lin as in text) ततः, M₂
किंविद्या, Cm t as in text (for गतकल्मषा)

भूतपापाः पुनस्तेन तोयेनाथ सुभास्वता ।
पुनराकाशमाविश्य स्वांलोकान्प्रतिपेदिरे ॥ १९
मुमुदे मुदितो लोकस्तेन तोयेन भास्वता ।
कृतामिषेको गङ्गायां बभूव विगतकृमः ॥ २०
भगीरथोऽपि राजर्षिर्दिव्यं स्पन्दनमास्थितः ।
प्रायादग्रे महातेजास्तं गङ्गां पृथोऽन्वगात् ॥ २१

19 °) D₁ 11 पुनस्, M₂ ततस् (for पुनस्) —°) D₂
M₂ तोयेन च (M₂ नैव) (for तोयेनाथ) D₂ D₂ 8 सुभा
स्वता, T₂ सुलान्विता (for सुभास्वता) G₁ 3 4 तोयेना
देन (G₂ वेवायुव) भास्वता; G₂ M₂ 4 गङ्गातोयेन भास्वता
(M₂ देखिन्) —S₁ reads 19°-20 in marg —°) S₁
** 22 (for लोकां) G₁ 3 लोकान्वाद् (by transp)
—For 19 N₂ V B D₁ 3 5 7 9 11 13 subst while S₁
subst for 19 48

928* पूतमान पुनस्तेन सखिलेन दिव गता ।
[V₂ B₁ पुनस्तेन, V₂ ततः, D₂ पुनस्तेन, D₂ 11 13 °
(for पुनस्तेन) B₂ यथा (for गता)]

—Thereafter N₂ V B D₁₀ 13 ins 1 3-5 Du I 5 of
923*

20 D₁ 3 5 7 9 11 13 om S₁ reads in marg 20 (for
S₁ cf v 1 19) —°) M₂ मुमुदे (for मुमुदे) G₁ 3
M₂ च ततो, all G₂ (except C₂) as in text (for मुदितो).
N₂ V B D₁₀ 11 13 प्रदोषि लोका मुदित गगान्तरेण तदा
छ C₂ मत्र पूर्वमुदितो लोक तदानीं मुमुदे । मोदानिदाय-
प्रदोषनाय उभयपदप्रयोग । छ —N₂ V B D₁₀ 11 13 om
20 44 —°) M₂ कृत्वाभिषेक गङ्गाया —°) M₂ विमले (for
बभूव) D₂ D₂ 8 T₂ M₂ गतकल्मष, C₂ as in text (for
विगतकृम)

21 °) D₂ D₂ 8 11 हि (for 5पि) —°) D₁ 13
आश्रित (for आश्रित) S₁ D₁ 3 5 7 9 11 13 दिव्यमारुह वै
रथे —After 21 48 B₂ 13 ins

929* पूजितो विविधैर्लक्षैर्गङ्गाजनकर्मणा ।
—°) V₂ यथावद्रे D₂ D₂ 8 राजस् (for तेनाम्) M₂ ययौ
प्रदोष्यन्मार्गं —°) B₁ 2 D₂ 13 M₂ पृष्ट (B₁ परि [sic])
तोन्वयात् —After 21 N₂ V B D₁₀ 11 13 M₂ 13 ins

930* महातरङ्गोऽधिवती प्रवृत्तस्तोव राघव ।
[V₂ महातरङ्गस्तोवती (for the prior half) V₂ वृत्तस्तोव
(submetnc)]

—Thereafter read (D₂ twice) 926* Then all
cont

931* प्रययौ विलसन्तीव भगीरथरघानुगा ।
[V₂ विहसन्ती D₂ 13 च (for [व]व) B₁ D₁ 13 M₂ यथा (M₂
दा [नुगा]]

देवाः सर्पिगणाः सर्वे दैत्यदानराक्षसाः ।
गन्धर्वयक्षप्रनराः सर्किरमहोरगाः ॥ २२
सर्माश्चाप्सरसो राम भगीरथरथानुगाः ।

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे द्वित्रिवारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

22 V₂ om 22-23^a —^b) T₂ -रक्षसा G₂ दैत्यराक्षस
दानवा (by transp) —^c) V₂ गेधययक्षसिद्धौवा, D₁₂
मेघवर्गं यक्ष प्रवर —^d) S₁ गगामनु महेरगा —For 22
M₂ subst

932* देवा सिद्धययक्षैना सर्किरमहोरगा ।
सदैत्यदानवगणा सहस्रिणि मृगपथिभि ।

23 V₂ om 23^{ab} (cf v. 1 22) —^a) V₂ D₂ :
T₂ G₁ : सर्पाद (for सर्पाद) V₁ सुवाप्सरोगणा G₁ नाम
(for नाम) —^b) D₁ : M₂ C₂ -र(D₂ प)यानुगा, D₁₁
M₂ -यथा(M₂ द्वा)नुगा, C₁ t -यथानुगा (as in text)
—^c) V₁ D₁₂ गगामनुगम-प्रीता, V₂ B₁ : गंगानुगमन
(V₂ ने)प्रीता V₄ गगादेवी मन प्रीता —^d) V₂ D₂
जलधराद —For 23^d M₂ subst, while B₁ ins
after 23

933* गंगामनुययुस्तत्र (B₁ भिययुस्ते च)सर्वाश्च सरित शुभा ।
24 *) S₁ D₁ : 18 दद्या V₂ M₂ ततो, C₂ k t as in text
(for यतो) V₂ भगीरथो यतो (by transp) V₁ यातो B₁
गच्छेत् (for रात्रा) —M₂ om. from 24^a up to I 43
1^a —^b) S₁ D₁ तथा V₂ D₂ तत्र, C₂ k t (implied)
as in text (for ततो) V₂ सतिद्रा (for यत्तस्विनी)
—^c) S₁ N₂ V B D₁ : 7 10-12 नरताडूळ (for सरिता
श्रेष्ठा) D₁ D₂ : G₂ M₁ प्रणादिनी (for विनादिनी)
S₁ N₂ V II D₁ 2 5 7 10-12 सर्वलोळ (B₁ देय)नमस्कृता
D₁₂ जगाम नरताडूळमय ध्येयनमस्कृता —After 24 S₁ (sec
m on an additional fol) D₁ D₂ : 7 10-12 T G M₂ :
C₂ k t (Cv r comm on I 9 only Cm on I 3-9) ins

934* ततो हि यजमानस्य जहोऽद्भुतकर्मण ।
गङ्गा संज्ञावयमास यज्ञघात महात्मन ।
तस्यापरेणैव ज्ञात्वा मुदो जहस्तु राघव ।
अग्निचक्षु जलं सर्वं गङ्गाया परमाद्भुतम् ।
ततो देवा सगन्धवा ऋषयश्च सुप्रसिम्ता । [5]
पूजयन्ति महात्मानं तद्गुं पुरयत्तमम् ।
गङ्गां चापि मयति क्व दुहितृये महात्मन ।
तत्सुतो महातेजा सोमगन्धामसृजन्तु ।
तस्माद्भुतमुदो गङ्गां प्रोष्यते ज ह्रीरिति च ।
जगाम च पुनर्गङ्गा भगीरथरथानुगा । [10]
सागरं चापि संमपा सा सरिष्वरा तदा ।
रसातलमुपागच्छति त्वेयं तस्य कर्मण ।
भगीरथो हि राजर्षिर्गङ्गां न दाय यद्यत् ।
नितामहात्मसदृशानरयश्चोत्तरेण ।

गङ्गामन्वगमन्प्रीताः सर्वे जलचराश्च ये ॥ २३
यतो भगीरथो राजा ततो गङ्गा यशस्विनी ।
जगाम सरिता श्रेष्ठा सर्वपापनिनाशिनी ॥ २४

अथ तद्रक्षसा राक्षि गङ्गासलिलमुत्तमम् । [15]

ज्ञावय पूतपाप्मान स्वर्गं प्राप्ता रघुत्तम ।

[(1 x) T₂ वा (for हि) —(1 3) D₂ T₂ G₁ : राजा
D₁₂ T₁ : G₂ यन्वा (for जह्व) S₁ स D₁ D₂ : च G₂ [अ]
य (for हु) C₂ Cm तस्या इति, C₂ तस्या इति, बलेपन गर्वन् ।
Ct तस्या अलेपन गवमित्यर्थः । C₂ —(1 4) S₁ G₁ : तज्ज्व D₁₂
T G₂ च^c G₂ M₁ : सलिल (for हु जय) —(1 5) D₂ T₂
G₁ : M₁ च (for स) G₂ M₁ मुनयश्च (for ऋषयश्च) —(1
6) S₁ om जह्व —(1 7) G₂ M₁ C₁ t [अ]नु (for [अ]
पि) G₂ दुहितृव —For ins see below —(1 8) D₂ M₂
महाराज (for तेजा) G₂ M₁ व्यसृजत् S₁ D₁ D₂ : प्रजु
(for पुन) —For ins see below —(1 11) G₁ : विवेश
सागर चापि (for the prior half) —For ins see below
—(1 14) S₁ D₁ D₂ : नयचेतन (S₁ नान्) D₂ f₂ G₂
M₂ "चेतन" (for दीनचेतन) —(1 15) D₁₂ T₁ : G₂ : M₁ :
त M₂ [प]तत् (for तत्) —(1 16) D₂ : ज्ञापयेत् T₂
पूतपाप्मानो M₂ पूत^c (for पूतपाप्मान) M₂ अन्यद्विचलनेन
(for the prior half)]
—After I 7 M₂ ins

935* भगीरथोऽपि राजर्षिस्तुष्टान् द्विजान्वतमम् ।

—After I 8 G₂ M₁ : (inf li : sec m) ins

936* प्रियस्य गङ्गा जह्वश्च ज्ञात्वा प्राप्ता भगीरथम् ।

पूजयित्वा मुनिरय यज्ञघातमुपागामत् ।

[(1 x) M₂ राजेश्च ताः (lacuna) (for जह्व ज्ञात्वा)

—(1 2) M₂ कथायाव (for मुनिरय)]

—After the prior half of I 13 G₁ : M₁ ins.

937* दिव्यं स्पन्दमस्थित ।

द्विती प्रागुत्तरो मायात्

—After 934* G₂ M₁ cont

938* ततस्तु गङ्गां प्रतिलम्प्य राजा

दिलीपमुपगंगनाथ संकरात् ।

होषोवतापोऽनु तूपाथ जहो

संमपयामास रितामहात्म ।

Colophon N₂ V B D₁ : 2 5 7 10-12 M₂ om (for M₂
cf v. 1 24 the rest continue the Sarga) —And^a name
D₂ om —Sarga namo D₂ गंगान्वतरं —Sarga
no (figures words or both) S₁ D₁ D₂ : 2 5
(except M₂) 43 D₂ 46 —After colophon T₂ con-
cludes with धीरामहन्मयाय नमः G₁ : 2 2 धीरामाय नमः G₂
धीरत रामानुजाय नमः M₂ धी - न

४३

स गत्वा सागरं राजा गङ्गयानुगतस्तदा ।
प्रविशेश तलं भूमेर्यत्र ते भस्मसात्कृताः ॥ १
भस्मस्यधासुते राम गङ्गायाः सलिलेन वै ।
सर्पलोकप्रभृर्ब्रह्मा राजानमिदमब्रवीत् ॥ २
तारिता नरशार्दूल दिवं याताश्च देवतः ।

43

६३ Ṇs missing Sarga 43 (cf v 1 I 33 8) Ṇs
V B D1 5 6 7 10-11 Ms continue the previous sarga

1 Ms om 1st (cf v 1 I 42 24) —^a) Ds
repeats (ditto) न Ds सागरो Ṇs Bs D10 11 राम (for
राजा) —^b) V1 B1 2 3 Ds 5 6 (before corr) 9 11 12 Ts
G2 4 M1 9 गंगाया (for गङ्गाया) B1 अनुगतम्, Ms [अ]नुगतम्
(for [अ]नुगतम्) —^c) Ṇs V B D10 11 Ms सा (V4 B1
प्या)त यत् (B4 तद्, Ms तं) म (V4 सा)गरानजै
—After 1 Ṇs V B D10 11 12 Ms 1ms

939* उपानीय ततो गङ्गा रसातलतल प्रभु ।
तर्पयामास तान्सर्वान्भस्मभूताश्चिवामहान् ।
अथ गङ्गाभस्मा तत्र प्राविता समतामया ।
दिप्यसृष्टिधरा भूवा जस्य स्वर्गं मुदा युता ।

[V4 om (hapl ?) 1 1-3 —(1 1) Ṇs V4 B2 D10
वपनीय V4 D10 11 12 गङ्गा —(1 2) Ms सर्वात्मा (by
transp) D10 om (hapl) from the post half of 1 2
up to 2nd (cf Ṇs variants of 2nd) B4 D12 Ms मसीभूताम्
(for मस्य) Ṇs विस्तृतेन महात्मना (for the post half)
—(1 3) B4 D11 तेन (for तत्र) D12 Ms प्राविता (for
प्रापिता) —Bs repeats 1 4 before 2nd (1) —(1 4) V4
भरा (for धरा) D11 दिव्यरूपरा स्रष्टु (for the prior half)
D12 स्वर्ग (for स्वर्ग) V1 2 3 Ms [अ]न्विता (for युता)]

2 D10 om 2nd (cf v 1 I) Bs repeats 2nd —^a)
Ms [उ]न (for [अ]न) S1 D1 5 11 तेन, D2 2 7 9 देरी, G1 2
वसिष्ठ (for राम) S1 D12 गङ्गादेन नरोत्तम, D1 5 5 7 9
सं (D1 गा)गङ्गेन (D2 वैश्व) नरोत्तम, D10 विस्तृतेन महात्मना
(for 4) Ṇs V B (Bs both times) D12 Ms तान्द्रष्टा
प्राविताभस्मभृत् विस्तृतेन (Ms मसीभूताम्) महात्मना (Ms
न), D11 इष्टा सङ्गाविताभस्मभृद (sic) स्नेन महात्मना
—^c) D1 5 7 9 11 सुरर, Ch as in text (for असुर)
Ṇs V B D10 11 Ms समीपयमुवाचेद् ब्रह्मा सुरगणै सह (V4
‘मैस्तदा)

3 “) D7 त्वरिताम्, D2 5 7 9 11 12 ते नृप (D12 नर) श्रेष्ठ,
G2 M1 च महाराज (G2 ‘जा) (for नरशार्दूल) S1 D1 5
कारिणि नृपश्रेष्ठ —^a) S1 D1 5 12 यातानि, D2 2 7 9 Ts

पटिः पुत्रसहस्राणि सगरस्य महात्मनः ॥ ३
सागरस्य जलं लोके याप्तस्यास्यति पार्थिव ।
सगरस्यात्मजास्तानत्स्वर्गे स्थास्यन्ति देवतः ॥ ४
इयं च दुहिता ज्येष्ठा तव गङ्गा भविष्यति ।
त्वत्कृतेन च नाम्ना वै लोके स्थास्यति निश्चुता ॥ ५

G1 5 Ms याता हि (for याताश्च) Dt देववित् (for
देववत्) Ṇs V B D10 11 Ms त्वया एषे (V4 पूता) गितामहा,
D11 द्विव जा (या)ता वितामहा —Ts om (hapl) 3rd 4
—^c) V1 B4 D7 9 Ms पटि —^d) G4 सागरस्य —After 3
Ṇs V B D10 11 followed by 941*] Ms 1ms

940* अक्षय सगरस्याय नाम्ना व्यागो महोदधि ।
व्यक्त सगर इत्येव व्यागि लोके गमिष्यति ।

[(1 1) V1 अक्षय, V4 अवयु (for अक्षय) B1 2 (Bs
marg also) सा (Bs स)गस्य (for सगरस्य) V4 [अ]स
(for [अ]य) B1 नव्याव्यागो (for नाम्ना) Ms मनिष्यति (for
महोदधि) —(1 2) D11 व्यक्ति, Ms राजन् (for व्यक्त) V4
[अ]य B4 D10 Ms [ए]व (for [ए]व) V1 लोकस्यानि, V4
D10 दयाम (D10 ‘तो) लोके B4 दयति-गे (for व्याति लोके)]

4 Ts om 4 (cf v 1 3) —^a) D12 सगरस्य S1
D1 5 7 9 11 12 यात्रलोके (by transp) Ds तावद्लोके (for
लोके यावद्) Ds पार्थिव, Ds राघव (for पार्थिव) —Ms
reads 4th inf lin —^c) Ds सागरस्य Dt D4 5 6 स्वर्गे
(for तावद्) —^d) S1 D5 11 लोके, Dt D4 5 6 Ct द्विवि (for
स्वर्गे) G2 देववित्, Ch ‘वत् (as in text) —For 4 Ṇs
V B D10 11 Ms subst while D11 ms after 940*

941* यावत् सागरो लोके स्थितोऽप्यमिह दासत ।
सगर सहित पुत्रैस्तदावत्स्वर्गे नियस्यति ।

[(1 1) D11 दासत् (for दासत्) Ms वसति (for
व्यमिह) V1 स तुन (for दासत्) —(1 2) B1 4 सहितै
(for सहित) V4 पुत्रैः (for पुत्रैः) D11 धर्मता मगरो राजा
(for the prior half) B5 ति* (for निवस्यति)]
—After 4 S1 D1 5 7 9 11 12 ms

942* दिव्यमात्म्याम्बरधरा दिव्यगन्धासुमेधना ।
दिव्यरूपधराधैव भविष्यति गुणाधरा ।

[(1 1) S1 पूता Ds 12 पूता (for धरा) —(1 2) D11
स्रष्टु (for धरा) D2 2 12 भविष्यति D1 गङ्गाधरा]

5 “) S1 तु, D2 Ts हि, Cg as in text (for च) Ts
महिता (for दुहिता) Ṇs V B D10 11 Ms राघव, D2 11
G2 8 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) —^c) S1 D1 5 12 तु, Dt D2 5 12
Ms [अ]य, D2 Cm च (for धै) D12 वस्तुने तत्र नाम्ना
(sic) —^d) S1 (marg as in text) D1 2 5 9 11 लोक
(D2 9 ‘क)पातीति (D1 ‘तु) (for लोके स्थास्यति) D2 7

देवाः सर्पिणाः सर्पे दैत्यदानराक्षसाः ।
गन्धर्वयक्षप्रराः सर्किरमहोरगाः ॥ २२
सर्पाश्चाप्सरसो राम भगीरथरथानुगाः ।

गङ्गामन्वगमन्त्रीताः सर्पे जलचराश्च ये ॥ २३
यतो भगीरथो राजा ततो गङ्गा यशस्विनी ।
जगाम सरितां श्रेष्ठा सर्पपापनिनाशिनी ॥ २४

इति श्रीरामायणे वाल्मीके द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

22 V₃ om 22-23^b —^b) T₂ रक्षसा G₂ दैत्यराक्षस-
दानवा (by transp) —^c) V₂ गन्धर्वयक्षसिद्धौवा, D₁₂
गन्धर्वा यक्ष प्रवरा —^d) S₁ गगामनु महेरगा —For 22
M₁ subst

932* देवा सिद्धर्षयश्चैना सर्पिनरमहोरगा ।
सदैत्यदानवगणा सहस्रि शृगपश्चिभि ।

23 V₃ om 23^{ab} (cf v. 1 22) —^c) V₄ D₆ s
T₁ G₁ 4 सपाश् (for सर्वाश्) V₃ सवाप्सरोगणा G₁ चाम
(for राम) —^b) D₁ s M₁ G₂ २ (D₆ प) यानुगा, D₁₁
M₁ यथा (M₁ वा) युगा, Ck t नयायुगा (as in text)
—^c) V₁ D₁ s गगामनुगमन्त्रीता, V₂ s B₁ 4 गंगानुगमन
(V₃ ने) भीरा, V₄ गगादेवी मन प्रीता —^d) V₄ D₆
जलचराश्च —For 23^d M₁ subst, while B₁ ins
after 23

933* गंगामनुययुस्तत्र (B₁ भिययुस्तेच) सर्वांश्च सरित श्रुमा ।

24 —^a) S₁ D₁ 12 यथा, V₃ M₁ ततो, Cg k t as in text
(for यतो) V₄ भगीरथो यतो (by transp) V₃ बातो, B₂
शक्तेरु —^b) M₁ om from 24^b up to I 43
2^c —^b) S₁ D₁ सत्पा, V₄ D₆ तत्र, Cg k t (implied)
as in text (for ततो) V₄ सरिद्वरा (for यतास्विनी)
—^c) S₁ N₁ V B D₁ 3 7 10-12 नरताईल (for सरिता
श्रेष्ठा) D₁ D₆ s G₂ M₁ मगाशिनी (for निनाशिनी)
S₁ N₁ V B D₁ 3 7 10-12 सर्वलोका (B₁ देव) नमस्कृता
D₁₂ जगाम सरितांलमथ लोकनमस्कृता —After 24 S₁ (sec
m on an additional fol) D₁ D₆ s 7 12 T G M₁ s
Cg k t (Cv r comm on l 9 only Cm on l 3-9) ins

934* ततो हि यजमानस्य जहोरद्वृत्कर्मण ।
गङ्गा सङ्गावपायात् यज्ञात् महात्मन ।
तस्यानलेपेन श्लाघा मुदो जह्वन्तु राघव ।
भरियन्तु जलं सर्वं गङ्गाया पामाहुतम् ।
ततो देवा सगन्धर्वा कृपयश्च सुप्रसिम्वा । [5]
पूजयन्ति महात्मानं सधुं पुरयसचमम् ।
गङ्गां वापि मयन्ति स दुहितृषु महात्मन ।
तत्सन्तुष्टो महातेजा श्रोत्राम्यामसृजन्तु ।
तस्मात्सन्तुष्टा गङ्गा शोष्यते अ हवीति च ।
जगाम च पुनर्गङ्गा भगीरथराधुगा । [10]
सागरं वापि संप्राचा सा सरित्वरा तदा ।
रसानलमुपागच्छति नृपपति तस्य कर्मण ।
भगीरथोऽपि राजर्षिर्गङ्गां न दत्त यद्यत् ।
निनामहात्मकात् प्रायश्चित्तोत्तमपेन ।

मथ तद्वसना राशि गङ्गासलिलमुत्तमम् । [15]

प्रायश्चित्तपाप्मानं स्वर्गं प्राप्ता रघुत्तम ।

[(1 x) T₂ वा (for हि) —(1 3) D₆ T₂ G₁ s राजा,
D₁₂ T₂ s G₂ यज्ञा (for जह्वन्तु) S₁ स Dt D₆ s च, G₂ [अ]
य (for तु) Ck Cm तस्या इति, Cg तस्या इति । बलेपन गर्वम् ।
Ct तस्या मन्त्रेपन गवमिलम् । Ck —(1 4) S₁ G₁ सतज्जल, D₁₂
T G₂ च, G₂ M₁ s सति (for तु जल) —(1 5) D₆ T₂
G₁ s M₁ च (for स) G₂ M₁ मुनयश्च (for कृपयश्च) —(1
6) S₁ om जह्व —(1 7) G₂ M₁ Ctp [अ] तु (for [अ]
पि) G₂ दुहितृषु —For ins see below —(1 8) D₆ M₁
महात्मन (for वैजा) G₂ M₁ व्यसृजत् S₁ Dt D₆ s मनु
(for पुन) —For ins see below —(L 12) G₁ s विदेश
सागर वापि (for the prior half) —For ins see below
—(1 14) S₁ Dt D₆ s नतचेतन (S₁ नान्) D₆ T₂ G₂
M₁ s चेतस (for दीनचेतन) —(1 15) D₁₂ T₂ s G₂ s M₁ s
च, M₁ [प] तद् (for तद्) —(1 16) D₆ s ज्ञापयेत् T₂
पूतमायानो M₁ पूत (for पूतपाप्मान) M₁ अभ्यधिकृतलेन
(for the prior half)]
—After L 7 M₁ ins

935* भगीरथोऽपि राजर्षिस्तुष्टान द्विनमस्तमम् ।

—After l 8 G₂ M₁ s (inf h s sec m) ins

936* रिक्तस्य गङ्गां जह्वन्तु श्लाघा प्रातः भगीरथम् ।

पूजयिष्या मुनिरय यज्ञात्तदनुपागमम् ।

[(1 x) M₁ राजैश्च तां (lacuna) (for जह्वन्तु श्लाघा)

—(1 2) M₁ यथायार्थ (for मुनिरय)]

—After the prior half of l 13, G₁ s M₁ ins.

937* दिव्यं स्थम्भनमारिषत् ।

दिवो प्रायुस्ततो प्रायश्च ।

—After 934* G₂ M₁ com

938* तदस्तु गङ्गां प्रतिहन्त्य राजा

दिलीपमुनुरंगनाथ सकरात् ।

हृष्टोऽयमर्षो नृपाथ जहो

संभावयामास वितामहात्म्य ।

Colophon N₁ V B D₁ 3 7 10-12 M₁ om (for M₁
cf v. 1 24 the rest continue the Sarga) —Kān₁
name D₆ om —Sarga name D₆ रागावतरी —Sar
no (figures words or both) S₁ Dt D₆ s
(except M₁) 43 D₆ 46 —After colophon T₂ c
cludes with श्रीतामवन्द्याय नमः G₁ 2 4 श्रीतामाय न
श्रीमते रामानुजाय नमः M₁ श्री श्री...

राजर्षिणा गुणयता महर्षिममतेजसा ।
मत्तुल्यतपसा चैन क्षत्रधर्मस्थितेन च ॥ १०
दिलीपेन महाभाग तप पित्रातितेजसा ।
पुनर्न शङ्किता नेतुं गङ्गां प्रार्थयतानघ ॥ ११
सा त्वया समतिक्रान्ता प्रतिज्ञा पुरुषर्षभ ।
प्राप्तोऽसि परमं लोके यशः परमसंततम् ॥ १२
यच्च गङ्गातरणं त्वया कृतमरिदम् ।

अनेन च भवान्प्राप्तो धर्मस्थायतनं महत् ॥ १३
प्रापयस्व त्वमात्मानं नरोत्तम सदोचिते ।
सलिले पुरुषन्यास्य शुचिः पुण्यफलो भव ॥ १४
पितामहानां सर्वेषां कुरुष्व सलिलक्रियाम् ।
स्वस्ति तेऽस्तु भविष्यामि खं लोकं गम्यतां नृप ॥ १५
इत्येवमुक्त्वा देवेशः सर्लोकपितामहः ।
यथागतं तथागच्छेन्नलोकं महायशः ॥ १६

text —^d) T₂ 3 तप (T₃ °व) मापिता, G^o M₁ नैव साधिता,
Cg as in text (for नायवपिता) N₂ V₁ 3 B₁ 3
D₁ 3 7 9 11 13 म (D₁ 10 om [hapl.]) प्राप्त (V₃ °स) काम
एव (V₁ B₁ 3 D₂ 3 9 11 °व) हि, V₂ प्राप्ता कामयता न हि,
D₃ 11 प्राप्तकाम समजसा, Ct as in text

10 B₄ om 10 D₇ om 10^{ab} (for both cf v 1 9)
—^a) S₁ N₂ V B₁ 3 D₂ 10 13 T₃ G₂ M₂ राजर्षिणा, Cg °र्षिणा
(as in text) S₁ D₂ गुणयता, N₂ V B₁ 3 D₁ 10 पुत्राणाम्ना
(for गुणयता) —^b) N₂ V₁ 3 B₁ 3 D₁ 10 13 नेजसा S₁
महर्षिममतेजसा, D₁ 3 5 9 11 13 महर्षिप्रतिमौजसा (D₂ °स
[sic]) Ck as in text (for °) —D₁ reads 10°-11^b in
marg —^c) S₁ N₂ V₂ 3 B₂ 3 D₁ 3 5 7 9 11 13 अतुल्य, V₂
मत्तुल्य (sic) V₄ अतुल्य, B₁ अतुल्य (sic) D₁ 11 सुतस,
Ck t as in text (for मत्तुल्य) D₁ 2 9 10 13 वा (for च) S₁
N₂ V₁ 3 B₁ 3 D₂ 3 5 7 9 11 13 मा जि (for [वृ]व) D₁
10 अतुल्यतेजसा चापि, G^o तपसा मम मत्तुल्येन —^d) V₂
क्षत्रधर्मे, D₁ क्षत्रधर्मे, Ck as in text (for क्षत्रधर्मे) V₂
रतेन (for स्थितेन) D₂ 3 हि, D₁ 13 वा (for च)

11 B₄ om 11^{ab} (cf v 1 9) D₁ reads 11^{ab} in
marg (cf v 1 10) —^a) V₁ M₂ महाराज (for महा
भाग) —^b) D₁ [म]मितीजसा, D₂ 3 7 11 महीजसा, G₂ [मा]
दितेजसा (for [म]मितीजसा) —^c) S₁ Dt D₂ 3 5 9 11 G₂
M₂ शक्तिता N₂ V₁ 4 B₁ 2 4 D₁ 10 शक्तिता, V₂ B₂ शक्तिता,
D₁ 11 शोधित, G₁ 3 शयया वै, M₂ शययते, Ckp शक्तिता (for
शक्तिता) S₁ गगा, N₂ V₁ 3 B₁ 3 D₂ 3 10 11 13 तेन, D₁ 2 7 येन
(for नेतु) V₂ पुनर्न गगा ततेन, D₁ 11 पुनर्न शयया चान्येन
Ck कश्चित्शक्तिनेति सुपोक्तित्याख्याने प्रायनिष्ठ । Ck —^d)
S₁ तेन, V₁ 2 Dt D₂ 3 5 7 9 11 13 T₃ M₁ गगा (for
गद्गा) V₄ B₄ प्राययते, B₁ प्राययता (for प्राययता)
Ck Gm गद्गामानेतुं न शक्तिता । Cg k t सा पुनर्नेतुं न शक्तिता । Ck

12 °) S₁ N₂ V B₁ D₁ 3 5 7 9 10-11 समनुप्रासा, M₂ Ck
समनुप्रासा, Cmg t as in text (for समनुप्रासा) —^b)
M₂ सायव (for प्रतिज्ञा) D₁ 11 भरतर्षभ —^c) V₂ प्राप्त च, D₂
(before corr) प्राप्नोति, D₁ 11 M₂ प्राप्नोति (for प्राप्नोति)
M₂ [म]नुपमं (for परम) —^d) D₁ यश (sic) (for
यश) S₁ त्रिदशमहित, N₂ V B₁ D₂ 10-13 त्रिदश (B₁

lacuna) समव, D₁ त्रिदशसत्तम, D₂ 7 G₁ 9 त्रिदशमिति,
D₃ त्रिदशसत्तम (corrupt) Ct परमसम (as in text)

13 °) Dt D₂ 3 13 तच्च, D₁ 13 तच्च, Cmg as in text
(for यच्च) V₄ गगावरण कृत्वा (hypermetric) —^c)
S₁ N₂ V B₁ D₁ 3 5 7 10-11 M₂ महायश (D₁ °सा, M₂
°सो), D₁ 13 सह प्राप्त (for भव्यप्राप्नो) —^d) Cg [मा]यतनं
(as in text) M₂ भवान् (for महत्) S₁ N₂ V B₁
D₁ 3 5 7 10-13 धर्मस्थायतां (S₁ D₁ °वे) त्वयानघ (D₁ °व),
Cmg t as in text (for °)

14 °) N₂ V₁ 3 B₁ (B₂ marg as in text also)
D₁ 10 11 पावयस्व, G₁ 3 पावयस्व, Cmg t as in text (for
पावयस्व) S₁ D₁ 11 पावयस्व त्व स्वमा मान, V₄ पावय सुत
मामान (sic) Ck परा पावयति स्वेत्यादिरुपसंहारिण
वाद् । Ck —^b) N₂ V₁ 2 4 B₁ D₁ 3 10 11 M₂ सुरोत्तम, D₂
नरोत्तम (for नरोत्तम) S₁ D₁ 13 मयोदिते, V₁ D₁ 3 7
स (D₂ 7) द्योदिते, V₂ सुरक्षिते V₄ सदोचिते, B₂ (marg as
in text) स्वदोचिते, T₃ नरोचिते, M₂ सुरोदिते, Cmg k t
as in text (for सदोचिते) —^c) S₁ N₂ V B₁ 3 Dt
D₁ 4-6 8 13 G₁ 3 M₂ श्रेष्ठ (for न्याय) —^d) N₂ B₂
D₁ 10 13 पुण्यफलाय च, V₂ पुण्यतमो भव, V₄ B₂ पुण्य
फलोद्भव (B₂ °वे), D₂ °भवेद्, D₇ °फलोद्भव (for पुण्यफलो
भव) Ck पुण्यफलमिति मत्तुल्यो बोद्धव्यः । Ck

15 °) S₁ N₂ V₂ 4 B₁ D₁ 3 5 7 10-13 M₂ सलिले
(for सर्वेषां) —^b) S₁ N₂ V B₁ D₁ 3 5 7 10-13 M₂ च (D₁
स्व, D₁ 2 4) वयामुख (B₁ °कम [m °सुख], B₂ °सुत,
B₄ °स्वव) (for सलिलक्रियाम्) —^c) T₃ स्वद्, Ck t as
in text (for स्व) Cg k t गम्यता (as in text) S₁
D₁ 3 5 7 11 13 स्वगृह गम्यतामिति, N₂ V B₁ D₁ 10 13 स्व (V₄
चु) लोकं नर (V₃ मुनि) पुनर, D₂ स्वर्गलोकं च गम्यता

16 °) S₁ D₁ 13 लोकेन्द्र (for देवेश) N₂ V B₁
D₁ 10 13 इत्युक्त्वा भगवान्ब्रह्मा भगीरथमरिदम् (B₁ D₁ 13 °म)
—^c) Ck Ct यथा ब्रह्मावतमितिच्छेद् । Ck S₁ D₁ 13 जगामाय,
D₁ 3 7 11 जगामासु T₂ 3 G₂ यथागच्छद्, G₂ M₂ तद्गच्छद्,
Cg as in text (for यथागच्छद्) D₁ 3 7 11 ब्रह्मलोकं S₁
D₂ ब्रह्मलोकं (D₂ °क) पितामह, D₁ 2 ब्रह्मा लोकपितामह
(for °) N₂ V B₁ D₁ 10 13 जगाम महिगे द्यैर्ब्रह्मलोक
समायय, M₂ जगामासु श्वे ब्रह्मा लोक पुण्य महायशः

गङ्गा त्रिपथगा नाम दिव्या भारीरथीति च ।
 त्रीन्पथो भागयन्तीति तत्त्रिपथगा स्मृता ॥ ६
 पितामहानां सर्वेषां त्वमत्र मनुजाधिप ।
 कुरुष्व सलिलं राजन्प्रतिज्ञामपवर्जय ॥ ७

लोकाधारी भविष्यति, D₁₁ लोके स्थातिं गमिष्यति —For 5^d N₂ V B D₁₀ 13 M₂ subst

943* भारीरथीति त्रिपथाया त्रिषु लोकेषु भूपते ।

[V₂ गीयते, V₂ भूते, V₂ B₂ 2 विहृता (for भूपते)]

6^a) S₁ D₁-3 5 7 9 11 13 गतेति प्रथित (D₇ 'यम्' (for गङ्गा त्रिपथगा) D₃ 7 राम, D₁₂ T₁ 2 G₄ राजत् (for नाम) N₂ V B D₁₀ 13 M₂ गतेति यमनाद्धमे (B₂ marg also 'नाम, M₂ 'हूमौ'), G₂ गगा या त्रिपथा नाम —^b) S₁ D₁ 11 13 तथा, N₂ V B D₁₀ 13 M₂ दयाता, D₁-3 7 9 दिव्य (for दिव्या) M₂ om च (submetne) —G₂ om 6^d —^c) D₄ M₁ त्रिपथो G₄ पावयती, Cm आत् (as in text) —^d) D₁ D₂ T₂ तस्मात्, D₂ तत्, Cm as in text (for तत्तत्) —For 6^d S₁ N₂ V B D₁-3 7 9-13 M₂ subst

944* भविष्यति सतिष्टेष्टा लोके त्रिपथगेति च ।

त्रिपथगेति नामास्यास्त्रिमार्गगमनादिदम् ।

[S₁ D₁-3 7 9 13 om 1 x —(1 x) V₂ M₂ त्रिनेत्रपथगेति च (for the post half) B₄ om (hapl) from च up to ति in 1 2 —M₂ om (hapl) from 1 2 up to 1 6 of 945* —(1 2) D₂ 7 त्रिमार्गा (for त्रिपथगा) S₁ B₁ D₁ 2 13 त्रिपथेति च नामास्यात् (D₁ 'स्यात्'), D₂ त्रिपथगेति च नाम स्यात् (hypermetric) (for the prior half) S₁ कृन्, V₂ 4 इव, V₂ इत् V₂ अभूत्, D₁ 11 13 इत्, D₂ 3 7 हुन्, D₂ रथता, D₂ अपि (for इत्) B₁ त्रिमार्गगमनादिक, D₂ त्रिमार्गगमनात्तत् (for the post half)]
 Then cont

945* श्रीमन्नोक्त्यापवन्त्या वै सुरभिर्मिरदाहृतम् ।

द्विदि तारयते देवाभ्यामात्मन्ययतेष्वथ ।

सुरि तारयते सर्पास्तेन त्रिपथगा स्मृता ।

द्वितीयं चादि गङ्गां गौं गताया विद्यापते ।

भारीरथीनि चाप्येतत्तृतीयं नाम सुयत् । [5]

भविष्यति च स्वलीला मलीला च विचक्षणः ।

पारथ सुनि गङ्गां च विद्वन्नि महानदीम् ।

तावत्ताराश्या कीर्तिर्नैकेषु विचरिष्यति ।

[M₂ om 1 x-6 (cf v 1 6 [944*]) —(1 x) V₂-3 B₂ D₇ प्रपन्त्या, V₂ B₁ या (B₁ ता)प्यता, D₂ चापिता, D₂ प्रापन्त्या (for पारथगा) V₂ 4 उताहृता S₁ N₂ V B D₁ 2 3-13 om 1 x and 3 —(1 4) B₁ द्वितीयं V₂ [अ]ति (sic) (for [अ]ति) S₁ V₂ D₁ 5 गौं गतायां, D₂ रंगया (for गौं गताया) —(1 5) D₁ भारीरथीनि S₁ D₁ [ए]त्, V₂ D₁ [ए]त्, D₁ [ए]त्, D₁ 9 11 [अ]त्यत्

पूर्वकेण हि ते राजस्तेनातियशसा तदा ।

धर्मिणां प्रवेरेणाय नैष प्राप्नो मनोरथः ॥ ८

तथैवांशुमता तत्तु लोकेऽप्रतिमतेजसा ।

गङ्गां प्रार्थयता नेतुं प्रतिज्ञा नापवर्जिता ॥ ९

(for [ए]त्तत्) D₁ 13 भारीरथेति वाप्येतत् (for the prior half) N₂ B₂ D₁₀ 13 चापि, V₂ राम, D₂ वापि (for नाम) S₁ D₁ 3 5 7 सुयत् B₄ सुयते, D₂ सुयत्, D₇ सत्तत्, D₁ सुयत् (for सुयत्) —D₁ om 1 6 —(1 6) D₁ तु (for first च) D₂ तल्लीला N₂ V₂ B (B₁ marg also as above) D₁₀ त्व (B₄ त)ल्लीला च भविष्यति (for the prior half) D₁ lacuna for मलीला V₂ 'हृत्', V₂ B₂ 'हृत्', D₂ 'हृत्' (for विचक्षण) V₂ स्वलीला चापि मलीला भविष्यति विचक्षण —S₁ D₁-3 5 7 9 13 om 1 7 and 8 —(1 7) B₁ तु (for च) B₄ [ए]ति (for [ए]त्) —(1 8) V₂ B₂ प्रचरिष्यति D₁ सन्नेके भविष्यति (for the post half)]
 M₂ further cont

946* यावच्च कीर्तिरनुला तथेय प्रभविष्यति ।

तावत्पुण्यकृता लोके तव वासो भविष्यति ।

महत्तव त्वया पुण्य गङ्गाया (न)यता दिव ।

इय लोके भूपक्षेष्ट प्रतिज्ञा चापवर्जिता ।

7^b) G₁ 3 M₂ [अ]त् (for [अ]त्) V₂ D₁ 'प', B₂ वसुधाधिप (for मनुजाधिप) —D₁ om (hapl) 7^a and 8^a —^a) D₂ lacuna for प्रतिज्ञात् S₁ B₁ D₁ 3 7 9 11 13 परिपात्य, V₂ 3 M₂ 'वर्जयत्', B₂ (before corr as in text) 4 (as in text also) D₁ 3 प्रतिपात्य, T₂ 3 'मार्गम्', M₂ अनुत्, Cm g h t as in text (for अपवर्जय)

8^a) D₁ om 8^a (cf v 1 7) —^a) S₁ D₁ 13 पूर्व वेनः N₂ V B D₁-3 7 9-11 पूर्वनेन, Cm g h t as in text (for पूर्ववेण) S₁ N₂ V B D₁-3 7 9 13 G₁ 3 M₂ [अ]ति (for हि) V₂ 'तत्', G₂ रानम् (for ते तारयत्) —^b) D₁ वेन, D₂ स्वेन (for तेन) V₂ [अ]ति D₂ 11 [अ]ति (for [अ]ति) N₂ V₂ 3 B₂ 4 D₁₀ 13 तत्ता, B₁ वया, D₁ 3 सदा, D₂ T₂ तथा (for तदा) V₂ तेनापि समरेण च, M₂ समरेण महाप्रता, M₂ तेनापि समरेण —^c) D₂ चमेण (for चर्मिणा) S₁ N₂ V₂ 4 B D₁-3 7 9-11 T₂ 3 M₂ [अ]ति, V₂ [अ]त् (for [अ]त्) —^d) V₂ [ए]त्, D₂ T₂ [ए]त् (for [ए]त्) B₁ D₂ प्राप्नो (sic) T₂ प्राप्ता मनोरथा

9^a) V₂ तव, G₂ तदा, Cg as in text (for तथा) D₁ [अ]नुमते D₁ 4 5 T₂ G₁ 3 M₂-3 यत्तः D₂ 7 9 वीर (for वात) —^a) V₂ प्रविततेजसा —B₂ om (hapl) 9^a-11^a. Dr om (hapl) 9^a-10^a S₁ om 9^a —^b) D₂ 4 5 11 12 रीमा D₁ T₂ प्राथयता (for 'यता) D₁ 3 11 वीर, D₂ भूतो D₁ 13 तव (for तव) N₂ V₂ 4 B₂-3 D₁₀ 13 रीमा प्राथयमानेन, V₂ रीमा प्रथयमानेन, Ct as in

गङ्गा त्रिपथगा नाम दिव्या भागीरथीति च ।
 त्रीन्पथो भाग्यन्तीति तत्त्रिपथगा स्मृता ॥ ६
 पितामहानां सर्पानां त्वमत्र मनुजाधिप ।
 कुरुषु सलिलं राजन्प्रतिज्ञामपजर्जय ॥ ७

लोकघात्री भविष्यति, D₁₁ लोके ख्यातिं गमिष्यति —For
 5th N₂ V B D₁₀ 13 M₄ subst

943* भागीरथीति विख्याता त्रिषु लोकेषु भूपते ।

[V₁ गीयते, V₂ भूते, V₃ B₁ 2 विद्वता (for भूपते)]

6 * S₁ D₁—3 5 7 9 11 13 गरीति प्रथित (D₇ *धम) (for
 गङ्गा त्रिपथगा) D₂ 7 राम, D₃ T₁ 2 G₄ राजन् (for नाम)
 N₂ V B D₁₀ 13 M₄ गरीति गमनाद्भूते (B₃ marg also
 *द्राम, M₄ *द्रौ), G₄ गता या त्रिपथा नाम —⁸) S₁ D₁ 11 13
 तथा, N₂ V B D₁₀ 13 M₄ दयाता, D₁—3 7 9 दिव्य (for
 दिव्या) M₄ om च (submetric) —G₄ om 6th —⁹)
 D₄ M₁ त्रिपथो G₄ पावयती, Cm भाव* (as in text)
 —¹⁰) D₁ D₂ T₃ तस्मात्, D₄ तत्र, Cm as in text (for
 तत्स) —For 6th S₁ N₂ V B D₁—3 5 7 9 13 M₄ subst

944* भविष्यति सविष्टेष्टा लोके त्रिपथगेति च ।

त्रिपथगेति नामास्यास्त्रिमार्गगमनादिदम् ।

[S₁ D₁—3 5 7 9 13 om 1 x —(1 x) V₂ M₄ विनेकपथगेति
 च (for the post half) B₄ om (hapl) from च up
 to M in 1 2 —M₄ om (hapl) from 1 2 up to 1 6 of
 945* —(1 2) D₂ 7 त्रिपथगा (for त्रिपथगा) S₁ B₁ D₁ 5 13
 त्रिपथेति च नामास्यात् (D₁ *द्वयात्) D₂ विपथेति च नाम त्याज्य
 (hypermetric) (for the prior half) S₁ कृत्, V₁ 4 इय,
 V₂ इत् V₃ भगवत्, D₁ 11 13 स्मृत्, D₂ 7 इत्, D₃ स्मृता D₁₀
 अति (for इदम्) B₁ त्रिमार्गगमनादिक D₃ त्रिनामगमनात्सुच (for
 the post half)]
 Then cont

945* श्रीन्योक्रान्पावपन्या ये सुरभिर्मिददाह्वम् ।

द्विं तारयते देवाभ्यामास्मारयतेष्वपि ।

सुरि तारयते मर्यास्तेन त्रिपथगा स्मृता ।

द्वितीयं चारि गङ्गां नो गङ्गाया विधापते ।

भागीरथीनि धायेत्तृतीयं नाम सुयत । [5]

भविष्यति च स्मृतीनां मलीया च त्रिचक्षण ।

वाचसु सुरि गङ्गेयं भविष्यति महानदी ।

तारसप्तश्रया कीर्तिर्नित्यं विचरिष्यति ।

[M₄ om 1 x-6 (cf v l 6 [944*]) —(1 x)
 V₁—3 B₄ D₁ प्रारयन् V₂ B₁ भा (B₁ ता) तस्मात्, D₂
 धारयिता, D₃ धारयन् (for धारयता) V₄ D₂ उदाहृता S₁ N₂
 V B D₁ 2 5 9 13 om 1 2 and 3 —(1 4) B₁ द्वितीयां
 V₃ [म]ति (sic) (for [म]ति) S₁ V₂ D₁ 5 नो गङ्गाया,
 D₂ गङ्गाया (for नो गङ्गाया) —(1 5) D₁ भागीरथीनि
 S₁ D₁ [म]ति, V₁ D₁ [म]ति, D₂ [म]ति, D₃ 11 [म]ति

पूर्वकेण हि ते राजस्तेनातियशसा तदा ।

धर्मिणां प्रप्रेषाथ नैप प्राप्तो मनोरथः ॥ ८

तथैवांशुमता तत्तु लोकेऽप्रतिमतेजसा ।

गङ्गां प्रार्थयता नेतुं प्रतिज्ञा नापजर्जिता ॥ ९

(for [म]ति) D₁ 11 भागीरथेति वापेत्तु (for the prior
 half) N₂ B₁ D₁₀ 13 चापि, V₄ राम, D₂ चापि (for नाम)
 S₁ D₁ 5 9 सुप्रम B₄ सुप्रते, D₂ सुप्रम D₇ सुप्रम, D₁₀
 सुप्रम (for सुप्रम) —D₁₀ om 1 6 —(1 6) D₂ तु (for
 first च) D₃ तस्मात् N₂ V₂ B (B₁ marg also as
 above) D₁₀ च (B₁ त) तस्मात् च भविष्यति (for the prior
 half) D₁₁ lacuna for मलीया V₁ *क्षणां, V₂ B₄ *क्षणा,
 D₂ *क्षणा (for निष्क्षण) V₃ तस्मात् चापि मलीया भविष्यति
 विचक्षण —S₁ D₁—3 5 7 9 13 om 1 7 and 11 —(1 7) B₄
 तु (for च) B₄ [म]ति (for [म]ति) —(1 8) V₄ B₄
 प्रचरिष्यति D₁₁ तस्मात् भविष्यति (for the post half)]
 V₄ further cont

946* वाचसु कतिरित्तुला तथेय प्रभविष्यति ।

तावत्सुप्यकृता लोके तव चास्ते भविष्यति ।

महकृता त्वया सुप्य गङ्गाया (म) यता दिव ।

इय लोके नृपश्रेष्ठ प्रतिज्ञा चापजर्जिता ।

7 * G₁ 3 M₄ [म]ति (for [म]ति) V₂ D₁ *प, B₄
 वसुधाधिप (for मनुजाधिप) —D₁₀ om (hapl) 7th and
 8th —¹) D₂ lacuna for प्रतिज्ञाम् S₁ B₁ D₁ 5 9 11 13
 परिपालय, V₁ 3 M₄ *वर्जयन्, B₂ (before corr as in
 text) 4 (as in text also) D₁ 3 प्रतिपालय, T₂ 3 मार्ग्य,
 M₂ अनुव*, Cm g h t as in text (for अपजर्जय)

8 D₁₀ om 8th (cf v l 7) —²) S₁ D₁ 13 पूर्व केना
 N₂ V B D₁ 2 7 9 11 पूर्वतेन, Cm g h t as in text (for
 पूर्वकेन) S₁ N₂ V B D₁ 3 5 7 9 13 G₁ 3 M₄ [म]ति
 (for दि) V₂ *ते, G₃ हवन्त (for ते राजन्) —³)
 D₁ केन, D₂ स्वेन (for स्तेन) V₄ [म]ति, D₂ 11
 [म]ति (for [म]ति) N₂ V₁ 3 B₄ D₁₀ 13 सता, B₁
 सया, D₂ सदा, D₃ T₃ तथा (for तदा) V₂ तेनापि तस्मात्
 च, V₃ तस्मात् महायमता, V₄ तेनापि तस्मात्कर्मना —⁴) D₂
 चर्मण (for धर्मिणां) S₁ N₂ V₁ 3 B₄ D₁₀ 13 T₁
 M₄ [म]ति, V₃ [म]ति (for [म]ति) —⁵) V₃ [म]ति,
 D₂ T₃ [म]ति (for [म]ति) B₄ D₂ प्रातो (sic) T₃ प्राता
 मनोरथा

9 * V₄ तत्र, G₄ तदा, G₄ as in text (for तया)
 D₁ [म]ति सुयते Dt D₂ 5 T₃ G₁—3 M₁—3 यमः, D₂ 5 धी
 (for नाम) —⁶) V₄ प्रविततेन —B₄ om (hapl)
 9th—11th D₂ om (hapl) 9th—10th, S₁ om 9th, —⁷)
 D₂ 5 11 13 नया D₁ T₃ प्रार्थयता (for *यता) D₂ 5 11
 धीर, D₃ धीरः D₄ 13 तत्र (for नेतुं) N₂ V₁ 3 B₄ D₁₀
 13 नीनां प्रार्थयमानेन V₃ नीनां प्रपथमानेन, D₂ 5 11

भगीरथोऽपि राजपिः कृत्वा सलिलमुत्तमम् ।
यथाक्रमं यथान्यायं सागराणां महायशाः ।
कृतोदकः शुची राजा स्वपुरं प्रविशेह ॥ १७
समुद्धार्यो नरश्रेष्ठ स्वराज्यं प्रशशास ह ॥
प्रमुमोद च लोकस्तं नृपमासाद्य राघव ।

नष्टशोकः समुद्धार्यो बभूव विगतज्वरः ॥ १८
एष ते राम गङ्गाया विस्तरोऽभिहितो मया ।
स्वस्ति प्रामुहि भद्रं ते संध्याकालोऽतिवर्तते ॥ १९
घन्यं यशस्यमायुष्यं स्वर्ग्यं पुत्र्यमथापि च ।
इदमाख्यानमाख्यातं गङ्गावतरणं मया ॥ २०

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे त्रयश्रत्वारिंशः सर्गः ॥४३॥

17 ") Dt Ds 40 11 Ts तु (for 5 वि) —^a) Ns V B
D10 11 कृत्वा तेया जलक्रिया, Gs Ms खाया गायोमलैमसि
—After 17^{ab} Bs ins

947* हुनकृत्य तयाऽमानं मेने स परमद्युति ।

—^a) Cg यथाक्रम (as in text) Ms जगामाद्यु (for यथा
न्याय) Ts यथाक्रमं यथान्यायं, Ct as in text (for ")
—^a) S1 D1 11 रघूत्तम, Ds 7 रघूदह (for महायशा) D11
सर्वाया चैव सत्तम, D12 रावणाया रघूत्तम, Ms स्वपुर रघुनन्दन.
—^a) C1 r m g t कृतोदक (as in text) D11 ततो (for
शुची) —Bs reads from 17^a up to 18^b in marg —^a)
Ds "गृह (for स्वपुर) Ts Gs हा (for ह) —For 17^{def},
Ns V B D10 11 subst

948* वितामहानां सर्वैषामयोष्यां पुनरागमम् ।

18 Bs reads 18^{ab} in marg (cf v1 17) —^a)
V1 प्रभूतायो D11 Ts 1 Gs रघुश्रेष्ठ (for नर) V1
समुद्धार्यो **श्रेष्ठ —^a) D11 Ms स^a (for स्वराज्य) Cg
प्रशशास ह (as in text) S1 Ns V B D1-2 5 7 10-11 राज्यं
चातुर्विधं ह —^a) Ds प्रमोदं चाप (for प्रमुमोद च) —^a)
V4 D12 राघवं, Ds राघव (sic) (for राघव) —Ns V B
D10 11 om 18^{ab} —^a) Ds नष्ट शोक (sic) Ds समहार्यो,
D11 समिद्धार्यो (for समुद्धार्यो)

19 ") Ns V B D10 11 इति, Cmg h t as in text
(for एष) —^a) Ds 1 (before corr) विस्तारोः D11
प्रविशतारो (hypermetric) (for प्रविशतारो) —^a) S1 D1 5
Ms [5] निव^a ; D11 [5] निव^a, Gs निव^a Gs हि ब^a (for
अतिवर्तते) Ns V1 2 11 D10 11 संध्याकालः (V4 Bs "ले")
उपस्थित । V1 संध्याकालमुपागतं, Cg as in text (for ")

20 ") B1 स्वर्ग्यं (for घन्यं) —^a) B1 घन्यं (for
स्वर्ग्यं) Dt Ds 1 Ts पुण्यं स्वर्ग्यम् (by transp) Ns V
11 D10 11 पावनमेव, D1 5 7 11 Ms पुण्यं (Ms "प्यं" तथेयः
D1 G1 1 Ms सौम्य (D1 दैव्यः Gs Ms सौम्य) प्रयागि
(for पुण्यमथापि) S1 D1 11 पुण्यं स्वर्ग्यं सौम्यं च D1 स्वर्ग्यं
पुण्यं तथेयं च D1 पुण्यं स्वर्ग्यमथापि च, D11 Ts 1 Gs सौम्यं

(G4 "त्र" स्वर्ग्यं (Ts "न" मतीव च, Ms विषय स्वर्ग्यमथापि वा,
Ms पुण्यं स्वर्ग्यमेव च —After 20^{ab}, Dt Ds 40 11 S
(except Ms) ins S1 (marg , ins after 20

949* य आनयति विप्रेषु क्षत्रियेभ्यस्तैरेषु च ।
प्रीयन्ते पितरस्तस्य प्रीयन्ते दैवतानि च ।

[(1 2) G4 मूवने (for first प्रीयन्ते)]

—^a) Dt Ds 6 आयुष्य, Ds 11 S अयमो (Ms "म") (for
आख्यातं) —^a) S1 Dt Ds 40 11 12 11 S शुभं, D1 1 गुरुः
D1 गुरुः, D7 गुरु (for मया) —After 20, S1 (followed
by 949*) Dt Ds 40 11 S (except Ms) ins

950* य शृणोति च काङ्क्षत्य सर्वान्कामानवाप्तुमाह ।
सर्वं पापा प्रणश्यन्ति भायु कीर्तिश्च वर्धते ।

[(1 1) S1 om (submetric) Ms स (for य) .
—(1 2) Note hiatus between the two halves, D1 Ts
Ms सत्पापानि नश्यन्ति (for the prior half) G1 1 Ms (to
avoid hiatus) भायु (for भायु) Gs वर्धते (for वर्धते)]
S1 cont while Ds 11-12 ins after 20

951* भागीरथीनि विदित्वा भुवनत्रयेऽस्मिन् ।
पीयूषनिर्मलजलप्रचलस्तंगा ।
प्रक्षालिताग्निलज्जामलुपा धरण्याम् ।
स्वैरं हि द्रोणि विद्वान्मन्दरद्वया ।

[(1 2) D11 om त्रय —(1 3) S1 प्रक्षालिता (for
प्रक्षालिता)]

Colophon —Kāṇḍa name Ns V6 Ds 40 om V1-5
11 आदि^a ; D1 5 अयोष्या^a . —Sarga name S1 Ns V B
D1-2 5 7 10-11 गङ्गावतरणे (D1 2 11 "गे") —Sarga 10
(figures words or both) S1 V1 4 B1 4 Ds 11 11 om
Ns B1 D1 45 V1 D1 47, V1 44 B1 46, Dt Ds 11
S (except Ms) 44 D1 2 7 35 D11 इत्यर्थं—एणे—कारे—
वतरणे —After colophon Ts G1 1 conclude with
श्रीरामाय नमः, Gs श्रीराम रामाय नमः ; Ms श्री ....म .

विश्वामित्रचः श्रुत्वा राघवः सहलक्ष्मणः ।
विषयं परमं गत्वा विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ १
अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन्कथितं परमं त्वया ।
गङ्गातरणं पुण्यं सागरस्य च पूरणम् ॥ २
तस्य सा शर्परी सर्पा सह सौमित्रिणा तदा ।
जगाम चिन्तयानस्य विश्वामित्रकथां शुभाम् ॥ ३
ततः प्रभाते निमले विश्वामित्रं महामुनिम् ।

उत्राच राघवो वाक्यं कृताह्निर्भरिदमः ॥ ४
गता भगवती रात्रिः श्रोतव्यं परमं श्रुतम् ।
क्षणभूतेषु सा रात्रिः संवृत्तेयं महातपः ।
इमां चिन्तयतः मर्षां निरिलेन कथां तत्र ॥ ५
तराम सरितां श्रेष्ठां पुण्यां त्रिपथगां नदीम् ।
नौरेशा हि सुरास्तीर्णा रूपाणां पुण्यकर्मणाम् ।
मयन्तमिह प्राप्तं ज्ञात्वा त्वरितमागता ॥ ६

44

§ 1 missing Sarga 44 (cf v I 338)

1 ^a) Dt राघव (sic) Ns V B D1012 रामो
द्वारापामन —^a) V2 मवा (for गत्वा) —^a) Ns V B
D1012 प्रोवायेद् वचस्तदा

2 Me om 2nd —^a) V2 इत्य, D10 इत्य (for
मलयुतम्) Ns V B D1012 उपास्यान (for इव ब्रह्मन्)
—M1 reads from 2nd up to the prior half of 952^a
inf lin sec m —^a) D2 परम कथितं (by transp)
D2 मवा (sic) (for त्वया) Ns V B D1012 त्वयास्पातं
महामुने —S1 om 2nd —^a) D2 [अ] वारण —^a) Dt
D1012 T2 G2 M2 [अ] वि, D2 प्र (for च) —After
2, S1 (om 2nd and 5th) Ns V B Dt D1-3-5-12
G1-3 M1-3 read 5th after 2 —For 5th G2 M2 3
ins after 5

952^a सतुष्टं मे (M3 नौ) मनो ब्रह्मणि युक्त्वा विराम ह ।

3 Ds om (hapl) 3 (cf D1 variant for 3^a)
—^a) S1 B1 2 (before corr as in text) D1 3 7 9 11 12
तत्, Cg h as in text (for तस्य) Ns V B D1012 M2
रजनी (for शर्परी) Ns V2 2 4 B D1012 पुण्या, V2 पूर्णा,
D1 2 7 9 11 क्षीणा, M2 कृत्वा (for सवा) —^a) Dt Ds
मम, D1 (before corr as in text) पूर्णा (for सह) Ds
illeg for सौमित्रिणा V2 गता, B2 मुदा, Dt Ds 10 T2
सह, D11 G2 तया (for तदा) G1 3 transp सह and तदा
—^a) Cg Ct विद्यामित्रेति सद्योधनम् । Cg —For 3rd S1
Ns V B D1 2 3 7 10-12 subst

953^a गता चिन्तयतस्तस्य विश्वामित्रस्य सा वयाम् ।

[D2 वैच (for तस्य)]

4 ^a) Ds प्रभाते (sic) (for प्रभाते) —^a) Dt
Ds 1 सद्योधनं (for महामुनिम्) —^a) Ns V B D1012 राम
सन्त्य (for राघवो वाक्यं) —^a) V2 कृत्वा (for कृत्वादि
कम्) Ns 1 1 2 4 B1 2 4 D1012 इदं वच, Ds M2 भरिदम्
Ns D1 3 7 11 12 वृत्पूर्वा (D11 'पौवा') द्विक्रिय (D2 7, 12

'वा, D11 'वा), V2 कृताह्निरिदं वच —After 4 D2
reads 6th

5 M2 reads ^a after ^a —^a) M2 नीता (for गता)
B1 D1 T2 G2 M2 रात्री, C1 रात्रि (as in text)
—^a) Dt Ds 4 परमाद्भुत, D1 (gloss) ज्ञानवती न कृपा
स्वमादिना, यस्याद्यत्परम श्रोतव्यं तच्छ्रोतमती रात्रिर्भगवती गता,
D11 'शुभ, G2 M2 अखिल (for परम श्रुतम्), Cg Cv
क्षणभूतेष्वेवादे श्लोकस्य स्थानं गता भगवती रात्रिरित्येवापेक्षा
मन्त्र पूर्वैव तु श्लोकप्रमादकृतम् । Cg क्षणभूतेषु नौ रात्रिरिति
श्लोको गता भगवतीसर्पापरममुत्तम्येय । Cg —S1 (om 2nd
and 5th) Ns V B Dt D1-3-5 12 G1-3 M1 3 (inf
lin sec m) 4 read 5th after 2 —^a) Cv g t क्षणभूतेषु
(as in text) Ds 1 12 T2 G1 3 M2 Cg नौ, G2 M2 3 नो
(for सा) T2 क्षणभूते क्षरात्री (sic) —^a) G2 प्रवृत्तेषु
Dt Ds 6 परतप, T2 G2 M2 सहातया —For 5th, Ns V
B D1012 subst

954^a इय नौ रजनी पुण्या गुणभूता मयिष्यति ।

[V2 पूर्णा (for पुण्या) B2 वन (for गुण)]

while D1-3-5 7 9 11 12 M2 subst

955^a क्षणभूता हि रात्रिर्मे कृतेषु सुमहाप्रत ।

[D2 illeg from मू up to नि M2 च मे रात्रि (for हि
रात्रि) D11 गतेषु (for इषेय) D2 संवृत्तेषु महत्तया (for the
post half)]

—^a) Ns V2 2 B1 2 4 चिन्तयतामेव, B2 चिन्तयता इव, D10
इव सपत्तामेव, D2 'ता वैच, M2 जेद्व' (sic) M2 'नो निष्य'
V2 वां चित्तामेव (sic) कया —^a) D2 मम (for तव) Ns
V B D1012 कया (V2 मदा) पायमयादौ —After 5 G2
M2 3 ins. 952^a

6 ^a) D2 भगवत्, Ds 11 12 तं राम, D2 म राम, D2 M2
तं राम; Cg g as in text Ck त्राम (for त्राम) D2 श्रेष्ठा
Ns V B D1012 सन (V2 स च) राम सत्स्नेहो —^a) Ns
माह D2 गता, G2 M2 3 गता (for पुण्या) S1 1 2 D11
'गामिनी' (D2 'नी') B2 'त्रिदश' D1 3 12 'गामिनी' (for
त्रिपथगा नदीम्) —D2 reads 6th after 4 —^a) D2

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य महात्मनः ।
 संतारं कारयामास सर्पितंभः सराधयः ॥ ७
 उत्तरं तीरमासाद्य संपूज्यर्षिगणं ततः ।
 गङ्गाक्षले निविष्टास्ते विशालां ददृशुः पुरीम् ॥ ८
 ततो मुनिरस्तूर्णं जगाम सहाराधयः ।
 विशालां नगरीं रम्यां दिव्यां स्वर्गोपमां तदा ॥ ९
 अथ रामो महाप्राज्ञो विश्वामित्रं महामुनिम् ।

om (submetric) Ds 7 11 च (for हि) Ds 3 5 7 11 12
 सुविस्तीर्णा Ss कथा श्रुता सुविस्तीर्णा —^d Ss Ds 3 5 7 11 12
 सुनीना, Cv r m g k as in text (for कपीणा) Ds पूर्व^e,
 Ds 11 भाविता मना (for पुण्यकर्मणाम्) —^d Ds अनु^e, Ds
 'मासा (for हृद् प्रास) —^d Ds श्रुत्वा (for ज्ञावा)
 Cm k t स्वरितमासा (as in text) Ds 3 7 त्व सारवितु
 मागता, Ds सतारवितुमापमा —^f Or 6de, Ns V B Ds 10 13
 subst

956* इदमेव नौ सुविस्तीर्णा सतारवितुमापमाम् ।
 भयन्वतिह संसाया इद्वेधेति मतिर्मेम ।

{ (1 x) V₄ वृधेव (sic) (for इव्य) B₂ आगता The
 post half=6^e in Ds 11 —B₁ om 1 2 —(1 2)
 V₁ अवि (for इह) V₄ B₂ 4 Ds 3 समास V₄ [ए]मिर्
 (for [इ]ति) }

7 ^a Cm g तस्य (as in text) Ns V B₂ 4 Ds 10 13
 इत्येतद् (for तस्य तद्) B₁ इत्येतद्वच श्रुत्वा —^d Ss
 Ds 3 5 7 11 12 महात्सुपि (Ds 'मुनि') Ns V B Ds 10 13
 रामस्याक्षिप्तकर्मण —^d Ds 3 7 13 कथ (Ds तार) वामास,
 Cg k t कारवामास (as in text) Ds स भावं प्रेषयामास,
 Cv r m as in text (for °) —^d Ds 3 ऋदि (for
 सर्पि) Ns V B Ds 10 13 G₂ M₁ विश्वामित्रो (G₂ M₁
 मुनितस्यैव) महामुनि, Dt Ds 3 सर्पितस्य कौशिक, Ds
 ऋदिसंघस्य राघव, Cg as in text (for °)

8 Ds om (hapl) 8-9^e —^d Ss Dt 4 7 9 11 12 Ts
 M₂ 4 वृत्म् (for सितम्) —^d Ss Dt संपूर्ण, Ds संपू
 (for संपूज्य) Ds 11 G₁ 3 [ऋ]पिगणम् (Ds 'णस') Ds
 'णस' All Cs संपूज्यर्षिगणं (as in text) Ds G₂ तथा,
 Ds T₁ - तदा (for तत) Ns V B Ds 10 13 तत स
 मुनिपुंगव —After 8de, G₂ M₁ ins

957* निरन्तरावपिगणं गंगारूपावपिनम् ।

while Ds ins 958* —Dt om 8^e-9^e —^d Ss Dt 3 9
 11 13 G₂ M₁ -सौर (for -द्वले) Ds निशिष्टाव, Ts
 निशिष्टाव (metathesis) G₂ M₁ निशिष्टाव (sic?) C₁ r
 m g निशिष्टाव (as in text) —^d M₂ वैदानी —^f Or
 8de Ns V B Ds 10 13 subst Ds ins after 8^{de}

958* अपदसप्त निरन्तरावपामावपिनतान् ।

पञ्चदशप्राञ्जलिर्भूत्वा विशालामुत्तमां पुरीम् ॥ १०
 कतरो राजवंशोऽयं विशालायां महामुने ।
 श्रोतुमिच्छामि भद्रं ते परं कौतूहलं हि मे ॥ ११
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्य मुनिपुंगवः ।
 आख्यातुं तत्समारम्भे विशालस्य पुरातनम् ॥ १२
 श्रूयतां राम शक्रस्य कथां कथयतः शुभाम् ।
 अस्मिन्देहे हि यद्वचं शृणु तच्चेन राघव ॥ १३

[V₂ देवसनिमान् (for नियन्त्रामान्)]

9 Ds 7 om 9de (cf v 1 8) Ds reads 9de as
 in Ns for the first time before 8de repeating it
 here —^d Ss Ds इष्ट G₁ 3 श्रेष्ठो (for तूर्ण) Ns V
 B Ds 10 13 स तामसपूज्य विविदश —^d Ns V B Ds
 विशालस्य पुरीं M₂ वैशाली^o (for विशाला नगरीं) Ds 9 Ts
 M₂ दिव्या रम्या (by transp) Ss Ns 2 B Ds 3 5 7 10 13
 स्वर्गपुरीमिव, M₂ स्वर्गपुरोगमा

10 ^a Ns B₂ Ds 10 13 ततो, V B₁ 2 4 तत्र (for अथ)
 Ns V B Ds 10 13 -मुहिर, Ds सेजा (for प्राज्ञो) —^d Ns
 V B Ds 10 13 इदं तदा (V₂ B₁ 2 वच, V₂ B₂ तथा), Ds तपोवनं
 (for महामुनिम्) —^d G₁ 3 M₂ प्राज्ञलि कृत्वा —^d Ns
 V B (B₂ marg also) Ds 10 13 वै (B₁ वि) शालीं प्राप्य (V₂
 तत्र) तत्, M₂ वैशालं पुरातनम् C₁ Ct विशाला परिपञ्च
 विशालाविषये प्रथं कृतवानित्यर्थः । C₁

11 ^a Ns V B Dt Ds 3 5 11 13 कतरो, Ds कतरो
 रामो (hypermetric) Cm g कतरो (as in text) B₂ राह
 (for राव) —^d Ss Ns 2 B Ds 3 5 7 10 13 M₂ वि (M₂
 वै) शालस्य, Cm g k t विशालायां (as in text) Ns V₁ 3 4
 B Ds 3 7 10 13 महामन —Ds om (hapl ?) 11^e-12^d
 —^d Dt श्रोतुमि- Ns 2 B Ds 10 भगवन् (for अदं ते)
 —^d Ns V₂ 4 B Ds 10 कौतूहल (V₄ क) समवि (V₄ **) व

12 Ds om 12de (cf v 1 11) —^d V B₂ 4
 Ds 3 10 [ए]वद्, B₁ [इ]दं (for तद्) —^d Ns V B
 Ds 10 विनि (V₁ 2 दि) लायन, G₂ * * (for मुनिपुंगव)
 Ss Ds m M₂ रावचस्य मुनिस्तदा Dt 3 7 11 राघवस्य महा
 मुनि —^d Ss Ns 2 B Ds 3 5 7 10 13 उपचक्राम (for
 समारम्भे) —^d Ds Ts 3 G₂ M₂ 3 Ct विशालाया Ds
 (after corr as in text) महामुने (for पुरातनम्) Ns 2
 B Ds 10 13 विश्वामित्रो महानपा (V₁ यता, B₁ मुनि),
 Cv r m g k Ct as in text (for °)

13 ^a Cg k श्रूयतां (as in text) Ss Dt 3 5 7 11 13
 श्रुता (Ds 2 7 11) मया भद्रं द्रव्य, Ns 2 V B Ds 10 13 शुभा (V₄
 'तं [sic]) मये (Ns B₂ 4 'मे) वं शक्रस्य M₂ श्रुतं मे तान्
 शक्रस्य —^d Ns V B Ds 10 11 13 पुरा Dt 7 कथा, Ds om
 (for कथा) Ds कथयता (for कथयन्) Ns B₂ कथा;
 V₁ 3 B₁ 3 Ds 10 13 कथा V₂ 4 B₂ कथा, Dt Ds Ct श्रुता

पूर्व कृतयुगे राम दितेः पुत्रा महाभलाः ।
अदितेश्च महाभागा वीर्यन्तः सुधार्मिकाः ॥ १४
ततस्तेषां नरश्रेष्ठ बुद्धिरासीन्महात्मनाम् ।
अमरा निर्नराश्चैव कथं स्याम निरामयाः ॥ १५

तेषां चिन्तयतां राम बुद्धिरासीद्विप्रश्चिताम् ।
क्षीरोदमथनं कृत्वा रसं प्राप्स्याम तत्र वै ॥ १६
ततो निश्चिन्त्य मथनं योक्त्रं कृत्वा च वासुकिम् ।
मन्थानं मन्दरं कृत्वा ममन्धुरमितौजसः ॥ १७

Ds 1 गुमा (for गुमात्) — Gs 2 repeat 13rd consecutively with first time var as in S1 —^a Ck तस्मिन्देहे
D1s Tz Gz 4 M1 देदो तु, G1 3 M2 4 हि देदो (by transp) S1
D1-2 5 7 11 12 ता मे लिङ्गदो वस, Ns V B D10 13
यथा विवि सता (Vz B1 2 3 पदा) मध्ये —^a Cg शृणु (as in
text) Ns V B D10 13 शृण्व (V1 2 3 D1s 10) ता मम
(B1 1 तामि, sup lin also as in V1) Ct as in text
(for शृणु तत्वेन)

14 ^a Ns V B D10 13 आसन्, Cg as in text (for
पूर्व) S1 D1 5 9 11 12 M4 वीर (for राम) —^b S1 D1 13
दिनि, Cg as in text (for दिते) —^c D- अदितेश्च Ds
Tz तु (for च) S1 D1 5 7 11 12 समाभाषा, Ns V B D10 13
वीया, Dt भाष, Ds भाष M4 बाहो (for महाभागा)
— Gs damaged from धा in 14th up to मम in 15th M4
repeats^a consecutively —^a S1 D1 11 12 महाभरा,
Ck t as in text (for सुधार्मिका) Ns V B D10 13 इव
(V1 D1s 10) धीर्बलवर्धिता — After 14 Ns V B D10 13
ins while S1 (marg) ins 1 x only after 15th

959* भावर स्पर्धिन पुत्रा कश्यपस्य महाभन ।
मातृत्वसेवा सापन्ना परस्परजिगीषव ।

[(1 1) Ns V1 प्रवर — (1 2) V1 मातृत्वसेवा (hy
permetric) Vs D1s सापन्ना]

15 Gs damaged up to मम (cf v1 14) —^a
Dt D1 5 9 11 Tz G1 2 M2 3 व्याघ्र (for नरश्रेष्ठ) S1
marg D7 विप्रश्चिता (for महाभनाम्) Ds बुद्धि 1 3 3 पश्चिता
(for 3) Ns V B D10 13 तेषां (B 1 न) विर सनेताना (V 4
मर्षाणां) बुद्धिरासीन्महौनम् — After 15th S1 (m) ins
1 x of 959*, then repeats 15th as in Ns — Ds 12
om 15th — 16th —^a Cg मन्त्रा, Ct निन्त्रा (for निर्नराश्च)
Ns V B D10 11 12 अनराश्रमास्त्रा, Dt D1 5 9 11 12 Tz G1 3 4
M2 अमरा विज्ज (Dt D1 5 9 विज, M2 अन्त्रा) —^a S1
Ns V B D10 13 कथं (Vs sup lin) स्यातेति राख

16 Ds 12 om 16th (cf v1 15) —^a B1 Ds 12
B2 वृव, Dt Ds 12 तत्र (for राम) Vs आभङ्गयुगे राम
(cf v1 14th) —^b N2 चासीद् S1 V 4 B1 D1
विनिश्चिता Ns V1 B3 4 D10 13 मुनिश्चिता (V1 B 1 ता)
(for विप्रश्चिताम्) Ds 12 Tz G1 2 M2 बुद्धिरासीम् (Gs
1 3 3) अमरा, D7 1 सर्वेषां च महाभना — S1 repeats 16th
consecutively with first time var as in Ns —^a S1
D1s अमराद्, D1 3 7 अयने, Gs अमनं (metathesis)
(for अयने) S1 D1 2 13 वीर, Ds 7 चैव (for कृत्वा) Ds

क्षीरोदमयोद्भूत —^a S1 Dt 1 5 7 12 सभाय (for प्राप्स्याम)
Cg क तत्र (as in text) Vs रम प्राप्स्यामहेत्र वै — For
16th Ns V B D10 11 12 M4 subst

960* क्षीरोद सागर मर्वे मभीम सहिता वयम् ।

[Ns V B D10 13 क्षीरोदसागर]

All the above MSS cont (subst 1 5 for 17th)
while S1 Dt 1 5 7 9 12 ins after 16

961* नानीपथी समाह्वय प्रक्षिप्य च तत्तल ।

यद्गोत्रस्य तेषां सार तत्वात्पामस्ततो वयम् ।

तेनानामरा लोके मयिचामो गतञ्जरा ।

तेजोवीर्यबलोपेता कान्तिपुलिसमन्विता ।

इति ते दिश्वय कृत्वा ममन्धुर्वैरण लयम् । [5]

[Ds 1 om (hapl) 1 x — (1 1) S1 Dt 1 5 7 9 12
सर्वोपथी (D1 1 थो) Ns B1 2 3 इय D1 1 शिष्य D1s 1 शिष्य M4
नीय (for समाह्वय) Vs तु ते (for तत्) — (1 2) V4 वयम्,
Ds तद् (for वयम्) Ns V1 2 4 B1 3 D10 M2 तन् D1s तान्
(for अत्र) Ds [व] तल्लो (sic) (for [व] लयने) V4
सार्व, Ds राम (sic) (for सार) V4 D1s 12 त (for तद्) V4
विचाम्, M4 तन् शिष्यान्ते वय (for the post half)
— (1 3) S1 D1 12 तथा D1s वेन (for वेन) M4 [व] नाराज
(by transp) D1s राम (for लेके) — (1 4) S1
Dt 1 5 7 9 12 13 नलोमत्ता D1 कयागेन, D7 बाला इति Ds
कालीलोचन (sic) Ds कालावतिमञ्जिता (sic) M4 सप्तमने
निरामया (for the post half) — (1 5) Ns B1 D10
निश्चिन् (for निश्चय) Ds च कृत्वा (hypermetric) V1
damaged for ममयुव]

17 ^a Ds मनसा Gs 2 मयितु (for मयन) S1
Dt 1 5 7 13 तथ निश्चिन्त्य मनसा —^b S1 (gloss रयन्)
Dt 1 5 7 9 13 नेत्र, Cm gk 1 as in text (for योक्त्रं) G1
M2 transp योक्त्रं अह्वय S1 Dt 1 5 7 13 तु Ds [व] य
(for च) — For 17th Ns V B D10 11 13 M4 subst 1 5
of 961* —^a Gs 4 संवाद Gs damaged from मन्दर
up to ^a Ds 3 5 13 चैव (for कृत्वा) —^a S1 वरणाह्वय
Dt 1 5 7 13 पुरतोमत्ता Ns V B D10 11 13 M4 वेन कृत्वा
च (Bs 4 D10 13) वासुकि (cf v1 17th) — After 17 Dt
D1 5 9 11 12 Ms ins a passage given in App 1 (No 8)
cf the remarks in Cg k below endors ng its omission
from the text Cg वयप्यत्र काण्ड्यायुपतिरपेक्षा
तथायुचरकाशेवपत्र सगामुरस्य एव प्रयानतयोपात्त इति
बोध्यम्, Cl. अत्र मम युरक्ष्यतीत्यत्र इत्यत्र इह हाहाहो नय्यादि
प्रतिपादक पुराणान्तरस्यमत्र प्रविष्टान्यत्राप्रकार । नामाभि
प्राचीनमुद्रमुद्रमुद्रमुद्र ते श्लोका इत्यन्ते । Cg

निहत्य दितिपुत्रांस्तु राज्यं प्राप्य पुरंदरः ।

शशास मुदितो लोकान्सर्पिसंधान्सचारणान् ॥ २७

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

४५

हतेषु तेषु पुत्रेषु दितिः परमदुःखिता ।
मारीचं काश्यपं राम भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ १
हतपुत्रास्मि भगनंस्तव पुत्रैर्महाबलैः ।
शक्रहन्तारमिच्छामि पुत्रं दीर्घतपोऽर्जितम् ॥ २

साहं तपश्चरिष्यामि गर्भं मे दातुमर्हसि ।
ईदृशं शक्रहन्तारं त्वमनुज्ञातुमर्हसि ॥ ३
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा मारीचः काश्यपस्तदा ।
प्रत्युवाच महातेजा दितिं परमदुःखिताम् ॥ ४

तत्र, $\tilde{N}a$ V B D10 12 राम, D2 7 9 तेन, D2 T2 3 G2 M2 6 धीर (for धीरा) —⁸) D2 12 दिति D2 7 9 विजसिरे $\tilde{N}a$ V B D10 12 निजमुस्ताम् (V2 "ग्रन्तस्ते, B1 "मुस्ताम्, B2 "जमुस्ते) दिते सुताम् — $\tilde{N}a$ V B D12 3 7 9 12 om S1 reads m marg 26^d —⁹) S1 Dt D2 3 वस्मिन्, Cg k वस्मिन् (as in text) D2 T2 M2 transp घेरे and युदे —¹⁰) S1 दैत्येय (sic) (for दैतेय) M2 दैत्यानादिलविग्रहे 27 " Cg k च, Ct तु (as in text) S1 $\tilde{N}a$ V B D12 3 7 9 12 च (S1 D12 3 7 9 12 तु) दिते पुत्रान्, G2 M2 "अ (for विविपुत्रास्तु) —¹¹) D2 मुदितान् —¹²) G2 M2 4 सर्पिसय सचारण —For 27th S1 B (B1 2 4 read after 971st) D12 3 7 9 12 12 subst

970st विन्वरो निहतामिश्रो मुमुदे विबुधै सह ।

तदा ॥ मुदितो लोका सर्पिसंघा सचारणा ।

[[(1 x) D2 वै¹⁰ D7 विविधे (for विबुधे) —(1 2) D1 नादाच्च D7 तदा¹¹ (for तदा तु) D1 कवि (for सर्पे)] —B2 cont $\tilde{N}a$ V D12 13 subst for 27th, while B1 2 4 ins after 27th, followed by 970st

971st सुनोददि परां प्राप्य सर्वदेवामिषूजित ।

[V1 प्रनोददि, V2 अनोद स्वपुर राम (for the prior half) V2 [अ] मिषूजित (sic)]

Colophon : D12 3 7 9 12 om (continue the Sarga) —Kanda name S1 $\tilde{N}a$ V2 D2 om V2 2 B D10 आदि¹² —After Kanda name B1 ins बालकसिंहे —Sarga name $\tilde{N}a$ V2 2 B D10 अष्टमोत्पत्ति, V2 दितिसुतवधो, D2 अष्टतोत्पादनं —Sarga no (figures words or both) V1 4 om S1 (marg) V2 Dt D12 3 12 S (except M2) 45 $\tilde{N}a$ B2 2 D10 46 V2 D2 48 D12 3 —काण्डे—मयने—रपति 46 —After colophon T2 G2 2 2 M2 conclude with श्रीरामाय नमः, G2 श्रीमते रामानुजाय नमः

45

  $\tilde{N}a$ missing Sarga 45 (cf v1 I 33 8)

1 " Ck ग्रहतेषु M2 4 दिति (for तेषु) S1 D12 3 7 11 12 हतेषु पुत्रेषु दिति, $\tilde{N}a$ V B D10 12 हतपुत्रा ततो देवैर्, D2 हतपुत्रेषु च दिति —⁸) S1 D12 3 7 11 12 पर तु खेन मोहिता —⁹) D1 मारीचि, D12 मरीच, Cg g त मारीच (as in text) S1 $\tilde{N}a$ V B Dt D12 3 7 12 T2 कश्यपे $\tilde{N}a$ V1 4 B1 2 D10 12 देवी, V2 3 B2 देव, Dt D2 6 6 G2 M2 नाम (for राम)

2 " T2 हव पुत्रास्त्ये (sic) —¹⁰) S1 Dt D12 3 7 12 महाभूमि, D2 महाभूमि (sic) (for महाबलै) $\tilde{N}a$ V B D10 12 M2 पुत्रे (V2 सुतै) शक्रादिमित्तव्य —¹¹) D1 हतारिष्य (for हन्तारिष्य) B2 ह** (for हृष्टामि) Cg तपोर्जितं तपसा ऊर्जितं इदम् भार्ये संधिः, Ck दीर्घेण तपसा जर्जित दीर्घतपोर्जितः, Ct दीर्घेण तपसान्वितम् ।

3 " B2 D10 12 करिष्यामि, D2 चरिष्यास्व (sic) (for चरिष्यामि) —¹²) D12 T G2 पुत्र, Cg as in text (for गर्भं) S1 (before corr as in $\tilde{N}a$) मे धातुम्, $\tilde{N}a$ V B D12 3 7 9 12 आधातुम्, D2 आधातुम्, D12 मां धातुम् (for मे दातुम्) M2 तदनुज्ञातुमर्हसि —After 3rd, D12 T2 3 G2 ins

972st बलवन्तं महेष्यासं स्थितिर्यं समं (G2 सौम्य) दर्शनम् । —D12 M2 om (hapl) 3rd —¹³) $\tilde{N}a$ V B D10 11 12 M2 तत्र से, Dt D2 6 6 G2 M2 Cg k t ईश्वर, Cg tp as in text (for ईदृश) —¹⁴) D1 तं त्यनु, D2 7 7 अनुज्ञातुं त्वम् (by transp) (for स्वमनुज्ञातुम्) D2 अर्हति $\tilde{N}a$ V B D10 11 M2 पुत्रे त्वं अनयिष्यसि

4 " D12 दितेय (for तस्यात्) D12 तं (for तद्) —¹⁵) $\tilde{N}a$ V B Dt D (except D12) T2 वदयपत् B2 D12 तया (for तदा)

एवं भवतु भद्रं ते शुचिर्मव तपोघने ।
 जनयिष्यमि पुत्रं त्वं शक्रहन्तारमाह्वे ॥ ५
 पूर्णं वर्षमहमे त्वं शुचिर्षदि मयिष्यमि ।
 पुत्रं धृष्टोक्पहन्तारं मत्तस्त्वं जनयिष्यमि ॥ ६
 एरघुकन्या महावेजाः पाणिना म ममाज्ञे ताम् ।
 ममान्द्रस्य ततः स्वस्मीत्युक्त्वा म तपमे यया ॥ ७
 गते तस्मिन्नरथेष्ट दिनिः परमहर्षिता ।

शुश्रूषन्मामाद्य तपस्तेषु मुदाह्वयम् ॥ ८
 तपस्तस्यां हि कुर्वन्त्यां परिचर्या चकार ह ।
 सहस्राद्यो नरथेष्ट परया गुणमपदा ॥ ९
 अग्निं कुशान्काष्ठमपः फलं मूलं तथैव च ।
 न्यवेदयत्सहस्राद्यो यवान्यदपि काङ्क्षितम् ॥ १०
 गात्रमंशहर्नेर्ध्वं श्रमापनयन्स्तथा ।
 शक्रः सर्वेषु कालेषु दिनिं परिगृह्णात् ॥ ११

अथ वर्षसहस्रे तु दशोने रघुनन्दन ।
 दितिः परमसंप्रीता सहस्राक्षमथावती ॥ १२
 तपश्चरन्त्या वर्षाणि दश वीर्यवतां वर ।
 अवशिष्टानि भद्रं ते भ्रातरं द्रक्ष्यसे ततः ॥ १३
 तमहं त्वत्कृते पुत्र समाधास्ये जयस्तुक्कम् ।
 त्रैलोक्यविजयं पुत्र सह भोक्ष्यसि विज्वरः ॥ १४

12 ^{ab}) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 11 13 गतेः Dt D₆ 8 पूर्णैः
 Cm g k as in text (for अथ) B₂ सर्वैः (for वर्ष-) S₁
 D₂ 5 7 12 -ज्ञते पूर्णैः Dt D₄ 6 9 १२ ताः T₂ सहस्रेषु (for
 सहस्रेषु तु). S₁ D₂ 5 7 12 दशमेः V₂ दशोनेः D₁ किंचोनेः G₄
 संपूर्णैः Cm g,k,t as in text (for दशोने) T₂ अथ वर्षसह-
 स्रावसने सा रघुनन्दन. —^d) Dt D₆ 8 १२ सहस्राः D₂ 5 7 12
 M₄ १२ संप्रीताः D₁₁ १२ संतुष्टाः, D₁₄ १२ (lacuna) संप्रीता
 (for परमसंप्रीता). —^d) S₁ D₂ 5 7 11 12 उवाच हः T₂
 अभाषत (for अभाषवीत्). —After 12, D₂ 9 16 S (except
 M₄) Ck ins, S₁ Dt D₂ 9 ins after 14.

975* याचितेन मुरश्रेष्ठ विना नव महात्मना ।
 वरो वर्षसहस्रास्ते दशो मम सुतं प्रति ।

[S₁ reads 1 x in marg —(1 x) D₁₄ T₂ 2 G₁ 2 4
 M₄ T₂ तव विना (by transp.), (for विना तव) —(1. 2)
 S₁ Dt D₄ 6 8 मम दत्त (by transp.) (for दत्तो मम)]

13 ^b) D₂ (before corr. as in text) दशोनानि
 महामते. —For 12^a-13^b, $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 13 subst., while
 S₁ D₂ 5 7 11 12 M₄ subst. 1 = only for 13^{ab}.

976* दितिः प्रीता सहस्राक्षमिदं वचनममवीत् ।
 प्रीता तेऽहं सहस्राक्ष दशवर्षाणि पुत्रक ।

[(1. 2) V₂ D₂ 7 [अ] ह ते (by transp.) M₄ मुरश्रेष्ठ
 (for सहस्राक्ष) D₁ प्रीतास्मि तेह देवैर् (for the prior
 half)]

—D₂ om 13^a-14. —^a) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 M₄ दीपाणि
 (for सिंहादि). —^d) $\tilde{N}_2$ V B D₁₀ 13 दृष्टासि भ्रातरंः D₁
 द्रक्ष्यसे भ्रातरं (by transp.), T₂ भीक्ष्यसे (for भ्रातरं द्र-
 क्ष्यसे)

14 D₂ om. 14 (cf v 1 13). —^a) B₂ 4 तदः Dt
 D₂ 8 Ct यम्; Cg k as in text (for तम्) V₂ युज्यते
 (for त्यक्ते) D₂ T₂ G₂ पुत्रं; Ck t as in text (for पुत्र).
 —^b) Dt D₁ 4 6 8 G₁ 4 तम्; Cg k as in text (for तम्).
 —^c) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 13 यथा तथा (D₁ transp.) (for जयोर-
 कम्). —^d) S₁ D₂ 5 7 11 12 त्रैलोक्य (D₁₁ 12 १२) विज्वरः
 Cg k,t 'विजय' (as in text). D₄ 6 11 T G₄ पुत्रं. —^d) S₁
 D₂ 5 7 11 12 भोक्ष्यसिः (D₁₁ १२) सह विज्वरी (D₂ १२)
 [sic], D₁₁ १२ ज्वरः), D₂ भोक्ष्यसि विज्वरः T₂ सहसा

एवमुक्त्वा दितिः शक्रं प्राप्ते मध्यं दिवाकरे ।
 निद्रयापहता देवी पादौ कृत्वाथ शीर्षतः ॥ १५
 दृष्ट्वा तामशुचिं शक्रः पादतः कृतमूर्धजाम् ।
 शिरःस्थाने कृतौ पादौ जहास च मुमोद च ॥ १६
 तस्याः शरीरविवरं विवेश च पुरंदरः ।
 गर्भं च सप्तधा राम विभेद परमात्मवान् ॥ १७

राक्षसेश्वर —For 14^{ad}, $\tilde{N}_2$ V (V₁ reads twice) D₁
 D₁ 10 13 M₄ subst.

977* सौभाग्येण महितस्त्वं हि राज्यमवाप्स्यसि ।

[B सौभाग्येण (submetric) (for सौभाग्येण). V₂ १७, D₁
 तया (for त्व हि) V₁ (first time) समवाप्स्यसि (hyper-
 metric) D₁ १७ वयि (sic) (for अवाप्स्यसि). V₂ त्व राज्य
 समवाप्स्यसि, M₄ reads the line of 14^d (for the post.
 half)]

—After 14, S₁ Dt D₂ 8 ins 975*.

15 ^a) T₁ damaged from व up to दि. Dt D₂ 8
 इत्युक्त्वा च; Cm g एवमुक्त्वा (as in text) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 13
 ततः (for दितिः). Dt D₄ 6 8 सत्र (for शक्रं). —^b) D₁₁
 मध्ये (for मध्ये) Dt D₄ 6 8 Ct दिनेष्वरे (for दिवाकरे).
 $\tilde{N}_2$ V B 4 6 D₁ 10 13 M₄ विश्वना राक्षसनिधौ; B₂ विश्वना
 रघुनन्दन, Cm k as in text (for १७) —M₄ om. 15^a-16^b.
 —^d) S₁ १७ तां, T₂ १७ तां, Cm t as in text (for [अ]
 पद्धता) S₁ देवी. D₁₁ reads १७ as in $\tilde{N}_2$ and om. (hapl)
 15^a-16^b. —^d) D₁₄ दृष्ट्वा; Cm g k t as in text (for
 कृत्वा) S₁ D₂ 6 7 13 तु; D₁₁ तु; G₁ 3 च (for [अ]थ).
 $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 कृत्वादा शिरःस्थाने दिनि. मुत्वाप (D₁
 १७ तां च) राचव.

16 D₁₁ om 16^{ab}, M₄ om. 16^{ab} (cf, v 1 15).
 D₁ om 16. —^a) S₁ D₂ 5 7 11 13 सपुत्रिः. —^b) S₁ Dt
 D₂ 6 8 9 11 13 G₂ M₄ 3 Ct पादयोः; Cm g पादतः (as
 in text). —^c) S₁ D₂ कृत्वायां शिरसः स्थाने; $\tilde{N}_2$ V B
 D₂ 2 3 10 12 कृत्वादा शिरःस्थाने; M₄ कृत्वादा, Cm g k t as
 in text (for १७). —^d) Dt D₂ 8 स (for first ch). S₁
 D₂ 11 12 मुदितोपि च; $\tilde{N}_2$ B 4 D₁₀ मुमोद ॥ जहास च
 (by transp.). V B 2 D₁₂ मुमुदे च जहास (D₁₁ १२) च;
 D₂ 2 7 मुमुदेपि च; M₄ संमुत्वाप मुमोद च, Cm as in text.

17 ^a) S₁ $\tilde{N}_2$ V B D₁ 3 5 7 10 12 शरीरं रिपुतं
 (D₂ ११, D₁₁ १२); Cg k,t as in text (for शरीर-
 निर) —^b) D₂ (before corr.) विद्रिष्टः. S₁ D₂ 5 7 11 13
 स (for च). Dt D₄ 6 8 T₂ G₁ 3 4 Ck प्रविशेयः; D₂ स विवेश
 (for विवेश च). $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 13 M₄ प्रविश्य यत् (V₂
 रण) मुदतः. —^c) $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 M₄ विभेदः; D₁₁ तं गर्भं,
 D₂ विच्छेद (for गर्भं च). $\tilde{N}_2$ V B D₁ 10 13 M₄ गर्भं (for
 राम). —^d) Dt D₄ 6 विच्छेद (for विभेद). D₁₁ परमात्मवान्.

मिथमानस्ततो गर्भो वज्रेण क्षतपर्षणा ।
रुद्रो मुखं राम ततो दितिरुच्यत ॥ १८
मा रुद्रो मा रुद्रयेति गर्भे शक्रोऽभ्यभाषत ।
रिभेद च महातेजा रुद्रन्तमपि वामनः ॥ १९
न हन्तव्यो न हन्तव्य इत्येवं दितिरत्रनीत् ।

निष्पात ततः शक्रो मातुर्गचनगौरजात् ॥ २०
प्राञ्जलिर्जसहितो दितिं शक्रोऽभ्यभाषत ।
अशुचिर्देवि सुप्तासि पादयोः कृतमूर्धजा ॥ २१
तदन्तरमहं लब्ध्वा शक्रहन्तारमाहवे ।
अभिन्दं सप्तधा देवि तन्मे त्वं धन्तुमर्हसि ॥ २२

इति श्रीरामायणे बालराण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

१३ V B D₁ 10 12 M₆ वज्रेण दातपर्वणा (= 18°) —After
17 S₁ N₂ V B D₁ 10 12 M₆ 3ms

978° पृथक् चैव गर्भोरा पुनश्चिच्छेद सप्तधा ।
विस्फुरन्त वलाङ्गमा रदन्त चानेया विरा ।

[(1 r) V₁ च स (for चैव) B₄ पृथक्कायि N₂ V₁ B₄
D₁ 10 12 M₆ गर्भे स (V₁ च), V₁ °ग V₁ गर्भालात् (sic)
(for गर्भाल) —(1 2) D₁ M₆ पुरमान S₁ रुतेव M₆
रुर्नन (for रुद न च) V [आ वैमाग्यात् B₁ °माया M₆
°मादेव (for [आ वैग णि] D₁ °वागमन (for the post
half)]

18 °) D₁ M₆ मिथमाने, Cg °नस (as in text) N₂
V₁ B₂ D₁ सथा, V₁ 2 4 B₁ 2 4 D₁ 10 12 M₆ रुद्रा (for ततो)
D₁ M₆ गर्भे —T₁ damaged from हा up to हा °^o °
Cg k t दातपर्वणा (as in text) V₁ V B D₁ 10 12 M₆ वज्रेण
वज्रेण वज्रेणा °) V₁ M₆ स°, D₁ °स्वर, D₁ विस्तर, M₆
विस्वरो (for सुस्वर) D₁ M₆ रदमाने च (M₆ °वि) करण,
D₁ रुतेवमास्वर रास (sic) °) D₂ न सा (sic) (for
सतो) —After 18 B₁ 3ms

979° सप्त सयामरगुण महाबलपरमाम् ।

19 D₁ om 19-20° °) Cg मा रुद्रो (as in text)
M₆ गमम् (for चेति) S₁ N₂ V B D₁ 2 3 7 9 11 12 M₆ मा
रोर्निति (D₁ °दिनि च) त दास °) S₁ D₁ 2 3 7 9 11 °वेव,
D₁ 1 2 4 B D₁ 10 12 M₆ प्ररदतम्, V₁ पुरदत तम् (sic) D₁ M₆
रदमानम् D₁ °द्वो, D₁ °वेवम्, M₆ °व (for गर्भ
सतो) V₁ V₁ 2 4 B D₁ 10 12 M₆ अभाषत V₁ अलोपयत्
(for अभाषात) °) D₁ 7 [अ]य (for च) V₁ V B
D₁ 10 12 M₆ [ए]त् (V₁ D₁ °य) वज्रेण (for महातेजा) °)
B₁ (m also) D₁ M₆ हाव (for वामन) S₁ (m also
as in text) D₁ 2 3 7 9 11 12 पृथक् सप्तधा पुन

20 D₁ om 20° (cf v l 19) °) D₁ D₁ 2 3 7 9 11 12
हन्तव्यं Cg k as in text (for हन्तव्यो) D₁ D₁ 2 3 7 9 11 12
(for हन्तव्य) °) N₂ V B₁ 2 4 D₁ 10 12 M₆ त, B₄ इ

D₁ D₁ 2 3 7 9 11 T₁ G₁ 3 [ए]य (for [ए]त्) V₁ अभाषत,
D₁ चैवमाभ्यभाषत (both hypermetric) (for मद्यवीत्)
—D₁ om (hapl) 20°-21° °) N₂ V B D₁ 10 12 निर्वयी
च (for निष्पात) V₁ रुद्रा (for तत) S₁ D₁ 2 3 7 9 11 12
निर्वयावय (S₁ D₁ °विनि) द्वैशो °) D₁ (m also as
in text) वचमनवीत्

21 D₁ om 21° (cf v l 20) °) S₁ D₁ 2 3 7 9
11 12 चैव (for शरो) N₂ V B D₁ 10 12 प्राञ्जलिश्चानवीदेनो
(B₄ °हेवी) वि (D₁ स) नि सुखाग्रन स्थित —T₁ damaged
from हा up to यो in °) D₁ (before corr) द्विदि
(for द्वे) °) S₁ B₄ D₁ 10 12 M₆ °त, D₁ °वम् (for
पारयो)

22 °) S₁ बहु च (hypermetric) (for बहु) D₁ 7
हुहु —°) T₁ प्रविष्ट्याह लवोदर, Ck t as in text —For
22° N₂ V B D₁ 10 12 M₆ subat

980° रुद्रा तदन्तर वाह मदिनासार्यमाहितम् ।

[B₄ तदन्तर (hypermetric) D₁ M₆ [ए]त्तर (for
मदन्तर) V₁ वाह V₁ मार (for वाह) V₁ °सना दिन, B₄
°भाषात (for the post half)]
°) S₁ D₁ 2 3 7 9 11 12 मिष्टवान्, N₂ V B D₁ 10 12 गर्भं
ते हतयम्, M₆ स्पमिद (for अस्मिद् सप्तधा) D₁ M₆ गर्भं
ते जन्मिनेते (M₆ °ने) °) V₁ नतम्, D₁ वाम्ने, Ck t
as in text (for तमे)

Colophon —Kanda name N₂ D₁ 2 3 7 9 11 12 B
D₁ 10 12 आदि°, D₁ अयोध्या° —Sarga name S₁ गर्भं
विमेदन् V₁ V B₄ 6 D₁ 10 12 दिनगर्भमेद (V₁ B₄ D₁
°च्छेद) B₁ D₁ 2 3 7 9 11 12 गर्भमद (D₁ °भेदन्) —Sarga
no (figures words or both) S₁ V₁ 4 B₄ 6 D₁ 2 3 7 9 11 12
om V₁ B₄ 2 D₁ 47 V₁ D₁ 49 V₁ D₁ 4 6 7 9 11 S
(except M₆) 46 D₁ 7 36 D₁ 12 —कटि गर्भराज्ञे—गर्भ
47 —After colophon T₁ concludes with श्रीरामनन्दाय
नमः, G₁ 2 4 M₆ श्रीरामाय नमः G₁ भीमसे रामायुगाय नमः

सप्तधा तु कृते गर्भे दितिः परमदुःखिता ।
 सहस्रांश्च दुराधर्षं वाक्यं सातुनयाव्रवीत् ॥ १
 ममापराधाद्भर्षोऽयं सप्तधा विफलीकृतः ।
 नापराधोऽस्ति देवेश तवाद्य बलद्वन्द्वेन ॥ २
 प्रियं तु कृतमिच्छामि मम गर्भविपर्यये ।

46

ॐ N₁ missing Sarga 46 (cf v l I 33 8)

1 ") M₃ गते (for कृते) —For x^{ad} N₂ V B₁ s D₁ 10 11 13 subst while B₂ marg) s ins before x^{ad}

981* एकोनपञ्चाशद्धा तु सिद्धे गर्भे ततो दिति ।

[V₄ पञ्चाशद्दाम B₁ पञ्चाशद्धा D₁ पञ्चाशन्धा (for पञ्चाशद्धा तु) B₁ छिन्न गर्भे, D₁ गर्भे छिन्न, D₁₁ कृते गर्भे (for निध गर्भे) D₁₁ दितिलता, D₁₃ तदा दिते (for ततो दिति)]
 —B₄ om (hapl) x^{ad} —^a) D₁₂ G₂ सहस्रांश्च D₁ M₃ पुरन्दरमिदं वाक्यम् —^a) D₂ सान्वयम् (for सातुनया) D₂ 7 सातुनयं प्रवीत् N₂ V₁—3 B₁ s D₁ 10 13 उवाच शृणु श्रिता, V₄ भवोचदिति तु श्रिता, B₂ before corr as in N₂) वाक्यं सा स्वयममवधीत्, T₂ M₃ साद्य (T₂ 'त्व) वाक्यमयावधीत्, M₄ उवाच रहुन्दन

2 ") D₁ [अ]पराधो T₁ damaged for भोऽयं स N₂ V B D₁ 10 13 बहुधा, D₁ (marg as in text) वचाय (for सप्तधा) S₁ N₂ V B D₁ s 7 9—13 विद्वली, D₁ D₂ s शकली, C₂ r g as in text (for विफलीकृत) —^a) D₁ D₂ s हि (for स्तित) V₂ ते शक्र (for देवेश) —^a) S₁ D₁ s 13 तव कश्चन पुत्रक, N₂ V₁ s B₂ s D₁ 10 13 भवत स्व(V₂ s 'तो मे) द्वितेयिण, V₂ s B₁ s D₁ M₄ तवाप्राप्तम् (V₂ 'ध, D₁ 'य) द्वितेयिण, D₂ 7 तव पुत्रक कश्चन, D₁₁ तव कश्चित् पुत्रक

3 ") D₁ D₂ s G₁ s M₁ s त्वत्, D₄ om (submetric) C₂ g as in text (for तु) S₁ B₂ D₂ s 7 11 13 इच्छेयम्, C₂ k t as in text (for इच्छामि) C₂ C₂ गर्भस्य विपर्यये या विपत्तिं तस्मिन्नेति प्राप्ति ... कृतं स्वसया निमग्नरूपं कर्त्तुं तव यथा त्रिय भवति तथा इच्छामि । So also Ct C₂ —^a) S₁ B₂ D₂ s 7 11 13 अस्मिन् (for मम) D₂ s नाम (for गर्भं) D₁₄ विपर्यय, G₁ विपर्यये (sic) —^a) G₁ s मरुन्, G₂ मारुता all C₂ s as in text (for मरुत्) —^a) D₁ D₂ s 14 T₁ s G₂ ते, M₂ s मे (for [ह]मे) Cm cites ^a as in text —For 3^{ad}, S₁ B₂ D₂ s 7 11 13 subst

982* सप्त स्थानानि सहिते मरुत पात्यन्तु ते ।

[D₁₁ मरुन् (for मरुत्) B₂ संज्ञानां पत्यन्तु च (for the post half)]

मरुतां सप्त सप्तानां स्थानपाला भगन्तिमे ॥ ३
 वातस्कन्धा इमे सप्त चरन्तु दिवि पुत्रकाः ।
 मारुता इति विख्याता दिव्यरूपा ममात्मजाः ॥ ४
 ब्रह्मलोकं चरत्येक इन्द्रलोकं तथापरः ।
 दिवि वायुरिति ख्यातस्तृतीयोऽपि महायशः ॥ ५

4 ") B₂ D₂ s 11 'स्कंधान्, D₂ 'स्कंधान् (for वातस्कन्धा) S₁ B₂ D₂ s 7 11 12 14 सदा, C₂ t as in text (for इमे) B₂ T₁ s G₂ पुत्र, D₁ सुता, D₁₁ सर्वे, C₂ t as in text (for सप्त) —^a) S₁ B₂ D₂ s 7 11 12 13 मम, T₂ दिति (for दिवि) S₁ D₁ D₂ s 12 Et पुत्रक (for 'का) —^a) S₁ B₂ D₂ s 7 11 12 महत्क्रेति, M₃ मारुता दिवि (for मारुता इति) C₂ k as in text (for ') —^a) S₁ B₂ D₂ s 12 13 M₄ महायशः (for ममात्मजा) D₂ s 7 महायशः पराक्रमः, C₂ as in text (for ') —For 3 and 4, N₂ V B₁ s D₁ 10 13 M₄ subst while B₂ ins after 6

983* एवं गतेऽपि वस स्व त्रिय मे कर्त्तुमर्हसि ।
 इमे ते सप्तका सप्त मरुतो नाम विशुदा ।
 चरन्त्याकाशं सप्त वातस्कन्धेषु सप्तम् ।
 सहस्रैर्मम पुत्रैस्त्व महद्भिर्नैहि शास्त्रवान् ।

[(1 x) V₁ s 'व वस (by transp) V₄ B₂ D₁ M₄ त्रि(B₂ पुत्र) च B₁ 'तद्वत् (for इति वसत्) —(1 2) D₁ 13 सप्तभि (for सप्तका) V₂ मरुता, B₄ M₄ मारुता (for मरुतो) M₄ इति (for नाम) —(1 3) V₁ [अ]काशम् (for [आ]काशः) V₁ B₂ s D₁ M₄ शक (for सप्त) —(1 4) N₂ s इहमिन्, V₂ सैतैर् V₄ B₂ सह तैर्, D₁ 10 सप्तभिर् (for सहमिन्) N₂ s 12 पुत्रैश्च V₄ त्रिन् (sic) (for नहि) D₁ नहि शत शतकौ (for the post half)]

5 B₂ repeats 5^{ad} after 6 (after 983*) —^a) T₁ partially damaged V₄ s B (B₂ second time) D₁ 10 12 13 M₄ महालोके, C₂ k as in text (for 'लोकं) N₂ V B (B₂ second time) D₁ s 7 10 13 T₂ s M₄ चरन्तु D₂ चरेत्, D₂ चरति, C₂ g as in text (for चरतु) N₂ V₁ B₂ D₂ 10 [ए]ते (with hiatus), V₂ s B₂ s (second time) s D₁ 13 M₄ [ए]ते (with hiatus), C₂ t as in text (for [ए]क) —^a) N₂ V₂ s B (B₂ second time) D₁ 10 13 M₄ इन्द्रलोके C₂ Ct इन्द्रलोकमिति प्रचुर पाठ । C₂ N₂ V B (B₂ second time) D₁ s 7 10 13 M₄ तथा परे, T₂ तदा, G₁ s M₄ अथा (for तथापर) —N₂ V B₁ s D₁ 10 13 M₄ om 5^{ad} —^a) S₁ B₂ D₂ s 7 11 13 विद्व (D₂ 'य) व्यायुर्, D₁ D₂ s Ct दिव्यव्यायुर्, C₂ k g as in text (for दिवि व्यायुर्) B₂ इह (for इति) —^a) S₁ B₂ D₂ s 7 11 13 तृतीयस्तु G₁ s महापपा (for 'यसा)

इहाद्य रजनीं राम सुखं उत्सामहे वषम् ।
श्वः प्रभाते नरथेष्ट जनकं द्रष्टुमर्हसि ॥ १९
सुमतिस्तु महातेजा विश्वामित्रपुत्रपामतम् ।
श्रुत्वा नरनरथेष्टः प्रत्युद्वच्छन्महायशः । २०

पूजां च परमां कृत्वा सोपाध्यायः सयान्धयः ।
प्राञ्जलिः कुशन् वृष्टा निधामित्रमथानरीत् ॥ २१
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे निपयं मुने ।
संप्राप्तो दर्शनं चैन नास्ति धन्यतरो मम ॥ २२

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे पदचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

19 ") $\tilde{N}z$ इति (for इह) $\tilde{V}z$ वीर, Dt Ds 9 एकं
(for राम) —^b) Tz सुखे (for सुख) Dt Ds 9
स्वप्न्यामहे Cg as in text (for वास्यामहे) Gs Ml निशा
(for वषम्) Ss Ds 9 7 11 12 यस्याम स ($\tilde{C}z$ D11 12
मुने) ($\tilde{S}z$ ला) वष —^d) $\tilde{V}z$ Bz Ds सुमति $\tilde{N}z$ V B
D1 10 13 $\tilde{M}z$ तु ($\tilde{V}z$ च) जनकं (for नरथेष्ट) —^d) $\tilde{N}z$ V
B D1 10 $\tilde{M}z$ भुन (Mz वष) द्रष्टव्यम् ($\tilde{V}z$ Bz D10 "मि)
रापय, D19 द्रष्टव्यम् भुननेय इति

20 ") Cg सुमतिर (as in text) Ss Ds 9 7 12 मयापी
प्रम ($\tilde{S}z$ "मि) नी रात्रा $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ B D1 10 11 12 प्रम (D1 11 "मि)
तिरने ($\tilde{V}z$ Bz "स्तु) तन (D1 मुनि) युगा —^b) Bz Tz
(before corr) उपामम् —^d) Ss Ds 9 7 12 पुत्राप्रत्युद्यो
तदा Ds मयुराप्रत्युद्यो तदा (for ") $\tilde{N}z$ V B D1 10 11 12
Mz प्रत्युद्वच्छन् महायशः पूवशामाय पायिष (D1 Mz वीर्यम्)

21 ") Ds मया (for कृया) $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ B D1 10 11 12 $\tilde{M}z$
पाया (D1 पमा) यव मयदात्रेन —^b) $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ B D10 12
सोरायापयाम्यदा $\tilde{V}z$ Bz D10 "या" —^c) $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ Bz
D10 12 $\tilde{M}z$ रैने $\tilde{V}z$ Bz D1 दैव Bz रैने Ds द्रष्टु D10
Mz राद्रा (for दृष्टा) —^d) Tz damage. I up to s $\tilde{N}z$
 $\tilde{V}z$ B D1 10 12 $\tilde{M}z$ द्रष्टुं वषममयर्षम्

22 ") $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ 9 4 B D10 12 पुनो, $\tilde{V}z$ D1 प्रीतो, Cg as
in text (for धन्यो) $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ B1 3 4 D10 [भ]नुगृहीतश्च
—^b) Bz वर्य (for वर्य) D1 विर्ये, D11 [S]य
त्रियो (for विषये) —^d) $\tilde{V}z$ D19 "तमो, D1 धर्म", Cg as in
text (for धन्यतरो) Ss D1 9 11 Tz Gs $\tilde{M}z$ मया (for
मम) —After 22 Ss $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ Bz 4 D1-9 8 7 10-12 1115

991" अद्य मे सफलं वनं मयूतश्च मनोरथ ।

यत्नां कुशलित्वं मयूरपरयानि समुपायाम् ।

[(1 1) D12 संवरम्, D19 संवत् (for मयूतश्च) —(1
2) Ss Ds 9 11 वर (for वर)]

Colophon Ds 9 7 11 12 om (cont the sarga)
—Kāṇḍa name Ss om $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ B D10 मादि, D1
मयोप्या —After Kāṇḍa name D1 115 बालचरिते
—Sarga name $\tilde{N}z$ $\tilde{V}z$ D10 प्रमर्तितमामः D1 lacuna
—Sarga ro (figures words or both) $\tilde{V}z$ B1 4 0 11
Ss Dt Ds 11 S 47 $\tilde{N}z$ Bz D10 11 4^a Ds 50 D12
ह्याय—यण—वर्ति—ममर्गो —After colophon Tz
Gs 9 8 Mz conclude with श्रीरामाय नमः, Gs भीमः
शान्तनुजाय नमः

पृष्ठा तु दुदालं तत्र परस्परमामागे ।
 कथान्ते सुमतिर्यक्यं व्याजहार महामुनिम् ॥ १
 इमां कुमारौ भद्रं ते देवतुल्यपराक्रमौ ।
 गजमिहगती वीरौ शार्दूलवृषभोपमौ ॥ २
 पद्मपत्रशिखालाक्षौ रत्नतूष्णीघनुर्धरौ ।
 अधिनापि रूपेण मधुपथितयौवनौ ॥ ३
 यदृच्छयैव गां प्राप्ता देवलोसादिगमरौ ।

47

✎ N̄s missing Sarga 47 (cf v l I 33 8)
 Ds 3 5 7 11 12 continue the previous sarga

1 °) Ds 12 इदा (for पृष्ठा) Bs च (for तु) N̄s B
 Ds 10 प्रसं Ds 1 पृष्ट, Ds 7 चैत्र (for तत्र) V Ds 12 दुदालमभं
 —^a) N̄s V B Ds 10 12 Ms परस्परमामागे, Cm as in
 text —N̄s reads 1st in marg —^a) Ss Ds 11 प्रमितिर्
 (Ds 1st च), N̄s V B Ds 3 5 7 12 (all except Ds here
 and below) प्रमिति (Ds 3 5 7 12 र), Ms वृषभित्; Cm t
 as in text (for सुमतिर्) N̄s V B Ds 10 Ms तत्र (for
 वाक्यं) —^a) Ds महामुनि Ds 3 5 सुनि N̄s V B Ds 10 12
 Ms विश्वामित्रमापत (Ds 1st वृच्छत), Cm as in text

2 °) T1 damaged partially for ° N̄s V B Ds 10
 Ms भगवद्, Ds 1 भवत (for भद्रं ते) —^a) N̄s V B
 Ds 10 12 Ms कुत कल्य ऋ (Ds 1st खन [sic]) शस से (Ms
 सत्तम) —After 2nd N̄s V B Ds 10 (om 2nd-3) 10 11 12
 Ms (owing to om from 2nd-5) read 992° —Ms om
 2nd-5 —^a) N̄s V B Ds 10 12 मिहगम, Cm g k t as in
 text (for गजविह) Ts गतिर् (sic) Vs वीर Bs
 (marg also) गजमिहगमनी —^a) Ss N̄s V B Ds 10 (Bs
 marg also सत्तमिन्मौ) Ds 3 5 7 9-12 वृषभविह

3 Ds Ms om 3 (cf v l 2) —^a) N̄s Ds Gs
 पशुशाली Cm g t विदालाक्षी (as in text) —^a) Ds Gs
 Gs तूष्णीघनुर्धरौ (Gs 1st र [sic]) Ss N̄s V B Ds 3 5 7 9-12
 वरायुध (Bs 3rd रात्र) धरायुधौ Gs as in text —^a)
 Vs वीरयौ Gs यौवन (sic) Cm g k t as in text
 (for यौवनौ)

4 Ms om 4 (cf v l 2) —^a) Ss N̄s V B
 Ds 3 5 7 9 12 क्षिति Ds Ds 3 Ms (after corr 3 if in
 sec m as in text) [ह]व°, Ds 14 Ts [व]व स Cv g as
 in text (for [व]व गां) —^a) Ms देवलोका V Ds 12 हह
 (for हव) Ns 11-3 Bs 4 Ds 10 11 12 [आ]गतौ Cm g t
 as in text (for [अ]मरौ) —Ds om 4th —^a) Ts

कथं पञ्चामिह प्राप्ता किमर्थं कस्य वा मुने ॥ ४
 भूपयन्तामिं देशं चन्द्रशूरानिगम्यरम् ।
 परस्परस्य मदर्थौ प्रमाणोद्भितचेष्टितः ॥ ५
 किमर्थं च नरश्रेष्ठौ मंप्राप्ता दुर्गमे पयि ।
 यरायुधरौ वीरौ श्रोतुमिच्छामि तत्ततः ॥ ६
 तस्य तदचनं श्रुत्वा यथावृत्तं न्यपेदयत् ।
 मिद्धाश्रमनिगमं च राक्षसानां वधं तथा ॥ ७

कथ्यतां, C, t as in text (for कस्य वा) Ds सुतौ T1 सु*
 (for मुने)

5 Ms om 5 (cf v l 2) —^a) T1 damaged for
 भूपय N̄s Bs Ds 10 इमां Ds हह (sic) (for इमे)
 Bs चेष्ट (for चेष्टा) —^a) Ss N̄s Bs Ds 10 12 सूर्यचन्द्राय
 (by transp) —Ds om 5th —^a) Ss Ds 3 5 7 11 12
 T1 परस्परण, Cm न्य (as in text) —^a) Ss N̄s Vs
 Bs 3 Ds 7 11 12 स्थिति (for [ह]ति) Ds चेष्टितौ Vs
 Bs 4 Ds 3 5 12 प्रमाणस्थितचेष्टितौ (Ds [after corr] 1st),
 Cm g t as in text

6 Ds 3 5 7 9 12 om Ss reads 6th in marg —^a) Ss
 श्रेष्ठ Ds T Gs 4 मुनिश्रेष्ठ (for नरश्रेष्ठ) —For 6th,
 N̄s V B Ds 10 11 12 Ms subst and read after 2nd

992° किमर्थं च खवा सार्धं रमेते देवरविणौ ।

[Vs Bs 4 अनेने Vs अनेने Ds Ms चरते (for रमेते)]

—Ds Ms om 6th —^a) N̄s Bs (before corr, marg
 as in text) 3 Ds [अ]वर (for [आ]युध) Vs
 परस्पर वीर वीरौ

7 °) N̄s V B Ds 10 12 Ms [व]तद् (for तद्) —^a)
 Bs वृत्ति Ds वत्त, Ds 1st वत् Gs यथातत्त्व (for वृत्त)
 Ds निवेदयन् Ds 12 विश्वामित्रो महामुनि, Cm k t as in text
 —After 7th Ds ins

993° निवेदयच्च रामस्य कर्म चावुतकर्मण ।

while Gs Ms ins

994° अयोध्याधिपते पुनौ राज्ञो दशरथस्य ह ।
 मम यज्ञसमाह्वयमागतौ रामलक्ष्मणौ ।

—Ds Ds om 7th —^a) Ss N̄s V Bs 3 Ds 3 5 7 9 12
 कथा चैत्र (for निवास च) —^a) N̄s V B 1st च स Ds 1st
 त वष Ds Ts Gs 3 Ms 3 Cm च तद्वध T1 यथा (for वधं
 तथा) Ss Ds 11 12 रक्षसा वधमेव च Ds 3 5 7 रक्षसा च (Ds 7
 हि) वर्ष दि स (Ds त)

विश्वामित्रचः श्रुत्वा राजा परमहर्षितः ।
अतिथी परमौ प्राप्नोतु पुनौ दशरथस्य तौ ।
पूजयामास विधित्मत्काराहौ महानलौ ॥ ८
ततः परमसत्कारं सुमतेः प्राप्य राघवौ ।
उप्य तत्र निशामेकां जम्भतुर्भिथिलां ततः ॥ ९
तां दृष्ट्वा मुनयः सर्वे जनरूप्य पुरीं शुभाम् ।
साधु साधिति शंसन्तो मिथिलां समपूजयन् ॥ १०

मिथिलोपगने तत्र आश्रमं दृश्य राघवः ।
पुराणं निर्जने रम्यं पप्रच्छ मुनिपुंगवम् ॥ ११
श्रीमदाश्रमसंकाशं किं न्विदं मुनिर्जितम् ।
श्रोतुमिच्छामि भगवन्कस्यायं पूर आश्रमः ॥ १२
तच्छ्रुत्वा राघवेणोक्तं वाक्यं वास्यमिशारदः ।
प्रत्युगाच महतेजा विश्वामित्रो महामुनिः ॥ १३
हन्त ते कथयिष्यामि शृणु तच्चेन राघव ।
यस्यैतदाश्रमपदं शस्तं कोपान्महात्मना ॥ १४

8 T1 partially damaged for " —^d D1 D2 s
विस्मित (for हविष) S1 D2 3 7 11 12 विस्मित स (D.
"तत्र" महाप्रासा (D11 "मुनि") N2 V B D1 (m also as
in S1) 10 13 M4 प्र (D13 M4 सु) मतिर्भूत (M6 "दृष्ट") विस्मित
(V1 "स्य", V2 "स्मित") —^d D2 अनिधीन्, D2 T2 अनिधि
(both sic) N2 V 2-3 B D1 10 13 M4 पूजयामास, D1 D2
Ct परमं, T2 G4 M4 परमं (for परमौ प्राप्नोतु) S1 V6
D2 3 7 12 बभूव दृष्ट्वा सत्त्वौ (V4 सहष्ट) D11 बभूव
सत्त्वावेतौ —^d S1 वै, N2 B3 D11 तु, Ct as in text (for
तौ) —N2 V B D1 10 13 M4 om 8st —For 8st, S1
D2 3 7 11 12 subst

995^a अथ तौ पूजयामास नृपति स यथाविधि ।
[Du अतिथी पूजयामास (for the prior half [~8° in
N12])]

—After 8 D4 ins श्रीरामाय नम

9^a B प्रथम (for परम) D13 सत्काश (sic) (for
सत्कार) —^d S1 D2 M4 व्युत्प, D2 व्युत्पुम् (sic) D7
व्युत्प, Cg k as in text (for उत्प) N2 V B D10 13
उपिवा च (V1 तु) निशा तत्र D11 उपिवा दन्ती (D11 तु
निशा) मेका, G1 3 M1 उपतुम् —^d M2 मिथुना S1
D2 3 7 12 तदा N2 V B D1 10 M4 प्रति, D13 पुरीं Cg as
in text (for तत)

10^a S1 D1 11 13 दृष्ट्वा तु D13 ते^a Cg तान्^a (for ता
दृष्ट्वा) S1 V B D1 10 13 M4 दूरन (for मुनय) ~^d S1
D2 3 11 13 मुना पुरीं (by transp) —^d T2 damaged
for नि शंसन्ते मि S1 D2 सहष्टा, D2 3 7 11 13 से (D2 त)
दृष्टा (for शंसन्तो) D2 3 7 प्रत्य (D2 "3") पूजयन् N2 V
B D1 10 13 M4 सु B4 अ) नयो हृष्टमनस दास्यु साधु
साधिति ।

11^a S1 N2 V B D2 3 7 10-13 हरिम् (for वर)
—Note hiatus between "and" —^d S1 N2 V B2 s
D2 3 7 10-13 प्रेष्य, B1 दीक्ष्य B2 प्राप्य Cg k t as in
text (for दृष्ट्य) D2 दृष्ट्वा रम्याश्रमं पुनः M4 दृष्ट्वा राम
सदाश्रमं —^d D2 निर्जितं (for निर्जने) S1 D2 3 7 11 13
दैव G2 3 राम (for रथं) —^d S1 D2 3 7 11 13
पप्रच्छाप महामुनि

12^a D1 D2 s इदम्, Cg g as in text (for श्रीराम्)
—^d D2 M3 s इद, G2 M1 पिद्, Cg g t as in text
Ck न्विदं (for न्विद्) G2 वज्रं (sic) (for वज्रितम्)
—For 11°-12° N2 V B D1 10 13 M4 subst S1
D2 3 7 11 13 subst 1 2 only for 12°^{ab}

996^a पप्रच्छ मुनिशार्दूल किमिदं निर्जने वनम् ।
श्रीमानविरहच्छायो मुनिसहस्रवर्णित ।

[V1 damaged from निर्जने up to 1 2 —(1 2) D1
M4 किमिदं मुनिवर्णित (for the post half) —D1 M4 om
1 2 —(1 2) V2 श्रीशार्दूल V2 B4 निह (for स्य)]
—^d D1 M4 वन मनोज्ञ (for श्रोतुमिच्छामि) —^d Cg t
कस्याय (as in text) S1 N2 V B D1 3 7 10-13 M4 [या]
सौदयम् G2 [अ] य दूर (जय) (for [अ] य पूर्व) Ck cites
as in text

13^a D2 s —^a G1 वाचयविद् वर (for "विशारद")
—^a T2 damaged up to ह्य —For 13 N2 V B
D1 10 13 M4 subst D11 ins 1 4 only after 13

997^a इति तस्य वच श्रुत्वा विश्वामित्रोऽभ्यभाषत ।
कथाश्रो मुनिशार्दूल प्रहसन्नाश्रयमुत्तमम् ।
विनयानन्तं वीर भवेत् सत्पदादिनम् ।
रामे वसत्पराश्रमायामासु यच्च ।

[(1 1) D1 M4 राय (for तस्य) V1 damaged from
the post half of 1 1 up to वाच in 1 2 —V4 B1 D1
M4 om 1 2 3 —(1 2) V2 B4 कथाः V2 B4 D12 अशरीर
(for उत्तमम्) —(1 3) V1 B4 D10 13 वीर (for वीर)
—(1 4) V4 वसत्परा (metathesis) V1 damaged from
the post half up to 14^a M4 वाचय वाचयिदार (for
the post half of 13^a)

14^a —^a V1 damaged (cf v1 997^a) N2 B3
D10 13 अहं Cg g k t as in text (for हन्त) S1 D2 s
वर्णयिष्यामि —^a N2 V B D1 10 13 M4 शृणु यस्यायमा
श्रम (V1 damaged up to या) —^a M4 [ह] दम् (for
[ह] तद्) S1 D1 3 7 11 13 यथायमाश्रम (D1 illeg
for यमाश्रम ink spread) पूर्व (D1 पूर्व) S1 V B D10 13 M4
यथा गृह्यो भगवादे (D10 यथा वाच, M4 "दय"), T2 यस्येदमा

गौतमस्य नरश्रेष्ठ पूर्वमासीन्महात्मनः ।
आश्रमो दिव्यसंक्राशः सुरैरपि सुपूजितः ॥ १५
स चेह तप आतिष्ठदहत्यासहितः पुरा ।
वर्षपमान्यनेकानि राजपुत्र महायशः ॥ १६
तस्यान्तरं निदित्वा तु सहस्राक्षः शचीपतिः ।

श्रमे ब्रह्मन् —^d Śi N̄s V B Ds 3 5 7 10 12 M̄s तप्त D1s
T1 3 ओषाद् (for कोषाद्) Śi V 4 B̄s Dt D1 3 5 7 11 12
Ct महात्मन, M̄s महात्मे Cg k as in text (for ^d)

15 B̄s om (hapl) 15^{ab} V1 damaged from त
up to तै in 998* —^a B1 3 गौतमस्य N̄s V 2 4 B1 3
D1 13 [आ]श्रम पुण्यो, M̄s [आ]श्रम पूर्वम् (for नरश्रेष्ठ)
D1 गौतमाश्रमपुण्यो —^b N̄s V 2 4 B1 3 D1 13 ह्यम्,
M̄s अयम् (for पूर्वम्) Śi Ds 3 5 7 11 12 महात्मे (Śi
Ds 11 'ने') (for महात्मन) —^c Cg k t दिव्यसंक्राश (as
in text) Śi Ds 3 5 7 11 12 आश्रमोय महापुण्य —For
15^{ad}, N̄s V B D1 10 12 M̄s subst while D1 ins
after 15

998* नित्यपुण्यकरोषेत पादपैरुपसोमित ।

[V1 missing the prior half (cf v1 15) V1
-करोषेत D1 illeg after ^c]

16 ^a Dt Ds चाप्र (for चेह) V1 मातिष्ठम्, Ds
आतिष्ठ (both sic) Ds सत्यदुक्त स आतिष्ठ —Śi reads
from सहित in 16ⁱ up to 17° in marg —V1 damag
ed from पुरा in ^b up to 17° —^b Ds 3 7 10 (here and
below) अहिल्या N̄s V 2 4 B Ds 3 5 7 10 12 मुनि, T1 तदा
(for पुरा) —^d Cm g k वर्षपमान्, Ct 'नि' (as in text)
चेहृदेश्वर pressed अनेकाश्र (for [अ]नेकानि) T1 missing
from पु up to च in महायशः Śi Ds 3 14 M̄s 3 (sup lin
sec m before corr as in text) महायशा N̄s V 2 4
B Ds 3 5 7 10 12 संव सरसद्वलाणि बहूनि रघुनन्दन —For 16
D1 M̄s subst

999* अतप्यत तत पूर्व वने कृवाश्रम मुनि ।

बहूनि किल वर्षाणि सह परयातुकृत्या ।

[1 1] M̄s तप (for तन) M̄s सोमिषाश्रमे मुनि (sub-
metric) (for the post half) —[1 2] D1 illeg
from कृवा up to अ in 1 1 of 1000*]
D1 M̄s cont V 3 B 3 D1 12 ins after 16

1000* अहल्याया रघुश्रेष्ठ तरणादित्यरूपया ।

ततस्मा मुन्दरीं दृष्ट्वा काम्यरूपा पुरदर ।

[V 3 om 1 1 D1 illeg up to अ (cf v1 999*)
—[1 1] M̄s तरया दित्यरूपा (for the post half)
—[1 2] V 3 तरयमित्ता, B 3 D1 12 तरयाश्रमाय, D1 M̄s ताम्यो
(D1 'त्य' [sic]) चकमे (for ततरतां हृत्तै) D1 3 कृवा (for
दृवा) B 3 D1 12 त्त (B 'त्य' रूप D1 M̄s नाम) (for वाम्यरूपा)
V 3 दिव्यरूपा मुखर (for the post half)]

मुनिपेषधरोहल्यामिदं वचनमब्रवीत् ॥ १७

ऋतुकालं प्रतीक्षन्ते नार्थिनः सुसमाहिते ।

संगमं त्वहमिच्छामि त्वया सह सुमध्यमे ॥ १८

मुनिपेषं सहस्राक्षं निज्ञाय रघुनन्दन

मतिं चमार दुर्मेधा देवराजकृतुहलात् ॥ १९

—After 16 Śi (marg) Dt G1 3 M1 3 (inf lin sec.
m) ins

1001* वद्विचित्रिते राम ततो दूर (Śi 'र' गते मुनौ ।

17 Śi B̄s read 17^{ab} in marg V1 damaged for "
(for Śi V1 cf v1 16) —^a N̄s ह, V 2 4 B Ds 3 7 10
12 13 T1 M̄s [अ]थ, Dt Ds 3 च, Ds 7 त, Ds om (sub
metric) (for तु) Ds 3 5 7 12 पुरदर (for शचीपति)
N̄s V 2 4 B D1 12 कामार्तसिद्धो (V 3 B1 D1 12 'दिवे')
श्वर, D1 11 कामार्त स पुरदर (for ^b) D1 M̄s अथ ताम (D1
तस्य, then illeg up to द) त्वर छज्या कामार्तसिद्धोश्वर
—^c Śi N̄s V B Dt D1 3 5 7 10 12 भूत्वा, D7 गत्वा
(for अहल्याम्) —^d Śi N̄s V B Dt Ds 3 5 7 10 12
सो (Dt Ds 12 अ [with hiatus]) हल्यामिदमब्रवीत् (V1
damaged from द up to the prior half of 1 2 of
1002*) D1 (with hiatus) अहल्यामन्यभाषत

18 V1 damaged (cf v1 17) Śi om (hapl ?)
18 19° —^a Gs M1 समीक्षते, Ck प्रतीक्ष (as in text)

19 Śi om 19^{ab} (cf v1 18) —For 18-19° N̄s
V (V1 damaged [cf v1 17]) B D1 3 5 7 9 12 M̄s
subst

1002* ऋतुकालं प्रतीक्ष्योपि न प्रतीक्षे सुमध्यमे ।

संगमं दीपमिच्छति द्रुघुषोणि सह त्वया ।

मुनिपेषधरं कृत्वा सा ज्ञा चापि पतत्प ।

[1 1] D1 M̄s त (D1 *)वाचायम् Ds 'ने' (for प्रतीक्ष्योपि)
Ds 3 7 11 12 ऋतुकालप्रतीक्षेति (for the prior half) Ns B̄s
D1 10 प्रतीक्ष्य V 4 प्रतीक्षा (sic) (for प्रतीक्षे) D1 M̄s अथी (D1
illeg after थि up to the end of the line) चाद शुचिस्मिने
(for the post half) —[1 2] Ds 3 5 7 10 12 त्वया सह
(by transp) D1 M̄s इच्छामि संगम तप (D1 'व') त्वयाद्य
(D1 'ह') गज्यामिति —[1 3] Ds 3 5 7 11 12 ज्ञात्वा (for
ज्ञात्वा) V1 damaged from पतत्प up to अमरीद in 20^a D1 10
पर* (for परतप) Ds 3 5 7 9 12 सरसाक्ष तवापि सा (for
the post half) D1 (marg also) ज्ञात्वादि चकमे सा तं
देवराजेति गौकत]

—V1 missing ^{ad} D1 illeg, for * —^a B1 G1 3 M1 3
रहित, Ck t as in text (for रहित) —T1 damaged from
च up to दे in ^d B1 रहितं च कारयामास —^d Śi V 4 Ds 4
T1 देवराज (V 4 Ds 4 'ज'), D1 M̄s समागम, Ck t as in
text (for देवराज)

अथावशीसुरश्रेष्ठ कृतार्थेनान्तरात्मना ।
कृतार्थोऽस्ति सुरश्रेष्ठ गच्छ श्रीप्रमितः प्रभो ।
आत्मानं मां च देवेश सर्वदा रक्ष मानद ॥ २० ॥
इन्द्रस्तु प्रहमन्नाक्षयमहत्याभिदमत्रवीत् ।
सुश्रीणि परितुष्टोऽस्मि गमिष्यामि यथागतम् ॥ २१ ॥
एवं संगम्य तु तया निश्चक्रामोऽत्राचतः ।
स संभ्रमात्परत्राम शङ्कितो गौतमं प्रति ॥ २२ ॥
गौतमं न ददर्शाथ प्रविशन्तं महामुनिम् ।

देवदानवदुर्धर्षं तपोवलसमान्वितम् ।
तीर्थोदकपरिहृिन् दीप्यमानमिमानलम् ।
गृहीतसमिधं तत्र सकृज्जं मुनिर्पुंगवम् ॥ २३ ॥
दृष्ट्वा सुरपतिस्त्रस्तो विपण्णवदनोऽभवत् ॥ २४ ॥
अथ दृष्ट्वा सद्गन्धर्वं मुनिवेषधरं मुनिः ।
दुर्धृत्वं धृत्तमंपन्नो रोषादचनमत्रवीत् ॥ २५ ॥
मम रूपं समास्थाय कृतवानसि दुर्मते ।
अवर्तव्यमिदं यस्माद्विफलस्तत्र भविष्यति ॥ २६ ॥

20 ^a) Śi Ds 2-2 B Ds 3-7 10-10 Ms अत्र (Ds 2-2) दीक्ष (D1 10), V1 damaged (for अथावशीत्). Śi नरश्रेष्ठ, Ms (after corr. as in text) 'ज्येष्ठ' (for सुरश्रेष्ठ). —Śi Ds 11,12 om. 20^a. —^b) Śs V B Ds 3-7 10 Ms कृतार्थं (Ds 3-7 'र्था') मा वचत् (V 9 'वर्षीत्') तत्रा (Ds 'था'); D1 इतराथं वचत्तदा; Gg as in text (for ^a) —V1 damaged from 20^a up to हृत्वा in 21^a. —^c) V1 4 Dt Ds 4-6 11 14 (after corr.) T1 3 Gs Ms-3 Ct कृतार्थस्मि (T1 'हि') D1 illeg. after यो up to चत् in ^a. Gs नरश्रेष्ठ. G1 कृतार्थोल्लसुरश्रेष्ठ (sic). —^d) B3 दीर्घं गच्छ (by transp.). D1 illeg. from दी up to भो. Śi Ds 3-7 10 कतिमः Śs V1-4 B Ds 10 11 10 अ (B3 n) लक्षितः (for इत प्रभो). —^e) Śs V1-4 B 3.5 Ds 10,11 Ms om 20^a. —^f) Ds देवदेवता (ditto). —^g) Śi Dt Ds 3-7 11,12 T1 3 G1 (before corr. as in text) 4 Ms सवैया. Dt Ds 3 गौतमात्; Ds सादन् (metathesis) (for सादन्).

21 V1 missing up to हृत्वा. (cf v1 20). —^a) Śs V1-4 B Ds 10 11 तस्मिन्, Ms इन्द्रश्च. Śi Ds 3-7 11 12 सहवाप्तमयेयुक्त्या लब्ध (Ds 3-7 अहि [with hiatus]; D1 मोह) ह्यं वचस्त्विति —^b) Śi Ds 3-7 11 12 उवाच (for सुश्रीणि) —D1 illeg. from गते up to मि in ^a. Ds illeg. for परितुष्टो. Ds [5] रि (for डरि). Ds T1 3 G4 Ms 2 परितुष्टोस्मि सुश्रीणि (by transp.). —^c) T1 damaged from गते up to ग in 22^a. Śs V B Ds 10 11 Ms समस्त मे (V1 damaged from स्व up to 22^a) (for यथागतम्).

22 V1 missing ^a, T1 missing up to ग in ^a (cf. v.1 22). —^a) T1 G4 च (for तु). Dt Ds 3 Ms तत्रा (for तया) Śs V B Ds 10 11 10 Ms पुत्रपुत्र्या सतोह्यता. —B3 reads 22^a in marg. sec. m. —^b) Ds अयात् (for [ड] रजात्) Śs Ds 11 12 G2 तदा; B3 भुजे (for ततः). Śs V B Ds 4 Ds 10 11 Ms निष्कामवृत्तजानुये (B1 'चदा' Ms 'मुनीन्'). V1 4 निष्काम वृत्तजानुये. —V1 Ds Ms om. 22^a. —^c) Ds 11 12 Gs Ms ससन्नं (Gs Ms 'मस'); Gg.h.t स सन्नमात् (as in text). Śi Ds 12 चरन्; Ds पन्त (for वार). Śs V1-4 B Ds 2-3 10 11 संभ्रमात्परि (Śs

'कुरि [sic]') ज्ञे सम. —^d) B1 4 गौतमं; Ds om. (hapl.) (for गौतमं प्रति).

23 ^a) Śi Ds 3-7 11 11 तु, Ds 3-7 11 T 3 (for स). —^b) Śi Ds 3-7 11 12 सत्परिः (for महामुनिम्). —^c) G1 3 हिष्ट, Gg as in text (for हिष्टं). —^d) Ds समिति (sic). Śi Ds 3-7 11 12 विष्ट (for तत्र). —^e) T1 damaged from इ up to दु. Ds संतुलं (for सकृज्जं). Śi Ds 3-7 11 12 पुरारंभः Ds च सुरभं (for मुनिपुंगवम्)

24 ^a) Gg रिणपदम् Śi Ds 3-7 11 12 विस्वात् नवा निवत्; Ds विपादमपरोक्षित. —^b) for 23-24, Śs V B Ds 10 11 Ms subst. :

1003^a ददर्श सहसायानं गौतमं क्षीततेजसम् ।
चेदेति सुदुर्धर्षं तपोसीधेलाभयम् ।
पुण्यतीर्थोदकक्षिप्तमायुःक्षिप्तमिवात्मलम् ।
समिक्कलायं सकृत्सामादयायावन्तमभ्रम् ।
दृष्ट्वा च तदा शक्नो विपादमप पन्तम् । [5]

[(1. 1) V1 B3 4 प्रविशत् ददर्श, V3 न ददर्श समावति (for the prior half). —V1 damaged from त in गौतम up to न in 1 2 —D1 illeg. after गौतम from त in 1 2 and gloss इतो गौतम ददर्श (for the post. half). —(1. 2) Śs B3 Ds 10 Ms दुर्धर्षं D1 सीधे (for सीधे). —(1. 3) V1 मन्वे (sic) (for भाव). D1 दीप्यमानमिमानलम् (for the post. half = 23^a). —B1 om 1. 4. —(1. 4) D1 illeg. for the prior half after first = V2 सपितृत्वात् (for 'कृत्वा'). V1 om (hapl.) य in [आ] यानम्. Śs V B B4 D1 आवावा [B4 'त'; D1 आवा [submetric]] ल (Śs त) माय, Ms सपुत्रपुत्र्यायान (for the post. half). —(1. 5) D1 Ms न इन्द्र (for देव व). V1 B3 तप (for तदा).]

25 ^a) Ds अत्र (for अथ). Śs V B Ds 10 11 Ms सोपि दृष्ट्वा देवेन्द्रं V1 'चेत्त'. —^b) D1 illeg. Ms मुनि (for मुनि). —^c) V1 Ds 3 दुर्धृत्, Ms (after corr. sec. m as in text) सुदुर्ध (for दुर्धृत्). Ds Ms संपच (for सपचो). —^d) D1 Ms कुटो (for रोषात्).

26 ^a) Ds 12 मम रूपस्य रूपं. —^b) D1 illeg. up to मि, Ds T1 3 Gs Ms 3 सस्मात्; G4 कस्मात्, Ch as in text

गौतमेनैरमुक्तस्य सरोपेण महात्मना ।
पेतुर्वृषणौ भूमौ सहस्राक्षस्य तत्क्षणात् ॥ २७
तथा ग्रन्था स वै शक्रं भार्यामपि च श्रप्तवान् ।
इह वर्षसहस्राणि बहूनि तं निरत्स्यसि ॥ २८
वायुभक्ता निराहारा तप्यन्ती भस्मशायिनी ।
अदृश्या सर्वभूतानामाश्रमेऽस्मिन्नित्यसि ॥ २९

इति श्रीरामायणे वाल्मीके सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥

(for वस्माद्) —^d) G₄ M₄ अपलत्, Cm $\frac{1}{2}$ k i रि¹ (as in text) N₂ V B D₁ 10 11 12 M₄ तस्मात् रिफ (V₂ °ङ्) लो भव, D₂ M₂ विकलत् नरि-वति —After 26, D₁ ins

1004* भगामिलयुक्त पाप बद्धे परिधायसि ।
(illeg ink spread) सहबभगभूषण ।
त्यक्त प्रवृत्त यन्मूढ परदारामिमर्शयम् ।
(illeg ink spread) सि पराजयम् ।
पेतु (वृष)णौ चापे सहस्रभगता गत । [5]

27 V₂ om 27as —^a) T₂ damaged up to सु D₂ डक्तु, D₁ T₁ s G₄ ड (T₂ damaged) केतु (for डक्तु) —^b) Dt D₁ s सुरोपेण S₁ D₂ s 7 11 12 कुपितेन महात्मना (S₁ °न) —^c) B₁ वेत्तु V₂ lacuna for वृत् in वृषणौ D₁ चोनी (for भूमी) D₂ जयतत्तत्र वृषणी —^d) N₂ V B D₁ 10 राधव, M₂ चीमत (for तक्षणात्) —After 27 N₂ V B D₁ 10 11 12 M₄ ins

1005* ध्यायित स तदा चासीदतीक्षा निपलीहृत ।
अपितत्तपसोमेण वदन् चैनमाविशत् ।

[(1 x) D₁ M₂ तस्मा (for स तदा) D₁ s च तदानी भूत् D₁ illeg from वि up to धियं 11 2 —(1 2) V₂ M₂ वेत्, V₂ प्राप्तसीत्तदा, B₁ चापि मेविशत् B₂ चैव तदा (for चैनमाविशत्)]

28 °) D₁ T₁ 2 अथ T₂ तदा (for तदा) Dt D₂ s च (for स) S₁ D₂ s 7 11 12 तथा चोत्सवा (S₁ D₂ °फ) सहस्राक्ष, N₂ V₁ s B D₁ 10 12 M₂ स दत्तवै (B₁ s 4 °ब) मुनिवरो (B₂ °श्रेष्ठो, B₂ °बाली), V₂ त दत्तवै मुनी रोयाद्, M₂ अथ दत्तवा सहस्राक्ष —^b) N₂ V₁ s B₁ s 4 D₁ 10 11 12 M₂ तामपि, V₂ ता चैव, B₂ तामपि (for अरि च) D₁ T₁ s G₄ अदृश्यामपि —^c) D₁ वने निय (for बहूनि त्वं) Dt D₂ s बहूनि निरित्यसि —For 28as, S₁ N₂ V B D₂ s 7 10-12 subst

1006* यदीया नमव्येयारुद्धे पापे दुष्टचारिणि ।
[V₂ illeg B₂ वृणत् (for वृणत्)]

29 °) Dt D₂ s Ct वाह, G₄ as in text (for वायु) G₁ s M₁ s शिवा भूया (for निराहारा) T₂ तप्यते (sic) M₂ मरिचा भस्मशायिनी (for °) S₁ N₂ V B D₂ s 7 10 12 तप्यमाना नि (D₂ °) रालेखा (V₂ damaged for रालेखा) सतन

यदा चैतद्वनं घोरं रामो दशरथात्मजः ।
आगमिष्यति दुर्धर्षस्तदा पूता भविष्यति ॥ ३०
तस्यातिथ्येन दुर्धर्षे लोभमोहमिज्जिता ।
मत्प्रकाशे मुदा युक्ता स्वं वपुर्धारयिष्यमि ॥ ३१
एवमुक्त्वा महातेजा गौतमो दुष्टचारिणीम् ।
इममाश्रममुत्सृज्य सिद्धचारणसेविते ।
हिमराच्छिखरे रम्ये तपस्तेपे महातपाः ॥ ३२

भस्मशायिनी, D₁ वायुभूता भस्ममाया (also °रूपा) ततो भस्म समप्रभा, G₄ t (t वाप, rest) as in text —^d) S₁ D₂ 11 12 °र, N₂ V₁ s B D₁ 10 12 वनेहिमस्त्व, V₂ s वने त (V₂ °) स्मिन् (for आश्रमेऽस्मिन्) Dt D₂ s T₂ वसिष्यसि, D₂ s G₁ s M₁ s 4 भविष्यति D₂ जातिष्ये त्व भविष्यति —After 29, D₁ ins

1007* रूप च ते प्रजात्ये (चे) व गमि परि सुदुर्लभम् ।
सामेव त्व सुदुर्धर्षे यस्मात्पापेऽनम्यसे ।
तदा प्रवृत्ति बाभूवमत्र रूपमुणाग्विता ( ) ।
पुनश्चैतामुवाचैव पत्नी तं गौतमो मुनि ।

30 °) Cl यदा चैतद्वनं घोरमित्यादि तार्पण्योक्त्य गौतमेन श्रापमोक्षप्रतिपादक प्रक्षिप्तम् । °) G₄ t disagree —D₂ s om (hapl) 30 T₂ damaged up to द्व in ° —^a) V₂ D₂ यदि, G₄ t as in text (for यदा) S₁ D₂ 7 12 चेद्, N₂ V B D₁ 10 12 M₂ त्विद्, Dt D₂ s तद्, D₂ चैनं, D₁ चोप, G₁ s M₁ स्वेत्, Ck 'as in text (for चैत्) —^b) S₁ D₂ s 7 11 12 °दाभारविर्दिशु —V₁ damaged from एव in ° up to the prior half of 1 of 1008° —^c) T₂ G₁ s M₁ क्षामिष्यति, Ct आया° (as in text) N₂ V₁ s M D₁ 10 12 M₂ त दृष्टा (for दुर्धर्षेत्) —^d) D₁ illeg for दा पूता भविष्य N₂ V₂ s 4 B D₁ 10 12 भूतपापा (N₂ °प्ता), D₂ यथा° T₂ तन ° (for तदा पूता)

31 D₁ om (hapl) 31 °) G₁ s दुर्धर्षे —^a) S₁ D₂ 12 तदा काले, Dt D₂ s G₁ s M₁ Ct मयकात्, G₄ as in text (for मयकात्) —^b) S₁ D₂ s 7 °रूपे Dt D₁ s स्त, D₂ 12 M₂ न्वरप, D₁ (sup lu) तं°, Cm g t as in text (for स्त यदुर्) —For 31 N₂ V B D₁ 10 12 M₂ subst

1008° तस्यानित्यं सुदुर्धर्षे वृत्ता लोभमिज्जिता ।
मयमीष मुनेरेवा समुपव्यस्यमतयम् ।

[(1 x) V₂ missing the prior half (cf v 1 30) M₂ पात (for लोभ) —(1 2) V₂ वने°, D₁ M₂ पो (M₂ पू) तपात् (for मुनेरेवा) B₂ D₂ मनुष्यसंदर्भ, D₂ रं स्त भारविष्ये, M₂ तव यम्° (for the post half)]

32 D₂ damaged up to ने in °. —^a) V₁ damaged after गौ B₁ गोतमी, B₂ गोतमी N₂ B₂ m also as in

४८

अफलोस्तु ततः शक्रो देवानाग्निपुरोगमान् ।
अत्रनीत्रस्तपदनः सर्पिर्मिथान्सचारणान् ॥ १
कुर्वता तपसो विभ्रं गौतमस्य महात्मनः ।
क्रोधमुत्पाद्य हि मया सुरभार्यमिदं कृतम् ॥ २
अफलोऽग्निं कृतस्तेन क्रोधात्सा च निराकृता ।

शामभोक्षेण महता तपोऽस्यापहतं मया ॥ ३
तन्मां सुरराः सर्वे सर्पिर्वाः सचारणाः ।
सुरसाक्षरं सर्वे सफलं कर्तुमर्हथ ॥ ४
शतक्रतोर्बिचः श्रुत्वा देवाः साग्निपुरोगमाः ।
पितृदेवानुपेत्याहुः सह सर्वैर्मरुद्वर्षैः ॥ ५

text) D11 शक्रा भार्या मनीर्णिणी — V1-3 B1 & D10 13
M4 om 32nd —^{ed} D2 सेविन S1 V4 B2 D2 5 7 11 12
पुण्य (V4 B2 ०५५) देश समासाद्य सिद्धचारणसेविन — For
32nd, B2 subst

1009^a अनसा द्यमनेन गतशामान्सितम् ।
—^a S2 V B D13 M4 लिखर वाचा, D1 10 शत्या, D2 8
पुण्ये (for लिखर रम्ये) —^a S2 V3 B2 & D10 सुदुल
(B2 ०८४, V1 5 4 B1 M4 सुदुल्लर, D2 4 7 11 13 महायथा
(D13 मन्वा), T2 moth eaten (for महायथा)

Cologhon *Āṇḍa name* N2 V2 D4 11 12 14 om
V3 & B D10 आदि, D2 8 जयोप्या — After Kanda
name N2 (before sarga name) V3 B2 D10 115
बालचरिते — *Sarga name* S1 N2 V2 B2 & D2 5 7 10 12
शक्रा (S1 D2 5 7 12 इन्द्रा) हल्याशाप, V2 D2 अहल्याशाप,
V3 गौतमात्वाभिरहल्याशाप, V4 अहल्याशाम्पनाद, B2
शान्ताह्वयिभि (B2 ०५५) शाप, D2 8 अह्वयशापमोक्षे, D11
शापदान — *Sarga no* (figures words or both)
S1 V1 & B2 & D2 5 11 12 om N2 B2 & D10 49 V2 D2 51,
V3 D1 D2 6 14 S (except M4) 48 D1 38 D2 7 37
D12 — कडे — हल्ययो नाम 49 — After colophon
D12 & M4 conclude with श्रीरामाय नमः, G2 श्रीमते
रामानुजाय नमः

48

८७ N1 missing Sarga 48 (cf v1 I 33 8)

1^a S2 V B D1-3 7 10 11 13 M2 & Ch विकल्ह (V3
०५ [sic]) Cm g t 15 in text (for अफलस्तु) N2 तदा,
V B D1 3 7 10 12 13 हृष (for तत) —^a V4 अग्नि,
G1 & M1 सागि, C v r m g as in text (for अग्नि) D12
T1 & G2 M1 & C v r g सुरोपय, Cm as in text (for
पुरोगमान्) —^a S1 (m as in Dt) D1-3 7 11 12 तत्र
पचनं (D1 पचनं तत्र [by trimp]) S2 V1 3 4 B (B2 m
also) D1 M4 ग्रन् (B2 हृष) मनस, Dt D4 नयन, D2
सहयनयन (hypermetric) D12 उन्मत्ता रमा G2 रोष,
G2 M2 च सुयग्रस, Cg k as in text (for वसन्तदन)
१८ C1 ग्रन्तवि प्राप्तन स्वकारणे दैव्य व्यग्रदत्त ॥ ६७ —^a V2
V1 & B D10 11 मह मिद्विधि, Dt D2 4 & M2 मिद्विधौ D2
०००५, D11 (with hiatus) ग्रन्, D2 सिद्ध (for
सर्पिर्मिथान्) V2 सूर्यपर्विणे यत्न

2 D12 damaged up to त in 6th —^a D2 विभ्रे, D11
विभ्रे (both sic) (for विभ्रे) —^a N2 V B D10 13 M4
प्रासेय रिक्किया मया — B1 om (hapl) 2°-3 —^a S1
D2 5 7 11 12 T2 तु (for हि) —^a Cg k as in text
— For 2° N2 V B2-4 D10 11 M4 subst

1010^a गौरमत्तोषमुत्पाद्य सुत्कार्यचिकीर्षुणा ।

[V2 गौतम, V4 तम, B2 गो, M4 तमे (for गौतमाद्य) V3
नार्य (for सुत्कार्य)]

3 B1 om 3 (cf v1 2) —^a N2 V1-3 B2 8
D10 13 M4 अपहोऽह, V4 B2 अपहोऽह, D2 अपहस्तु, Cm as
in text Ck विकल्होऽह (for अपहोऽह) D2 G1 हस्त
(for कृतह) —^a S1 D2 5 7 12 स च (D2 7 तु) निराहृत,
D1 सर्वे निराहृता, D2 सा तु Cm k as in text (for सा
च निराहृता) N2 B2 D10 13 क्रोदेन च निराहृत —^a M4
damaged for क्षेप D11 damaged from up to प in 6th.
N2 V1-3 B2 & D10 13 तेनास्य, G2 भवता (for महता).
V3 तेनास्य शान्तमोक्षेण —^a N2 V B2-4 D10 13 तपोविभ्रं
(B4 ३२ [sic]) कुनो, D2 7 ०५५पहत (for तपोऽस्यापहत).
M4 तपोविभ्रं मया हृत

4^a S1 D1-3 7 11 12 16 T2 & G4 M2 (M2 before corr,
as in N2 after corr see m) 4 Ch तन्मात्, N2 मन्वा,
D12 न्मे, T2 ह मा (for तन्मात्) N2 V B D10 13 14 M1 मन्वा,
T2 मन्वा (for मन्वात्) C v r m g as in text (for “)
— G2 om (hapl) 4° —^a V2 (with hiatus) कपि,
D10 ०५५, G2 संधान् (sic) (for संधिपदा) —^a S1
D1-3 7 11 12 मन्वात्करी, N2 V B D10 13 14 मन्वात्करी
(N2 lacuna for करी), Dt D2 8 कार्यकर युयु, D12 नार्य
च मन्वर, T2 G4 M2 मन्वा (G4 ५५) हृत (T2 ५५) M2
नार्यपिद, M2 नार्यपिदविना, Ch as in text (for
साक्षर सर्व) —^a T2 अहंवि (sic) (for महंय)

5^a V2 V1 2 4 B2 & D10 13 M4 दातकनुचत श्रुत्या
V3 दातस्य तद्वच श्रुत्या D11 तस्य तद्वचन श्रुत्या —^a N2
V1 3 B D10 11 13 सन्धि, V2 तन्धि (for साग्नि) D12
damaged from सि to मा —^a Dt D1 6 13 M2 मन्वा
(मह सर्वे) — For 5° N2 V B D10 11 13 M4 subst

1011^a ऊतु विमृगणाद्यश्चिद्विदं मन्त्रं समागन्तुः ।

[V2 न त्वं D11 नानुचत M4 त्वं युग (for तत्र
मन्त्रान्)]

अयं मेघः सट्टपणः शनो ह्यवृषणः कृतः ।
मेघस्य वृषणो गृह्य शक्रायाशु प्रयच्छत ॥ ६
अफलस्तु कृतो मेघः परां तुष्टिं प्रदास्यति ।
भवतां हर्षणार्थाय ये च दास्यन्ति मानवाः ॥ ७

—For 5 $\bar{S}_1$ D1-3 5 7 12 subst, D9 subst 1 2 only for 5^{ad}

1012* तस्य तद्वचनं ध्रुवा पितृदेवा समागता ।
पितृदेवानुवाचाणि सहितः समरुद्धणैः ।

[(1 x) D3 7 सहस्राक्षस्य धीमन् (for the post half)]

—(1 2) $\bar{S}_1$ पितृन्, D3 हव (for पितृ) $\bar{S}_1$ D3 12 समरुद्धणान्]

—Then D1 reads 1016* followed by 8^{ad} —After 5, G1 3 M1-3 (inf lin sec m) ins

1013* पुरा विचार्य मोहेन नृपिण्यो बानकतु ।
धर्मयिता मुने वापसत्तैव शिवलीङ्गनः ।
हृदानीं कुप्यते देवान्देवराज उरुरद ।

[(1 x) Note hiatus between the two halves
—(1 2) G1 विक्र (sic) M3 विकल (for विकली) M3 lacuna for क्त]

8 * $\bar{N}_2$ V B3-4 D10 12 एष, B1 एष वै (hyper-metric) Cm g k t as in text (for अयं) $\bar{S}_1$ D1-3 5 7 11 12 'हि मेघो वृषणी —D3 reads from 6³-7^{ad} in marg —³) $\bar{S}_1$ $\bar{N}_2$ V B D1-3 5 7 10 12 शक्रश्चा (D3 वा) वृषणी*, M3 शक्रोऽस्य वृषण कृत —For 6^{ad}, M3 subst

1014* पशोर्मयस्य वृषणो भवता सतत म्रिय (यौ) ।

—^{ad}) M1 Ck शक्रस्य (for शक्राय) D3 T3 G1 3 M3 प्रयच्छत —For 6^{ad}, $\bar{S}_1$ $\bar{N}_2$ V B D1-3 5 7 10-12 M3 subst

1015* अत्येमी वृषणी जिगा महेन्द्राय प्रयच्छत ।

[$\bar{N}_2$ (after corr m) अत्येमी, B1 3 M3 तत्येमी (for अत्येमी) $\bar{S}_1$ D1-3 5 7 11 12 अस्यापहय वृषणी ($\bar{S}_1$ D3 12 'ण) (for the prior half) V1 प्रयच्छत V2 'से (sic) D3 'वृष*, D3 7 12 'य (for प्रयच्छत) $\bar{S}_1$ सदाशे समाशु, M3 दातुमर्ह्य हुना (for the post half)]
—Thereafter, $\bar{S}_1$ reads 9^{ad}

7 D3 reads ' in marg (cf v l 6) —^{ad}) D14 damaged from छ to मे D3 12 'श, M3 अश्लोय $\bar{N}_2$ B3 D3 10 12 T3 G1 ततो, M3 तदा (for वृत्तो) —³) $\bar{S}_1$ D1-3 5 7 11-12 Ck तुष्टि, Ct as in text (for तुष्टि) $\bar{S}_1$ D1-3 5 7 12 गमिष्यति, $\bar{N}_2$ V B D10 11 12 M3 उपे (M3 '*) प्यति, D3 प्रया' (for प्रदास्यति) Cm as in text (for '*) —^{ad}) Dt D4 6 9 Cm t हर्षणार्थं च, k(ed) हर्षणार्थं च —^{ad}) D3 देवद्वय महाशने, Cv r k as in text (for '*)
For 7^{ad}, $\bar{S}_1$ $\bar{N}_2$ V B D1 (reads after 1012*)-3 5 7 10-12 M3 subst

1016* भवतामुपयोगेन तदस्य मुमदचरम् ।

अग्रेस्तु वचनं श्रुत्या पितृदेवाः समागताः ।
उत्पाद्य मेघपृषणौ सहस्राक्षे न्यदेयन् ॥ ८
तदा प्रभृति काकुत्स्थ पितृदेवाः समागताः ।
अफलान्मुञ्जते मेघान्फलैस्तेषामयोजयन् ॥ ९

[D1 उपायोगेन (hypermetric) M3 चास्य मतिन (for उपयोगेन) $\bar{N}_2$ V1 B1 3 4 D10 = त (V1 य) चास्य, D1 न हस्य, D2 ततोऽस्य, D3 7 12 तदस्य (sic ?) (for तदस्य) $\bar{N}_2$ B3 D10 12 13 तु (D12 तु) महाशने, D11 'तुष्ट (for सुमदचरम्), M3 परा तुष्टमविष्यति (for the post half)]

—Thereafter $\bar{N}_2$ V B D10 11 12 M3 cont M3 ins (inf lin sec m) 1 2 only after 1018*

1017* तस्मान्मेघस्य वृषणो छिन्नैतो दातुमर्ह्य ।

इन्द्राय सुरकार्यं विकलाय पितामहा ।

[(1 x) $\bar{N}_2$ शो तौ (submetric) V1 1 B1 M3 'स्तेमौ, V2 'त्वास्ते (for छिन्नैः) —(1 2) D11 महत्तमन (for महा)]

—After 7 Dt D3 3 G3 M1 3 ins

1018* अक्षय दि फल तेषा ध्रुव दास्य पुष्करम् ।

[M3 हपिता (for पुष्करम्)]

—Thereafter M3 reads (inf lin sec m) 1 2 of 1017*.

8 Dt om 8 —^{ad}) G3 ह्यक्षेन्द्र (for अग्रेस्तु) M3 वचनम् (sic ?) (for वचन) Ck as in text (for '*) —³) M3 'दिता, Ck t as in text (for समागता) —For 8^{ad}, $\bar{N}_2$ V B D10 11 12 M3 subst

1019* श्रुत्या चाभिपुतोमाना देवाना पितरो वच ।

[V1 सति, V2 B3 D11 12 ['ज] पति (for चाधि)]
—After 8^{ad}, D1 reads 6 —D3 om (hapl) 8³-9³, —^{ad}) $\bar{N}_2$ V B D10 11 12 M3 उल्हस्य, D3 9 उरपाद्य (for उत्पाद्य) $\bar{S}_1$ D3 12 वृषण, V3 M3 'णा, Cg as in text (for वृषणी) —^{ad}) D3 M3 सहस्राक्ष (for 'क्षे) —D14 damaged for चास्तेऽस्य $\bar{S}_1$ D1 3 5 7 12 समाशु, D3 3 T3 G3 M1 3 न्यवेदायन् (D3 M3 'तु[sic]) D3 निवेदयन् (sic) (for न्यवेदयन्) $\bar{N}_2$ V2 4 B D10 12 इन्द्रायोपद्रु (V2 '*) लदा (B2 [before corr] 'वयुस्तथा, V2 3 M3 इन्द्राय प्र (V3 च, M3 वि]द्रु M3 'यु)स्तदा

9 D2 om 9^{ad} (cf v l 8) D4 reads 9 in marg $\bar{S}_1$ reads 9^{ad} after 1015* —^{ad}) $\bar{N}_2$ V B D10 M3 तत, Cm g t as in text (for तदा) —³) $\bar{N}_1$ V B D10 12 M3 पितर इयमोनिन (V3 B3 'जना) —^{ad}) $\bar{S}_1$ $\bar{N}_2$ V1 3 4 11 D1 (m gloss अट्टपण)-3 5 7 9-12 M3 प्रपट, V3 विपट, Cm t as in text (for सत्तान्) D11 मुच्यते (sic) (for मुञ्जते) $\bar{S}_1$ V1 3 4 B D1-3 5 7 9-12 M3 मेघं, $\bar{N}_2$ रोषं, V3 श्लेष्, Cm g as in text (for मेघान्) —^{ad}) M3 पटं (for पलेम्) $\bar{S}_1$ $\bar{N}_2$ V B D1-3 5 7 10-12 M3 तपटं तु न ($\bar{S}_1$

इन्द्रस्तु मेघरुपणस्तदा प्रभृति राघव ।
गौतमस्य प्रभावेन तपमथ महात्मनः ॥ १०
तदागच्छ महतेन आश्रमं पुण्यरुपणः ।
तारयैनां महाभागमहल्यां देवरूपिणीम् ॥ ११
विद्यामित्ररचः श्रुत्वा राघवः महत्क्षमणः ।
विद्यामित्रं पुरस्कृत्य आश्रमं प्रतिवेश ह ॥ १२

ददर्श च महाभागं तपसा द्योतितप्रभाम् ।
लोकैरपि समागम्य दुर्निरीक्ष्यां सुरासुरैः ॥ १३
प्रयत्नाधिर्मितां याया दिव्यां मायामयीमिव ।
धूमेनाभिपरीताङ्गी दीप्तामग्निशिखामिव ॥ १४
सतुपारावतां साध्रां पूर्णचन्द्रप्रभामिव ।
मयेऽम्भमेव दुरावर्षा दीप्तां ध्वयप्रभामिव ॥ १५

D1-2: 11 ते न, N2 B2 D10 च [N2 m] न, V2 B2 न तु [by transp] सुंते, Cv r g t as in text (for ^d).

10 ^a) N2 V1 2: 4 B2 2: 4 D10 12 M2 च, B2 स, Cg as in text (for तु) V2 [म] भूतः, D2 वृषमणम्, D10 ^aपणे G2 एणी (last three sic) (for मेघरुपणम्) —^d) S2 N2 V2 B2 2: 4 D2 2: 11 M2 तत (for तदा). D2 राघवो —^a) V2 B2 2: 4 नोतमस्य S2 V2 2: 11 D2 2: 11 प्रभावेण —^d) D2 D2 2: 4 C2 तपसा, Cg as in text (for रूपतः) D2 12 तु, D2 2: 11 तु (for च). T2 V2 (before corr) राघवस्य S2 D2 तपस मुमहृच्छ, N2 V B D10 12 M2 बभूवामितवेनस, (B2 erroneously repeats after 12 from प्रभृति in 10^a up to सितते)

11 ^a) D1-2: 11 तस्मात्प्रच्छ D2 महाबाहो, D2 2: 11 G2 (before corr) 2: 11 M2 महातेजा Cm h t as in text (for तेन) S2 D2 11 12 तस्मात्प्रच्छादे तस्य —Note hiatus between ^a and ^d —For 11^a, N2 V B D10 12 M2 subst

1020^a तस्मात्प्रच्छ रामाशु गौतमस्याश्रम विभो ।

[V2 lacuna for त in रामाय N2 B2 D10 प्रविद्य D2 मत्तच (for प्रविद्य) V2 2: 11 च, M2 राम त्वम् (for रामाय) V2 नोनन्य B2 प्रभो (for विभो) D2 गौतम मुनितपस M2 यमयाश्रम प्रभो (for the post half)]

—^a) S2 N2 V2 2: 11 B2 2: 11 D2 2: 11 12 ^aयेना, D2 तारेय* (sic) G2 येना, M2 मोचयस्, Cm 2 as in text (for तारेयना) D2 महाभाग (with hiatus) —^d) S2 चाहत्या, D2 2: 11 महिला, Ck as in text (for महिला) S2 D2 12 कामरूपिणी, N2 V2 B D10 12 M2 आपवै (B2 ^aवि) इव (V2 B2 D12 ^aतम्) V2 पत्रिचक्रत्ता (sic) V2 2: 11 आपवै इव, Ck t as in text (for देवरूपिणीम्) D2 (m gloss) दनेन महाणा सर्वरूपेण महिला निर्मिता

12 ^a) N2 V B D10 12 M2 राम लौमिगिरि सह —^a) V2 lacuna for विद्यामित्र D2 om (hapl) from 12^a up to 1^a of Sarga 49 —Note hiatus between ^a and ^d —^d) S2 D2 2: 11 12 प्रविद्य महावन (D2 ^aधम), N2 V B D10 12 M2 प्रविद्यश्रम तव (M2 पुन), D2 T2 2: 11 तम् भ्रममयाविदात् —After 12 B2 erroneously repeats from प्रभृति in 10^a up to सितते in 10^a (cf v.l. 10^a)

13 D2 om 13 (cf v.l. 12) —^a) S2 N2 V B D2 2: 11 12 M2 2: 11 स (D2 स) ददर्श (D2 ददर्श स [by transp]) Cg as in text (for ददर्श च). M2 सततस्य, Cm गत्य (for यदागता) —^d) S2 D2 (m gloss परिपुष्टयुति) 2: 11 [म] द्युतिप्रभा, V2 B2 M2 (before corr) [उ] द्योतिप्रभा Cm g k t as in text (for ^d). —^d) D2 T2 M2 दुर्निरीक्ष्य Cm g h as in text (for ^d). —For 13^a, S2 D2 2: 11 12 subst

1021^a एकाग्र समायाच दुर्धनमसुरै सुदै ।

[D2 12 दुर्धन (for दुर्धनम्) D2 2: 11 सतुपारे, D2 सतुपारे सुदै (for सुदै सुदै) D2 सुदुर्धनं सुदै, D2 दुर्निरीक्ष्यं सुदै (—13^a) (for the post half)]

while N2 V (V2 after 15) B D10 11 12 M2 subst

1022^a सेन्द्रैरपि सुदै साक्षादवाल्मीक्य समागतै ।

[M2 मौर (for साक्षा) V2 अप्रथ्यां (for मनाख्यां) D2 सता, M2 ^aये (for समागते)]

14 D2 om 14 (cf v.l. 12) —^a) B2 प्रयत्न, M2 Ck प्रयत्न, Ct as in text (for प्रयत्नात्) V2 पद्दत् (for याया) —^d) V2 2: 11 दिव्य (for दिव्या) —D2 2: 11 Ta om (hapl) 12^a —D2 T2 2: 11 G2 transp 14^a and 15 —^a) V2 2: 11 B2 2: 11 [म] नि, D2 T2 2: 11 G2 2: 11 M2 [म] नि, M2 च, Ct as in text (for [म] नि) D2 परिभागा (for परिभागा) G2 M2 धूमेनाग्निशिखामिवो (G2 ^aता) —^d) D2 दीप्तिम् (sic) (for दीप्ताम्)

15 D2 om 15 (cf v.l. 12) B2 om (hapl) 15^a D2 T2 2: 11 transp 14^a and 15 —^a) S2 N2 V B2 2: 11 D2 2: 11 12 = तुपारेण, D2 सु, Cv r as in text (for सतुपार) V2 सर्वो, V2 B2 2: 11 सद्गता, D2 T2 मुञ्चता, D2 साध्रा M2 (before corr साय and after corr sec m) साध्रा, M2 सौम्या (sic) Cg as in text (for साध्रा) Ck Cv r सतुपारावताम् । स इति वा पद्च्छेद । Ck —^d) D2 G2 पूर्णा, D2 T2 पूर्ण (sic) (for पून) —D2 2: 11 om (hapl) 15^a —^a) S2 नमोमये, V2 मय्यतरो (sic) V2 मये तयो, M2 ^aसा, Ck as in text (for मयेऽम्भमे) —^d) B2 पूर्णचन्द्र (—15^a), D2 दीप्ता ^aमानिव —After 15 V2 reads 1022^a.

सा हि गौतमवाक्येन दुर्निरीक्ष्या बभूव ह ।
 त्रयाणामपि लोकानां यावद्ब्रामस्य दर्शनम् ॥ १६
 राघवो तु ततस्तस्याः पादौ जघृहतुस्तदा ।
 स्मरन्ती गौतमचः प्रतिजग्राह सा च तौ ॥ १७
 पाद्यमर्घ्यं तथातिथ्यं चकार सुसमाहिता ।
 प्रतिजग्राह काकुत्स्थो विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ १८

16 Ds om 16 (cf v l 12) D13 om 16^{ab}
 —^a) Ds [अ]पि, Ts तु, Cg k t as in text (for हि)
 D13 17-18-^aवाक्येन (for -वाक्येन) —^b) S1 Ns V1 10 B2 4
 D3-4 11 T Gs M1-1 Ck दुर्निरीक्षा Cg as in text (for
 'क्ष्या) —^c) S1 Ds 13 Ms 4 दृष्टौनाद्, D13 damaged
 Cmk as in text (for दृष्टौनाम्) —After 16 S1 (marg)
 Dt Ds 1 10 16 S Cmk t ins

1023^a सापस्यान्तमुपागम्य तेषां दर्शनमागता ।

[D13 damaged from सा to तु Ms भगवत्]

17 Ds om 17 (cf v l 12) B1 om 17 and
 18 S1 reads 17-18^a in marg —^a) Gs च Ms inf
 lin sec m Cg as in text (for तु) S1 Dt Ds 11
 Ts Ms तदा (D11 *) Ds [अ]तिथी (for तत्तत्) Ms
 [अ]हत्या (for तस्या) Ns V B2-4 D10 13 दृष्टेय राघवो
 (B4 'यत्' तस्या —^b) Gs Ms जग्राहुस् (sic) S1 Dt
 Ds 13 मुदा Ms तत् (for तदा) —^c) Ms प्रीषा (for प्रति)
 S1 Dt Ds 13 Gs 13 Ms हि, Ms [अ]पि (for च)
 —For 17^a, Ns V B2-4 Ds 1 10 13 Ms subst

1024^a सा च तौ पूजयामास स्यात्वा गौतममापितवत् ।

[D13 [ए]ते (for तौ) Ds 1 10 13 प्रतिजग्राह (for
 पूजयामास) Vs स्यात् (sic) (for स्यात्) Ms गौतमस्य
 च स्यात् (for the post half)]

18 B1 Ds om 18 (cf v l 17 and 12 resp.)
 S1 reads 18^a in marg (cf v l 17) D13 damaged
 from च in^a up to च in^b —^a) Ts Gs तदा (for तया)
 —For 18^a, Ns V B2-4 D10 13 Ms subst

1025^a पाद्यापानमन्त्रकारेणैवाधीनमानया ।

[V B2 पाद्यापान-; Ms पद-पत्तिव्य B2 प्रीषि (for प्रीष)]
 while Ds 1 10 13 15 subst

1026^a श्रापय पाद्यमर्घ्यं च चकार मुनिना तयो ।

[Ds 1 13 अरे (for अर्थे)]

—^a) S1 Ns V B2 Ds 10 13 Ms ताम्रम् (C1 B2 D11 13
 'रदा V2 'रता); Ds Ts Gs 13 Ms 13 काकुत्स्थो (sic) Ck
 as in text (for काकुत्स्थो) —^b) S1 Ds 1 10 13 Gs
 तदा; Cmk as in text (for तदि) Ns V B2 Ds 13
 Ms पूजा न V2 'का; B2 नो पूजा [by transp.] विधिदृष्टेन

पुष्पदृष्टिर्महत्यासीद्वदुन्दुभिनिस्वनैः ।

गन्धर्वाप्सरसां चापि महानासीत्समागमः ॥ १९

साधु साध्विति देवास्तामहल्यां समपूजयन् ।

तपोनलनिशुद्धाङ्गीं गौतमस्य वशानुगाम् ॥ २०

गौतमोऽपि महातेजा अहल्यासहितः सुखी ।

रामं संपूज्य विधिवत्तपस्तेषु महातपाः ॥ २१

19 Ds om 19 (cf v l 12) —^a) Ms पपातातु (for
 महत्यासीद्) —^b) S1 दिव्य (for देव) S1 Ds 1 10 13 12 13
 Ts 13 Gs-4 निस्वन (for निस्वने) Ms देववापानि सस्वनु ।
 Cmk as in text (for *) —For 19^a, Ns V B D10 13
 subst

1027^a दृष्टुर्देववापानि पुष्पदृष्टि पपात स्यात् ।

[V 1 10 B1 3 सस्वनुर, Vs मुमुडः, D13 दृष्टुर् (for दृष्टुर्)
 Vs -वापानि (for -वापानि) D13 च (for स्यात्)]

—^a) D13 damaged for अपसरसां Ds Ts वा (for च).
 Ns V B Dt Ds 4 10 13 Gs 13 Ms 13 वैष (B4 *)
 (for चापि) —^b) Dt Ds Gs 13 Ms ससुत्सव; Cg as
 in text (for समागम) Ms तत्रासीद्विनिस्वन

20 Ds om 20 (cf v l 12) —^a) S1 Ns V B
 Ds 1 10 13 देवास्त, Ms चाहत्या (for देवताम्) —^b)
 S1 Ns V B Ds 1 10 13 तदाहत्या (D13 'हिर्या; Ds
 'देवी' मपूजयन्; Ms निदास्तत्र शसिस्तिरे —Bs reads 20^a
 in marg —^c) Ds तपोनलः D11 तपोनल (for 'बल'
 S1 विपुला सा, B2 Ds 1 10 13 Ms विपुला च (D13 13
 11 13 Ms तो; Ds 'तो); Ts विपुलाङ्गी (for विपुलाङ्गी)
 Ct as in text (for *) —^d) S1 वशानुगाम्; D13
 वशानुगा (for 'नुगाम्) Ms दृष्टुः रामसमागमे —For 20^a,
 Ns V B1 13 D10 13 subst while B2 ins after 20

1028^a विपुलां तपस्तेषु तदा रामसमागमे ।

[V 1 तथा (for तत्र) V 1 समागमात्]

21 Ds om 21 (cf v l 12) —^a) S1 Ds 1 10 13
 गौतमः Ds गौतमो हि —^b) Ds 13 अहिर्या; Cmk as in
 text (for अहिर्या) —^c) Ds महातपा (for 'तपा)
 —For 21, Ns V B D10 13 Ms subst

1029^a गौतमस्य महातपा दृष्टुः दिव्येन कपुटा ।

वशमाधमवदे तामनामर्षं मन्त्रपूजयन् ।

मन्त्रं भार्यया वैष पूजयामास तदा ।

वैषं तदिहो मूषावन्तरे महातपा ।

[(1 1) B1 [अ]व (for व) —(1 3) Ms [ए 4 (for
 [ए 4) Ms ल्वा (for ल्वा) —(1 4) Ms ल्वा (for ल्वा)
 V 1 मन्त्र (for मन्त्र) D13 तदा तदा दिव्येन कपुटा
 —(21^a)]

रामोऽपि परमां पूजां गौतमस्य महामुनेः ।

| सकाशाद्विधिवत्प्राप्य जगाम मिथिलां ततः ॥ २२

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे अष्टत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

४९

ततः प्रागुत्तरां गत्वा रामः सौमित्रिणा सह ।

विश्वामित्रं पुरस्कृत्य यज्ञनाट्यमुपागमत् ॥ १

रामस्तु मुनिशार्दूलमुनाय सहलक्ष्मणः ।

साथी यज्ञसमृद्धिर्हि जनकस्य महात्मनः ॥ २

बहूनीह सहस्राणि नानादेशनिवासिनाम् ।

ब्राह्मणानां महामाग वेदाध्ययनशालिनाम् ॥ ३

ऋषिराटय दृश्यन्ते शस्त्रीशतसंहताः ।

देशो विधीयतां ब्रह्मन्त्यत्र वत्स्यामहे वयम् ॥ ४

22 Ds om 22 (cf v1 12) —^a) D11 गौतमाय
D1.15 T1 Ms महामन (for 'मुने') N2 V B D10 13 Ms
गौ(V1 गौ)तमादयिमत्तमाय —^a) N2 V B D10 13
अवाप्य विधिवत्तमाय, V1 अवाप्य पूजयित्वा तु —^a) S1
D1 2.5 7 11 12 तदा, N2 V B D10 13 Ms प्रति, Ms तप (sic)
(for तत) G1 जगाम मिथिलायि —After 22 D2 12 ins
while S1 (after 1st) D1 5 7 9 11 ins before 1 49 1

1030* विचामित्र पुरस्कृत्य पश्यन्देशान्निशस्तथा ।

[S1 देशं निनेय, D2 7 द (D7 दे) शनिशय (for देशान्दियय)]

Colophon Ds 12 om (For Ds cf v1 12 the
rest cont the Sarga) —Kanda name S1 V4 D1
om N2 V2 5 II D10 आदि^a (B2 then ins बालचरिते),
D2 अयोध्या —Sarga name N2 V2 D10 11 अह (D10
हि) स्वयाशापमोक्ष (V2 विमोक्ष), V1 24 B1 2 अहल्या
दर्शन B2 अहल्यादर्शन शापमोक्ष, B4 D7 अहल्यामोक्ष
(D7 ण), D1 3 5 अहिल्यामोक्ष —Sarga no (figures
words or both) V1 24 B1 4 Ds 11 om S1 (m) D1
D4 5 14 S (except V1) 49 N2 B2 D10 50 V2 D2
52 D1 39 D7 38 D12 —कादे—दर्शन 50 —After
colophon T2 G1 4 Ms conclude with श्रीरामाय नमः,
G3 श्रोमते रामायणाय नमः

49

❧ N1: missing Sarga 49 (cf v1 I 33 8)
Ds 12 continue the previous Sarga —Before 1
D1 5 7 9 11 ins 1030*

1 D1 om 1st (cf v1 I 48 12) S1 reads (1st
time) 1st in marg (sec m) as in text followed

by 1030*, then repeats it as in N2 etc. —^a) V2
om Dt Ds कृत्वा (for गत्वा) —^a) N2 V B D1 5 5
7 9 12 V1 विज्ञ राम सहस्रमग —^a) V2 यज्ञराज (for
'वायम्') S1 N2 V B D1 2 5 7 10 12 ददर्श ह (D11 त)

2 ^a) D2 मुनिशार्दूल N2 V B D10 12 त रामो मुनि
(V1 damaged for मो मुनि) शार्दूल दृष्ट्वा यज्ञमवापय
—^a) G1 3 सायु यज्ञ, Ms महती तु (for साथी यज्ञ) N2
V B D10 12 अहो समृद्धिर्पश्यत्य (for *) S1 D1 2 5 7 9 11 12
साथ्ये सुसमृद्धौत्य जनकस्य महामतु

3 D12 partially damaged for " —^a) D11 T ह,
G1 2 Ms च, V1 हि (for [ह]ह) V2 *॥॥॥ S1 D2 9
बहव दातसाहस्र (S1 *६ये [sic]), D1 बहूना हि सहस्राणा,
D2 2 7 बहूरो हि शतसाहस्रयो (D2 'सा, D2 'लो), D12
ब्रह्मोपितसहस्रा* (sic) —^a) D2 निवासिन —^a) G1
(after corr as in text) महातता (for 'भाग') S1
D1 2 5 7 9 12 12 ब्राह्मणानां समेताना (D2 transp) देश (S1
वेद) भाषाविचारिणा —After 3 D11 ins 1 2 3 of 1031*
thereafter reads 5th as in N2 etc repeating it in
its proper place

4 ^a) Ms बहव (for दृश्यन्ते) S1 D1 2 5 7 9 11 12
यज्ञराज (D2 'द [sic] Ds 11 12 'भाग) अ बहव —^a)
Ds 2 7 9 12 कृत्वा, G1 t as in text (for दात) —D11 par
tially damaged for " —^a) D7 दिशो (for देशो) —^a)
S1 D1 2 5 7 9 11 12 वास सुषी (D1 2 सुख D2 7 11 सुखे)
अवेत् (for वस्यामहे वयम्) —For 3rd 4 N2 V B D10 12
Ms (I 1 only for 3rd) subst D11 ins after 3

1031* समागतानां विप्राणां देशभाषाधिकारिणाम् ।
दृश्यन्त ब्राह्मणानां च वासा ब्रह्मरथा कृता ।
देशं परीक्ष्यतां ह्यहो वत्स्यामो यत्र वै वयम् ।

रामस्य वचनं श्रुत्वा विश्वामित्रो महामुनिः ।
निवेशमकरोद्देशे विविक्ते सलिलापृते ॥ ५
विश्वामित्रं मुनिश्रेष्ठं श्रुत्वा स नृपतिस्तदा ।
शतानन्दं पुरस्कृत्य पुरोहितमनिन्दितम् ॥ ६
ऋत्विजोऽपि महात्मानस्त्वर्घ्यमादाय सत्वरम् ।

[D11 13 om l x —(l x) M₆ इहामनां V₁ damaged for नो विप्रः V B₂ विक्ता (B₂ वा) रिणं (for [अ] विप्रारिणम्) —For ins see below —(l 2) V₄ रम्य (for वामा) B₂ (m also as above) वशा (for रवा) D11 तत (for इना) D12 निवासस्थ कृत्वापृथक् (for the post half) —(l 3) V₃ सवीक्ष्यतां (for पतीक्ष्यतां) V₄ * (lacuna) रय (for ह्यो) B₂ वसामो (for वरवायो)]
—After l 2, B₂ ins

1032* ज्ञानिना सिद्धवर्गणा मुनीना च महात्मनाम् ।

5 D11 reads 5^{ab} twice (cf v l 3) —^a) D₂ वच*, D₁ च वच (for वचनं) N₂ V B D10 13 इति रामवच श्रुत्वा —^b) S₁ D1-2 5 7 11 (second time) 12 M₆ वसा, N₂ V B₁ 2 4 D10 13 वसा, B₂ नपा (for महामुनि) —^c) V₁ Dt D₂ 5 8 G₂ M₁ निवामम् (for निवेशम्) D12 देशं, M₂ तत्र (for देशे) V₂ विवेका नगरोद्देशे —^d) M₂ विविक्त, Ck t के (as in text) S₁ D₂ 11 12 सलिलापृते, N₂ V₁ B₂ 4 D₂ 10 12 सलिलापृते, V₂ 4 Dt D₂ 5-8 (before corr. as in text) G₁-2 M₁ 5 Ck t सलिलापृते B₁ विविक्तसलिलेपृते, Cm g as in text (for ^d)

6 D14 damaged for मुनिश्रेष्ठ श्रुत्वा —^a) S₁ D₂ 5 7 11 12 मुनिं प्राह, N₂ V B D10 13 M₆ ऋषिं प्राह, Dt D₂ 5 8 T₂ M₁ 3 Cm अनुप्राह, G₁ मुनिं (for मुनिश्रेष्ठ) —^b) D₂ 5 8 T₂ M₁ 3 Cm अनुप्राह, G₁ मुनिं (for मुनिश्रेष्ठ) —^c) D₂ 5 8 T₂ M₁ 3 Cm अनुप्राह, G₁ मुनिं (for मुनिश्रेष्ठ) —^d) S₁ D1-2 5 7 11 12 जनक सह मन्त्रिभिः Dt D₂ 5 8 श्रुत्वा नृपवरस्तदा —^e) S₁ D1-2 5 7 11 12 M₆ पुरोधसम्, V₁ मुपु* (hypermetric) (for पुरोहितम्) N₂ V B D10 12 अन्वस्य, Dt D₂ 5 8 अनिन्दित, G₂ M₂ 3 अनिन्दित (M₂ म), M₂ उपगमम् (for अनिन्दितम्) —After 6, D₂ 5 12 S (except M₂) Cg k (position uncertain) ins, while Dt D₂ 5 ins after 7^{ab}

1033* प्रयुज्जगाम सहस्र दिनयेन समन्वित ।

[M₂ सहजे (for सहसा) T₂ विमयेन (for विनयेन)]

7 ^a) M₂ ऋत्विजश्च महात्मानम् (for ^a) D14 damaged partially for 7^b G₁ 3 धार्यम्; G₂ M₁ 3 धार्यम् (for धार्यम्) D₂ T₂ G₁-2 M₁ 3 सवरा S₁ D1-2 5 7 11 12 ऋत्विजश्च (D₂ * तस्तर्गणार्थं (S₁ D₂ 7 च) मादाय धर्मयि —For 7^{ab} N₂ V B D10 13 subst

विश्वामित्राय धर्मेण ददुर्मन्त्रपुरस्कृतम् ॥ ७
प्रतिगृह्य तु तां पूजां जनकस्य महात्मनः ।
पप्रच्छ कुशलं राज्ञो यज्ञस्य च निरामयम् ॥ ८
त तांश्चापि मुनीन्पृष्ट्वा सोपाध्यायपुरोधसः ।
यथान्यायं ततः सैः समागच्छत्प्रहृष्टपत् ॥ ९

1034* ऋत्विभि सहितश्चान्यैरादायार्थं त्वरान्वित ।

[N₂ V₂ B₂ 3 D10 सहितै (B₂ ता) स, B₂ (m as above) सहित (for सहितम्) V [अ] र्थं (for [अ] र्थं)]

—^a) N₂ V₁ 2 4 B D10 13 सङ्कृत्य, Cm t as in text (for धर्मेण) V₂ विश्वामित्र पुरस्कृत्य —^b) S₁ N₂ V 11 Dt D1-2 5 8 10-12 Ct ददौ (for ददुर्) S₁ Dt D₂ 8 Ct धर्मः; Cg as in text (for सञ्ज)

8 ^a) N₂ V B₂ 3 4 D10 13 M₂ स, B₂ D14 T₂ 3 G₂ 3 M₁ च, D₂ om (submetric) (for तु) —^b) N₂ V B D10 13 जनकान्मुनिसहस्रं (V₂ सा) —^c) Ct यज्ञस्य (as in text) S₁ D1 2 5 11 12 राष्ट्रे (S₁ ई) चा (S₁ D₂ वा) पि; D₂ 7 राष्ट्रे राग्ये (for यज्ञस्य च)

9 ^a) D14 partially damaged G₂ साह (for साह), Dt D₂ 5 8 [अ] य (for [अ] पि), D₂ G₁-2 M₁ 3 मुनिं (for मुनीन्) D₂ T₂ G₂ M₂ रक्ष्वा (for पृष्ट्वा) —^b) T₂ पुरोष, Cg as in text (for पुरोषत) —^c) D₂ M₂ ऋषि, G₁ 3 मुनि, G₂ M₂ मुनिवरे, M₂ ऋषीन्सर्वे (sic) (for तत सर्वे) Dt D₂ 5 यथाहमुपिभि सर्वे, D₂ T₂ यदा (D₂ या) न्यायस्युपिन्सर्वान् —^d) T₂ समागम्य; Cm 13 in text (for समागच्छत्) T₂ समागच्छत् प्रहृष्टपत्, Ct as in text (for ^d). —For 9 S₁ D1-2 5 7 11 12 subst

1035* तावैव स मुनि सर्वानुपाध्यायपुरोधसः ।

समागच्छन्त्यान्याय यथाविधि यथायय ।

[(l x) D₂ [अ] पि (for [अ] य) D₂ पुरोषत, D₂ 7 पुरोषतात् (for पुरोषत) —D₂ om (hapl) from l 2 up to 11 —(l 2) S₁ D₂ 11 विप, D₁ नव, D₂ विप (for विपि) S₁ D₂ [अ] र्थेन, D₁ नव, D12 सव (for नव)]

—For 8^a-9, N₂ V B D10 13 M₂ (l 2-3 for 9 only) subst

1036* पप्रच्छानामय चैव यज्ञयामुदयमेव च ।

तांश्चैवाया मुनीन्सर्वानागतान्मुनि पुरोहित ।

यथान्यायं यथायोग्यं पर्यपृच्छन्तामयम् ।

[(l x) V₁ [अ] पि (for [अ] य) V₂ सामर्थ्यं (for सामर्थ्यम्) —(l 2) V₂ तवैव (for तांश्च) M₂ ऋषीन् (for मुनीन्) V₂ B₂ पुरोहितान्, M₂ पुरोगम् —(l 3) V₂-4 B₁ 3 यथायोग्यं M₂ यथायोग्यं यथादाय (for the prior half)]

अथ राजा मुनिश्रेष्ठं कृताञ्जलिरभाषत ।
आसने भगवानास्तां सहैभिर्मुनिसत्तमैः ॥ १०
जनस्य वचः श्रुत्वा निपसाद महामुनिः ।
पुरोधा ऋत्विजश्चैव राजा च सह मन्त्रिभिः ॥ ११
आसनेषु यथान्यायमुपनिष्ठान्समन्ततः ।
दृष्ट्वा स नृपतिस्तत्र निधामित्रमथात्रगीत ॥ १२
अद्य यज्ञसमृद्धिर्मे सफला दैवतैः कृता ।
अद्य यज्ञफलं प्राप्तं भगवद्दर्शनमया ॥ १३

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽसि यस्य मे मुनिपुंगव ।
यज्ञोपसदनं त्रबन्नाप्तोऽसि मुनिभिः सह ॥ १४
द्वादशाहं तु ब्रह्मर्षे शेषमाहुर्मनीषिणः ।
ततो भागार्थिनो देवान्द्रष्टुमर्हसि कौशिक ॥ १५
इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलं ग्रहयत्नस्तदा ।
पुनस्तं परिप्रच्छ प्राञ्जलिः प्रयतो नृपः ॥ १६
इमौ कुमारौ भद्रं ते देवतुल्यपराक्रमौ ।
गजसिंहगती वीरौ शार्दूलवृषभोपमौ ॥ १७

10 Ds om 10 (cf v 9) —^a Vs त च (for राजा) —Ms om (hapl) from 10^a up to 1 3 of 1037^a D1s damaged from ^a up to हे in ^a —^a Ns V B D10 (all with hiatus) 11 भगव (V1 व damaged) नृपते (B4 *नृप, D11 *नृपस्य) Ds 12 G1 s Ms भगवन्नास्ता —^a Dt Ds 12 14 T1 s G1 s मुनिपुंगवै S1 Ns V-4 B (B1 m also as in V1) D1 s 7 10 11 12 उपवेष्टु (S1 D1 s 7 11 भ्रम मोक्तु) मिहार्हसि (B3 reads from मिहार्हसि in ^a up to उपवेष्टु in 1037^a in marg) V1 उपवेष्टुमर्हसि D12 सप्त मोक्तुमर्हसि (submetric)

11 Ds om 11 (cf v 1 9) —^a S1 Ds 12 पुरोहितो द्विजाश्चैव Ds 7 11 पुरोहितं वैज Ds 12 *द्विजैश्चैव (Ds सर्वैः), Ms पुरोयता ऋत्विजैश्च

12 ^a D1s partially damaged S1 D1 s 11 आसने तु (Ds *) Ds समागच्छत्, D7 11 Ms च Cg as in text (for आसनेषु) Ds यथायोग्यम् (for यथान्यायम्) —^a Dt Ds 11 12 T1 G Ms 3 उप (Ms *[*lacuna]) विष्टा Cg *छाद् (as in text) S1 D12 उपविष्ट (Ds *ष्टा) यथाविधि, D1 s 7 11 उपविष्टं महामुनिं (D7 [before corr] 'नि) —^a S1 D1 s 11 12 नरपातम्, Ds 7 नरवरम्, Gs हुं (for स नृपतिस्) —^a Ds 7 अभाषत (for गद्यापसीत्) —For 11-12 Ns V B D10 13 Me (I 4 only for 12^a cf v 1 10) subst while D11 ms 1 4 only after 12

1037^a ननङ्गनैमुक्तोऽयं विधामित्रो ब्रह्मामुनि ।
निपसाद सतश्चैनं स राजा सह मन्त्रिभिः ।
उपविष्टेषु वेदं कृताञ्जलिरभाषत ।
अमृतस्यैव सप्रसिरिषो मे भगवमुने ।

[B3 reads up to उपवेष्टु in 1 3 in marg (cf v 1 10) —(1 x) 1 s B-4 उत्सृष्ट B4 महापश्या —(1 2) B1 मन्त्रिभिः स (by transp) —(1 3) B1 उपवेष्टुम् V1 जीते (for उपवेष्टु) 1 s 2 s [x] B1 [x] व (for [x] र) —(1 4) 1 s B1 Ms [x] व (for [x] र) 1 s 1 - संवृत्तिर 1 s स्वीतिर (for सप्रसिरि)]

13 ^a Ts अथ (for अद्य) G1 (after corr as in text) हि (for मे) S1 D1 s 7 11 12 अथाव (D1 s 11 *व मे) सफल्यो यज्ञो —^a Cg k t सफला (as in text) S1 सहर्षं, D1 s 11 12 सहर्षदैवतैः, Ds 7 दत्तानात्रवता, G1 s *देवता, Gs सफलै (for सफला दैवतैः) S1 D1 s 7 11 12 वृत्, G1 s कृता, Cg k t as in text (for कृता) —D1s Ms om (hapl) 13^a —^a Ns V B D10 कलावाप्तिर —^a S1 D1 s 7 11 12 तव स, Ds मुने स्वद् Ds भगवत् (for भगवद्) Ns V B D10 मत्तान्या (V1 s *द्या V1 ममेहा) गमत्तवत्

14 ^a V4 [अ]नुगृहीतश्च —^a B1 यदि (for यद्य) S1 Dt Ds 7 11 12 14 Ms मुनिपुंगव Ns V B D10 13 Ms त्वे महापुने —^a S1 D1 s 7 11 12 यज्ञाख्यान सप्राप्तो (D11 यज्ञसाधस्य प्राप्तो) द्रष्टुं मुनिवै सह

15 ^a Cg k t द्वादशाहं (as in text) S1 D1 s 7 11 12 सहर्षं द्वादशाहं तु (Ds त्वम्) —^a Ds एवम् (for शेषम्) T3 महर्षिभिः Cg g h as in text (for मनीषिण) Dt Ds 8 दीक्षामाहुर्मनस्विन —For 14^a-15^a, Ns V B D10 13 Ms subst

1038^a यज्ञसाधन्येषु पुण्य द्रष्टासि सपदानुग ।

द्वादशाहं च शेष मे यज्ञस्याहुर्द्विनात्रय ।

[(1 x) V4 [अ]नवर (for [अ]नवृष) V4 द्रष्टासि Ms द्रष्टसे Ms सदानुग —(1 2) Ms द्वाणादह्य V4 द्वाणादह्येवं च (for the prior half) Ms मनीषिण (for द्विनात्रय) V4 यज्ञसाधन्य मन्त्रिण (for the post half)]

—^a S1 D1 s 7 11 12 यज्ञ Ms damaged for त (for ततो) Ds (after corr as in text) भोगार्थिनो —^a Ns 1 s B D10 13 दृष्ट द्रष्टव्युपायानात् 1 s 4 दृष्ट भक्षस्यपायानात् (sic) Ms द्रष्टासि मुनिभिः सह

16 ^a Gs सदा (for सदा) —Ms reads 16^a 1mf lin sec m —^a D1s त्व (for तै) Ds मन्त्रि (for मन्त्रि) —For subst see below

17 —I 47 2 —^a Dt Ds 1 - नृपत् (for मिह) T3 - मतिर (sc) Ms - मती (for मती) —^a Ds नृपमात्रितो

पद्मपत्रविशालाक्षौ खड्गवृणीधनुर्धरौ ।
अश्विनामित्र रूपेण समुपस्थितयौवनौ ॥ १८
यदच्छयैव गां प्राप्नौ देवलोकादिवामरौ ।
कथं पद्म्यामिह प्राप्नौ किमर्थं कस्य वा मुने ॥ १९
वरायुधधरौ धीरौ कस्य पुत्रौ महामुने ।
भूपयन्तामिमं देशं चन्द्रसूर्याभिनाम्बरम् ॥ २०

18 = I 47 3 —Dt Ds s om 18^{ad} —^a) Śi D1-3
s 7 11 12 कस्यमौ (D1: 18 'तौ') देववर्णिनौ (D11 'वर्णिनौ')

19 = I 47 4 —Śi reads 19^{ad} in marg (cf v 1
1041*) —^a) Śi Dt Ds s Gs M1 s [इ]व, Ds [इ]ह
(for [ए]व) Ds 14 T2 s सप्राप्तौ, M1 गा° (for गा
प्राप्तौ) —^b) Gs [अ]मर (for [अ]मरौ) —After 19^{ad},
G1 s Ms (after 19 inf lin sec m) ins, while Gs
M1 ins 1 5 only after 1040*

1039* पुण्डरीकविशालाक्षौ वरायुधधरायुनौ ।
बद्धगोधाहुरिप्राणौ खड्गधरौ महामुनी ।
काकपक्षधरौ धीरौ कुमारानि पावनी ।
रूपौदार्यगुणै पुंस दक्षित्वापदास्त्रिणौ ।
प्रकाश्य बलमसारां मायुदतुमिहगनौ । [5]
[(1 4) G1 -[अ]जहारिणौ]

—^a) Ms (after corr sup lin sec m वा as in text
before corr) च Ts कम्पवा (sic) (for कस्य वा)

20 Śi reads 20 in marg (cf v 1 1041*) G1 s
om (hapl) 20^{ad} Ms reads 20^{ad} (sec m) in marg
Gs om (hapl) 20^{ad}-21* Ts Gs M1 transp 20^{ad} and
20^{ad} —^a) Śi नृपयताम् —^a) Śi सूर्यचन्द्रार् (by
transp)

21 Gs om 21^{ad} (cf v 1 20) —^a) Ts G1 रूपेण
(for प्रमाण) —After 21^{ad}, Gs M1 ins

1040* किमर्थं च नरदेष्टौ संग्रहौ दुर्गमं पथि ।

—Thereafter cont 1 5 of 1039*

—^a) G1 s कस्य पुत्रौ मुनिधेह —For 16-21, Ns V B
D10 11 (om 1 6 and reads 18^{ad} as in text) 12 Ms
subst while Śi D1-3 s 7 11 12 subst 1 3-5 and 7-8 for
17-18^{ad} and 19-21 (Śi for 19^{ad} and 21^{ad} only)
respy

1041* उच्यतानिह सप्रीत्या महैभिर्ब्रह्मरादिभि ।
पुत्राव्यहानि सुसुर्यं ततो वास्य सप्तह्य ।
एनो च मुनिराहूतं कुमारानि पावनी ।
बाह्वधरौ कस्य निपथं चायुधधरायुनौ ।
स्युदोरस्यो महाबाहू खड्गवृणधनुर्धरौ ।
अपिनो सतनौ रूपे कस्यापिदिवर्धनौ ।
विमथं सुहृत्प्रापयन् च न सन्निपातुमौ ।
बालोपयानवदाहौ भोनु कौतुहले मम । [5]

परस्परस्य सदृशौ प्रमाणेक्षितचेष्टितैः ।
काकपक्षधरौ धीरौ श्रोतुमिच्छामि तत्पतः ॥ २१
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा जनकस्य महात्मनः ।
न्यवेदयन्महात्मानौ पुत्रौ दशरथस्य तौ ॥ २२
सिद्धाश्रमनिवासं च राक्षसानां वधं तथा ।
तच्चागमनमव्यग्रं विशालायाश्च दर्शनम् ॥ २३

[(1 1) D1 s Ms धीरे (for श्रीला) V s तिष्ठामिह तत्प्रीत्या,
D11 उच्यतां सत्कृतो मत्तवा (for the prior half). Ms [ए]तेह
(for [ए]भि) V s damaged for ब्रह्म —(1 2) Ns B s
सप्तह्य, V s D10 सुसुर्य, B s सुसुर्य D11 वास्यति (for वास्य)
D11 सत्कृत. —(1 3) Śi D1 s 7 11 12 Ms इमौ (for एनौ)
Ms कौ (for क) Ds नर (for मुनि) V1-s पावनी —(1
4) B s -युधधरौ Śi D1-3 s 7 11 12 नौतै (for कस्य) V1
damaged V s चानु°, B s बाभु°, D1 s Ms चापु° (for
चाभुतामनौ) Śi D1-3 s 7 11 12 कस्यमौ (D11 'तौ') मुनिपुत्रव
(D11 'नौ') (for the post half) —(1 5) B s दीर्घमुने
(for महाबाहू) Ms -रूपी —After 1 5, Śi D1-3 s 7 11 12
read 18^{ad} as in text and om 1 6 —(1 6) V1 B s
D10 Ms अधिनो, V s अनयो, B s अधिनो (sic) (for अधिनो),
V s सप्तौ रूपे, Ms कृतसह्यौ (for सप्तौ रूपे) V1 [ए]नौ, D1 s
[ए]नौ (for [अ]ति) V1 -दशरथौ —(1 7) B s किशोरौ
(for किये) Śi D1-3 s 7 11 12 च मुनिधेह (for सुहृत्प्रापयन्)
D1 s अत्य (for अजहारिणौ) Ns B s D10 संन्यायुनौ, Ms वै
समागते (for सन्निपातुमौ) Śi D1-3 s 7 11 12 प्रपथौ दुर्गमापथ
(D1 °युन and gloss दुर्गमानि स्थानानि) (for the post
half) —After 1 7 Śi reads 19^{ad} 20-21^{ad} in marg
—(1 8) B s (m also originally बालौ) : देवाराज
Śi D1-3 s 7 11 12 अव (D s हव, D11 विर)दिनौ बहू, Ms एव
यशोवर्धनौ (for पदानवपाहौ) Śi D1-3 s 7 11 12 इच्छामि (D1 12
°मि [sic]) वस्य, Ms °हि मे (for कौतुहल मम)]

22 °) Ns V B D10 तस्यैवद्, D11 स तस्यै (for तस्य
तद्) —^a) Śi D1 s 7 11 12 महामुनि Ts विश्वामित्रोन्व
भायन —^a) Ds s विवेदयद् Ms s अनेपयमा (for महा
त्मानौ) Dt Ds s Ctp निवदयदयेयामा —^a) Ns V s s
B D10 11 12 सुतौ (for पुत्रौ)

23 Ds 7 om 23^{ad} reading 23^{ad} in its place Śi Ns
V B D1 s 10-12 Ms transp 23^{ad} and 23^{ad} —^a) V s
D1 s निवायस Ms विद्वद्भाषादानम् —^a) Śi V s B s
D1-3 s 11-12 च तं वधः Ns V s B s D10 च तद्बधे, G1
(also as in text) °तद्, Gs वधयद्; Ms °च तं (for वधे
तथा) —After 23^{ad}, Ds wrongly reads 22-23^{ad}
—^a) Śi B s D1 11 12 तथा, B s वध, Dt D1-3 s 7-9 Ctp तत्र;
D1 s Gs M1 वद् Gm as in text (for तद्) Śi D1 12
वायुध V s वायुध D11 वररः Cmg as in text (for
वायुध) Ms वदाममनयैरुदरैः —D s 7 om 23^{ad} —^a) Śi

अहल्यादर्शनं चैव गौतमेन समागमम् ।
महाधनुषि जिज्ञासां कर्तुमागमनं तथा ॥ २४

एतत्सर्गं महातेजा जनकाय महात्मने ।
निवेद्य विररामाय निश्चामित्रो महायुनिः ॥ २५

इति श्रीरामायणे बालकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

Ñs V B Ds s 5 10-12 Ms वि (V1 s B1 Ms वै) शालस्य (for
विशालायाश्च) D1s ह (sic) (for च)

24 ⁵ Gs गौतमे तु (for गौतमेन) —^d Gs.2 M1
कारोपणं, Ms चा, Ct as in text (for आगमनं) T3 तदा
(for तथा) —For 24, S1 D1s-3 s 7 11 (1 2 only for
24^d) 1s subst

3042* गौतमाश्रमकार्यं च गौतमस्य च दर्शनम् ।
महाधनुषि जिज्ञासां कर्तुमागमनं तः

[D1s om (hapl) 1 x —(1 x) D1s गौतमस्य
(through eye wandering for गौतमा) —D1s om 1 2
—(L 2) D1s 27 कार्यं चैत महात्मने, D1s कवेया च महायशः
(for the post half)]

while Ñs V B D1s 11 (1 x only for 24^{ab}) 1s subst

3043* गौतमस्य च शापान्तमहल्यायाश्च दर्शनम् ।
रामस्य धनुषश्चैव जिज्ञासाधनुषागमम् ।

[D1s om (hapl) 1 x —(1 x) B2 transp the
two halves V1 B1 s गौतमस्य 2s B2 D1s [ज] सि (for
first च) D1s (with hiatus) शापच (for शापान्तम्).

D1s अहिल्यायाश्च —(1 2) V4 रामश्च V1 s उपगमम् (V2 ⁶ न),
B2-s (B2 m also) उपगत]

25 ^a Ñs V B D1s 12 इति, Ck as in text (for
एतत्) Ds सर्वे, Ck as in text (for सर्वे) —^b V2
मयेदयत्, B2 (m also as in text) युने (for महामने)
S1 D1s-3 s 7 11 12 कौशिके जनकाय वै —^c S1 D2s s 7 12
विररामाय, V2 धीर रामाय (sic) Ctp विरराम तदा (hyper-
metric) (for विररामाय) —^d D1s महातया —After
25 S1 D1s-3 s 7 11 12 12s

3044* सुमित्रे स्थिरं प्राप्नो वदुनामिष पावक ।

[D1s-3 7 11 वरे (for प्राप्नो)]

Colophon D1s-3 s 7 11 12 om (cont the Sarga)
—Kanda name S1 Ñs V1 Ds om V2-s B D1s आदि⁶
—After Kanda name B4 12s बालचरिते —Sarga
name Ñs V B D1s 10 जवकदर्शनं (B1 ⁶ कसमागम, D1
⁶ सवादे) —Sarga no (figures, words or both) V1 4
B1 s om S1 (m) V2 Dt Ds s 2, 12 T G M1-s 50 Ñs
B2 s D1s 51, V2 Ds 53 D1s इत्यर्थे—यणे—कादे—
दर्शनसर्गे 51 —After colophon, G1 s 4 M2 conclude
with श्रीरामाय नम, G2 श्रीमते रामानुजाय नम

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विश्वामित्रस्य धीमतः ।
 हृष्टरोमा महातेजाः शतानन्दो महातपाः ॥ १
 गौतमस्य सुतो ज्येष्ठस्तपसा द्योतितग्रमः ।
 रामसंदर्शनादेव परं विस्मयमागतः ॥ २
 स तौ निषण्णौ संप्रेक्ष्य सुखासीनौ नृपात्मजौ ।
 शतानन्दो मुनिश्रेष्ठं विश्वामित्रमथाब्रवीत् ॥ ३
 अपि ते मुनिशार्दूल मम माता यशस्विनी ।
 दर्शिता राजपुत्राय तपो दीर्घमुपागता ॥ ४

अपि रामे महातेजो मम माता यशस्विनी ।
 वन्यैरुपाहरत्पूजां पूजाहं सर्वदेहिनाम् ॥ ५
 अपि रामाय कथितं यथावृत्तं पुरातनम् ।
 मम मातुर्महातेजो देवेन दुरनुष्ठितम् ॥ ६
 अपि कौशिक भद्रं ते गुरुणा मम संगता ।
 माता मम मुनिश्रेष्ठ रामसंदर्शनादितः ॥ ७
 अपि मे गुरुणा रामः पूजितः कुशिकात्मज ।
 इहागतो महातेजाः पूजां प्राप्य महात्मनः ॥ ८